

Translation and commentary on Adjarian 1911 'Armenian dialectology'

Hossep Dolatian

of August 26, 2023, 21:06

Languages of the Caucasus

Languages of the Caucasus

Editors: Diana Forker (Universität Jena), Nina Dobrushina (National Research University Higher School of Economics, Moscow), Timur Maisak (Institute of Linguistics at the Russian Academy of Sciences, Moscow), Oleg Belyaev (Lomonosov Moscow State University).

In this series:

1. Daniel, Michael, Nina Dobrushina & Dmitry Ganenkov (eds.). *The Mehweb language: Essays on phonology, morphology and syntax.*
2. Forker, Diana. *A grammar of Sanzhi Dargwa.*

ISSN (print): 2699-0148

ISSN (electronic): 2699-0156

Translation and commentary on Adjarian 1911 'Armenian dialectology'

Hossep Dolatian

Hossep Dolatian. 2023. *Translation and commentary on Adjarian 1911 'Armenian dialectology'* (Languages of the Caucasus). Berlin: Language Science Press.

This title can be downloaded at:

`redefine\IsURL`

© 2023, Hossep Dolatian

Published under the Creative Commons Attribution 4.0 Licence (CC BY 4.0):

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

ISBN: no digital ISBN

no print ISBNs!

ISSN (print): 2699-0148

ISSN (electronic): 2699-0156

no DOI

ID not assigned!

Cover and concept of design: Ulrike Harbort

Fonts: Libertinus, Arimo, DejaVu Sans Mono

Typesetting software: X_ETEX

`redefine \publisherstreetaddress`

`redefine \publisherurl`

Storage and cataloguing done by `redefine \storageinstitution`

Contents

Preface	iii
Acknowledgments	v
Abbreviations	vii
I Introduction to the translation	1
1 Introduction to the translation	3
1.1 Introduction	3
1.2 Armenian linguistics and dialectology	4
1.2.1 What is Armenian	4
1.2.2 What is Standard Armenian?	7
1.2.3 What is a dialect?	9
1.2.4 What are the dialects?	10
1.2.5 Dialectological maps	14
1.3 Phonology of Armenian and our phonological transcription	16
1.3.1 Phonology of Modern Standard Armenian	16
1.3.1.1 Consonant inventory	16
1.3.1.2 Vowel inventory	18
1.3.1.3 Stress	19
1.3.2 Classical Armenian pronunciations and phonology	19
1.3.2.1 Approximating the phonology of Classical Armenian	19
1.3.2.2 Monophthong vowel inventory	20
1.3.2.3 Diphthong vowel inventory	21
1.3.2.4 Consonant inventory	23
1.3.2.5 Schwa epenthesis	24
1.3.2.6 Stress	25
1.3.3 Adjarian's dialectological notation	26
1.3.3.1 IPA approximations	26

1.3.3.2	Implicit information on assumed phonetic values	29
1.3.3.2.1	Typical low vowel <ω> /a/	29
1.3.3.2.2	Front round vowels	30
1.3.3.2.3	Uvular fricatives	30
1.3.3.2.4	Rhotics	30
1.3.3.2.5	Glide epenthesis in vowel hiatus repair	30
1.3.3.2.6	Velar place assimilation	31
1.3.3.2.7	Level of abstraction: schwas and voicing assimilation	31
1.3.3.2.8	Stress	32
1.3.3.3	Typographical problems	32
1.3.3.4	Diphthong inconsistencies	32
1.4	Translation conventions	33
1.4.1	Structuring and explanation	33
1.4.2	Glossing, morpheme segmentation, and representations	34
1.4.3	Terminology and names used by Adjarian	35
1.4.4	Translating language examples	37
II	Introductory chapters by Adjarian	39
2	Introduction by Adjarian	41
2.1	History of Armenian dialectology	41
2.2	Disadvantages of dialectological studies	44
2.3	Program for dialectological studies	45
2.4	Scientific alphabet	46
2.5	Methods of studying the dialects	52
2.6	Structure of the present work	53
2.7	Differences between Old Armenian and New Armenian	55
2.7.1	Phonetic differences	56
2.7.1.1	Segment inventory of Classical Armenian	56
2.7.1.2	Sound changes from Classical to Modern Armenian	57
2.7.1.2.1	Front mid vowels	57
2.7.1.2.2	New vowels	57
2.7.1.2.3	Loss of Classical diphthongs	58
2.7.1.2.4	Change from CA /au/ to modern /o/	58
2.7.1.2.5	Laryngeal features of consonants	59

2.7.1.2.6	Changes for CA /j/ and CA /l/	59
2.7.1.2.7	The sound /f/	59
2.7.1.2.8	Syncope of word medial CA /a/	59
2.7.1.2.9	Rhotic metathesis	60
2.7.1.2.10	Nasal epenthesis	61
2.7.1.2.11	Verbs of 'to say'	62
2.7.2	Lexical differences	62
2.7.3	Morphological differences	63
2.7.3.1	Declension	63
2.7.3.2	Definite article	65
2.7.3.3	Pronoun declension	65
2.7.3.4	Adpositions	66
2.7.3.5	Verb conjugations	66
2.7.4	Syntactic differences	66
2.7.4.1	Word order of verbs	67
2.7.4.2	Word order of genitive possessors	68
2.7.4.3	Word order of adjectives and nouns	68
2.7.4.4	Word order of demonstrative and possessive pronouns	69
2.7.4.5	Word order of adpositions	69
3	Armenian residences	73
3.1	The northern migration line	73
3.1.1	Georgia	74
3.1.2	Aghvank or Caucasian Albania	74
3.1.3	North Caucasus	74
3.1.4	Tatarstan (from the Volga to the ocean)	74
3.1.5	Crimea	75
3.1.6	Russia	75
3.1.7	Poland	75
3.1.8	Romania	75
3.1.9	Bessarabia	76
3.1.10	Austro-Hungary	76
3.2	The southeastern migration line	76
3.2.1	Assyria	76
3.2.2	Persia or Iran	76
3.2.3	India	77
3.2.4	Birmania or Myanmar	77
3.2.5	Island of Java	77

Contents

3.3	The southwestern migration line	77
3.3.1	Cilicia	77
3.3.2	Cyprus	77
3.3.3	Syria and Lebanon	77
3.3.4	Palestine	78
3.3.5	Egypt	78
3.3.6	Other	78
3.4	The western migration line	78
3.4.1	Asia Minor or Anatolia	78
3.4.2	Istanbul	78
3.4.3	Greece	79
3.4.4	Crete	79
3.4.5	European Turkey	79
3.4.6	Bulgaria	79
3.4.7	France	79
3.4.8	England	79
3.4.9	The United States	79
3.4.10	Other	79
3.5	Summary	80
4	Armenians who speak foreign languages	81
4.1	Turkish	81
4.1.1	Western Asia Minor	81
4.1.2	Asia Minor	82
4.1.3	Island of Cyprus	82
4.1.4	European Turkey, Bulgaria, and Eastern Rumelia	82
4.1.5	Romania	82
4.1.6	Bessarabia	83
4.1.7	Lazistan	83
4.1.8	West of Akhalkalak	83
4.1.9	Olti	83
4.1.10	Urmia	83
4.1.11	Summary	83
4.2	Georgian	84
4.3	Persian	84
4.4	Circassian	84
4.5	Kurdish	84
4.6	Arabic	85
4.7	Romanian	85

4.8 Polish	85
4.9 Hungarian	85
4.10 English	85
4.11 Summary	86
5 The three branches of Armenian dialects	87
5.1 Overview	87
5.2 Terminology	88
5.3 Excluded communities	89
III The /um/ <նԼՇ> branch	91
6 Yerevan	95
6.1 Background	95
6.2 Phonology	96
6.2.1 Segment inventory	96
6.2.2 Sound changes	97
6.2.2.1 Monophthong vowels	97
6.2.2.1.1 Classical Armenian /e/ <ե>	97
6.2.2.1.2 Classical Armenian /o/ <ո>	97
6.2.2.2 Diphthongs	98
6.2.2.2.1 Classical Armenian /aj/ <այ>	98
6.2.2.2.2 Classical Armenian /oi/ <օյ>	99
6.2.2.2.3 Classical Armenian /iu/ <իւ>	99
6.2.2.3 Consonants	100
6.2.2.3.1 Stops and affricates	100
6.2.2.3.2 Other consonants	100
Classical Armenian /h/ <հ>	101
Classical Armenian խ /χ/	101
Classical Armenian /l/ <ղ>	101
Classical Armenian /t/ <տ>	102
Classical Armenian /ɾ/ <ր>	102
6.2.3 Stress	103
6.3 Morphology	103
6.3.1 Noun inflection or declension	103
6.3.2 Pronoun inflection or declension	104

6.3.3	Verb inflection or conjugation	106
6.3.3.1	General paradigms for the reflex of the E-Class	106
6.3.3.1.1	Indicative present and past imperfective	106
6.3.3.1.2	Present perfect and past perfect	107
6.3.3.1.3	Past perfective or aorist	108
6.3.3.1.4	Subjunctive present and past	108
6.3.3.1.5	Tenses built from the subjunctive: Future and debitive	109
6.3.3.1.6	Imperative and prohibitive	110
6.3.3.1.7	Non-finite forms	111
6.3.3.2	Other conjugation classes	112
6.3.3.3	Morphological details and diachronic changes	112
6.3.3.3.1	Present 3SG copula or auxiliary	113
6.3.3.3.2	Deletion of /e/ before past /i/	113
6.3.3.3.3	Debitive morphology and shortening	114
6.3.3.3.4	Debitive morphology and mobile ordering	114
6.3.3.3.5	Imperative morphology	114
6.3.3.3.6	Prohibitive morphology and mobile ordering	114
6.3.3.3.7	Present participle	114
6.3.3.3.8	Past participle (perfective converb) and auxiliary-induced changes	115
6.3.3.3.9	Irregular imperfective converbs for monosyllabic verbs	116
6.3.3.3.10	Mobile negation	117
6.4	Subdialects	117
6.4.1	Bayazit	117
6.4.1.1	Vowels and diphthongs	117
6.4.1.2	Voiced aspirated stops and affricates	118
6.4.1.3	Changing Classical /h/ <h> to /χ/ <χ>	118
6.4.1.4	Repetition of the definite article	119
6.4.1.5	Regularization of monosyllabic verbs	119
6.4.1.6	Repetition of the auxiliary when the auxiliary has moved	119
6.4.1.7	Past participle or perfective converb with /-jer, -e/	120
6.4.1.8	Past participle or perfective converb with /-uk/	121

6.4.2	Astabad subdialect	121
6.4.2.1	Characteristics of the Astabad subdialect	121
6.4.2.1.1	Phonetic ‘purity’	122
6.4.2.1.2	Lack of /h/ > /χ/ change	122
6.4.2.1.3	Pre-tonic vowel deletion	122
6.4.2.1.4	Ablative suffixes	122
6.4.2.1.5	Present copula as /a/	122
6.4.2.1.6	Past perfective 1SG suffix as /-m/	122
6.4.2.2	Classification	123
6.4.3	Tabriz subdialect	123
6.4.3.1	Miscellaneous segmental differences	123
6.4.3.2	Change of Classical /uɑ/ to /iva/	124
6.4.3.3	Devoicing of Classical voiced stops	124
6.4.3.4	Definite suffix allomorphy	124
6.4.3.5	Use of past perfective 1SG marker /-m/	125
6.4.3.6	Past participle or perfective converb with /-er/ <tp> and rhotic deletion	125
6.4.3.7	Repetition of nasals in the 3SG past perfective	126
6.5	Literature	126
6.6	Text samples	127
6.6.1	Yerevan dialect	127
6.6.2	New Bayazet subdialect	128
6.6.3	Astabad subdialect	128
6.6.4	Tabriz subdialect	128
6.6.5	Lori vernacular	130
7	Tbilisi	131
7.1	Background	131
7.2	Phonology	131
7.2.1	Segmental inventory	131
7.2.2	Sound changes	132
7.2.2.1	Monophthong vowels	133
7.2.2.1.1	Classical Armenian /e/ <t>	133
7.2.2.1.2	Classical Armenian /o/ <n>	134
7.2.2.2	Diphthongs	135
7.2.2.2.1	Classical Armenian /oi/ <nj>	135
7.2.2.2.2	Classical Armenian /iu/ <hL>	135
7.2.2.3	Consonant changes	135
7.2.2.3.1	Stops and affricates	135

7.2.2.3.2	Post-nasal voicing	136
7.2.2.3.3	Nasal epenthesis	136
7.2.2.3.4	Change from /h/ <h> to /χ/ <χu>	136
7.2.3	Stress	137
7.3	Morphology	137
7.3.1	Noun inflection or declension	137
7.3.2	Pronoun inflection or declension	138
7.3.3	Verb inflection or conjugation	139
7.3.3.1	Various aspects of verb inflection	139
7.3.3.1.1	Sound changes for verbal vowels	139
7.3.3.1.2	Irregular imperfective converb for monosyllabic verbs	139
7.3.3.1.3	Lack of /e/ deletion before past /-i/	140
7.3.3.1.4	Allomorphy of the future formative /ku/ <χnL>	141
7.3.3.1.5	Past participle or perfective converb with /-il, -i/ <χL, h>	142
7.3.3.2	General paradigm	143
7.3.3.2.1	Indicative present and past imperfective	143
7.3.3.2.2	Present perfect and past perfect	144
7.3.3.2.3	Past perfective or aorist	145
7.3.3.2.4	Subjunctive present and past	146
7.3.3.2.5	Tenses built from the subjunctive: Future and debitve	147
7.3.3.2.6	Other tenses built from participles	148
7.3.3.2.7	Imperative and prohibitive	149
7.3.3.2.8	Non-finite forms	149
7.3.3.3	Other conjugation classes	150
7.4	Literature	154
7.5	Text samples	155
7.5.1	Sample 1	155
7.5.2	Sample 2	156
8	Karabakh	159
8.1	Background	159
8.2	Phonology	160
8.2.1	Segment inventory	160
8.2.1.1	Monophthong vowel inventory	160

8.2.1.2	Diphthong vowel inventory	161
8.2.1.3	Consonant inventory	161
8.2.2	Stress and vowel deletion	162
8.2.3	Sound changes	162
8.2.3.1	Monophthong vowel changes	162
8.2.3.1.1	Classical Armenian /a/ <ւ>	162
8.2.3.1.2	Classical Armenian /e/ <Ե>	163
8.2.3.1.3	Classical Armenian /ē/ <Ե>	165
8.2.3.1.4	Classical Armenian /i/ <Ի>	166
8.2.3.1.5	Classical Armenian /o/ <Ն>	167
8.2.3.1.6	Classical Armenian /u/ <ՆՒ>	168
8.2.3.2	Diphthong changes	170
8.2.3.2.1	Classical Armenian /qj/ <այ>	170
8.2.3.2.2	Classical Armenian /au/ <աւ>	171
8.2.3.2.3	Classical Armenian /ea, eaj/ <եա,	
	եայ>	172
8.2.3.2.4	Classical Armenian /eu/ <ԵԱ>	172
8.2.3.2.5	Classical Armenian /iu/ <ԻԱ>	172
8.2.3.2.6	Classical Armenian /oj/ <օյ>	173
8.2.3.2.7	Classical Armenian /ov/ <ով>	173
8.2.3.3	Consonant changes	174
8.2.3.3.1	Voicing changes	174
8.2.3.3.2	Palatalization	175
8.2.3.3.3	Change of word-initial /h/ <հ> to	
	/v/ <վ>	175
8.2.3.3.4	Word-initial insertion of /h/ <հ>	176
8.2.3.3.5	Voicing assimilation between dorsal	
	fricatives and stops	176
8.2.3.3.6	Change from word-final Classical	
	/ən/ to /nə/	177
8.2.3.3.7	Assimilation of /tn/ to /nn/	177
8.2.3.3.8	Absence of /f/ and adaptation of	
	loan /f/ to /p ^h /	178
8.3	Morphology	178
8.3.1	Noun inflection or declension	178
8.3.1.1	General paradigm	178
8.3.1.2	Genitive formation	179
8.3.1.3	Additional units	180

8.3.2	Pronoun inflection or declension	180
8.3.2.1	Personal pronouns	181
8.3.2.2	Logophoric pronouns	181
8.3.2.3	Demonstrative pronouns	182
8.3.2.4	Interrogative pronouns	184
8.3.3	Verb inflection or conjugation	185
8.3.3.1	Overview	185
8.3.3.2	General paradigm	186
8.3.3.2.1	Indicative present and past imperfective	186
8.3.3.2.2	Past perfective or aorist	187
8.3.3.2.3	Subjunctive present and past	188
8.3.3.2.4	Tenses built from the subjunctive: Future	189
8.3.3.2.5	Imperative and prohibitive	189
8.3.3.2.6	Non-finite forms	190
8.3.3.2.7	Other Complex or periphrastic forms Indicative mood	191
	Narrative mood	192
	Debitive mood	192
	Intensive mood	194
	Immediate mood	196
8.4	Subdialects	197
8.4.1	Gandzak	197
8.4.2	Gazakh	198
8.4.3	Karadagh	200
8.5	Literature	200
8.6	Text samples	202
8.6.1	Karabakh dialect	202
8.6.2	Karadagh subdialect	202
8.6.3	Gazakh subdialect	203
8.6.4	Gandzak subdialect	204
8.6.5	Zangezur subdialect	205
9	Shamakhi	207
9.1	Background	207
9.2	Phonology	207
9.2.1	Segment inventory	207
9.2.2	Stress	208

9.2.3	Sound changes	208
9.2.3.1	Vowel changes	208
9.2.3.1.1	Classical Armenian /u/ <նւ>	208
9.2.3.1.2	Classical Armenian /o/ <ոյ>	208
9.2.3.1.3	Classical Armenian /ɔ/ <այ>	209
9.2.3.1.4	Classical Armenian /i/ <ի>	209
9.2.3.1.5	Vowel harmony of the schwa /ə/	209
9.2.3.1.6	Vowel lengthening of /o/	210
9.2.3.1.7	Pre-tonic vowel deletion	210
9.2.3.2	Consonant changes	211
9.2.3.2.1	Voicing changes	211
9.2.3.2.2	Loss of the rhotic /r/ <ր>	211
9.2.3.2.3	Insertion of word-initial /h/ <հ>	212
9.2.3.2.4	Retention of word-final /n/ <ն>	212
9.3	Morphology	212
9.3.1	Noun inflection or declension	212
9.3.1.1	Ablative marking with /-an/ <ան>	212
9.3.1.2	Instrumental marking with /-ov/ <օվ>	213
9.3.1.3	Locative marking with /-əm, -im/ <ըմ, իմ>	213
9.3.1.4	Vowel harmony of the definite article /ə/ <ը>	213
9.3.2	Pronoun inflection or declension	214
9.3.2.1	Personal pronouns	214
9.3.2.2	Repeated addition of the formative /-ik/ <իկ>	215
9.3.2.3	Other innovations	217
9.3.3	Verb inflection or conjugation	218
9.3.3.1	Overview and general properties	218
9.3.3.1.1	Copula with /a/ <ա>	218
9.3.3.1.2	Present and past imperfective	218
9.3.3.1.3	Past participle or perfective converb	219
9.3.3.1.4	Infinitives take dative /-i/ <ի>	219
9.3.3.1.5	Causative suffix /-tsʰu/ <ցնւ>	219
9.3.3.2	Verb paradigms	220
9.3.3.2.1	Indicative present and past imperfective	221
9.3.3.2.2	Present perfect and past perfect	221
9.3.3.2.3	Future and past future	222
9.3.3.2.4	Past perfective or aorist	223
9.3.3.2.5	Subjunctive present and past	223
9.3.3.2.6	Imperative and prohibitive	224

9.3.3.2.7	Non-finite forms	224
9.4	Literature	225
9.5	Text samples	225
10	Astrakhan	229
10.1	Background	229
10.2	Phonology	230
10.2.1	Segment inventory	230
10.2.2	Vowel changes	230
10.2.2.1	Classical Armenian /ɑj/ <ωj>	231
10.2.2.2	Classical Armenian /iɥ, oj, u/ <χL, n̊j, nL>	231
10.3	Morphology	231
10.3.1	Noun inflection or declension	231
10.3.2	Pronoun inflection or declension	232
10.3.3	Verb inflection or conjugation	233
10.3.3.1	Copula with /e/ and 3SG /a/	233
10.3.3.2	Indicative present forms	234
10.3.3.3	Vowel assimilation (/e/ <t> to /i/ <χ>) and past /-m/ <J>	235
10.3.3.4	Past participle or perfective converb with /-el/ <t̊l>	238
10.3.3.5	Infinitival genitive with /-i/ <χ>	240
10.4	Text samples	240
11	Julfa	243
11.1	Overview	243
11.2	Phonology	244
11.2.1	Change from Classical /h/ <χ> to /χ/ <χu>	244
11.2.2	Word-initial insertion of /h/ <χh>	244
11.2.3	Change from Classical /iɥ/ <χL>	244
11.2.4	Nasal insertion for the word ‘no’ /ot̊h/	245
11.3	Morphology	245
11.3.1	Noun inflection or declension	245
11.3.1.1	Case marking for singular nouns	245
11.3.1.2	Case marking for plural nouns	246
11.3.2	Pronoun inflection or declension	247
11.3.3	Verb inflection or conjugation	248
11.3.3.1	Overview and morphological changes	248
11.3.3.1.1	Present copula with /a/ <ω>	248

11.3.3.1.2	Past copula with /i/ <հ>	248
11.3.3.1.3	Imperfective converb with /-man/ <ման>	249
11.3.3.2	General paradigms for the reflex of the A-Class	249
11.3.3.2.1	Indicative present and past imperfective	250
11.3.3.2.2	Past perfective or aorist	250
11.3.3.2.3	Subjunctive present and past	251
11.3.3.2.4	Tenses built from the subjunctive: Future	252
11.3.3.2.5	Imperative and prohibitive	252
11.3.3.2.6	Non-finite forms	253
11.4	Text samples	253
12	Agulis	257
12.1	Background	257
12.2	Phonology	257
12.2.1	Segment inventory	257
12.2.2	Sound changes	257
12.2.2.1	Monophthong vowel changes	257
12.2.2.1.1	Classical Armenian /a/ <ա>	257
12.2.2.1.2	Classical Armenian /e/ <ե>	260
12.2.2.1.3	Classical Armenian /ē/ <է>	262
12.2.2.1.4	Classical Armenian /i/ <ի>	264
12.2.2.1.5	Classical Armenian /o/ <ո>	266
12.2.2.1.6	Classical Armenian /u/ <ու>	268
12.2.2.2	Diphthong changes	269
12.2.2.2.1	Classical Armenian /əj/ <այ>	269
12.2.2.2.2	Classical Armenian /əu/ <աւ>	271
12.2.2.2.3	Classical Armenian /eu/ <էւ>	272
12.2.2.2.4	Classical Armenian /iŋ/ <ին>	273
12.2.2.2.5	Classical Armenian /oŋ/ <ոն>	274
12.2.2.2.6	Classical Armenian /ov/ <ով>	274
12.2.2.3	Stress and pre-tonic vowel deletion	275
12.2.2.4	Consonant changes	275
12.2.2.4.1	Voicing changes	275
12.2.2.4.2	Palatalization of velar stops	275
12.2.2.4.3	Change from Classical /χ/ <իւ> to /h/ <ի>	276

Contents

12.2.2.4.4	Change from Classical /s/ <u> to /h/ <h>	276
12.2.2.4.5	Change from Classical /ts ^h / <g> to /h/ <h>	277
12.2.2.4.6	Change from Classical ending /n/ <u>	277
12.3	Morphology	277
12.3.1	Noun inflection or declension	277
12.3.1.1	Case suffixes	277
12.3.1.2	Case infix	278
12.3.1.3	Plural declension	278
12.3.2	Pronoun inflection or declension	278
12.3.2.1	Personal pronouns	278
12.3.2.2	Demonstrative pronouns	279
12.3.3	Verb inflection or conjugation	280
12.3.3.1	Conjugation classes	280
12.3.3.2	Copular verb or auxiliary	280
12.3.3.2.1	Present copula with /ə-/	280
12.3.3.2.2	Past copula with /ə-/	281
12.3.3.3	Inflectional paradigm	281
12.3.3.3.1	Indicative present and past imperfective	282
12.3.3.3.2	Past perfective or aorist	285
12.3.3.3.3	Present perfect and past perfect	288
12.3.3.3.4	Future and past future	291
12.3.3.3.5	Imperative and prohibitive	293
12.3.3.3.6	Subjunctive present and past	294
12.4	Subdialects	296
12.5	Literature	297
12.6	Text samples	297
12.6.1	Sample 1	297
12.6.2	Sample 2	298
12.6.3	Sample 3	298
12.6.4	Sample 4	299
IV	The /kə/ <χχ> branch	301
13	Karin	305
13.1	Background	305

13.2 Phonology	305
13.2.1 Segment inventory	305
13.2.1.1 Vowels	305
13.2.1.1.1 Vowel /æ/ <ü>	305
13.2.1.1.2 Diphthongs /uo, ie/ <n, t>	306
13.2.1.2 Consonants	306
13.2.1.2.1 Origin of the fricative /f/ <ɸ>	306
First route of origin for /f/	306
Second route of origin for /f/	307
13.2.1.2.2 Consonant voicing	308
13.2.1.2.3 Voiced glottal fricative /f/ <ɸ>	309
13.2.2 Sound changes	309
13.2.2.1 Monophthongal vowel changes	309
13.2.2.1.1 Vowel syncope of Classical Armenian /a/ <ω>	309
13.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <t>	310
13.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <n>	310
13.2.2.2 Diphthong changes	311
13.2.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <ωj>	311
13.2.2.2.2 Classical Armenian /oi/ <nj>	311
13.2.2.2.3 Classical Armenian /iu/ <hL>	311
13.2.2.3 Consonant changes	312
13.2.2.3.1 Voicing changes	312
13.2.2.3.2 Assimilation of /t/ <n> to a /r, tʃ/ <r, ɸ>	312
13.2.3 Lexical change	313
13.2.4 Stress	313
13.3 Morphology	313
13.3.1 Noun inflection or declension	313
13.3.1.1 Inflection for singular nouns	313
13.3.1.2 Inflection for plural nouns	314
13.3.2 Pronoun inflection or declension	315
13.3.3 Verb inflection or conjugation	316
13.3.3.1 Indicative present and past imperfective: allomorphy of the indicative morpheme	316
13.3.3.1.1 Suffix or enclitic /kə/ for consonant-initial verbs	316
13.3.3.1.2 Prefix and suffix/enclitic /k-...-kə/ or /g ^h -...-kə/ for vowel-initial verbs	317

13.3.3.1.3	Prefix and suffix/enclitic /ku-...-kə/ or /g ^h u-...-kə/ for monosyllabic verbs	319
13.3.3.1.4	Omission or reduction of the indicative morpheme	322
13.3.3.1.5	Theme vowel change in the past imperfective 3SG	323
13.3.3.2	Future and past future	324
13.3.3.3	Perfective converb or past participle with /-er, -e/ <tŋ, t>	324
13.4	Subdialects	325
13.5	Literature	325
13.6	Subdialects (continued)	326
13.6.1	Baberd	326
13.6.2	Khodorchur	327
13.7	Text samples	327
13.7.1	From Akhalkalak	328
13.7.2	From Basean	329
14	Mush	331
14.1	Background	331
14.2	Phonology	331
14.2.1	Vowel inventory and sound changes	331
14.2.2	Consonant inventory and sound changes	332
14.2.2.1	Voicing changes and voiced aspirates	332
14.2.2.2	Glottal fricatives /h, f/ <h, þ>	333
14.2.2.3	Subdialects and distinguishing Mush from Van	333
14.3	Morphology	334
14.3.1	Noun inflection or declension	334
14.3.1.1	Classical accusative prefix /z/ <q>	334
14.3.1.2	Classical accusative prefix /i,j/ <ŋ,ŋ>	335
14.3.1.3	Genitive possession without definite marking	335
14.3.1.4	Post-nominal possesors	336
14.3.1.5	Retention of prepositions	337
14.3.1.6	Vocative case	338
14.3.2	Pronoun inflection or declension	339
14.3.3	Verb inflection or conjugation	340
14.3.3.1	Changes in theme vowels and tense-agreement marking	340
14.3.3.2	Repetition of the auxiliary in the present perfect	342

14.3.3.3	Hortative or imperative marker	343
14.3.3.4	Monosyllabic verbs	343
14.3.3.5	Causative suffix	344
14.3.3.6	Past participle	345
14.4	Literature	345
14.5	Text samples	347
14.5.1	Mush dialect	347
14.5.1.1	City of Mush	347
14.5.1.2	Village of Karnen in Mush	348
14.5.1.3	Bulanik	350
14.5.1.4	Alashkert	350
14.5.1.5	Aparan	351
14.5.1.6	Manazkert	352
14.5.1.7	Himis	353
14.5.1.8	Sason	353
14.5.1.9	Khouty	355
14.5.2	Paghesh subdialect	356
14.5.2.1	Paghesh	356
14.5.2.2	Arjesh	356
14.5.2.3	Village of Arinjkus in Artske	357
14.5.2.4	Village of Dapavank in Khlat	357
14.5.2.5	Villages of New Bayazet	358
14.5.2.5.1	Yeranos village	358
14.5.2.5.2	Adamxan	359
14.5.2.5.3	Dzoragegh	359
14.5.2.5.4	Tsakkar	360
14.5.2.5.5	Gölköy	360
14.5.2.5.6	Upper Adyaman	360
14.5.2.5.7	Lower Karanlug	361
14.5.2.5.8	Avdalaghlu	361
14.5.2.5.9	Alikrykh	361
14.5.2.5.10	Zolakhach	362
14.5.2.5.11	Lower Gyuzeldara	362
14.5.2.5.12	Upper Gyuzeldara	363
14.5.2.5.13	Zaghalu	363
14.5.3	Note on migration	363
15	Van	365
15.1	Background	365

15.2 Phonology	365
15.2.1 Segment inventory	365
15.2.2 Sound changes	366
15.2.2.1 Monophthong vowels	366
15.2.2.1.1 Classical Armenian /ɑ/ <ա>	366
15.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <է>	367
15.2.2.1.3 Classical Armenian /ē/ <է>	368
15.2.2.1.4 Classical Armenian /i/ <ի>	368
15.2.2.1.5 Classical Armenian /o/ <ո>	369
15.2.2.1.6 Classical Armenian /u/ <ու>	370
15.2.2.2 Diphthong changes	370
15.2.2.2.1 Classical Armenian /oij/ <այ>	371
15.2.2.2.2 Classical Armenian /iu/ <իւ>	371
15.2.2.2.3 Classical Armenian /oij/ <ոյ>	372
15.2.2.3 Consonant changes	372
15.3 Morphology	373
15.3.1 Noun inflection or declension	373
15.3.1.1 Case markers	373
15.3.1.2 Plural markers and plural declension	373
15.3.1.3 Absence of the definite suffix /-ə/ and word-initial/final schwas	374
15.3.2 Pronoun inflection or declension	376
15.3.2.1 Personal pronouns	376
15.3.2.2 Interrogative pronouns	376
15.3.2.3 Demonstrative pronouns	377
15.3.3 Verbal inflection or conjugation	377
15.3.3.1 Theme vowel changes	377
15.3.3.2 General paradigms for the reflex of the E-Class	378
15.3.3.2.1 Subjunctive present and past	378
15.3.3.2.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative and future	379
15.3.3.2.3 Present perfect and past perfect	379
15.3.3.2.4 Past perfective or aorist	380
15.3.3.2.5 Imperative and prohibitive	381
15.3.3.2.6 Non-finite forms	382
15.4 Subdialects	382
15.4.1 Diyadin	382
15.4.1.1 Similarities to the Van dialect	382
15.4.1.1.1 Palatalization of velar stops	382

15.4.1.1.2	Change from Classical Armenian /h/ <h> to /χ/ <χ>	383
15.4.1.1.3	Diphthongization of Classical Armenian /e, o/ <ɛ, ɔ>	383
15.4.1.1.4	Change in theme vowels	384
15.4.1.1.5	Theme vowel deletion before the past suffix	384
15.4.1.1.6	Ablative suffix /-e, -its ^h / <ɛ, ɔg> . . .	384
15.4.1.2	Differences from the Van dialect	385
15.4.1.2.1	Retention of Classical Armenian /u/ <ŋ>	385
15.4.1.2.2	Change from Classical Armenian /ɔj/ <ŋj>	385
15.4.1.2.3	Voicing changes	385
15.4.1.2.4	3SG copula as /a/ <ω> changes . . .	386
15.4.2	Moks	387
15.4.2.1	Existence of the schwa /ə/	387
15.4.2.2	Lack of diphthong /uo/ <n>	388
15.4.3	Vozim	388
15.4.3.1	Phonology	389
15.4.3.1.1	Segment inventory	389
	Diphthong /ɛj/ <ɛj>	389
	Diphthong /ou/ <ɔl>	389
	Uvular stop /q/ <ɳ>	390
	Diphthong /œu/ <ɛɔl>	390
	Voiced aspirates	390
15.4.3.1.2	Sound changes	390
	Classical Armenian /o/ <n>	390
	Classical Armenian /iŋ/ <ŋ>	391
	Classical Armenian /ɔŋ/ <ŋj>	391
	Word-initial insertion of /h/ <h>	392
15.4.3.2	Morphology	392
15.4.3.2.1	Noun inflection or declension	392
15.4.3.2.2	Pronoun inflection or declension	392
15.4.3.3	Verb inflection or conjunction	394
15.4.3.3.1	Overview and morphological changes	394
	Theme vowel changes	394
	Vowel hiatus between the theme vowel and the past suffix	394

Past suffix	394
Future marker	395
15.4.3.3.2 General paradigms for the reflex of the E-Class	395
Subjunctive present and past	395
Tenses built from the subjunctive:	
Indicative and future	396
Present perfect and past perfect	397
Past perfective or aorist	397
Imperative and prohibitive	398
Non-finite forms	399
15.5 Literature	399
15.6 Text samples	401
15.6.1 Van dialect	401
15.6.2 Diyadin subdialect	402
15.6.3 Moks subdialect	403
15.6.4 Norduz	404
15.6.5 Shatakh	404
15.6.6 Vozim subdialect	405
16 Tigranakert	409
16.1 Background and literature	409
16.2 Phonology	410
16.2.1 Segment inventory	410
16.2.1.1 Vowel inventory	410
16.2.1.2 Consonant inventory	410
16.2.1.2.1 Laryngeal changes	410
16.2.1.2.2 Arabic consonants / Γ , \hbar , q / /<‘, \hbar ‘/	411
16.2.1.2.3 Patalalized stops / k^j , k^{hj} , / d^j / < Ψ , Ψ , η >	412
16.2.1.2.4 Glide / w / < ω >	412
16.2.2 Sound changes	412
16.2.2.1 Monophthong vowel changes	413
16.2.2.1.1 Classical Armenian / a / < ω >	413
16.2.2.1.2 Classical Armenian / o / < n >	413
16.2.2.1.3 Classical Armenian / u / < $n\omega$ >	414
16.2.2.1.4 Classical Armenian / e / < t >	414
16.2.2.2 Diphthong changes	415
16.2.2.2.1 Classical Armenian / ai / < $\omega\psi$ >	415

16.2.2.2.2	Classical Armenian /i ^u / <իւ>	416
16.2.2.2.3	Classical Armenian /o ^j / <ոյ>	416
16.2.2.3	Consonant changes	416
16.2.2.3.1	Classical Armenian /h/ <հ>	416
16.2.2.3.2	Word-medial gemination	416
16.3	Morphology	417
16.3.1	Noun inflection or declension	417
16.3.1.1	Definite article /-e/ <է>	417
16.3.1.2	Accusative prefix /z-/ <զ>	418
16.3.1.3	Ablative suffix /-e, -uts ^h / <է, ուց>	418
16.3.1.4	Plural markers /-ir, -nir, -ni/ <իր, նիր, նի>	418
16.3.2	Pronoun inflection or declension	419
16.3.3	Noun inflection or declension (continued)	420
16.3.3.1	Possessive articles and the extra suffix /-i/ <ի>	420
16.3.4	Verb inflection or conjugation	421
16.3.4.1	Theme vowel changes	421
16.3.4.2	Monosyllabic verbs	422
16.3.4.3	Future formative /mən/ <մըն>	423
16.3.4.4	Conjunction ‘also’	423
16.4	Text samples	423
16.4.1	Tigranakert	424
16.4.2	Khian	424
16.4.3	Hazzo	425
16.4.4	Hazro	426
16.4.5	Edessa	426
16.4.6	Siverek	427
17	Kharberd-Yerznka	429
17.1	Background and literature	429
17.2	Phonology	430
17.2.1	Vowels	430
17.2.1.1	Segment inventory	430
17.2.1.2	Sound changes	431
17.2.1.2.1	Classical Armenian /o ^j / <ոյ>	431
17.2.1.2.2	Classical Armenian /i ^u / <իւ>	431
17.2.1.2.3	Classical Armenian /e/ <է>	431
17.2.1.2.4	Classical Armenian /o/ <ո>	432
17.2.1.2.5	Classical Armenian /a ^j / <այ>	432

17.2.2 Consonants	432
17.2.2.1 Segment inventory	432
17.2.2.2 Sound changes	433
17.2.2.2.1 Stop-nasal assimilation	433
17.2.2.2.2 Fricative deletion in word-initial /s/-stop clusters	433
17.2.2.2.3 Consonant cluster reduction for obstruent-rhotics	433
17.2.2.2.4 Consonant cluster reduction for nasal-rhotics	434
17.2.2.2.5 Fronting of post-alveolar obstruents	434
17.3 Morphology	434
17.3.1 Noun inflection or declension	434
17.3.2 Pronoun inflection or declension	435
17.3.3 Verb inflection or conjugation	435
17.4 Text samples	437
17.4.1 City of Kharberd	437
17.4.2 From one village from Yerznka	437
17.4.3 Kiğı	438
17.4.4 Çarsancak	438
17.4.5 Dersim	439
18 Şebinkarahisar	441
18.1 Background	441
18.2 Phonology	441
18.2.1 Consonants	441
18.2.2 Vowels	441
18.2.2.1 Segment inventory	441
18.2.2.2 Sound changes	441
18.2.2.2.1 Classical Armenian /o/ <n>	441
18.2.2.2.2 Classical Armenian /e/ <t>	442
18.2.3 Morphology	442
18.3.1 Verb inflection or conjugation	442
18.3.1.1 Theme vowel changes	442
18.3.1.2 Present/past tenses and the progressive	443
18.4 Literature	444
18.5 Text samples	445
18.5.1 Şebinkarahisar	445

19 Trabzon	447
19.1 Background	447
19.2 Literature	447
19.3 Phonology	447
19.3.1 Vowels	447
19.3.2 Consonants	448
19.3.3 Other sound changes	448
19.4 Morphology	448
19.4.1 Noun or pronoun inflection or declension	448
19.4.2 Verb inflection or conjugation	449
19.4.2.1 Indicative present and past imperfective	449
19.4.2.2 Past perfective or aorist	450
19.4.2.3 Present perfect and past perfect	450
19.4.2.4 Indicative morpheme as a mobile morpheme	451
19.4.2.5 Progressive tenses	451
19.4.2.6 Other mobile morphemes	453
19.4.2.7 Repetition of agreement in negation	454
19.5 Subdialects	455
19.6 Text samples	456
20 Hamshen	461
20.1 Background and literature	461
20.2 Phonology	462
20.2.1 Vowels	462
20.2.1.1 Segment inventory	462
20.2.1.2 Sound changes	463
20.2.1.2.1 Classical Armenian /a/ <u>	463
20.2.1.2.2 Classical Armenian /e/ <e>	463
20.2.1.2.3 Classical Armenian /o/ <n>	464
20.2.1.2.4 Classical Armenian /ɔj/ <wj>	464
20.2.1.2.5 Classical Armenian /ɔi, iu/ <nj, hL> .	464
20.2.2 Consonants	465
20.2.2.1 Voice quality or laryngeal changes	465
20.2.2.2 Reflexes of Classical /r/ <n>	465
20.3 Morphology	466
20.3.1 Noun inflection or declension	466
20.3.1.1 Plural suffixes	466
20.3.1.2 Case marking	466

20.3.2 Pronoun inflection or declension	466
20.3.2.1 Personal pronouns	466
20.3.2.2 Interrogative pronouns	468
20.3.3 Verb inflection or conjugation	469
20.3.3.1 Indicative present and past imperfective	469
20.3.3.2 Past perfective or aorist	471
20.3.3.3 Future and past future	472
20.3.3.4 Subjunctive present and past with marker /na/ <luw>	473
20.3.3.5 Present perfect and past perfect	474
20.3.3.6 Infinitives with /-uʃ/ <nLQ>	475
20.3.3.7 Negation or negative forms	476
20.3.3.7.1 Indicative present and past imperfective	476
20.3.3.7.2 Past perfective and auxiliary	477
20.3.3.7.3 Future	478
20.4 Miscellaneous	480
20.4.1 Question formation	480
20.4.2 Borrowing Turkish morphology	482
20.4.3 Stress	485
20.5 Text samples	485
20.5.1 Zefanos village	485
20.5.2 Küçük Şana village	486
20.5.3 Malya village	487
20.5.4 Abgion village	488
21 Malatya	489
21.1 Background	489
21.2 Phonology	489
21.2.1 Segment inventory	489
21.2.1.1 Laryngeal quality	489
21.2.2 Sound changes	490
21.2.2.1 Classical Armenian /e/ <t>	490
21.2.2.2 Classical Armenian /u/ <nL>	491
21.2.2.3 Classical Armenian /ɑj/ <wj>	491
21.2.2.4 Classical Armenian /ɔj/ <nj>	491
21.2.2.5 Classical Armenian /iŋ/ <hL>	492
21.3 Morphology	493

21.4 Text samples	493
21.4.1 Malatya	493
21.4.2 Adiyaman	493
22 Cilicia	495
22.1 Background	495
22.2 Literature	495
22.3 Phonology	496
22.3.1 Segment inventory	496
22.3.1.1 Vowels	496
22.3.1.2 Consonants	497
22.3.1.3 Subdialectal diphthongs	497
22.3.2 Sound changes	497
22.3.2.1 Vowel changes	497
22.3.2.1.1 Classical Armenian /ɑ/ <ա>	497
22.3.2.1.2 Classical Armenian /e, ē/ <է, է>	499
22.3.2.1.3 Classical Armenian /ə/ <ը>	499
22.3.2.1.4 Classical Armenian /i/ <ի>	500
22.3.2.1.5 Other vowels	500
22.3.2.2 Consonant changes	500
22.3.2.2.1 Laryngeal changes	500
22.3.2.2.2 Classical Armenian rhotic /r/ <ռ>	500
22.3.2.3 Vowel harmony	501
22.4 Morphology	501
22.4.1 Noun inflectional or declension	501
22.4.1.1 Vowel harmony in definite and indefinite articles	501
22.4.1.2 Plural formation	502
22.4.2 Pronoun inflection or declension	502
22.4.2.1 Pronouns in the Zeytun subdialects	503
22.4.2.2 Pronouns in the Marash subdialects	504
22.4.3 Verb inflection or conjugation	505
22.4.3.1 Indicative present and past imperfective	505
22.4.3.2 Progressive forms	507
22.4.3.3 Future and past future	508
22.4.3.4 Non-finite forms	510
22.5 Background (continued) and literature	511
22.6 Text samples	511
22.6.1 Zeytun dialect	512
22.6.2 Hadjin subdialect	513

Contents

22.6.3	Marash subdialect	514
22.6.4	Kessab village of Antioch	515
22.6.5	Stanoz (Yenikent) subdialect	515
23	Syria	517
23.1	Background	517
23.2	Phonology	518
23.2.1	Vowels	518
23.2.1.1	Inventory	518
23.2.1.2	Sound changes	518
23.2.1.2.1	Classical Armenian /ɑ/ <ա>	519
23.2.1.2.2	Classical Armenian /e/ <է>	519
23.2.1.2.3	Classical Armenian /ə/ <ը>	519
23.2.1.2.4	Classical Armenian /i/ <ի>	519
23.2.1.2.5	Classical Armenian /u/ <ու>	520
23.3	Morphology	520
23.3.1	Noun inflection or declension	520
23.4	Text samples	521
23.4.1	Aramo village	521
24	Arapgir	523
24.1	Background	523
24.2	Literature	523
24.3	Phonology	524
24.4	Morphology	524
24.4.1	Instrumental marking with /-okʰ/ <օպ>	524
24.4.2	Mobile indicative marking	525
24.4.3	Faithfulness to Classical Armenian	526
24.4.4	Genitive marking	526
24.4.5	Progressive marking with /nə/ <սն>	526
24.5	Text samples	527
24.5.1	Arapgir dialect	527
24.5.2	Gürün subdialect	527
24.5.3	Darende subdialect	528
24.5.4	Kayseri subdialect	529
24.5.4.1	Munjusun village	529
24.5.4.2	Balages village	529
24.5.4.3	Everek	530

25 Akn	533
25.1 Background and literature	533
25.2 Phonology	533
25.2.1 Segment inventory	533
25.2.2 Sound changes	533
25.2.2.1 Monophthong vowel changes	534
25.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ա>	534
25.2.2.1.2 Classical Armenian /u/ <ն>	534
25.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <n> and /ա/ <օ, ա>	534
25.2.2.2 Glide insertion before post-vocalic /h/ <հ>	534
25.2.2.3 Diphthongal vowel changes	535
25.2.2.3.1 Classical Armenian /qj/ <այ>	535
25.2.2.3.2 Classical Armenian /oj/ <նյ>	535
25.2.2.3.3 Classical Armenian /iŋ/ <ին>	535
25.2.2.4 Consonant changes	536
25.3 Morphology	536
25.3.1 Noun inflection or declension	536
25.3.1.1 Genitive marking	536
25.3.2 Verb inflection or conjugation	536
25.3.2.1 Indicative marking with /gy/ <գին>	536
25.3.2.2 Theme vowel changes and the indicative present	537
25.3.2.3 Archaism in past 1PL suffix /-a-nk ^h / <անք> .	537
25.3.2.4 Future marking with /di, d/ <դի, դ>	538
25.4 Text samples	539
26 Sebastia	541
26.1 Background	541
26.2 Literature	541
26.3 Phonology	541
26.3.1 Segment inventory	541
26.3.1.1 Vowels	541
26.3.1.1.1 Vowel inventory	541
26.3.1.1.2 Vowel /uœ/ <ô>	542
26.3.1.1.3 Vowel /e/ <է>	542
26.3.1.1.4 Vowel /æ/ <ա>	542
26.3.1.2 Consonants	543
26.3.1.2.1 Laryngeal values	543
26.3.1.2.2 Emergence of word-initial /j/ <յ> . .	543

26.3.2 Sound changes	543
26.3.2.1 Monophthonal vowel changes	543
26.3.2.1.1 Classical Armenian /e/ <է>	543
26.3.2.1.2 Classical Armenian /o/ <ն>	544
26.3.2.2 Diphthongal vowel changes	544
26.3.2.2.1 Classical Armenian /aɪ/ <այ>	544
26.3.2.2.2 Classical Armenian /iu/ <իւ>	544
26.3.2.2.3 Classical Armenian /oɪ/ <օյ>	545
26.3.2.3 Consonant changes	545
26.3.2.3.1 Weakening of stops to glides	545
26.3.2.3.2 Classical Armenian /h/ <հ> to /f/ <Փ>	546
26.3.2.3.3 Consonant cluster lenition	546
26.3.2.4 Subdialectal changes in Pirknik	547
26.3.2.4.1 Classical Armenian /e/ <է>	547
26.3.2.4.2 Classical Armenian /o/ <ն>	547
26.4 Morphology	547
26.4.1 Noun inflection or declension	547
26.4.2 Pronoun inflection or declension	548
26.4.3 Verb inflection or conjugation	548
26.4.3.1 Mobile indicative marking	548
26.4.3.2 Progressive marking	549
26.4.3.3 Mobile future marking	550
26.4.3.4 Archaism in the past plural suffix	550
26.4.3.5 Theme vowel and auxiliary changes	551
26.5 Text samples	552
26.5.1 Գրվածը չավորվիր	552
26.5.2 Փեսա Ղազար	554
27 Evdokia	555
27.1 Background, literature, and subdialects	555
27.2 Phonology	555
27.2.1 Segment inventory	555
27.2.2 Sound changes	556
27.2.2.1 Monophthong vowel changes	556
27.2.2.1.1 Classical Armenian /e/ <է>	556
27.2.2.1.2 Classical Armenian /o/ <ն>	557
27.2.2.2 Diphthongal vowel changes	557
27.2.2.2.1 Classical Armenian /aɪ/ <այ>	557
27.2.2.2.2 Classical Armenian /oɪ/ <օյ>	557

27.2.2.2.3	Classical Armenian /i _u / <իւ>	558
27.2.2.3	Consonant changes	558
27.2.2.3.1	Laryngeal changes	558
27.2.2.3.2	Consonant deletion around sonorants	558
27.3	Morphology	559
27.3.1	Verb inflection or conjugation	559
27.3.1.1	Theme vowel changes	559
27.3.1.2	Progressive marker /gor/ <կոր>	559
27.3.1.3	Future marking with /bidi/ <բիդ>	561
27.3.1.4	Interrogative marking with /mə/ <մն>	561
27.4	Text samples	563
27.4.1	Evdokia	563
27.4.2	Merzifon subdialect	566
28	Smyrna	567
28.1	Background	567
28.2	Text samples	567
29	Nicomedia	569
29.1	Background, subdialects, and literature	569
29.2	Phonology	570
29.2.1	Segment inventory	570
29.2.2	Sound changes	571
29.2.2.1	Vowel changes	571
29.2.2.1.1	Classical Armenian /a/ <ա>	571
29.2.2.1.2	Classical Armenian /e/ <ե>	572
29.2.2.1.3	Classical Armenian /o/ <օ>	572
29.2.2.1.4	Other vowel changes	572
29.2.2.2	Consonant changes: cluster reduction	572
29.2.2.2.1	Lenition of /g/ <զ> to a glide /j/ <յ>	573
29.2.2.2.2	Deletion of other stops	573
29.2.2.2.3	Deaffrication of affricates	574
29.2.2.2.4	Deletion of nasals	574
29.2.2.2.5	Voicing assimilation in deaffrication	575
29.3	Morphology	575
29.3.1	Verb inflection or conjugation	575
29.3.1.1	Indicative present and past imperfective	576
29.3.1.2	Progressive marking	577
29.3.1.3	Past perfective or aorist	577

29.3.1.4	Other tenses	578
29.4	Miscellaneous	579
29.4.1	Subdialectal variation on the progressive	579
29.4.2	Prosody	579
29.5	Text samples	580
29.5.1	Aslanbag subdialect	580
29.5.2	Bardızağ	581
29.5.3	Ovacık	582
29.5.4	Adapazarı	582
29.5.5	Benli	583
30	Istanbul	585
30.1	Background	585
30.2	Phonology	585
30.2.1	Segment inventory	585
30.2.1.1	Vowels	585
30.2.1.2	Consonants	586
30.2.2	Sound changes	587
30.2.2.1	Monophthong vowel changes	587
30.2.2.2	Diphthongal vowel changes	587
30.2.2.3	Consonant changes	588
30.2.2.3.1	Laryngeal changes	588
30.2.2.3.2	Word-initial uvular fricatives	588
30.3	Morphology	589
30.3.1	Noun inflection or declension	589
30.3.2	Pronoun inflection or declension	590
30.3.3	Verb inflection or conjugation	591
30.3.3.1	Subjunctive present and past	591
30.3.3.2	Tenses built from the subjunctive: Indicative, progressive, and future	592
30.3.3.3	Present perfect and past perfect	593
30.3.3.4	Past perfective or aorist	594
30.3.3.5	Imperative and prohibitive	595
30.3.3.6	Non-finite forms	596
30.3.3.7	Other complex tenses	596
30.4	Literature	606
30.5	Text samples	606

31 Rodosto	611
31.1 Background and literature	611
31.2 Phonology	611
31.2.1 Sound changes	611
31.2.1.1 Consonant changes	611
31.2.1.1.1 Laryngeal changes	611
31.2.1.2 Monophthong vowel changes	613
31.2.1.2.1 Classical Armenian /e/ <t>	613
31.2.1.2.2 Classical Armenian /o/ <n>	613
31.2.1.3 Diphthongal vowel changes	613
31.2.3 Morphology	614
31.3.1 Noun inflection or declension	614
31.3.2 Numeral formation	614
31.3.3 Pronoun inflection or declension	615
31.3.4 Verb inflection or conjugation	615
31.3.4.1 Theme vowel changes	615
31.3.4.2 Progressive marking with /gor, go, or/ <qop, qo, op>	616
31.3.4.3 Archaism in the past plural suffix	616
31.3.4.4 Future marking	617
31.4 Text samples	618
31.4.1 Sample 1	619
31.4.2 Sample 2	619
31.4.3 Malkara	620
32 Crimea	621
32.1 Background	621
32.2 Phonology	621
32.2.1 Segment inventory	621
32.2.2 Sound changes	622
32.2.2.1 Lenition of Classical /r/ <n>	622
32.3 Morphology	623
32.3.1 Pronoun inflection or declension	623
32.3.2 Numerals	624
32.3.3 Verb inflection or conjugation	625
32.3.3.1 Morphological properties	625
32.3.3.1.1 Indicative marking	625
32.3.3.1.2 Theme vowel changes	625
32.3.3.1.3 Class of the causative	625

32.3.3.2	General paradigm	626
32.3.3.2.1	Subjunctive present and past	626
32.3.3.2.2	Tenses built from the subjunctive: Indicative and future	627
32.3.3.2.3	Present perfect and past perfect	628
32.3.3.2.4	Past perfective or aorist	629
32.3.3.2.5	Imperative and prohibitive	630
32.3.3.2.6	Non-finite forms	630
32.4	Literature	631
32.5	Text samples	631
32.5.1	New Nakhichevan	632
32.5.2	Crimea	633
33	Austro-Hungary	635
33.1	Background	635
33.2	Phonology	635
33.2.1	Segment inventory	635
33.2.1.1	Monophthong vowels	635
33.2.1.2	Diphthongal vowels	636
33.2.1.3	Consonants	637
33.3	Morphology	637
33.3.1	Noun inflection or declension	637
33.3.2	Numerals	637
33.3.3	Pronoun inflection or declension	638
33.3.4	Verb inflection or conjugation	639
33.3.4.1	Indicative present and past imperfective	639
33.3.4.2	Future marking	640
33.3.4.3	Replacing the past perfective with the present perfect	641
33.4	Literature	643
33.5	Text samples	643
33.5.1	Suceava dialect	643
33.5.1.1	Sample	644
33.5.1.2	Words	646
33.5.2	Gherla or Armenopolis from Hungary	648

V The /el/ <Էլ> branch	651
34 Maragha	655
34.1 Background	655
34.2 Phonology	655
34.2.1 Segment inventory	655
34.2.2 Sound changes	656
34.2.2.1 Monophthong vowel changes	656
34.2.2.1.1 Classical Armenian /ɑ/ <ա>	656
34.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <է>	657
34.2.2.1.3 Classical Armenian /i/ <ի>	657
34.2.2.1.4 Classical Armenian /o/ <ո>	657
34.2.2.1.5 Classical Armenian /u/ <ու>	658
34.2.2.2 Diphthongal vowel changes	658
34.2.2.2.1 Classical Armenian /ɑj/ <այ>	658
34.2.2.2.2 Classical Armenian /iŋ/ <ին>	658
34.2.2.2.3 Classical Armenian /oŋ/ <օն>	658
34.2.2.3 Consonant changes	659
34.3 Morphology	659
34.3.1 Noun inflection or declension	659
34.3.1.1 Vowel harmony	659
34.3.1.2 Plural and case marking	659
34.3.2 Verb inflection or conjugation	660
34.3.2.1 Overview of changes	660
34.3.2.2 General paradigm	661
34.3.2.2.1 Indicative present and past	
imperfective	661
34.3.2.2.2 Present perfect and past perfect . . .	662
34.3.2.2.3 Complex future tense	663
34.3.2.2.4 Past perfective or aorist	664
34.3.2.2.5 Subjunctive present and past	664
34.3.2.2.6 Tenses built from the subjunctive:	
Future	665
34.3.2.2.7 Imperative and prohibitive	665
34.3.2.2.8 Non-finite forms	666
34.4 Subdialects	666
34.4.1 Urmia	666
34.4.1.1 Morphological differences	667
34.4.1.2 Object clitics	667

Contents

34.5 Text samples	667
34.5.1 Maragha: Խառնիս ինսիլ նիշան	668
34.5.2 Urmia subdialect	669
34.5.2.1 Iki Aghaj village	669
34.5.2.2 Isalu village	670
35 Khoy	671
35.1 Background	671
35.2 Text samples	672
36 Artvin	675
36.1 Background	675
36.2 Phonology	675
36.2.1 Overview	675
36.2.2 Sound changes	676
36.2.2.1 Classical Armenian /ɑj/ <այ>	676
36.2.2.2 Loss of rhotic in some words	676
36.2.2.3 Loss of initial /v/ in ‘on’	676
36.2.2.4 Retention of the sound /h/ <հ>	677
36.2.3 Morphology	677
36.3.1 Noun inflection or declension	677
36.3.2 Verb inflection or conjugation	678
36.3.2.1 Periphrasis in the indicative	678
36.3.2.2 Future marking	679
36.3.2.3 Theme vowel changes	680
36.3.2.4 Imperative	680
36.3.4 Text samples	681
VI Adjarian’s end matter	683
37 Placenames	685
37.1 List of placenames from Adjarian’s endmatter	685
37.2 List of placenames that Adjarian did not list	697
References	699
Index	707
Name index	707

Preface

Acknowledgments

Abbreviations

ABL	ablative
ACC	accusative
AGR	agreement
AOR	aorist
AUX	auxiliary
CAUS	causative
CN	connegative
DAT	dative
DEB	debitive
DEF	definite
DIM	diminutive
DIST	distal
ECHO	echo
EPTCP	evidential participle
FUT	future
FUT.CVB	future converb
GEN	genitive
IMP	imperative
IMPF	imperfective
IMPF.CVB	imperfective converb
INCH	inchoative
IND	indicative
INDF	indefinite
INF	infinitive
INS	instrumental
CASE	case
LOC	locative
LV	linking vowel
NARR	narrative
NEG	negative
NOM	nominative
NX	noun stem-extender
OBL	oblique
OPT	optative

PASS	passive
PFV	perfective
PERF.CVB	perfective converb
PL	plural
PL.POSS	plural possessor
POSS	possessive
POSS.1SG	possessive first person
POSS.2SG	possessive second person
PRO	pronoun
PROG	progressive
PROH	prohibitive
PROX	proximal
PRS	present
PST	past
PTCP	participle
Q	question
RPTCP	resultative participle
SBJV	subjunctive
SG	singular
SPTCP	subject participle
TH	subjunctive
VX	verb stem-extender

Part I

Introduction to the translation

1 Introduction to the translation

1.1 Introduction

Armenian is an Indo-European language. Its oldest attested form is Classical Armenian (CA). The modern language is conventionally described as having two standardized variants: Standard Western Armenian (SWA or WA) and Standard Eastern Armenian (SEA or EA). Alongside these two varieties, there are countless non-standard dialects, many of which were made extinct because of the Armenian Genocide.

This book is an English translation of a monograph originally written in Armenian by Hrachia Adjarian ([Աճառիս 1911](#)): “Հայ բարբառագիտութիւն” or “Armenian dialectology”. The original monograph consisted of descriptions of 31 non-standard Armenian varieties. Some descriptions are rather lengthy, while some are short. Of course, more non-standard varieties exist that weren’t described in this monograph ([Greppin & Khachaturian 1986](#), [Martirosyan 2018, 2019](#), [Dolatian et al. in review](#)).

The present book is both a translation and commentary on this monograph. In the course of translating the original 300-paged book into English, I had to unpack a lot of implicit knowledge that Adjarian was using in order to describe the varieties. For example, Adjarian did not use morpheme boundaries, glosses, nor IPA symbols. He would often just provide data points from a dialect, with a brief prosaic description and with cognates from Classical Armenian. That brief description relied on the reader’s knowledge of Standard Armenian (and sometimes Classical Armenian) in order to deduce the linguistic structure of the non-standard dialect. In order to unpack this implicit information, the end result was a 700-paged translation, with glossing, translation, and morpheme segmentation.

The current introduction is written by myself, the translator. The rest of this book is my translation of Adjarian’s writing. At times, I have to provide commentary and interrupt Adjarian’s prose. To prevent ambiguity, I wrote my interruptions in the following format:

HD: This is an interruption by the translator, Hossep Dolatian.

To maximize the recoverability of information during the translation, I provide the page numbers from Adjarian's original monograph.

The rest of this chapter provides basic information on Armenian (§1.2), my transcription system (§1.3), and my translation conventions (§1.4).

1.2 Armenian linguistics and dialectology

This section provides basic information on what is the Armenian language. This section is geared to summarize basic diachronic and synchronic facets of the Armenian language in terms of how we categorize different Armenian varieties. I first explain the history of the language (§1.2.1). I then focus on the nature of the two standardized modern varieties (§1.2.1), the non-standardized varieties (§1.2.3), and the classification or genetic relationship across varieties (§1.2.4). Adjarian's dialectological maps are provided in §1.2.5.

1.2.1 What is Armenian

As stated, Classical Armenian is the oldest attested Armenian variety (circa the 5th century CE).¹ In contrast, Modern Armenian is conventionally described as having two standardized variants: Standard Western Armenian (SWA or WA) and Standard Eastern Armenian (SEA or EA). These two variants are often also called just Western Armenian and Eastern Armenian.

Between the ancient centuries of Classical Armenian and the modern century of Standard Western/Eastern Armenian, there are many holes. We know that there was a stage of Middle Armenian during the medieval period. However, Middle Armenian is less described or studied than either the Classical or Modern forms (Karst 1901).

By sometime in the 18th century, ethnic Armenians spoke a variety of languages. As Adjarian describes in §4, some groups of Armenians spoke only non-Armenian languages like Turkish. Other groups had developed their own individual Armenian varieties. Thus the Armenians of Smyrna (in modern Turkey) spoke Smyrna Armenian, while the Armenians of Julfa (in modern Iran) spoke Julfa Armenian, and so on. These different language varieties had enough structural differences to treat them as different linguistic objects.

¹To clarify, CA was first attested in the 5th century in written form in a Bible translation. Before this initial attestation, we don't know what was the linguistic situation for Armenians. It is often assumed that were a stage of Proto-Armenian between Proto-Indo-European and Classical Armenian.

Just as there are two geographically-defined modern standard forms (Western Armenian and Eastern Armenian), these region-specific dialects are conventionally divided into two branches. Some dialects like Symrna belong to the Western branch (and are more similar to Western Armenian than to Eastern Armenian). While some dialects like Karabakh/Artsakh belong to the Eastern branch.

Alongside these region-specific varieties of Armenian, the early modern period (17/18th centuries) showed the rise of an Armenian lingua franca among Armenians (Parnassian 1985, Donabédian 2018). This lingua franca or koine was Civil Armenian (Ashkharhabar or Աշխարհաբար [ɑʃxarbabɑr, ɑʃxarqɑpʰɑr]). It is often seen as some sort of amalgamation of various linguistic features from different regions. This lingua franca developed in two sets of cultural centers: Istanbul in the West, and Yerevan and Tbilisi (Tiflis) in the East.

The outcome of Civil Armenian was establishing two separate standardized Armenian varieties: Standard Western Armenian (SWA) and Standard Eastern Armenian (SEA). The two dialects are often treated as developed from Istanbul Armenian and Yerevan Armenian via a process of standardizing the lexicon, removing recent Turkic borrowings, and incorporating common dialectal features. For example, Manoukian (2022) tracks the development of SWA within publishing houses in the Ottoman Empire in the 19th century. She describes how the translators developed a ‘purified vernacular’ language that removed Turkish words, and replaced them with Classical Armenian words or calques.

However, there are non-trivial structural differences between the non-standard sources and the standardized derivatives (Sayeed & Vaux 2017). These differences make it difficult to be sure of the exact genetic relation between Istanbul Armenian and SWA, and between Yerevan Armenian and SEA. For example, there are structural differences between SWA and the Istanbul Armenian of 1911 (§30), and these differences make it unclear whether SWA is a simplified descendant of Istanbul vs. a sister dialect (Sayeed & Vaux 2017: 1148). We talk about some of these differences in the next section. Adjarian himself suggests that SWA may have developed by combining grammatical aspects of Istanbul Armenian with some phonological aspects of other dialects such as Rodosto Armenian (§31.2.1.1.1). This suggests that SWA developed as a form of dialect leveling across multiple dialects, and not as a simple descendant from only one dialect.

In terms of what we know about the linguistic situation of Armenians in the 19th century, we owe a great debt to Hratchia Adjarian. Within Armenian linguistics, a pioneering researcher was Hratchia Adjarian (Armenian: Հրաչյան Աճառիսլու, reformed spelling; also transliterated as Acharian). He was born in modern Istanbul in 1876, and undertook an education in linguistics in France. In French, his two most groundbreaking works were Adjarian (1899) where he

developed an experimental procedure for Armenian consonant acoustics, and discovering an early form of voice onset time (Braun 2013). His second major was *Adjarian (1909)* “Classification des dialectes arméniens” (“Classification of Armenian Dialects”) where he catalogued, described, and classified a set of Armenian varieties. This French monograph was then the basis for a larger work in Armenian (Աճառեան 1911): “Հայ Բարբառագիտութիւն” or “Armenian dialectology”. These manuscripts provide some of the few detailed microscopes into the linguistic reality of early modern Armenians.

Thus, by the time of Adjarian’s monograph in 1911, there were a large number of living forms of Armenian: SEA, SWA, Istanbul Armenian, Yerevan Armenian, and a host of other area-specific Armenian varieties. Unfortunately, since 1911, the linguistic landscape of Armenian populations has significantly changed. The vast majority of non-standard dialects are now extinct or moribund. Some dialects were made extinct because of the Armenian Genocide (Կատվայան 2015); Smyrna is a potential example (Vaux 2012). Some of these dialects survived the Genocide, but its speakers underwent language shift to one of the standard varieties. For example, the Shamakhi dialect was spoken in Shamakhi in modern-day Azerbaijan. But because of Azerbaijani persecution, the Armenian populace of Shamakhi has been migrating to Armenia, and the community has been undergoing language shift to SEA (Vlasyan 2019).

In contrast, it is relatively rare to find Armenian communities that still speak a non-standardized dialect. Many are endangered, but there are still pockets of Armenian communities that speak and transmit these non-standard dialects. Because of various wars in the 19th-20th centuries and the Armenian Genocide, various dialect communities have settled in the modern Republic of Armenia and Georgia (Hodgson 2019: §2.2.2). These communities are in continuous pressure from SEA, but they some of them are currently viable (Hodgson, p.c.). In Georgia and Abkhazia, there large communities of Karin/Erzurum and Hamshen speakers, and their langauge maitenance also seems viable (Bezrukov 2022). A very viable community is the Armenian community in Tehran, Iran, who have developed and maintained their own dialect of Tehrani Iranian Armenian (Dolatian et al. in review), which is surprisingly absent from Adjarian’s work. One could argue that some of the traditional dialects of Cilicia (§22) and Syria (§23) are still spoken in a handful of villages in the Middle East (Kessab, Anjar, Vaqif). But the communities are small and caught in dangerous circumstances (such as the Syrian war); thus they may be considered endangered.

The present monograph is an attempt to preserve information on many of these lost languages. The above is a basic conventional summary of how Armenian varieties work. But there are some points of nuance that we should clarify.

The next sections discuss these points.

1.2.2 What is Standard Armenian?

The term ‘standard’ in the name ‘Standard Western Armenian’ does not denote a literary variety that’s limited to books and formal speech. For the majority of Western Armenians who speak some Armenian variety, that variety is Standard Western Armenian. Similarly, Standard Eastern Armenian is the native language of the majority of Eastern Armenians. The confusing use of the term ‘standard’ is caused by patterns of language shift and dialect leveling among Armenians.

For example, in 1911, the year that the Adjarian monograph was published, the Armenians of Istanbul spoke a specific variety of Armenian called Istanbul Armenian. This variety is documented in this book in chapter §30 and also later by Adjarian in a separate ([Աճառյալ 1941](#)). The variety of Istanbul Armenian in 1911 (and its 1941 followup) is not identical to SWA. The following are some subtle differences that I’ve noticed.

- Differences between SWA and Istanbul Armenian
 1. The word for ‘father’ is [hajr] <հայր> in SWA; but Adjarian describes the Istanbul form as [har] <հար> ([§30.2.2.2](#)).
 2. The reflex of the Classical Armenian sound /dʒ/ <ձ> in Istanbul is /dʒ/ <ձ>, while its reflex in SWA is /tsʰ/ <ց> ([§30.2.2.3.1](#)). For example, the word ‘snow’ <ձիւն> is /dziün/ in CA, /dʒun/ in Istanbul, but /tsʰyn/ in SWA (Table [30.4](#)). Adjarian himself notes this contrast in [§30.2.1.1](#).
 3. The reflex of the Classical nominalizer <ութիւն> /-utʰiün/ ‘-ation’ is /-utʰyn/ in SWA, but /-utʰin/ in Istanbul ([§30.3.1](#)).
 4. The causative suffix is /-tsʰənel/ <ցնել> in SWA but /-tsʰunel/ in Istanbul. For example, ‘to make live’ is /abre-tsʰənel/ in SWA (ապրեցնել) but /abre-tsʰunel/ in Istanbul (ապրեցնել) ([Աճառյալ 1941](#): 140).

Although Adjarian does not discuss the sociolinguistic situation of this community in depth, we suspect that this variety was acquired by Armenian children at home. At school, they would learn Standard Western Armenian, so that they could read, write, and engage with other Armenian communities as a lingua franca.

Since 1911 however, the Istanbul community has shifted from using the Istanbul dialect to using SWA. As a member of the Istanbul Armenian community, Tabita Toparlak reports that the dialect described by Adjarian has died out. Instead, Armenian-speaking families have shifted to using SWA at home.

1 *Introduction to the translation*

A similar situation is described for SEA and Yerevan. In the time of Adjarian 1911, the dialect of Yerevan had a distinctive feature of penultimate stress (§6.2.3). In contrast, SEA has final stress. But in the decades since, the community in Yerevan has shifted towards using SEA and not the old Yerevan dialect. A native of this city (Vahagn Petrosyan) reports the following:

[The] “Yerevan dialect” is a historical label. Currently Yerevan speaks a colloquial version of Standard Eastern Armenian.

I have heard the features described for this dialect in the speech of some Yerevan residents. For me the speech is associated with the [lower classes]. I don’t know if these people are recent migrants from villages of the Ararat dialect areas or if they are the remnants of the original Yerevan dialect speakers. In any case, an average person certainly does not grow up speaking like that. I am from Yerevan and I speak normally.

Thus, the majority of the dialects in Adjarian 1911 are likely extinct, due to either genocide or language shift. For the standard varieties (SWA and SEA), these are not fossilized variants restricted to books. They are the native language of most Armenian-speaking children and adults. They are not simplified forms or daughters of past Armenian varieties (Istanbul or Yerevan), but they are their own distinct Armenian varieties that are natively acquired and used.²

Of course, like any spoken language, SWA has both informal and formal registers. The informal register is acquired at home, while the formal register is taught at schools or acquired via formal interactions. The two registers have minor differences. Some traits of the informal register of SWA is found in various non-standard dialects. For example, informal spoken SWA uses a progressive marker [gor], while formal written SWA bans this marker (Donabédian 2001). The use of [gor] is likewise found across various non-standard Western dialects such as Istanbul. Similarly, SEA has both formal and informal registers. The 3SG auxiliary ‘is’ is pronounced [e] in formal SEA, but pronounced [a] in informal SEA. The use of an auxiliary [a] is again found in non-standard Eastern dialects like Yerevan (§6.3.3.3.1). For a sample of other informal vs. formal register differences, see

²This situation is similar to the development of Italian. The language developed from Tuscan, and was standardized. The language then became a state language, and spread throughout Italy. As another helpful analog, the situation with SWA/SEA is not like Arabic diglossia. For Arabic, the standard written form (Modern Standard Arabic) is not the home language of any Arabic-speaking household; the home language is instead one of many Arabic dialects like Levantine or Egyptian.

elsewhere (Ղարավույս 1981, Զաքարյան 1981, Աղայան 1981, Sossy Kavassian 1983, Dum-Tragut 2009, Karapetian 2014: ch3).

Thus the presence of the word ‘standard’ in the names ‘Standard Eastern Armenian’ or ‘Standard Western Armenian’ does not indicate prescriptivism, but is due to the history of the emergence of these standardized varieties. Because of this history, names like ‘Standard Western Armenian’ and ‘Western Armenian’ are interchangeable. In my experience, in Armenian linguistics, it is common to add the word ‘standard’ in order to disambiguate terms like ‘Western Armenian’ which could designate either a single variety (Standard Western Armenian) or an entire branch of dialects (Western dialects).

In contrast, the term ‘Standard Western Armenian’ can mean either ‘the formal register of Western Armenian’ or ‘either the formal or informal register of Western Armenian.’ In my case, I grew up in an Armenian-speaking household in Lebanon. I acquired the informal register of (‘Standard’) Western Armenian. My idiolect does not correspond to any of the non-standard varieties like Smyrna, Trabzon, or Crimea. I then learned the formal register ‘Standard’ Western Armenian at school.

1.2.3 What is a dialect?

The original Armenian monograph from 1911 was called “Armenian dialectology”, based on an expansion of a French monograph from 1909 called “Classification of Armenian dialects.” This section clarifies the term ‘dialect’.

In linguistics, a common criterion for labeling a language variety as a dialect is mutual intelligibility. Given two language varieties A and B, if a speaker of A can easily understand a speaker of B, then the two varieties are dialects of the same language. Based on this criterion, American English and British English are dialects of English.

For Armenian however, the various varieties are conventionally called ‘dialects’, but they are not mutually intelligible. For example, as a speaker of SWA, I have difficulty fully understanding a spoken SEA sentence due to my limited exposure to spoken SEA. Written SEA is however quite intelligible to me. Thus, I often hear among lay speakers of Armenian that the two dialects are mutually intelligible after significant exposure.

For the non-standard dialects, mutual intelligibility is much weaker. For example, this monograph has text samples for each of the 31 non-standard dialects. I could not translate any of them because I couldn’t understand them. The best I could understand were the Istanbul texts, but I was not confident enough to provide an actual translation, morphological segmentation, or glossing.

Thus based on the criterion of mutually intelligibility, Standard Armenian (SEA and SWA) and the various non-standard varieties (Julfa, Tigranakert, and so on) are mutually unintelligible and not dialects of the same language. Because of mutually unintelligibility, some linguists go so far to use the term ‘Armenoid’ to describe the different Armenian varieties, e.g., that Agulis is an Armenoid language (Vaux 2008) and not an Armenian dialect (§12).

In Armenian studies however, all these language varieties are just called ‘dialects’. The term is used in a non-theoretical stance. I suspect that because all these Armenian varieties are spoken by ethnic Armenians, then the term ‘dialect’ is used to indicate ethnic solidarity. To reduce confusion, I will also use the term ‘dialect’ in this translation, simply because Adjarian himself was using the Armenian word for dialect: [barbar, p^harp^har] <պարպան>. In my own commentaries, I will often use the terms ‘dialect’ and ‘variety’ interchangeably.

1.2.4 What are the dialects?

In Armenian dialectology, dialects are commonly divided into two branches: Western and Eastern. We discuss some controversial choices that Adjarian made in his classification.

As said before, Classical Armenian is the oldest attested Armenian variety. Modern Armenian varieties are conventionally divided into groups: Western dialects and Eastern dialects. In general, the division between dialects is based on geographic origin. The division (imperfectly) corresponds to the modern Turkey-Armenia border. Armenian varieties that developed west of this border (in the Ottoman Empire) belong to the Western branch, while varieties that developed to this east of this order (in the Russian/Persian empires) belong to the Eastern branch.

For example, SWA developed in Istanbul, while SEA developed in Tbilisi and Yerevan. SWA and SEA are conventionally treated as standardized offshoots of Istanbul and Yerevan. This basic classification is summarized in Figure 1.1.³

³For easier illustration, I don’t include Middle Armenian here. And as said before, we don’t know with complete certainty whether SWA (SEA) is a descendant of Istanbul (Yerevan) vs. a separate development from multiple dialects or from Civil Armenian. For easier illustration, the figures in this section treat the standard dialects as descendants.

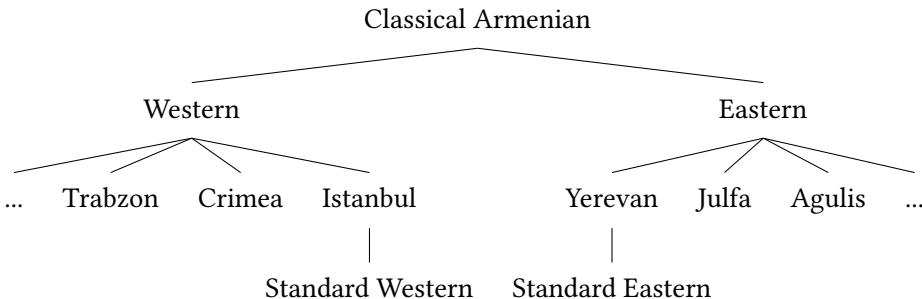

Figure 1.1: Conventional and simplified family tree of Armenian

The above simple classification correlates with an important isogloss in Armenian dialectology: the morphemes used to form the indicative present (Table 1.1) (Vaux 1995). In Classical Armenian, the indicative present was formed by adding agreement suffixes directly onto to the verbal stem. The verb stem consists minimally of a root and theme vowel. But in modern SEA and SWA, this simple synthetic construction is instead used for the subjunctive present. To form the indicative present, SWA adds a prefix /gə/ <ԿԵ> before the synthetic form. In contrast, SEA uses a periphrastic or analytic construction. The verb is a non-finite form called the imperfective converb. The verb takes the non-inflecting suffix /-um/, while agreement is on an auxiliary.

Table 1.1: Morphemes used for the indicative present in CEA, SWA, and SEA

	Indicative present 'I like'	
CA	sir-e-m	like-TH-1SG
SWA	gə-sir-e-m	IND-like-TH-1SG
SEA	sir-um e-m	like-IMPF.CVB AUX-1SG

The above parameters (geographical and morphological) are foundational to Armenian dialectology.⁴ These two parameters however have some problems.

For the geographical parameter, the terms 'Western' vs. 'Eastern' refer to the ultimate geographic origin of some Armenian variety. But as Adjarian describes

⁴Other major and theoretically-interesting parameters of variation are also attested, such as voice onset time or voicing differences (Vaux 1998: §1.1.1; Baronian 2017), vowel harmony (Vaux 1998), stress (DeLisi 2018), mobile affixes or ambifixes (Bezrukov & Dolatian 2020, Bezrukov 2022), auxiliary movement (Comrie 1984, Kahnemuyipour & Megerdoomian 2011, 2017), auxiliary-induced phonosyntactic processes (Dolatian et al. in review), relative clause formation (Hodgson 2019), and so on.

1 Introduction to the translation

in §5.1, this geographic parameter can be confusing when we take into account migration patterns. For example, the dialect of Karin (§13) is a Western dialect that historically developed in what is now modern Erzurum (in modern eastern Turkey). But during the 19th century and after the Armenian Genocide, the Armenian community of Erzerum had migrated to what is now modern Armenia and Georgia. That is, this Western community moved from west of the Turkey-Armenia border to the east of this border. For Karin, it is thus somewhat confusing to call this dialect a Western dialect, even though it is geographically spoken on the east of the relevant geographic border.

Because of the above geographical problems, Adjarian argued that descriptions like ‘Western’ vs ‘Eastern’ branches should be replaced with terms based on isoglosses. The most obvious isogloss for Adjarian was the morphology of the indicative present. He specifically argued that ‘Western’ dialects (like SWA) belong to the /kə/ <կը> branch, while ‘Eastern’ dialects (like SEA) belong to the /um/ <ում> branch.⁵

In addition to replacing geographic descriptions with morphological ones, Adjarian also argued that some dialects belong to a third separate branch. This branch is called the /el/ <էլ> branch and includes dialects like Maragha (§34). For such dialects (§34.3.2.1), the indicative present is formed by adding an auxiliary after the infinitive. The construction is periphrastic, and the surface [el] sequence is actually the theme vowel /-e-/ plus the infinitive suffix /-l/ (1a-ii).

- (1) Maragha (taken from 1a-ii)

yz-e-l-i-m

want-TH-INF-AUX-1SG

‘I want.’

իւզէլիմ

To summarize, Adjarian argues for a more detailed classification, as in Figure 1.2.

⁵Note that Adjarian used the term /kə/ branch instead of /gə/ branch. Although the indicative prefix is /gə/ in SWA, this prefix is spelled <կը>. The ancestor of this prefix is pronounced as /kə/, such as in SEA where this prefix is used to mark the conditional future.

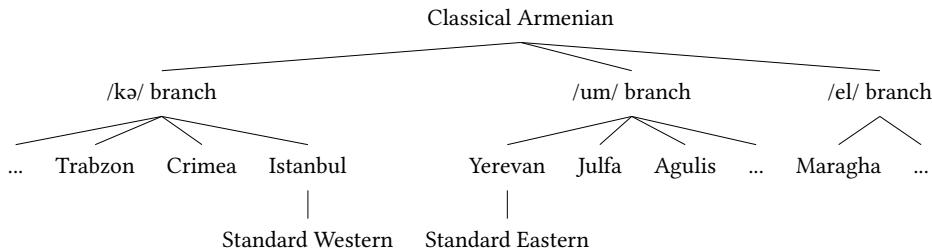

Figure 1.2: Expanded family tree of Armenian based on Adjarian's classification

In contrast, in a simpler two-branch classification, the dialects of the /el/ branch would be considered Eastern dialects. First, dialects like Maragha were formed in modern-day Iran and Russia; thus they are geographically east of Turkey. Second, both /um/ branch and /el/ branch dialects utilize morphological periphrasis in forming the indicative present. Thus, varieties like SEA and Maragha share a more abstract isogloss. Figure 1.3 shows a possible family tree by combining both geography and Adjarian's three branches.

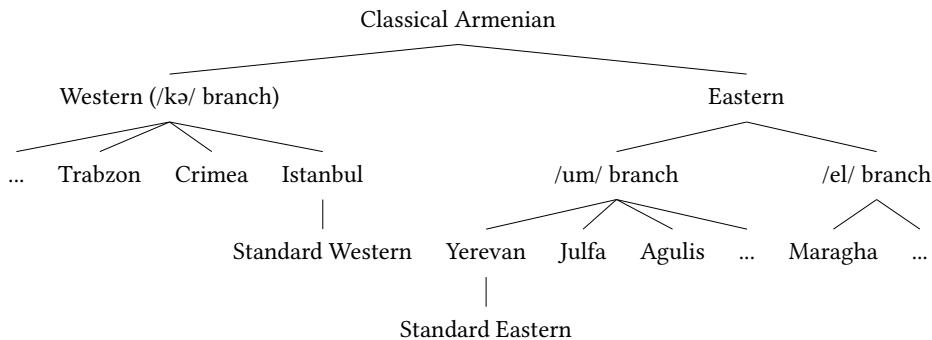

Figure 1.3: Family tree of Armenian based on geographic terms and Adjarian's /el/ branch

This book maintains Adjarian's original three-way classification system. I do this so that the translation is faithful to Adjarian's original intentions. However, since 1911, it seems that most dialectological work in the West has not replaced geographic terms with isogloss-based terms.⁶ As for Soviet Armenia and the

⁶I personally think that abandoning geographic terms is unconvincing. Although it is true that some Western dialects like Karin are now spoken east of the Turkey-Armenia border, they still historically developed west of this border. What matters is a dialect's genetic relationships with other dialects, and geography is a major correlate of such genetic connections.

modern Republic, it seems that further dialectological work uncovered more and more sub-branches and groups, that are easier to summarize geographically (Martirosyan 2018: §4 based on Զահնլյան 1972). For an overview of Soviet dialectological work, see Djahukian (1986) and Weitenberg (2017).

The next subsection provides Adjarian's dialectological maps.

1.2.5 Dialectological maps

. In the 1911 monograph, Adjarian provided a map of some of the dialects and locales he documented. This map is part of the public domain and available on Wikimedia.⁷ It is displayed in Figure 1.4. The names are all in Armenian.

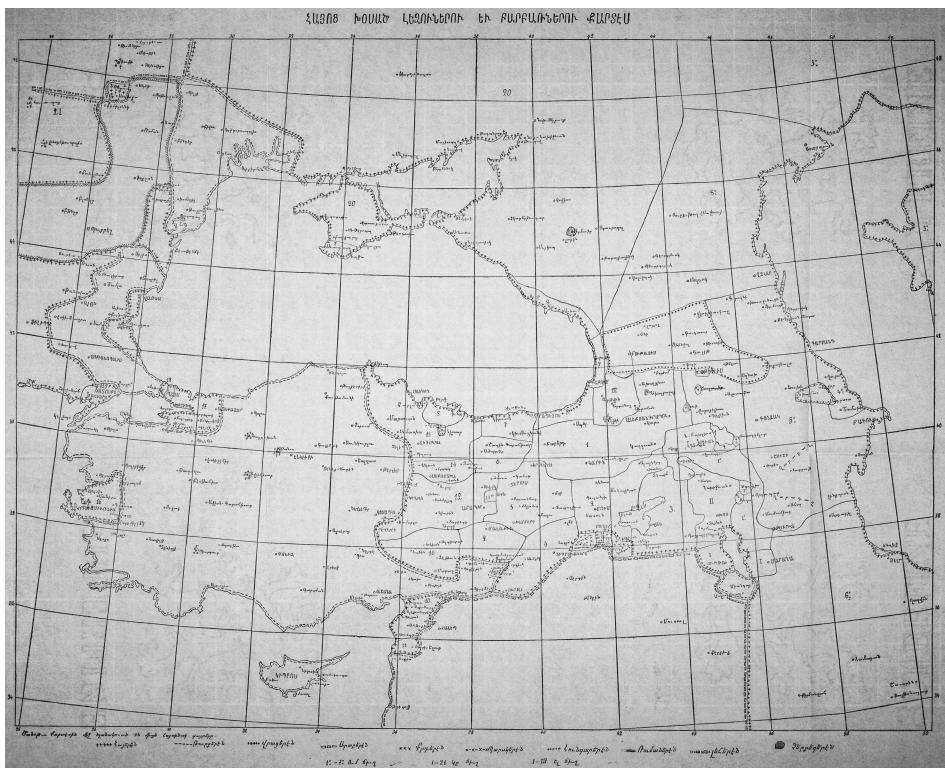

Figure 1.4: Map from Adjarian 1911

In the original 1909 French monograph, Adjarian provided a similar map. It is displayed in Figure 1.5. The names are all in Armenian.

⁷https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Acharian_dialects_map.png

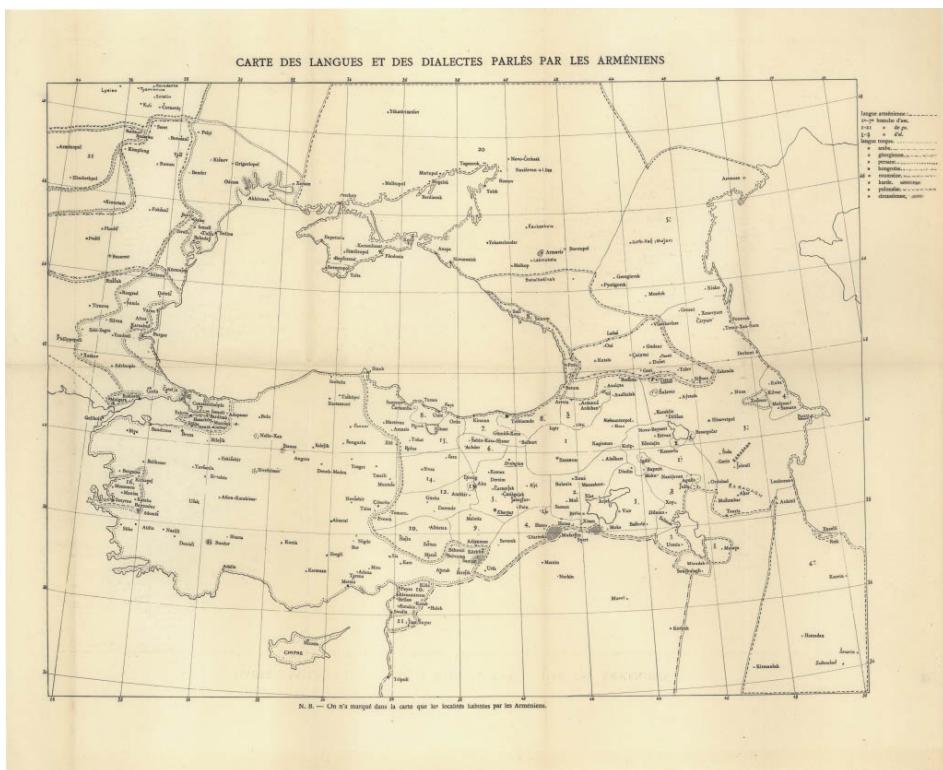

Figure 1.5: Map from Adjarian 1909

On Wikimedia, there is a modified form of the 1909 map that includes color-coding.⁸ It is displayed in Figure 1.6. The names are all in a romanized form; they don't however match the names that we used in our translation.

⁸https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Armenian_dialects,_Adjarian_1909.png

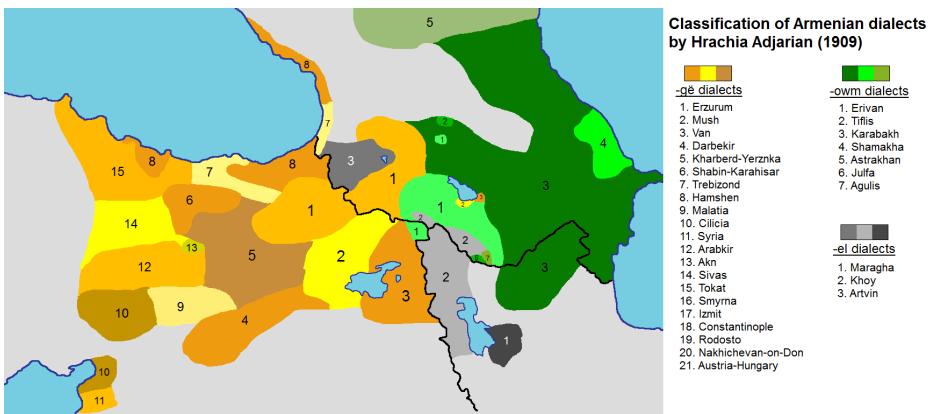

Figure 1.6: Adapted map from Adjarian 1909 (from Wikimedia)

1.3 Phonology of Armenian and our phonological transcription

This section explains the phonological transcriptions that I used in the translation. I explain my transcription system used for the modern standard varieties (§1.3.1), Classical Armenian (§1.3.2), and non-standard dialects (§1.3.3). In brief, I transcribe words in IPA based on their attested pronunciation (SEA/SWA) or their most likely pronunciation (CA). For the non-standard dialects, Adjarian developed his own dialectological notation, for which I provide IPA approximations.

1.3.1 Phonology of Modern Standard Armenian

Modern SEA and SEA are relatively well-studied in terms of their basic phonemic inventory and phonological transcriptions. I discuss nuances of transcribing SEA/SWA consonants (§1.3.1.1), vowels (§1.3.1.2), and stress (§1.3.1.3).

1.3.1.1 Consonant inventory

Table 1.2 provides the consonant inventories for SEA and SWA. Parentheses mark consonantal phonemes that are present in SEA but not SWA.

1.3 Phonology of Armenian and our phonological transcription

Table 1.2: Consonant inventory of SEA and SWA

	Bilabial	Labiodental	Dental	Alveolar	Postalveolar	Palatal	Velar	Uvular	Glottal
Stop	(p) p ^h b		(t) t ^h d				(k) k ^h g		
Affricate			ts̪ (ts ^h) dz̪		tʃ̪ (tʃ ^h) dʒ̪				
Nasal	m			n					
Trill				(r)					
Tap				r̪					
Fricative		f v		s z	f z̪			χ ʁ	h
Approximant						j			

Phonologically, SEA has a three-way laryngeal contrast or voicing contrast among stops and affricates: voiced, voiceless unaspirated, and voiceless aspirated. Classical Armenian (CA) is argued to have had a similar three-way contrast as well. In contrast, SWA has a simpler two-way contrast: phonologically voiced and phonologically voiceless (Table 1.3). Conventionally, the SWA stops and affricates are treated as being voiced vs. voiceless aspirated.

Table 1.3: Three-way laryngeal contrast in SEA but not SWA

	CA	SEA		SWA
/p/	par	par	'dance'	պար
/p ^h /	p ^h ak	p ^h ak	'closed'	փակ
/b/	bad	bad	'duck'	բադ

However, the phonetic manifestation of the SWA voicing contrast is subject to geographical variation due to language contact (Kelly & Keshishian 2021, Tah-tadjian 2021). For example, the SWA-speaking community in Turkey has a voiced vs. voiceless aspirate distinction for stops and affricates: D vs. T^h, and DZ̪ vs. TS^h. In contrast, the SWA-speaking community in Lebanon instead has a voiced vs. voiceless unaspirated distinction for stops and affricates : D vs. T, and DZ̪ vs. TS. For this monograph, because Adjarian's socio-geographic subdialect of SWA had a traditional D-T^h distinction, I transcribe the SWA forms with a traditional D-T^h distinction.

The change from a three-way contrast in CA to a two-way contrast in SWA is a major topic in the diachronic phonology of Armenian. Throughout this translation, Adjarian spends time in describing the consonantal changes for the various non-standard dialects.

What follows are minor comments on the phonology or phonetics of the consonant inventory, based largely on recent survey-level phonetic work on SEA and SWA (Seyfarth et al. forthcoming).

- Minor comments on SEA and SWA consonant inventory

1. The coronal stops usually have a dental articulation.
2. The dorsal fricatives /χ, ʁ/ are typically described as uvular, but they can have a velar pronunciation.
3. SEA has a phonemic trill and tap/flap distinction /r, ɾ/, while modern SWA only has a flap /ɾ/. However, more archaic registers have a phonemic trill that has been largely lost for most modern communities (Tahtadjian 2020). Adjarian 1911 however says that SWA still has a trill in his time (Table 2.2). Out of respect for Adjarian's idelect, I thus transcribe SWA forms in this translation with a trill.
4. Both dialects have an allophonic sound [ŋ]. This velar nasal is used when a nasal /n/ precedes a velar stop, i.e., there is velar place assimilation. For SEA and SWA, I transcribe the velar stop. For example, the word /menkʰ/ 'we' <舅up> is pronounced [menkʰ] in SEA/SWA.

1.3.1.2 Vowel inventory

Table 1.7 provides the vowel inventories of SWA and SEA. Parentheses mark vowels that are present in SWA but not SEA.

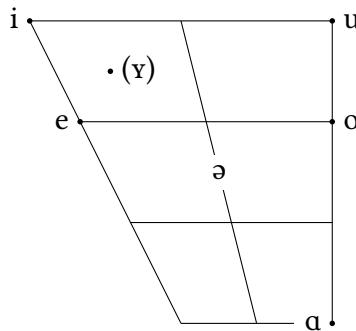

Figure 1.7: Vowel inventory of SEA and SWA

In general, the SWA sound /y/ corresponds to an SEA /ju/ sequence. Some SWA loanwords have a vowel /œ/, but this vowel is quite marginal and found in only a handful of loanwords.

The midvowels are sometimes transcribed as lax /ɛ, ɔ/ in the phonological literature (Vaux 1998). But more recent phonetic work suggests that these vowels don't have an open-mid articulatory/acoustic target, but are instead close-mid /e, o/ (Toparlak 2019, Seyfarth et al. forthcoming).⁹

⁹For my own SWA ears, I cannot perceive the difference between [e, ε], suggesting that Arme-

1.3.1.3 Stress

SWA and SEA generally have final stress. If the last syllable has a non-schwa vowel, that vowel has stress (2a). But if the last syllable has a schwa, while the penultimate syllable has a non-schwa, then the penultimate syllable gets stress (2b).

(2) SEA

- a. kapík
monkey
'monkey'
կապիկ
- b. kapík-ə
monkey-DEF
'the monkey'
կապիկը

There are some morphological exceptions to final stress. In early SWA, the suffix sequence /-e-i/ (TH-PST) in the imperfective past gets regular final stress. But in most modern SWA communities, this suffix sequence gets penultimate stress. It seems that in Adjarian's time, this change didn't take place yet. So I transcribe this SWA suffix sequence with final stress in this monograph.

1.3.2 Classical Armenian pronunciations and phonology

Classical Armenian or CA is the oldest attested variety of Armenian. The earliest written records are from the fifth century. It is a dead language, so we don't know its exact pronunciation, but we do have suggestive evidence (§1.3.2.1). I set up my IPA transcription for Classical Armenian for its monophthongal vowels (§1.3.2.2), diphthongal vowels (§1.3.2.3), consonants (§1.3.2.4), epenthetic schwas in consonant clusters (§1.3.2.5), and stress (§1.3.2.6).

1.3.2.1 Approximating the phonology of Classical Armenian

Classical Armenian (CA) is an ancient dead language. We have no access to speakers, recordings, or phonetic analyses of CA. Thus, we will never know exactly what CA sounded like. Instead, we can approximate a probable CA phonology using the following pieces of information:

nian has a generic articulatory target for midvowels.

1 Introduction to the translation

1. orthography and transliteration conventions
2. traditional pronunciation
3. post-Classical phonological changes

To clarify the above points, Classical Armenian is written using the Armenian script. The script was invented in order to write Classical Armenian. It is thus likely that the orthography is close to the pronunciation of Classical Armenian. The orthography is traditionally transliterated using the Hübschmann-Meillet-Benveniste transliteration system (HMB). Transliteration schemes can be found online, such as Wiktionary.¹⁰ The transliteration is not a phonological nor phonetic transcription, but it does help us determine approximate IPA symbols for CA.

As for pronunciation, although CA is a dead language, there is a conventional system for how to read CA texts. This system is called ‘traditional pronunciation’. It was formulated sometime after the first written record of CA. An approximate date for this formulation is between the 8th and 12th centuries (Godel 1975: 24; Macak 2017: 1039). The formulated conventions indicate a mix of phonological patterns that were attested in CA or that developed later in the post-Classical period.

For this book, I transcribe all CA forms using IPA. I do not use transliteration. The rationale is that transliteration systems by themselves do not unambiguously reflect the most likely phonological form of CA words. In order to understand the various sound changes from CA to the modern dialects, it is more practical to transcribe both CA and modern Armenian in their phonological form, i.e. by using IPA symbols.¹¹

1.3.2.2 Monophthong vowel inventory

Classical Armenian has seven basic monophthong vowels. These vowels are listed in Table 1.4. I provide the native orthographic form, the HBM transliteration, and an approximate IPA symbol.

¹⁰https://en.wiktionary.org/wiki/Wiktionary:Armenian_transliteration

¹¹This concern is especially important for cases where the transliteration is utterly confusing from a phonological point of view. For example, the affricate series <ձ, ժ, զ, զ, ՛զ, ՛զ> is conventionally transliterated as <j, c, c', ž, č, č'> but its most likely pronunciation is /dʒ, tʃ, tʃʰ, dʒ̥, tʃ̥, tʃʰ̥/. The CA low vowel <ւ> was likely a low back /ɑ/, and developed to SEA /a/, and to dialectal /ɑ, æ/. The CA transliteration is <a>, and such a symbol is a front vowel /a/ in the IPA. The rhotic series <ր, ռ> developed to SEA /r, r/, and were likely /ɾ, r'ɾ/ in CA. But the transliteration as <r, ɾr> would confuse the non-trill and trilled symbols.

1.3 Phonology of Armenian and our phonological transcription

Table 1.4: Monophthong vowels of Classical Armenian

Orthography	ա	ե	է	օ	ի	ո	ու
HMB transliteration	a	e	ē	ə	i	o	u
IPA transcription	ɑ	e	ē	ə	i	o	u

For the IPA transcription of Classical Armenian vowels, I adapt conventional transcriptions from the traditional pronunciation and from the modern standard dialects in the following way.

For the grapheme <ա>, the modern standard dialects use a low back unrounded vowel /ɑ/. We don't know exactly what the ancient language used. For simplicity and illustration, we assume the Classical low vowel was likewise back. This seems to be an implicit assumption by Adjarian as well, because he later uses a different symbol <ü> to mark the low front vowel /æ/.

For the front midvowel pair <ե, է>, we don't know the exact phonetic difference in Classical Armenian. The two graphemes are often transliterated as <e> vs. <ē>, and they are argued to have a phonological contrast in terms of tenseness (Thomson 1989: 14) or length (Godel 1975: 6). Some possible transcriptions are /ɛ/ vs. /e/, or /e/ vs. /e:/.

Within the IPA, the macron $\bar{}$ indicates tone but philology often uses a macron to indicate long vowels and heavy syllables. This philological tradition is likely the reason why the HBM transliteration uses /ē/. For this translation, I transcribe the two vowels as /e/ vs. /ē/, in keeping with the transliteration. The reason is because we ultimately don't know the actual phonological or phonetic difference between the two vowels. All we need to know is that one vowel (the tense or long է) is considered the 'marked' form.

For the midvowels <օ, ի>, the modern standard dialects can range between using low-mid /ɛ, ɔ/ and high-mid /e, o/. Such variation is free variation in my experience. For simplicity, I transcribe them high-mid /e, o/ instead of low-mid /ɛ, ɔ/, contra Macak (2017: 1039).

The segments <ն, ի, ու> are transliterated and traditionally pronounced as /ə, i, u/.

1.3.2.3 Diphthong vowel inventory

In addition to monophthongal vowels, Classical Armenian had nine diphthongs (Table 1.5).

Table 1.5: Diphthong vowels of Classical Armenian

Orthography	այ	աւ	եա	եւ	եայ	եաւ	իւ	ուա
HMB transliteration	ay	aw	ea	ew	eay	eaw	iw	oy
IPA transcription	ai	au	ea	eu	eai	eau	i <u>u</u>	o <u>i</u>

Orthographically, Classical Armenian diphthongs are made up of a) a vowel plus a glide symbol like <այ> <այ>, b) two vowels like <եա> <եա>, or c) a combination of vowels and glides like <եաւ> <եաւ>.

These orthographic sequences like <այ> <այ> were pronounced and phonologically treated as diphthongs like [ai] and not as vowel-glide sequences like [aj]. The evidence is the following. Philological and dialectological work uses the term ‘diphthong’ (Armenian: [jerkbarbar] <երկարբառ>, literally ‘two-sounds’ in Classical Armenian). In the modern standard languages, orthographic vowel-glide sequences like <այ> are pronounced as vowel-glides sequences /aj/, and philologists like Adjarian explicitly state that the standard dialects lack diphthongs (§2.7.1.2.3).

As for their IPA values, it is difficult to give a meaningful transcription for Classical diphthongs. I follow Macak (2017) in placing an inverted breve under the less prominent member of the diphthong (= what would correspond to a high vowel). I note the following minor notational differences between my transcription and Macak.

- For <եա> <եա>, Macak (2017: 1041,1043) suggests /ia/ but I opted for /ea/ because it’s more faithful to the orthography.
- For <իւ> <իւ>, Macak (2017: 1041,1043) notes that this cluster can be pronounced as either /iu/ or /iu/ depending on phonological position. I opt for a uniform /iu/ because Adjarian does not notice such differences.
- For <ոյ>, the traditional pronunciation is /ui/ (Macak 2017: 1039). But, the orthography suggests that this digraph was pronounced as /oi/.

For <եայ>, I could not find a pre-established convention so I use /eai/.

There is some ambiguity when an orthographic diphthong is pre-vocalic like <այա> or <աւա>. The HMB transliteration is just <aya, awa>. Phonologically, I suspect the offglide would have acted as a consonantal onset /aja, awa/ and not as a sequence of vowels /aja, awa. I thus transcribe such pre-vocalic diphthongs as vowel-glide sequences. However, note that Adjarian seems to phonologically treat these pre-vocalic forms as still phonologically diphthongs instead of vowel-glide sequences (64).

There are other attested orthographic vowel-vowel sequences such as <ուէ> <ուէ> in <աղուէ> ‘fox’ and <ուի> <ուի> in <թուի> ‘to appear’. For these, the

1.3 Phonology of Armenian and our phonological transcription

HMB transliteration would be <auēs> and <t'uil>. Their modern SEA pronunciations would use a /v/ in place of the <nl>: /aʌvəs, tʰəvil/. It's unclear if historically such orthographic sequences were some type of diphthong too: /aɬues, tʰuil/. But it seems that the convention is to treat the digraph <nl> as a non-alternating /u/ (Thomson 1989: 15), and allow it to be part of vowel hiatus (Thomson 1989: 17). To be safe, I treat such sequences then as vowel hiatus as well: /aɬu.es, tʰu.il/.¹²

Note that Classical grapheme sequence <wl> /qu/ became SEA /o/, and this change encouraged the use of a new letter <o> in its place. Adjarian often uses the letter <o> to refer the ancient diphthong. When he does use the letter <o> in these contexts (such as <լօր> 'mother.GEN'), I use the transliteration <ō> and the Classical pronunciation /qu/: <mōr>, /maqr/. I usually opt to use an alternative CA spelling with <wl>: <մալր> <mawr> /maqr/. I do this so that it's clearer what were the actual sound changes from Classical Armenian to the modern dialects.

1.3.2.4 Consonant inventory

Classical Armenian had 30 consonants (Table 1.6).

Table 1.6: Consonants of Classical Armenian

Orthography	բ	պ	փ	ն	սն	թ	զ	կ	զ
HMB transliteration	b	p	p ^c	d	t	t ^c	g	k	k ^c
IPA transcription	b	p	p ^h	d	t	t ^h	g	k	k ^h
Orthography	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ
HMB transliteration	j	c	c ^c	č	č	č ^c			
IPA transcription	dz	ts	ts ^h	dʒ	tʃ	tʃ ^h			
Orthography	Վ	Ս	Վ	Ճ	Ճ	Ւ	Ւ	Ւ	Ւ
HMB transliteration	v	s	z	š	ž	x	x	x	x
IPA transcription	v	s	z	ʃ	ʒ	χ	χ	χ	χ
Orthography	Ւ	Ւ	Ւ	Ն	Լ	Ն	Լ	Լ	Ջ
HMB transliteration	m	n	r	ɾ	l	ɾ	w	y	
IPA transcription	m	n	r	r	l	ɾ	w	j	

For stops and affricates, Classical Armenian had a three-way laryngeal contrast. These contrast is conventionally treated as between voiced, voiceless unaspirated, and voiceless aspirated /b, p, p^h/.

¹²It has been suggested that the initial /u/ in vowel hiatus is rendered as [əw] (Kim 2021: 13). Thus CA /aɬues/ 'fox' could have been pronounced as [aɬəwes].

1 Introduction to the translation

For the fricatives, these are generally uncontroversial. For the back fricative <χ>, the modern standard dialects show free variation between a velar /χ/ vs. uvular /χ/ articulation. The uvular transcription is however more typical. I use the uvular form as the default transcription for Classical Armenian.

For the nasals, the modern standard dialects have an allophonic velar nasal [ŋ] that's used when a coronal nasal /n/ precedes a velar stop. The Armenian orthography does not mark this in any variety, including Classical Armenian. It is unknown if Classical Armenian likewise had nasal place assimilation before velar stops, but it is likely. To be safe, I don't use a velar nasal [ŋ] for Classical Armenian.

For the rhotics <r, n> or <r, ɾ>, they are pronounced as a flap vs. trill in the modern SEA /ɾ, r/. It's unclear if the <r> was a flap /ɾ/ or an approximant /ɹ/ in the Classical language (Macak 2017: 1040). I opt for a flap /ɾ/. Adjarian himself does not comment on the pronunciation of this rhotic.

For the liquids, the symbol <l> is pronounced as a simple lateral /l/ in the traditional pronunciation and the modern standard dialects. The symbol <ɳ> <ɿ> is pronounced as a voiced uvular fricative /ɳ/ in the modern standard dialects, while it is generally treated as a dark or velar lateral /ɿ/ in Classical Armenian (§2.7.1.2.6, Macak 2016: ch2).

For the sonorants <j, l>, these are traditionally transliterated as <y,w>. These sounds are the glides /j,w/. However, it is difficult to know when such a letter was pronounced as a glide vs. part of a diphthong (§1.3.2.3).

1.3.2.5 Schwa epenthesis

Classical Armenian has a schwa symbol <ə> /ə/. This vowel is written in some words like /əst/ <əst> <əst> 'for'. However, it is likely that the sound /ə/ was pronounced in many words but was unwritten in the orthography.

In the modern standard dialects, the orthography has long clusters of consonants (Table 1.7). These clusters are broken up by schwas in pronunciation. A conventional analysis is to treat these schwas as epenthetic (Vaux 1998). The patterns for epenthesis are complicated but rule-governed (cf. Dolatian 2023). It is likely that these epenthetic schwas were present likewise in Classical Armenian.

Table 1.7: Schwa epenthesis in Classical Armenian and the standard dialects

'fire'	CA	SEA	SWA	
<krak>	kərak	kərak	gərag	կրակ

1.3 Phonology of Armenian and our phonological transcription

There are various reasons to assume that Classical Armenian had the same unwritten schwa epenthesis rules as the modern standard dialects. In the traditional pronunciation, the convention is to pronounce unwritten schwas in almost exactly the same places as their modern forms (Godel 1975: 16; Thomson 1989: 116; Macak 2017: 1043). Diachronically, some of these unwritten schwas are reflexes of Proto-Indo-European full vowels, that got reduced in Proto-Armenian (Vaux 1998: 26). There is no synchronic evidence of an unreduced vowel in the underlying form for these unwritten epenthetic schwas.

There have been a few attempts at formalizing the rules for pronouncing these unwritten schwas for Classical Armenian (Hammalian 1984, Schwink 1994, Pierce 2007). Pierce (2007) has noted that as a spelling-pronunciation rule, essentially the same schwa epenthesis rules are active for Classical Armenian and for Modern Armenian.

Because of the above facts, I transcribe Classical Armenian with essentially the same epenthetic schwas that the modern standard dialects use. There are some situations where the traditional pronunciation of Classical Armenian sometimes uses an epenthetic schwa while the standard dialects don't. Two such situations are the suffix /-kʰ/ and the prefix /z-/.

The suffix /-kʰ/ <p> is a nominalizer in SEA and SWA. In the modern language, it does not use schwa epenthesis after stops or two consonants: [part-kʰ] 'debt' <պարուն>. But there are ambiguous and contradictory reports that the CA ancestor form (the plural suffix -kʰ) does use schwa epenthesis in more contexts than SEA/SWA. For example, Godel (1975: 18-19)'s prose suggests schwa epenthesis applies after a CC cluster [part-əkʰ] or after a stop/affricate. In contrast, Thomson (1989: 120)'s prose suggests no schwa epenthesis after a CC cluster [part-kʰ]. Thomson suggests that schwa epenthesis applies only if the /-kʰ/ follows a velar stop. For these limited cases where schwa epenthesis is unclear, I transcribe the CA forms with a question mark: [part-(ə?)kʰ].

The prefix /z-/ was an accusative prefix in Classical Armenian. When this prefix is before a consonant, a schwa is added before the prefix: /z-CV/ → [əz-CV] (Thomson 1989: 116). This prefix does not have a widely-used surviving reflex in SWA and SEA.

1.3.2.6 Stress

In terms of stress, we don't have direct evidence from Classical sources. However, it is a convention to treat Classical Armenian as having the same basic stress patterns as the modern standard dialects (SEA and SWA), described in §1.3.1.3.

Briefly, stress is on the final non-schwa vowel of the word. in SEA an SWA. For Classical Armenian, the same stress rules are assumed to apply (Thomson 1989: 15; Macak 2017: 1043-4). Evidence for the existence of final stress in pre-modern Armenian is discussed in DeLisi (2018).

1.3.3 Adjarian's dialectological notation

In the original monograph, Adjarian set up his own notation to capture the pronunciation of words from non-standard dialects. He called his system a 'scientific alphabet' (§2.4), and he adapted it from the Armenian script. I converted his notation to IPA, as explained in §1.3.3.1. When re-transcribing his notation, I had to make decisions on matters that Adjarian kept implicit (§1.3.3.2). I sometimes had to diverge from Adjarian's notation because of typographic problems (§1.3.3.3). I discovered that Adjarian had unfortunate inconsistencies in representing diphthongs (§1.3.3.4).

1.3.3.1 IPA approximations

In the original monograph, Adjarian transcribed what he perceived was the pronunciation of the non-standard dialects. He devised his own notation system based off of the Armenian alphabet, by adding additional diacritics or modifying the direction of letters. I call this his dialectological notation.

In this translation, I retained his original dialectological transcriptions and supplied an IPA approximation. Table 1.8 lists all the dialectological symbols that he used, along with my IPA approximation and my prosaic description. The PDF (and source LaTeX) of the translation can be searched for the occurrences of these symbols. Adjarian's prosaic description was helpful in determining their phonetic values.

Table 1.8: Adjarian's dialectological notation and my IPA approximations

Adjarian's notation	IPA approximation	Description
Consonants		
պ	b	voiced bilabial stop
պ՝	b ^h	voiced aspirated bilabial stop
դ	d	voiced coronal (dental) stop
դ՝	d ^h	voiced aspirated coronal (dental) stop

1.3 Phonology of Armenian and our phonological transcription

Ճ	dz	voiced coronal (dental) affricate
Ճ'	dz ^h	voiced aspirated coronal (dental) affricate
Ճ	ðz	voiced postalveolar affricate
Ճ'	ðz ^h	voiced aspirated postalveolar affricate
Փ	f	voiceless labiodental fricative
Գ	g	voiced velar stop
Գ'	g ^h	voiced aspirated velar stop
Գ	g ^j	palatalized voiced velar stop
Հ	h	voiceless pharyngeal fricative
Հ	h	voiceless glottal fricative
Հ	h ^j	palatalized voiceless glottal fricative
' , յ , յ	h̥	voiced glottal fricative
յ	j	voiced palatal glide
Կ	k	voiceless unaspirated velar stop
Պ	k ^h	voiceless aspirated velar stop
Պ	k ^{hj}	palatalized voiceless aspirated velar stop
Կ	k ^j	palatalized voiceless unaspirated velar stop
Լ	l	voiced lateral approximant
Լ'	l ^j	palatalized voiced lateral approximant
Մ	m	voiced bilabial nasal
Ն	n	voiced coronal (dental) nasal
Ա	p	voiceless unaspirated bilabial stop
Փ	p ^h	voiceless aspirated bilabial stop
Ղ	q	voiceless uvular stop
Ր	r	voiced alveolar trill
Ր	r̥	voiced alveolar flap
Ղ	r̥	voiced uvular fricative
Ս	s	voiceless alveolar fricative
Շ	ʃ	voiceless postalveolar fricative
Մ	t	voiceless unaspirated coronal (dental) stop
Թ	t ^h	voiceless aspirated coronal (dental) stop
Ծ	ts	voiceless unaspirated coronal (dental) affricate
Ր	ts ^h	voiceless aspirated coronal (dental) affricate
Ճ	tʃ	voiceless unaspirated postalveolar affricate
Ճ	tʃ ^h	voiceless aspirated postalveolar affricate
Վ	v	voiced labiodental fricative
Վ	w	voiced labial-velar glide

1 Introduction to the translation

q	z	voiced alveolar fricative
ð	ʒ	voiced postalveolar fricative
‘	ɸ	voiced pharyngeal fricative
ħu	χ	voiceless uvular fricative
Vowels		
m, ü	æ	low front unrounded vowel
ü	ã	nasalized /a/
w	ɑ	low back unrounded vowel
aw	ɑø	diphthong of /a/ and (offglide) /ø/
wi, wj	ɑi	diphthong of /a/ and (offglide) /i/
wu	ɑu	diphthong of /a/ and (offglide) /u/
ɛ or e'	ɛ	lowered /e/
e	e	mid front unrounded vowel
ej	eɪ	diphthong of /e/ and (offglide) /i/
e, e'	ɛɪ	shortened diphthong of /e/ and (offglide) /i/
ej	ej, ei	inconsistent between diphthong or vowel-glide
eu	eu	diphthong of /e/ and (offglide) /u/
ət	ə	fronted schwa
ə°	ə̣	lowered schwa
ə	ə̥	schwa (mid central vowel)
əi, əh	əi	diphthong of /ə/ and (offglide) /i/
h	i	high front unrounded vowel
ɛ	ie	diphthong of (offglide) /i/ and /e/
eu	ieu	triphthong of (offglide) /i/, /e/, and (offglide) /u/
h ^j , h ^j	i̥	diphthong of /i/ and (offglide) /i/
î	i̥	high central unrounded vowel
o	o	mid back rounded vowel
eo	œ	front mid rounded vowel
eø	œø	diphthong of /œ/ and (offglide) /ø/
eoo	œo	perhaps a diphthong of /œ/ and /o/
eou	œu	diphthong of /œ/ and (offglide) /u/
oø	oø	diphthong of /o/ and (offglide) /ø/
oo	oo	perhaps a long vowel /o/
oø	ou	diphthong of /o/ and (offglide) /u/
nø	u	high back rounded vowel
nœw, œw	uɑ	diphthong of (offglide) /u/ and /a/
nœt	ue	diphthong of (offglide) /u/ and /e/

1.3 Phonology of Armenian and our phonological transcription

նԼ ^ւ , նԼ ^հ	u̯i	diphthong of /u/ and (offglide) /i/
ն	u̯o	diphthong of (offglide) /u/ and /o/
օ	u̯œ	diphthong of (offglide) /u/ and /œ/
իԼ	y	high front rounded vowel

1.3.3.2 Implicit information on assumed phonetic values

During the course of translating Adjarian and re-transcribing his data, I had to make decisions on the exact phonetic value of Adjarian's notation. I noticed that Adjarian would omit some types of information about Armenian phonology and phonetics, whether intentionally (because he implied the information) or because of ignorance (which we can never determine). I discuss my decisions here.

1.3.3.2.1 Typical low vowel <ւ> /a/ For the letter <ւ>, most traditional transliteration systems use a simpler transcription as <a>. But phonetically, this letter represents a low back unrounded vowel /a/ in modern Standard Western and Standard Eastern Armenian. Although we don't have access to articulatory or acoustic data on the Armenian dialects, we suspect that Adjarian is using <ւ> to denote a back unrounded vowel as well for the following reasons.

First, dialectological work often distinguishes a typical vowel <ւ> against an atypical fronted form like <ü> /æ/. This suggests that even in 1911, Adjarian perceived <ւ> as contrasting against a front <ü> /æ/ by being back.

Second, in the IPA, the letter <a> represents a front vowel too. Thus, if we use both <a, æ>, then it can create a false impression that there's a phonemic contrast between two front vowels <a, æ>, instead of between a front and back vowel <æ, ւ>.

Third, Adjarian was often sensitive in his perception of subtle acoustic differences. For example, in some dialects, he gives subtle judgments by saying that the low vowel <ւ> had a more closed mouth in the dialect of Van (§15.2.2.1.1). This suggests that he himself felt that <ւ> represented a back *unrounded* vowel.

However, in our own fieldwork, the dialect of Tehrani Iranian Armenian has a rounded back vowel /ɒ/ due to Persian contact (Dolatian et al. *in review*). Perceiving this rounding is quite subtle. So it is possible that some of the dialects that Adjarian studied from Iran did in fact use a back rounded form /ɒ/ instead of a back unrounded form /a/. It is impossible to know what was the case 100 years ago.

1.3.3.2.2 Front round vowels For the front round vowels <Ւ, Ե>, we transcribe them as /y, œ/. These are common realizations for the SWA form of these vowels. Though it's possible that some of the non-standard dialects use /y/ or /ø/.

1.3.3.2.3 Uvular fricatives For the letters <Ւ, Ւ>, modern SWA and SEA use uvular /χ, ւ/. Though in my experience, velar pronunciations are possible as free variation. Dialectological work does not distinguish velar vs. uvular pronunciations. So although we transcribe these letters consistently as uvular across the dialects, it is possible that they may be more velar in some dialects than others.

1.3.3.2.4 Rhotics For the rhotic letters <Ր, Ր>, the modern Standard Eastern pronunciation is a trill-flap distinction /r-r/. Modern dialects differ in whether the transcribed <Ր> letter is truly a flap /ɾ/ vs. an approximant /ɹ, l/. For example, Standard Western and Eastern Armenian use a flap /ɾ/, while Tehrani Iranian Armenian uses an approximant /ɹ/. Dialectologists don't distinguish these flavors of /ɾ/. But to reduce confusion with the trill, we transcribe the trill as /r/, and the non-trill rhotic as /ɾ/.

1.3.3.2.5 Glide epenthesis in vowel hiatus repair In SEA and SWA, the vowel hiatus between the vowels /e/ and /i/ is repaired by either a transitional or full glide /j/ (3). I include this glide in my transcriptions for SWA and SEA.

- (3) SWA
- /jerkʰ-e-i-n/ → [jerkʰejin]
sing-TH-PST-3PL
'(If) they sing.'
Եղաթիւ

The Armenian orthography does not mark glide insertion in this context. Adjarian likewise generally doesn't include this glide either in his dialectological notation. Thus, we will come across many dialectal words that are transcribed with vowel hiatus. But I think it's likely that there was a glide in these contexts. For example, we see examples of such apparent vowel hiatus contexts in §7.3.3.1.3. The dialectal form is transcribed with a vowel hiatus sequence [e-i] while the SEA cognate has a glide [ej-i].

1.3.3.2.6 Velar place assimilation SEA and SWA have productive nasal place assimilation before velar stops: /n/ → [ŋ] before /k^h, k, g/ (§1.3.1.1). I transcribe these allophonic velar nasals for the SEA and SWA forms.

It is unknown if CA had an allophonic velar nasal [ŋ]. Adjarian does not acknowledge the existence of velar nasals in CA, SEA/SWA, nor the non-standard dialects. We can't know for sure if CA and the non-standard dialects had nasal place assimilation, but it is likely. To maintain a faithful translation, I don't transcribe logically possible velar nasals in the dialects, simply because we don't know for sure if these dialects had allophonic velar nasals.

1.3.3.2.7 Level of abstraction: schwas and voicing assimilation In general, Adjarian's dialectological notation seemed reliably close to a possible surface pronunciation for words. However, I suspect that Adjarian was at times transcribing in a more abstract or broad 'phonemic form' instead of a narrow phonetic form.

My suspicion is because of how Adjarian transcribed obstruent clusters. In SWA, there is a productive constraint against having obstruent clusters that have heterogenous voicing. For example, for the root /ok^hud/ 'utility' <օգնւն>, the derivative 'helpful' is pronounced [okt^h-agar] <օգսակար>. Adding a suffix causes the root's vowel to disappear, and the newly created obstruent cluster assimilates to being voiceless.

In contrast, Adjarian often has clusters with heterogenous voicing. For example in (13c), Adjarian cites a Hamshen word /koʃ-di/ <կոշդի> that is borrowed from Ottoman Turkish. The suffix that he spelled as [-di] is a Turkish suffix. The modern Turkish form of this word however is <koş-tu> where the suffix has assimilated in voicing, and this is marked in the orthography. In contrast, Adjarian transcribes this suffix in its phonemic form, without voicing assimilation.

For Adjarian's data, it is unknown if words that are transcribed with heterogenous voicing like /koʃdi/ were truly pronounced with such clusters [koʃdi], or if they were pronounced with assimilation [koʃti]. We cannot know for certain how narrow or broad were Adjarian's transcriptions. But my suspicion is that they were rather broad (phonemic).

Another striking tendency for Adjarian was that he often omitted epenthetic schwas. On page 9 from the original translation, Adjarian transcribed the word <վրայ> 'on' as [vra]. But, the typical transcription is [vərɑ] with an epenthetic schwa. Throughout the translation, I often found Adjarian transcribing words with large consonant clusters, that would otherwise require schwa epenthesis in CA and SEA/SWA. I doubt that the relevant dialects lacked schwa epenthesis. It's possible that Adjarian omitted some of these schwas because he either a) perceived them to be too acoustically weak or short to transcribe (= a more narrow

1 *Introduction to the translation*

transcription), or b) he felt the schwas were too predictable to insert (= a more broad transcription)

1.3.3.2.8 Stress In this translation, I generally do not provide stress markings for CA nor for SWA/SEA. I provide stress markings only in the following situation. Sometimes, Adjarian documents dialectal words and he includes a stress symbol <ˊ> . He does this for words or dialects that have unexpected penultimate stress. For such situations, I also provide the stress marking for the CA and SEA/SWA cognates, to emphasize the contrast.

1.3.3.3 *Typographical problems*

While translating the book, I came across Armenian symbols that Adjarian used which I unfortunately could not faithfully replicate. These were symbols that were either absent from Unicode, or which required specialized fonts for me to use. I had to replace these symbols with approximate symbols.

- Armenian symbols that I could not replicate easily
 1. For the low front vowel /æ/, Adjarian used a special symbol <m>. I used the Armenian letter <üü>. This alternative symbol is also more common in post-Adjarian dialectological work.
 2. Some diphthongs were written with a superscript form of the letter <j>: <ɫ^j, ɫ^j, ɯ^j>. I used a superscript <j>: <ɫ^j, ɫ^j, ɯ^j>.
 3. Some diphthongs were written with a superscript form of the letter <h>: <nɫ^h, ɫ^h>. I used a superscript <i>: <nɫⁱ, ɫⁱ>.
 4. For a lowered schwa, Adjarian used the upside-down version of the symbol <ə>. I couldn't reproduce this, so I used <ə°>

1.3.3.4 *Diphthong inconsistencies*

During the course of the translation, I came across inconsistencies in Adjarian's dialectological notation.

For all dialect chapters before Crimea (§32), Adjarian would have treated the symbols <ɫ, ɫɫ, ɫə> as /r, i̯eu, iə/. But then for Crimea (§33.2.1.2), he states these symbols should be read as single diphthongs: /i̯u, i̯eu, i̯ə/. This creates a contradiction with his previous use of these symbols. For <ɫɫ>, the contradiction is that <ɫɫ> already signifies /i̯eu/.

The symbol sequence <ɫj> is likewise ambiguous. For some dialects, he uses this symbol to denote a diphthong /eɪ/, and he explicitly says the sound is a diphthong (Karabakh: §8.2.1.2, Cilicia: §22.3.1.3). But then for some dialects like Ag-

ulis (§12.2.1) and Van (§15.2.1), he states the vowels of these dialects, and does not mention a diphthong /ej/, yet he still provides words with the symbol sequence <tj>. One can then assume that Adjarian intends for this sequence to be read as /ej/ for these dialects.

I suspect part of this inconsistency for <tj> is due to typographical errors. For the dialect of Van, Adjarian states the Vozim dialect has a diphthong <ɛ̄l> or <t̄j> /ej/. This diphthong is written with a superscript glide. He provides Vozim words that have both the superscript glide and the non-superscript glide: /χe-jl̄ēj/ <χut̄jl̄t̄j> ‘mirror’ (Table 15.43). For the Vozim past perfective (§15.4.3.3.2), he sometimes transcribed a past suffix as /ɛ̄i/ <t̄j> but other times as /ej/ <tj>. Thus, I suspect that the ambiguities in Adjarian’s use of <tj> could all be typos for <t̄j>.

1.4 Translation conventions

While translating the monograph, I had to make decisions on how to convey all the implicit and explicit information in Adjarian’s prose. Such information ranged from organization (§1.4.1), to morphological segmentation (§1.4.2), his personal writing style (§1.4.3), and his use of data from multiple non-Armenian languages (§1.4.4).

1.4.1 Structuring and explanation

For most of this translation, I tried to maintain Adjarian’s original order and way of presenting information. However, there were two issues that I had to solve: section divisioning and specifying diachronic changes.

First, Adjarian usually did not use section divisioning in his dialectal chapters. Thus a dialect chapter would be a single long sequence of pages without any breaks. And in his introductory chapters, Adjarian often used at most one level of section divisioning. To make his content easier to read, organize, and access, I tried to provide extensive subsection divisioning based on various linguistic themes.

Second, oftentimes, Adjarian did not use any special notation to differentiate the Classical pronunciation vs. the modern pronunciations. Oftentimes within the same sentence, he uses the same letters to denote both Classical and Modern pronunciations without using any special terms. For example, he would say “The sound X is Y”, and then expect his Armenian-literate readers to infer that X is Classical while Y is modern. He thus leaves it up to the (Armenian-speaking and literate) reader to deduce whenever some letter is designating the ancestor of

a sound vs. the actual current pronounced form. For easier reading, I use the abbreviations like CA or MA, and terms like ‘Classical’ and ‘reflex, modern’ to disambiguate the text.

1.4.2 **Glossing, morpheme segmentation, and representations**

For phonological transcriptions in this book, I generally use slashes // to encode Adjarian’s transcriptions, and also for my own SWA and SEA transcriptions. This is because Adjarian’s notation is ambiguously narrow or broad. I often use <> to mark orthographic transcriptions, especially in the Armenian script or in Adjarian’s dialectological notation.

In very few cases, I use brackets [] when I want to distinguish between a more abstract phonological form in slashes // vs. a more narrow phonetic form in brackets [], such as in the case of allophonic nasal place assimilation. But in general, my use of slashes // does not encode an abstract lexical representation. For example, I show epenthetic schwas in slashes //.

Adjarian sometimes would use the asterisk * to say that a Classical word or ancestor word is reconstructed. I kept his notation.

As for morphology, Adjarian generally did not morphologically segment his dialectal data, nor would he state the meaning of some word or affix. All glossing and segmentation was my own. Adjarian would usually present his data in one of three formats.

The first format is that he would list a dialectal word and then some related non-dialectal word. The non-dialectal word would be from CA, SEA, or SWA, but he usually doesn’t state what the non-dialectal word is from. In this situation, I would transcribe the dialectal word, find and transcribe the CA and SWA/SEA cognates, and place them all together. The CA form works to show a likely ancestor for the dialectal word, while the SEA/SWA form gives a sense of the divergence of the dialect’s development. To illustrate, see Table 6.5 in the Yerevan chapter.

In a lot of these situations, the non-dialectal form would have been identically written in either CA or SEA/SWA. In a few cases, the forms would be different, such as for ‘lentil’ in Table 6.5; Adjarian had provided the SEA form <nuuχ> for this word, but not the CA word. Unless Adjarian stated otherwise, I assumed that the dialectal form had the same meaning as the CA and SEA/SWA forms.

In some cases, Adjarian would provide a non-dialectal word in its inflected form that would have only been found in SEA/SWA, not CA. For those situations, I could only provide a partial picture of what the dialectal forms were. See for

example Table 6.46 from the Yerevan chapter. Adjarian provided the dialectal form for ‘gathered’, but this word didn’t have an obvious reflex in CA.

In very few situations, Adjarian provided a non-dialectal form that was neither in CA nor modern SEA/SWA. In those situations, I simply used the cognates that were attested. See for example the word for ‘cress’ in Karabakh in Table 8.20.

The second format was sentences. Here, Adjarian would provide a dialectal sentence, and a SEA/SWA translation. He would not morphologically segment his sentences. However, the Armenian reader could look at the Armenian translation and figure out the closest morphological connections and segmentations. I glossed and segmented all the sentences to the best of my abilities, by deducing from the SEA/SWA translations and cognates.

The third format was morphological paradigms. Adjarian would usually at most just list a paradigm as a set of cells and some label like ‘indicative present’. He usually didn’t describe how such words were morphologically constructed. The Armenian reader would then have to deduce the morphological segmentation, by again contrasting against how either SWA or SEA would work to create the indicative present. For such paradigms, I would segment the dialectal forms and provide SEA/SWA forms for easier contrast. I would prosaically explain how the SEA/SWA morphology works, and then use that information to deduce how the dialectal morphology works. For example, see §6.3.3.1 for the Yerevan verbal paradigms.

1.4.3 Terminology and names used by Adjarian

There were minor cases where Adjarian would use an Armenian term that was difficult to translate accurately. One such word was the noun <զայութ>. This word can be translated in various ways such as ‘colony’ or ‘settlement’. The derived word <զայթական> can then also be translated as ‘colonizer, settler, migrant, emigre’ and so on.

In general, he would use these two words to describe communities of Armenians who were living in areas outside of Historic Armenia, or communities who migrated across different regions and cities. Throughout this book, I tended to translate these terms as either about ‘settlements’ or ‘migrant communities’.

Adjarian likewise was somewhat floraic in his prose sometimes. He would often use the phrase <հին հայերէն> ‘Old Armenian’ to denote Classical Armenian, instead of the conventional word <գրաբար>. He used the term <նոր հայերէն> ‘New Armenian’ to denote the modern descendants (whether standard or non-standard dialects). The standard language was <գրական> ‘literary’. I didn’t alter Adjarian’s word choices, to maintain faithfulness to his personal style.

1 Introduction to the translation

A complicated area of translation involved the root <սաճիկ> pronounced /dadʒig/ in SWA, and /tatʃik/ in SEA. This root can mean a range of related meanings like Turk or Muslim. It's used in phrases like <սաճկերէն> /dadʒgeren/ which is the language of those people (Turkish), <սաճկաստան> /dadʒgastan/ which is the country (Turkey), or <սաճկահայ> /dadʒgahaj/ which is an Armenian from that area. In Adjarian's prose, he used this root and its derivatives to refer to the notions of Ottoman Turks, Ottoman Turkish, Ottoman Turkey, and Ottoman Armenians. I thus translated these words as such.¹³ Some related words are <թուրք> /tʰurkʰ/ and <թորթորէն> /tʰərkʰeren/ which mean Turk and Turkish.

In some case, Adjarian would use a linguistic term in somewhat vague ways. The term <պայթուցիկ> is supposed to denote a stop consonant (= a plosive). However, he sometimes would use this word to denote either a stop or affricate. Thus throughout the translation, there are likely sentences where I used the word 'stop', but the phrase 'stop or affricate' may have captured his intent better. Unfortunately, it's hard to know what exactly he intended.

A difficult matter to translate was proper names. Adjarian usually wrote people's name in the Armenian script. I would write the person's name in the original script that Adjarian used, alongside a romanization. In some cases, the person had an existing or well-known romanized name. For example, the late Armenian philologist <Շահան Չռպետն> had a romanized name 'Jacques Chahan de Cirk-bied'.

In other cases, I couldn't find a romanized version of the person's name online. In such cases, I made up my own unofficial romanization based on a simplified HBM transliteration. I would provide the IPA pronunciation in SEA/SWA. To explain why I did this, my Armenian name is <Տօվլետյան> and pronounced in SWA as [dovletʰjan]. Its HBM form would be <Tēōvlēt'ean>, but the romanized form that I had used within the Armenian community is <Deovletian>. All the different renditions are different.

In order to show respect to the many deceased (and likely massacred) individuals who worked with Adjarian in his documentation efforts, I wanted to romanize their names in the way that I would expect to see such names in real life and in pronounced forms. For example, I romanized the surname suffix <եան> as <-ian>, because this is how people in real life romanize their names (outside of academic bibliographies), and not as the HBM form <-ean>. For affricates like <g>, I wouldn't romanize them using HBM letters like <c'> because such symbols aren't used by Armenians outside of academic publications. I instead used sym-

¹³Because of the genocide, I thought it would be insulting to translate the word <սաճկահայ> to 'Turkish-Armenian' instead of 'Ottoman Armenian'.

bols like <ts>. Of course, these romanized forms are ambiguous. But, I provide the original Armenians form anyway. So there is no loss of information.

1.4.4 Translating language examples

In this book, Adjarian would provide linguistic examples from various languages and registers. These languages were the following.

- French
- Italian
- German
- English
- Russian
- Georgian
- Persian
- Arabic
- Ottoman Turkish
- Classical Armenian
- Standard Armenian, often ambiguously whether SEA or SWA

I only speak SWA, English, and Arabic. So when translating these examples, I used the following procedure.

For Romance and Germanic languages, I largely relied on Wiktionary. Adjarian's examples were mostly just word lists so this was feasible. For French, I have some beginner level reading capacity.

For Russian, I cannot read the Cyrillic script. I relied on the help of a Russian speaker (Nikita Bezrukov) to help in the translation.

For Persian and Arabic, I knew the Arabic script so I could use Wiktionary (and my own Arabic knowledge) to translate. Some Persian cases were difficult, so for that I had the help of a speaker (Nazilia Shafiei).

For Georgian, I don't know the script so I relied on two linguists (David Erschler and Thomas Wier) who work on Georgian.

For Ottoman Turkish, Adjarian usually wrote these phrases in Armenian letters. I used a combination of Wiktionary and help from Turkish speakers (Tabita Toparlak and Nazila Shafiei) to translate the Ottoman forms to English and modern Turkish.

For Classical Armenian, I relied on the Calfa dictionary¹⁴ and English Wiktionary. In some cases, Adjarian used a word that he implied was a Classical word but I couldn't track it down. In those situations, he would use the Classical

¹⁴ <https://dictionary.calfa.fr/>

1 Introduction to the translation

word as a gloss for a dialectal word. I instead used a cognate that was attested in the Classical dictionaries.

For SWA and SEA, I relied mainly on my own native knowledge of SWA. For transcribing SEA forms, I relied on English Wiktionary. The Armenian entries on English Wiktionary are highly moderated by Vahagn Petrosyan. For SEA words whose transcriptions I couldn't find on Wiktionary, I instead asked Petrosyan for help.

Part II

Introductory chapters by

Adjarian

2 Introduction by Adjarian

2.1 History of Armenian dialectology

Original page number 1.

The first person who was occupied with Armenian dialectology was the Dutch Armenologist Schröder (Շրեուդը). In his work ([Schröder 1711](#)), he provides a singular article where he talks about various Armenian dialects in the Caucasus, and he provides a succinct sample of the Agulis and Julfa dialects. After him comes Jacques Chahan de Cribied (Շահան Չրպեն), an Armenologist from Evdokia. In his extensive grammar ([de Cribied 1823](#)), he dedicates a part to Armenian dialects, about which he provides more information than his predecessor; and he provides a general sketch for a few of these dialects. Third place goes to the doctor Gevorg Akhverdian (Գեորգ Ախվերդյան; *HD: SEA: /gevork^h aχverdjan/ or /aχvert^hjan/*). He had such a special love for Armenian dialectology that he first published the provincial songs of Sayat Nova in the Tbilisi dialect ([Ախվերդյան 1852](#)), providing an exhaustive introduction, where he studies the Tbilisi dialect with a very skilled and specialist hand. Akhverdian intended to study other dialects as well, but he died too soon, squashing his beautiful prospects.

In 1866, the grammar of the Viennese monk Arsen Aydinian (<. Ա. Այճրեան; *HD: SWA: /arsen ajdinjan/*) was published ([Այճրեան 1867](#)), wherein the author gave the first general classification of the Armenian dialects, though in very uncertain terms. Aydinian recognized four dialectal branches.

Original page number 2.

1. Russia, Persia, and India
2. Ottoman Armenia (Տաճկահայաստան) and Mesopotamia
3. Asia Minor
4. Austro-Hungary (Transylvania, Artyal or Առողեալ)

The author talks about each of the four branches separately, provides a general description for each, focusing especially on the morphology (ծեւաբանութիւն). He does not consider the phonology (ծայնաբանութիւն).

In the same year, Kerovbe Patkanian (Պատկանյան; *HD: SEA: /kʰerovbe patkanjan/*) published a grammar in German on the Agulis dialect ([Patkanoff 1866](#)). This was followed by the Armenologist Petermann's study on the Tbilisi dialect ([Petermann 1867](#)).

In 1869, Patkanian published his Russian work ([Патканов 1869](#))¹, where he gives a succinct description of eight Armenian dialects, based on a handful of written sources. This was followed in 1878 by the same author who published [Патканов \(1875\)](#).² in two volumes: the first volume on New Nakhichevan, and the second on Mush. Both works are extensive.

After Patkanian, there was no work on Armenian dialectology for a long time, until in 1883 when the Agulis linguist S. Sargsiants (Ս. Սարգսյան; *HD: SEA: /sarkʰəsjaŋt/*) published his detailed study on the Agulis dialect [Սարգսյան \(1883\)](#). His work exceeds all previous works, both in its extensiveness and its scientific correctness. In 1886, the Polish Armenologist Jan Hanusz (Յովհ. Հանուս) started a study on the Polish-Armenian dialect. He published two volumes, wherein he studies the lexicon and phonology ([Ճայարանութիւն](#)) of Polish-Armenian.³ Because of his death, the remaining parts of his study of the dialect were unfinished.

After Hanusz, the Russian Armenologist Alexander Thomson (Томсонъ; *HD: modern Russian: Александър Томсон*) published a study on the Akhaltskha dialect in 1887 ([Томсон 1887](#)) and the Tbilisi dialect in 1890 ([Томсон 1890](#)).

Starting in 1896, Armenian dialectology reached a new momentum, and the number of studies grew day by day. In the same year, the *Azgagrakan Handes* (Ազգագրական Հանդես [Ethnographic Magazine]) was established, under the editorship of Lalayan (Լալայեան; *HD: SEA: /lalajan/*). To this day, the journal continues to provide...

Original page number 3.

... many samples on the provincial or vernacular language. Then in 1896, the Armenologist Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ-Բեկ; *HD: SWA: /melikʰ tʰavitʰ pʰekʰ/, SEA /davitʰ beg/*) published a succinct study on the Marash dialect, first in Armenian (see [ՀԱ 1986](#)) and then in French.⁴ In 1897, Levon Mserian (Լ. Մսրեան;

¹*HD: In the original source, Adjarian used the pre-revolution writing system and called the book: Издѣданіе о діалектахъ армянскаго языка.*

²*HD: In the original source, Adjarian used the pre-revolution writing system and called the book: Матеріали для изученія армянскихъ нарѣчій.*

³*HD: Adjarian is referring to a collection by Hanusz, available at the [Polono digital library](#).*

⁴*HD: Adjarian spells this person's name in various ways. I couldn't find this person's work on Marash. The closest record I found was from a [Soviet encyclopedia](#), but sadly the encyclopedia page*

HD: SWA/SEA: /levon məserjan/, also called Mseriants Մսերեան /məsərjantsʰ/) published a detailed study on the Mush dialect.⁵ In 1898, 1899, and 1901,⁶ he published his dialectological series on the dialects of Aslanbeg, Suceava, Karabakh, and Van; the latter is in German. Then in 1898, the Բիւրակն [Byurakn] ethnographic periodical is established in Istanbul, which continued to exist for three years (1898-1900), providing very many samples on the Armenian dialects of various provinces, many of which were unheard of by then. If Lalayan's Ethnographic Journal had taken Byurakn's trajectory, then Armenian dialectology would have currently been in an envious position. The existence of Byurakn sadly did not last long, showing that we Armenians still do not have the capacity to revive scientific journals.

In 1899, H. Kazandjian (Յ. Գազանճեան 1899) published “*The provincial language of Evdokia*” (Եղուկիոյ Հայոց գաւառաբարբառ) in the journal *Handes Amsorya* (Հանդէս Ամսօրեայ [Monthly Review]). Starting in 1900, the same journal starts publishing the extensive study of the Arapgir dialect by Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ-բեկ). But unfortunately after a few years, the study halts.

Special attention should be given to the editorship of the *Eminian Azgagrakan Joghovatsou* (Էմինեան Ազգագրական Ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal]), that was established in the Lazarian Institute in Moscow (Մոսկովյան Հազարեան Ճեմարան) by the will of deceased and skilled Armenianologist M. Emin (Մ. Էմին). To this day, the journal has provided the most respectable volumes of all the dialectological works published so far. By now, it has published seven books, of which five are completely dedicated to Armenian dialects.

Among the less known workers in Armenian dialectology is H. Nazarians (Յ. Նազարեան; HD: SEA/SWA: /nazarjantsʰ/). In the journal *Ports* (year 5, number 2, page 150-164, Փորձ հանդէս; HD: SEA: /pʰortsʰ handes/), he published an article called “*About the Armenian dialects*” (Հայոց բարբառների մասին).⁷ He proposed five sections, and called on Armenian folklorists to translate them to the dialect of each village and send them to him...

Original page number 4.

... The man of course will of course be waiting for a long time for a hopeless endeavor.

doesn't clarify what Հ stands for (probably Հանդէս Ամսօրեայ [Monthly Review] or another old Armenian periodical).

⁵HD: It seems that Adjarian is referring to (Msérian 1899).

⁶HD: Adjarian is likely referring to this series: Mcepihanč 1897, 1901.

⁷HD: I think this journal is the one listed on Wikipedia. Page 90 of this archived index lists the article by Nazarians.

Let us remember lastly the German Armenologist Karst, who in his grammar on Cilician (Karst 1901) talks about the Middle period, specifically on Cilician Armenian. But whenever he explains the various words and forms, he always compares the data against the present Armenian dialects.

2.2 Disadvantages of dialectological studies

As can be seen, Armenian dialectology is still not rich. The number of foundational and complete studies is small. Of the published sources, some are lacking in their phonology (ծայլաբանութեամ), some in their morphology (ծեւախոսակալա)■ And when it comes to the transcription of words, they generally lack scientific accuracy. For example, see what Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ-Բեկ) says in his Arapgir grammar (<Ա 1901, page 39):

By the term ‘usual pronunciation’, we mean the Armenian pronunciation, whether it’s from Yerevan, Tbilisi, Karabakh, or Van, Mush, Karin, Diyarbakır, or the Arapgir pronunciation. That is, we don’t accept the so-called Western and Eastern pronunciations. Having studied a large number of the dialects of provinces of Van, Mush, Karin, Kharberd, Sebastia, and Diyarbakur, we have seen that there is no reason to accept such a decisive abyss. The main reason is that the actual populace is the only one that is entrusted with the provincial dialects and the pronunciation, whether in the Araratian provinces or in Lesser Armenia; there is one and only one pronunciation.”⁸

And this person is a linguist.

S. Sarsgian (Ս. Սարգսյան) was also a linguist, whose dialect of Agulis is a choice work. But see what he also says (Part B, page 111):

“In the Agulis dialect, the sound /k/ <կ> is pronounced as hard (կոշտ) in nearly all positions, whether before a vowel or after. But if before the /k/ <կ> there is /i/ <ի> or /e/ <է> or such an /a/ <ա> (Ց. Է.)⁹, such that the literary form of the word uses /i/ <ի>, then that /k/ <կ> is pronounced as soft (կակուլդ) /k^j/ <կյ>.”

But sometimes it happens that a person is confused on how to read such a form...

⁸HD: It’s hard to translate the last few sentences because I couldn’t make sense of the original; it was too convoluted.

⁹HD: I don’t understand the abbreviation that he uses.

Original page number 5.

... For example on page 39, line 6, it's written /manak/ <մանակ> 'alone'. On the contrary, the literary form of this word has two options: /minak/ <մինակ> or /menak/ <մենակ>. So how should we read this word: /mænæk/ <մանակ> or /mænæk^j/ <մանակյ>? Let's then be grateful for the French and English orthographies.

It is apparent that in Armenian dialectological studies, even the best are considered incomplete and deficient.

2.3 Program for dialectological studies

In order to have a perfect study in Armenian dialectology, it should contain the following components, besides having brief geographical and statistical information on the studied dialect

Component A - Phonetics (Ղայլախօսութիւն, German: *Phonetik*): This section establishes the sound system of the dialect, meaning what sounds are found in the dialect, the way these sounds are articulated, their uses and number, their origins from either Armenian or from other sounds.

Component B - Phonology (Ղայլաբանութիւն, German: *Lautlehre*): This section provides all the rules for sounds in the dialect. One by one, it goes through the Armenian vowels, diphthongs, and consonants (*HD: He means Classical Armenian sounds*); these are compared against the dialect. It establishes what Armenian letters or sounds underwent what sound changes in this dialect. Because phonology is the most important branch of linguistics, it is thus necessary that this chapter is detailed, correct, and extensive. Each Armenian sound must be examined on its own in its position, meaning word-initially, word-medially, or word-finally, whether alone or next to a vowel or consonant. Furthermore, the provided examples must be complete, so that we can decide well the strength of the rule and the number of exceptions.

Component C - Morphology (Ղելախօսութիւն, German: *Morphologie*): This is the grammar by the conventional sense of the word. Or more accurately, this is called the etymology of the grammar. In this section, it is necessary to give a detailed examination on the dialect's declensions, conjugations, pronouns, their form alternations, and so on.

Component D - Syntax (<ամաձայնութիւն¹⁰): This is...

¹⁰HD: The Armenian term literally means 'agreement'. But Adjarian is using it in the sense of 'general syntax'.

Original page number 6.

... an inseparable part of a grammar, which is necessary for every language. But because our dialects have not deviated from the usual agreement of literary language, it's not important to focus heavily on this part.

At the end of every dialectal study, there must be an extensive text sample of the dialect. The text sample shows the syntactic and agreement rules of the dialect, and the use of the rules for the above components. It would be good if the manuscript used conversational data. With this, we can see how a verb is used in different tenses, numbers, and persons.

Such are the required components for a dialectal study, so that a study is considered complete. It is also necessary to examine the circumstances with which the work can be scientifically established as correct and complete.

2.4 Scientific alphabet

For scientific accuracy, the first thing that we need is a scientific alphabet. This is an alphabet that we can use to show all the nuances of all the sounds of the studied dialect. For this goal, European linguistics have devised many and diverse letters for different purposes, such as symbols for lengthening or shortening, open or closed pronunciation, monophthong or diphthong, stressed or unstressed, simple or nasalized, voiced or voiceless, aspirated or unaspirated, and so on. It would be good of course if dialectology took these European symbols. But our nationalist zeal, the poverty of our publishers, and primarily the untrained eye don't allow the use of this desired point. Thus, we need a scientific alphabet that uses the Armenian letters.

Our focus is of course about a scientific alphabet, and it has no link at all with literary and current language orthographies.

For a scientific alphabet, the required conditions are as follows:

1. Each sound must be symbolized by only one symbol.
2. Each symbol must have only one sound.

For example, the sound /tʃʰ/ <չ> is a single sound. Therefore, writing it with two or more letters (Eng. <ch>, French <tch>, ...

Original page number 7.

... German <tsch>) is against the first condition. The sound /o/ <օ> is a single sound too. Writing this sound as <օ>, <au>, or <eau> is against the first

condition as well. As another example, consider the Armenian letter <j>. Word-initially, this letter pronounced as /h/ <h>, medially as /j/ <y>, and word-finally it's unspoken. This violates the second condition. The scientific alphabet requires that /t^h/ <չ> is written as one symbol (such as in Armenian or in the European scientific alphabet character <c>), the sound /o/ <o> as just /o/ <o>, and the <j> letter has only one pronunciation (for us /j/), and so on.

It speaks for itself that an un-read letter should not exist.

Now, the 38 letters of Armenian cannot symbolize all dialectal sounds. This is especially because these letters have different pronunciations based on their position in the word, in both the Eastern and Western pronunciation systems. Thus, we need to establish once and for all what sounds they symbolize. This decision must be decisive and stable, used in all places and books.

It is scientifically established that among the two literary languages, it is the Eastern form where the Armenian letters preserve the pronunciations of the fifth century, and the pronunciations agree with the transliteration or transcription of foreign words in Old Armenian. Because of this, our plosive letters should be based on the Eastern pronunciation (Table 2.1).¹¹

Table 2.1: Adjarian's transcriptions for Armenian sounds that vary between Standard Western and Standard Eastern Armenian

Armenian letter	Adjarian's transcription	IPA letter
պ պ փ	b p p'	b p p ^h
գ կ զ	g k k'	g k k ^h
դ տ թ	d t t'	d t t ^h
ժ ժ շ	j c c	dz ts ts ^h
զ զ չ	j c c	dʒ tʃ tʃ ^h

Among these, the first column is in the location of the second column for Western. The second column's sounds do not exist in Western.¹² This is hard to explain why. We should emphasize that the Western reader is not deceived by the equivalently transcribed sounds /p, k, t/ and analogous sounds. These European sounds are pronounced stronger than in Armenian, such that the Western Armenian perceives these sounds as /p^h, k^h, t^h, ts^h, tʃ^h/ <փ, զ, թ, շ, չ>. However, it is not only strength...

¹¹HD: I suspect that in his transcriptions, Adjarian forgot to distinguish the two affricate series, and to distinguish aspiration. It could also have been a typo.

¹²HD: To clarify, he means that the letters from the first column are voiceless aspirates in Western Armenian; and that Western Armenian doesn't have voiceless unaspirates.

Original page number 8.

... that is perceived, but it is also the absence of voicing (the voicelessness of the sound), which is the equivalent to both the Armenian and the European.

The following letters in Table 2.2 are pronounced the same in Eastern and Western. Thus we don't need to give them special attention.

Table 2.2: Adjarian's transcriptions for Armenian sounds that don't vary between Standard Western and Standard Eastern Armenian

Armenian letter	Adjarian's transcription	HD: IPA letter
ւ տ զ ի օ	ա ե օ ի օ	ɑ ə ə ɪ ə
ֆ ւ ս զ շ	ֆ վ ս զ շ	f v s z ʃ
Ճ ի ն հ	ժ չ գ հ	ʒ χ ɣ ɦ
լ ւ ն ր ր	լ մ ն ր ր	l m n r r

However for the letters <ւ, յ, ն, ր>, they have a complicated situation. The letter <ւ> is pronounced as /je/ <ye> word-initially, as /e/ word-medially, and it is not found word-finally. But because /je/ is a mixture of sounds, we cannot use one symbol to symbolize it. Similarly, the sound /e/ is already symbolized by the letter <ւ>. We don't need to also represent /e/ by <ւ>. Meaning that the letter <ւ> is additional. Thus we should transcribe such vowels as in Table 2.3.

Table 2.3: Transcribing front mid vowels

	Trad. ortho.	Ref. ortho.	Transcription (SEA)
'yesterday' (standard)	ԵՐԵԿ	ԵՐԵԿ	յԵՐԵԿ /jerek/
'yesterday' (dialectal)	ԵՐԵԿ	ԵՐԵԿ	ԵՐԵԿ /erek/

As we said, the letter <յ> is pronounced as /h/ word-initially, as /j/ word-medially, and as un-pronounced word-finally. Such diversity is contrary to a scientific alphabet. For the sound /h/, we already have the letter <հ>. We don't need to use the letter <յ> for the same sound. Second, if some letter is unpronounced, then we don't need to write it. Once these two situations are removed, the <յ> letter ends up having only one sound /j/. And thus we read this letter in this way in both the beginning, middle, and end of words (Table 2.4). The use of the letter <յ> for only this sound was also the situation in the fifth century.

Table 2.4: Transcribing the glide /j/

Trad. ortho.	Ref. ortho.	Transcription (SEA)	
N/A		jhu	/jis/
‘I’	եւ	jեւ	/jes/
‘Armenian’	հայ	հայ	/haj/
N/A		ալայ	/alaj/

The letter <n> is pronounced as /vo/ word-initially, /o/ word-medially, and is not found word-finally. Because /vo/ is a doubled sound, we shouldn't write it with one letter. For the sound /o/, we already have the letter <o>, ...

Original page number 9.

... thus the letter <n> is excessive. The following words are written as in Table 2.5.

Table 2.5: Transcribing front mid vowels

Trad. ortho.	Ref. ortho.	Transcription (SEA)	
N/A		օսկի	/oski/
‘gold’	ոսկի	վօսկի	/voski/

The letter <ւ> is read rightly as /v/. But the difference is that this letter cannot start a word. We can't thus transcribe the word <վրայ> /vra/ ‘on’ as <ւրա>. The use of the letter <ւ> is unneeded or excessive for the following reasons. We can't have one sound correspond to two symbols. We can't write the letter <ւ> word-initially. And the letter <ւ> is also used in the diphthongs ու, իւ /u, y/.¹³ Thus, we must write as in Table 2.6, and not with the traditional orthography.

Table 2.6: Transcribing the letter <ւ>

Trad. ortho.	Ref. ortho.	Transcription (SEA)	
‘bird (CA); chicken (SEA)’	հաւ	հավ	հավ /hav/ not <հաւ>
‘king’	թագաւոր	թագավոր	թարավօր /tʰakʰavɔr/ not <թագաւոր>
‘pain stone’	ցաւաքար	ցավաքար	ցավաքար /tsʰavakʰar/ not <ցաւագար>

¹³HD: It is more accurate to use the term ‘digraph’ instead of ‘diphthong’ here, but the term ‘diphthong’ is more faithful to Adjarian’s original word ԵՐԿՐԱՐՔԱՆ ‘diphthong’.

In this way, we establish the scientific value of the Armenian alphabet.

However, our dialects have sounds that the Armenian alphabet cannot explain, and for these sounds we need to create new symbols.

We creating new symbols, we must consider two circumstances:

1. Publication appropriateness, meaning we should create simple letters that aren't far off from aesthetics and which are appropriate to the style of Armenian drawing.
2. The created letters should by themselves remind us what the sound is. In other words, we shouldn't create entirely novel forms, but the form should have some symbol or other formal marking that distinguishes it.

Within Armenian dialects, the most commonly found sounds are the following.¹⁴

/æ/: This sound is between /a/ <ա> and /e/ <է>, such as in the Karabakh word for /ban/ <պան> 'thing'. This sound is transcribed by Sargsian (Սարգսյան) as an <ա> with two dots above it, by S. Melik Davit-Bek (Ս. Մելիք Դավիթ Բեկ) as <ա> with a circle on top. Both of these strategies are inappropriate. First, the fewer such markings are used, the better. Second, using this strategy makes it necessary to create a new letter. Third, experience has shown these symbols are hard to keep on our letters; and because of their thinness, they break quickly. Fourth, when it's necessary to add stress on the sound, we end up using two or three markings next to each other. Because of these reasons, I consider the most appropriate strategy is to use a rotated <ա>...

Original page number 10.

... This symbol was first thought of and used by the Protestant missionaries. The appropriateness of this letter is that doesn't have markings, we don't need to create a new letter, and we can add on it stress symbols.¹⁵

/ie/: This sound is used by the villagers of Mush, Van, and Karin. We can consider this sound as a fast pronunciation of the sequence /ie/ <իէ>. This word is found for example in the words /mier/ <մի՞ր> 'our', /dzier/ <ձի՞ր> 'you.GEN.PL'.¹⁶

¹⁴ HD: Adjarian does not use any special diacritics to denote diphthongs. Such markings are our own.

¹⁵ HD: Ironically, it seems that Armenian dialectology prefers to mark the fronted vowel /æ/ using <ա> with two dots <ա՞ւ>. This is the system that Adjarian argued against. And unfortunately, Adjarian's upside-down <ա> symbol was only recently given a Unicode symbol <մ>, and a person has to actively download the right font so that they can even display this letter. Because of these issues, I have chosen to write Adjarian's upside-down <ա> as <ա՞ւ>, while I follow the IPA in using /æ/.

¹⁶ HD: Adjarian doesn't state the relevant dialect.

For this sound, we think it's appropriate to use the letter <t>, because this sound's real source is represented and we won't need to invent a new sound.

/uo/: This sound is used in the same provinces. It is a fast pronunciation of a sequence /uo/ <nlo>, such as in /սոխ/ unhu 'onion', /ցոք/ qnq 'thief'.¹⁷ We represent this sound with the letter <n> for the same reasons above.

/b^h, g^h, d^h, dz^h, dʒ^h/.¹⁸ These sounds are found in many Armenian dialects as we shall later see more extensively. These are aspirated forms of the sounds /b, g, d, dz, dʒ/ <p, q, t, ɾ, ɣ>. To represent these sounds, the most appropriate way is to add a reverse apostrophe: <p', q', t', ɾ', ɣ'>.

/h/.¹⁹ This is a long glottal sound²⁰ The Armenians of Karin, Mush, Alashkert, and other places use this sound for the word-initial letter <j>, such as in the pronunciation of the name /hakopʰ/ <Յակոպ> or /harutʰjun/ <Յարութիւն>. Because this sound is a type of /h/ <j> sound, it is appropriate to use the symbol <‐j> (the letter <j> with a line through it). Although this is a new symbol, it does not need new molding because it looks like the Latin letter <f> but upside-down.

The only sound that we must inevitable mold is the small <j> symbol. This has a wide use. It will be used to form the diphthongs /qj, ej, ij, oj/ <այ, եյ, իյ, օյ>, and to form palatalized sounds /g^j, k^j, k^{hj}, h^j/ <qj, ej, ij, oj, hj>.²¹

In a few dialects, the semivowel /w/ is found. Austrian Armenians have the diphthongs /au, ou, eu/ and the triphthong /ieu/.²² To represent all of these, we must use the letter <ւ>, such that <ւա> = /wa/ or /ua/, <ւաւ> = /au/, <ւօւ> = /ou/, <ւեւ> = /eu/, <ւեւ> = /ieu/, and so on.

The least inappropriate forms are <եօ, իւ, ոււ> /œ, y, u/.²³ For these sounds, we could have proposed united <եօ, իւ, ոււ> forms, ...

Original page number 11.

... But because these would be impractical, we are forced to continue the old style for now.

Besides the above words, there are a few other rare sounds that we will see later.

¹⁷HD: Adjarian doesn't state the relevant dialect.

¹⁸HD: Adjarian uses the European-based transcriptions <bh, gh, dh, jh, jh>.

¹⁹HD: Adjarian uses an apostrophe-like symbol <‐j>.

²⁰HD: Adjarian uses the word հազար which dictionaries translate as 'uvular', but the definition of this word is more in line with a glottal articulation.

²¹HD: Adjarian implies that he wants this symbol <‐j> to be a subscript. But the printed editions don't show a subscript form. It's possible that reprints of his work couldn't do a subscript <‐j>. I don't do any subscript notation because I ultimately don't know what exact sounds he wants.

²²HD: Adjarian incorrectly calls /ieu/ a diphthong, perhaps because he didn't know of an Armenian translation for the word 'triphthong'.

²³HD: Adjarian uses umlauted symbols <ö, ü>. But I use the conventional IPA symbols instead.

2.5 Methods of studying the dialects

There are four manners to study or investigate a dialect:

1. The investigator is a local and thus knows the dialect as their mother tongue and then studies it.
2. The investigator is a foreigner and studies the dialect within the dialect's location.
3. The investigator studies the dialect but in a foreign location (not the dialect's location) by working with a person or persons who speak that dialect as a mother tongue.
4. The investigator does their research from written sources.

The first manner is the most desired manner. The second is almost as good, the third less good, and the fourth doesn't need anything, especially if the writer doesn't know about scientific orthographies.²⁴

However in every case, it's also necessary that the investigator is familiar with linguistic science and is experienced.

How should we conduct a study of a dialect?

The most primary thing is the dictionary. Every dialect consists of the following three elements:

1. Native words: These are words which descend from Old Armenian, such as <ջուր> /dʒur/ 'water', <հաց> /hatsʰ/ 'bread', <գինի> /gini/ 'wine'.
2. Provincial words: These are Armenian words that are absent from Classical Armenian, and are often newly formed words. For example <ականակոյր> /akanakujr/ 'very dark darkness', <քաջընս> /kʰadʒkʰot/ 'possessed by a demon', <հրուկ> /həruk/ 'piece of soap', and so on.
3. Foreign words: These are words that were borrowed from many other languages, such as <սամավար> /samavar/ 's=movar', <յօրդան> /jօrdan/ 'blanket'.

To study a dialect, the first group is the most important. By having their oldest forms in Old Armenian, there is a fixed line to find the phonetic laws...²⁵

²⁴HD: *The original Armenian is <հոկ չորրորդ բանի մը պէտք չէ, եթէ մանաւանդ գորոյի գիտական ուղղագրութեան տեղեակ չէ>. The first clause can mean either a compliment “the fourth one doesn't need anything” where the phrase <բանի մը> ‘thing-GEN INDF’ is the direct object of the sentence. But the clause can also be an insult “the fourth one is not needed by anything” where <պէտք> ‘need’ is the direct object. The following clause implies negativity, but it's unclear in total.*

²⁵HD: *It seems Adjarian is using some idiom <հաստատու եզր>, literally ‘fixed or stable line/edge/border’.*

Original page number 12.

... The investigator must design a complete collection of these words. And to do this, the only way is to take an Armenian dictionary; and against each word, find the dialectal form, alongside its declension or conjugation system. In other words, we must design a dialectal Armenian dictionary. From the Armenian words, tens of thousands are lost in the dialect, so this work doesn't seem terrifying. However, we confess that this is nevertheless hard and burdensome. However, this is the only way. And the investigator will be comforted in knowing that when they are organizing the phonetics, phonology, and morphology, they will produce a complete work. This is because the investigator will be able to show us all the phonetic rules, all their examples and explanations, and also all the grammatical rules, their exceptions, and so on.

Moving on from this general glance and program for dialectology, let us move on to detailing the present work.

2.6 Structure of the present work

The goal of this present work is the general classification of Armenian dialects. We set the number of all the Armenian dialects as 31²⁶, some of which have sub-dialects. We also considered it important to provide a sample text for every dialect and sub-dialect, to show the linguistic state of the dialect in practice. The samples that I personally collected are in the scientific orthography. As for the samples that I took from other sources, they generally don't have scientific accuracy. About this topic, I provide a note below each sample.

Given the situation, such that many of the 31 dialects are still unfamiliar to science, or when they are only available from an insignificant manuscript, such a work is still premature. However, for this issue I have benefited from my own original works.

In 1892, I started doing dialectological research for the first time. I organized first a succinct grammar of the Istanbul dialect. In 1898, I published...

Original page number 13.

... a small volume on the Aslanbeg dialect, by working with a friend from Aslanbeg, Mr. Aleksan Nalpandian (Ալեքսան Նալպանդյան; *HD: SEA: /alek^hsan*

²⁶*HD: It's not completely clear if this number 31 is about the dialects that are studied in this book (which is 31), or the total number of dialects which Adjarian acknowledges as existing.*

nalpandjan/, SWA /nalbant^hjan/). This manuscript, as a first attempt, had its weaknesses when compared against the above points of our program. However, in the Բիւրակն [Byurakn] newspaper (1900, page 609-613), a certain Mushegh Varg (Մուշեղ Վարգ; HD: SEA: /muſeğ varg/ or /vark^h/), criticized that work, and found errors from page to page. I found it unnecessary to respond to his uncivil behavior, not only because I found his improper style unbecoming, but also he confuses phonetics with phonology, doesn't know what's an open /e/ <է> or a closed /e/ <է>, and he seemed devoid of linguistic understanding. On this, I received a paper from Aslanbeg that said that a group of men were preparing to publicly condemn my study. However, being scared of their influential position, they are obliged to be sufficed with the same letter.

After studying Aslanbeg, I started publishing a study on the Suceava dialect in the Venetian newspaper Բազմավեպ [Bazmavep] (HD: SEA: /bazmavep/, SWA: /p^hazmaveb/). I had prepared that study by working with a priest from Suceava named Father Karapet Kaynayan (Տեր Կարապետ Կայնայեան; HD: SEA: /ter karapet kajnajan/, SWA: /der garabed gajnajan/). However, the numerous typographical errors and the lack of printing caused the cancellation of my publication, and the work was left half-done.

My third study was on the Karabakh dialect, which I prepared with archimandrite Rev. Khachik Dadian (Արք. Խաչիկ Վրդ. Դադյան; HD: SEA: /χačik dadjan/, SWA: /t^hat^hjan/), the honorable deacon of M. Babayian who was a deacon of Yesa, now archimandrite Zaven (Շնորհ. Եսայի սակ. Ս. Բաբայեան (այժմ Զաւեն Վրդ.); HD: SEA: /zaven/ and /babajan/, SWA: /p^hap^hajan/), and Mr. Avetis Ter Harutyounian (Պր. Ավետիս Տեր Յարութիւնյան; HD: SEA: /avetis ter harut^hjunjan/, SWA: /avedis der harut^hynjan/). My work was organized based on the program that we set up above.

Besides these, I also have many other unpublished studies. These studies are on the dialects of Agulis, Zeytun, Tbilisi, Kharberd, Karin, Hamshen, Maragha, Mush, New Nakhichevan, Vozim, Istanbul, Rodosto, Van, and Tigranakert. I have collected other information on many other dialects whether in person during my travels (Istanbul, Adapazar, Samsun, Trabzon, Baberd, Karin, Paris, Tbilisi, Etchmiadzin, Yerevan, Dilijan, Shushi, Tabriz, Baku, Batumi, New Bayazet, ...).

Original page number 14.

... New Nakhichevan, Rodosto) or through emigres.

For a while, I've had the idea of creating a complete map of Armenian dialects, where every village would be categorized into a dialectal group. The French have just completed a linguistic atlas of French, which took them years to make. The

2.7 Differences between Old Armenian and New Armenian

whole thing forms a volume of 1750 maps, such that each word is marked in terms of what form is taken in every corner of France. We won't see such a grand undertaking even in our dreams. But it's possible to create a simple linguistic map.

With this goal, in July 1907 I started traveling. At the same time, I visited 31 Armenian villages in the New Bayazet province, except for the city where I stayed for a year. I decided the position of every village within the dialectological classification. And from each village I took a sample, as we shall see in my work. For the subsequent years, I set my mind to continue and complete my travels, as much as my life and abilities would permit.

And thus these investigations happened, which allowed me to create the present volume, whose goal, as we said above, is the classification of Armenian dialects, their attested spread, their borders, their general characteristics, a general sketch of their phonetics, phonology, and morphology, and their characteristic borders with which a dialect differs from other dialects. Alongside my writings, there is a linguistic map of Armenian. There, I have marked only those cities and villages where Armenians exist. The language and dialect of those areas are decided or marked with colors and borders. We confess that there are many things missing that we need to fill, there many uncertain points that we might verify, and there are many errors to fix. Our book shows above all else what are the parts that need further study and where the attention of ethnographers should go. We expect in the future the completion of my work.

2.7 Differences between Old Armenian and New Armenian

Before we go through my main work, I think that is important...

Original page number 15.

... that we explain in this introduction those differences that distinguish New Armenian from Old Armenian. Because these differences are common across almost all our dialects, then by discussing these differences, we save ourselves from the extra work, and we won't need to repeat the same points for each dialect.

The various differences between Old Armenian and New Armenian can be divided into four types:

1. phonetic differences
2. lexical differences

3. morphological differences
4. syntactic differences

2.7.1 Phonetic differences

HD: In this section, Adjarian first lists the various segments from Classical Armenian. He then describes how these segments underwent alternations to the modern dialects. However, Adjarian does not actually explain the phonological system of Classical Armenian. I explain Classical Armenian in §1.3.2.

2.7.1.1 Segment inventory of Classical Armenian

Old Armenian had the following 46 sounds. It had 7 vowels (Table 2.7).

Table 2.7: Monophthong vowels of Classical Armenian

Orthography	ա	է	է	օ	ի	ն	նւ
HMB transliteration	a	e	ē	ə	i	o	u
IPA transcription	ɑ	e	ē	ə	i	o	u

Old Armenian had 9 diphthongs (Table 2.8).

Table 2.8: Diphthong vowels of Classical Armenian

Orthography	այ	աւ	էա	էւ	էայ	էաւ	իւ	նյ	նւա
HMB transliteration	ay	aw	ea	ew	eay	eaw	iu	oy	ua
IPA transcription	ɑj	ɑu	ɛa	ɛu	ɛaj	ɛau	i <u>u</u>	o <u>i</u>	u <u>a</u>

Old Armenian had 30 consonants (Table 2.9).

2.7 Differences between Old Armenian and New Armenian

Table 2.9: Consonants of Classical Armenian

Orthography	պ	պ	փ	ն	ն	թ	թ	կ	կ
HMB transliteration	b	p	p ^c	d	t	t ^c	g	k	k ^c
IPA transcription	b	p	p ^h	d	t	t ^h	g	k	k ^h
Orthography	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ
HMB transliteration	j	c	c ^c	č	č	č ^c			
IPA transcription	dz	ts	ts ^h	dž	tʃ	tʃ ^h			
Orthography	ւ	ւ	զ	շ	ժ	ժ	խ	հ	հ
HMB transliteration	v	s	z	š	ž	x	χ	h	h
IPA transcription	v	s	z	ʃ	ʒ	χ	χ	h	h
Orthography	ւ	ւ	ն	ն	լ	ն	լ	յ	յ
HMB transliteration	m	n	r	r̥	l	l̥	w	y	y
IPA transcription	m	n	r	r̥	l	l̥	w	j	j

2.7.1.2 Sound changes from Classical to Modern Armenian

In this phonetic system, New Armenian has introduced the following changes.

2.7.1.2.1 Front mid vowels Old Armenian differentiated the Classical sounds /e, ē/ <տ, է> whose difference is however unclear to us. New Armenian has removed one of these two sounds, such that in many dialects (and also in the literary languages), these two sounds are rendered into one sound which we represent as /e/ <է>. Some of the dialects (such as Karin, Mush, Van, Suceava, etc.), differentiate the two types of /e/ <է> sounds in stressed syllables. They changed the Classical Armenian /ē/ <է> to /e/ <է>, while the Classical /e/ <է> becomes a diphthong. In unstressed syllables, both Classical /e, ē/ <տ, է> became /e/ <է>. Like some other dialects, the literary languages distinguish the reflexes of word-initial CA /e, ē/ <տ, է>, such that the reflex of initial CA /e/ <է> is pronounced /je/ <յէ>, while the reflex of initial CA /ē/ <է> is pronounced as /e/ <է>.

Original page number 16.

2.7.1.2.2 New vowels In the vowel series, some dialects have added a few new sounds. The chief among them are /æ, œ, ʏ/ <üü, էօ, իլ>. The literary language has not accepted these sounds. But the sounds /œ, ʏ/ <էօ, իլ> are used often in foreign words or in names (Table 2.10).²⁷ The sound /æ/ <üü> is not used in the literary languages.

²⁷HD: *In my experience, such front round vowels only appear in borrowings for Standard Western, not Standard Eastern. Thus why Table 2.10 uses SWA instead of SEA.*

Table 2.10: Front round vowels in borrowings in literary Armenian (Standard Western Armenian)

		Trad. Ortho.	Transcription (SWA)
‘Young Turk’	(French <i>Jeune Turc</i> or Turkish <i>Jön Türk</i>)	ԺԵՆ ԹԻՒՐ	ԺԵՆ ԹԻՒՐ /ʒen tʰyɾkʰ/
‘Eugène Sue’	(French name)	ԷՅԺԵՆ ՍՒ	ԷՅԺԵՆ ՍՒ /œʒen sv/

2.7.1.2.3 Loss of Classical diphthongs New Armenian in contrast does not have diphthongs. The rich usage of diphthongs in Classical Armenian has wholly dissolved, becoming either vowels or vowel+consonant sequences. There are only a few dialects which have created new diphthongs. The literary language in contrast has preserved the form of the Old Armenian diphthongs, but they have been given a pronunciation which sometimes corresponds to Classical Armenian, sometimes to the present dialects, and sometimes to neither. The following is a summary of their form changes (Table 2.11).

Table 2.11: Summary of diachronic changes from Classical Armenian diphthongs

Classical Armenian		Dialects		Literary language	
այ	այ	ա, է	ա, է	այ	այ
աւ	աս	օ, օէ	օ, էօ	օ	օ
եա	յա	ե, ի	է, ի	յա	յա
եւ	յս	ev, iv	էվ, իվ	ev	էվ
եայ	յայ	—	—	յա	յա
եաւ	յաս	ev, iv	էվ, իվ	ev	էվ
իւ	յւ	ս, չ	նւ, իւ	յ, յու, յի	յւ, յու, յի
ոյ	օյ	ս, չ	նւ, իւ	ոյ	ոյ
ուա	սա	վա	վա	վա	վա

2.7.1.2.4 Change from CA /աւ/ to modern /օ/ Because the Classical diphthong /աւ/ <աւ> became modern /օ/ <օ>, the modern language created two types of vowels /օ/ <օ>. One is /օ/ <օ> from Classical /օ/ <ն>, the other is /օ/ <օ> from Classical /աւ/ <աւ>. Of the dialects that distinguish the reflexes of CA /ե, է/ <է, է>, they have also created a diphthong <ն> (read as /սօ/ <նլօ>); in stressed syllables, they distinguish Classical /օ/ that became modern /սօ/ (<ն>ն) from Classical /աւ/ that became modern /օ/ (<աւ>օ). The literary language does not know of this distinction. For the literary language, the letters <ն, օ> have the same pronunciation

/o/, and the diphthongal pronunciation of <n> as /uŋo/ does not exist. The literary languages distinguishes only the word-initial letters <n,o> (just as for <t,t>) with the former pronounced as /vo/ <ψo>, and the latter as /o/ <o>.

Original page number 17.

2.7.1.2.5 Laryngeal features of consonants Old Armenian distinguishes three degrees of plosive consonants: voiced (բղթողներ), voiceless unaspirated (ինուն), and voiceless aspirated (թաւն). The voiceless aspirated series is preserved almost everywhere. But the voiced and voiceless unaspirated series have changed or exchanged places in many dialects. We will later see the details throughout my work, when each dialect is discussed in turn. Some of the dialects have introduced an entirely new series of plosives, which we can call voiced aspirates (շնչաւողներ թաւնուն). These are the sounds /b^h, g^h, d^h, dz^h, dʒ^h/ <պ՛, գ՛, դ՛, ձ՛, ժ՛>, which are represented in the European system as <bh, gh, dh> and so on. They originate from the Classical sounds /b, g, d, dz, dʒ/ <պ, գ, դ, ձ, ժ>. The literary Eastern language has in general preserved the old pronunciation of consonants. But the literary Western language has changed the voiced plosives into voiceless aspirates, while the voiceless unaspirated were changed to voiced (cf. my phonetic tables in [Adjarian 1899](#)).

2.7.1.2.6 Changes for CA /j/ and CA /l/ For the other consonants, the most changes have happened to the CA sounds /j, լ/ <յ, ն> whose pronunciations have entirely changed. The letter <յ> was pronounced as CA /j/ everywhere in the old language. But word-initially, almost every dialect has deleted this letter; some have turned it into /f/ <յ> ; while the literary languages have turned it to /h/ <հ>. The letter <ն> in the old language was some type of thick /l/ <լ>. *HD: It was a velar lateral /l/ in Classical Armenian.* But in all the dialects and in literary languages, this sound acquired its familiar guttural (կոկորդային) pronunciation without exception. *HD: It became a dorsal fricative, such as the SEA and SWA /h/.*

2.7.1.2.7 The sound /f/ Old Armenian did not have the sound /f/ <Փ>. The new dialects have created this sound, whether by borrowing foreign words or by native sound changes (ճայլաշրջութեամբ). The literary language uses this sound only in transcribing foreign words.

2.7.1.2.8 Syncope of word medial CA /a/ In many of our dialects, especially the ones which are known as being in the Western branch, the reflex of the Classical sound /a/ <ա> of polysyllabic words is deleted when it is not in the initial

or final syllable. This sound change appears quite simply in the declension of words (Table 2.12).²⁸

Table 2.12: Syncope of word medial CA /a/ in declension

		'mouth'		'city'	
Classical	Nominative	beran	բերան	$k^h\alpha\lambda k^h$	քաղաք
SWA	Nominative	p ^h eran	բերան	$k^h\alpha\lambda k^h$	քաղաք
	Genitive	p ^h ern-i	բերնի	$k^h\alpha\chi k^h-i$	քաղքի
	Instrumental	p ^h ern-ov	բերնով	$k^h\alpha\chi k^h-ov$	քաղքով

Such is the case also for the words in Table 2.13.

Table 2.13: Syncope of word medial CA /a/ in other words

	'to waste'		'wedding'	
Classical	hatanil	հատանիլ	harsanik ^h	հարսանիք
SWA	hadnil	հատնիլ	harsanik ^h	հարսանիք

Because of this, it often happens that two...

Original page number 18.

... ... consonants become adjacent and this causes new sound changes to happen (Table 2.14).

Table 2.14: Medial syncope of CA /a/ feeds other sound changes

'to pass'	Classical ants ^h anel	անցանել	> SWA ants ^h nil	անցնիլ	Other asnīl	ասնիլ
'to recognize'	tʃanatʃ ^h el	ճանաչել	ðzantʃ ^h nal	ճանչնալ	tʃaʃnal	ճաշնալ
'to button'	*kotʃakel	*կոճակել	godʒgel	կոճկել	koʒkel	կոժկել

2.7.1.2.9 Rhotic metathesis Some words show the movement or metathesis of the Classical sound /ɾ/ <ɾ>, which is constant across all the dialects (Table 2.15).²⁹ For this rule, [Grammont \(1908: 241ff\)](#).

²⁸HD: For this section on syncope, Adjarian doesn't specify which modern variety of Armenian he's talking about. I assume he meant Standard Western Armenian. Note that in SWA, post-fricative stops deaspirate and there is obstruent voicing assimilation; thus a more correct transcription of /k^hαχk^h-i/ is [k^hαχk-i]. I don't modify Adjarian's original transcriptions.

²⁹HD: This seems like an overgeneralization. The modern word for 'bridge' lacks metathesis is SWA /gamurtʃ/ and SEA /kamurdʒ/ <կամուրջ>.

2.7 Differences between Old Armenian and New Armenian

Table 2.15: Diachronic rhotic metathesis

	Classical	> Modern		
‘bridge’	kamurdʒ	կամուրջ	karmundʒ	կարմունջ unspecified dialect
‘carpet’	kapert	կապեր	karipet	կարպետ unspecified dialect
unclear gloss	p ^h ip ^h erd	փիվերդ	p ^h irp ^h et	փիրփետ Karabakh
‘clean’	*sesurb	*սեսուրբ	sersup ^h	սերսուփ Van

2.7.1.2.10 Nasal epenthesis In many places, in a word’s final syllable, the nasal /n/ <ն> is inserted between a vowel and consonant (Table 2.16).

Table 2.16: Diachronic nasal epenthesis

	Classical Armenian	> Unspecified modern variety	
‘we’	mek ^h	մեք	menk ^h
‘green’	kanatʃ ^h	կանաչ	kanantʃ ^h
‘bridge’	kamurdʒ	կամուրջ	karmundʒ
‘recognition’	tʃanatʃ ^h	ճանաչ	tʃanantʃ ^h
‘they’	*anok ^h	*անոք	anonk ^h

In these words, the insertion of the nasal /n/ <ն> is due to the influence of the preceding syllable’s nasal /m,n/ <մ,ն>. In verbs, the 1PL imperfective and perfective forms also show this insertion, via analogy to present verbs (Table 2.17).

Table 2.17: Diachronic nasal epenthesis in the past 1PL suffix with the example verb ‘to eat’

	Classical Armenian	> SWA	
Indc. Pres. 1PL ‘we eat’	ut-e-mk ^h	ուտեմք	/g-ud-e-nk ^h / [g-ud-e-նկ ^h] կ’ուտենք
Indc. Past Impf. 1PL ‘we were eating’	ut-ē-a-k ^h	ուտեաք	/g-ud-e-i-nk ^h / [g-ud-e-յ-նկ ^h] կ’ուտեյնք
Past Perf. 1PL ‘we ate’	ker-a-k ^h	կերաք	/ger-a-nk ^h / [ger-a-նկ ^h] կերանք

HD: What Adjarian means is that in Classical Armenian, the 1PL suffix was /mk^h/ for the present, but just /k^h/ without a nasal for the past (Thomson 1989: 31,49). He argues the nasal spread via analogy.

As for the word CA /k^hit^h/ <պիթ> ‘nose’ which became modern /k^hint^h/ <պինթ>, and similar words, the insertion of the nasal /n/ is due to some unknown phonetic rule.

2.7.1.2.11 Verbs of ‘to say’ Against the Classical words /asel/ <ասէլ> ‘to say’ and /anel/ <անէլ> ‘to do’, we often find in the new dialects words like /asel/ <ասէլ> ‘to say’ and /anel/ <անէլ> ‘to do’ (in the Eastern branch), while the Western branch has /əsel/ <ըսէլ> ‘to say’ and /ənel/ <ընէլ> ‘to do’. And in this way, they have entered the literary language.

2.7.2 Lexical differences

The lexicon of the new language has changed a lot. The largest portion of the words from Old Armenian have either been lost in the new dialects or have gained new meanings. The collection and study of this latter group of words is important for advancing the study of the history of their meanings.³⁰ The new dialects have also created many new words which are known under the name of provincial (գալառական) words, and they do not exist in Classical Armenian. In my extensive provincial dictionary (unpublished), the number of these words is 30,000. The two literary languages have also created many new words, which are also absent from Classical Armenian. For example, SWA /sokʰenav/ շոգելսալ ‘steamboat’ and /heraqhos/ հեռախոս ‘telephone’. The complete collection of these words is still lacking.

Original page number 19.

Those words that are common in both Classical Armenian and the new dialects often underwent certain sound changes which are not easy to explain with conventional phonetic laws. In many places we find words that have changed so much that it’s sufficiently hard to recognize their original form. For example, the Moks province has the word /χa/ <խա> instead of CA /het/ <հետ> ‘with, together’. The Zeytun dialect has the word /bajuoþ/ <բայոթ> instead of Classical /parqu/ <պարզ> ‘old woman’. The Hamshen dialect has the word /on-luxkʰ/ <օնլուքհ> instead of Classical /ananuχ/ <անանուխ> ‘mint’. The number of such words is not large.

Our dialects also have many foreign words which are borrowed from neighboring languages. The quality and quantity of these borrowings distinguishes the dialects based on their position. Among the lender languages (*HD: the languages which provide borrowings*), first place goes to Turkish which with its various branches (Ottoman, Azerbaijani Turkish, Tatar) has had a tremendous influence on our dialects without exception. The number of words in the Istanbul dialect that were borrowed from Turkish is 4200. For the dialects in Armenia proper, they have around only a half of this number. See **Աճանեան (1902)**.

³⁰ *HD: I think he means diachronic semantics or semantic change.*

After Turkish, we have the languages of Kurdish, Georgian, Russia, and Italian.

For words borrowed from Kurdish, the number of these words is still uncertain. These words are found in the dialects of Mush, Van, and Tigranakert. The words borrowed from Georgian are found in the dialects of Tbilisi and Artvin. The number of words borrowed from Russia is 600 in my (unpublished) collection, and they are found in all the Russian-Armenian (ռուսահայ) dialects. In the New Nakhichevan dialect, these words reach the thousands. Italian borrowings are found only in the Istanbul dialect, and sometimes in the neighboring areas. There are also borrowings from Romanian, Polish, and Hungarian; these are found only in the Austro-Hungary dialect.

The literary language does not have these lexical differences. The orthography of Old Armenian is restored almost everywhere (there are very few exceptions...).

Original page number 20.

... such as the words for 'other': /al, el/ <ալ, էլ> instead of /ajl/ <այլ>.) The provincial (գալառական) words are in general left in the popular language (ռասմիկ լեզու), and recently there is only a hope that they will enter the literary language. Foreign words are by principle excluded in our two literary languages. It is only Eastern Armenian where European scientific borrowings have some visibility.³¹

In this way, we can say that Old Armenian and the new literary languages do not have lexical differences. Our lexicon is entirely Classical, and it is significantly different from the real people's colloquial vernacular. This is why the ordinary popular call the literary language Classical Armenian.

2.7.3 Morphological differences

In both the dialects and literary languages, there is a large number of morphological differences. The goal of these differences is linguistic simplification. Through the laws of analogy (հանգիստութեան), the most usual and regular forms of the language have generalized, while secondary forms and exceptions have been erased.

2.7.3.1 Declension

The declension of Classical Armenian, whose extreme complexity had by and large turned into a cause of difficulty, has been rendered into perfect simplicity in Modern Civil Armenian (աշխարհաբար). Of the many stems of Old Armenian,

³¹Ter-Ghazarian (Տեր-Ղազարյան 1908) has collected these scientific borrowings. Their number is 1500 in that work.

only one has been kept. The singular genitive-dative takes the suffix /-i/ <ḥ> and the ablative takes /-e/ <ɛ> (These were unique to Classical Armenian /i/-stems <ḥ> and /a/-stems <ω>). The instrumental takes /-ov/ <ով>, which was unique to the Classical /o/-stem <n>. The plural has an entirely new construction. Classical Armenian formed its plurals with the suffixes /-kʰ, -tsʰ, -s/ <p, g, u>, which vary based on the stem and declension. In contrast, New Armenian has two new plural suffixes which in all circumstances stay the same. These are /-er/ <տր> for monosyllabic words, /-ner/ <ներ> for polysyllabic words. (For an explanation of these forms, see [Karst \(1901: 169\)](#), ...)

Original page number 21.

... Pedersen, KZ 39, 456ff)³² The singular case markers are simply attached after these plural markers, without changing forms. It is only genitive-dative case suffix that takes the form /-u/ <ու> in the plural, whereas this suffix is restricted to a very small number of words in the singular.

And this is the method of declension for the largest number of the new dialects and for the Western literary language. In a few other dialects and in the literary Eastern language, there are a few small differences. In these dialects, the ablative is formed by the new suffix /-itsʰ/ <-ից>. The plural genitive-dative case is formed the same way as in the singular, with the suffix /-i/ <ի>. And subsequently, there is more analogy than in the former dialects.

It should be mentioned also that Classical prepositions /i-, j-, z-/ <ի, յ, զ> which were attached to various case declensions in Classical Armenian (accusative, ablative, locative (սերզոյական), prepositional accusative (սախորիւ հայցական), narrative (պատմական), and circumlocutive (պարախական)) have been lost in the new language. In a few dialects and in the literary Eastern language, the locative is formed with the suffix /-um/ <-ում>.

Table 2.18 is a table of the declensions for the literary languages.

³² HD: I couldn't find out what was this exact reference by Pederson.

2.7 Differences between Old Armenian and New Armenian

Table 2.18: Declension system (plural + case) for Standard Western and Eastern Armenian

		The Western language, SWA		The Eastern language, SEA		
		Singular	Plural	Singular	Plural	
NOM	–	/-er/	<-եր>	–	/-er/	<-եր>
		/-ner/	<-ներ>		/-ner/	<-ներ>
GEN/DAT	/-i/ <-ի>	/-er-u/	<-երու>	/-i/ <-ի>	/-er-i/	<-երի>
		/-ner-u/	<-ներու>		/-ner-i/	<-ների>
ACC	(like NOM)	(like NOM)		(like NOM or DAT)	(like NOM or DAT)	
ABL	/-e/ <-է>	/-er-e/	<-երէ>	/-its ^h / <-ից>	/-er-its ^h / <-երից>	
		/-ner-e/	<-ներէ>		/-ner-its ^h / <-ներից>	
INS	/-ov/ <-ով>	/-er-ov/	<-երով>	/-ov/ <-ով>	/-er-ov/	<-երով>
		/-ner-ov/	<-ներով>		/-ner-ov/	<-ներով>
LOC	(doesn't have it)	(doesn't have it)		/-um/ <-ում>	/-er-um/	<-երում>
					/-ner-um/	<-ներում>

2.7.3.2 Definite article

Old Armenian had a definite article /-n/ <ն>³³ but it did not have a general and regular usage. In the new language, phonetic developments created two forms: /-n/ <ն> which was specialized for vowel-final words, and /-ə/ <ն> for consonant-final words. Besides this, the language developed general and complete uses for the article, in the same way as do the new European languages (French, English, German, and so on).

Original page number 22.

2.7.3.3 Pronoun declension

A few of the Old Armenian pronouns have been lost in the new language. Others have kept their old form. However, because the ablative, instrumental, and locative cases have distanced themselves from their previous state, these cases are formed in the way that nouns are, with suffixes: ABL /-e/ <-է>, ABL /-its^h/ <-ից>, INS /-ov/ <-ով>, LOC /-um/ <-ում>. These suffixes are added not to the nominative form, but to the dative form.

³³HD: To clarify, the modern definite article is a reflex of the Classical distal demonstrative suffix. Classical Armenian did not treat the suffix /-n/ as a definite article (Thomson 1989: 29).

2.7.3.4 Adpositions

All the prepositions have become postpositions. There are no prepositions in the new language.³⁴

2.7.3.5 Verb conjugations

The morphological changes in verb conjugation are much larger. First and foremost, the fourth conjugation class (CA /-um/ <-ում>)³⁵ has been erased, and New Armenian recognizes only three conjugations. Of the six verb forms from Old Armenian (present ներկայ, imperfective անկատար, perfective կատարեալ, Future <ապանի>, imperative հրամայական, and subjunctive ստորադասական), only the perfective and imperative keep their old construction. The present and the imperfect have received three new constructions, which we will talk about later. The future has a composite shape and it is formed also in three new ways, in various dialects: with the formative /kə/ <կը>, with the formative /piti/ <պիտի>, or by combining the future participle (դերբայ) with the copular verb (եւկան բայ). The indicative present of Old Armenian has become the subjunctive present.

In Classical Armenian, the formation of the passive was very complicated; and sometimes by creating simple verbs (հասարակ բայեր), the meanings can get confusing. In place of these complications, New Armenian developed a very simple form /-vil/ <-ուիլ>, by which all passive verbs form one conjugation class.

In Classical Armenian, the negative (բացասական) had a very simple construction. And it should be thought that at least this construction has been free from general metamorphoses. But because the conjugation of verbs has entirely changed in its form, thus it is natural that the negative would follow these changes.

The causative (ալցողական) formative in Classical Armenian was /-ets^huts^hanel/ <-եցուցանել>; because of its great length, it has shortened and become modern /-ts^hnel/ <ցլել>, /-ts^huts^hel/ <ցնցել>, and so on.

Let us also mention that New Armenian has created many new complex tenses, which did not exist in the old language.

Original page number 23.

2.7.4 Syntactic differences

In terms of syntax (համաձայնական կողմէ), the New Armenian dialects significantly differ from Classical Armenian. In many other cases, the literary language

³⁴HD: This is an incorrect overgeneralization. Modern Standard Armenian does have a handful of prepositions like SEA /arants^h/ <առանց> ‘without’.

³⁵HD: He means that the theme vowel /u/ has been lost

restored many things according to the old language; but in this case, the literary language completely follows the dialects; and the literary language rarely but sometimes diverges from the dialects, and that divergence is for literary higher registers (բարձր սեռերու).

2.7.4.1 Word order of verbs

In Old Armenian, the verb was generally placed at the beginning of the sentence or before its arguments. In contrast, New Armenian works by putting the verb all the way at the end. Consider the following examples (1).

- (1) a. i. Classical Armenian

V	S	O
emut	noj	eç ordi-k ^h nora i tapan-ən
entered	Noah	and son-PL his to ark-DEF
'Noah and his sons entered the ark.'		
Եմուս Նոյ Եւ որդիք նորա ի տապան:		

- ii. Modern Standard Western Armenian

S	O	V
noj	jev	anor vort ^h i-ner-ə daban mədan
Noah	and his	son-PL-DEF ark entered
'Noah and his sons entered the ark.'		
Նոյ Եւ անոր որդիները տապան մտան:		

- b. i. Classical Armenian

O	V	O
z-int ^h	ararits ^h	vasən ord ^h w-oj imoi
Acc-what	do	for son-GEN my
'What should I do for my boy?'		
Չի՞նչ արարից վասն որդոյ իմոյ:		

- ii. Modern Standard Western Armenian

O	O	V
dək-ə-s	hamar	int ^h ənem
boy-GEN-POSS.1SG	for	what do
'What should I do for my boy?'		
Տղուս համար ի՞նչ ընեմ:		

- c. i. Classical Armenian

V Voc O
 lur ordəak χərat-u haşr kʰo
 listen son advice-DAT father.GEN your
 'What should I do for my boy?'
 Լո՛ր, որդեակ, իսրատու հօռ քն:

ii. Modern Standard Western Armenian

Voc	O	V
dəkə-s	hor-ət ^h	χərad-ə
boy-POSS.1SG	father.GEN-POSS.2SG	advice-DEF
listen	do	
'My boy, listen to your father's advice!'		
Տղաս, հօրդ իրատող մտիկ ըրե:		

2.7.4.2 Word order of genitive possessors

In Old Armenian, the modifier word (յատկացուցիչը) was placed after the modified word (յատկացեալը). In New Armenian, the exact opposite occurs: the modifier is placed before the modified (2).

(2) a. Classical Armenian

N	Poss
z-ełbaqır-ən	jovhann-u
ACC-brother-DIST	John-GEN
‘John’s brother’	

b. Modern Standard Western Armenian

Poss	N
ohannes-i-n	աղաք-ə
John-GEN-DEF	brother-DEF
‘John’s brother!’	

2.7.4.3 Word order of adjectives and nouns

In Old Armenian, adjectives could be placed either before or after the noun. When the adjective is after the noun, the adjective agrees with the noun in number and case. When the adjective is before the noun, the adjective usually does not agree. Because the latter is the simplest structure, thus New Armenian always places its adjectives before the noun.

2.7.4.4 Word order of demonstrative and possessive pronouns

The demonstrative and possessive pronouns³⁶ (ցուցական եւ ստացական ածականները), unlike the former (HD: *meaning unlike adjectives*), are usually placed after the noun and agree with the noun. In New Armenian, the opposite occurs: they are placed before the noun and don't agree (3).

(3) a. Classical Armenian

N	Poss, N	Dem, N	Poss
tun	im, ajs-əs	ajs, haṣt	imum
house	my, man-PROX	this, father.GEN	my
‘my house, this man, my father’			
տուն իմ, այս այս, հօր իմուն			

b. Modern Standard Western Armenian

Poss N,	Dem N,	Poss N
im	dun-əs,	ajs
my	house-POSS.1SG,	mart ^h -ə,
this man-DEF, my father.GEN-POSS.1SG		
‘my house, this man, my father’		
իմ տունս, այս մարդ, իմ հօրս		

2.7.4.5 Word order of adpositions

In Old Armenian, prepositions (Սախաղութիւններ) were unconditionally placed before the noun. In the new language, the word ‘preposition’ has no such meaning, because there are postpositions (յետաղութիւն).³⁷ For example (4).

(4) a. Classical Armenian

P	N	, P	N
aradži	haṣt	imoj	ənd
front	father.GEN	my,	under
table-INS your			
‘in front of my father, under your table’			
առաջի հօր իմոյ, ընդ սեղանով քով			

b. Modern Standard Western Armenian

³⁶HD: His Armenian term is more literally translated as ‘adjective’, but the word ‘pronoun’ is more technically correct

³⁷HD: As said in footnote 34, this is an incorrect overgeneralization. The modern language has a handful of prepositions.

N	P, N	P
hor-əs	artʃev, seχan-i-t ^h	dag-ə
father.GEN-POSS.1SG	front, table-GEN-POSS.2SG	under-DEF
'in front of my father, under your table'		
հօրս առջեւ, սեղանիդ տակը		

By individually taking these differences, they perhaps don't seem severe to us. But when we consider them entirely, and we compare the word order (շարադասութիւն) of the Modern Civil Armenian sentence...

Original page number 24.

... to Classical Armenian, we shall be surprised by this great divergence that divides the two languages.

And truly, while Old Armenian has free word order (ազատ շարադասութեան) like the syntax of old Indo-European languages, its analytical word order (վերլուծական շարադասութեան) completely follows the new European languages, such as French word order. In contrast, New Armenian is free from this syntactic freedom, and its words are placed in a stable order, just like in Turkish syntactic style, and unlike the European one.

In 95) are two sentences from Old and New Armenian, compared against French and Turkish.

(5) a. 'I saw the bird that sings on the tree.'

i. Classical Armenian

tesi əz-t^hərtʃ^hun-ən or ergēr i veraq̥ tsar-oj-n
saw ACC-bird-DIST that sing to on tree-GEN-DIST
Տեսի զքչունս որ երգեր ի վերայ ծառոյն:

ii. French

J'ai vu l'oiseau qui chantait sur l'arbre
I saw bird that sing on tree

iii. Modern Standard Western Armenian

dzɑr-i-n vərɑ jerk^hoꝝ t^hərtʃ^hun-ə desɑ
tree-GEN-DEF on singing bird-DEF saw
Ծառին վրայ երգող թռչունը տեսայ

iv. Turkish

Ağacın üzerinde öten kuşu gördüm Աղաջըն իւսթիւնդէ
tree on singing bird saw
Էօթէոն քուշու գէօրդիւմ

2.7 Differences between Old Armenian and New Armenian

- b. 'The sheets of the books of Leon, my neighbor's son'
- i. Classical Armenian
t^hert^h-(ə?)k^h gər-ots^h lewon-i ordw-oj dərəts^hw-oj imoj
sheet-PL book-PL.GEN Leon-GEN son-GEN neighbor-GEN my
թերթք գրոց Լեւոնի՝ որդույ դրացւոյ իմոյ
 - ii. French
Les feuilles des livres de Leon fils de mon voisin
the sheets of books of Leon son of my neighbor
 - iii. Modern Standard Western Armenian
t^hərətsi-ji-s dəz-u-n levon-i-n
neighbor-GEN-POSS.1SG son-GEN-DEF Leon-GEN-DEF
k^hərk^h-er-u-n t^hert^h-er-ə
book-PL-GEN-DEF sheet-PL-DEF
‘Դրացիիս տղուն Լեւոնին գրքերուն թերթերը’
 - iv. (Ottoman) Turkish
Komşumun oğlu Levon'un kitaplarının yaprakları
neighbor.GEN son.GEN Leon.GEN books.GEN sheets
گوئچوւمۇنى ئۆلىن Լەۋەنۇنىڭ گەۋەپلىۋەرلىرىنىڭ يەۋەپلىۋەر

Everything is done in this way, such that you would think that New Armenian syntax is based on the Turkish template. On this investigatable issue, see Pedersen, KZ 32,472.

3 Armenian residences

Original page number 25.

As we know, the homeland of Armenians, Armenia, is divided today in the middle of three states. The largest portion is in the hand of the Ottomans; 7 out of 15 provinces from Old Armenia:

- Upper Armenia (Բարձր Հայք)
- Fourth Armenia or Sophene (Չորրորդ Հայք)
- Aghdznik or Arzanene (Աղձնիք)
- Turuberan (Տուրուբերան)
- Mokk' or Moxoene (Մոկք)
- Korchayk or Corduene (Կորճայք)
- Vaspurakan (Վասպուրական)

A smaller portion is in the hands of the Russians:

- Artsakh (Արցախ)
- Syunik (Սիւնիք)
- Utik (Ուտիք)
- Gugark (Գուգարք)
- Tayk (Տայք)
- Ayrarat (Այրարատ)

And the smallest part is in the hands of the Persians:

- Paytakaran (Փայտակարան)
- Parskahayk or Persarmenia or Nor Shirakan (Պարսկահայք)

The largest portion of Armenians today are still found in their homeland. But outside of their homeland, Armenians have spread into many other countries in the following manner.

3.1 The northern migration line

Armenian title: Հիւսիսային գաղթնական գիծ

3 Armenian residences

3.1.1 Georgia

The city with the most Armenians is Tbilisi and its surrounding areas. But the Armenians are also scattered in other cities in Georgia, such as in the state of Tbilisi in Gori, Signagi, Telavi, Dusheti, Tianeti. In the Kutaisi province: Kutaisi, Poti, the two villages of Shorapani. In the Lechkhumi province, the village of Lailashi; in the Racha province: Oni village, Batumi, Artvin, Ardanuç, Şavşat, Sokhumi; in the Chernomorskaya province: Novorossiysk, Anapa, and the shores of the entire Black sea. The Armenian populace in this region is around 200,000.

3.1.2 Aghvank or Caucasian Albania

The native population of this country was previously Armenian, while later a portion became Muslim. In that way, today the native element of the country is Armenian or Turkish. The cities where Armenians live are Baku, Shamakhi (with 23 villages), Geokchay with 20 villages, Nukha (42 villages), Zagatala...

Original page number 26.

... 12 villages, Agdash (6 villages), Quba (Khachmaz and Kilvar villages), and finally Derbent. The entire Armenian population of Aghvank is around 150,000 people.¹

3.1.3 North Caucasus

Here, the Armenians represent a mixture of migrants that came from different places. They live in the Dagestan area: Makhachkala, Temir-Khan-Shura, Chiri-Yurt, Ishkarty. In the Terek area: Kizlyar, Mozdok, Vladikavkaz. In the state of Stavropol: Stavropol, Machar or Budyonnovsk (Surb Khach). In the Kuban area: Armavir, Yekaterinodar, Batalpashinsky Otdel, Yeysk, Caucasus,² Labinsk, Maykop, Temryuk. In total, 28,835 people.

3.1.4 Tatarstan (from the Volga to the ocean)

In this area, the Armenians are chiefly in the city of Astrakhan. But in recent years, they have spread also to farther places: Tsaritsyn, Saratov, Samara, Syzran, Simbirsky, Penza, Balashov, Uribeno, Durovka, Kamyshin, Krasnovodsk, Jibil,

¹HD: It's unfortunate that Armenians of modern Azerbaijan have been are now either displaced, exiled, killed (ethnically cleansed), or oppressed.

²HD: Adjarian must've meant some town called 'Caucasus' in the Caucasus. He could've meant Kavkazskaya.

Chakichlar, Qızıl Arvad, Ashgabat, Artyk, Kaakhka, Dulak, Merv (Mary), Chardzhou, Petro-Aleksandrovsk, Samarkand, Bukhara, Ziyovuddin, Chernaevo, Golodnaya Steppe, Kattakurgan, Jizzakh, Khujand, Fergana, Kokand, Andijan, Osh, Naman-gan, Tashkent, Arys, Turkistan city, Petrovsk, and many Siberian stations. The entire number of Armenians in Tatarstan is 16,000.

3.1.5 Crimea

At its time, this place had a large Armenian population. But because of migrations in 1779, many people were scattered. Today, the Armenian-populated cities in this peninsula are Theodosia, Kerch, Alushta, Yalta, Sevastopol, Yevpatoriya, Perekop, Or or Armiansk, Simferopol, Bakhchisaray, Karasubazar, and Old Crimea. The migrants of Crimea are established in New Nakhichevan and its 5 villages, which they built. From here, they also spread to Rostov, Melitopol, Berdiansk, Azov, Novocherkassk, Nogaisk, Dnipro, Taganrog, Yekaterinoslav, and other places. The number of Armenians in this area is 35,000.

3.1.6 Russia

Here, the Armenians are very few. The entire number is less than a thousand. A large portion are students...

Original page number 27.

... and soldiers. The number of native and established people is small; they are found mainly in Moscow, Saint Petersburg, Kharkiv, Voronezh, and so on.

3.1.7 Poland

At its time, Poland had a large Armenian populace, both in its Austrian and Russian parts. In the Russian part, there are no longer any Armenians. As for the Austrian part, the main Armenian-populated location is Kuty or Cuturi. Also, a very small number of Armenians is found in Lemberg and elsewhere. The Armenians of Kuty are around 100 houses.

3.1.8 Romania

The Armenian-populated cities are Focșani, Bucharest, Botoșani, Iași, Târgu Ocna, Galați, Brăila, Bacău, Roman, Constanța, Sulina, Tulcea, Babadag, Pitești, Giurgiu, Ploiești, and so on. The Armenian migrants consist of two certain groups. The old migrants or natives, and the new migrants who came from various corners

3 Armenian residences

of Ottoman Turkey after the massacres of the Ottoman Armenians. The total number of both groups is 14,000, of which 4000 people are the new migrants.

3.1.9 Bessarabia

Here, very few Armenians are found in Chișinău, Akkerman, Khotyn, Balti, Bender, Ismail, and Hîncești, with whom we should include the Armenians of the Cherson province (Odesa and Grigoriopol).

3.1.10 Austro-Hungary

This is Bukovina, Transylvania, Hungary, and Austria proper. The Armenians of Bukovina primarily reside in the cities of Suceava, Chernivtsi, and Siret. The Armenians of Transylvania primarily live in the cities of Gherla or Armenopolis, Dumbrăveni or Elisabethopolis, Gheorgheni, Sibviz, Brașov or Kronstadt. Small numbers of Armenians are scattered also in the various corners of Hungary, until Pest and Vienna. The total number of Armenians in this region is 15,000.

3.2 The southeastern migration line

Armenian title: Հարաւային-արեւելեան գաղթնական գիծ

3.2.1 Assyria

There are Armenians only in Mosul, Kirkuk, Baghdad, Basra, and Suq al-Shuyukh. The total is 1400 people.

3.2.2 Persia or Iran

The Armenians of this country are divided into two separate dioceses (թեմերու). Iranian Azerbaijan (Atropatene) and Persia proper. The Azerbaijan diocese has not only Khoy, Maku, Salmast, Urmia, and Karadagh, which are provinces of Armenia proper, ...

Original page number 28.

... but also Tabriz, Mujumbar, Maragha, Kurdistan, and Ardabil. In Persia proper, the Armenian-populated cities are New Julfa (with its 80 villages), Tehran (with its 6 villages), Qazvin, Rasht, Anzali, Hamadan, Sheverin, Shiraz, Bushehr, and so on. The entire number of Persian Armenians is 66,000 of which 25,000 belong to Persian Armenia.

3.2.3 India

It now has 700 Armenian residents who live in the cities of Kolkata, Madras, Bombay, and Dhaka.

3.2.4 Birmania or Myanmar

The total number is 252 Armenians, of which 193 people live in Rangoon.

3.2.5 Island of Java

There are 170 Armenians, who live in Batavia (Jakarta), Surabaya, Singapore, Semarang, and so on.

3.3 The southwestern migration line

Armenian title: Հարաւային-արեւմտեան գաղթական գիծ

3.3.1 Cilicia

This has been Armenianized since the time of the Rubenid (Ռուբենեան) kingdom. Now, the main Armenian-populated cities are Sis, Hadjin, Zeytun, Adana, Tarsus, Mersin, Misis, Marash. They have a total of 190,000 Armenians.

3.3.2 Cyprus

It has now 562 Armenian residents, who are found mostly in the capital Nicosia. The others live in Larnaca, Limassol, Paphos, Sourp Magar, Famagusta, and so on.

3.3.3 Syria and Lebanon

The northern part, as bordering Cilicia, has a quite a lot of Armenians. But as we go south, the number of Armenians decreases. The total number of Armenians is 36,000 people, who live in the cities of Ayntap, Antioch, Aleppo, Beirut, Sham (Damascus), and Latakia. Ayntap has 6 villages, Antioch has 18 villages, Aleppo has 12 villages. Among these, the following villages are well-known. In Antioch: Svedia, Kessab, Aramo, and. In Aleppo: Kilis, Belen, and Jisr al-Shughur.

3 Armenian residences

3.3.4 Palestine

It has 730 Armenians who live in Jerusalem, Jaffa, Bethlehem, and Ramla.

3.3.5 Egypt

It has around 10,000 Armenians who live primarily in Alexandria and Cairo.

3.3.6 Other

There are few Armenians who also live in Tripoli, Ethiopia, Cape Town, and Transvaal.

Original page number 29.

3.4 The western migration line

Armenian title: Արեւմտեան զաղթսական գիծ

3.4.1 Asia Minor or Anatolia

This extends from the western borders of Armenia until the Archipelago (Արշակունյաց կղզիներ) and Marmara. It includes also Lesser Armenia, which is a heavily Armenian-populated area. The main Armenian-populated cities in Asia Minor are, from east to west, Urfâ, Malatya, Divriği, Akn, Arapgir, Şebinkarahisar, Gürün, Darende, Hisn-Mansur or Adiyaman, Trabzon, Gümüşhane, Giresun, Ordu, Sebastia, Evdokia, Amasia, Merzifon, Samsun, Kayseri, Yozgat, Ankara, Konya, Kastamonu, Kütahya, Afyonkarahisar, İzmir (Smyrna), Aydin, Manisa, Bursa, Bilecik, Balıkesir, Bandırma, Nicomedia, and Adapazar. The statistics of the area are still uncertain.

3.4.2 Istanbul

Taking together the villages that are on the two shores of the Bosphorus, there are 45 districts and 180,000 Armenians. Before the massacres, there were 250,000 Armenians, of which 60,000 were migrants. Because these people were deprived of their lands, the number of Istanbul Armenians significantly dropped. Now, it is rising again.³

³HD: It is ironic that the population in Istanbul was rising before the Armenian Genocide.

3.4.3 Greece

It has 200 Armenians who live primarily in Athens.

3.4.4 Crete

It has about the same number of Armenians as in Kandiye.

3.4.5 European Turkey

The Armenian-populated cities are Adrianopolis, Rodosto, Malkara, Silivri, Çorlu, Gallipoli, and Thessaloniki.

3.4.6 Bulgaria

It has 15000 Armenians who live in the following cities: Varna, Ruse-Shumla, Silistra, Sofia, Tarnovo, Razgrad, Vidin, Dobrich, Teleorman, Filibe, Burgas, Tatar Pazardzhik, Sliven, Yambol, Eski Zagra, Haskovo, Aytos, Karnobat, and Straldzha.

3.4.7 France

There are 1000 Armenians who live in Paris and Marseille, and a portion in Nancy, Montpellier, and so on.

3.4.8 England

Here, there aren't as many Armenians as in France. The Armenian-populated cities are London and Manchester.

3.4.9 The United States

It has over 40,000 Armenians, who live primarily in Worcester, New York, Providence, Fresno, Boston, and many other cities.

Original page number 30.

3.4.10 Other

A small number of Armenians is also found in Italy, Switzerland, Belgium, Holland, and Germany, where there are still no migrant communities. And the resident Armenians there are only temporary immigrants.

3.5 Summary

The migrant community of Armenians is more than 1 million.

4 Armenians who speak foreign languages

Although Armenian is the most widely spoken language among Armenians, there are many Armenians who have forgotten Armenian; because of the influence of the dominant languages, they have adopted foreign languages. The foreign-speaking Armenians are primarily found outside the borders of Armenia and Lesser Armenia, in various foreign countries. However, even in the extremities of Armenia, there are places where Armenian has been replaced by foreign languages. But in contrast, not all migrant Armenians have forgotten Armenian. There are many places like New Julfa, Astrakhan, Smyrna, Nicomedia, Istanbul, Suceava, and others where the Armenians speak more pure Armenian dialects than some Armenians do in Armenia proper.

However we should emphasize the circumstances such that anywhere where there is an Armenian (even if in Armenia proper), if the Armenian doesn't lose their mother tongue, then they know at least two languages: Armenian with either Turkish, Kurdish, Persian, or Russian. It is the female sex which falls behind in this regard and generally more loyal to her mother tongue, than the male sex. This bilingualism of Armenians is caused by the foreign populations that coexist with the Armenians and that have an almost equal number of people as the Armenians. This bilingualism has had a significant effect on the Armenian language

The foreign languages that have been adopted by the Armenians are the following.

4.1 Turkish

Turkish, with its two major dialects: Western Turkish or Ottoman, and Eastern Turkish or Azerbaijani. This language is spread across the following.

4.1.1 Western Asia Minor

Almost all of Western Asia Minor, starting from around Kastamonu until Zile, south until Kayseri, and from southeast of Kayseri onto Sis and Ayntap until

4 Armenians who speak foreign languages

the Euphrates. From west of these borders until the beaches of Marmara, of the archipelago, and of ...

Original page number 31.

... the Mediterranean, all the Armenians speak Turkish. Exceptions are only the Armenians in the regions of Istanbul, Nicomedia, and Smyrna, as well a number of the villages in Ankara and Aydin. These are specifically Stanoz (Yenikent), Nallıhan, Sivrihisar, Ödemiş, and Burdur. I have heard that a few of the villages in Yozgat are also Armenian-speaking, but their names aren't clear to me.

4.1.2 Asia Minor

In Niksar, at the northeast side of Evdokia, there's an islet of Turkish-speaking Armenians due the beast-like barbarity of the many resident Turks.

4.1.3 Island of Cyprus

The old Armenian migrant community is Turkish-speaking, but the new migrant community is Armenian-speaking.

4.1.4 European Turkey, Bulgaria, and Eastern Rumelia

Another region of Turkish-speaking Armenians is also European Turkey, Bulgaria, and Eastern Rumelia, starting from the other side of the Marmara. Exceptions are only Rodosto and Malkara. The other Armenian-populated cities, such as Gallipoli, Silivri, Çorlu, Ereğli, Çatalca, Adrianopolis, Dimetoka, Gyumyurdjina, and Dedeağac, are Turkish-speaking. The old migrant communities of Bulgaria and Eastern Rumelia are entirely Turkish-speaking; but after the last Ottoman Armenian massacres, the presence of a large number of asylum-seeking Armenians caused the restoration of the forgotten Armenian language, of course only in those cities where a large number of them were relocated, such as in Filibe, Burgas, Varna, Tarnovo, Ruse, and so on. The other cities remain Turkish-speaking, such as Silistra, Razgrad, Shumla, Sliven, Aytos, Karnobat, Yambol, Eski Zagra, and Haskovo.

4.1.5 Romania

Romanian Armenian-populated cities that were previously settlements from Bulgaria, such as Babadag, Tulcea, Sulina. Here as well, the Armenians who fled the massacres have restored the Armenian language, such as in Galați, Ibraila, and Constanța.

4.1.6 Bessarabia

Bessarabia is Turkish-speaking because it was previously part of Romania. Such as Ismail, Balti, Bender, Chișinău, Akkerman. Similarly the Armenian migrants of Bessarabia are Turkish-speaking, such as Grigoriopol, Odesa, and Cherson.

4.1.7 Lazistan

In the eastern side of Trabzon, there are Armenians found in Lazistan, who are scattered among the Turks and the Laz.

4.1.8 West of Akhalkalak

On the western side of Akhalkalak, there are four villages which are Bavra, ...

Original page number 32.

... Khulgumo, Kartikami , and Turtskh; they are Turkish-speaking.

4.1.9 Olti

In the region of Olti, 45 verst away from Olti, there is the Turkish-speaking village of Kalkos (25 houses).

4.1.10 Urmia

On the northern banks of Lake Urmia, especially in Savaj Bolagh and Miandoab, or in fewer words Persian Kurdistan, the small Armenian community is Turkish-speaking.

4.1.11 Summary

As can be seen, the Turkish-speaking Armenians form a significant number. But thankfully, this number decreases day by day. In all the major cities of Anatolia, such as in Bursa, Kayseri, and Yozgat, the new generation has become Armenian-speaking thanks to schools and because of immigration to Istanbul. A large portion of the Armenians in Cyprus, Eastern Rumelia, and Bulgaria have become Armenian-speaking thanks to the new migrants. The Ottoman government in its time used violent means or force to erase the Armenian language and to make Turkish be the dominant language (such as can be said for how the Pashas in Anatolia killed the language of Armenian-speaking Armenians), but currently it

4 Armenians who speak foreign languages

has no intention or ability of doing such methods.¹ In Bessarabia, instead of Turkish, Russian is now wide-spread. The entire population already knows Russian, and we only need a short amount of time before Turkish is completely lost.

4.2 Georgian

This language is spoken by almost all the Georgian-Armenians. Exceptions are Tbilisi and the cities on the shores of the Black Sea, such as Batumi, Poti, Sokhumi, and so on. The Armenians are Georgian-speaking in Sighnag, Telavi, Gori, Kutaissi, and the neighboring areas. Two of the villages of Akhalkalak are also Georgian-speaking: Vargavi and Khizabavra . The Armenians of Vladikavkaz are also Georgian-speaking, because a large portion of them have emigrated from Georgia.

4.3 Persian

It is spoken in a very small border, between Mədrəsə (close to Shamakhi) and Kilvar (close to Quba) and in the villages of Khachmaz. Vardapet Makar Barkhudarants (Մակար Վարդապետ Բարխուդարյան; HD: SEA: /makar barχudarjantsʰ/, SWA: /magar pʰarχutʰarjantsʰ/) and bishop Mesrob Smbatian (Մեսրոպ Տեպան. Սմբատեան; HD: SEA: /mesrop səmbatjan/, SWA: /mesrob səmpʰatjan/) have said in their topographies that the language of these villages is called Lahij (լահճերէն) and Tat (թաթերէն). But we shouldn't be confused by these names, because this language is a very clear and easy-to-understand dialect of Persian.

Original page number 33.

4.4 Circassian

Circassian (չերքեզերէն) is spoken only in Armavir, where there is an Armenian-populated village in the Kuban region. The Armenians of Armavir migrated from Circassia and founded this village in 1830.

4.5 Kurdish

In the Northern Armenia, Kurdish is a widely-spread language. But it has become the mother tongue in a small border. That is the villages of Hizan, the

¹HD: It is quite sad that Adjarian's optimism was soon disproven by the Armenian Genocide.

provinces of Čarzan and Shirvan in Paghesh province (Կուստկալովիլ); in the Tigranakert province (Կուստկալովիլ), in the provinces of Meyafarikin or Silvan, Beşiri, Bohtan; Samsat (formerly Samosata) in Cilicia. The total number is over 100 villages.

4.6 Arabic

It has become the mother tongue of the Armenians in Syria, Palestine, Mesopotamia, and Assyria. The Armenians in Aleppo, Damascus, Beirut, Mardin, Mosul, Kirkuk, and also Siirt in Armenia are Arabic-speaking.

4.7 Romanian

This has become the mother tongue of the majority of Romanian-Armenian migrant community, and part of the Armenians in Bukovina. There are Turkish-speaking Armenians only in the eastern seashores of Romania until Galați; some of these people are Armenian-speaking thanks to the recent Armenian migrants.

4.8 Polish

This is spread almost everywhere among the Polish-Armenians, except for Cutchi which is Armenian-speaking. The Armenians of Poland can be considered already nationally lost.

4.9 Hungarian

It is spoken as a mother tongue among the entirety of Armenians in Hungary and Transylvania. Except for the cities of Szamosújvár or Armenopolis and Gherla or Elisabethopolis, which are Armenian-speaking.

4.10 English

This is spoken in the Indian-Armenian migrant communities, whereas the Armenians of England are still a recent settlement so they're Armenian-speaking.

4.11 Summary

The extent and borders of these languages are all accurately represented in the map that is placed at the end of this book.

5 The three branches of Armenian dialects

5.1 Overview

Original page number 34.

In general among us, the Armenian dialects are divided into two branches: Eastern or Russian-Armenian dialects, and Western or Ottoman-Armenian dialects. For me, these terms are incorrect and inappropriate, even though they are accepted and used everywhere. Calling the dialects Eastern or Western is wrong because many of the dialects that are called such are found at longitudinally equal degrees, yet when we compare them to each other, they don't fall either West or East. For example, the Van dialect and the Bayazit sub-dialect are both found longitudinally at the 44th degree, but the former is called Western while the latter Eastern. There are more surprising cases. For example, Artvin is much more west than Akhalkalak and Alexandropol (Gyumri); but based on the above division, Artvin is called Eastern, while Akhalkalak and Alexandropol are considered Western vernaculars.

The names “Russian-Armenian dialects” and “Ottoman-Armenian dialects” are strange and in reality completely inappropriate. Many of the Armenians in Russia speak the Ottoman-Armenian dialects; just as there are Armenians in Ottoman Turkey that speak Russian-Armenian dialects. For example, in Russia, Ottoman-Armenian dialects are spoken in New Nakhichevan, the Crimean peninsula, Sokhumi, Batumi, Akhalkalak, Akhalskha, Alexandropol, Kars, and the villages of New Bayazet. Similarly in Ottoman Turkey, Russian-Armenian dialects are spoken in Bayazit, Burdur, Ödemiş. Besides that, the migrant communities of Persian-Armenians, Bulgarian-Armenians, Romanian-Armenians, Egyptian-Armenians, and American-Armenians are ignored; and they are inappropriately called Russian-Armenians or Ottoman-Armenians.

I propose here new terms which not only remove the aforementioned inconveniences, but they also have the benefit of incorporating the primary characteristic of the dialects that they describe. These terms are:

Original page number 35.

- /um/ <ում> branch: With this name, we mean all the dialects that are called Eastern or Russian-Armenian.
- /kə/ <կը> branch: With this name, we mean all the dialects that are called Western or Ottoman-Armenian.

For the dialects of the /um/ <ում> branch, the locative case (as well as the present and imperfective tenses) are made with the formative /-um/ <ում>. This is the main characteristic of these dialects; thus we give them this name. As for the dialects of the /kə/ <կը> branch, they do not have a locative case, they don't have a formative /-um/ <ում>, and the present and imperfective tenses are formed with the formative /kə/ <կը>. This is their primary characteristic, and thus they get this name.

But besides these two, there is also a third branch which has dialects that have neither the /um/ <ում> nor /kə/ <կը> particles. They form the present and imperfective tenses using either the infinitive or some invisible means, and in combination with the /em/ <եմ> copular verb. Among our dialects, this branch is not generally distinguished and is it appended to the /um/ <ում> branch. We propose using the name /el/ <ել> branch.

There is no confusion in our division, and the new terminology applies only to the dialects, and they don't have anything to do with the literary languages. For them, the term Eastern and Western, or Russian-Armenian and Ottoman-Armenian are still appropriate names, because the former language is centered in Tbilisi while the latter in Istanbul.

Original page number 36.

5.2 Terminology

HD: This was originally a footnote on page 36. But it is quite important and stands out. So I made it its own section.

Against the European word “dialecte”, we use the terms բարբառ ‘dialect’, զաւառաբարբառ ‘provincial dialect’, and զաւառական ‘vernacular, provincial’. Because every word in the scientific language must be certain, we must thus decide the use of these words. The word զաւառաբարբառ ‘provincial dialect’ is alien and is an incorrect word. It is alien because of its length; and because it already contains the word բարբառ ‘dialect’, it doesn't add anything. It is incorrect because a dialect has no connection to a province, and the dialect could be spoken not in the entire province but merely in a single village or city. For example, the

Agulis dialect is not spoken in an entire province, but only in a small circle of villages. Similarly, the Istanbul dialect does not encompass an entire province, but only the city of Istanbul. Thus, it is preferable to use the word բարբառ ‘dialect’; it is shorter and more normal.

A dialect can have some secondary branches that are slightly different from it; these are referred to by the European word “sous-dialecte”. In this place, we use the Armenian word ելուարարքան ‘subdialect’.

Subdialects also contain many groups, which are called in French “parler”. For this, we use the word զաւառական ‘vernacular’. We also use this term in those situations where we cannot with certainty assign the spoken language of some place to a rank. We also use the term when we are enumerating dialects, subdialects, and vernaculars. In other words, the word զաւառական ‘vernacular’ also has the general meaning of a non-literary language.

5.3 Excluded communities

HD: This was originally a note on page 293. I moved it here because it's more relevant here.

The Armenian settlements of Bulgaria, Rumania, Greece, France, England, Egypt, and America are newly formed, and are a mixture of Armenians from diverse places. They don't have a proper dialect, so they are not part of our present work.

Part III

The /um/ <ŋLJ> branch

The /um/ <նԱՄ> branch has 7 dialects:

1. Dialect of Yerevan (§6)
2. Dialect of Tbilisi (§7)
3. Dialect of Karabakh (§8)
4. Dialect of Shamakhi (§9)
5. Dialect of Astrakhan (§10)
6. Dialect of Julfa (§11)
7. Dialect of Agulis (§12)

6 Yerevan

Original page number 37.

6.1 Background

The Yerevan dialect is spoken in the city of Yerevan and in the surrounding provinces, especially in the provinces of Yerevan, Etchmiadzin, and New Bayazet. It spreads from the south side to Tabriz, the capital of Atropatene (Iranian Azerbaijan), from the west Kaghzvan, from the southwest side it enters Ottoman Turkey and it reaches until Bayazit, from the northern and southern sides it gets mixed with the Karin and Karabakh dialects, which demarcate its two borders. On its north sides, the Yerevan dialect forms two islets; one of them is in the province of Borchaly (Shulaver, Shamshadin, Lori, and the surrounding areas), and the second is in Avlabari district of Tbilisi, which is a migrant settlement of Yerevan.

Besides the main dialect, the Yerevan dialect has three subdialects, which are the following:

- Bayazit subdialect: This in Ottoman Armenia. Its one settlement is the city of New Bayazet, the shores of Lake Sevan, with 10 surrounding Armenian-populated villages. These are Ordaklu, Noraduz, Gyshlag, Bashkend, Kösemehmet, Kulali, Kyarimkend, Dalikardash, Kyuzadzhik, and Bashkend. This entire region speaks the same dialect, as in Bayazit.
- Astabad subdialect: This is spoken near Old Julfa in the village of Astabad and its surrounding area.
- Tabriz subdialect: In Atropatene (Iranian Azerbaijan), the Armenian settlement in Tabriz has two districts: Ghala and Lilava. The people of Lilava are much larger and they have recently migrated from Karabakh; they speak the Karabakh subdialect. As for the people of Ghala, they form less than half the Armenian population of Tabriz, and they are considered natives, and they speak the Tabriz dialect.

Original page number 38.

The Yerevan dialect is very pure and it is very close to the literary language. And if we consider only the /um/ <նւն> dialects, then it is the purest. And thus, it is because of its pureness and its extensive size that it serves as a base for the formation of the Russian-Armenian literary language.

6.2 Phonology

6.2.1 Segment inventory

The phonetic system of the Yerevan dialect has the following sounds in Tables 6.1 and 6.2.

Table 6.1: Vowels of the Yerevan dialect

/i/ <ի>	/u/ <նւ>
/e/ <է>	/ə/ <ը>
	/o/ <օ>
	/a/ <ա>

Table 6.2: Consonants of the Yerevan dialect

Stops	Labial			Coronal			Dorsal/back		
	/b/	/p/	/p ^h /	/d/	/t/	/t ^h /	/g/	/k/	/k ^h /
	<բ>	<պ>	<փ>	<դ>	<տ>	<թ>	<գ>	<կ>	<կ>
Affricates				/dʒ/	/tʃ/	/tʃ ^h /			
				<ծ>	<ծ>	<ց>			
				/dʒ/	/tʃ/	/tʃ ^h /			
				<ջ>	<ժ>	<չ>			
Fricatives	/f/	/v/		/s/	/z/	/ʃ/	/χ/	/ʁ/	/h/
	<ֆ>	<վ>		<ս>	<զ>	<շ>	<խ>	<ն>	<հ>
Sonorants	/m/	/n/		/ɾ/	/ɾ/	/ɾ/	/ɾ/	/ɾ/	/ɾ/
	<մ>	<ն>		<ռ>	<ռ>	<ռ>	<ռ>	<ռ>	<ռ>

Like other Armenian dialects, the Yerevan dialect does not have diphthongs. The diphthongs of Old Armenian have become either simple vowels (Table 6.3a) or have turned into a consonant-vowel sequence (Table 6.3b).

Table 6.3: Loss of Classical diphthongs in Yerevan Armenian

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
a. 'father'	հայր	her	հայր
b. 'God'	աստված	աստված	աստված

From this list, it appears that the Yerevan dialect has almost completely preserved the rich phonetic system of Old Armenian. Among the vowel, the Classical vowels /e-ē/ <է-է> and /o-օ/ <օ-օ> have merged with each other; in the modern dialect, they are both pronounced as /e/ <է> and /o/ <օ>. The sounds /œ/ <էօ> and /y/ <ի> that are found in other dialects, do not exist here. Among the consonants, the only sound that was lost is Classical /w/ <ւ>; but it has gained the sound /f/ <Փ>, about which see more below.

6.2.2 Sound changes

Among the sound changes that happened in the Yerevan dialect, the following are noticeable.

6.2.2.1 Monophthong vowels

6.2.2.1.1 Classical Armenian /e/ <է> The Classical Armenian /e/ <է> has become /je/ <յէ> word-initially in monosyllables. But at the beginning of polysyllabic words, it has become /e/ <է> among all words. Various other dialects have /ie/ <է> and the literary language has word-initial /je/ in polysyllabic words; but these don't happen here. Examples in Table 6.4).

Table 6.4: Sound changes from CA /e/ <է> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
'I'	es	յէ	jes
'he has come'	ek̥əl ē	եկեալ է	jekel e
'to go'	ertʰal	երթալ	jertʰal
'to cook'	epʰel	եփել	jepʰel
'dream'	eraz	երազ	jeraz
'big'	mets	մէծ	mets
'grave'	gerezman	գերեզման	gerezman

6.2.2.1.2 Classical Armenian /o/ <օ> The Classical Armenian /o/ <օ>, unlike the former and like the literary language, has becomes /vo/ <վօ> word-initially in both monosyllabic and polysyllabic words; while it comes /o/ <օ> word-medially. Examples in Table 6.5.

Table 6.5: Sound changes from CA /o/ <n> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘lentil’	ospən	ոսպն	vosp
‘gold’	oski	ոսկի	voski
‘foot’	ot-(ə?)k ^h (-PL)	ոտք	votk ^h
‘to massacre’	kotorel	կոտորել	kotorel
‘to forget’	moranal	մոռանալ	moranal

Original page number 39.

6.2.2.2 Diphthongs

6.2.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <այ> Classical Armenian /ai/ <այ> became Yerevan /e/ <է> as in Table 6.6.

Table 6.6: Sound changes from medial CA /ai/ <այ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘father’	haɪ̯r	հայր	hajr
‘mother’	maɪ̯r	մայր	majr
‘wagon’	saɪ̯l	սայլ	sajl
‘wide’	laɪ̯n	լայն	lajn
‘edge’	tsaɪ̯r	ծայր	tsajr
‘wood’	pʰaɪ̯t	փայտ	pʰajt

Word-finally, Classical /ai/ <այ> has become Yerevan /a/ <ա> as in Table 6.7.

Table 6.7: Sound changes from final CA /ai/ <այ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘bridegroom’	pʰesaɪ̯	փեսայ	pʰesa
‘child’	eraχaɪ̯	երախայ	ereχa
‘(male?) child’	tələɪ̯	տղայ	təχa

But, when the word has the article /n/ <ն> or the plural marker /k^h/ <p>, then the reflex of CA /ai/ <այ> becomes word-medial and turns into modern /e/ <է> (Table 6.8).¹

¹HD: Note that the article /n/ was a distal marker in Classical Armenian, while it is a definite marker in SEA. It is possible that Adjarian implies that this marker is also a definite marker in Yerevan.

Table 6.8: Sound changes from CA /ai/ <այ> in the Yerevan dialect when there's a suffix

		Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
+ article	'bridegroom'	p ^h esai- ^h n	փեսայն	p ^h esa-n
	'child'	erəχai- ^h n	երախայն	jereχa-n
	'(male?) child'	təlai- ^h n	տղայն	təχa-n
+ plural	'bridegroom'	p ^h esai- ^h k ^h	փեսայք	NA
	'child'	erəχai- ^h k ^h	երախայք	NA
	'(male?) child'	təlai- ^h k ^h	տղայք	təχa-k ^h

6.2.2.2.2 Classical Armenian /oi̯/ <ոյ> Classical Armenian /oi̯/ <ոյ> became Yerevan /i/ <ի> (Table 6.9).²

Table 6.9: Sound changes from CA /oi̯/ <ոյ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
'light'	lo̯is	լիս	lujs
'sister'	k ^h o̯i̯r	զոյր	զոյր
'conservation'	zəro̯i̯ts ^h	զրոյց	զերոյց
'dark night'	*akanako̯i̯r	*ականակոյր	akanakir

The same occurs also in suffixation, for the form /u/ <ու> that originates from the Classical diphthong /oi̯/ <ոյ> (Table 6.10).

Table 6.10: Sound changes from CA /u/ <ու> that is synchronically related to CA /oi̯/ <ոյ> from Classical to the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
'to go blind'	kuranal	կուրանալ	kuranal
cf. 'blind'	ko̯i̯r	կոյր	kuj ^r
'to amass'	kutel	կուտել	kutel
cf. 'heap'	ko̯it	կոյտ	kujt

6.2.2.2.3 Classical Armenian /iu̯/ <իւ> Classical Armenian /iu̯/ <իւ> becomes Yerevan /i/ <ի> (Table 6.11).

²HD: Adjarian translates /akanakir/ <ականակոյր> as a 'eye-blinding darkness, very dark night'.

Table 6.11: Sound changes from CA /i^u/ <իւ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
'hundred'	hari ^u r հարիւր	harir հարիր	harjur հարյուր
'snow'	âzi ^u n ձիւն	âzin ձին	âzjun ձյուն
'column'	si ^u n սիւն	sin սին	sjun սյուն
'blood'	ari ^u n արիւն	arin արին	arjun արյուն
'flour'	ali ^u r ալիւր	alir ալիր	aljur ալյուր

6.2.2.3 Consonants

The sound changes for consonants are the following.

6.2.2.3.1 Stops and affricates Let us first discuss the Old Armenian three-way series /b p p^h g k k^h/ <պ պ պ գ կ կ> and so on. In the New Armenian dialects, these sounds have undergone many types of changes. If we accept that in Old Armenian the sounds /b g d d^z d^ʒ/ <պ գ դ ձ ջ> were voiced, just as the letters <b, g, d> of modern French (but not German), then we must accept that they have been preserved in very few places. One such place is the Yerevan dialect.

The Classical sounds /p k t t^ʃ/ <պ կ տ տշ> have undergone many changes. Many of the dialects in the /kə/ <կը> branch have changed these sounds into voiced consonants; while in the Tbilisi dialect, they are accompanied with a glottal closure (կրկնողի սեղմումով), similar to Georgian voiceless consonants.³ But in the Yerevan dialect, there is no such closure and they are pronounced as simply and purely as the French sounds <p, k, t> (unlike German), with equal voicelessness, but with less strength.

The Classical sounds /p^h k^h t^h t^ʃ/ <պ կ տ տշ> have a single pronunciation across all the dialects, and thus they don't need their own description.⁴

Original page number 40.

6.2.2.3.2 Other consonants For the other consonants, the noticeable changes are the following.

³HD: I think he means they're ejectives.

⁴HD: He means they are pronounced /p^h k^h t^h t^ʃ/.

Classical Armenian /h/ <հ> Word-initially, but before CA /o/ <ո>, this sound has become /f/ <Փ> (Table 6.12).⁵

Table 6.12: Sound changes from CA /h/ <հ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘soul’	hogi հողի	folk ^h i Փօրի	hok ^h i հողի
‘earth’	hoł հող	fox Փօղ	hoł հող
‘smell’	hot հոս	fot Փօս	hot հոս
‘calf’	ort ^h որթ	fort ^h Փօրթ	hort հորթ
‘prey’	*ors որս	fors Փօրս	vors որս

The sound /f/ <Փ> is generally a foreign sound in the other dialects and it only found there in foreign words. But in contrast in the Yerevan dialect, it seems that the /f/ <Փ> sound is an internal and native sound that arose from natural sound changes.

Classical Armenian խ /χ/ Word-initially, before the sound /v/ <վ>, this sound becomes /h/ <հ> by rule of dissimilation (Table 6.13). This situation does not appear in the other dialects.

Table 6.13: Sound changes from CA /h/ <հ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘game’	χալ խալ	հաւ հաւ	χաւ խաւ
‘to play’	χալալ խալալ	հավալ հավալ	χավալ խավալ
‘grape’	χալօլ խալող	հավօվ հավօղ	χավօվ խավօղ

Classical Armenian /լ/ <լ> Word-finally in some words, it is lost (Table 6.14). However, the word ‘place’ CA /teł/ <տեղ> on its own did not undergo this rule.⁶

⁵HD: For the word ‘calf’, Adjarian provides an Classical ancestor /hort^h/ <հորթ>. But the most prescriptive Classical form is /ort^h/ <որթ>. I changed his example for accuracy. The /h/ was diachronically added on the path from Classical to SEA; this /h/ must likewise been epenthized on the path from Classical to Yerevan and then became a /f/: /Փ/ > /h/ > /f/. Similarly, Adjarian provides a reconstructed */hors/ <հորս> for ‘prey’, but this likely developed from attested CA /ors/ <օրս> with an epenthetic /h/ that became /f/.

⁶HD: For ‘yonder’, the SEA form shows regressive devoicing of /ajd-tev/ to /ajt-tev/. We don’t know if CA also had regressive devoicing. For the question word ‘where’, stress is variable in SEA.

Table 6.14: Sound changes from CA /t/ <η> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘here’ (= ‘this-place’)	այս-tel	այսուն	այս-ter
‘there’ (= ‘that-place’)	այդ-tel	այդուն	այդ-ter
‘yonder’ (= ‘that-place’)	այն-tel	այնուն	այն-ter
‘where’ (= ‘which-place’)	որ-tel	որուն	վոր-ter
cf. ‘place’	tel	տեն	ter

Classical Armenian /t/ <սն> Before CA /n/ <ս>, this sound became /n/ <սն> through a rule of assimilation (Table 6.15). Even the Russian loanword /ponnots^h/ <պոնտօց> from /podnos/ <подносъ> ‘tray’ (HD: *modern Standard Russian*: /ped-nos/ <поднос>). The /tn/ > /nn/ sound change rule is more general in the Karabakh and Kharberd dialects.

Table 6.15: Sound changes from CA /tn/ <սնն> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘ground’	getnin	գեննին	getnin
‘with-DEF’	hetən	հենս	hetə
‘after’	*jetən	*յենս	jet(ə)n
‘from after’	*jetnus ^h	*յենսունց	jetits ^h
‘thimble’ (Tabriz)	matnots ^h	մատնոց	matnots ^h
‘ring’ (Tabriz)	matani	մատանի	matani

Classical Armenian /r/ <ր> The sound is deleted before sibilants (շչական) as in Table 6.16. But this is a general phenomenon across almost all the dialects. Besides these, we also have the word /et^hal/ ‘to go’.

Table 6.16: Sound changes from CA /r/ <ր> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘earthquake’	շարչ	շարժ	շարժ
‘outside’	i durs	ի դուրս	durs
‘inside’	i nerk ^h es	ի ներքու	ners
‘to boil’	խարժ	խարշել	խարժ (dated), խարժել
‘cheap’	արշան	եժան	արշան
‘to go’	ert ^h al	երթալ	յերթալ

6.2.3 Stress

In terms of stress, the Yerevan dialect has a major innovation. In Old Armenian and without exception in all the dialects of the /kə/ <կը> branch, stress is on the final syllable. But in the Yerevan dialect, stress is on the penultimate syllable. This form of stress also exists to a greater extent in the dialects of Karabakh, Agulis, and Tbilisi, and it appears that...

Original page number 41.

... it is widespread across the entire /um/ <սմ> branch. In other places (Աճառեալ 1901: 185), we have shown that this method of stress manifested because of the influence of the Caucasian languages; and thus originating from the north, it gradually spread to the south.

6.3 Morphology

6.3.1 Noun inflection or declension

The Yerevan dialect has seven cases. The genitive is formed with the formative /-i/ <ի>, and it has the characteristic that it cannot take any article (1a); it differs in this way from the dative 1b).

(1) Yerevan

- a. karapet-i girkʰ-ə
Karapet-GEN book-DEF
'the book of Karapet'
Կարապետի գիրքը
- b. karapet-i-n tvi
Karapet-DAT-DEF gave
'I gave it to Karapet.'
Կարապետին տվի

As in all the other dialects of the /um/ <ում> branch, the accusative case distinguishes between animate and inanimate objects (շնչալող եւ ալշալող առարկաներ). The accusative case of animate objects has the form of the dative case (2a); while inanimate objects have the form of the nominative (2b).

(2) Yerevan

- a. katv-i-n əspanets^h
 cat-DAT-DEF killed
 'He killed the cat.'
 կատվին ըսպանեց
- b. girk^h-ə tur
 book-DEF give
 'Give the book!'
 գիրքը տուր

The other cases are special markers: ablative /-its^h/ <հց>, instrumental /-ov/ <օվ>, and locative /um/ <ում>.

The plural is formed with either the formative /-er/ <էր> or /-ner/ <ևէր>; the former is for monosyllabic words, while the latter for polysyllabic words.

In the plural, the genitive case stays /-i/ <ի> (Table 6.17); this is unlike many other dialects where the case marker is /-i/ <ի> in the singular, but /-u/ in the plural <ու>.

Table 6.17: Genitive marking in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
bread-PL-DAT	hats ^h -er-i	հացերի	hats ^h -er-i	հացերի
house-PL-DAT	tn-er-i	տների	tən-er-i	տների
bread-PL-DAT-DEF	hats ^h -er-i-n	հացերին	hats ^h -er-i-n	հացերին
house-PL-DAT-DEF	tn-er-i-n	տներին	tən-er-i-n	տներին

6.3.2 Pronoun inflection or declension

For pronouns, note the following declensions in Table 6.18.

Table 6.18: Demonstrative pronouns in the Yerevan dialect

	Singular			Plural		
	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'yonder'	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	es	ed	en	estonk ^h	et onk ^h	end onk ^h
	tu	t ^h u	t ^h u	t ^h sunol ^h	t ^h sunol ^h	t ^h sunol ^h
GEN	estur	etur	endur	estonts ^h	etonts ^h	endonts ^h
	əstur	ətur	əndur	əstonts ^h	ətonts ^h	əndonts ^h
ABL	t ^h sunol ^h	t ^h sunol ^h	t ^h sunol ^h	t ^h sunol ^h hg	t ^h sunol ^h hg	t ^h sunol ^h hg
	ət ^h sunol ^h	ət ^h sunol ^h	ənd ^h sunol ^h	əstonts ^h h-its ^h	ətonts ^h h-its ^h	əndonts ^h h-its ^h
INS	t ^h sunol ^h	t ^h sunol ^h	t ^h sunol ^h	t ^h sunol ^h go ^h	t ^h sunol ^h go ^h	t ^h sunol ^h go ^h
	ət ^h sunol ^h	ət ^h sunol ^h	ənd ^h sunol ^h	əstonts ^h h-ov	ətonts ^h h-ov	əndonts ^h h-ov

For some of the pronominal forms, the sound /i/ <հ> or /e/ <է> becomes /ə/ <ը> when next to the conjunction /el/ <էլ> 'also' (Table 6.19).

Table 6.19: Replacement of /i,e/ with /ə/ in cliticized pronouns in the Yerevan dialect

		Yerevan	cf. SEA
me-also 'also me'	əs el	ըս էլ	jes el tu էլ
	instead of jes el	յտս էլ	
one-also 'also one'	mək el	մըկ էլ	mek el մեկ էլ
	instead of mek el	մեկ էլ	
one-also 'also one'	mən el	մըն էլ	min el մին էլ
	instead of min el	մին էլ	
me.DAT-also 'for me also'	əndz el	ընձ էլ	indz el ինձ էլ
	instead of indz el	ինձ էլ	
us.DAT-also 'for us also'	mənk ^h el	մընկ ^h էլ	menjk ^h el մենկ ^h էլ
	instead of menjk ^h el	մենկ ^h էլ	

6.3.3 Verb inflection or conjugation

6.3.3.1 General paradigms for the reflex of the E-Class

Verbs are subject to the basic changes. First, two of the four conjugation classes are lost. The CA /-il/ <հլ> and CA /-ul/ <նլ> suffixes have become /-el/ <ել>, and are thus conjugated...

Original page number 42.

... as the first conjugation class. The Old Armenian present has turned into the composite form /-um/ <ում>, while the formative /kə/ <կը> is used in the future. As an example, we show the conjugation of the verb /sirem/ <սիրեմ> ‘I like’.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

6.3.3.1.1 Indicative present and past imperfective *HD: The indicative present in SEA is formed via periphrasis (Table 6.20). The verb is in a converb form called the imperfective converb with the suffix /-um/. Tense and agreement is on an inflected auxiliary. The Yerevan dialect seems to follow the same system, though the suffix /-um/ can optionally reduce to just /-əm/. Note how we don't know if Yerevan also had nasal place assimilation in the 1PL suffix.*

Table 6.20: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

Yerevan (form I and form II)				cf. SEA	
1SG	sir-um e-m	սիրում եմ	sir-əm e-m	սիրըմ եմ	sir-um e-m
2SG	sir-um e-s	սիրում ես	sir-əm e-s	սիրըմ ես	sir-um e-s
3SG	sir-um a	սիրում ա	sir-əm a	սիրըմ ա	sir-um e
1PL	sir-um e-nk ^h	սիրում ենք	sir-əm e-nk ^h	սիրըմ ենք	sir-um e-նկ
2PL	sir-um e-k ^h	սիրում եք	sir-əm e-k ^h	սիրըմ եք	sir-um e-k ^h
3PL	sir-um e-n	սիրում են	sir-əm e-n	սիրըմ են	sir-um e-n
	√-IMPF.CVB AUX-AGR		√-IMPF.CVB AUX-AGR		√-IMPF.CVB AUX-AGR

HD: The indicative past imperfective uses the same imperfective converb as in the present (Table 6.21). The difference is that auxiliary is now in the past tense. In SEA,

the auxiliary has a constant shape /e/. Outside of the 3SG, when the past suffix /i/ is added, a glide is epenthized. But in Yerevan, it seems that this auxiliary morph /e/ is deleted before the past suffix /i/. All zero morphs are of my own. Modern Tehrani Iranian Armenian behaves similarly (*Dolatian et al. in review*: ch. 6.2).

Table 6.21: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan (form I and form II)				cf. SEA	
1SG	sir-um Ø-i-Ø	սիրում ի	sir-əm Ø-i-Ø	սիրօմ ի	sir-um ej-i-Ø	սիրում էի
2SG	sir-um Ø-i-r	սիրում իր	sir-əm Ø-i-r	սիրօմ իր	sir-um ej-i-r	սիրում էիր
3SG	sir-um e-Ø-r	սիրում էր	sir-əm e-Ø-r	սիրօմ էր	sir-um e-Ø-r	սիրում էր
1PL	sir-um Ø-i-nk ^h	սիրում ինք	sir-əm Ø-i-nk ^h	սիրօմ ինք	sir-um ej-i-նկ ^h	սիրում էինք
2PL	sir-um Ø-i-k ^h	սիրում իք	sir-əm Ø-i-k ^h	սիրօմ իք	sir-um ej-i-k ^h	սիրում էիք
3PL	sir-um Ø-i-n	սիրում ին	sir-əm Ø-i-n	սիրօմ ին	sir-um ej-i-n	սիրում էին
	✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

6.3.3.1.2 Present perfect and past perfect *HD: The present perfect (Table 6.22) and past perfect (Table 6.23) in SEA are formed with periphrasis. The verb is in the form of the perfective converb with the suffix /-el/. The present tense auxiliary is added for the present perfect, while the past auxiliary for the past perfect. The Yerevan dialect seems to use the same strategy.*

Table 6.22: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
1SG	sir-el e-m	սիրել եմ	sir-el e-m	սիրել եմ
2SG	sir-el e-s	սիրել ես	sir-el e-s	սիրել ես
3SG	sir-el a	սիրել ա	sir-el e	սիրել է
1PL	sir-el e-nk ^h	սիրել ենք	sir-el e-նկ	սիրել ենք
2PL	sir-el e-k ^h	սիրել եք	sir-el e-k ^h	սիրել եք
3PL	sir-el e-n	սիրել են	sir-el e-n	սիրել են
	✓-PERF.CVB AUX-AGR		✓-PERF.CVB AUX-AGR	

Table 6.23: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
1SG	sir-el Ø-i-Ø	սիրել ի	sir-el ej-i-Ø	սիրել էի
2SG	sir-el Ø-i-ɾ	սիրել իր	sir-el ej-i-ɾ	սիրել էիր
3SG	sir-el e-Ø-ɾ	սիրել էր	sir-el e-Ø-ɾ	սիրել էր
1PL	sir-el Ø-i-nk ^h	սիրել ինք	sir-el ej-i-ŋk ^h	սիրել էինք
2PL	sir-el Ø-i-k ^h	սիրել իք	sir-el ej-i-k ^h	սիրել էիք
3PL	sir-el Ø-i-n	սիրել ին	sir-el ej-i-n	սիրել էին
	√-PERF.CVB AUX-PST-AGR		√-PERF.CVB AUX-PST-AGR	

6.3.3.1.3 Past perfective or aorist *HD: The past perfective (Table 6.24) is also called the aorist. In SEA for /sir-e-l/ ‘to like’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h-, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Yerevan dialect behaves the same.*

Table 6.24: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
1SG	sir-e-ts ^h -i-Ø	սիրեցի	sir-e-ts ^h -i-Ø	սիրեցի
2SG	sir-e-ts ^h -i-ɾ	սիրեցիր	sir-e-ts ^h -i-ɾ	սիրեցիր
3SG	sir-e-ts ^h -Ø-Ø	սիրեց	sir-e-ts ^h -Ø-Ø	սիրեց
1PL	sir-e-ts ^h -i-nk ^h	սիրեցինք	sir-e-ts ^h -i-ŋk ^h	սիրեցինք
2PL	sir-e-ts ^h -i-k ^h	սիրեցիք	sir-e-ts ^h -i-k ^h	սիրեցիք
3PL	sir-e-ts ^h -i-n	սիրեցին	sir-e-ts ^h -i-n	սիրեցին
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

6.3.3.1.4 Subjunctive present and past *HD: In SEA, the subjunctive present (Table 6.25) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel /e/. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the indicative present. For a verb like ‘to like’, the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Yerevan dialect behaves the same.*

Table 6.25: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb 'to like' in the Yerevan dialect

Yerevan		cf. SEA	
1SG	sir-e-m	սիրեմ	sir-e-m
2SG	sir-e-s	սիրես	sir-e-s
3SG	sir-i-∅	սիրի	sir-i-∅
1PL	sir-e-nk ^h	սիրենք	sir-e-ŋk ^h
2PL	sir-e-k ^h	սիրեք	sir-e-k ^h
3PL	sir-e-n	սիրեն	sir-e-n
	√-TH-AGR		√-TH-AGR

HD: In SEA, the subjunctive past (Table 6.26) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Yerevan, the theme vowel /e/ is deleted before the past suffix /i/. Modern Tehrani Iranian Armenian behaves similarly (Dolatian et al. in review: ch. 6.4.2).

Table 6.26: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb 'to like' in the Yerevan dialect

Yerevan		cf. SEA	
1SG	sir-∅-i-∅	սիրի	sir-ej-i-∅
2SG	sir-∅-i-ɾ	սիրիր	sir-ej-i-ɾ
3SG	sir-e-∅-ɾ	սիրեր	sir-e-∅-ɾ
1PL	sir-∅-i-nk ^h	սիրինք	sir-ej-i-ŋk ^h
2PL	sir-∅-i-k ^h	սիրիք	sir-ej-i-k ^h
3PL	sir-∅-i-n	սիրին	sir-ej-i-n
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR

6.3.3.1.5 Tenses built from the subjunctive: Future and debititive *HD: In Yerevan, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 6.27). The future and past future are built by adding the prefix /kə/ before the subjunctive present and subjunctive past. The debititive and debititive past are formed also by adding the proclitic /pti/ before the appropriate subjunctive form. SEA behaves essentially the same and I don't provide its paradigm.*

Table 6.27: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to like' in the Yerevan dialect

	Future <ապառնի>	Past future <անցեալ ապառնի>
1SG	kə sir-e-m կը սիրեմ	kə sir-∅-i-∅ կը սիրի
2SG	kə sir-e-s կը սիրես	kə sir-∅-i-ր կը սիրիր
3SG	kə sir-i-∅ կը սիրի	kə sir-e-∅-ր կը սիրեր
1PL	kə sir-e-nk ^h կի սիրենք	kə sir-∅-i-nk ^h կի սիրինք
2PL	kə sir-e-k ^h կը սիրեք	kə sir-∅-i-k ^h կը սիրիք
3PL	kə sir-e-n կը սիրեն	kə sir-∅-i-n կը սիրին
	FUT √-TH-AGR	FUT √-TH-PST-AGR
	Debitive պարտաւորական ներկայ	Debitive past պարտաւորական անցեալ
1SG	pti sir-e-m պտի սիրեմ	pti sir-∅-i-∅ պտի սիրի
2SG	pti sir-e-s պտի սիրես	pti sir-∅-i-ր պտի սիրիր
3SG	pti sir-i-∅ պտի սիրի	pti sir-e-∅-ր պտի սիրեր
1PL	pti sir-e-nk ^h պտի սիրենք	pti sir-∅-i-nk ^h պտի սիրինք
2PL	pti sir-e-k ^h պտի սիրեք	pti sir-∅-i-k ^h պտի սիրիք
3PL	pti sir-e-n պտի սիրեն	pti sir-∅-i-n պտի սիրին
	DEB √-TH-AGR	DEB √-TH-PST-AGR

HD: For the debititive forms, an alternative strategy in Yerevan (Table 6.28) is to keep the verb in a constant shape with the same /-il/. Adjarian doesn't state if this form is a participle or not. Then, the debititive morph /pti/ is placed after the verb. This morph then takes the tense and agreement suffixes, thus agreement morphology is mobile. I don't gloss some of the involved morphs because it's not clear to me what they designate.

Table 6.28: Alternative forms for the debititive for the verb 'to like' in the Yerevan dialect

	Debitive պարտաւորական	Debitive past անցեալ պարտաւորական
1SG	sir-il pt-i-m սիրիլ պտիմ	sir-il pt-i-∅ սիրիլ պտի
2SG	sir-il pt-i-s սիրիլ պտիս	sir-il pt-i-ր սիրիլ պտիր
3SG	sir-il pt-i-∅ սիրիլ պտի	sir-il pt-e-ր սիրիլ պտեր
1PL	sir-il pt-i-nk ^h սիրիլ պտինք	sir-il pt-i-nk ^h սիրիլ պտինք
2PL	sir-il pt-i-k ^h սիրիլ պտիք	sir-il pt-i-k ^h սիրիլ պտիք
3PL	sir-il pt-i-n սիրիլ պտին	sir-il pt-i-n սիրիլ պտին
	√-? DEB-?-AGR	√-? DEB-?-AGR

6.3.3.1.6 Imperative and prohibitive HD: For the imperative 2SG, SEA adds the morph /-ic/ after the root for a verb like 'to like' (Table 6.29). For the 2PL, archaic SEA adds the sequence /-e-*ts^h-ek^h*/ after the root such that /-e-*ts^h*/ forms the aorist

stem, while */-ek^h/* is the agreement marker. More modern registers of SEA instead just add the sequence */-ek^h/* directly after the root. Yerevan uses similar strategies: the 2SG marker is either */-i/* or */-a/*.

Table 6.29: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA		
2SG	sír-i	սիրի	sír-ír	սիրի՛ր	√-IMP.2SG
	sír-a	սիրա			
2PL	sír-e- <i>ts^h</i> -ek ^h	սիրեցեք	sír-e- <i>ts^h</i> -ek ^h	սիրեցեք	√-TH-AOR-IMP.2PL
	sír-ek ^h	սիրեք	sír-ek ^h	սիրեք	√-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 6.30), SEA simply adds the prohibitive formative */mi/* before the imperative form. For the 2SG, Yerevan can do the same, and it also an alternative strategies of keeping the verb in a non-finite form with */-il/*. For the 2PL, the agreement marker */-ek^h/* jumps to the prohibitive marker, thus agreement morphology is mobile.

Table 6.30: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA		
2SG	mí sír-i	PROH √-IMP.2SG	mí sír-ír	PROH √-IMP.2SG	
	մի՛ սիրի		մի՛ սիրի՛ր		
	mí sír-a	PROH √-IMP.2SG			
	մի՛ սիրա				
	mi sír-il	PROH √-?			
	մի սիրիլ				
2PL	m-ék ^h sír-il	PROH-IMP.2PL √-?	mí sír-ek ^h	PROH √-IMP.2PL	
	մէ՛ք սիրիլ		մի՛ սիրեք		
	sír-il m-ek ^h	√-? PROH-IMP.2PL			
	սիրիլ մէք				

6.3.3.1.7 Non-finite forms HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 6.31. I give SEA forms for just some of them because it’s unclear to me what these Yerevan participles mean. Note that the past participle is also called the perfective converb.

Table 6.31: Participles or converbs <ոերբայներ> for the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

		Yerevan			cf. SEA
Infinitive	ալորդ	sir-e-l	սիրել	√-TH-INF	sir-e-l սիրել √-TH-INF
Present	Ներկայ	sir-e-l-on	սիրելու	√-TH-INF-?	
Past	ալցեալ	sir-el	սիրել	√-PERF.CVB	sir-el սիրել √-PERF.CVB
		sir-e	սիրէ	√-PERF.CVB	

Original page number 43.

6.3.3.2 Other conjugation classes

The conjugation class of CA /-il/ <իլ> is also inflected this way (Table 6.32).

Table 6.32: Partial paradigm of the CA /-il/ <իլ> conjugation class for ‘to speak’ in the Yerevan dialect

		Yerevan			cf. SEA
INF					
PRS 1SG	χօս-um e-m	խօսում եմ	χօս-e-1	խոսել	√-TH-INF
PST IMPF 1SG	χօս-um օ-ի-∅	խօսում ի	χօս-um e-∅	խօսում եմ	√-IMPF.CVB AUX-1SG
PST PFV 1SG	χօս-e- ^{ts^h} -i-∅	խօսեցի	χօս-um ej-i-∅	խօսում էի	√-IMPF.CVB AUX-PST-1SG
IMP 2SG	χօս-i	խօսի	χօս-e- ^{ts^h} -i-∅	խօսեցի	√-TH-AOR-PST-1SG
	χօս-a	խօսա	χօս-ir	խօսիր	√-IMP.2SG

As for the CA /al/ <ալ> conjugation class, it keeps the style of Old Armenian in the perfective and elsewhere (Table 6.33).

Table 6.33: Partial paradigm of the CA /-al/ <ալ> conjugation class for ‘to cough’ in the Yerevan dialect

		Yerevan			cf. SEA
INF					
PRS 1SG	haz-əm e-m	հազզմ եմ	haz-a-l	հազալ	√-TH-INF
PST IMPF 1SG	haz-əm օ-ի-∅	հազզմ ի	haz-um e-∅	հազզում եմ	√-IMPF.CVB AUX-1SG
PST PFV 1SG	haz-a- ^{ts^h} -i-∅	հազզացի	haz-um ej-i	հազզում էի	√-IMPF.CVB AUX-PST-1SG
PRS PFV 1SG	haz-a- ^{ts^h} -el e-m	հազզացէլ եմ	haz-a- ^{ts^h} -i-∅	հազզացի	√-TH-AOR-PST-1SG
IMP 2SG	haz-á	հազա	haz-a- ^{ts^h} -el e-m	հազզացէլ եմ	√-TH-AOR-PERF.CVB AUX-1SG
			haz-á	հազա	√-TH

6.3.3.3 Morphological details and diachronic changes

In verbal conjugation, the following circumstances are notable.

6.3.3.3.1 Present 3SG copula or auxiliary The present 3SG for the verbal copula is /a/ <ա>. And according to this, all the verbs conjugate in the third person in this same form (Table 6.34, sentence 3).

Table 6.34: Present 3SG auxiliary as /a/ <ա> in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA
‘he likes’	sir-um a սիրում ա	sir-um e սիրում է	
‘he brings’	ber-um a բերում ա	ber-um e բերում է	
‘he says’	as-um a ասում ա	as-um e ասում է	
‘he speaks’	χos-um a խօսում ա	χos-um e խօսում է	
	✓-IMPF.CVB AUX	✓-IMPF.CVB AUX	

(3) Yerevan

zrits a an-um
conversation AUX do-IMPF.CVB
'He's doing a conversation.'
զոյց ա անում

6.3.3.3.2 Deletion of /e/ before past /i/ In the past imperfective, the /e/ <է> sound is deleted next to /i/ <ի> (Table 6.35 and sentence 4).

Table 6.35: Deletion of the vowel /e/ before the past suffix /i/ in the Yerevan dialect

‘I was liking’	Yerevan	cf. SEA	
‘you were bringing’	sir-um Ø-i-Ø սիրում ի ber-um Ø-i-ɾ բերում իր	sir-um ej-i-Ø սիրում էի ber-um ej-i-ɾ բերում էր	✓-IMPF.CVB AUX-PST-1SG ✓-IMPF.CVB AUX-PST-2SG

(4) Yerevan

- a. du kə sir-Ø-i-ɾ
you.SG FUT like-TH-PST-2SG
'You would like it.'
Դու կը սիրիր
- b. na kə sir-e-Ø-i-ɾ
he FUT like-TH-PST-3SG
'He would like it.'
Նա կը սիրեր

HD: This was also discussed in Tables 6.21 and 6.26.

6.3.3.3.3 Debitive morphology and shortening In the debitive, the form CA /pti/ <պիտի> has shortened to /pti/ <պտի>, as it has in other dialects. *HD: See Table 6.27 for its paradigm.*

6.3.3.3.4 Debitive morphology and mobile ordering In the second form of the debitive, the formative /pti/ <պտի> is inflected, and the verb stays uninflected; whereas in the first form, ...

Original page number 44.

... it is the verb which is inflected, while the /pti/ <պտի> doesn't change. The second form is rare in other places. It does not exist at all in the /kə/ <կը> branch. *HD: For paradigms, see Table 6.27 vs. Table 6.28.*

6.3.3.3.5 Imperative morphology In the second form of the imperative, there is the ending /a/ <ա> (Table 6.36). It is unique to the Etchmiadzin area. While in the dialect of Yerevan proper, the forms are different.⁷ *HD: See also Table 6.29.*

Table 6.36: Use of imperative 2SG forms with final /-a/ in the Yerevan dialect (Etchmiadzin area) vs. using /-i/ in Yerevan proper

	Etchmiadzin	Yerevan proper	cf. SEA
'want!'	uz-á ուզա՝	uz-í ուզի՝	uz-íր ուզիր
'turn on!'	var-á վարա՝	var-í վարի՝	var-íր վարիր
'fill!'	lts ^h r-á լտշրա՝	lts ^h r-u լտշրու	ləts ^h r-ú լտշրու
'roast!'	avandz-á առանձա՝		avandz-íր առանձիր
'carry!'	salak-á շալակա՝		salak-íր շալակիր
	✓-IMP.2SG	✓-IMP.2SG	✓-IMP.2SG

6.3.3.3.6 Prohibitive morphology and mobile ordering The forms /mék^h siril/ <մէ՛ք սիրիլ> 'don't like' or the opposite order /síril mek^h/ <սի՛րիլ մէր> (where the plural marker of the verb has passed onto the particle) are also used in the Karabakh dialect. *HD: See Table 6.30.*

6.3.3.3.7 Present participle The form /-on/ <-օն> of the present participle (Table 6.37). It is not used in any other locations.

⁷ *HD: For the verb to 'fill', the more accurate segmentation in SEA is /lə-ts^hr-u/ where the /-ts^h-/ is the causative suffix.*

Table 6.37: Present participle in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
‘with liking’	sir-e-l-on	սիրելօն	sir-e-l-ov	սիրելով
‘with saying’	as-e-l-on	ասելօն	as-e-l-ov	ասելով
‘with going’	et ^h -a-l-on	եթալօն	jert ^h -a-l-ov	երթալով
	✓-TH-?		✓-TH-INS	

6.3.3.3.8 Past participle (perfective converb) and auxiliary-induced changes

The form of the past participle is /sir-el/ <սիրել> ‘liked’ from Classical /sireal/ <սիրեալ> (Table 6.38).⁸ HD: *See paradigms in Table 6.31.*

Table 6.38: Pre-auxiliary form of the past participle (perfective converb) with /-el/ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
‘I have liked’	sir-el e-m	սիրել եմ	sir-el e-m	սիրել եմ
‘I have brought’	ber-el e-m	բերել եմ	ber-el e-m	բերել եմ
	✓-PERF.CVB AUX-1SG		✓-PERF.CVB AUX-1SG	

This form is used when the auxiliary is placed after it. But when the auxiliary is before it, the final /l/ <լ> is shortened to form the participle /sir-e/ <սիրե>, /ber-e/ <բերե>, and so on. See (5).

(5) Yerevan

- a. jes e-m sir-e
I AUX-1SG like-PERF.CVB
‘I (focused) have liked (not someone else).’
յես եմ սիրե
- b. en a ber-e
that AUX bring-PERF.CVB
‘He has brought that.’
Էն ա բերե
- c. sirt a ar-e ek-e
heart AUX do-PERF.CVB come-PERF.CVB
HD: *I’m not sure what this means*
սիրտ ա արե էկե

⁸HD: *At least SEA, this non-finite form is more accurately called the perfective converb, as is done on the Eastern Armenian National Corpus.*

HD: This shortening process is described in-depth for Tehrani Iranian Armenian as a type of phonosyntactic process in *Dolatian et al. (in review: ch. 3.3)*.

6.3.3.3.9 Irregular imperfective conversbs for monosyllabic verbs For monosyllabic verbs, the base of the present and imperfective stem is formed with the formative /-is/ <χυ> instead of the form /-um/ <ում> (Table 6.39). HD: Contrast these irregular verbs with /-is/ against regular verbs with /-um/ in Table 6.20. Such irregular verbs are monosyllabic in the infinitive like SEA /g-a-l/ 'to give'.

Table 6.39: Irregular imperfective conversbs for monosyllabic verbs with /-is/ in the Yerevan dialect

	Yerevan	cf. SEA	
Infinitive		√-TH-INF	
'to come'		g-a-l	գալ
'to give'		t-a-l	տալ
'to cry'		l-a-l	լալ
Present 1SG	√-TH-INF-IMPF.CVB AUX-1SG		
'I come'	g-a-l-is e-m	գալիս եմ	գալիս եմ
'I give'	t-a-l-is e-m	տալիս եմ	տալիս եմ
'I cry'	l-a-l-is e-m	լալիս եմ	լալիս եմ
Past Impf. 1SG	√-TH-INF-IMPF.CVB AUX-PST-1SG		
'I was coming'	g-a-l-is Ø-i-Ø	գալիս ի	գալիս էի
'I was giving'	t-a-l-is Ø-i-Ø	տալիս ի	տալիս էի
'I was crying'	l-a-l-is Ø-i-Ø	լալիս ի	լալիս էի

But when the auxiliary verb is before it, then the final /s/ <ս> is deleted (6). HD: This process is also described for Iranian Armenian as the same process for the perfective converb (*Dolatian et al. in review: ch. 3.3*).

(6) Yerevan

- a. jes e-m g-a-l-i
I AUX-1SG come-TH-INF-IMPF.CVB
'I am coming (as opposed to someone else).'
ես եմ գալի
- b. χí e-s l-a-l-i
why AUX-2SG cry-TH-INF-IMPF.CVB
'Why are you crying?'
իսի՞ ես լալի

- c. $\widehat{tj}^h\text{-é-s}$ t-a-l-i
 NEG-AUX-2SG give-TH-INF-IMPF.CVB
 ‘Won’t you give?’
 $\xi\text{Ե}\text{ս}$ տալի

6.3.3.3.10 Mobile negation In negative forms, the negative particle can be either before or after the verb (Table 6.40).

Table 6.40: Mobile negation in the Yerevan dialect

	Yerevan	cf. SEA	
‘I don’t want’	$\widehat{tj}^h\text{-é-m}$ uz-um úz-um $\widehat{tj}^h\text{-e-m}$	$\xi\text{Ե}\text{մ}$ ուզում ո’ւզում $\xi\text{Ե}\text{մ}$	NEG-AUX-1SG want-IMPF.CVB want-IMPF.CVB NEG-AUX-1SG
‘I wouldn’t want’	$\widehat{tj}^h\text{-}\emptyset\text{-i-}\emptyset$ uz-um úz-u-m $\widehat{tj}^h\text{-}\emptyset\text{-i-}\emptyset$	$\widehat{tj}^h\text{-ej-i-}\emptyset$ uz-um ո’ւզի-մ $\widehat{tj}^h\text{-ej-i-}\emptyset$	NEG-AUX-PST-1SG want-IMPF.CVB want-IMPF.CVB NEG-AUX-PST-1SG
?	$\widehat{tj}^h\text{-é-m}$ uz-il úz-il $\widehat{tj}^h\text{-e-m}$	$\xi\text{Ե}\text{մ}$ ուզիլ ո’ւզիլ $\xi\text{Ե}\text{մ}$	NEG-AUX-1SG want-? want-? NEG-AUX-1SG
‘I didn’t like’	$\widehat{tj}^h\text{-sir-é-}\widehat{ts}^h\text{-i-}\emptyset$ sir-é- $\widehat{ts}^h\text{-i-}\emptyset$ vot \widehat{tj}^h	$\widehat{tj}^h\text{-sir-}\widehat{e}\text{-}\widehat{ts}^h\text{-i-}\emptyset$ սիրեցիլ \widehat{tj}^h	NEG- $\sqrt{-}$ TH-AOR-PST-1SG $\sqrt{-}$ TH-AOR-PST-1SG no

6.4 Subdialects

6.4.1 Bayazit

For the Bayazit subdialect, the main characteristics are the following.

HD: Note that throughout his manuscript, Adjarian alternates in calling this language New Bayazet vs. just Bayazit (and the two names are spelled differently in Armenian: Նոր-Բայազետ vs. Պայազիտ). That makes it unclear if he’s always referring to the same dialect when he’s mentioning such a name.

HD: Martirosyan (2019: 226) reports that Bayazit is also analyzable as a separate dialect.

6.4.1.1 Vowels and diphthongs

Whereas in the Yerevan dialect, the Classical sounds /e/ <է> and /o/ <օ> have merged into modern /e/ <է> and /o/ <օ>, the Bayazit subdialect distinguishes these with a diphthongal pronunciation (Table 6.41). (Read these as /mienk^h/ <միելը>, /ənduonts^h/ <ընդուոնց>. Besides these, it also includes the vowel /æ/ <ա>.

Table 6.41: Diphthongs in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

‘we’	Bayazit mjenk ^h	մենք	cf. SEA meŋk ^h	մենք
‘from those’	ənduonts ^h	մնոնց		

6.4.1.2 Voiced aspirated stops and affricates

The Classical consonants /b g d dʒ dʒ/ <պ գ դ ջ զ> have become /b^h g^h d^h dʒ^h dʒ^h/ <պ^h գ^h դ^h ջ^h զ^h>.

Original page number 45.

6.4.1.3 Changing Classical /h/ <հ> to /χ/ <խ>

The Classical sound /h/ <հ> has turned into /χ/ <խ> without exception (Table 6.42, sentence 7).

Table 6.42: Changing CA /h/ <հ> to /χ/ <խ> in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Bayazit	cf. SEA
‘Armenian’	hai հայ	χaj խայ	haj հայ
‘bread’	hats ^h հաց	χats ^h խաց	hats ^h հաց
‘father’	haiր հայր	χer խեր	haiր հայր
‘to preserve’	pahel պահել	paχel պախել	pahel պահել
‘fear’	ah ահ	aχ ախ	ah ահ

- (7) a. SEA (approximates the original form of the Bayazit sentence)

im hor harsanik-i-n hing hav hatav
my father.GEN wedding-DAT-DEF five chicken died
'Five chickens died for my father's wedding.'
իմ հօր հարսակիցին հինգ հաւ հատաւ (սատկեցաւ)

- b. Bayazid subdialect (Yerevan dialect)

im χօր χարսնիկ-ի-ն χինգ χավ χատավ
my father.GEN wedding-DAT-DEF five chicken died
'Five chickens died for my father's wedding.'
իմ խօր խարսնիսին խինգ խավ խատավ

6.4.1.4 Repetition of the definite article

After vowel-final words, the definite article (ԴԻՄՈՒՆՈՂ ՅՈՂՈ) is repeated.

Table 6.43: Repetition of the definite article after vowel-final words in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

	Bayazit		instead of		cf. SEA	
‘the cat’	Bayazit katu-nə	կատունը	instead of katu-n	կատուն	katu-n	կատուն
‘the bee’	mješu-nə	մեղունը	mješu-n	մեղուն	mješu-n	մեղուն
‘the horse’	dz̥i-nə	ձինը	dz̥i-n	ձին	dz̥i-n	ձին
	✓-DEF				✓-DEF	

HD: In SEA, the definite article is /-n/ after vowels, and /-ə/ after consonants. Although Adjarian describes this process as the definite article repeating, I think it's more accurate to state that Bayazit has replaced the post-vocalic allomorph /-n/ with /-nə/. See Dolatian (2022) for discussion on how the definite article's morphophonology is complicated.

6.4.1.5 Regularization of monosyllabic verbs

For monosyllabic verbs, the stem of the present and imperfective uses /-um/ <նւմ> instead of /-is/ <իս>, thus fully regular (Table 6.44). *HD: Contrast against Table 6.39.*

Table 6.44: Regularization of imperfective conversbs for monosyllabic verbs with /-um/ in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

	Bayazit	cf. SEA
Infinitive		✓-TH-INF
‘to come’		g-a-l գալ
‘to give’		t-a-l տալ
‘to cry’		l-a-l լալ
Present 3SG	✓-TH-INF-IMPF.CVB AUX	
‘He comes’	g ^h -a-l-um a գ'ալում ա	g-a-l-is e գալիս է
‘He gives’	t-a-l-um a տալում ա	t-a-l-is e տալիս է
‘He cries’	l-a-l-um a լալում ա	l-a-l-is e լալիս է

6.4.1.6 Repetition of the auxiliary when the auxiliary has moved

In those circumstances where, in the Yerevan dialect, the auxiliary verb is placed before the verb, the Bayazit subdialect places the auxiliary before and after, caus-

ing the repetition of the auxiliary (8).

- (8) Bayazit subdialect of the Yerevan dialect
- a. $\text{j̥ies ie-m uz-um ie-m}$
I AUX-1SG want-IMPF.CVB AUX-1SG
'I want (as opposed to someone).'
 յես եմ ուզում եմ
 - b. $\text{t̥ʰ-ie-s b̥ie-um ie-s}$
NEG-AUX-2SG bring-IMPF.CVB AUX-2SG
'Don't/won't you bring?'
 չե՞ս բերում ես
 - c. t̥ʰ-i uz-um a
NEG-AUX.3SG want-IMPF.CVB AUX
'He doesn't want.'
 չի ուզում ա
 - d. $\text{t̥ʰ-ie-nkʰ uz-um ie-nkʰ}$
NEG-AUX-1PL want-IMPF.CVB AUX-1PL
'We don't want.'
 չենք ուզում ենք
 - e. $\text{t̥ʰ-Ø-i-r uz-um Ø-i-r}$
NEG-AUX-PST-2SG want-IMPF.CVB AUX-PST-2SG
'You wouldn't want.'
 չի՞ր ուզում իր
 - f. $\text{t̥ʰ-e-Ø-r xos-um e-Ø-r}$
NEG-AUX-PST-3SG speak-IMPF.CVB AUX-PST-3SG
'You wasn't speaking.'
 չեր խօսում եր

6.4.1.7 Past participle or perfective converb with /-iər, -e/

The past participle ends in /-iər/ <եր>, like in the dialects of the /kə/ <կը> branch (9).

- (9) Bayazit subdialect of the Yerevan dialect
- a. as-iər a
say-PERF.CVB AUX
'He has said.'
 ասեր ա

- b. tar-^χer a
 take-PERF.CVB AUX
 'He has taken.'
 տարել ա
- c. ek-^χer a
 come-PERF.CVB AUX
 'He has come.'
 եկել ա

But when the auxiliary moves back, the form is /-e/ 10.

- (10) Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

- a. en a tar-e
 that AUX take-PERF.CVB
 'He has taken that.'
 Են ա տարել
- b. $\widehat{tʃ^n}$ -^χe-m ek-e
 NEG-AUX-1SG come-PERF.CVB
 'I have not come come.'
 չեմ եկել

6.4.1.8 Past participle or perfective converb with /-uk/

The past participle is also formed with the formative /-uk/ <ուկ>, but only in passives (կրաւուկան) and middle verbs (չեզող). *HD: I think he means for in-transitives in general.*

Table 6.45: Past participles with /-uk/ <ուկ> in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

'slept'	Bayazit park-uk	պառկուկ	cf. SEA park-el	պառկել	$\sqrt{-}$ -PERF.CVB
'written'	g ^h r-uk	գ'րուկ	gər-el	գրել	$\sqrt{-}$ -PERF.CVB
'washed'	lv-a- $\widehat{ts^h}$ -uk	լվացուկ	ləv-a- $\widehat{ts^h}$ -el	լվացել	$\sqrt{-}$ TH-AOR-PERF.CVB
'he has ploughed'	χierk-uk	խերկուկ ա	herk-el	հերկել	$\sqrt{-}$ -PERF.CVB AUX

6.4.2 Astabad subdialect

6.4.2.1 Characteristics of the Astabad subdialect

For the Astabad subdialect, the main characteristics are the following.

6.4.2.1.1 Phonetic ‘purity’ The vowels and consonants are pronounced purely.

6.4.2.1.2 Lack of /h/ > /χ/ change The Classical sound /h/ <h> sound has not changed to /χ/ <χ>.

6.4.2.1.3 Pre-tonic vowel deletion Before stress, vowels sometimes fall (Table 6.46).

Table 6.46: Pre-tonic deletion of vowels in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Astabad	cf. SEA
‘evening’	erekoj երեկոյ	rikun րիկուն	jereko յերեկո
‘grave’	gerezman գերեզման	grezman գրեզման	gerezman յերեզման
‘to gather’	hawak ^h el հաւաքել	havak ^h el հավաքել	havak ^h el հավաքել
‘gathered’		vak ^h vats վաքված	havak ^h vats հավաքված

6.4.2.1.4 Ablative suffixes The ablative is formed with both the suffixes /-e/ <տ> and /-its^h/ <հց>.

6.4.2.1.5 Present copula as /a/ The entire present conjugation of the copula verb is pronounced with the vowel /a/ (Table 6.47).

Table 6.47: Present copula with the vowel /a/ in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Astabad	cf. SEA
1SG ‘I am’	a-m ամ	e-m եմ
2SG ‘you are’	a-s աս	e-s ես
3SG ‘he is’	a ա	e ե
1PL ‘we are’	a-nk ^h անք	e-ŋk ^h ենք
2PL ‘you are’	a-k ^h աք	e-k ^h եք
3PL ‘they are’	a-n ան	e-n են
	AUX-AGR	AUX-AGR

6.4.2.1.6 Past perfective 1SG suffix as /-m/ The past perfective gets the ending /m/ <մ> (Table 6.48). *HD: He means this subdialect uses the suffix /-m/ for past perfective 1SG marker, whereas Yerevan and SEA use a zero suffix.*

Table 6.48: Use of past perfective 1SG marker /-m/ <ւ> in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

'I saw'	Astabad tes- <i>a</i> -m	տեսամ	cf. SEA tes- <i>a</i> -∅	տեսա	✓-PST-1SG
'I went'	gn- <i>a</i> - <i>ts^h</i> -i-m	գնացիմ	gən- <i>a</i> - <i>ts^h</i> -i-∅	գնացի	✓-TH-AOR-PST-1SG
'I came'	ek- <i>a</i> -m	եկամ	jek- <i>a</i> -∅	եկա	✓-PST-1SG

6.4.2.2 Classification

Based on these characteristics, we see that the Astabad dialect lies between the dialects of Yerevan, Karabakh, and Julfa. The first two characteristics belong to Yerevan, the third to Karabakh, and the last three characteristics cause Astabad to resemble...

Original page number 46.

... the Julfa dialect. But we didn't want to add this dialect to Julfa, because the main characteristic of the Julfa dialect is missing in the Astabad subdialect; the main characteristic of Julfa is that the use of the present stem with /-man/ <ման>, such as in (11). While the ablative in /-e/ <է>, the use of /-m/ <ւ> in the perfective, and the vowel /a/ <ա> vowel in the copular verb are also found in the other vernaculars (Karabakh, Shamakhi, Tabriz).

(11) Julfa dialect

gn-*a*-man *a*-m
go-TH-IMPF.CVB AUX-1SG
'I go.'
գնաման ամ

6.4.3 Tabriz subdialect

For the Tabriz dialect, the main characteristics are the following.

6.4.3.1 Miscellaneous segmental differences

The Classical sound /h/ <հ> became /χ/ <խ>, as in the Bayazit subdialect. But the vowels /je, յօ/ <է, ն> of the Bayazit are not found in Tabriz subdialect. In many places, we see the /æ/ <այ> vowel (Table 6.49).

Table 6.49: Vowel /æ/ <այ> in the Tabriz subdialect of the Yerevan dialect

Classical and SEA			> Tabriz		
‘luck’	bæχt	բախտ	‘spouse’	bæχt	բախտ
‘old’	dah	դահ	‘old animal’	tæχ	տախ

6.4.3.2 Change of Classical /սա/ to /իվա/

The Classical diphthong /սա/ <ուա> has changed to /իվա/ <իվա> in Astabad. There are no other examples than in (Table 6.50).

Table 6.50: Change from CA /սա/ <ուա> to /իվա/ <իվա> in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Tabriz	cf. SEA
‘rope’	տիւան	տիւան	տիւան
‘confused’	շուար	շուար	շուար

6.4.3.3 Devoicing of Classical voiced stops

The Classical voiced sounds /b ɡ d ձ ՛ձ/ <պ գ դ ձ ՛ձ> have become voiceless /p k t ՛տ ՛ձ/ <պ կ տ ՛ձ ՛ձ>. This basic change brings this subdialect closer to the dialects of Urmia-Maragha and Van.

6.4.3.4 Definite suffix allomorphy

When the words for ‘horse’ and ‘egg’ take the definite suffix, the forms are as in Table 6.51. *HD: He means that the definite suffix is /-jə/ for these forms instead of /-n/. Note that suffix marks definiteness in the modern vernaculars but it's a distal deixis marker in CA.*

Table 6.51: Use of definite suffix /-jə/ <-յը> in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Tabriz	cf. SEA
‘horse’	ձի ձի	ձի ձի	ձի ձի
‘the horse’	ձի-ն ձի	ձի-յը ձիյը	ձի-ն ձին
‘egg’	ձու ձու	ձու ձու	ձու ձու
‘the egg’	ձու-ն ձի	ձու-յը ձույը	ձու-ն ձուն

6.4.3.5 Use of past perfective 1SG marker /-m/

The past perfective tense of verbs is similar to the present because it uses the suffix /-m/ <舅>, just as in the dialects of Urmia-Maragha, Khoy, and Julfa. *HD: He means this is for the 1SG marker which is /-m/ in SEA for the present, but /-m/ for the past perfective in SEA. In Tabriz, the form /-m/ is used for both tenses.*⁹

Table 6.52: Use of past perfective 1SG marker /-m/ <舅> in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Tabriz		cf. SEA		
‘I said’	as-a-m	ասամ	as-a- ^{ts^h} -i-∅	ասացի	√-(TH-AOR)-PST-1SG
‘I opened’	pats ^h -a-m	պացամ	bats ^h -i-∅	բացի	√-PST-1SG
‘I gave’	təv-a-m	տըվամ	təv-i-∅	տվի	√-PST-1SG
‘I saw’	tes-a-m	տեսամ	tes-a-∅	տեսա	√-PST-1SG
‘I went’	kn-a- ^{ts^h} -i-m	կնացիմ	gən-a- ^{ts^h} -i-∅	գնացի	√-TH-AOR-PST-1SG

6.4.3.6 Past participle or perfective converb with /-er/ <էր> and rhotic deletion

The past participle is formed with the formative /-er/ <էր> particle, just as in the Bayazit subdialect.

(12) a. Tabriz

χas-er a. en a as-e
reach-PERF.CVB AUX. that AUX say-PERF.CVB
‘He has reached. He has said that.’
հասէր ա. են ա ասէ

b. SEA

has-el e. na e as-el
reach-PERF.CVB AUX. that AUX say-PERF.CVB
‘He has reached. He has said that.’
հասէլ է. նա է ասէլ

An interesting example of the loss of the /r/ <ր> in the Tabriz subdialect is found in the word /ɑχə/ <ախը> that is borrowed from Turkish (elsewhere as <ախըր> /ɑχər/ ‘but’).¹⁰

⁹HD: For the SEA forms given for ‘I opened’ and ‘I gave’, these are actually more Colloquial Eastern Armenian forms. The purely standard and prescriptive versions would be /bats^h-e-^{ts^h}-i-∅/, təv-e-^{ts^h}-i-∅/ <բացեցի, տվեցի>. I suspect that in Adjarian’s time, the forms he provided were more common.

¹⁰HD: It’s not clear to me what the source Turkish word is.

6.4.3.7 Repetition of nasals in the 3SG past perfective

In the 3SG past perfective of some verbs, the sound /n/ <ն> is repeated. But for other persons, there is no change.

Table 6.53: Repetition or gemination of a nasal in the 3SG past perfective 1SG of some verbs in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Tabriz		cf. SEA		
‘to go’			gən-a-l	գնալ	√-TH-INF
‘he went’	kənn-a- \widehat{ts}^h -∅-∅	կընսաց	gən-a- \widehat{ts}^h -∅-∅	գնաց	√-TH-AOR-PST-3SG
‘to stay’			mən-a-l	մնալ	√-TH-INF
‘he stayed’	mənn-a- \widehat{ts}^h -∅-∅	մընսաց	mən-a- \widehat{ts}^h -∅-∅	մնաց	√-TH-AOR-PST-3SG

6.5 Literature

Despite the importance of the Yerevan dialect, both it and its three subdialects have still not been studied. However, there are many publications that use this dialect, which...

Original page number 47.

... can provide ample material for study. Among these publications, we note a few of the main ones.

HD: I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Yerevan dialect
 - General Yerevan dialect:
 - * Խաչատոր Աբովեանի Երկերը. Մոսկով, 1897
 - * Տ. Նալասարդեանցի Հայ ժողով. հերիաթ. հաւաքածուն
 - * Ա. Աբեղեան - Սասնայ ծոեր. Ազգ. Հանդ., Թ. Եջ 117-143
 - * Ե. Լալայեան - Բորչալուի գաւառի բանաւոր գրականութիւնը. Ազգ. Հանդ., ԺԱ. Եջ 33-124
 - Bayazit subdialect
 - * Ա. Փիլիյեան - Կորած Մարզարիտ. Տիկիսի, 1880
 - * Տ. Նալասարդեան - Հայ ժող. հերիաթ. Ե. Եջ 79-80
 - Astabad subdialect
 - * Ա. Աբեղեան - Ոգիներ, տես Տ. Նալասարդեանցի Հերիաթներու հաւաքածուն, հուն. Ե. Եջ 24-35
 - * Ա. Աբեղեան - Առածներ. անդ Եջ 76-88

- * Գ. Շիրմազանեան - Իմ նշանածը Արազն ա. Կոռլսկ, 1861, Էջ 266-282
- Tabriz subdialect
 - * Գ. Շիրմազանեան - Ազգային հարսանիք. Կոռլսկ, 1861, Էջ 426-440
- Lori vernacular
 - * Գ. Ջուշարեանց - Լոռու գիւղական կեանքից պատկերներ. Փորձ [?]
 - Դ. N 4, յաւել. Էջ 1-12
 - * Յ. Ղազարեան - Եադ'ասա. Թիֆլիս, 1904
 - * Տ. Նաւասարդեան - Հայ ժող. հեքիաթներ. Ե. Էջ 32-78

6.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

6.6.1 Yerevan dialect

Adjarian's Source: Տ. Նաւասարդեանցի Հայ ժող. հեք., Ե Էջ 42

Հարս ու կեսուր են ըլսում. դրանք թու սիստ են ունենում: Եդ հարսը շատ սիստուկեր ա ըլսում: Ասուր իրան օրը սիստը գօղանում էր, տանում թաքրու եփում ուտում: Մին, Երկու, հինգ, տա՛սը, օրեն մի օրը կեսուրը վարավուրդ ա անում, տեսում իրանց սիստի տօպրակը կեսք ա ընկէ: - Կա չըկա, ասում ա իսք իրան, ես մեր հարսի բաներն ա:

Original page number 48.

Թե կեսուրը սատանա էր, հարսն էլ պակաս չէր նրանից. ալբիալը ֆահմում ա, վոր կեսուրը գլխի ա ընկէ: - Ի՞նչ անեմ, ի՞նչ չանեմ, ասում ա, վոր ինձ վրա սայիշ չը տանի:

- Օրեն մի օրը տունն ավլեիս մի հատ սիստ ա գըտնում, վեր ա ունում, տանում կեսորը շանց տալի, ասում.

- Ընթիկ ունի, ընթիկ ունի, կատվի նման դնչիկ ունի, նանի, յա՛րաք ես ի՞նչ ա:

Կեսուրն ես վոր լսում ա, ինքն իրան ասում ա.

- Ֆօղն իմ գլխին, վօնց ի ես խեղճ հարսի մեղքը վեր ունում նա ըսկի չի ել իմանում սիստու ի՞նչ ա ի՞նչ չի. ո՛ւր մնաս թէ գօղանա

6.6.2 New Bayazet subdialect

- Ես ի՞նչ ա, խա՞րսէ, խպարտցեր ես, բ’արեվ ել չես տալում ես. յօլը ծանդրոցեր ա:
- Վա՞յ իսոնէ, դ’ո՞յ ես. չըթայմնեցի:
- Ե ի՞մալ ես, դ’ո՞յ ես եթում ես, ի՞նսատ ես գ’ալում ես:
- Գ’ացեր ի խեռանցըս տուն. ընդոնց կշտից եմ գ’ալում եմ:
- Լսա ասին խերըս խիվանդ ա. մկա ի՞մալ ա:
- Քա՛ ենի շուտուց խիվանդ ա, խօ թայզ չէ. իմ խերը հայլայ խերվընէ խիվանդ ա. Էնենց պառկուկ ա:
- Ե՛, խաս (հաց) կերե՞ր ես. հետա (ահաւադիկ) Կոսկին ել եկավ, հարի իրեքով եթանք մեր տունը խաց ուտենք:
- Չե, չեմ կանա, բ’ան կա, պտի եթամ գ’իրքորին տենամ:

6.6.3 Astabad subdialect

Adjarian’s source: Ibid., page 34.

Դօրմածիկ Մարդումէնց Պօջօսը կասեր. «Մին ամառ յէս կալ իմ անում. կալս լուսահօքի Տեր-Աբրահամէնց բախչի տակին էր: Մին քշէր, կալումը քնել ալ. մին քիչ ել ցուրտ էր. կալս յէտ էր ընկել, աշունքանում էր. առավտաղէմ վեր կացամ, տենամ լուսնակալաս ա. լուսնակը հենց ա թեքվէ ա Մասսա դօլ՝ շօշօղում ա. քամին ել ցուրտ ցուրտ փչում ա: Մին ել տենամ հրեսիկանկ մին քանի գէլ, մին սիլու չարունք աղաքնին ան արել, ճրվճրվացնելէն, բօռացնելէն Չայի դօլն քշում բերում ան, վօր տանեն դպա գէտը, գէտը լցնէն,

Original page number 49.

Խեխտէն յա ուտեն: Են չարունքը ընենց մին ճրխճրվում ին, հաբա՛յ տալիս, վօր մարթի ջանք զարգանդում էր: Ըստնց ճրվճրվցնելէն քշում ին, վօր լուսալուս էր, ժամհարը ժամերը տըկավ, մին ել տենամ ել զադ չը կա. լուսնակն ել ասրի քամակն ա մննում»:

6.6.4 Tabriz subdialect

Adjarian’s source: Written by Ms. Satenik Melik-Babajanian (օր. Սարենիկ ՄԵԼԻՔ-ԲԱԲԱՋԱՆՅԱՆ; *HD: SEA: /sat^henik melik^h babadžanjan/*).

Մենք վեց քուր ինք, համա ախսէր չունինք, խերս ել խօքյասըք մարթ չէր, օղոմի իրան, քյաթխոդա էր: ՄԵ խետ (մեկ անգամ) ելավ կըննաց էչմիյածին ուխտ. վօր Աստված իրան մէ տղա տա: Ընդեղըմք իմ խօրս մէ քանի մասունք ին տըվէ, խելս ել իրան ուխտը արեր էր, ընդունք ել վերցէր էր ճանապար էր

ընգե: Հայլա Թարգիկ չը խասած մեզի կրեր եր քի մէ օր առաջ Եկեր Մայրանդ. մէկը ել մէր մէ քանի ելօվ գիւնօվ ելանք կնացինք, խետներս ել մէ խատ Վօխչար տարանք. հենց վոր խերս Եկավ սախ-սալամաթ խասավ, վօտի տակը մէ մատառ արանք: Ես խետ վերցանք Եկանք Թայրիկիկ, մէ մատադ ել ըստէ արանք, հիրմնեն տերտերներին խաց տվանք:

Սօրա (յետոյ) ետ մասունքները տրանք մէ կութու մէչ, տարանք մէր բալախանեն տակը մէ թայմիկ շօր քըցանք, կութին արանք թախչեն, հրեցին ել մէ թօգ (շղարշ) քաշանք, ես խետ հայր (ամեն մի) քշէ (գիշեր) եթըմ ինք աղօթք ինք անըմ, մում ինք վառըմ, մէր պարեկամներից ել ուզողը կալիս եր ուխտ եր անըմ:

Ել ինչ ասեմ, այ բայից, ես խետ հայր շափաթ ըտու տակի շօրը տանըմ ինք լվանըմ ինք, պերըմ ինք քըցըմ ինք տակը:

Ըստուց ընցավ մէ տարի. մէրս Ելը մէ ախչիկ պէրավ, համա խերս ել ըսկի զաղչարավ, մասունքները ելյետ չըղորկավ. ասավ «լավ չ'լի վոր մասունքները յետ ըղըրկեմ: Աստված ինչ վոր տալիս ա` թօր տա, իրան կամքն ա»:

Ելը ըտուց ընցավ մէ խինգ վեզ տարի. ետ փստիկ քուր, վոր վերեն ուխտ ին արե, այ բայես, վօչ եր ելէ, մէ կէծակ եր շատ եր չարութուն անըմ. մէրս ել խօ ընդուր ըսկի չեր ուզում, աշկի կրօղն եր: Մէ օր ենքան ծեծավ, ենքան ուշունց

Original page number 50.

Տվավ ետ ախճկան, վոր լափ հայից ընկավ. խեղճ խօրս ել լափ կուսամարգ (???) վշտամեռ) արավ մէրս «Տու հԵ՞ր կնացիր ուխտ արար, հԵ՞ր ետենց փիս ախճիկ ելավ»: Խերս ել ըսկի չեր խօսըմ: Ես խեւա մութնը ընզավ. ամառ եր, մէկը ել հըմենանքս հայաթըմն ինք քընըմ. մէկ ել տեսանք բիրդան մէ զըրընզօց Եկավ. Ես սահաթին հըմենանքս զարինանք, նըստանք ասանք «բա՛, մօրս վիզանօցն եր, կօդը թալավ, վօր սօրա եթա վերցնի»: Խերս ելավ վօր եթա մէր կուշիներին զարինացնի, տեսավ հըմենն ել զարթուն են. Ես պլալայի զաղն ել տեսէր են: Ես խետ խերս մէ քան տրդերքի խետ Եկավ, կընսաց բալախանեն, հայր տեղը ման Եկան, ըսկի զար չը քթան: Ես խետ Եկան ես թէխը (այս կողմը, ասդին), տեսան մասունքի կութին պացվէր ա, մէչի մասունքը չը կա: Ես խետ խերս մեզի կանչավ, ասավ. «Են պլալայի զաղը հԵ՞նց մասունքն եր վօր թռավ»: մօրս ասավ. «Ենքան եսօր են ախճկան ուշուն տվար, վօր մասունքը թռավ»:

Ըստուց մէ քանի վախտ սօրա խերս ետ պանք կրավ (գրեց) Եչմիածինի տերտերներին տերտերներն ել ընդեղից կրան (գրեցին) քի «Ետ մասունքները ըտեղից թռէր են Եկեր են ըստէ. հայլբայթ ծեր տունը լավ մաք՞՞ր չէն պախւե»: Սօրա խերս իմացավ վօր են օրը մէրս ենքան են քրօչս ծեծավ ուշուն տվավ վօր, ընձի ել ենքան ասավ հԵ՞ր կնացիր ուխտ արար, հԵ՞նց ետենց խօսկերի համար մասունքները թռան:

Ետ պաներից սօրա ել մէր տանք խեր բարագյաթը կտրովավ. խերս քանի մընս եր՝ խաբար եր ենըմ. ըտուց սօրա խեղճ խերս չօրս տարի ապրավ, հա՞ա

վայ են ապրելուն. քասթքացավ պանից ընգավ մընսաց տունը կուսամարգ ելավ մեռավ: Հենց խերս մեռավ, սէր ծով տունը խանխարաք ելավ:

6.6.5 *Lori vernacular*

Adjarian's footnote: See Փորձ, 1880 ապրիլ, յաւել. Էջ 5-6. The writing does not have scientific accuracy.

– Հը՛, Համբարձում ապէր, ասում ես ամեն ուտելեղէնի

Original page number 51.

ու խմելեղէնի էժանութին ա Եի. բա՛ս բանը մնաց շորեղէնի վրա. Եր հալբար որ թանգ կըլի Եի. քու ապրանքն ա, կը թանգացնես, որ մեր հացն ու եղն էժան գնով առնուս ու քու փթած ապրանքը մեզ վրա սաղացնես: Դուն ու քու Աստոծը, Համբարձում ջան, դրուստ չե՞մ ասում:

– Ե՛հ, Միքել բիծէն ես, Եի սեւ ու սիպտակ չես հարցնում: – Հը՛ ղնդողիկ Ասլօ՛, ի՞նչ ես վերի ծերին բազմվել. տո՛ Եդ քու տե՞ղն ա, որ բռնել ես:

– Տօ՛, քոն շուն, քեղանից Էլ պակաս մարդ եմ, որ քու գլխին եմ նստած. Եդ քու դառդակ կարկաֆը չի՛ վեր ունում հա՞, իմ բոյին քունիցը երկար, իմ շորերը քու շորերիցն ուր, ու իմ չիփիսի ճիպոտը երկու քու չիփիսի չափ: Մի ասա տէնունք, ի՞նքս ա պակաս նստած տեղիս գօրա:

– Ը՞մն ինչդ ա պակաս, շատ քիշ բան ա պակաս. ծալդ ա պակաս, ծալդ. թէ բեդամադ չես ըլի՛ կօկողդ դառդակ ա, խելք չի ունիս, խելք. Երկար բոյդ ու չիփիսի ճիպոտը ինչներուս ա պատքը: Ամա՞՛, աղպէր. դրուստն Էլ ասած վերի ծերին նստողի ամեն բանը պէտք ա թամամ ըլի: Թող ամեն մարդ իրան տեղը բռնէ ոնց որ իրան պատիւն կուգէ:

– Ո՞նց ջոգենք պատւարո մարկերանցն, բիծա Միքել: – Ես ըլիմ իմ Աստոծը, օրէնքն ես ա, ո՞ւմ կնիկը սիրուն ա՛ թող նա վերի ծերին նստի. ում կնիկը գէշ ա, նրա տեղը դրան տակն ա:

– Թող զթէնց ըլի, լաւ ասիր, բիծա ջան. Ես սիաթին ասած պէտք ա գլուխ բերենք:

– Տօ՛, Եդ սարսադ Միսօին ի՞նչ էք լսում. դրա Եդ գոնչ գլխիցն խելօվ բան դուրս կը գա՞յ. շաշ շաշ դուս ա տալի Եի:

– Հը ծուռտիկ շեղօ՛, բանդ խարաք ա հա՞, դրան տակին Եջ տեղ չի ունիս: Վեր կաց. շուտ արա՛ կորի՛ր տեղիցդ:

– Հալա մի ես զնդողիկ Ասլօին ու ծուռտիկ շեղօին քաջ տուէք իրանց տաք տեղից ներքեւ, որ մի տեղը խստակուի, յետոյ կը տեսնենք թէ ի՞նչ են վայ տալի դրանց շաշ գլխին:

7 Tbilisi

7.1 Background

Original page number 52.

The Tbilisi dialect is currently spoken only in the city of Tbilisi. But it can be thought that this dialect was previously spread out across all of Georgia. Bit by bit, Georgian took over its borders. Today, the Tbilisi dialect is slowly becoming lost, being conquered from one side by the spread of Georgian and Russian, and the other side by the spread of the literary Armenian language.

7.2 Phonology

7.2.1 Segmental inventory

The sound system of the Tbilisi dialect contains exactly those sounds that are found in the Yerevan dialect, minus the sound /f/ <ֆ>, and plus the sound /q/ <ղ‘>.

The vowels /œ, y/ <էօ, իլ> do not exist, as in the Yerevan dialect.

The consonants /b g d ՏՏ ՏՏ/ <պ գ դ ՏՏ ՏՏ> are pronounced with a perfect voicing, and with much more voicing than in the Yerevan dialect, like the French <b, g, d> sounds.

The Old Armenian sounds /p k t ts tʃ/ <պ կ տ տՏ տՇ> are preserved here with their perfect voicelessness; but because of the influence of Georgian, these sounds are accompanied with a glottal closure (կոկորդի սեղմումն), which makes it hard to forget the Tbilisi speaker and it gives a very characteristic color to their consonants.

The sounds /p^h k^h t^h ts^h tʃ^h/ <փ կ տ տՏ տՇ> are completely simple and strong.

Because the sound /f/ <ֆ> does not exist in this dialect, then all foreign words change this sound to փ /p^h/.

Table 7.1: Changing borrowed /f/ to /p^h/ in the Tbilisi dialect

	Source language		> Tbilisi
‘coffee’	Arabic <qahwa>	قهوة	qap ^h a η'αփա
‘fortune-telling’	Persian <fāl>	فال	p ^h al փալ
‘tablecloth’	Persian <sufra>	سفره	sup ^h ra սուլիրա

The sound η‘ /q/ is entirely a Georgian sound and it represents the Georgian letter յ.¹ It is pronounced as a strictly glottal /χ/ <η>, similar to the Arabic sound /q/.

Table 7.2: Glottal /q/ <η‘> in the Tbilisi dialect

‘from where’	vurqants ^h	վուրդաւլց
‘from here’	esqants ^h	եսդաւլց

As can be seen, the Tbilisi has almost completely preserved the phonetic richness of Old Armenian. But...

Original page number 53.

... this is due to the influence of the Georgian language, such that all of the dialect’s sounds bear the stamp of Georgian pronunciation. Especially the glottal pronunciation of the sounds /p k t ts tʃ/ <պ կ տ չ ժ> is Georgian. The sound /q/ <η‘>, as we know, is a pure borrowing from Georgian. The sound /f/ <ֆ> is absent in this dialect because it is also absent in Georgian. The same is for the sounds /œ, ɣ, æ/ <էօ, իլ, աւ> .

7.2.2 Sound changes

Among the phonetic changes of the Tbilisi dialect, whether limited or very general, the following are the characteristic ones for this dialect.

¹HD: Adjarian provides a Georgian letter յ to signify the uvular stop. I don’t know Georgian so I discussed the matter with David Erschler and Thomas Wier. Based on our discussion, the letter that Adjarian provided is probably a misprint because it doesn’t exactly match an existing Georgian letter. It may have been a misprint of the letter for the sound /q'/ (the letter q'ari; Mkhedruli <զ>, Asomtavruli <Ա>) or for the sound /q^(b)/ (the latter qari or khari; Mkhedruli <զ>).

7.2.2.1 Monophthong vowels

7.2.2.1.1 Classical Armenian /e/ <է> Classical Armenian /e/ <է> has become /ji/ <յի> when word-initial in monosyllabic words (Table 7.3).

Table 7.3: Change from word-initial monosyllabic CA /e/ <է> to /ji/ <յի> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘I’	es էս	jis յիս	jes յս
‘when’	erb էրբ	jipʰ յիփ	jerpʰ յերբ
‘ox’	ezən էզն	jizr յիզր	jez յէզ
‘oil’	eլ էլ	jiz յիզ	juզ յուզ

At the beginning of polysyllabic words, this sound changed to /e/ <է> (Table 7.4).

Table 7.4: Change from word-initial polysyllabic CA /e/ <է> to /e/ <է> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘iron’	erkátʰ էրկաթ	érkatʰ Երկաթ	jerkátʰ յերկաթ
‘face’	erés էրես	éres Երես	jerés յերես
‘two’	erkú էրկու	érku Երկու	jerkú յերկու
‘dream’	eráz էրազ	éraz Երազ	jeráz յերազ
‘child’	eraxái էրախայ	eréχa Երեխա	jereχá յերեխա
‘sky’	erkín էրկին	érginkʰ Երգինք	jerkínjʰ յերկինք

In the final syllable, meaning when it was stressed, the Classical /e/ <է> becomes /i/ <ի> (Table 7.5).

Table 7.5: Change from final CA /e/ <է> to /i/ <ի> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘place’	teł տեղ	tix տիղ	teզ տեղ
‘night’	giʃér գիշեր	gíʃir գիշիր	giʃér գիշեր
‘you’	kʰez քեզ	kʰiz քիզ	kʰez քեզ
‘honey’	mełər մեղր	mizr միզր	mełər մեղր
‘seed’	sermən սերմն	sirm սիրմ	serm սերմ

But in preceding syllables, meaning before the stressed syllable, the vowel is /e/ <է> (Table 7.6).

Table 7.6: Change from pre-tonic CA /e/ <է> to /e/ <է> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘to see’	tesanél տեսանել	tésnil տեսնիլ	tesnél տեսնել
‘to bring’	berél բերել	béril բերիլ	berél բերել

7.2.2.1.2 Classical Armenian /o/ <ո> Classical Armenian /o/ <ո> became /vu/ <վու> at the beginning of both monosyllabic and polysyllabic words (Table 7.7).

Table 7.7: Change word-initial CA /o/ <ո> to /vu/ <վու> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘orphan’	orb որբ	vurp ^h վուրպ	vorp ^h որբ
‘son’	ordí որդի	vúrt ^h i վուրդի	vort ^h i որդի
‘that’	or որ	vur վուր	vor որ
‘foot’	otən ոտն	vut վուտ	votk ^h ոտք
‘nothing’	ot ^h íntʃ ^h ոչինչ	vúnt ^h itʃ ^h վունչիչ	vot ^h íntʃ ^h ոչինչ

In the final syllable, meaning under stress, the vowel becomes /u/ <ու> (Table 7.8).

Table 7.8: Change of final CA /o/ <ո> to /u/ <ու> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘work’	goṛts գործ	gurdz գուրծ	goṛts գործ
‘belly’	p ^h or փոր	p ^h ur փուր	p ^h or փոր
‘smell’	hot հոտ	hut հուտ	hot հոտ
‘four’	t ^h ors չորս	t ^h urs չուրս	t ^h ors չորս
‘bosom’	tsots ^h ծոնց	tsuts ^h ծունց	tsots ^h ծոնց
‘new’	nor նոր	nur նուր	nor նոր

In other syllables, it stays /o/ <օ> (Table 7.9).

Table 7.9: Change of other positions of CA /o/ <ո> to /o/ <օ> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘barefoot’	bokík բոկիկ	bóblk բօբլիկ	bobík բօբիկ
‘to grow moldy’	borbosil բորբոսիլ	borp ^h snil բօրփսիլ	borbosel բօրբոսել
‘to praise’	govél գովել	góvil գօվիլ	govél գովել

7.2.2.2 Diphthongs

7.2.2.2.1 Classical Armenian /oi/ <ոյ> Classical Armenian /oi/ <ոյ> becomes /u/ <ու> (Table 7.10).

Table 7.10: Change of CA /oi/ <ոյ> to /u/ <ու> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi		cf. SEA
‘light’	lojs	լոյս	lus	լուս
‘sister’	k ^h ojs	քոյր	k ^h ur	քուր
‘sweet’	anójs	անոյշ	ánuʃ	անուշ (dated)
‘color’	gojn-k ^h (plural)	գոյնք	gunk ^h	գոյն

7.2.2.2.2 Classical Armenian /iu/ <իւ> Classical Armenian /iu/ <իւ> became /u/ <ու> (Table 7.11).

Table 7.11: Change of CA /iu/ <իւ> to /u/ <ու> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi		cf. SEA
‘blood’	aríun	արիւն	árun	արյն
‘flour’	alíur	ալիւր	álur	ալյուր
‘hundred’	haríur	հարիւր	hárur	հարյուր
‘to weave’	hiúsél	հիւսել	húsats	հյուսած
‘weaved’			hjusáts	հյուսած
‘guest’	hiúr	հիւր	hur	հյուր
‘snow’	dziún	ծիւն	dzun	ծուն
‘branch’	tſiúł	ծիւլ	tſuχk	ծուխկ

7.2.2.3 Consonant changes

7.2.2.3.1 **Stops and affricates** For the three degrees of consonants, although the dialect has in general preserved the old sources, but in some places the sounds have gotten confused with each other. Let us cite some examples of these special cases (Table 7.12).

Table 7.12: Sporadic laryngeal changes of stops in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘to find’	gətanel	գտանել	gətnel
‘courtyard’	bak	բակ	bak
‘sun’	aregákən	արեգակն	aregák
‘sky’	erkín-k ^h (plural)	երկինք	érgink ^h
‘land’	erkír	երկիր	jerkír
‘I know’	gitém	գիտեմ	gitém
‘with’	het	հետ	het
‘to respect’	metsarél	մեծարել	metsarél
‘ground’	getín	գետին	getín
‘work’	gorts	գործ	gorts

7.2.2.3.2 Post-nasal voicing As a general, all voiceless consonants become voiced after the nasal /n/ <ն> (Table 7.13).

Table 7.13: Post-nasal voicing in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘to plant’	tənkel	տնկել	təŋkel
‘ear’	akándʒ	ականջ	akándʒ
‘free, ownerless’	antér	անտեր	antér
‘friend’	ənker	ընկեր	əŋker
‘woman (nominative)’			knik
‘woman (genitive)’			kŋa

7.2.2.3.3 Nasal epenthesis For the sound sequence /əng/ <ընգ> in the Tbilisi dialect, there is an also an initial ն /n/ (Table 7.14).

Table 7.14: Nasal epenthesis in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘friend’	ənker	ընկեր	əŋker
‘walnut-tree’	ənkuzeni	ընկուզենի	əŋkuzeni
‘to fall’	ankanil	անկանիլ	əŋknel

Original page number 54.

7.2.2.3.4 Change from /h/ <հ> to /χ/ <հւ> The CA sound /h/ <հ> is unchanged. But it has turned to /χ/ <հւ> in only the words in Table 7.15.

Table 7.15: Change from CA /h/ <հ> to /χ/ <հւ> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘earth’	հոլ	χս	հօթ
‘to bless’	արհնել	օխնիլ	օրհնել

7.2.3 Stress

Stress has moved from the last syllable to the penultimate syllable, as in the Yerevan dialect.

7.3 Morphology

7.3.1 Noun inflection or declension

The Tbilisi dialect has 7 cases, which are in general the same as in the Yerevan dialect, in both form and composition. The following are the main differences for the Tbilisi dialect:

- The ablative uses the formative /eme, emen/ <էմէ, էմէն> (Table 7.16).

Table 7.16: Ablative suffix as /eme/ <էմէ> in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. Yerevan	cf. SEA
‘from writing’	գր-եմեն	գրէմէն	գր-իտհ
‘from house’	տն-եմեն	տնէմէն	տնիտհ
‘from death’	մահ-եմեն	մահէմէն	մահիտհ

- The nominative plural is formed with the formatives /ir, niր/ <իր, նիր>. But the other cases keep the sound /e/ <է>, according to the phonetic rules.
- The plural genitive takes the formative /-u/ <նլ>, similar to the /kə/ <կը> branch dialects.

The following is the declension of the word /div/ <դիվ> from Classical /deւ/ <դէւ> ‘demon’. *HD: I suspect that the final /n/ in all the words in Table 7.17 is actually a separate definite suffix /-n/, but I’m not sure.*

Table 7.17: Paradigm for noun inflection of the word /div/ <ηիվ> ‘demon’ in the Tbilisi dialect

	Singular		Plural	
NOM (ACC)	div	ηիվ	div-ir	ηիվիր
GEN	div-i	ηիվի	div-er-u	ηիվերու
DAT (ACC)	div-i, div-in	ηիվի, ηիվին	div-er-u-(n)	ηիվերու(ն)
ABL	div-emen	ηիվեմն	div-er-emen	ηիվերեմն
INS	div-ov	ηիվօվ	div-er-ov	ηիվերօվ
LOC	div-um	ηիվում	div-er-um	ηիվերում

7.3.2 Pronoun inflection or declension

The pronoun declensions are as follows.

HD: Table 7.18 is for personal pronouns.

Table 7.18: Inflection paradigm for personal pronouns in the Tbilisi dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he/she'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	jis	du	na	mink ^h	duk ^h	nrank ^h
	յիս	յու	նա	մինք	յուք	նրանք
GEN	im	k ^h u	nra	mir	dzir	nrants ^h
	իմ	քու	նրա	միր	ծիր	նրանց
DAT,ACC	indzi	k ^h iz	nran	miz	dziz	nrants ^h
	ինձի	քիզ	նրան	միզ	ծիզ	նրանց
ABL	indz-m-en	k ^h iz-m-en	nra-m-en	miz-m-en	dziz-m-en	nrants ^h -m-en
	ինձմեն	քիզմեն	նրամեն	միզմեն	ծիզմեն	նրանցմեն
INS	indz-m-ov	k ^h iz-m-ov	nran-ov	miz-m-ov	dziz-m-ov	nrants ^h -ov
	ինձմօվ	քիզմօվ	նրամօվ	միզմօվ	ծիզմօվ	նրանցմօվ
LOC	indz-(a)n-um	k ^h iz-(a)n-um	nran-um	miz-(a)n-um	dziz-(a)n-um	nrants ^h -um
	ինձ(ա)նում	քիզ(ա)նում	նրանում	միզ(ա)նում	ծիզ(ա)նում	նրանցում

Original page number 55.

HD: Table 7.19 is for demonstrative pronouns.

Table 7.19: Inflection paradigm for demonstrative pronouns in the Tbilisi dialect

	Singular			Plural		
	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'that yonder'	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	es tu	et tu	en tu	estunk ^h tuսնկը	etunk ^h tuսնկը	endunk ^h tuսրնկը
GEN, DAT	estu tuսնլ	etu tuսնլ	endu tuսդնլ	estunts ^h tuսնլսցն	etunts ^h tuսնլսցն	endunts ^h tuսրնլսցն
ABL	estu-men tuսնլսմն	etu-men tuսնլսմն	endu-men tuսդնլսմն	estunts ^h -men tuսնլսցմն	etunts ^h -men tuսնլսցմն	endunts ^h -men tuսրնլսցմն
INS	est-ov tuսով	et-ov tuսով	end-ov tuսդով	estunts ^h -ov tuսնլսցօվ	etunts ^h -ov tuսնլսցօվ	endunts ^h -ov tuսրնլսցօվ
LOC	est-um tuսնլմ	et-um tuսնլմ	end-um tuսդում	estunts ^h -um tuսնլսցում	etunts ^h -um tuսնլսցում	endunts ^h -um tuսրնլսցում

HD: Table 7.20 is for the logophoric third person pronoun.

Table 7.20: Inflection paradigm for demonstrative pronouns in the Tbilisi dialect

	3SG	3PL
NOM	ink ^h ə ir(a)	ինքը իր(ա)
GEN		
DAT,ACC	iran iran	իրան իրան
ABL	ir-men ir-m-ov	իրմէն իրմօվ
INS		
LOC	iran-um iran-um	իրանում իրանում

7.3.3 Verb inflection or conjugation

7.3.3.1 Various aspects of verb inflection

7.3.3.1.1 Sound changes for verbal vowels The verbs are conjugated in the manner of Yerevan, except for the required phonetic changes. For example, for the copula verb in the present, the Classical sounds /e, ē/ <է, է> become /i/ <ի> for all the persons (except for the third). And because of this, the stem of the verb uses the endings /-um im, -um is/ <-ում իմ, -ում իմ>.

HD: These points are illustrated later in §7.3.3.2.1.

7.3.3.1.2 Irregular imperfective converb for monosyllabic verbs Like the Yerevan dialect, the monosyllabic verbs take the formative /-is/ <իս> (Table 7.21).

Table 7.21: Irregular imperfective conversbs for monosyllabic verbs with /-is/ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
Infinitive		$\sqrt{-TH}$ -INF
‘to come’		g-a-l զալ
‘to give’		t-a-l տալ
‘to cry’		l-a-l լալ
Present 1SG	$\sqrt{-TH}$ -INF-IMPF.CVB AUX-1SG	
‘I come’	g-á-l-is e-m զալիս եմ	g-a-l-is e-m զալիս եմ
‘I give’	t-á-l-is e-m տալիս եմ	t-a-l-is e-m տալիս եմ
‘I cry’	l-á-l-is e-m լալիս եմ	l-a-l-is e-m լալիս եմ

7.3.3.1.3 Lack of /e/ deletion before past /-i/ In the imperfective, the reflex of the Classical sound /ē/ <է> does not shorten. The forms are pronounced as in Old Armenian (Table 7.22, 7.23). *HD: What he means is that unlike in the Yerevan dialect, the auxiliary /e/ and theme vowel /e/ do not delete before the past suffix /-i/. The Tbilisi dialect thus patterns with SEA in this regard.*

Table 7.22: Past auxiliary in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
1SG ‘I was’	e-i-∅ էի	ej-i-∅ էի
2SG ‘you were’	e-i-r էր	ej-i-r էր
3SG ‘he was’	e-∅-r էր	e-∅-r էր
1PL ‘we were’	e-i-nk ^h էնկ	ej-i-ŋk ^h էնկ
2PL ‘you were’	e-i-k ^h էք	ej-i-k ^h էք
3PL ‘they were’	e-i-n էն	ej-i-n էն
	AUX-PST-AGR	AUX-PST-AGR

Table 7.23: Indicative past imperfective in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
‘I was speaking’	χօս-um e-i-∅ խօսում էի	χօս-um ej-i-∅ խօսում էի
‘I was saying’	աս-um e-i-∅ ասում էի $\sqrt{-IMPF.CVB}$ AUX-PST-1SG	աս-um ej-i-∅ ասում էի $\sqrt{-IMPF.CVB}$ AUX-PST-1SG

Original page number 56.

7.3.3.1.4 Allomorphy of the future formative /ku/ <կու> The future formative is /ku/ <կու> instead of /kə/ <կը> (Table 7.24).²

Table 7.24: Future formative as /ku/ <կու> in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
‘I will like’	ku sir-i-m կու սիրիմ	kə-sir-e-m կսիրեմ
‘I will bring’	ku ber-i-m կու բերիմ	kə-ber-e-m կբերեմ
	FUT- $\sqrt{-TH}$ -1SG	FUT- $\sqrt{-TH}$ -1SG

Before vowel-initial verbs, this particle is sometimes shortened to կ /k/, but a lot of times it stays constant (Table 7.21).

Table 7.25: Variable shortening of the future formative as /ku/ <կու> before vowel-initial verbs in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
?	k-eh-a-m կեհամ	
‘I will go’	k-ert ^h -a-m կերթամ	k-ert ^h -a-m կերթամ
‘I will have’	k-unen-a-m կունենամ	k-ert ^h -a-m կունենամ
‘I will free’	ku azat-i-m կու ազատիմ	k-azat-e-m կազատեմ
‘I will pray’	ku a ^z ot ^h -i-m կու աշօթիմ	k-a ^z ot ^h -e-m կաշօթեմ
‘I will burn’	ku er-i-m կու երիմ	k-ajr-e-m կայրեմ
‘I will know’	ku iman-a-m կու իմանամ	k-ajr-a-m կիմանամ
	FUT- $\sqrt{-TH}$ -1SG	FUT- $\sqrt{-TH}$ -1SG
‘I will take’	ku ar-n-i-m կու առնիմ	k-ar-n-e-m կառնեմ
	FUT- $\sqrt{-VX-TH}$ -1SG	FUT- $\sqrt{-VX-TH}$ -1SG

The particle becomes voiced /g/ <զ> before the verb ‘to want’ (Table 7.21).

Table 7.26: Voicing of the future formative as /g/ <զ> for the verb ‘to want’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA	
‘I will want’	g-uz-i-m գուզիմ	k-uz-e-m կուզեմ	FUT- $\sqrt{-TH}$ -1SG
‘you will want’	g-uz-i-s գուզիս	k-uz-e-s կուզես	FUT- $\sqrt{-TH}$ -2SG
‘I was wanting’	g-uz-e-i-∅ գուզեթ	k-uz-e-s կուզես	FUT- $\sqrt{-TH-PST}$ -1SG

²HD: Some modern grammars of SEA treat the formative /k/ as as a conditional future marker (Dum-Tragut 2009: 253ff). But to maintain consistency with Adjarian, I gloss it as a future marker. I likewise faithfully translate his terms for the tenses that use this formative.

It is also voiced as in Table 7.27. HD: Note that he doesn't state what is the root of these verbs. So I segment the prefix as /gu/ based on the contrast against SEA, but Adjarian might have meant that the prefix as /g-/ while the verb was /ukʰam/.

Table 7.27: Voicing of the future formative as /g(u?)/ <զու> for the verb 'to come' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA	
'I will come'	gu-kʰ-a-m զուքամ	kə-g-a-m կզամ	FUT-√-TH-1SG
'you will come'	gu-kʰ-a-s զուքաս	kə-g-a-s կզաս	FUT-√-TH-2SG

Before the verbs in Table 7.28, the particle is fused with the /a/ <ա>, and becomes /ko/ <կօ>.

Table 7.28: Coalescence of merger of the future formative /ku/ <կու> and verb-initial /a/ <ա> as /ko/ <կօ> in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
Infinitive		√-TH-INF
'to lay'		ats-e-l ածել
'to do'		an-e-l անել
'to say'		as-e-l ասել
Future 1SG	FUT-√-TH-1SG	FUT-√-TH-1SG
'I will lay'	k-ots-i-m կօծիմ	k-ats-e-m կածեմ
'I will do'	k-on-i-m կօնիմ	k-an-e-m կանեմ
'I will say'	k-os-i-m կօսիմ	k-as-e-m կասեմ
Past future 1SG	FUT-√-TH-PST-1SG	FUT-√-TH-PST-1SG
'I was going to lay'	k-ots-e-i-∅ կօծեի	k-ats-ej-i-∅ կածեի
'I was going to do'	k-on-e-i-∅ կօնեի	k-an-ej-i-∅ կանեի
'I was going to say'	k-os-e-i-∅ կօսեի	k-as-ej-i-∅ կասեի

7.3.3.1.5 Past participle or perfective converb with /-il,-i/ <իլ, ի> The past participle has the ending /-il/ <իլ>. This is used to form the present perfect (յարակատար), past perfect (գերակատար), and the negative (բացասական) forms (Table 7.29).

Table 7.29: Past participle or perfective converb with /-il/ <իլ> in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA	
'I have liked'	sir-il i-m սիրիլ իմ	sir-el e-m սիրել եմ	√-PERF.CVB AUX-1SG
'I had liked'	sir-il e-i-∅ սիրիլ էի	sir-el ej-i-∅ սիրել էյի	√-PERF.CVB AUX-PST-1SG

But when the auxiliary is before the participle, the last letter of the suffix is lost (Table 1).

(1) Tbilisi dialect

- a. $\widehat{tʃ^n}$ -i-m sir-i
NEG-AUX-1SG like-PERF.CVB
'I have not liked.'
 $\xi\hbar\mkern-1mu\hbar\, \mathfrak{u}\hbar\mkern-1mu\hbar\hbar$
- b. jis i-m ber-i
I AUX-1SG bring-PERF.CVB
'I have brought (as opposed to someone else).'
 $\mathfrak{j}\hbar\mkern-1mu\hbar\, \mathfrak{h}\hbar\mkern-1mu\hbar\, \mathfrak{p}\mathfrak{t}\hbar\mkern-1mu\hbar$

7.3.3.2 General paradigm

Here we show the most often used forms of the verb 'to like', as a reflex from Classical /sir-e-l/ < $\mathfrak{u}\hbar\mkern-1mu\hbar\hbar\mathfrak{t}\hbar\mkern-1mu\hbar$ >.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

7.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective *HD: The indicative present in SEA is formed via periphrasis (Table 7.30). The verb is in a converb form called the imperfective converb with the suffix /-um/. Tense and agreement is on an inflected auxiliary. The Tbilisi dialect shows the same strategy with one major difference. The auxiliary /e/ is replaced by /i/ for all but the present 3SG.*

Table 7.30: Indicative present <սերվայ> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-um i-m	սիրում իմ	sir-um e-m սիրում եմ
2SG	sir-um i-s	սիրում իս	sir-um e-s սիրում ես
3SG	sir-um e	սիրում է	sir-um e սիրում է
1PL	sir-um i-nk ^h	սիրում ինք	sir-um e-ŋk ^h սիրում ենք
2PL	sir-um i-k ^h	սիրում իք	sir-um e-k ^h սիրում եք
3PL	sir-um i-n	սիրում ին	sir-um e-n սիրում են
✓-IMPF.CVB AUX-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-AGR	

HD: The indicative past imperfective uses the same imperfective converb as in the present (Table 7.31). The difference is that auxiliary is now in the past tense. In both SEA and Tbilisi, the auxiliary has the shape /e/.

Table 7.31: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-um e-i-∅	սիրում էի	sir-um ej-i-∅ սիրում եի
2SG	sir-um e-i-ր	սիրում էիր	sir-um ej-i-ր սիրում եիր
3SG	sir-um e-∅-ր	սիրում էր	sir-um e-∅-ր սիրում եր
1PL	sir-um e-i-nk ^h	սիրում էինք	sir-um ej-i-ŋk ^h սիրում ենք
2PL	sir-um e-i-k ^h	սիրում էիք	sir-um ej-i-k ^h սիրում եք
3PL	sir-um e-i-n	սիրում էին	sir-um ej-i-n սիրում եին
✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

HD: Thus in Tbilisi, the auxiliary shows variation in its morphs: /e/ for some inflection cells, while /i/ for other cells. See §7.3.3.1.3.

7.3.3.2.2 Present perfect and past perfect *HD: The present perfect (Table 7.32) and past perfect (Table 7.33) in SEA are formed with periphrasis. The verb is in the form of the perfective converb with the suffix /-el/. The present tense auxiliary is added for the present perfect, while the past auxiliary for the past perfect. The Tbilisi dialect essentially uses the same strategy but with two differences. First, the converb suffix is /-il/ not /-el/. Second, the auxiliary shows the same changes in its shape as for the indicative present and past.*

Table 7.32: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-il i-m	սիրիլ իմ	sir-el e-m սիրել եմ
2SG	sir-il i-s	սիրիլ իս	sir-el e-s սիրել ես
3SG	sir-il e	սիրիլ է	sir-el e սիրել է
1PL	sir-il i-nk ^h	սիրիլ ինք	sir-el e-ŋk ^h սիրել ենք
2PL	sir-il i-k ^h	սիրիլ իք	sir-el e-k ^h սիրել եք
3PL	sir-il i-n	սիրիլ ին	sir-el e-n սիրել են
√-PERF.CVB AUX-AGR		√-PERF.CVB AUX-AGR	

Table 7.33: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-il e-i-∅	սիրիլ էի	sir-el ej-i-∅ սիրել էի
2SG	sir-il e-i-r	սիրիլ էիր	sir-el ej-i-r սիրել էիր
3SG	sir-il e-∅-r	սիրիլ էր	sir-el e-∅-r սիրել էր
1PL	sir-il e-i-nk ^h	սիրիլ էինք	sir-el ej-i-ŋk ^h սիրել էնք
2PL	sir-il e-i-k ^h	սիրիլ էիք	sir-el ej-i-k ^h սիրել էք
3PL	sir-il e-i-n	սիրիլ էին	sir-el ej-i-n սիրել էն
√-PERF.CVB AUX-PST-AGR		√-PERF.CVB AUX-PST-AGR	

7.3.3.2.3 Past perfective or aorist *HD: The past perfective (Table 7.34) is also called the aorist. In SEA for /sir-e-l/ ‘to like’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Tbilisi dialect behaves the same, though the 3SG uses a different theme vowel.*

Table 7.34: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

Tbilisi		cf. SEA		
1SG	sir-e- \widehat{ts}^h -i-∅	սիրեցի	sir-e- \widehat{ts}^h -i-∅	սիրեցի
2SG	sir-e- \widehat{ts}^h -i-r	սիրեցիր	sir-e- \widehat{ts}^h -i-r	սիրեցիր
3SG	sir-i- \widehat{ts}^h -∅-∅	սիրեց	sir-e- \widehat{ts}^h -∅-∅	սիրեց
1PL	sir-e- \widehat{ts}^h -i-nk ^h	սիրեցիլը	sir-e- \widehat{ts}^h -i-նկ ^h	սիրեցիլը
2PL	sir-e- \widehat{ts}^h -i-k ^h	սիրեցիք	sir-e- \widehat{ts}^h -i-k ^h	սիրեցիք
3PL	sir-e- \widehat{ts}^h -i-n	սիրեցին	sir-e- \widehat{ts}^h -i-n	սիրեցին
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

7.3.3.2.4 Subjunctive present and past *HD: In SEA, the subjunctive present (Table 7.35) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the indicative present. For a verb like ‘to like’, the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Tbilisi dialect follows the same system but with the opposite choice of vowels. The theme vowel is /e/ for the present 3SG, and /i/ elsewhere.*

Table 7.35: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

Tbilisi		cf. SEA		
1SG	sir-i-m	սիրեմ	sir-e-m	սիրեմ
2SG	sir-i-s	սիրես	sir-e-s	սիրես
3SG	sir-e-∅	սիրե	sir-i-∅	սիրի
1PL	sir-i-nk ^h	սիրելը	sir-e-նկ ^h	սիրելը
2PL	sir-i-k	սիրեք	sir-e-k	սիրեք
3PL	sir-i-n	սիրեն	sir-e-n	սիրեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	

HD: In SEA, the subjunctive past (Table 7.36) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Tbilisi, the same is used. Note how the theme vowel stays a constant /e/ in the past, unlike the variation in the present.

Table 7.36: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb 'to like' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-e-i-∅	սիրեի	sir-ej-i-∅	սիրեի
2SG	sir-e-i-r	սիրեիր	sir-ej-i-r	սիրեիր
3SG	sir-e-∅-r	սիրեր	sir-e-∅-r	սիրեր
1PL	sir-e-i-nk ^h	սիրեիլը	sir-ej-i-nk ^h	սիրեիլը
2PL	sir-e-i-k ^h	սիրեիզ	sir-ej-i-k ^h	սիրեիզ
3PL	sir-e-i-n	սիրեին	sir-ej-i-n	սիրեին
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

7.3.3.2.5 **Tenses built from the subjunctive: Future and debititive** *HD: In Tbilisi, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 7.37). The future and past future are built by adding the prefix /ku/ before the subjunctive present and subjunctive past. The debititive and debititive past are formed also by adding the proclitic /piti/ before the appropriate subjunctive form. I don't provide morpheme glosses for these forms for space. SEA behaves essentially the same (with the expected difference in theme vowels) and I don't provide its paradigm.*

Table 7.37: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to like' in the Tbilisi dialect

	Future <ապառնի>		Past future <անցեալ ապառնի>	
1SG	ku sir-i-m	կու սիրիմ	ku sir-e-i-∅	կու սիրեի
2SG	ku sir-i-s	կու սիրիս	ku sir-e-i-r	կու սիրեիր
3SG	ku sir-e-∅	կու սիրե	ku sir-e-∅-r	կու սիրեր
1PL	ku sir-i-nk ^h	կու սիրեիլը	ku sir-e-i-nk ^h	կու սիրեիլը
2PL	ku sir-i-k	կու սիրեիզ	ku sir-e-i-k ^h	կու սիրեիզ
3PL	ku sir-i-n	կու սիրեին	ku sir-e-i-n	կու սիրեին
	FUT √-TH-AGR		FUT √-TH-PST-AGR	
	Debititive պարտաւորական ներկայ		Debititive past պարտաւորական անցեալ	
1SG	piti sir-i-m	պիտի սիրիմ	piti sir-e-i-∅	պիտի սիրեի
2SG	piti sir-i-s	պիտի սիրիս	piti sir-e-i-r	պիտի սիրեիր
3SG	piti sir-e-∅	պիտի սիրե	piti sir-e-∅-r	պիտի սիրեր
1PL	piti sir-i-nk ^h	պիտի սիրեիլը	piti sir-e-i-nk ^h	պիտի սիրեիլը
2PL	piti sir-i-k	պիտի սիրեիզ	piti sir-e-i-k ^h	պիտի սիրեիզ
3PL	piti sir-i-n	պիտի սիրեին	piti sir-e-i-n	պիտի սիրեին
	DEB √-TH-AGR		DEB √-TH-PST-AGR	

HD: The debititive forms show an alternative strategy. The previously discussed strategy in Table 7.37 was to place the particle /piti/ before the inflected verb. The verb carries tense and agreement inflection. In contrast, an alternative strategy (Table 7.38) is to place the tense and agreement morphology onto the particle /piti/. The verb is then in a constant shape: /sir-i/ for 'to like'. Agreement is thus mobile.

Table 7.38: Alternative forms for the debititive for the verb 'to like' in the Tbilisi dialect with mobile agreement

	Debitive		Debitive past	
	պարտաւորական ներկայ		պարտաւորական անցեալ	
1SG	pit-i-m sir-i	պիտիմ սիրի	pit-e-i-∅ sir-i	պիտի սիրի
2SG	pit-i-s sir-i	պիտիս սիրի	pit-e-i-∅ sir-i	պիտիր սիրի
3SG	pit-i-∅ sir-i	պիտի սիրի	pit-e-∅-i sir-i	պիտեր սիրի
1PL	pit-i-nk sir-i	պիտինք սիրի	pit-e-i-nk sir-i	պիտինք սիրի
2PL	pit-i-k ^h sir-i	պիտիք սիրի	pit-e-i-k ^h sir-i	պիտիք սիրի
3PL	pit-i-n sir-i	պիտին սիրի	pit-e-i-n sir-i	պիտին սիրի
	DEB-?-AGR √-?		DEB-?-PST-AGR √-?	

HD: Adjarian doesn't ambiguously state if the verb in this alternative strategy is a specific participle, or if all verbs show the same type of final vowel. It's also unclear to me what is the proper glossing for the inflected forms of the particle /piti/. The second vowel alternates between /i,e/ in exactly the same way as the theme vowel of the verb 'to like' in the above paradigms. It's unclear to me if the second vowel in this particle is thus still the same debititive morpheme, vs. a theme vowel, vs. some other morpheme.

7.3.3.2.6 Other tenses built from participles HD: Adjarian provides a paradigm for something he calls the 'debititive past perfect'. It consists of the debititive particle /piti/, plus what appears to be the perfective converb with /-il/, and then the past auxiliary.

Table 7.39: Debitive past perfective <պարտաւորական գերակատար> for the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

1SG	piti sir-il e-i-∅	պիտի սիրիլ էի
2SG	piti sir-il e-i-ɾ	պիտի սիրիլ էիր
3SG	piti sir-il e-∅-ɾ	պիտի սիրիլ էր
1PL	piti sir-il e-i-nk ^h	պիտի սիրիլ էնք
2PL	piti sir-il e-i-k ^h	պիտի սիրիլ էք
3PL	piti sir-il e-i-n	պիտի սիրիլ էն
DEB ✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR		

7.3.3.2.7 Imperative and prohibitive *HD: For the imperative 2SG, SEA adds the morph /-ir/ after the root for a verb like ‘to like’ (Table 7.40). For the 2PL, archaic SEA adds the sequence /-e-ts^h-ek^h/ after the root such that /-e-ts^h/ forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. More modern registers use just the suffix /-ek^h/ without the aorist stem. The prohibitive is marked by just adding the proclitic /mi/ before the verb*

HD: Tbilisi uses the same strategy for the imperative 2PL. For the 2SG, the post-root vowel is /e/. It’s unclear if this /e/ is a special agreement morpheme or if it’s the theme vowel. For the prohibitive though, Tbilisi ends up using /i/ for the 2SG, and /ek^h/ for the 2PL. Thus the imperative and negative imperative (prohibitive) are not obviously connected.

Table 7.40: Imperative and negative imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA			
IMP 2SG	sir-é	սիրէ՛	sir-ir	սիրիր		✓-IMP.2SG
IMP 2PL	sir-e-ts ^h -ek ^h	սիրէցէք	sir-e- ^{ts^h} -ek ^h	սիրէցէք	dated	✓-TH-AOR-IMP.2PL
			sir-ek ^h	սիրէք	modern	✓-IMP.2PL
PROH 2SG	mí sir-i	մի՛ սիրի	mi sir-ir	մի սիրիր		PROH ✓-IMP.2SG
PROH 2PL	mí sir-ek ^h	մի սիրէք	mi sir-e- ^{ts^h} -ek ^h	մի սիրէցէք	dated	PROH ✓-TH-AOR-IMP.2PL
			mi sir-ek ^h	մի սիրէք	modern	PROH ✓-IMP.2PL

7.3.3.2.8 Non-finite forms *HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 7.41. Note that present participle is also called the subject participle. What Adjarian calls the past participle is differentiated in SEA as a resultative participle with /-ats/ and a perfective converb with /-el/.*

Table 7.41: Participles or converbs <ոերբայսեր> for the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

Infinitive	աւորոշ	Tbilisi	cf. SEA		
Present	ներկայ	sir-i-l	sir-e-l	սիրել	✓-TH-INF
Past	ասցեալ	sir-o ⁸	sir-o ⁸	սիրող	✓-SPTCP
		sir-il	sir-el	սիրել	✓-PERF.CVB
		sir-i	sir-i	սիրի	✓-PERF.CVB
		sir-ats ⁹	sir-ats	սիրած	✓-RPTCP
Future	ապառնի	sir-e-l-u	sir-e-l-u	սիրելու	✓-TH-INF-FUT.CVB
		sir-e-l-ats ^h u	sir-e-l-ats ^h u	սիրելացու	✓-TH-INF-?

Original page number 57.

7.3.3.3 Other conjugation classes

The other conjugations follow this pattern for the most part. The present, imperfective, and the future use the same strategy. It is only the past perfective and the imperative which have their own construction, in accordance with Classical Armenian.

HD: He means that the past perfective and imperative have class-specific construction rules, similar to CA and to SEA. Table 7.42 shows the paradigm for the I-Class. The I-Class with theme /-i/ does not exist in SEA, but it does in SWA. For easier contrast, we contrast Tbilisi with SWA.

Table 7.42: Past perfectives (aorists) and imperatives for the I-Class verb /-il/ <ḥl> ‘to live’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SWA
Infinitive		√-TH-INF abr-i-l ապրիլ
Past perfective	√-TH-AOR-PST-AGR	√-TH-AOR-PST-AGR
1SG	apr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-∅ ապրեցա	abr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-∅ ապրեցայ
2SG	apr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-r ապրեցար	abr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-r ապրեցար
3SG	apr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-v ապրեցավ	abr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-v ապրեցաւ
1PL	apr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-nk ^h ապրեցանք	abr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-ŋk ^h ապրեցանք
2PL	apr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-k ^h ապրեցաք	abr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-k ^h ապրեցաք
3PL	apr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-n ապրեցան	abr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-n ^h ապրեցան
Imperative	√-TH-(AOR)-AGR	√-TH-(AOR)-AGR
2SG	apr-í-∅ ապրի	abr-i-r ապրիր
2PL	apr-e- $\widehat{ts^h}$ -ek ^h ապրեցեք	abr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-k ^h ապրեցեք
Prohibitive	PROH √-TH?-AGR	PROH √-TH-AGR
2SG	mí apr-í-∅ մի ապրի	mi abr-i-r մի ապրիր
2PL	mí apr-e-k ^h մի ապրեք	mi abr-i-k ^h մի ապրիք

HD: Another class is the irregular infix verbs that end in the morph sequence /-n-i-l/. The /n/ is a meaningless stem-extender that's deleted in the past perfective. In SEA, the theme vowel /i/ is replaced by /e/. We show just the Tbilisi and SWA paradigms for illustration (Table 7.43).

Table 7.43: Past perfectives (aorists) and imperatives for the infixed verb /has-/ ‘to reach’ and /hak^h-/ ‘to wear’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SWA
Infinitive		$\sqrt{-VX-TH-1NF}$ has-n-i-l հասնիլ
Past perfective	$\sqrt{-PST-AGR}$	$\sqrt{-PST-AGR}$
1SG	has-a-∅ հասա	has-a-∅ հասայ
2SG	has-a-r հասար	has-a-r հասար
3SG	has-a-v հասավ	has-a-v հասաւ
Infinitive		$\sqrt{-VX-TH-1NF}$ hak ^h -n-i-l հազնիլ
Imperative	$\sqrt{-TH-(AOR)-AGR}$	$\sqrt{-TH-(AOR)-AGR}$
2SG	hak ^h -i-∅ հազի՛	hak ^h -i-r հազիր
2PL	hak ^h -ék ^h հազեր	hak ^h -ék ^h հազեր
Prohibitive	PROH $\sqrt{-VX-TH?-AGR}$	PROH $\sqrt{-VX-TH-AGR}$
2SG	mí hak ^h -n-i-∅ Մի՛ հազնի	mi hak ^h -n-i-r Մի հազնիր
2PL	mí hak ^h -n-e-k ^h Մի՛ հազեր	mi hak ^h -n-i-k ^h Մի հազնիր

HD: The A-Class uses the theme /-a/ and it's found in both SEA and Tbilisi. The two dialects utilize the same strategies for the perfective and imperative. Though in the prohibitive, SEA just uses the particle /mi/ plus the imperative, while Tbilisi uses the particle and a different sequence of verbal suffixes (Table 7.44).

Table 7.44: Past perfectives (aorists) and imperatives for the A-Class 'to stay' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
Infinitive		$\sqrt{-TH}$ -INF mən-a-l
Past perfective		$\sqrt{-AOR}$ -PST-AGR
1SG	mən-a- $\widehat{ts^h}$ -i-∅	մնացի
2SG	mən-a- $\widehat{ts^h}$ -i-r	մնացիր
3SG	mən-a- $\widehat{ts^h}$ -∅-∅	մնաց
1PL	mən-a- $\widehat{ts^h}$ -i-nk ^h	մնացինք
2PL	mən-a- $\widehat{ts^h}$ -i-k ^h	մնացիք
3PL	mən-a- $\widehat{ts^h}$ -i-n ^h	մնացին
Imperative	$\sqrt{-TH}$ -(AOR)-AGR	$\sqrt{-TH}$ -(AOR)-AGR
2SG	mən-á-∅	մնա՛
2PL	mən-a- $\widehat{ts^h}$ -ék ^h	մնացէք
Prohibitive	PROH $\sqrt{-TH}$ -(AOR)-AGR	PROH $\sqrt{-TH}$ -(AOR)-AGR
2SG	mí mən-a-∅	մի՛ մնա
2PL	mí mən-a-k ^h	մի՛ մնաք

HD: Inchoative verbs end in */-nal/* (Table 7.45). The aorist patterns the same across Tbilisi and SEA. But the prohibitive again uses different suffixes for Tbilisi. Note that I suspect the Tbilisi verb is a reflex of Classical /heranal/ <հեռանալ> but I'm not sure.

Table 7.45: Past perfectives (aorists) and imperatives for the inchoative 'to go away' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
Infinitive		$\sqrt{-LV}$ -INCH-TH-AGR her-a-n-a-l
Past perfective		$\sqrt{-AOR}$ -PST-AGR
1SG	hir-a- $\widehat{ts^h}$ -a-∅	հիռացա
2SG	hir-a- $\widehat{ts^h}$ -a-r	հիռացար
3SG	hir-a- $\widehat{ts^h}$ -a-v	հիռացավ
Imperative	$\sqrt{-LV}$ -AOR-AGR	$\sqrt{-LV}$ -AOR-AGR
2SG	hir-a- $\widehat{ts^h}$ -í	հիռացի
2PL	hir-a- $\widehat{ts^h}$ -ék ^h	հիռացէք
Prohibitive	$\sqrt{-LV}$ -INCH-TH-AGR	$\sqrt{-LV}$ -AOR-AGR
2SG	mí hir-a-n-a-k ^h	մի՛ հիռանա
2PL	mí hir-a-n-a-k ^h	մի՛ հիռանաք

7.4 Literature

As of now, there have been three studies on the Tbilisi dialect. The first was by Gevorg Akhverdian (Գեորգ Ախվերդյան), in the beginning of his published work on Sayat Nova (Սայաթ-Նովայ) (**Ախվերդյան 1852**: 1-41), and almost everywhere after that in a note. The second is by the Armenologist **Petermann (1867)**. The third is the work by Armenologist Thomson (Томсонъ; *HD: modern Russian: Александър Томсон*) in Russian (**Томсон 1890**).³ This work was summarized in German by L. Patrubâni in the periodical *Sprachwissenschaftliche Abhandlungen*, volume 1, page 289-302.

Besides these, there are many works that are written in the Tbilisi dialect, mostly in comedies. From these, we mention the main ones.

Original page number 58.

HD: I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Tbilisi dialect
 - Գեորգ Տեր-Աղեքսանդրեան
 - * Թիֆլիսեցոց մտաւոր կեանքը (հաւաքածու Բանաւոր գրականութեան) █
Թիֆլիս, 1885
 - * Ուխտագնացութիւն ի Թելեթ. Կոռունկ 1860, page 898-922
 - Գեորգ Ախվերդյան - Սայաթ-Նովա. Մոսկվա, 1852
 - Գաբրիէլ Սուլսդուկեանց - Պեպօ. Թիֆլիս, 1876
 - * Խաթաբալա. Թիֆլիս, 1881
 - * Զանդած օջավ. Թիֆլիս, 1882
 - * Ելի մեկ զոհ. Թիֆլիս, 1884
 - * Գիշերվա սարբը Խեր Է. Թիֆլիս, 1881
 - * Օսկան Պետրովիչը դժուկսկումը
 - Երեցփոխեան Գ. - Այ քեզ օյին. Թիֆլիս, 1886
 - Եսայեան Յարութիւն - Սոնայի Նշանդրեան. Թիֆլիս, 1904
 - Պատկանեան Միքայէլ 6 -- Միջի մարդ կամ Մօցիքով. Թիֆլիս. 1859
 - Տեր-Գրիգորեան Միքայէլ
 - * Նիսօյի Նշնիլը
 - * Վույ քի իմ Վէչեր
 - * Պեպօյի ակճուր
 - * Պառաւներուն խրատ

³HD: Adjarian's original citation is an abbreviation: Грам. современ. Армянского языка гор. Тифлисъ Рեդиուպուրկ 1890.

* Եւ Ել քի մօցիքլութին

- Փուզինեան Նիկողայոս - Դալալ Դ'ազո
- Փառնակես - Գրականական Երեկոյ. Թիֆլիս, 1886
- Սարգիս - Ռուստավելի. Ըստու մորթի հազար մարդ. Կոռուսկ, 1860
- Քախկղի Դաբաղ Դ'ազօհ մասլտաթը. Կոռուսկ, 1862, page 454-498
- Գեօ Ալետիսով - Քախկղի Շաքար Մանուշակեանցի բարովազրի շուլդաբը. Կոռուսկ, 1862, page 135-152

Besides these, there are many small funny articles that have been published in Tbilisi periodicals, especially in Խաթաբալա [Khatabala] and Hayeli (Հայելի [Mirror]), which we thought would be superfluous to discuss in detail.

7.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

7.5.1 Sample 1

Adjarian's source: Սայեաթ-Նօվա (page 139)

Պատկիրքը դ'ալամօվ քաշած, թահրը օանգէ ռանգ իս անում.

Երեսիդ խալըն ծածկում է մազիրը, խափանգ իս անում.

Բացվիլ իս կարմիր վարթի պէս, բըլբուի հիգ հանգ իս անում.

Ակրեքըդ օսկումըն շարած, պըօչըդ մահանգ իս անում:

Երեսըդ նուր լուսնի նման՝ քանի կէհա՝ կու բօլըրվի.

Դաստա մաղըդ նամ չի ուզի, առանց հուսիլ կու օլըրվի.

Ենուր համա քու տենօղըն իր ճամփէմէն կու մօլըրվի

Յիկ մըտնում իս մէջլիսումըն, շանգ շուկի շաբանց իս անում:

Original page number 59.

Երեսըդ տեսնեյու գուքան քաղաք քախկօվ, գիղ գիղի պէս.

Մէնողըն քիզմէն կու առնէ անմահական դիգ, դիգի պէս.

Յիկ տիզէմէդ ժած իս գալի, շըխշըխկում իս շիղշիղի պէս.

Ինչ կ'օնիս սանթուր, քամանչէն. գուքսըդ չօնգուր, չանգ իս անում:

Ծուցիդ մէշեն վարթ, մանիշակ. սընբուլ ու սուսան իս շինի.

Թու տէղըն բազըն ի՞նչ կ'օնէ, քու հուտըն ռէհան իս շինի.

Քամին մէշըն անց է կէնում մասիրըդ յէլքան իս շինի.

Աշխարքըն ծօվ, դուն մէշըն նավ ման իս գալի, լանգ իս անում:

7.5.2 Sample 2

Adjarian's source: Ելի մէկ զոհ, page 1-4

- Եսէնգ ել իր ասածի՞. «հա ու չէ» բէ իմանում Ելի:
- Բթխիխստ իո չի՞ն կանա անի խէխճին. տէսնում իս չէ ուզում, զօռով բան կուպի՞:
- ԶԵ՞նդ, զԵ՞նդ, դիկի քու միզն է, Բարբարէ, վուր Եսէնց դ'այիմ է կանգնած:
- Վունց չէ, մէ իմ խիլքօվ է ապրում, մէկ ել քու խիլքօվ:
- Յիս ել ետ իմ ասում Ե՛, վուր ինչ ուզից՝ հիղը գրանցիր. ի՞նչ ասավ հիղը բանի տպիր ու վիրըը բերիր են տիղը, վուր վունց հօրն է լսում, վունց մօրը:
- Թէ կի նա իր հօր վրա ել ու մօր վրա ել խելօք է, յիս ի՞նչ անիմ ետումը, քա՞:
- Ա՛յ, ա՛յ, Եսէնց իս խօսում դիկի վուր իրան ել իս գժվեցնում Ե՛:
- Դուն թէ գժվեցնում իս, թէ չէ յիս հսկի ել չիմ գժվեցնում:
- Ի՞նչ, ի՞նչ... յի՞ն իմ գժվեցն՝ արի ու հիղը խօսի:
- Բաս ի՞նչ իս անում. ամալ աշքարա ասում է վուր չէ ուզում, դուն կի ուզում իս զօռով ուզիլ տա. ավար վո՞լր խելօքը կու լսէ. հա գժվեցիլ է ու գժվեցիլ:
- Տօ, Ստեփան Դանելիչը, Ստեփան Դանելիչը, են միլյոններու տէրը, ախչիկ ըլի տայի ագանչաքօվ պաղանտաքօվ, Ենդ՝ ադա փուրդ ու բաժնքօվ ու խելօքը չուզէ՛: Տօ, հազիր ասիս թէ՛ վո՞լր խելօքը չի ուղի՞:
- Ի՞նչ անիմ. իո տԵ՞սնում իս վուր նրա ուշկ ու միտքը Անահին է:
- Յիս նրան Անահին կու շանց տամ. հալա մէ մուկափ տա:

Original page number 60.

Եսէնց ել օ՛յին. մարթ ծիյէմեն վեր գա իշին նտսի՞. մարթ խալ ու խալիչէն թօլնէ գեղնի վրա գլորվի՞... Տեր օղօրմած Աստուծ... Ը՛մ, Յա՛գօր Սիմօնիչ, Ե՞ս եր քու մտկումն Ելի... Ենքան Եկավ ու զնաց, Ենքան տարավ ու երի (Եբեր), ինչըրու աղունակի պէս, Երեխիս խիլքէմէն արավ խստակ: Բաս թէ յիս քու տակը մսացի, Յազօր Սիմօնիչ, Ել յիս մարթ չիմ ըլի, Ել ես գրակը գլխիս գրակ չի ըլի... Ես ի՞նչ ընտիր մօղա Եկավ, ա՛խպէր, թէ յաղի (օտար) տանը յաղի տղէն տուն ու գուս անէ, ճաշ զնա, իրիգուն զնա, ախչկա հիգ սազ ու բազ (խօսակցի) անէ, կ'օսիս նրա բիծու (հօրեղբայր) տղէն ըլի, ի՞նչ է հարէֆնիր ինք, կ'օսէ. հարէվսիր չդառան՝ ցավ դառան. յիրգնուց պատիժ Եկան գլխիս Ելի: Դուն ել

ամեն սահաթի ես ճաշ սարքե նրանց համա, ես մոլորեք (քաղցրաւենիք) մօղ տար, ես միրը առնուկ տու... Ե՞ս եիր ուզում Ելի: Աստուծ քիզ կու հարցնե, քի՞զ, Բարբարէ, Միհսեհի գժվեցնօղը բաշտան ջեր (առաջին անգամ) դուն իս:

– Ի՞նչ հանգն իս խօսում, ա՛ մարթ. դուն վուր հեր իս, իս մեր չի՞մ. դուն վուր ուզում իս Միհսեհի լավութինը, յիս չիմ յուզո՞ւմ: Տեսում իս իր ասածն Ե: Ախար վրեն չարանում իս, են իսիթի տերն է վուր վախենա՛:

– Բարեմց ասա ձեռներուն Ել պաշ անիմ Ե՛լի:

– Օ՛վ Ե ասում վուր ձեռին պաշ անիս, ամա ամազ իս արի, աշխատանք իս քաշի, ուսում իս տվի, բերիլ իս մարթ իս շինի. քա, թօղ ի՞նչ քեվի՞ց տա են անէ Ե՛, քի՞զ ի՞նչ:

8 Karabakh

Original page number 61.

8.1 Background

Among the 31 New Armenian dialects, the largest and the most widespread is the Karabakh dialect. Its borders go from the north until the final edges of the Caucasus, from the south until Tabriz, from the east until the shores of the Caspian Sea, from the west until Lake Sevan and the borders of the dialects of Yerevan and Karin.

The Karabakh dialect has likewise gone further beyond these borders to far away places. In Asia minor, next to Smyrna and Aydin there is an old Armenian settlement, which one or two centuries ago came from Karabakh and established those lands. Although this community has for the most part become Turkish-speaking, but there are two places (Burdur and Ödemiş) which still haven't lost their native dialect.

Because the Karabakhians are a very tall, strict mercantile, clever, capable, and entrepreneurial people, they have recently crossed to the other side of the Caspian sea and came to the various cities of Turkistan, Tatarstan and Manchuria, such as Krasnovodsk, Samarkand, Tashkent, and so on. But because these are not established migrant communities yet, we have not included them into our borders.

In this way, the main places where the Karabakh dialect is spoken are the following: Shushi, Gandzak, Nukha, Baku, Derbent, Shamakhi villages, Agstafa, Dilijan, Gharakilisa, Gazakh province, Bolnis-Khachini, in Persia the entire province of Karadagh, the northern part of Tabriz in the Armenian-populated village of Mujumbar, the Lilava district of Tabriz which is a settlement of Mujumbar and Karadagh, also in Ottoman Turkey in Ödemiş and Burdur.

For a dialect that is so widespread, it would not be possible for the dialect to maintain its unity, and it would naturally develop many subdialects. But the Karabakh dialect is not like this. Baku, Shamakhi villages, ...

Original page number 62.

... Derbent, Nukha and its villages, and Bolnis-Khachini are largely the same as the Shushi dialect. Only Gandzak differs from the main dialect, which has more purer forms and according to this is found in the middle between the Karabakh and Yerevan dialects. Pure subdialects are Karadagh and Gazakh, which we later talk about individually.

8.2 Phonology

8.2.1 Segment inventory

The phonetic system of Karabakh is rich both in its vowels and consonants. It has in total 46 sounds.

8.2.1.1 Monophthong vowel inventory

HD: It has the monophthong vowels in Table 8.1.

Table 8.1: Monophthongal vowels of the Karabakh dialect

/i/ <ի>	/y/ <իւ>			/u/ <նւ>
/e/ <է>	/œ/ <էօ>	/ø/ <նէ>	/ə/ <ն>	/o/ <օ>
/æ/ <ա>				/a/ <ա>

HD: Note the vowel <նէ> which is quite difficult to understand. He and other Armenian sources describe this vowel as a midpoint between /ə/ and /e/, and that it forms minimal pairs with /ə/ (Սարգսյան 2013: 6-7). Auditorily however, it's not clear what acoustic cues are used by dialectologists to create this description. We have found the following contradictory information:

- Adjarian implies this sound is a monophthong. But others have said this is a diphthong (Դավթյան 1966: 16).
- In his earlier work, Adjarian says this sound is the same as the French letter <é>, suggesting that the <ն, նէ> contrast is between /ɛ, e/ (Աճառեան 1901: 7)
- Bert Vaux reports that such a vowel sounds like a backed schwa and easily confusable as a /we, ɥe/ sequence.
- Victoria Khurshudyan reports that this vowel is backer than the schwa, and that it's close to Russian <ы> /i/.
- A speaker from Karabakh told me that, for her, the sounds /ə/ and <նէ> are interchangeable, and that <նէ> feels like a diphthong but with the schwa part shorter.

- In some of the few acoustic samples that I could find, I sense that this vowel had a wide variation of pronunciations – sometimes it sounds lower, higher, or with an offglide /j/ – it has been hard for me to pinpoint it down to a single type of central vowel.

For this translation, I treat the closest IPA approximation as /ə/ – an /ə/ with some fronting. Previous transcriptions that I've come across include <ə> (Adjarian 1909: 25). The Karabakh dialect is not moribund, so future work could look into the exact yet acoustic values of this vowel.

8.2.1.2 Diphthong vowel inventory

HD: Karabakh has the diphthong vowels in Table 8.2.

Table 8.2: Diphthongal vowels of the Karabakh dialect

/eɪ/ <ɛj>	/oi/ <oj>	/uə/ <ələw>
-----------	-----------	-------------

8.2.1.3 Consonant inventory

HD: It has the consonants in Table 8.3.

Table 8.3: Consonants of the Karabakh dialect

Stops	Labial /b/ /p/ /p ^h / <p> <ψ> <ψ>	Coronal /d/ /t/ /t ^h / <ɳ> <ɳ> <ɳ>	Dorsal/Back /g/ /k/ /k ^h / <q> <կ> <պ> /g ^j / /k ^j / /k ^{hj} / <qj> <կj> <պj>
Affricates		/dʒ/ /tʃ/ /tʃ ^h / <չ> <չ> <չ> /dʒ/ /tʃ/ /tʃ ^h / <չ> <չ> <չ>	
Fricatives	/v/ <վ>	/s/ /z/ /ʃ/ /ʒ/ <ս> <զ> <շ> <ժ>	/χ/ /ʁ/ /h/ <χ> <ր> <հ> /h ^j / <հj>
Sonorants	/m/ /n/ <ւ> <ւ>	/ɾ/ /ɾ/ /l/ /j/ <ռ> <ռ> <լ> <յ>	

8.2.2 Stress and vowel deletion

As in the Yerevan and Tbilisi dialect, the Karabakh dialect places stress on the penultimate syllable. In these two other dialects, the change in stress did not cause other changes. But in the Karabakh dialect, this change has caused the loss of vowels. Every vowel that is found before stress is either turned into a schwa /ə/ <ŋ> or completely lost (Table 8.4).¹

Table 8.4: Penultimate stress and vowel deletion in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA	
‘gospel’	awetárán	աւետարան	avetárán	ավետարան
‘request’	añatjánk ^h	աղաչամք	añatjánk ^h	աղաչամք
‘request’	nawakatik ^h	նավակատիք	nawakatik ^h	նավակատիք
‘fawning’	erespaštut ^h yun	երեսպաշտութիւն	jerespastut ^h yun	երեսպաշտութիւն
‘today’	ojsáur	այսար	ojsóր	այսօր
‘swallow’	tsitsernák	ծիծեռնակ	tsitsernák	ծիծեռնակ
‘razor’	atseli	ածելի	atseli	ածելի
‘pigeon’	atqamí	աղամի	atqamí	աղամի
‘evening’	erekój	երեկոյ	jerekó	երեկո

8.2.3 Sound changes

Of the splendid phonetic changes in the dialect, we mention the following important ones.

8.2.3.1 Monophthong vowel changes

8.2.3.1.1 Classical Armenian /a/ <ω> Classical Armenian /a/ <ω> became /a/ <ω> for the words in Table 8.5.

Table 8.5: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /a/ <ω> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘thick’	t ^h ándzər	թանձր	t ^h ándzər
‘to rise’	bardzranál	բարձրանալ	bars ^h ranál
‘account’	hamár	համար	hamár

Classical Armenian /a/ <ω> became /æ/ <ü> for the words in Table 8.6.

¹HD: The word ‘swallow’ in Classical was <ծիծեռն> /tsitsern/. The form I provide is hypothetical, but Adjarian treats it as non-hypothetical.

Table 8.6: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /æ/ <այ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘tail’	agí ագի	hækʰy հայքիւ	agí ագի
‘field’	ánd անդ	hænd հանդ	ánd անդ
‘good’	láu լաւ	læv լավ	láv լավ
‘lightning’	kaɪtsákən կայծակն	kætsæk կայծակ	kajtsák կայծակ
‘spring’	garún գարուն	kʰærfunkʰ կայրունք	garún գարուն

Classical Armenian /a/ <ա> became /e/ <այ> for the words in Table 8.7.

Table 8.7: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /e/ <այ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘thin’	barák բարակ	pérak պէրակ	barák բարակ
‘thing’	ban բան	pen պէն	ban բան
‘cotton’	bambák բամբակ	pémbak պէմբակ	bambák բամբակ
‘turtle dove’	tatrák տատրակ	tétrak տէտրակ	tatrák տատրակ
‘water-mill’	ðzərəlátsʰ ջրաղաց	ðjéksatsʰ ճէղաց	ðzərəlátsʰ ջրաղաց
‘empty’	datárk դատարկ	tértak տէրտակ	datárk դատարկ
‘to conquer’	jałtʰél յաղթել	jéχnel յէխնել	haχtʰél հաղթել

8.2.3.1.2 Classical Armenian /e/ <է> Classical Armenian /e/ <է> became /e/ <է> for the words in Table 8.8.

Table 8.8: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /e/ <է> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘wife’s father’	anér անէր	háner հանէր	anér անէր
‘grave’	gerezmán գերեզման	kʰərézمان կիրէզման	gerezmán գերեզման
‘thirty’	eresún երեսոն	ərésun օրէսոն	jeresún յերեսոն
‘hand’	ðzér-kʰ (plural) ծեռք	ðserkʰ ծեռք	ðzérkʰ ծեռք
‘mouth’	berán բերան	pérən պէրան	berán բերան

Original page number 63.

Classical Armenian /e/ <է> became /ə/ <ըէ> for the words in Table 8.9, though some Karabakh villages use /ə/ <ը>.

Table 8.9: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /ə/ <ը> or /ə/ <ը> or in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘you.PL.DAT’	d̪e̪z	ծեզ	tsəz	ծըէզ	d̪e̪z	ծեզ
‘our’	mer	մեր	ma̪r	մըէր	mer	մեր
‘big’	mets	մեծ	mə̪sts	մըէծծ	mets	մեծ
‘bridegroom’	p ^h esáj	փեսայ	p ^h ə̪sa	փըէսա	p ^h esá	փեսա
‘to die’	meranél	մեռանել	mə̪rnel	մըէռնել	mernél	մեռնել

Classical Armenian /e/ <է> became /je/ <յէ> for the words in Table 8.10. This happens at the beginning of both monosyllabic and polysyllabic words.

Table 8.10: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je/ <յէ> or in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘church’	ekele̪ts ^h í	եկեղեցի	jéxtse	յէ՛խծէ	jekeke̪ts ^h í	եկեղեցի
‘sky’	erkín-k ^h (plural)	երկիլը	jérgink ^h í	յէ՛րգիլը	jerkíñk ^h	երկիլը
‘ox’	ézən	եզն	jéznə	յէ՛զնը	jez	եզ
‘T’	es	ես	jes	յէս	jes	ես

Classical Armenian /e/ <է> became /i/ <ի> for some words (Table 8.11a). This changes happens especially in those words where the Classical form had two subsequent /e/ <է> sounds (Table 8.11b).

Table 8.11: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> or in the Karabakh dialect

		Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
a.	'thread'	t ^h el թել	t ^h il թիլ	t ^h el թել
	'sun'	aregákən արեգակն	ərɪk ^h nak օրիքյակն	aregák արեգակ
	'more'	arawél առավել	ívil իվիլ	aravél առավել
b.	'ladle'	serép ^h շերեփ	ſírep ^h շիրեփ	ſerép ^h շերեփ
	'daytime'	ts ^h erék շերեկ	ts ^h írek շիրեկ	ts ^h erék շերեկ
	'face'	erés երես	íres իրես	jerés երես
	'leaf'	teréç տերել	tírev տիրեվ	terév տերև
	'three'	erék ^h երեք	írek ^h իրեք	jerék ^h երեք
	'light (weight)'	t ^h et ^h éu թեթեւ	t ^h ít ^h ev թիթեվ	t ^h et ^h év թեթեւ

8.2.3.1.3 Classical Armenian /ē/ <է> Classical Armenian /ē/ <է> became /e/ <է> for the words in Table 8.12.

Table 8.12: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /e/ <է> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'gum'	χēz խէզ	χézնə խէ՛զնը	χe3 խէզ
'female'	ēg էգ	ek ^{hj} էպյ	eg էգ
'fox'	ału.és աղուէս	ávves ա՛ղվէս	añvés աղվէս
'donkey'	ēʃ էշ	eʃ էշ	eʃ էշ

Classical Armenian /ē/ <է> became /ə/ <ղէ> for the words in Table 8.13.

Table 8.13: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /ə/ <ղէ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'half'	kēs կէս	kəs կըս	kes կէս
'point'	kēt կէտ	kət կըտ	ket կէտ

Classical Armenian /ē/ <է> became /i/ <ի> for the words in Table 8.14.

Table 8.14: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /i/ <ի> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'heap'	dēz դէզ	tiz տիզ	dez դէզ
'heap'	ſərēʃ շրեշ	ſrīʃ շրիշ	ſərəʃ շրեշ

8.2.3.1.4 Classical Armenian /i/ <հ> Classical Armenian /i/ <հ> became /i/ <հ> for the words in Table 8.15.

Table 8.15: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /i/ <հ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘nine’	íñən ինս	ínnə ինսը	íñən ինս
‘full’	lí լի	líjnə լիյնը	lí լի
‘louse’	odžíl ոջիլ	vítj̥il վի՛չիլ	votj̥il ոջիլ
‘wine’	giní գինի	kíni կինի	giní գինի
‘what’	int̥ ^h ինչ	hint̥ ^h հինչ	int̥ ^h ինչ
‘chickpea’	sisérən սիսեռն	síserən սի՛սեռն	sisér սիսեռ

Classical Armenian /i/ <հ> became /e/ <է> for the words in Table 8.16.

Table 8.16: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /e/ <է> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘nose’	k ^h it̥ ^h քիթ	k ^h et̥ ^h քեթ	k ^h it̥ ^h քիթ
‘year’	tarí տարի	táre տա՛րէ	tarí տարի
‘church’	ekelets̥ ^h í եկեղեցի	jéx̥tse յէ՛խտէ	ekelets̥ ^h í եկեղեցի
‘yellow’	dełín դեղին	téxen տէ՛ղեն	dešín դեղին
‘barley’	garí գարի	k ^j óre կյէ՛օրէ	garí գարի
‘bitter’	leí լեղի	lxe լղէ	lezí լեղի
‘five’	hing հինգ	heng ^j հենց	hing հինգ

Classical Armenian /i/ <հ> became /ə/ <ըէ> for the words in Table 8.17.

Table 8.17: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /ə/ <ըէ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘one’	mi մի	mə̄t մըտր	mi մի
‘oak’	kałní կաղնի	káknə կա՛ղնը	kakní կաղնի
‘month’	amís ամիս	áməs ա՛մես	amís ամիս
‘meat’	mis միս	mə̄s մըտս	mis միս
‘apricot’	tsíráñ ծիրան	tsé̄rən ծը՛րան	tsíran ծիրան
‘heart’	sirt սիրտ	sə̄t սըտրտ	sirt սիրտ

8.2.3.1.5 Classical Armenian /o/ <n> Classical Armenian /o/ <n> became /o/ <o> for the words in Table 8.18.

Table 8.18: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /o/ <o> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘ash’	moχír	մոխիր	móχer	մօխեր	moχír	մոխիր
‘kernel’	koríz	կորիզ	kórəz	կօրըզ	koríz	կորիզ
‘wheat’	tsʰoreán	ցորեան	tsʰóren	ցօրեն	tsʰoréն	ցորեն

Classical Armenian /o/ <n> became /œ/ <to> for the words in Table 8.19, but only next to the sounds /r, ɾ, ɯ, χ/ <r, n, ɳ, ɿ>. ²

Table 8.19: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /œ/ <to> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘to twist’	olerél	ոլորել	həllœrel	հըլլէօրել	volerél	ոլորել
‘valley’	dzor	ձոր	tsœr	ծեօր	dzor	ձոր
‘four’	tʃɔrs	չորս	tʃʰœrkʰ	չեօրք	tʃʰɔrs	չորս
‘plum’	tʃʰorkʰ	չորք	ʃəllœr	շըլլէօր	salor	սալոր
‘thief’	goł	գող	kœrə	կյեօն	goł	գող
‘work’	gorts	գործ	kœrəts	կյեօրծ	gorts	գործ

Classical Armenian /o/ <n> became /u/ <n̩> for the words in Table 8.20.³

²HD: It's unclear though if the vowel has to be next to those sounds in the Classical form vs. the modern form.

³HD: For the word ‘cress’, Adjarian provides an ancestor form <կոսիմն>, but I've had difficulty verifying if this word existed in Classical Armenian. Instead the form I found in dictionaries like Calfa was <կոսիմն>. For the word ‘dirty’, Adjarian provides the word <աղտոս>. I couldn't determine if this word existed in Classical Armenian; but this word is a compound of Classical roots, so it's possible.

Table 8.20: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /u/ <nL> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘madder’	torón տորոն	túrun տուրուն	torón տորոն
‘cress’	kotímən կոտիմն	kútemnə կուտեմնը	kotém կոտեմ
‘to steal’	gołanál գողանալ	k'usánal կյուղանալ	gošanál գողանալ
‘dirty’	ałtót աղտոտ	jéxtut յեխտուտ	axtót աղտոտ
‘grape’	χałół խալող	háksik հաշուկ	χašók խաշոկ

Classical Armenian /o/ <n> became /ə/ <nE> for the words in Table 8.21, always after the sound /v/ <ψ>.

Table 8.21: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /ə/ <nE> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘king’	tʰagawór թագաւոր	tʰkʰánər թքավոր	tʰakʰavór թագավոր
‘graceful’	ʃenorhawór շնորհաւոր	ʃənəhánər շնորհավոր	ʃənoravór շնորհավոր
‘to get accustomed’	sovoríl սովորիլ	sənəvít սովորիլ	sovorél սովորել
‘smell’	hot հոտ	vət վոտ	hot հոտ
‘hole (CA); pit (SEA)’	hor հոր	vər վոր	hor հոր
‘earth’	hoł հօլ	vəv վօվ	hoł հօլ

Classical Armenian /o/ <n> became /ə/ <վուտ> for the words in Table 8.22, at the beginning of monosyllabic and polysyllabic words.

Table 8.22: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /ə/ <վուտ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘prey’	ors որս	vərs վուտս	vors որս
‘foot’	ótən ոտն	vónnə վուննը	vót ոտն
‘sheep’	otʃʰár ոչիար	vəχʃár վուշիար	votʃʰár ոչիար
‘bone’	óskər ոսկըր	vəskər վուսկուր	voskór ոսկոր
‘buttocks’	or ոռ	vər վուր	vor ոռ

8.2.3.1.6 Classical Armenian /u/ <nL> Classical Armenian /u/ <nL> became /v/ <վ> for the words in Table 8.23, when next to a vowel.

Table 8.23: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /v/ <վ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'fox'	ալւ.էս աղուես	άրվես աղվես	արվես աղվես
'to appear'	տʰու.իլ թուիլ	տʰվալ թվալ	տʰենվել թվել

With the subsequent Classical vowel /a/ <ա>, it forms the diphthong /ua/ <ուա>...

Original page number 64.

... in the following three words (Table 8.24). In Shushi however, these words follow the general rule and are pronounced, *HD: meaning they're pronounced as in SEA with a /av/ sequence instead of /ua/*.⁴

Table 8.24: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /v/ <վ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'rope'	տիպան չուան	տիպան չուան	տիպան չվան
'sourish'	տʰետʰսայ	թթուաշ	տʰետʰսայ
maybe 'to get sour'	տʰետʰսեալ	թթուեալ (?)	տʰետʰսեալ
		տʰվալ (Shushi)	թթվաշ
		տʰետʰսալ	թթվաշ
		տʰետʰվալ (Shushi)	թթվալ

Classical Armenian /u/ <ու> became /o/ <օ> for the words in Table 8.25, when next to a consonant.

Table 8.25: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /o/ <օ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'dog'	յոն շուն	յոն շօն	յոն շուն
'mulberry'	տʰութ թուրթ	տʰօթ թօթ	տʰութ թուրթ
'smoke'	տսոչ ծուխ	տսոչ ծօխ	տսոչ ծուխ
'sour'	տʰետʰս թթու	տʰետʰս թթօ	տʰետʰս թթու
'pomegranate'	նորեն նուռն	նօրնե նօ՛ռնը	նոր նուռ
'I have'	սնիմ ունիմ	օնիմ օնիմ	սնեմ ունեմ
'colt'	կհուրակ քուրակ	կհօրակ քօ՛րակ	կհուրակ քուրակ

⁴I couldn't unambiguously track down what the word <թթուեալ> meant, so I couldn't determine its SEA reflex.

Classical Armenian /u/ <ու> became /u/ <ու> for the words in Table 8.26.

Table 8.26: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /u/ <ու> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘cat’	katú կատու	kátu կատու	katú կատու
‘hail’	kárkút կարկուտ	kárkut կարկուտ	karkút կարկուտ
‘two’	erku երկու	érku երկու	jerkú երկու
‘tear’	artásúk ^h արտասուր	əstásunk ^h ըստաշուր	artasúk ^h արտասուր
‘name’	anúm անում	ánum անում	anún անուն
‘coal’	atsúχ ածուխ	andzúk ածուխ	atsúχ ածուխ

Classical Armenian /u/ <ու> became /y/ <իւ> for the words in Table 8.27.

Table 8.27: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /y/ <իւ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘fish’	dzúkən ձուկն	tsýknə ծիւկնը	dzúk ձուկ
‘egg’	dzú ձու	tsy ծիւ	dzú ձու
‘water’	džur ջուր	tʃyr ճիւր	džur ջուր
‘flea’	lu լու	ly լիւ	lu լու
‘oath’	erdúmən երդումն	ýrt ^h ymnə իւրդիւմնը	jert ^h úm երդում

Classical Armenian /u/ <ու> became /œ/ <էօ> for the words in Table 8.28.

Table 8.28: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /œ/ <էօ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘fawn’	ul ուլ	hœl հէօլ	ul ուլ
‘Friday’	urbát ^h ուրբաթ	áerp ^h æt ^h Եօրփիաթ	urp ^h át ^h ուրբաթ
‘head’	gəlúχ գլուխ	k ^j əlœχ կյոլէխ	gəlúχ գլուխ

8.2.3.2 Diphthong changes

8.2.3.2.1 Classical Armenian /ɑj/ <այ> Classical Armenian /ɑj/ <այ> became /e/ <է> for the words in Table 8.29.

Table 8.29: Change from Classical Armenian /aj/ <այ> to /e/ <է> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘goat’	a̯i̯ts	ə̯ts	aj̯ts
‘wide’	la̯i̯n	len	la̯jn
‘father’	ha̯i̯r	her	ha̯j̯r
‘brother’	elbá̯ir	á̯xper	jeχpá̯jr
	այծ	էտ	այծ
	լայն	լեն	լայն
	հայր	հեր	հայր
	եղբայր	ա՛խպեր	եղբայր

Classical Armenian /aj/ <այ> became /a/ <ա> for the words in Table 8.30, at the end of the word.

Table 8.30: Change from Classical Armenian /aj/ <այ> to /a/ <ա> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘broad bean’	baklái̯	pé̯kla	baklá
‘on’	i verái̯	jə̯rā	və̯rā
‘(male?) child’	tə̯lái̯	tə̯ra	tə̯rā
‘Satan’	satanái̯	sutá̯na	sataná
	բակլայ	պէկլա	բակլա
	ի վերայ	յերա	վրա
	տէլայ	տէրա	տէրա
	սատանայ	սուտանա	սատանա

8.2.3.2.2 Classical Armenian /a̯u/ <աւ> Classical Armenian /a̯u/ <աւ> became /av/ <ավ> when next to a vowel and word-final, as in Table 8.31.

Table 8.31: Change from Classical Armenian /a̯u/ <աւ> to /av/ <ավ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘bird (CA); chicken (SEA)’	ha̯u	hav	hav
‘to like’	hawaníl	hávan kenal	havanél
	հաւ	հավ	հավ
	հաւանիլ	հավան կենալ	հավանել

Classical Armenian /a̯u/ <աւ> became /o/ <օ> when next to a consonant as in Table 8.32.

Table 8.32: Change from Classical Armenian /a̯u/ <աւ> to /o/ <օ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘pigeon’	a̯laquní	jə̯kóneig̯	a̯sasní
‘naphtha’	na̯ut ^h	not ^h	naft ^h
	ալազնի	յեզոնեյգ	ասանի
	նափթ	նօթ	նափթ

8.2.3.2.3 Classical Armenian /ea, eai/ <եա, եայ> Classical Armenian /ea, eai/ <եա, եայ> became /e/ <է> (Table 8.33).

Table 8.33: Change from Classical Armenian /ea, eai/ <եա, եայ> to /e/ <է> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘wheat’	ts ^h oreán գորեան	ts ^h óren գօրեն	ts ^h orén գորեն
‘threshold’	seámk ^h սեամք	semk ^h շեմք	semk ^h շեմք
‘tortoise’	káreái կրեայ	kóre, kóra կօրէ, կօրա	kərjá կրիա

8.2.3.2.4 Classical Armenian /eu/ <եւ> Classical Armenian /eu/ <եւ> became /ev/ <էվ> (Table 8.34).

Table 8.34: Change from Classical Armenian /eu/ <եւ> to /ev/ <էվ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘light (weight)’	t ^h et ^h éu թեթեւ	t ^h ít ^h ev թիթեվ	t ^h et ^h év թեթև
‘sun’	aréu արեւ	árev արեվ	arév արև
‘gray-haired’	alewór ալեւոր	hlévur հլեւուր	alevór ալևոր

8.2.3.2.5 Classical Armenian /iú/ <իւ> Classical Armenian /iú/ <իւ> became /y/ <իւ> for the words in Table 8.35.

Table 8.35: Change from Classical Armenian /iú/ <իւ> to /y/ <իւ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘snow’	dzíun ծիւն	tsyn ծիւն	dzjun ծյուն
‘column’	siúñ սիւն	syn սիւն	dzjun սյուն
‘hundred’	hariúñ հարիւն	harýr հարիւր	harjur հարյուր

Classical Armenian /iú/ <իւ> became /iv/ <իվ> for the words in Table 8.36, when word-final and next to a vowel.

Table 8.36: Change from Classical Armenian /i_u/ <հւ> to /iv/ <հվ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'honor'	pati _u պատիւ	pati _v պատիվ	pati _v պատիվ
'honor'	artsi _u արծիւ	ártsiv ա՛րծիվ	artsiv արծիվ
'sick'	hiwánd հիւանդ	hívand հիվանդ	hivánd հիվանդ

Classical Armenian /i_u/ <հւ> became /iv/ <հվ> for the words in Table 8.36, when word-final.

Table 8.37: Change from Classical Armenian /i_u/ <հւ> to /ev/ <էվ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'fight'	kéri _u կրիւ	krev կրէվ	kəriv կրիվ
'scattered'	tsʰəri _u ցրիւ	tsʰrev ցրէվ	tsʰəriv ցրիվ

8.2.3.2.6 Classical Armenian /oi/ <ոյ> Classical Armenian /oi/ <ոյ> became /v/ <հւ> (Table 8.38).

Table 8.38: Change from Classical Armenian /oi/ <ոյ> to /v/ <հւ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'nest'	boi _u բոյւ	py _v պիւ	bujn բոյն
'evening'	erekó _u երեկու	rýgv րիւգիւ	jerekó երեկո
'blue'	kapóit կապօյտ	k'ápyt կյապիւ	karújt կարոյտ

8.2.3.2.7 Classical Armenian /ov/ <ով> Classical Armenian /ov/ <ով> became /av/ <ավ> (Table 8.39).⁵

⁵HD: I find it odd that Adjarian calls this sequence a diphthong because <վ> most likely was a /v/ sound. This suggests that Adjarian may have actually thought that <ով> was pronounced as /ov/ instead of /ov/.

Table 8.39: Change from Classical Armenian /ov/ <օվ> to /av/ <ավ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘to roast’	χօրօվէլ իսրովէլ	χրավէլ իրավէլ	χօրօվէլ իսրովէլ
‘cow’	kov կով	kav կավ	kov կով
‘salt-INS’	ալ-իւ աղիւ	աչան ա՛ղավ	աչ-օն աղով
‘with-INS’	pʰait-iւ փայսիւ	pʰաճավ փլը՛հավ	pʰայտ-օվ փայսով

8.2.3.3 Consonant changes

8.2.3.3.1 **Voicing changes** The consonants in the Karabakh dialect have undergone general circle-like sound changes (ձայնաշրջութիւն).

The voiced consonants of Old Armenian become voiceless. They are unchanged only when next to the nasals /m,n/ <մ, ն>...

Original page number 65.

... The voiceless unaspirated consonants of Old Armenian stay unchanged, but they are voiced after the nasals. The Classical voiced sounds⁶ are voiceless aspirated after the sound /r/ <ր>. Examples are in Table 8.40.

Table 8.40: Changes in laryngeal voicing from Classical Armenian to the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘mouth’	berán բերան	pérən պէ՛րան	berán բերան
‘thing’	ban բան	pen պէն	ban բան
‘door’	dúrən դուրն	téرنə տէ՛ռնը	dur դոր
‘sound’	ձզայն ձայն	tsen ծէն	ձզայն ձայն
‘water-mill’	ձզօրականիս շրաղաց	tʃéռատս ^h ճէ՛ղաց	ձզօրականիս շրաղաց
‘cotton’	bambák բամբակ	pémbak պէ՛մբակ	bambák բամբակ
‘orphan’	orb որբ	vérp ^h վըրբ ^h	vorp ^h օրբ
‘cloud’	amp ամպ	amb ամբ	amp ամպ
‘wool’	burd բուրդ	pyrt ^h պիրտ ^h	burt ^h բուրդ
‘fever’	tend տենդ	tənd տընդ	tend տենդ
‘to slander’	bambasél բամբասէլ	pəmbásel պէմբասէլ	bambasél բամբասէլ
‘free, ownerless’	antér անտէր	ández անդէզ	antér անտէր
‘lord’	tēr տէր	tar տար	ter տէր

⁶HD: On page 306, Adjarian provides an erratum about a missing word; I fixed it.

8.2.3.3.2 Palatalization The dorsal sounds from Classical /g k k^h/ <զ կ պ> preserve their simple pronunciation in various places, but they also soften in some places, *HD: meaning they palatalize*. In accordance with the above rules, they turn into /g^j k^j k^{hj}/ <զյ կյ պյ>.

It is notable that while the Classical sound /g/ <զ> sound becomes /k^j/ <կյ> word-initially, the Classical sounds /k, k^h/ <կ, պ> do not palatalize in this context. The Classical sound /k/ <կ> becomes /g^j/ <զյ> word-finally after /i/ <ի>, while Classical /k^h/ <պ> becomes /k^{hj}/ <պյ> word-finally after /i, ն, ն, ն>. Similarly, the Classical sequence /nkn/ <նկն> becomes /ngnə, ng^jnə, jnə, g^jnə/ <նզն, նզյն, յն, զյն>.

Examples are in Table 8.41.

Table 8.41: Palatalization from Classical Armenian to the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘lamb’	gárən	գարն	k'árnə	կյա՛ռնը	gár	գառ
‘wolf’	gail	գայլ	k'yl	կյիւլ	gajl	գայլ
‘wine’	giní	գինի	k'íni	կյի՞նի	giní	գինի
‘cane’	gawazán	գաւազան	k'əvázan	կյրվա՛զան	gavazán	գավազան
‘five’	hing	հինգ	heng ^j	հենցյ	hing	հինգ
‘jug’	kuž	կուժ	kož	կօժ	kuž	կուժ
‘kernel’	koríz	կորիզ	kóրէզ	կօ՛րէզ	koríz	կորիզ
‘flower’	tsařík	ծաղիկ	tsáneq ^j	ծա՞ղեզյ	tsařík	ծաղիկ
‘woman’			knəg ^j	կնեցյ	kəník	կնիկ
‘goatskin’	tik	տիկ	teiğ ^j	տեյզյ	tik	տիկ
‘how many’	k ^h aní	քանի	k ^h ánə	քա՞նը	k ^h aní	քանի
‘partridge’	kak ^h áu	կաքաւ	kák ^h av	կա՞քավ	kak ^h áv	կաքավ
‘manure’	t ^h ərík ^h	թրիք	t ^h rek ^{hj}	թրէքյ	t ^h ərík ^h	թրիք
‘wedding’	harsaník ^h	հարսանիք	hrsáneink ^{hj}	հրսա՞նէլյը	harsaník ^h	հարսանիք
‘he’	ínk ^h ən	ինքն	ínk ^{hj} ə	ի՞նքը	ínk ^h ən	ինքն
‘mushroom’	súnk ^h ən	սունկն	sojnə	սօյնը	sunjk	սունկ
			songnə	սօնգնը		
			songnə	սօնգնը		
‘ear’	únk ^h ən	ունկն	ójnə	օյնը	uŋk	ունկ
			óngnə	օնցնը		
‘knee’	tsúngək ^h	ծունգք	tsójnə	ծօյնը	tsuŋk	ծունկ
			tsóngnə	ծօնցնը		
			tsóngnə	ծօնցնը		

8.2.3.3.3 Change of word-initial /h/ <հ> to /v/ <վ> Classical Armenian /h/ <հ> becomes /v/ <վ> when word-initial before Classical /o/ <ո> and only in closed syllables (Table 8.42).

Table 8.42: Change from Classical Armenian /h/ <հ> to /v/ <վ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘earth’	hoł hnη	vək վըեղ	hoł hnη
‘smell’	hot hnun	vət վըես	hot hnun
‘hole (CA); pit (SEA)’	hor hnηp	vər վըեր	hor hnηp
‘soul’	hogí hnqħ	hýkʰi հի՛ւղի	hokʰí hnqħ

8.2.3.3.4 Word-initial insertion of /h/ <հ> At the beginning of many words, the sound /h/ <հ> is added in Karabakh, whereas it is absent in Old Armenian (Table 8.43).⁷

Table 8.43: Insertion of word-initial /h/ <հ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
a. ‘who’	ov ով	huv հով	ov ով
‘who.GEN.SG’	oix, oroi ոյր, որոյ	hyr հիր	vori որի
‘where’	ur ուր	hor հօր	ur ուր
‘how’		hunts ^h հունց	vonts ^h ոնց
‘what’	int ^h ինչ	hint ^h հինչ	int ^h ինչ
b. ‘friend’	ənker ընկեր	hənger հընկեր	əŋker ընկեր
‘shame’	amáut ^h ամաւթ	hámut ^h հա՛մոթ	amót ^h ամոթ
‘tail’	agí ագի	hékʰy հա՛յթիւ	agí ագի
‘gray-haired’	alewór ալեւոր	hlévur հիլ'վուր	alevór ալեւոր
‘idle’	paráp պարապ	həpárap հըպա՛րապ	paráp պարապ

These are especially interesting because they show the oldest form of Armenian. In these examples, the words in Table 8.43a⁸ previously had an initial /kʷ/ sound, which was later lost.⁹ The Karabakh sound /h/ <հ> is a continuation of this.

8.2.3.3.5 Voicing assimilation between dorsal fricatives and stops The Classical sounds /χ, ɬ/ <հ, ն> merge with the following plosive to form a /χ/ <հ> + voiceless sequence (Table 8.44).

⁷HD: The original page had the reflex of ‘shame’ <ամաւթ, ամօթ> be <հա՛մոթ>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this reflex is mistranscribed; I fixed it.

⁸HD: On page 306, Adjarian provides states the CA word <ուր> ‘where’ should have been <ու> ‘who’, but I think his correction is incorrect.

⁹HD: I think he means that Proto-Armenian or Proto-Indo-European had this reconstructed sound */kʷ/. The Wiktionary page for a Classical word <հիւ> /hi/ ‘something’ likewise provides an etymology from PIE */kʷ/, based on Աճանեալ (1926: 92).

Table 8.44: Voicing assimilation between dorsal fricatives and stops in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘fountain’	գլեն	աղբիլ	աղբյուր
‘horse-radish’	bołk	բողկ	բոջկ
‘sin’	mełk ^h	մեղք	մեղք ^h
‘to strangle’	χεłdél	խեղդել	խեղդել
‘filth’	ałt	աղտ	աղտ
‘paper’	t ^h ułt ^h	թուղթ	թուղթ
‘church’	ekełets ^h í	եկեղեցի	եկեղեցի
‘girl’	ałdžík	աղջիկ	աղջիկ
‘to flee’	p ^h axt ^h íł	փախչիլ	փախչիլ
‘sheep’	ot ^h χár	ոչխար	ոչխար

Original page number 66.

8.2.3.3.6 Change from word-final Classical /ən/ to /nə/ The ending /n/ <ն> in Old Armenian was found in many words in Old Armenian (Table 8.45). *HD: Note that orthographically, this was written as final <ն> /n/, but a schwa is epenthized after consonants to create /ən/*. This ending is lost in almost all our dialects (*HD: such as in SEA*). This form become /nə/ <նը> in Karabakh, creating a unique characteristic for this dialect.

Table 8.45: Change from word-final Classical Armenian /ə)n/ <ն> to /nə/ <նը> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘door’	dúrən	դուռն	dúr
‘fish’	dzúkən	ձուկն	ձզկ
‘mouse’	múkən	մուկն	múk
‘pomegranate’	núrən	նուռն	núr
‘milk’	kát ^h ən	կաթն	kát ^h
‘finger’	mát ^h ən	մաթն	mát
‘foot’	ótən	ոտն	vót
‘cold’	sárən	սառն	sárən

8.2.3.3.7 Assimilation of /tn/ to /nn/ It is also typical that the sound /t/ <տ> becomes /n/ <ն> when before /n/ <ն>, as an assimilation (Table 8.46).

Table 8.46: Assimilation from Classical Armenian /tn/ <տն> to /nn/ <նն> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘foot’	ótən	նոն	vót
‘finger’	mátʰən	մատն	mat
‘thimble’	matnóts ^h	մատնոց	matnóts ^h
‘whitlow’	matnásfúrtʰən	մատնաշուրթն	matnásfúrtʰən
‘to enter’	mətanél	մտնել	mətnél

8.2.3.3.8 Absence of /f/ and adaptation of loan /f/ to /pʰ/ The sound /f/ <Փ> has entered almost all the dialects of New Armenian. But it is absent in Karabakh, just as in Tbilisi. Here too, like in Old Armenian, the sound /f/ <Փ> of foreign words has changed to /pʰ/ <փ> (Table 8.47).

Table 8.47: Change of borrowed /f/ to /pʰ/ <փ> in the Karabakh dialect

	Source language	> Karabakh
‘factory’	French <fabrique>	pʰábrik փաբրիկ
‘surname’	French <famille>	pʰámil փամիլ
‘Fez’	Turkish <fes>	pʰæs փաս
‘carriage’	Turkish <fayton>	pʰájton փայտոն
‘lamp’	Turkish <fener>	pʰáénær փանար

8.3 Morphology

8.3.1 Noun inflection or declension

8.3.1.1 General paradigm

The declensions in Karabakh are the same as in the previous two dialects. Here we see the following differences:

- The genitive is formed with the formative /-Ձ/ <ըլէ> formative (or /-e,-i/ <է, ի>).
- The ablative with the formatives /-ա, -ան/ <ա, ան>.
- The instrumental with the formative /-ավ/ <ավ>.
- The plural with the formatives /-Ձր, -նՁր, -նե/ <ըլէր, նըլէր, նէր>.

See Table 8.48.

Table 8.48: Paradigm of plural and case suffixes for nominal declension in the Karabakh dialect

	Singular	Plural (PL-CASE)
NOM		-ք, -ե, -ի
GEN, DAT	-ը, -ե, -ի	-ը-ի, -ե-ի, -ի-ի
ABL	-ա, -ան	-եր-ան, -եր-ան
INS	-ավ	-եր-ավ, -եր-ավ
LOC	-ում	-եր-ում, -եր-ում

8.3.1.2 Genitive formation

Unlike the Yerevan and Tbilisi dialects, the genitive here can take the definite article /-n/ <ն> when needed (1). Thus the genitive is not differentiated from the dative, just like in the dialects of the /kə/ <կը> branch.

(1) a. Karabakh

- i. *tʰyն-ն* *b̥li-n*
 Harutyun-GEN-DEF godfather-DEF
 'Harutyun's godfather'
 Թիւնին պըւլին
- ii. *krikʰօր-ե-ն* *hær-ə*
 Krikor-GEN-DEF father-DEF
 'Krikor's father'
 Կրիքօրեն հայրը

b. cf. SEA

- i. *harutʰjun-ի* *kəյkʰahajr-ə*
 Harutyun-GEN godfather
 'Harutyun's godfather'
 Հարությունի կնքահայրը
- ii. *gərikʰօր-ի* *hajr-ə*
 Grikor-GEN father-DEF
 'Grikor's father'
 Գրիգորի հայրը

The infinitive participles..

Original page number 67.

... take the genitive */-i/* <ŋ> instead of */-u/* <ŋL> (2), in accordance with the general rule

- (2) a. Karabakh

- b. cf. SEA

- i. int̩^h un-e-s asé-l-u
 what have-TH-2SG say-TH-INF-DAT
 'What do you have to say?'
 ի՞նչ ունես ասելու

ii. xos-é-l-u hamar
 speak-TH-INF-GEN for
 'for speaking'
 իսութիւն համար

8.3.1.3 Additional units

Almost all the nominal case markers can be preceded by the additional units /-an, -nan/ <ulu, luul> (Table 8.49). *HD: It seems these morphs act as stem-extenders between stems and case suffixes. It's unclear if they're optional.*

Table 8.49: Additional suffixes before case suffixes in the Karabakh dialect

	'paternal aunt'		
ABL	hakʰ-ve-nán-a	հարվէնանա	√-?-ABL
INS	hakʰ-ve-nán-av	հարվէնանավ	√-?-INS
LOC	hakʰ-ve-nán-um	հարվէնանում	√-?-LOC

8.3.2 Pronoun inflection or declension

The following are the pronoun declensions.

8.3.2.1 Personal pronouns

HD: Table 8.50 lists the personal pronouns.

Table 8.50: Inflection paradigm for personal pronouns in the Karabakh dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2PL 'you'
NOM	jes յէս	ty տիւ	munk ^h մոնք	tuk ^h տուք
GEN	im իմ	k ^h u քու	mər մըր	tsər ծըր
DAT, ACC	indz ընձ	k ^h ez քըզ	məz մըզ	tsəz ծըզ
ABL	əndz-án-a ընձ-ան-ա	k ^{hj} əz-án-a քյըզ-ան-ա	məz-án-a մըզ-ան-ա	tsəz-án-a ծըզ-ան-ա
INS	əndz-án-av ընձ-ան-ավ	k ^{hj} əz-án-av քյըզ-ան-ավ	məz-án-av մըզ-ան-ավ	tsəz-án-av ծըզ-ան-ավ
LOC	əndz-án-um ընձ-ան-ում	k ^{hj} əz-án-um քյըզ-ան-ում	məz-án-um մըզ-ան-ում	tsəz-án-um ծըզ-ան-ում

8.3.2.2 Logophoric pronouns

HD: For the third person personal pronouns, SEA uses two sets of pronouns: logophoric pronouns like /iŋk^hə/, and a non-logophoric pronoun that's connected to the distal demonstrative /na/. The logophoric pronouns are in Table 8.51.

Table 8.51: Inflection paradigm for third person logophoric pronouns in the Karabakh dialect

	3SG 'he/she'	3PL 'they'		
NOM	ínk ^{hj} ən ինքըն	ýrank ^h յրանք	h'írpawənq հ'րանք	
GEN DAT ACC	ýran յրան	h'írpawən հ'րանք	ýrants ^h յրանք	h'írpawənqawənq հ'րանքանք
ABL	ýráan-an յրան-ան	hírpawənawən հրանքանան	ýránts ^h -an յրանք-ան	hírpawənqawənawən հրանքանանքան
INS	ýráan-av յրան-ավ	hírpawənawən հրանքանան	ýránts ^h -av յրանք-ավ	hírpawənqawənawən հրանքանանքան
LOC	ýráan-um յրան-ում	hírpawənawən հրանքանում	ýránts ^h -um յրանք-ում	hírpawənqawənawən հրանքանում

8.3.2.3 Demonstrative pronouns

HD: Demonstrative pronouns come in three sets: proximal, medial, and distal. Within each set, Karabakh seems to have use four separate lexemes or patterns with unclear semantic differences: singular in Pattern A (Table 8.52), plural in Patterns B (Table 8.53), C (Table 8.54), and D (Table 8.55).

Table 8.52: Inflection paradigm (Pattern A) for 3SG demonstrative pronouns in the Karabakh dialect

	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'yonder'
NOM	es tu	et tu	en tu
GEN	estəra ըստըրա	ətra ըտրա	əndəra ընդըրա
DAT ACC	estəran ըստըրան	ətran ըտրան	əndəran ընդըրան
ABL	estərán-a ըստըրանա	ətrán-a ըտրանա	əndərán-a ընդըրանա
INS	estərán-av ըստըրանավ	ətrán-av ըտրանավ	əndərán-av ընդըրանավ
LOC	estərán-um ըստըրանում	ətrán-um ըտրանում	əndərán-um ընդըրանում

Table 8.53: Inflection paradigm (Pattern B) for 3PL demonstrative pro-nouns in the Karabakh dialect

	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	əstəhank ^h ըստքհանք	ətəhank ^h ըտքհանք	əndəhank ^h ընդքհանք
GEN	əstəhants ^h ըստքհանց	ətəhants ^h ըտքհանց	əndəhants ^h ընդքհանց
DAT ACC	əstəhants ^h ըստքհանց	ətəhants ^h ըտքհանց	əndəhants ^h ընդքհանց
ABL	əstəhánts ^h -an ըստքհանցան	ətəhánts ^h -an ըտքհանցան	əndəhánts ^h -an ընդքհանցան
INS	əstəhánts ^h -av ըստքհանցավ	ətəhánts ^h -av ըտքհանցավ	əndəhánts ^h -av ընդքհանցավ
LOC	əstəhánts ^h -um ըստքհանցում	ətəhánts ^h -um ըտքհանցում	əndəhánts ^h -um ընդքհանցում

Table 8.54: Inflection paradigm (Pattern C) for 3PL demonstrative pro-nouns in the Karabakh dialect

	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	əstərank ^h ըստքրանք	ətərank ^h ըտքրանք	əndərank ^h ընդքրանք
GEN	əstərants ^h ըստքրանց	ətərants ^h ըտքրանց	əndərants ^h ընդքրանց
DAT ACC	əstərants ^h ըստքրանց	ətərants ^h ըտքրանց	əndərants ^h ընդքրանց
ABL	əstəránts ^h -an ըստքրանցան	ətəránts ^h -an ըտքրանցան	əndəránts ^h -an ընդքրանցան
INS	əstəránts ^h -av ըստքրանցավ	ətəránts ^h -av ըտքրանցավ	əndəránts ^h -av ընդքրանցավ
LOC	əstəránts ^h -um ըստքրանցում	ətəránts ^h -um ըտքրանցում	əndəránts ^h -um ընդքրանցում

Table 8.55: Inflection paradigm (Pattern D) for 3PL demonstrative pro-nouns in the Karabakh dialect

	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	səhank ^h սըհանք	təhank ^h տըհանք	nəhank ^h նըհանք
GEN	səhants ^h սըհանց	təhants ^h տըհանց	nəhants ^h նըհանց
DAT ACC	səhants ^h սըհանց	təhants ^h տըհանց	nəhants ^h նըհանց
ABL	səhánts ^h -an սըհանցան	təhánts ^h -an տըհանցան	nəhánts ^h -an նըհանցան
INS	səhánts ^h -av սըհանցավ	təhánts ^h -av տըհանցավ	nəhánts ^h - án-av նըհանցանավ
LOC	səhánts ^h -um սըհանցում	təhánts ^h -um տըհանցում	nəhánts ^h - án-um նըհանցանում

8.3.2.4 Interrogative pronouns

HD: Adjarian provides the set of interrogative pronouns in Table 8.56 for 'who'. Note that plural has two sets of declensions.

Table 8.56: Inflection paradigm for the interrogative pronoun 'who' in the Karabakh dialect

	Singular	Plural
NOM	hu, huv հու, հուվ	húv-erk ^h հն'ւէրք
GEN DAT ACC	hyr հիւր	húv-erts ^h հն'ւէրց hýr-ants ^h հիյրանց
ABL	hyr-án-a հիւրանա	huv-érts ^h -an հնուվէրցան hýr-ánts ^h -an հիյրանցան
INS	hyr-án-av հիւրանավ	huv-érts ^h -av հնուվէրցավ hýr-ánts ^h -av հիյրանցավ
LOC	hyr-án-um հիւրանում	huv-érts ^h -um հնուվէրցում hýr-ánts ^h -um հիյրանցում

Original page number 68.

8.3.3 Verb inflection or conjugation

8.3.3.1 Overview

Verbal conjugations show some innovations. The stem of the present and imperfective is formed with the formatives /-um, -əm, -am, -is, -es, as/ <ում, ըմ, ամ, իս, էս, աս>. The first three belong to the Khachen province, while the last three belong to the Varanda and Dizak provinces. For example, all of the forms in Table 8.57 mean the same thing.

Table 8.57: Forms of the imperfective converb suffix in the Karabakh dialect with the verb 'I like' in in the indicative present

First group	sir-um ə-m	սիրում ըմ
	sir-əm ə-m	սիրըմ ըմ
	sir-am ə-m	սիրամ ըմ
Second group	sir-is ə-m	սիրիս ըմ
	sir-es ə-m	սիրէս ըմ
	sir-as ə-m	սիրաս ըմ
	✓-IMPF.CVB AUX-1SG	

The imperfective is similarly formed (Table 8.58 and so on).

Table 8.58: Forms of the imperfective converb suffix in the Karabakh dialect with the verb 'I was liking' in in the indicative past imperfective

sir-um i-Ø-Ø	սիրում ի
sir-əm i-Ø-Ø	սիրըմ ի
sir-es i-Ø-Ø	սիրէս ի
✓-IMPF.CVB AUX-PST-1SG	

The future is formed with the formative /kə/ <կը>, which becomes /kʰə/ <քը> next to voiceless sounds.

The definite future (որոշեալ ապառնի) is formed with the formatives /akan, ats^huk^h/ <ական, ացնուք>.

The forms /piti, pitim, petum a/ <պիտի, պիտիմ, պէտում ա> are used to form the various tenses of the debitive mood (պարտաւորական եղանակ).

Besides there, there are many so-called immediate (անսիցական) and narrative (պատմական) forms forms, which we show below along with the previously mentioned form.

8.3.3.2 General paradigm

HD: We show the paradigm for the verb ‘to like’, as a reflex from Classical /sir-e-l/ <սիրել>.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

8.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective HD: The indicative present in SEA is formed via periphrasis (Table 8.59). The verb is in a converb form called the imperfective converb with the suffix /-um/. Tense and agreement is on an inflected auxiliary. The Tbilisi dialect shows the same strategy but with two major differences. First, the converb suffix is in general /-əm/. Second, the auxiliary has different morphs. The auxiliary is /e/ in SEA; but in Karabakh, the auxiliary is /a/ in 3SG present, and /ə/ for the present forms.

Table 8.59: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA	
1SG	sír-əm ə-m	սիրըմ զմ	sír-úm e-m	սիրում եմ
2SG	sír-əm ə-s	սիրըմ զս	sír-úm e-s	սիրում ես
3SG	sír-əm a	սիրըմ ա	sír-úm e	սիրում է
1PL	sír-əm ə-nk ^h	սիրըմ զնկ	sír-úm e-ŋk ^h	սիրում ենք
2PL	sír-əm ə-k ^h	սիրըմ զք	sír-úm e-k ^h	սիրում եք
3PL	sír-əm ə-n	սիրըմ զն	sír-úm e-n	սիրում են
	√-IMPF.CVB AUX-AGR		√-IMPF.CVB AUX-AGR	

HD: The indicative past imperfective uses the same imperfective converb as in the present (Table 8.60). The difference is that auxiliary is now in the past tense. In SEA, the auxiliary has the constant shape /e/ in the past. But in Karabakh, the auxiliary is /a/ in the 3SG. For the other persons, SEA has an underlying sequence /e-i/ that surfaces with glide epenthesis [ej-i], glossed as AUX-PST. But in Karabakh, this sequence is replaced by just [i]. Hypothetically, this Karabakh [i] can be derived from either the auxiliary or the past suffix. Data from the past perfective (8.3.3.2.2)

suggests that the past suffix is */-e/* in this dialect, and that this */e/* is deleted after theme vowels and auxiliaries like */i/*. Thus, Karabakh and SEA switch glosses for the surface */i/* morph. I admit though that this analysis is tentative and based only on Adjarian's sample paradigms for only the reflex of the Classical E-Class.

Table 8.60: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb 'to like' in the Karabakh dialect

Karabakh			cf. SEA	
1SG	sír-əm i-Ø-Ø	սի՞րըմ ի	sir-úm ej-i-Ø	սիրում էի
2SG	sír-əm i-Ø-r	սի՞րըմ իր	sir-úm ej-i-r	սիրում էիր
3SG	sír-əm a-Ø-r	սի՞րըմ ար	sir-úm e-Ø-r	սիրում էր
1PL	sír-əm i-Ø-nk ^h	սի՞րըմ ինք	sir-úm ej-i-ŋk ^h	սիրում էինք
2PL	sír-əm i-Ø-k ^{hj}	սի՞րըմ իք	sir-úm ej-i-k ^h	սիրում էիք
3PL	sír-əm i-Ø-n	սի՞րըմ ին	sir-úm ej-i-n	սիրում էին
√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR			√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

HD: Note that Adjarian transcribed the present 2PL of the auxiliary as */-k^h/* in the present but */-k^{hj}/* in the past. I'm not sure if this is an error by Adjarian. The past and subjunctive forms from the following sections likewise use */-k^{hj}/*.

8.3.3.2.2 Past perfective or aorist HD: The past perfective (Table 8.61) is also called the aorist. In SEA for */sir-e-l/* 'to like', the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix */-ts^h-/*, and then adding the past suffix */-i/* and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Karabakh dialect behaves quite differently: the past suffix is */-e/* instead of */-i/*, the theme vowel is */i/* in the 3SG but */e/* elsewhere.

Table 8.61: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb 'to like' in the Karabakh dialect

Karabakh			cf. SEA	
1SG	sír-é- <u>ts^h</u> -e-Ø	սիրէցէ	sir-e- <u>ts^h</u> -í-Ø	սիրեցի
2SG	sír-é- <u>ts^h</u> -e-r	սիրէցէր	sir-e- <u>ts^h</u> -í-r	սիրեցիր
3SG	sír-i- <u>ts^h</u> -Ø-Ø	սի՞րէց	sir-é- <u>ts^h</u> -Ø-Ø	սիրեց
1PL	sír-é- <u>ts^h</u> -e-nk ^{hj}	սիրէցէնք	sir-e- <u>ts^h</u> -í-ŋk ^h	սիրեցինք
2PL	sír-é- <u>ts^h</u> -e-k ^{hj}	սիրէցէք	sir-e- <u>ts^h</u> -í-k ^h	սիրեցիք
3PL	sír-é- <u>ts^h</u> -e-n	սիրէցէն	sir-e- <u>ts^h</u> -í-n	սիրեցին
√-TH-AOR-PST-AGR			√-TH-AOR-PST-AGR	

HD: Note though that theme vowel is /e/ for all but the 3SG. The past perfective 3SG instead uses the theme vowel /i/.

HD: Note that Adjarian transcribed the present 1PL of the perfective as /-nk^{hj}/ while auxiliaries in the indicative present/past used /-nk^h/ . I'm not sure if this is an error by Adjarian. The subjunctive forms from the following section likewise use /-nk^{hj}/.

8.3.3.2.3 Subjunctive present and past HD: In SEA, the subjunctive present (Table 8.62) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel /e/. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the indicative present. For a verb like 'to like', the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Karabakh dialect is similar with one main difference: the theme vowel is /i/ instead of /e/, much like how the auxiliary is /i/ instead of /e/.

Table 8.62: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb 'to like' in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA	
1SG	sír-i-m	սի՛րիմ	sír-é-m	սիրեմ
2SG	sír-i-s	սի՛րիս	sír-é-s	սիրես
3SG	sír-i-∅	սի՛րի	sír-i-∅	սիրի
1PL	sír-i-nk ^{hj}	սի՛րինքյ	sír-é-ŋk ^h	սիրենք
2PL	sír-i-k ^{hj}	սի՛րիքյ	sír-é-k ^h	սիրեք
3PL	sír-i-n	սի՛րին	sír-é-n	սիրեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	

HD: In SEA, the subjunctive past (Table 8.63) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel /e/. The underlying sequence /-e-i/ surfaces as [-ej-i]. In contrast in Karabakh, the sequence /e-i/ is replaced by [i]. Based on comparisons with the indicative past imperfective and the past perfective, it seems that the past suffix is /e/, and that this suffix is deleted after the theme vowel /i/. Thus the transformation is from underlying /-i-e/ to [-i]. Note that in both SEA and Karabakh, the past suffix is zero in the 3SG, while the theme and auxiliary is /a/.

Table 8.63: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb 'to like' in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA	
1SG	sií-i-∅-∅	սի՛րի	sir-ej-i-∅	սիրեի
2SG	sír-i-∅-r	սի՛րիր	sir-ej-i-r	սիրեիր
3SG	sír-a-∅-r	սի՛րար	sir-é-∅-r	սիրեր
1PL	sír-i-∅-nk ^{hj}	սի՛րիլսյ	sir-ej-i-ŋk ^h	սիրեիլսը
2PL	sír-i-∅-k ^{hj}	սի՛րիլքյ	sir-ej-i-k ^h	սիրեիլքը
3PL	sír-i-∅-n	սի՛րիլն	sir-ej-i-n	սիրեիլն
	✓-TH-PST-AGR		✓-TH-PST-AGR	

8.3.3.2.4 Tenses built from the subjunctive: Future *HD: In Karabakh, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 8.64). The future and past future are built by adding the prefix /kə/ before the subjunctive present and subjunctive past. (Note that this prefix is /kʰə/ before voiceless sounds, as stated by Adjarian (§8.3.3.1). SEA behaves essentially the same and I don't provide its paradigm.*

Table 8.64: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to like' in the Karabakh dialect

	Future <ապանի>		Past future <անցեալ ապանի>	
1SG	kʰə sír-i-m	քը սի՛րիմ	kʰə sír-i-∅-∅	քը սի՛րի
2SG	kʰə sír-i-s	քը սի՛րիս	kʰə sír-i-∅-r	քը սի՛րիր
3SG	kʰə sír-i-∅	քը սի՛րի	kʰə sír-a-∅-r	քը սի՛րար
1PL	kʰə sír-i-nk ^{hj}	քը սի՛րիլսյ	kʰə sír-i-∅-nk ^{hj}	քը սի՛րիլսը
2PL	kʰə sír-i-k ^{hj}	քը սի՛րիլքյ	kʰə sír-i-∅-k ^{hj}	քը սի՛րիլքը
3PL	kʰə sír-i-n	քը սի՛րիլն	kʰə sír-i-∅-n	քը սի՛րիլն
	FUT ✓-TH-AGR		FUT ✓-TH-PST-AGR	

8.3.3.2.5 Imperative and prohibitive *HD: For the imperative 2SG, SEA adds the morph /-ir/ after the root for a verb like 'to like' (Table 8.65). For the 2PL, archaic SEA adds the sequence /-e-ts^h-ek^h/ after the root such that /-e-ts^h/ forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. More modern registers of SEA instead just add the sequence /-ek^h/ directly after the root. Karabakh uses similar strategies: the 2SG marker is either /-i/ or /-e/. The 2PL system seems to match SEA.*

Table 8.65: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA		
2SG	sír-i	սի՛րի	sír-ír	սիրի՛ն	$\sqrt{-\text{IMP.2SG}}$
	sír-e	սի՛րէ			$\sqrt{-\text{IMP.2SG}}$
2PL	sír-é- $\widehat{\text{ts}}^h$ -ek ^{hj}	սիրէ՛ցէք	sír-e- $\widehat{\text{ts}}^h$ -ék ^h	սիրէցէք	$\sqrt{-\text{TH-AOR-IMP.2PL}}$
	sír-ek ^{hj}	սի՛րէք	sír-ék ^h	սիրէք	$\sqrt{-\text{IMP.2PL}}$

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 8.66), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. Karabakh however uses a more complex system. One option is to give the verb a suffix /-il/ (possibly a non-finite form like the infinitive), and then add the prohibitive marker /mər/ for the 2SG or /mək^{hj}/ for the 2PL. Another option is to inflect the verb with /-s/ for 2SG or /-k^{hj}/ for the 2PL, and then add the negation word /vətʃ^h/ (likely a cognate of SEA ‘no’ /votʃ^h/). The two strategies does differ in the placement of inflection: on either the verb or the post-verbal marker. Thus, agreement morphology is mobile.

Table 8.66: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA	
2SG	sír-i-l mər-i	սի՛րիլ մըրէ	sír-i-s vətʃ ^h	սի՛րիս վըրէ
2PL	sír-i-l mər-k ^{hj}	սի՛րիլ մըրէք	sír-i-k ^{hj} vətʃ ^h	սի՛րիկ վըրէք
	$\sqrt{-\text{TH-INF? PROH-AGR}}$		$\sqrt{-\text{TH-AGR? NEG}}$	PROH $\sqrt{-\text{AGR}}$

Original page number 69.

8.3.3.2.6 Non-finite forms HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 8.67. Note that present participle is also called the subject participle. What Adjarian calls the past participle is differentiated in SEA as a resultative participle with /-ats/ and a perfective converb with /-el/.

Table 8.67: Participles or converbs <դերբայեր> for the verb 'to like' in the Karabakh dialect

		Karabakh		cf. SEA		
Infinitive	անորոշ	sír-i-l	սի՞րիլ	sir-é-l	սիրել	✓-TH-INF
Present	ներկայ	sír-o ^z	սի՞րօն	sir-ó ^z	սիրոն	✓-SPTCP
Past	անցեալ	sír-al	սի՞րալ	sir-él	սիրել	✓-PERF.CVB
		sír-ats ^h	սի՞րած	sir-ats ^h	սիրած	✓-RPTCP
Future	ապանի	sír-ə-l-ákan	սիրօլա՞կան	sir-e-l-u	սիրելու	✓-TH-INF-FUT.CVB
		sír-ə-l-ats ^h uk ^h	սիրօլա՞ցուք			✓-TH-INF-?
						✓-TH-INF-?

8.3.3.2.7 Other Complex or periphrastic forms Besides these, there are many composite բաղադրեալ forms, which are formed with the participles and with auxiliaries. The following is a list.

Indicative mood *HD: In the indicative mood (սահմանական եղանակ), Adjarian lists the following other periphrastic tenses: the present perfect, the past perfect, the definite future, and the definite past future.*

HD: In SEA, the present perfect and past perfect are formed by taking the perfective converb of a verb (suffixed with /-el/: Table 8.68), and then adding present or past auxiliaries. Karabakh shows essentially the same strategy. The verb uses a non-finite form with either the perfective suffix /-al/ or the resultative suffix /-ats/.

Table 8.68: 1SG present perfect <յարակատար> and past perfect <գերակատար> of the verb 'to like' in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA		
Pres.	sír-al ə-m	սի՞րալ ըմ	sir-él e-m	սիրել եմ	✓-PERF.CVB AUX-AGR
	sír-ats ə-m	սի՞րած ըմ	sir-él e-m	սիրել եմ	✓-RPTCP AUX-AGR
Past.	sír-al i-∅-∅	սի՞րալ ի	sir-él ej-i-∅	սիրել էի	✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR
	sír-ats i-∅-∅	սի՞րած ի	sir-él ej-i-∅	սիրել էի	✓-RPTCP AUX-PST-AGR

HD: Adjarian likewise mentions the definite future and the definite past future. They're formed by taking the future participle and adding the present or past auxiliaries.

Table 8.69: 1SG definite future <որոշեալ ապառնի> and definite past future <որոշեալ ապառնի անցեալ> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

Fut.	sír-ə-l-ákan ə-m	սիրըլա՛կան ըմ	✓-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG
	sír-ə-l-áts ^h uk ^h ə-m	սիրըլա՛ցուք ըմ	✓-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG
Fut Perf.	sír-ə-l-ákan i-∅-∅	սիրըլա՛կան ի	✓-PERF.CVB AUX-PST-1SG
	sír-ə-l-áts ^h uk ^h i-∅-∅	սիրըլա՛ցուք ի	✓-PERF.CVB AUX-PST-1SG

Narrative mood *HD: In the narrative mood (պատմական եղանակ), Adjarian briefly illustrates 6 possible systems. These systems are formed by taking a pre-existing periphrastic tense, and then adding a formative /ələl/ <ըլլիլ>, which is likely a cognate to the SWA verb /əllal/ ‘to be’.¹⁰ The 6 new periphrastic systems are morphologically built from the 6 that we previously described: the indicative present, the indicative past imperfective, the present perfect, the past perfect, the definite future, the definite past future.*

Table 8.70: 1SG narrative mood <պատմական եղանակ> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

Pres.	sír-əm ə-m ələl	սիրըմ ըմ ըլլիլ	✓-IMPF.CVB AUX-1SG NARR
Past Impf.	sír-əm i-∅-∅ ələl	սիրըմ ի ըլլիլ	✓-IMPF.CVB AUX-PST-1SG NARR
Def. Fut.	sír-ə-l-ákan ə-m ələl	սիրըլա՛կան ըմ ըլլիլ	✓-TH-INF-FUT.CVB? AUX-1SG NARR
	sír-ə-l-áts ^h uk ^h ə-m ələl	սիրըլա՛ցուք ըմ ըլլիլ	✓-TH-INF-FUT.CVB? AUX-1SG NARR
Def. Fut. Past.	sír-ə-l-ákan i-∅-∅ ələl	սիրըլա՛կան ի ըլլիլ	✓-TH-INF-FUT.CVB? AUX-PST-1SG NARR
	sír-ə-l-áts ^h uk ^h i-∅-∅ ələl	սիրըլա՛ցուք ի ըլլիլ	✓-TH-INF-FUT.CVB? AUX-PST-1SG NARR
Pres. Perf.	sír-əts ə-m ələl	սիրած ըմ ըլլիլ	✓-RPTCP AUX-1SG NARR
	sír-əl ə-m ələl	սիրալ ըմ ըլլիլ	✓-PERF.CVB AUX-1SG NARR
Past Perf.	sír-əts i-∅-∅ ələl	սիրած ի ըլլիլ	✓-RPTCP AUX-PST-1SG NARR
	sír-əl i-∅-∅ ələl	սիրալ ի ըլլիլ	✓-PERF.CVB AUX-PST-1SG NARR

Debitive mood *HD: In the debitive mood (պարտաւորական եղանակ), Adjarian briefly illustrates 8 possible systems. These systems are formed by taking a finite or non-finite form of the verb, and then adding a version of the debitive formative /piti/. In some cases, this formative takes agreement, thus suggesting that agreement morphology is mobile. These 8 systems are not straightforwardly built from pre-existing tenses. Instead, each system uses its own set of rules (3). The rules below are my own conjectures based on Adjarian’s list of forms. Adjarian doesn’t state at all what the rules should be.*

¹⁰ HD: A possible segmentation for this formative is /əl-əx-ɪ/ ‘✓-TH-INF’. Unfortunately, Adjarian doesn’t provide enough data. For safety, I give a simple segmentation and gloss as NARR.

(3) Debitive forms in Karabakh

a. Present

pét-ə-m a sír-i-m
 DEB-?-1SG AUX.PRS.3SG like-TH-1SG
 աբետըմ ա սիրիմ

Rule: The debitive present is formed by inflecting the debitive, adding the present 3SG auxiliary, and adding the inflected subjunctive present.

b. Past imperfective

pét-ə-m a sír-i-∅-∅, pét-ə-m i-∅-∅
 DEB-?-1SG AUX.PRS.3SG like-TH-PST-1SG, DEB-?-1SG AUX-PST-1SG
 sír-i-∅-∅
 like-TH-PST-1SG

աբետըմ ա սիրի, աբետըմ ի սիրի

Rule: The debitive past imperfective is formed by inflecting the debitive, adding either the present 3SG auxiliary /a/ or the past inflected auxiliary, and then adding the inflected past subjunctive.

c. Future

sír-ats pit-i-m
 like-RPTCP DEB-?-1SG
 սիրած պիտիմ

Rule: The debitive future is formed by taking the resultative participle (past participle with /-ats/), and then adding a present-inflected debitive marker /pit/.

d. Past future

sír-ats pit-i-∅-∅
 like-RPTCP DEB-?-PST-1SG
 սիրած պիտի

Rule: The debitive past future is formed by taking the resultative participle (past participle with /-ats/), and then adding a past-inflected debitive marker /pit/.

e. Narrative present

sír-ats pit-i-m ələl
 like-RPTCP DEB-?-1SG NARR
 սիրած պիտիմ ըլալ

Rule: The debitive narrative present is formed by taking the resultative participle (past participle with /-ats/), adding a

present-inflected debititive marker /piti/, and then adding the narrative marker /əlæl/.

f. Narrative past imperfective

sír-ats pit-i-∅-∅ əlæl
like-RPTCP DEB-?-PST-1SG NARR

սիրած պիտի ըլալ

Rule: The debititive narrative past imperfective is formed by taking the resultative participle (past participle with /-ats/), adding a past-inflected debititive marker /piti/, and then adding the narrative marker /əlæl/.

g. Definite future

sir-ə-l-ákan pit-í-m
like-TH-INF-FUT.CVB? DEB-?-1SG

սիրըլական պիտիմ

Rule: The debititive definite future is formed by taking the future participle, and then adding a present-inflected debititive marker /piti/.

h. Definite past future

sir-ə-l-ákan pit-i-∅-∅
like-TH-INF-FUT.CVB? DEB-?-PST-1SG

սիրըլական պիտի

Rule: The debititive definite past future is formed by taking the future participle, and then adding a past-inflected debititive marker /piti/.

Intensive mood *HD: In the intensive mood (սաստկական եղանակ), Adjarian briefly illustrates 4 possible systems. These systems are formed by taking a finite or non-finite form. Adjarian doesn't explain the structure of such systems. I conjecture the following rules in (4).*

(4) Intensive forms in Karabakh

a. Present (version 1)

sír-ats piti pít-i-m
like-RPTCP DEB DEB-?-1SG

սիրած պիտի պիտիմ

Rule: The intensive present is formed by taking the stressed resultative participle (past participle with /-ats/), adding an uninflected debititive marker /piti/, and then adding a stressed present-inflected debititive marker /piti/.

b. Present (version 2)

sír- $\overset{\sim}{\text{ats}}$ piti piti íni-m
 like-RPTCP DEB DEB ?-1SG
 սիրած պիտի պիտի ինիս

Rule: The intensive present is formed by taking the unstressed resultative participle (past participle with /-ats/), adding two instances of an uninflected debititive marker /piti/, and then a stressed present-inflected formative /ini-/.

c. Past (version 1)

sír- $\overset{\sim}{\text{ats}}$ piti pít-i-∅-∅
 like-RPTCP DEB DEB ?-PST-1SG
 սիրած պիտի պիտի

Rule: The intensive past is formed by taking the stressed resultative participle (past participle with /-ats/), adding an uninflected debititive marker /piti/, and then adding a stressed past-inflected debititive marker /piti/.

d. Past (version 2)

sír- $\overset{\sim}{\text{ats}}$ piti piti íni-∅-∅
 like-RPTCP DEB DEB ?-PST-1SG
 սիրած պիտի պիտի ինիս

Rule: The intensive past is formed by taking the unstressed resultative participle (past participle with /-ats/), adding two instances of an uninflected debititive marker /piti/, and then a stressed past-inflected formative /ini-/.

e. Future (version 1)

sír-əl-ákan piti pít-i-m
 like-TH-INF-FUT.CVB? DEB DEB ?-1SG
 սիրըլական պիտի պիտիս

Rule: The intensive future is formed by taking the stressed future participle, adding an uninflected debititive marker /piti/, and then adding a stressed present-inflected debititive marker /piti/.

f. Future (version 2)

sír-əl-ákan piti piti íni-∅
 like-TH-INF-FUT.CVB? DEB DEB ?-1SG
 սիրըլական պիտի պիտի ինիս

Rule: The intensive future is formed by taking the stressed future participle, adding two instances of an uninflected debititive marker /piti/, and then a stressed present-inflected formative /ini-/.

g. Past future (version 1)

sir-ə-l-ákan piti pit-i-∅-∅
 like-TH-INF-FUT.CVB? DEB DEB ?-PST-1SG
 սիրըլա՛կան պիտի պիտի

Rule: The intensive past future is formed by taking the stressed future participle, adding an uninflected debititive marker /piti/, and then adding a stressed past-inflected debititive marker /pit-i/.

h. Past future (version 2)

sir-ə-l-ákan piti piti íni-∅-∅
 like-TH-INF-FUT.CVB? DEB DEB ?-PST-1SG
 սիրըլա՛կան պիտի պիտի ինի

Rule: The intensive past future is formed by taking the stressed future participle adding two instances of an uninflected debititive marker /piti/, and then a stressed past-inflected formative /ini-/.

Immediate mood *HD: In the immediate mood (ասմիշական եղանակ), Adjarian briefly illustrates 4 possible systems. Adjarian doesn't explain the structure of such systems. I conjecture that the morphological strategy is to take the instrumental form of the verb (suffixed with /-av/), and then use combinations of auxiliaries and narrative formatives. (5).*

(5) Immediate forms in Karabakh

a. Present

sir-é-l-av ə-m
 like-TH-INF-INS AUX-1SG
 սիրե՛լավ ըմ

Rule: The immediate present is formed by taking the instrumental form of the verb, and then adding the present auxiliary.

b. Past imperfective

sir-é-l-av i-∅-∅
 like-TH-INF-INS AUX-PST-1SG
 սիրե՛լավ ի

Rule: The immediate past imperfective is formed by taking the instrumental form of the verb, and then adding the past auxiliary.

c. Narrative present

sir-é-l-av ə-m əlæl
 like-TH-INF-INS AUX-1SG NARR
 սիրե՛լավ ըմ ըլալ

Rule: The immediate narrative present is formed by taking the instrumental form of the verb, adding the present auxiliary, and then adding the narrative formative /əlæl/.

d. Past imperfective

sir-é-l-av i-∅-∅ əlæl
 like-TH-INF-INS AUX-PST-1SG NARR
 սիրէ լավ ի զլավ

Rule: The immediate narrative past imperfective is formed by taking the instrumental form of the verb, adding the past auxiliary, and then adding the narrative formative /əlæl/.

Original page number 70.

8.4 Subdialects

The description that we give is for the main dialect of Karabakh. Its subdialects (Gandzak, Gazakh, and Karadagh) show some or many differences. Because they have not been researched or scientifically verified, it is impossible for me to determine in detail the limits or borders of these differences. I am sufficed with using only my passing familiarity.

8.4.1 Gandzak

The Gandzak subdialect is extremely close to the main Karabakh dialect, only that it has more purer forms, meaning forms that are closer to the old language. For example in verbal conjugation, the copular verb does not have forms with schwa /ə/ (like 2PL /ə-kʰ/ <զզ>, 3PL /ə-n/ <զն>) but instead forms with /e/ (Table 8.71).

Table 8.71: Use of /e/ instead of /ə/ in the copula for the Gandzak subdialect of the Karabakh dialect

	General Karabakh	cf. Gandzak subdialect	cf. SEA
1SG 'I am'	ə-m զմ	e-m էմ	e-m էմ
2SG 'you are'	ə-s զս	e-s էս	e-s էս
1PL 'I am'	ə-nkʰ զնք	e-nkʰ էնք	e-ŋkʰ էնք

The Classical sound /i/ <ի> does not become /ə/ <զէ> and it stays constant (Table 8.72).

Table 8.72: Lack of the sound change from /i/ <հ> in the Gandzak subdialect of the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> General Karabakh	cf. Gandzak subdialect	cf. SEA
‘neck’	viz վիզ	vəz վըէզ	viz վիզ	viz վիզ
‘year’	tarí տարի	táre տա՛րէ	tári տա՛րի	tarí տարի
‘nose’	k ^h it ^h քիթ	k ^h et ^h քէթ	k ^h it ^h քիթ	k ^h it ^h քիթ

The ending /n/ <ւ> of Old Armenian became /nə/ <ւն> in Karabakh, but it became /ə/ <ն> in Gandzak (Table 8.73).

Table 8.73: Change from final /⟨ə⟩n/ <ւ> in Classical to /ə/ <ն> in the Gandzak subdialect of the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> General Karabakh	cf. Gandzak subdialect	cf. SEA
‘fish’	dzúkən ձուկն	tsíkna ծի՛կնը	tsúka ծո՛կը	dzúk ձուկ

8.4.2 Gazakh

The Gazakh subdialect, as can be seen in my published writings, is much more closer to the Yerevan dialect. The ablative formative is /-its^h/ <հց>, instead of the Karabakh form /-an/ <ան>.

The past participle ends in the formative /-el/ <էլ> and not with /al/ <ալ> (6).

- (6) a. i. Karabakh
 jes ə-m əl-əel
 I AUX-1SG be-PERF.CVB
 յես ըմ ըլալ
 ii. Gazakh
 jes e-m l-el
 I AUX-1SG be-PERF.CVB
 յես եմ լէլ
 iii. SEA
 jes e-m e^z-el
 I AUX-1SG be-PERF.CVB
 ‘I have been.’
 ես եմ եղել
 b. i. Karabakh
 əng-al ə-m
 fall-PERF.CVB AUX-1SG
 ընգալ ըմ

- ii. Gazakh
 ənk-el e-m
 fall-PERF.CVB AUX-1SG
 ընկել եմ
- iii. SEA
 ənk-el e-m
 fall-PERF.CVB AUX-1SG
 'I have fallen.'
 ընկել եմ

However, before stress, the basic rule of losing vowels continues to apply (Table 8.74 and 7).

Table 8.74: Pre-tonic vowel deletion in the Gazakh subdialect of the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Gandzak subdialect	cf. SEA
'barking at a beast'	ereχáik ^h	kznáhat ^h	gazanaháṭ ^h
'children'	երեխայր	կզնահաչ	զազանահաչ
'to get accustomed'	sovoril	րե'ներ	յերեշէկ ^h
	սովորիլ	սավորիլ	սովորէլ
			սովորել

- (7) a. Karabakh
 այշárk^h-e-s օրéս-e-n
 world-GEN-POSS.1SG face-DAT-DEF
 ըշխա՛րքես ըրե՛սեն
- b. Gazakh
 այշár-i-s օրíս-i-n
 world-GEN-POSS.1SG face-DAT-DEF
 ըշխա՛րիս ըրի՛սին
- c. SEA
 այշար-í-s jeres-í-n
 world-GEN-POSS.1SG face-DAT-DEF
 'one the face of my world.' (likely idiomatic for 'in my life')
 աշխարհիս երեսին

The debititive form (1SG /piti-m/ <պիտիմ>, 2SG /piti-s/ <պիտիս>) is shortened to /dem, des, den/ <դեմ, դես, դեն> (8).

- (8) Gazakh

- a. *ínt^h dem səvor-il*
what DEB.1SG study-?
HD: The meaning might be ‘What do I have to study?’
ինչ դեմ սըվօրիլ
- b. *mer reχək^h-n ínt^h cérnak dem ve kalnil*
our? children-DEF what ? DEB.3PL ? ?
HD: I don’t know what this sentence means, nor do I know what most of the words means.
մեր դեխեղն ինչ Եօրնակ դեմ վե կալնիլ.

8.4.3 Karadagh

The Karadagh subdialect has a wide distribution. At the north side of Atropatene (Iranian Azerbaijan), there is the large and heavily Armenian-populated province of Karadagh, which was previously Paytakaran. Besides that, the subdialect is also spoken in the Armenian-populated village of Mujumbar (close to Tabriz), and in the Armenian populace of the Lilava district of Tabriz, which was formed from...

Original page number 71.

... the Armenian settlements of Karadagh and Mujumbar. This subdialect is very close to the Karabakh dialect. In this subdialect, we find the following:

- The stress change.
- The loss of pre-stress vowels (*HD: = pre-tonic vowels*).
- The change from Classical /o/ <n> to /o,œ/ <o,ɛo>.
- The change from Classical and /u/ <nL> to /o,y/ <o,ɦL>.
- The change from Classical /n/ <u> to /nə/ <uŋ>.
- The use of the past participle suffix /al/ <ալ>.

The Karadagh dialect however did not change the Old Armenian voiced consonants to voiceless ones; they stayed voiced.

8.5 Literature

The Karabakh dialect was studied first by Patkanian (Патканов 1869: 55-73), then some small pieces of information in Makar Barkhudarians’s “Pele Pughi” (Մ. Վ. Բարխուդարեանցի Պըլը-Պուղի; *HD: SEA: /makar baxhudarjants^h/*) and in Karapet Shahnazarians’s work (Կ. Ս. Շահնազարեանցի Դրլցէ կնանց պըլը փէշակը; *HD: SEA: /karapet sahnazarjants^h/*). The last time there was a detailed

study was my own work was published (**Անշնաւալ 1901**). Of my work, the Armenologist Meillet wrote a review (Journal Asiatique, 1902, page 561-571),¹¹ where he discusses all the interesting and phonologically-interesting points of this Karabakh dialect.

The following works are written in the Karabakh dialect:

HD: I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Karabakh dialect
 - In the main Karabakh dialect
 - * Մակար Վրդ. Բարիսուդարեանց - Պըլը-Պուրի, Թիֆլիս, 1883.
 - * ՈստաԽ Գեղրդ Բարիսուդարեանց
 - – Արաղջ տարին կտարի. Շուշի, 1883.
 - – Չոնքան ու Նշանածը. Թիֆլիս, 1896.
 - – Բաբոյական առածներ. Թիֆլիս, 1898.
 - * Շիրմազանեան Գ. – Ասրի-Ռէգ Եւ Գիւքի. Կռունկ, 1862, page 896-930, 1863, page 113-137
 - * Կ. Մէլիք-Շահնազարեան - Զուռնա-ամբլա, 2 հատոր. Վազարշապատ 1907-08
 - * Տիգօ - Ղալի աղաթներան պատկերներ. Ճպատը քօլադ կարի. Թիֆլիս, 1889
 - * Ե. Լալայեան
 - – Ժողովրդական Երգեր (Գորիսի). Ազգ. Հանդ. Գ. page 261-270
 - – Ժողովրդական Երգեր (Զանդեղուրի). Ազգ. Հանդ. Դ. page 113-116
 - Gazakh subdialect
 - * Տէր-Ղալքեան Դ. Փաստաբանի մօտ (Վօդրվիլ). Թիֆլիս, 1901
 - * Ճուզուրեան Յ.
 - – Մորացուած աշխարի. 3 հուն. Թիֆլիս, 1895-6
Original page number 72.
 - – Աղքատի հալը
 - – Գիւլի այրին
 - Gandzak subdialect
 - * Ե. Լալայեան - Բանաւոր գրականութիւն. Ազգ. Հանգ., Զ, page 372-382
 - * Ս. Աւետիքեան

¹¹HD: It wasn't clear to me how to cite this review, but I tracked down a URL: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015024511522&view=1up&seq=623>.

- – Սամիտարիս. Թիֆլիս, 1897
- – Նահատակ. Թիֆլիս, 1898
- Karadagh subdialect
 - * Ղազարեան Յ. – Մանկական բեմ. Թիֆլիս, 1900
 - * Ս. Անգրեասեան – Առածներ. Բիւրակն, 1898, page 460-461

8.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

8.6.1 Karabakh dialect

- Պարի աճօղում, ա՛պրես, հըշ տըղա՞ն ըս կյամ:
- Ըստուծէն պա՛րին. Նէ՛րքէ շէնան ըմ կյամ:
- Հինչո՞ւ մըհար իր քէ՛ցալ ընդէղ:
- Պէն օ՞նի. քէ՛ցալ ի ըխճըկանըս ա՛կը տամ:
- Խէ՞, ա՛խճիկըտ ընդէղ ըս հըղէ ըրա՞լ:
- Բա հա՞լա նօր ըս գի՞ւղում, Ե՛րկու տըղուան (տարիէն) ի՛վիլ ա վրէր Նըրքը-Շընա՞ցա մին մա՛րթու-յ-ըմ տըղվալ:
- Ե՛, փրսէտ հա՞վան ը՞ս, լա՞վ տըղա-յ-ա՛. ըխճըկանըտ լա՞վ ա մըղա՞ծիտ կէսը՞մ:
- Խէ՞ չի. Ըստուծանա շընուրիհա՞կալ ըմ. տօնը շէն, ա՛մբարը ցօ՛րնավ լի՛գյը, կյիւմը տըղվա՛րավ լի՛գյը, վըէ՛խճարը սիւրիւ-սի՛ւրիւ կա՛զնած, ճօխստ ճօխստ ճըղըցնէն (շրադացներ) պէնէ (կը բանի). ի՞նքն էլ լի վ բօյավ բուսա՛թավ, վըէր յէ՛շըմ ըս քէ՛փըտ կյա մ ա:
- Դէ վրէր ըտի-յ-տ (այդպէս Ե), լի վ ա. Ա՛ստուծ Ել ի՛վիլ ա՞նէ:

8.6.2 Karadagh subdialect

Adjarian's source: communicated by the Karadaghian, Ms. S. Ter-Martirosian (օր. Սէր-Մարտիրոսեան; *HD: SEA: /ter martirosjan/*).

Կանէսը ո՛ւրան կյանքըմը ժամ չը՛լալ գէ՛ցած. գի՛ղալ չըլալ խօստօ՛վանքը հա՛ղորթը հի՞նչ ա: Գէնցալ ա ո՛ւրան մին ծանօ՛թից հըցրալ ա թա «իս մըտքը՛մըս դրամ ըմ, վօր խօստօվանվըմ ու հաղօ՛րթվըմ հինչուր կա՛րըն»: Էն ալ ասալ ա թա «իինչ ուր կա՛րըս, կի գինըս ժամ, բահանան թի իինչ վօր կա՛սի՝ դու ալ էն կա՛սըս»: Կանէսը գինէ՛ցալ ա ժամ, ա՛սալ ա. «Ա՛ դէր, ինձ ...

Original page number 73.

... խօստովանցրու վոր պտղ ա հաղորդվում»: Քահանան ա՛սալ ա. «Վօ՛րթի չօ՛քի»: Վանեսն ալ ա՛սալ ա «Վօ՛րթի չօ՛քի»: Քահանան ա՛սալ ա «իրե՛սեդ խաչակընքի» ա՛սի մ՛ղա Աստծու»: Են ալ ա՛սալ ա «իրե՛սեդ խաչակընքի, ա՛սի մ՛ղա Աստծու»: Քահանան ա՛սալ ա «հինչ գուգե՛թուն վոր ա՛րած ըս՝ ա՛սի»: Վանեսն ալ ա՛սալ ա «հինչ գուգե՛թուն վոր ա՛րած ըս՝ ա՛սի»: Են սիա՛թեն Վանեսը ձե՛ռքը թա՛քուն տա՛րալ ա դերեն ջուրը, սիա՛թը հանալ ա: Քահանան տե՛սալ ա վոր հինչ վոր ըսի՛լիս ա՝ Են ալ ըսի՛լիս, սկսալ ա Վանեսէ թա՛կիլ: Վանեսն ալ դերեն ա թա՛կալ: Վանեսը փա՛խալ ա ցուչան, մա՛րթըրը տե՛սալ ըն, իրցրալ. «Ա՛ մարթ, խե՞-յ-ըս փիսչիլսի». – «Ախր խօստովանված ըմ». Ինդի ի՛լալ գիդա՛լիս վոր խօստովանվողը կը փա՛խչի: Յե՛տեն քահանան ձե՛ռքը տա՛րալ ա ջո՛ւբը՝ սիա՛թեն յեշի՛լու, տե՛սալ ա վոր ջուբո՛ւմը չի: «Ե՛յ անիծած, խօստովանքեն թա՛հրը (թոք. կերպը) գիդա՛լիս չի, սիաթս ալ գուղա՛ցալ ա՝ տա՛րայ»:

8.6.3 Gazakh subdialect

Adjarian's source: Taken from Ճուղուրեանի Մոռացուած աշխարհեն. հու. Ա, էջ 103-4. Unfortunately, it does not have scientific accuracy.

Երկու ախաբեր են լրմ, մնի անըմբ Կայան, մեկելիսը Աբել: Կայանը շա՛տ օղի կծածն ա ըլըմ, հօրը, մօրն ու ախապօրն ըսկի՛ սիրելիս չի ըլըմ: Մը հետ երկու ախաբերն ել ուղըմ են Ասծուն մատաղ անեն: Օց Կայանը ըռանչպար ա ըլըմ, Աբելը չօրան: Նրանք ել մեզ պես՝ չօրի ու ցավի ժամանակ Ասծուն միտներն են քրցըմ ուղըմ են մտղանա տալ...: Ասծու օինսած Աբելը վօչխարը բերըմ ա դիւզըմը կըղնքցընըմ, երիսին խաչ քաշըմ ու վօչխարի միջից՝ սրտալի մի թուկսը՝ սախար վօչխար ա ջոկըմ, ձեռաց վէ քրցըմ մօրթեն, փետ ու կրակ անըմ սկսըմ խրօվել: Օց Կայանը, Ա՛ստօծ անըծի նրան, կալը նօր քամած՝ ցօրենը կիտած ա ըլըմ. սա վէր ա կալնըմ անսիրտ-անսիրտ ցօրենը խախալըմ, տակ ու գլուխը բերըմ մատաղանա տալի ու ինքն ել փետ ու կրակ անըմ իր առածը խրօվը: Երկուսի կրակն ել մի դիւզ տեղ ա ըլըմ՝ բացը յերկնքի տակ:

Աստօծ մտիկ ա տալի տենըմ, վոր Աբելը սրտով տրվեց՝ նրա մատաղի կրակի ծուխը ծլի (ուղիղ) ա բացրանըմ, նրա մատաղն ընթունելի ա անըմ:

Original page number 74.

Պոօթօղ-մոօթօղ, տակ ու գլուխ տվօղ Կայանի վրա Աստվածաբար չրանըմ ա ու նրա ցօրենի հասկերն անըծըմ, թէ «Թօղ քու ցօրենը մի հասկանի մնա»:

Կայանը տենալով վոր Աստօծ Աբելի դոլը պահեց, մի օր՝ Աբելիին՝ վօչխարի մէ շվաքըմը խօրը ընած վախտո՛ վէր ա կալնըմ կօվրգիգիկը (սեւ սուր քար), բուգը դուս ա կարըմ ու իրան չօմբախօվը կրկաժի կիսին տալի՝ դուդը շաղ ա

տալի հա՛ սպասը՝ մ: Կայան անպատիժ չի մըրմ: – Աստօծ նրան շաշվացնըմ
ա սարերն ու հանդերը քցըմ...:

8.6.4 Gandzak subdialect

Adjarian's source: See Ազգ. Հանդ. 2, էջ 372 եւն. I have kept the orthography unchanged, even if very inaccurate.

Մածուն եմ¹² մերել սրալի,
Եար ըմ փիսել սրտալի,
Հով որ եարը եարեն հանի,
Հոքին սըստանեն տանի:

Մատումս կայ մըտանի,
Համ թառ ա համ ծիրանի,
Արի քինանք դիւանը
Հով սիրել ա, նա՛ տանի:

Մեր վճխարին եաթաղը,
Գլխիս դնեմ փափախը.
Չանդուրուկդ ետ քցես
Ծրեսիս տայ շատաղը:

Մտիկ ըրեք են դուշին,
Վետը տրել ա փուշին,
Եզրանի ընդիկը կի՛լի
Թուշի տրել ա սրածին:

Զուլս կէծ ա, ջուր պիրեք,
Սպըհանայ հիւն պիրեք,
Տուն հաւասար թամամ են,
Ղարիբ խուշը տուն պիրեք:

Original page number 75.

¹² HD: The original page had <Են>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this should be <Եմ>.

Սազին կորին կիր կանեմ,
Վեսը կաց գինի բերեմ,
Ես ես պիծի տեզաւս,
Ցրուած խելք տոն պիրեմ:

Արերի խինձը ինչ անի,
Կաթնով բրինձը ինչ անի,
Իւրիւր սիրել ենք կառնենք,
Ուրօշի խօսք ու գրիցն ինչ անի:

Տիւ կաղնել ես կիւթանիա,
Շիրմըշըղի պերանիա,
Տիւ պարակ, մեշքդ պարակ,
Դոյ քընամ շեյրան ջանիդ:

8.6.5 Zangezur subdialect

Adjarian's source: See Ազգ. Հանդ., Դ. Եջ 115.

Դարուազին տակը սառալ ա
Մատներս դալամ դարալ ա
Թոյս եախաւոր, բոզ չուխաւոր
Օշս խելքս տարալ ա:

Եկեք գնանք ծեր անենք,
Խնձոր կծենք թոլ անենք,
Հուլո որ մին եար չունի՝
Գլխին թխենք դեն անենք:
Գեանջու քամին կալիս է,
Դուները թզորհսկալիս է,
Հարիւր թիւման մըշտըլդ,
Սիմօն եարը կալիս է:

Վըրթիվերիս վաղան ա,
Միջի մարդին կաղան ա,
Միջի մարդը հո՛ւնց անի,

Խնձորկեցի կադան ա:

9 Shamakhi

Original page number 76.

9.1 Background

This dialect is spoken primarily in the city of Shamakhi and its surrounding villages, until Quba. The remaining villages are mostly from Karabakh, and some are settlements from Khoy and Salmast; they thus speak their native dialect and they aren't included in this region. In Baku also, there is a migrant community from Shamakhi, and this community uses its dialect, but this community is dissolving into the larger Karabakh community. Near Baku there is Ermenikend (Armenian village), which is mostly made up of Shamakhi people and they speak this dialect.

The Shamakhi dialect forms a middle zone between the Karabakh and Julfa dialects. Its phonetic system and phonological changes are largely the same as in the Karabakh dialect, as well as many of the grammatical forms. Because of this, it would have been possible to not consider Shamakhi as its own dialect, but to have treated it as a subdialect of Karabakh. However we are forced to treat it as its own independent dialect because of the diverse forms for pronouns and because of the formation of the present, both of which are entirely different from Karabakh.

9.2 Phonology

9.2.1 Segment inventory

The phonetic system of the Shamakhi dialect is the same as for the Karabakh dialect. The dialect is missing only the diphthongs and the sound /χ/ <χt>. The sound /f/ <ֆ> is widely used here in borrowed words. The sound /h/ <հ> is missing.

9.2.2 Stress

Unlike the Karabakh dialect, stress is on the last syllable.

HD: This is an incorrect overgeneralization. As we see in §9.2.3.1.5, when a final unstressed schwa undergoes vowel harmony, its harmonized vowel (like /i/) stays unstressed. The correct generalization is that stress is final in the word before the definite/possessive suffixes. In this way, Shamakhi has morphologized the otherwise phonologically predictable rule of final stress assignment of SEA.

9.2.3 Sound changes

9.2.3.1 Vowel changes

The following vowel changes and diphthong changes are notable.

9.2.3.1.1 Classical Armenian /u/ <նւ> Classical Armenian /u/ <նւ> became Shamakhi /y/ <իւ> as in Table 9.1.

Table 9.1: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /y/ <իւ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘you (NOM)’	du դու	ty տի	du դու
‘outside’	durs դուրս	tys տիւս	durs դուրս
‘tongue’	lezu լեզու	lyzy լիզի	lezu լեզու

9.2.3.1.2 Classical Armenian /oj/ <ոյ> Classical Armenian /oj/ <ոյ> became Shamakhi /y/ <իւ> as in Table 9.2.

Table 9.2: Change from Classical Armenian /u/ <ոյ> to /y/ <իւ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘light’	lois լոյս	lys լիս	lujs լույս
‘sister’	k ^h oijr քոյր	k ^h yr քիր	k ^h ujr քոյր
‘blue’	kapoit կապոյտ	k ^h æpyt կյապիտ	karpjt կարպյտ

Original page number 77.

9.2.3.1.3 Classical Armenian /ai/ <ωj> Classical Armenian /ai/ <ωj> became Shamakhi /a, æ, e/ <ω, ü, ɛ> as in Table 9.3.

Table 9.3: Change from Classical Armenian /ai/ <ωj> to /a, æ, e/ <ω, ü, ɛ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘this’	āis ωju	æs üüu	ājs ωju
‘long’	erkaj̄n երկայն	ergan երգան	jerkajn երկայն
‘father’	hāj̄r հայր	her հեր	hajr հայր
‘mother’	māj̄r մայր	mer մեր	majr մայր

9.2.3.1.4 Classical Armenian /i/ <ḥ> Classical Armenian /i/ <ḥ> became Shamakhi /ə/ <ը> as in Table 9.4.

Table 9.4: Change from Classical Armenian /i/ <ḥ> to /ə/ <ը> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘heart’	sirt	սիրտ	sirt
‘mind’	mit-(ə?)k ^h (-PL)	միտք	mitk ^h

9.2.3.1.5 Vowel harmony of the schwa /ə/ The sound /ə/ <ը> usually keeps its presence next to heavy vowels. But next to soft vowels, it turns to /i/ <ḥ> (Table 9.5).¹

HD: Note that the wording implies that Adjarian is treating the original schwa as present in Classical Armenian. However, many of his examples involve the definite article which was /-n, ən/ in Classical Armenian but /-n, -ə/ in SEA. This article marks definiteness in SEA, but it marked distal deixis in CA. I suspect that he's actually reconstructing the harmonized schwa from a shared ancestor between Shamakhi and SEA instead of CA.

Table 9.5: Vowel harmony in the change from /ə/ <ը> to /i/ <ḥ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘girl-DEF’	ałdʒík-ən աղջիկն	aχt̄hig-i ախջիկի	aχt̄hik-ə աղջիկը
‘to listen’		mitig anil	mətik anel
‘neck-DIM-POSS.2SG’		viz-ík-is	vəz-ik-əs
‘he-DEF’	ínk ^h -ən ինքն	ínk ^h -i ինքի	ínk ^h -ə ինքը

¹HD: It's not obvious to me what is the soft vs. hard distinction in vowels. I suspect he means that soft vowels are front vowels.

9.2.3.1.6 Vowel lengthening of /o/ The Shamakhi dialect has a special sound change where Classical /ɑy/ <ալ> becomes /o/ <օ> before the Classical vowels /o, ɑy/ <n, ալ> (Table 9.6). *HD: To clarify, he means that if the Classical form had a substring <ալն> /awo/ (which he treats as including a diphthong /ɑy/), this string became /oo/ in Shamakhi. In contrast in SEA, such a string became /avo/. I suspect his transcription <oo> /oo/ signifies a long vowel /o:/ but I'm not sure.*

It becomes /œo/ <էօ> when next to soft vowels. *HD: I assume his transcription <էօ> /eo/ is actually /œo/. I suspect this is a diphthong but I'm unsure.*

Table 9.6: Vowel lengthening and fronting in the change from Classical Armenian /awX/ <ալՎ> to /oo, œo/ <օօ, էօ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘necessary’	harkawor հարկաւոր	harkoor հարկօօր	harkavor հարկավոր
‘baptized’	kənkʰawor կնքաւոր	kənkʰoor կնքօօր	kənkʰavor կնքավոր
‘graceful (CA), congratulations (SEA)’	ʃənorhawor շնորհաւոր	ʃənoor շնոօր	ʃənoravor շնորհավոր
‘morning’	arawɑyt առաւաւտ	aroot առօօստ	aravot առավոտ
‘to be housed’		tñoorvil տնօօրվիլ	tənavorvel տնավորվել
‘knife-bearing’	danakawor դանակաւոր	tænægʰ'œor տանակօյթօօր	danakavor դանակավոր

9.2.3.1.7 Pre-tonic vowel deletion The deletion of vowels before stress is not a general rule. But there are a few cases (Table 9.7).

Table 9.7: Pre-tonic vowel deletion in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘to crush’	ðʒɑχðʒɑχel ջախջախել	ðʒɛtʃɛχel ճըճէխել	ðʒɑχðʒɑχel ջախջախել
‘Satan’	satanai սատանայ	stana ստանա	satanai սատանա
‘to wrap up’	pʰatʰatʰel փաքաթել	pʰatʰatʰel փաքաթել	pʰatʰatʰel փաքաթել

In this case, the loss of a vowel has caused the rise of a schwa /ə/ <ը>, and sometimes it assimilates to the form of the stressed vowel (Table 9.8). *HD: I don't see how Adjarian's examples relate to his proposed process of schwa epenthesis and vowel harmony.*

Table 9.8: Pre-tonic vowel deletion feeds vowel epenthesis and harmony in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘child’	eraχai երախայ	araxa արախա	jereχa յերեխա
‘childhood, catechumenism’	eraχajutʰiun երախայութիւն	araxatʰun արախաթուն	jereχajutʰjun յերեխայություն

9.2.3.2 Consonant changes

9.2.3.2.1 Voicing changes The voiced stops became voiceless, and they kept their voicing only after nasals. In this situation, the voiceless stops became voiced (Table 9.9).

Table 9.9: Voicing changes in stops and affricates in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘head’	gəlux	գլուխ	gəlux
‘to bring’	berel	բերել	berel
‘snake’	odz	օձ	ots
‘water-mill’	dʒərəlatsh	ջրաղաց	dʒərəkats ^h
‘ear’	akandʒ	ականջ	անգոձ
‘wine’	gini	գինի	kini
‘thing’	ban	բան	pən

The word-final Classical sound /k/ <կ> became /g/ <զ> in many cases (Table 9.10).

Table 9.10: Voicing changes for word-final /k/ <կ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘board’	taχtak	տախտակ	taχtag
‘girl’	ałdžik	աղջիկ	aχt ^h ig
‘woman’			knig
			կնիգ

9.2.3.2.2 Loss of the rhotic /r/ <ր> The sound /r/ <ր> is lost in the words in Table 9.11a. In contrast, the /r/ <ր> is stronger in the words in Table 9.11b. *HD: Note that these multi-word phrases likely didn’t exist in Classical Armenian, so we can assume that Adjarian was treating the shared closest ancestor of Shamakhi and SEA as being an SEA-like variety.*

Table 9.11: Loss of rhotic /r/ <ր> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
a. ‘this night’	ajs, giser	այս, գիշեր	ajs giser
‘to go up’	ver, elanél	վեր, ելանել	ver jelnél
‘hand’	ðzer-k ^h (-PL)	ðեռք	ðzərk ^h
b. ‘hundred’	hariur	հարյուր	harjur
			հարյուր

9.2.3.2.3 Insertion of word-initial /h/ <հ> Before word-initial vowels, the sound /h/ <հ> is sometimes added, just as in the Karabakh dialect (Table 9.12).

Table 9.12: Insertion of word-initial /h/ <հ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘what’	int ^h ինչ	hint ^h հինչ	int ^h ինչ
‘who’	ov ով	hov հօվ	ov ով
‘when’	er ^h երբ	hep ^h հեփ	jerp ^h երբ
‘tail’	agí ազի	hæk ^h i հազի	agí ազի

9.2.3.2.4 Retention of word-final /n/ <ն> The Classical rime /n/ <ն> is kept here too (Table 9.13a) but not in Table 9.13b.

Table 9.13: Retention or loss of final Classical /n/ <ն> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
a.	dárən դարն	táernə տա՞րնը	dárən դարն
	dzúkən ծուկն	tsýgni ծի՞ւզնի	dzúk ծուկ
	múkən մուկն	múknə մո՞ւկնը	múk մուկ
	kát ^h ən կաթն	kát ^h nə կաթնը	kat ^h կաթ
	núrən նուրն	nórnə նօ՞րնը	nur նուր
b.	mat ^h ən մաթն	mat մատ	mat ^h մատ
	otən օտն	vot վօտ	votk ^h վօտք
	harsən հարսն	hars հարս	hars հարս

9.3 Morphology

9.3.1 Noun inflection or declension

9.3.1.1 Ablative marking with /-an/ <ան>

In declension, it is notable that the ablative formative is /-an/ <ան> (Table 9.14), same as in Karabakh.

Table 9.14: Ablatives with /-an/ <ան> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
‘under-ABL’	tak-an տական	tak-its ^h տակից
‘place-ABL’	ter-an տեղան	ter-its ^h տեղից
‘childhood-ABL’	արախաթ ^h un-an արախաթունան	jereχajut ^h jun-its ^h երեխայությունից

Original page number 78.

Similar to the Karabakh dialect, we can also add here the formative */-ana/ <անա>*. For example */kngans-ana/* ‘from my wife’.²

9.3.1.2 Instrumental marking with */-ov/ <օվ>*

The instrumental uses the formative */-ov/ <օվ>*, while the Karabakh dialect has */-av/ <ավ>* (Table 9.14).

Table 9.15: Instrumentals with */-ov/ <օվ>* in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. Karabakh	cf. SEA
‘mouth-INS’	peran-óv պերանօվ	piráén-av պիրանավ	beran-óv բերանով
‘hand-INS’	tsék ^h -óv տէրօվ	tsérk ^h -av ծէրօսավ	dzerk ^h -óv ծերօնով

9.3.1.3 Locative marking with */-əm, -im/ <ըմ, իմ>*

The locative formative */-um/ <ում>* is shortened to */əm/ <ըմ>* and then became */im/ <իմ>* because of the rule of harmony (Աերդաշնակութեան օրէսքոն) (Table 9.16).

Table 9.16: Locatives with */-əm, -im/ <ըմ, իմ>* in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
‘thing-LOC-DEF’	pæn-ím-i պանիմի	ban-úm-ə բանումը

9.3.1.4 Vowel harmony of the definite article */ə/ <ը>*

Based on the rule of vowel harmony, the article is */-ə/ <ը>* (or */-i/ <ի>*), and */-n/ <ն>* (Table 9.17).

²HD: Adjarian doesn’t explain this form, but it seems it’s morphologically decomposable to */kng-an-s-ana/* with the gloss ‘wife-OBL-POSS.2SG-ABL’. Note the unexpected presence of a possessive marker before the ablative marker.

Table 9.17: Vowel harmony of the definite article /ə/ <ə> to /-i/ <ɨ> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
‘heart-DEF’	sárt-ə սը՛րտը	sírt-ə սիրտը
‘mind-DEF’	mátk-ə մը՛տկը	mítkʰ-ə միտքը
‘hand-DEF’	tsʰékʰ-ə գէ՛քը	dzérkʰ-ə ձեռքը
‘girl-DEF’	ɑχtʰig-i ախչի՛գի	ɑχtʰik-ə աղջիկը
‘voice-DEF’	tsæn-i ծայնի	dzájn-ə ձայնը

The same process occurs next to the possessive suffixes (դիմորոշներուն քով) from CA /-s, -d, -n/ <ս, դ, ն> (Table 9.18). *HD: He means that we also find harmony for the schwa that is epenthized between a stem-final consonant and a possessive suffixes.*

Table 9.18: Vowel harmony of the possessive schwa in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
‘mind-POSS.2SG’	tsáén-itʰ ծայնիթ	dzájn-ət ձայնդ
‘heart-POSS.1SG’	sárt-əs սը՛րտս	sírt-əs սիրտս
‘mind-POSS.1SG’	mátk-əs մը՛տկս	mítkʰ-əs միտքս
‘thing-POSS.1SG’	páén-itʰ պայնիթ	bán-ət բանդ

In these words, stress is on the penultimate syllable. The genitive, which has the same form, is distinguished from these words only by stress (Table 9.19).

Table 9.19: Stress distinctions between the stressed genitive and the unstressed harmonized schwa in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
‘thing-POSS.1SG’	páén-itʰ պայնիթ	ban-ət բանդ
‘thing-GEN-POSS.1SG’	pæn-í-tʰ պանի՛թ	ban-í-t բանիդ
‘heart-DIM-POSS.1SG’	srt-íg-is սրտի՛գիս	sərt-ik-əs սրտիկս
‘heart-DIM-GEN-POSS.1SG’	srt-ig-í-s սրտիգի՛ս	sərt-ik-ís սրտիկիս

9.3.2 Pronoun inflection or declension

9.3.2.1 Personal pronouns

Pronouns are declined in the following way (Table 9.20).

Table 9.20: Inflection paradigm for personal pronouns in the Shamakhi dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he/she'	1PL 'we'	2SG 'you'	3PL 'they'
NOM	jes j̪eu	ty տիւ	na նա	mek ^h մեք	tyk ^h տիկ	nrank ^h նրանկ
GEN	im իմ	k ^h u քու	nra նրա	mer մեր	tser տըր	nrants ^h նրանց
DAT	indz, indz-i ինձ, ինձի	k ^h ez, k ^h ez-i քեզ, քեզի	nran նրան	mez, mez-i մեզ, մեզի	tsez, tsez-i տըզ, տըզի	nrants ^h նրանց
ABL	indz-an-a ինձանա	k ^h ez-an-a քեզանա	nran-a նրանա	mez-an-a մեզանա	tsez-an-a տըզանա	nrants ^h -an-a նրանցանա
INS	indz-an-ov ինձանօվ	k ^h ez-an-ov քեզանօվ	nran-ov նրանօվ	mez-an-ov մեզանօվ	tsez-an-ov տըզանօվ	nrants ^h -an-ov նրանցանօվ

9.3.2.2 Repeated addition of the formative /-ik/ <իկ>

The pronouns also have another interesting form which is unique to this dialect. Here, this is the addition of formative /-ik/ <իկ>. Although this formative appears in other dialects and its Classical Armenian, but there it is only added for the demonstratives (Table 9.21a) and it is not declined, such as Table 9.21b). *HD: Note that Adjarian isn't clear on which Armenian varieties have the demonstratives in Table 9.21. I had to personally catalog them and track down their attestations.*

Table 9.21: Sample of demonstratives in Classical Armenian and other dialects

	CA	SEA	SWA	Istanbul
a. Simple demonstratives				
proximal 'this'	ais	ajs	ajs	այս
medial 'that'	ajd	ajd	ajt ^h	այդ
distal 'that yonder'	ain	ajn	ajn	այն
b. Complex demonstratives				
proximal 'this'		is-ik	ajs	իսիկ
		asiga		ասիկա
	aisor-ik			այսորիկ
	aism-ik			այսմիկ
medial 'that'		it-ik		իտիկ
		ad-iga		ատիկա

But here in Shamakhi, the reflex of the formative /-ik/ <հկ> (HD: *as /-ig/ <հզ>*) is added on the pronouns 'I', 'you.SG', 'he' and other pronouns, in all their case declensions. And it can be repeated up to three times (Table 9.22).

HD: Adjarian doesn't segment or explain the meaning of these complex pronouns with /-ik/. Based on sentence (1b), I suspect this /-ig/ may act as a diminutive suffix; the cognate is a diminutive suffix in SEA. But then it's unclear to me how why these pronouns would have these hypothetical diminutive.

Table 9.22: Sample A of pronouns in Shamakhi with the repeated /-ig/ <հկ> formative

1SG 'I'	jes	յես	PRO
	jes-ig	յեսիզ	PRO-?
	jes-íg-is	յեսիզիս	PRO-?-POSS.1SG
	jes-ig-íg-is	յեսիզիզիս	PRO-?-?-POSS.1SG
	jes-ig-ig-íg-is	յեսիզիզիզիս	PRO-?-?-?-POSS.1SG
2SG 'you'	ty	տիւ	PRO
	ty-ig	տիւիզ	PRO-?
	ty-íg-it ^h	տիւիզիթ	PRO-?-POSS.2SG
	ty-ig-íg-it ^h	տիւիզիզիթ	PRO-?-?-POSS.2SG
	ty-ig-ig-íg-it ^h	տիւիզիզիզիթ	PRO-?-?-?-POSS.2SG
3SG 'he'	na	նա	PRO
	na-íg-i	նաիզի	PRO-?-DEF
	na-ig-íg-i	նաիզիզի	PRO-?-?-DEF
3PL 'they'	nrank ^h -íg-i	նրանքիզի	PRO-?-DEF
	nrank ^h -ig-íg-i	նրանքիզիզի	PRO-?-?-?-DEF

Original page number 79.

In the other case declensions, the formative is added between the word and the case ending. As for in the plural, the formative /ner/ <ներ> is also required (Table 9.23).

Table 9.23: Sample B of pronouns in Shamakhi with the repeated /-ig/ <հկ> formative

2SG 'you' (ACC, DAT)	k ^h ez-ig-i-n	քեզիկին	PRO-?-DAT-DEF
	k ^h ez-ig-i-t ^h	քեզիկիթ	PRO-?-DAT-POSS.2SG
2SG 'you' (ABL)	k ^h ez-an-ig ^h -æn	քեզանիկայն	PRO-NX-?-ABL
2SG 'you' (INS)	k ^h ez-an-ig ^h -œv	քեզանիկայեվ	PRO-NX-?-INS
1SG 'mine'	im-íg-is	իմիզին	PRO-?-POSS.1SG
1SG 'I' (ACC, DAT)	indz-ig-i-s	ինձիկին	PRO-?-DAT-POSS.1SG
	indz-ig-i-n	ինձիկին	PRO-?-DAT-DEF
1SG 'I' (ABL)	indz-an-ig ^h -æs	ինձանիկայնս	PRO-NX-?-ABL-POSS.1SG
	indz-an-ig ^h -æn	ինձանիկայն	PRO-NX-?-ABL
1SG 'I' (INS)	indz-an-ig ^h -œov	ինձանիկայեօվ	PRO-NX-?-INS
	indz-an-ig ^h -œov-is	ինձանիկայեօվին	PRO-NX-?-INS-POSS.1SG
3SG 'he'	nran-íg-i	նրանիզին	PRO-?-DEF
3SG 'he' (ABL)	nran-ig-æn	նրանիկայն	PRO-?-ABL
3PL 'they' (ABL)	nrants ^h -an-ig ^h -æn	նրանցանիկայնս	PRO-NX-?-ABL
1PL 'we'	mek ^h -ner-ig ^h -is	մեքներիզին	PRO-PL-?-?-POSS.1SG
	mek ^h -ner-ig-ig ^h -ig ^h -is	մեքներիզիզիզին	PRO-PL-?-?-?-POSS.1SG
2PL 'you'	tyk ^h -ner-ig-ig ^h -ig ^h -it ^h	տիկներիզիզիզիթիթ	PRO-PL-?-?-?-POSS.2SG

The formative /ik/ <հկ> is so common in the Shamakhi dialect that it can be added on almost any word (1).

(1) Shamakhi

- a. k^hu hor tun-íg-i
you.PL.GEN father.GEN house-?-DEF
'your father's house'
քու հօր տունիզին
- b. viz-íg-is
neck-?-POSS.1SG
'my little neck'
վիզիզին

9.3.2.3 Other innovations

Some pronoun innovations in Shamakhi are in Table 9.24a. Some of their more widespread forms are in Table 9.24b. They originate from Table 9.24c, cf. Karabakh forms in Table 9.24d.³

³HD: Adjarian doesn't state this, but it's possible that this construction is grammaticalized from a construction made up of a genitive pronoun + the postposition /het/ 'with'. For example, Adjarian provides phrases like /k^hez heti/ which resemble an SEA phrase like /k^hez het/ <պէզ հետ> 'with you'.

Table 9.24: Pronoun innovations in the Shamakhi dialect

	‘for you.SG’	‘for us’	‘for you.PL’	Dialect
a.	k ^h ez-ti պեզսի	mez-ti մեզսի	tsez-ti ծեզսի	Shamakhi
b.	k ^h ez-eti պեզէսի	mez-eti մեզէսի	tsez-eti ծեզէսի	Shamakhi
c.	k ^h ez heti պեզ հետի	mez heti մեզ հետի	tsez heti ծեզ հետի	Shamakhi?
d.	k ^{hj} ez héte պյոզ հե՛տ	məz héte մըզ հե՛տ	tsəz héte ծըզ հե՛տ	Karabakh

9.3.3 Verb inflection or conjugation

9.3.3.1 Overview and general properties

Verbal conjugation in the Shamakhi dialect is sometimes the same as in the Karabakh dialect, and sometimes it distances itself from Karabakh and approaches the Julfa dialect.

9.3.3.1.1 Copula with /a/ <ա> For the copular verb in the present tense, the Classical sound /e/ <է> sound becomes /a/ <ա> next to nasals (Table 9.25).

Table 9.25: Copula with /a/ <ա> instead of /e/ <է> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG ‘I am’	a-m ամ	e-m էմ
2SG ‘you are’	e-s ես	e-s էս
3SG ‘he is’	a ա	e է
1PL ‘we are’	a-nk ^h անկ ^h	e-ŋk ^h էնկ ^h
2PL ‘you are’	e-k ^h եկ ^h	e-k ^h էկ ^h
3PL ‘they are’	a-n ան	e-n էն
	AUX-AGR	AUX-AGR

9.3.3.1.2 Present and past imperfective In this way (*HD: meaning with the above copulas*), the present form of other verbs is formed. The imperfective is similar to Karabakh.

9.3.3.1.3 Past participle or perfective converb The past participle ends in /-al/ <ալ> (Table 9.26).

Table 9.26: Past participle or perfective converb with /-al/ <ալ> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
‘to tie’	kap-al կապալ	kap-el կապել
‘to fall’	əng-al ընգալ	əŋk-el ընկել
	√-PERF.CVB	√-PERF.CVB

9.3.3.1.4 Infinitives take dative /-i/ <ի> The infinitive is case marked with the formative /-i/ <ի> (Table 9.27).

Table 9.27: Infinitives with dative /-i/ <ի> instead of /-u/ <ու> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA	
‘to say’	as-i-l-i ասիլի	as-e-l-i ասելու	√-TH-INF-DAT
‘to throw’	k ^h its ^h -i-l-i քիցիլի	gəts ^h -e-l-u զցելու	√-TH-INF-DAT
‘to die’	mer-n-e-l-i մեռնելի	mer-n-e-l-u մեռնելու	√-VX-TH-INF-DAT

9.3.3.1.5 Causative suffix /-ts^hu/ <ցնւ> The causative (ալցողական) formative is /-ts^hu/ <ցնւ> (Table 9.28). *HD: Unfortunately, Adjarian doesn’t translate his examples to SEA or SWA, so I can only guess what they’re supposed to mean or how they should be segmented based on the SEA forms that resemble them the most.*

Table 9.28: Causatives with dative /-i/ <ঃ> instead of /-u/ <়> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi and cf. SEA		
‘I approach’ (?)	mot-a- $\widehat{ts^h}$ un-a-m mot-e- $\widehat{ts^h}$ n-e-m $\sqrt{-LV-CAUS-TH-1SG}$	մօտացուսամ մնուեցուեմ	Sh. SEA
‘to lose’ (?)	k ^h or-a- $\widehat{ts^h}$ un-i-l kor- \widehat{tsn} -e-l $\sqrt{-(LV)-CAUS-TH-INF}$	քօռացունիլ կոռցուել	Sh. SEA
‘he has fed’ (?)	ut-a- $\widehat{ts^h}$ ur-al a ut-e- $\widehat{ts^h}$ r-el e $\sqrt{-LV-CAUS-PERF.CVB AUX}$	ուտացուրալ ա ուտեցրել է	Sh. SEA
‘I have delivered’ (?)	has-a- $\widehat{ts^h}$ ur-al a-m has- $\widehat{ts^h}$ r-el e-m $\sqrt{-LV-CAUS-PERF.CVB AUX-1SG}$	հասացուրալ ամ հասցրել եմ	Sh. SEA
?	hang-a- $\widehat{ts^h}$ ur-i-∅ $\sqrt{-LV-CAUS-PST-1SG}$	հանգացուրի	Sh.
‘we have raised’ (?)	parts \widehat{h} r-a- $\widehat{ts^h}$ ur-al a-nk ^h bars \widehat{h} r-a- $\widehat{ts^h}$ r-el e-ŋk ^h $\sqrt{-LV-CAUS-PERF.CVB AUX-1PL}$	պարցրացուրալ անք բարձրացրել ենք	Sh. SEA

After soft vowels (HD: *I think he means front vowels*), the sound /a/ <ա> becomes /æ/ <այ> (Table 9.29).

Table 9.29: Vowel fronting for /a/ <ա> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA	
‘I do’	an-əm æ-m	անըմ այս	$\sqrt{-IMPF.CVB AUX-1SG}$
‘done’	il-æl	իլայ	$\sqrt{-PERF.CVB}$
‘he has thrown’	k ^h its ^h -æl æ	քիցայլ այ	$\sqrt{-PERF.CVB AUX}$

9.3.3.2 Verb paradigms

HD: *Adjarian does not give any complete verb paradigms for this dialect. He only provides some datasets.*

The following are the important tenses for the verb ‘to like’ from Classical /sir-e-l/ <սիրել>.

9.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective *HD: In SEA, the indicative present is formed by combining the imperfective converb with the present auxiliary (Table 9.30). This converb uses the suffix /-um/. For Shamakhi, Adjarian provides a complete paradigm for the indicative present. Shamakhi uses the same system as SEA. The only difference is that the converb suffix is /-əm/ and the auxiliary is /a/ for the 3SG and before nasals.*

Table 9.30: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA
1SG	sir-əm a-m	սիրում եմ	sir-um e-m սիրում եմ
2SG	sir-əm e-s	սիրում ես	sir-um e-s սիրում ես
3SG	sir-əm a	սիրում ա	sir-um e սիրում է
1PL	sir-əm a-nk ^h	սիրում ենք	sir-um e-նկ սիրում ենք
2PL	sir-əm e-k ^h	սիրում եք	sir-um e-k ^h սիրում եք
3PL	sir-əm a-n	սիրում են	sir-um e-n սիրում են
	√-IMPF.CVB AUX-AGR		√-IMPF.CVB AUX-AGR

HD: In SEA, the indicative past imperfective is formed by combining the imperfective converb with the past auxiliary (Table 9.31). Adjarian does not provide a complete paradigm for Shamakhi. He provides only the 1SG and 2SG. He suggested earlier in §9.3.3.1.2 that Shamakhi uses the same set of past auxiliary morphs as the Karabakh dialect.

Table 9.31: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA
1SG	sir-əm Ø-i-Ø	սիրըմ ի	sir-um ej-i-Ø սիրում էի
2SG	sir-əm Ø-i-r	սիրըմ իր	sir-um ej-i-r սիրում էիր
	√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR		√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR

HD: Note that unlike the Karabakh dialect, data from the past perfective suggests that the past suffix is /-i/ in this dialect, like SEA.

9.3.3.2.2 Present perfect and past perfect *HD: In SEA, the present perfect (Table 9.32) and past perfect (Table 9.33) are formed by combining the perfective converb with the present/past auxiliary. For SEA, this converb uses the suffix /-el/. Shamakhi uses the same system, but with converb suffix as /-al/. Adjarian provides a complete*

paradigm for the present perfect, but an incomplete one for the past perfect. See §9.3.3.1.2 for brief discussion on what the past auxiliaries could be.

Table 9.32: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA
1SG	sir-al a-m	սիրալ ամ	sir-el e-m սիրել եմ
2SG	sir-al e-s	սիրալ ես	sir-el e-s սիրել ես
3SG	sir-al a	սիրալ ա	sir-el e սիրել է
1PL	sir-al a-nk ^h	սիրալ անք	sir-el e-նկ սիրել ենք
2PL	sir-al e-k ^h	սիրալ եք	sir-el e-k ^h սիրել եք
3PL	sir-al a-n	սիրալ ան	sir-el e-n սիրել են
	√-PERF.CVB AUX-AGR		√-PERF.CVB AUX-AGR

Table 9.33: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA
1SG	sir-al Ø-i-Ø	սիրալ ի	sir-el ej-i-Ø սիրել էի
2SG	sir-al Ø-i-r	սիրալ իր	sir-el ej-i-r սիրել էր
	√-PERF.CVB AUX-PST-AGR		√-PERF.CVB AUX-PST-AGR

9.3.3.2.3 Future and past future *HD: In SEA, one strategy to form the future (Table 9.34) and past future (Table 9.35) is to use periphrasis. The future converb is combined with the present/past auxiliary. For SEA, this converb is formed by adding the suffix /-u/ onto the infinitive. Shamakhi uses the same system, but with converb suffix as /-y/. Adjarian provides incomplet paradigms for these two tenses. They would use the same present and past auxiliaries as the previous periphrastic tenses (indicative present/past, and present/past perfect).*

Table 9.34: Future <ապառի> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA
1SG	sir-e-l-y a-m	սիրելի ամ	sir-e-l-u e-m սիրելու եմ
2SG	sir-e-l-y e-s	սիրելի ես	sir-e-l-u e-s սիրելու ես
3SG	sir-e-l-y a	սիրելի ա	sir-e-l-u e սիրելու է
	√-TH-INF-FUT.CVB AUX-AGR		√-TH-INF-FUT.CVB AUX-AGR

Table 9.35: Past future <անցեալ ապաովի> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG	sir-e-l-y Ø-i-Ø սիրելիւ ի	sir-e-l-u ej-i-Ø սիրելու էի
2SG	sir-e-l-y Ø-i-r սիրելիւ իր	sir-e-l-u ej-i-r սիրելու էր

$\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}} \text{ AUX-PST-AGR}$ $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}} \text{ AUX-PST-AGR}$

9.3.3.2.4 Past perfective or aorist *HD: In SEA, the past perfective or aorist (Table 9.36) is formed in the following way for /sir-e-l/ ‘to like’. After the root and theme vowel, we add the aorist or perfective suffix /-ts^h-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. Adjarian unfortunately only provides the 1SG form for Shamakhi. I suspect that his omission implies that Shamakhi followed the same past perfective system as SEA.*

Table 9.36: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG	sir-e- $\widehat{\text{ts}}^h$ -i-Ø սիրէցի	sir-e- $\widehat{\text{ts}}^h$ -i-Ø սիրէցի

$\sqrt{-\text{TH-AOR-PST-AGR}}$ $\sqrt{-\text{TH-AOR-PST-AGR}}$

9.3.3.2.5 Subjunctive present and past *HD: In SEA, the subjunctive present (Table 9.37) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the indicative present. For a verb like ‘to like’, the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Shamakhi dialect follows the same system but with the following changes: the theme vowel is /a/ in the 3SG or before nasals.*

Table 9.37: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG	sir-a-m սիրամ	sir-e-m սիրեմ
2SG	sir-e-s սիրես	sir-e-s սիրես
3SG	sir-a-Ø սիրա	sir-i-Ø սիրի
1PL	sir-a-nk ^h սիրանք	sir-e-ŋk ^h սիրենք
2PL	sir-e-k սիրեք	sir-e-k սիրեք
3PL	sir-a-n սիրան	sir-e-n սիրեն

$\sqrt{-\text{TH-AGR}}$ $\sqrt{-\text{TH-AGR}}$

HD: In SEA, the subjunctive past (Table 9.38) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. For Shamakhi, Adjarian does not provide a complete paradigm. But it seems that the past suffix is added and it deletes the preceding /e/ theme vowel. It's unclear how the 3SG would be; I suspect it would resemble the Karabakh system in the choice of surface morphs.

Table 9.38: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb 'to like' in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG	sir-∅-i-∅ սիրի	sir-ej-i-∅ սիրեի
2SG	sir-∅-i-ɾ սիրիր	sir-ej-i-ɾ սիրեիր
	✓-TH-PST-AGR	✓-TH-PST-AGR

9.3.3.2.6 Imperative and prohibitive HD: For the imperative, SEA distinguishes the 2SG from the 2PL. Unfortunately, Adjarian only provides 2SG forms for Shamakhi, so we only discuss those. In SEA, the imperative 2SG is formed by adding the morph /-ir/ after the root for a verb like 'to like' (Table 9.39). Shamakhi seems to use the morph /-i/ instead.

Table 9.39: Imperative forms <հրամայական> for the verb 'to like' in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA	
2SG	sir-i սիրի	sir-ir սիրիր	✓-IMP.2SG

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 9.40), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. Shamakhi seems to add this marker, and then change the verb into a non-finite form with /-al/.

Table 9.40: Negative imperative or prohibitive forms for the verb 'to like' in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
2SG	mí sir-al մի՛ սիրալ	mí sir-ir մի՛ սիրիր
	PROH ✓?	PROH ✓-AGR

9.3.3.2.7 Non-finite forms HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 9.41. Unfortunately, he doesn't give names to these forms. So I have to guess what they are based on phonological similarities to SEA.

Table 9.41: Participles or converbs <դերբայներ> for the verb 'to like' in the Shamakhi dialect

Infinitive	Shamakhi	cf. SEA	
Present? (subject participle)	sir-i-l սիրիլ	sir-é-l սիրել	✓-TH-INF
Past (perfective)	sir-i-l-an սիրիլան		✓-TH-INF-?
Future	sir-al սիրալ	sir-el սիրել	✓-PERF.CVB
	sir-e-l-y սիրէլիլ	sir-e-l-u սիրելու	✓-TH-INF-FUT.CVB

Original page number 80.

9.4 Literature

As of now, there is no study on the Shamakhi dialect. I am preparing a study of the Shamakhi dialect with the dramatist Mr. A. Abelian (Թատերագիր ար. Ա. Աբելյան; *HD: abelian*). I have collected the previous information from this work. There are few published works that use this dialect. The following are the primary ones:

HD: I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Shamakhi dialect
 - Ալ. Աբելյան
 - * Սկիճի ապահարզակ (Ֆարս-վօդվիլ). Բազու, 1899
 - * – Սկիճի հարսանիքը (պիես 1 գործ). Բազու, 1903
 - Ս. Գարագաշ - Զաղցած փեսանքը Եւ Գեօգարշիսի բալան. Բազու, 1898
 - Շիրվանզադե - Նամուս. Թիֆլիս, 1883. Besides this novel takes place in Shamakhi, oftentimes the author will make the characters use this dialect. At the end of the book, there is also list of words and forms from the Shamakhi dialect.
 - Մ. արքեպո. Սմբատեան - Նկարագիր Ս. Ստեփանսոսի Վանաց Սաղիանի Թիֆլիս, 1896. In this, pages 283-286 have a text sample of the Shamakhi dialect.

9.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: See Ա. Աբելյան, Մկինի հարսանիքը, pages 5-12 with scientific accuracy.

Խեխն ապէր: Դուշըտ դաշտան փախալ ա, մնացալ էս յերվիլօվ: Ինձ հարցունեսու մեղայ Ասսու, ուզում ամ ասամ լափ տէղս ա: Մարթս պէտկանամ պանի լավ ֆիքիր անի: Ալքան լավ պտուղ ա, համա դէ նրա չհասած այսա մին զանիրմար: Խրիշ պան ա նրա հասածը. Վօր տինիմ էս երկու ազուիտ արանքըմը հուա տամ, շրախկօցը գիօզն ա պացրանըմ: Տիւ ապէրս, ասա, ինքիտ մէծ հօրս յաշըմը, քինացալ էս մին կնիզ էս տռալ քի վօտը հալա հերու չէ մէկալ տարի փայիզին տասնութումը տիրապէտ: Իիր Մկինի պէս: Ինքիս քանօխստ տարական ...

Original page number 81.

... ախչիգ ամ սիրալ յերեսնօխստ տարական: Դէ ուղօրթ ա, յերուցվան օրը անանց կնիզի անթանց տղին կը թօղնի, քու Շիշտոնիտ պէս հերանց տուն կը փախչի: Հայր պանիս ալ անթանց ա: Մտկօվ, ինելքօվ, խիտրութունօվ (ռուս. խօրամանկութեամբ), ջուվալլադութունօվ (թրք. չարամտութեամբ): Ու՞ժ, պէրանս հախ ա ուրախ ա խօսըմ, համա սը՞րտըս մըկըտամ ա: Զու հօր տունիզի բարբառ իիի. սէ՞ր: Տիւիզիթ մին ալլամաթ ցավ էս: Զեզի տեսնամ քի դարդամահ, իլես, սատկէս, տմկէս, չօրանաց, տիզ իլէս կաչէս դուվարան, ալ պուք չի կյան: Ա՞չի (թրք. այ մարդ) աշաբ խաթի չընգա՞նք: Տրանա առաջէս ի սիրաահարվօղների վէրտ ծըծաղըմ, հիմիգ քի ինձ ամ միտիգ անըմ, լափ ծէր արեվ, ծըծաղ քի չէ, խեխս ա կյամ ինձ, խեխս: Այսո Մկինը հօ՞վ, սէ՞րը հօվ: Մկինը հորդէ՛, Անթառանը հօրդէ՛: Տէ՛ պանի հօրդէ ա հասալ, քի Անթառանիս վէրտ շարաթրանք ալ ամ կիրալ: ... Անզօց տիր, տես հինչ սըրտի կանձ խօսկէր ա:

Մազէրթ սէվ հիկէոր հիկէոր,
Պիօշնէրըտ կըլօր կըլօր:
Ժամի տուռնան լէն ուսէրիտ,
Մատաղ արա, ան Մկինիտ:

Անթառանս հավ կը խաշի,
Հօրի մէչան ճիւր կը քաշի:
Հաստ կոնէրը սըրտ կը մաշի,
Մատաղ կանի աս Մկինին:

Տափը սիպտագ նախշ ունքէրիտ,
Շեկ մազէրօվ խելունք կլիսիտ,

Տեղին խուսգի յերդան վիզիտ,
թող փղթաթվի աս Մկիճիտ:

Ճակատըտ ա վուկի հեյլի,
Յես Մեժլում ամ, տիւ մին Լեյլի,
Վոր քեզ հազար սիրոն իլի,
Տեքըտ մեկսիր աս Մկիճիտ:

Յես ծեր բախչին բաղ ամ ասըմ.
Յեկ քաշամք դամադ ամ ասըմ.
Չարգարի պես հաղ ամ ասըմ,
Տեք մի՛ քիցիլ ան Մկիճիտ:

10 Astrakhan

10.1 Background

Original page number 82.

This dialect is spoken primarily in the city of Astrakhan. This dialect also includes the various corners of the North Caucasus. When the first pioneers of Eastern literature wants to establish a literary language, they first chose the Astrakhan dialect as the basis for the literary language. But they quickly left it and chose the Yerevan dialect, and it eventually took its present form.

There is no study on the Astrakhan dialect. The only thing we have are short pieces of information on this dialect in the work of Patkanian (Патканов 1869: 24). Patkanian considers this dialect to be extremely close to the literary language, and thus thinks it is excessive to talk more about it.

As for published samples of the Astrakhan dialect, the first are excerpts in the novels of Raphael Patkanian (Ռափայէլ Պատկանյան; *HD: SEA: /rapʰajel patkanjan/*); see his Երկասիրութիւններ (1893, հատ. Բ. էջ 18-19, 23-24, 75, 76, 178-179, 183-186, 192-193, 210, 218-222, and 231-232). There is abundant material in the periodicals of the Astrakhan: *Lraber* (Լրաբեր [Messenger]; *HD: SEA: /ləraber/*) and *Gorc* (Գործ; *HD: SEA: /gorts/*).¹ But these unfortunately don't have perfect scientific accuracy.²

Judging by the language of these publications, we shall see that Patkanian's ideas are not correct. The Astrakhan dialect occupies a middle ground between the Shamakhi and Yerevan dialects, but it is different from both.

¹*HD: Unfortunately, I couldn't find an online record of a journal called from Astrakhan. There are many such periodicals however with the same name from elsewhere in modern Azerbaijan.*

²*My deep gratitude to the most honorable Father G. Mkrtumian from Astrakhan (Աստրախանցի Արժանապատիւ Տեր Գ. քհ. Ակրտութեանիւ; *HD: SEA: /ter məkərtumjan/*), who was kind enough to offer me issues from *Lraber* (Լրաբեր [Messenger]) that have the best samples of the Astrakhan dialect.*

10.2 Phonology

10.2.1 Segment inventory

The consonants follow the phonetic rules of Shamakhi or Karabakh, but its vowels...

Original page number 83.

... generally follow the Yerevan system.

In this way, the voiced sounds of Old Armenian have become voiceless, and they are unchanged only after nasals (Table 10.1 and sentence).

Table 10.1: Consonant voicing changes from Classical Armenian to the Astrakhan dialect

	Classical Armenian	> Astrakhan	cf. SEA
‘thin’	barak բարակ	parak պարակ	barak բարակ
‘head’	gəluχ գլուխ	kluχ կլուխ	gəluχ գլուխ
‘water’	ðzur ջուր	tʃur ճուր	ðzur ջուր
‘to put’	dənel դնել	tinel տինել	dənel դնել
‘wool’	burd բուրդ	pur ^h պուրդ	bur ^h բուրդ
‘sound’	ðzajn ձայն	t̪sen ծէն	ðzajn ձայն
‘egg’	ðzu ձու	tsu ծու	ðzu ձու

- (1) a. Astrakhan
- ing-n-əm e-m
 fall-vX-IMPF.CVB AUX-1SG
 ‘I fall.’
 ինզնըմ ԵՄ
- b. cf. SEA
- ənk-n-um e-m
 fall-vX-IMPF.CVB AUX-1SG
 ‘I fall.’
 ընկնում ԵՄ

Among vowels, the sounds /æ, ʌ, œ/ <ա, իւ, էօ> are missing.

10.2.2 Vowel changes

There is no rule of deleting vowels before the stressed syllable.

There are some notable vowel changes and diphthong changes.

10.2.2.1 Classical Armenian /ɑ̄/ <ωj>

Classical Armenian /ɑ̄/ <ωj> became /e/ <t> (Table 10.2).

Table 10.2: Change from Classical Armenian /ɑ̄/ <ωj> to /e/ <t> in the Astrakhan dialect

	Classical Armenian	> Astrakhan	cf. SEA
‘sound’	dzain̄ ձայն	tsen̄ ծեն	dzajn̄ ձայն
‘that’	qin̄ այն	en̄ են	ajn̄ այն
‘wide’	laqin̄ լայն	len̄ լեն	lajn̄ լայն
‘on’	i verq̄i ի վերգայ	vere վերէ	vəra վրա

10.2.2.2 Classical Armenian /ī, ō, u/ <hL, n̄, nL>

Classical Armenian /ī, ō, u/ <hL, n̄, nL> became /u/ <nL> (Table 10.3).

Table 10.3: Change from Classical Armenian /ī, ō, u/ <hL, n̄, nL> to /e/ <nL> in the Astrakhan dialect

	Classical Armenian	> Astrakhan	cf. SEA
‘hundred’	hariq̄ հարիւր	harur հարուր	harjur հարյուր
‘light’	lojs̄ լոյս	lus̄ լուս	lujs̄ լոյս
‘fish’	dzukən̄ ձուկն	tsuknə ծուկնը	dzuk ձուկ

10.3 Morphology

10.3.1 Noun inflection or declension

Case declensions are the same as in Yerevan: genitive /-i/ <h>, ablative /-its^h/ <hg>, instrumental /-ov/ <ov>, locative /-əm/ <əm> (Table 10.4).³

³HD: For Astrakhan /met̄-əm-ə/, I suspect the final schwa is a typo because in SEA the definite suffix is banned after the locative suffix.

Table 10.4: Sample of noun declension in the Astrakhan dialect

	Astrakhan	cf. SEA
‘close-ABL’	mot-its ^h	մոտից
‘head-ABL’	klχ-its ^h	գլխից
‘outside-ABL’	tus-its ^h	տուսից
‘speech-INS’	χosk ^h -ov	խօսքով
‘eye-INS’	at ^h k ^h -ov	աչքով
‘inside-LOC-(DEF)’	met ^h -əm-ə	մեջմն
‘place-LOC’	tez-əm	տեղով

In the excerpts from Patkanian, the ablative uses the Karabakh system with the forms /-a, -an/ <ա, ան>. But this is not found in the others. Sometimes, instead of ablative /-its^h/ <ից>, I’ve seen the formative /-its/ <իծ> (Table 10.4).

Table 10.5: Ablative /-its/ in the Astrakhan dialect

	Astrakhan	cf. SEA
‘mouth-ABL’	peran-its	բերանից
‘writing-TH-INF-ABL’	kr-e-l-its	գրելից
‘outside-ABL’	tus-its	տուսից

This change from the Classical sound /ts^h/ <ց> is also found in the word /k^hasi-banots/ <քասիբանօծ> ‘poorhouse’. *HD: This word is made up of a borrowed root /k^hasib/ plus an Armenian derivational suffix: SEA /-anots^h/ <-անց>.*⁴

10.3.2 Pronoun inflection or declension

The pronouns almost all follow the Yerevan system (Table 10.6). *HD: Adjarian doesn’t translate these pronouns; so I’m guessing what they are.*

⁴ *HD: Adjarian says that this root /k^hasib/ is from Turkish, but Wiktionary treats the Azerbaijani form <kasib> as the source for Armenian. Ottoman Turkish also had a cognate <kasib>.*

Table 10.6: Sample of pronouns in the Astrakhan dialect

personal 1SG NOM 'I'	jes	յեւ
personal 2SG NOM 'you'	tu	տու
personal 3SG NOM 'he'	en	են
personal 1SG ABL 'from me'	indz-an-its ^h	ինձանից
personal 1PL DAT 'to us'	mez-i	մեզի
personal 1PL LOC 'in us'	mez-an-əm	մեզանմբ
demonstrative medial SG GEN 'that'	tra	տրա
demonstrative medial SG DAT 'that'	tran	տրան
demonstrative proximal PL NOM 'these'	srank ^h	սրանք
demonstrative medial PL NOM 'those'	trank ^h	տրանք
demonstrative distal PL NOM 'those yonder'	nrank ^h	նրանք
demonstrative proximal PL ACC 'these'	srants ^h	սրանց
demonstrative medial PL ACC 'those'	trants ^h	տրանց
demonstrative medial PL ABL 'those'	trants ^h -its ^h	տրանցից
demonstrative proximal SG GEN 'this'	estur	եսոնք
demonstrative proximal PL NOM 'these'	estunk ^h	եսոնքն

What's interesting is the form /estur-ner-i/ 'this-PL-DAT' and the nominally declined forms of the word 'who' (Table 10.7).

Table 10.7: Paradigm of the interrogative pronoun 'who' in the Astrakhan dialect

'who' (NOM)	hov	հօ՞վ
'to who' (DAT)	hov-i	հօվի՞՞
'from who' (ABL)	hov-its ^h	հօվից՞՞
'who' (PL)	hov-er	հօվէ՞՞ր
'to who' (PL-DAT)	hov-er-i	հօվէրի՞՞
'from who' (PL-ABL)	hov-er-its ^h	հօվէրից՞՞ց

10.3.3 Verb inflection or conjugation

In verbal conjugation, the formation of the present tense is similar to the Yerevan dialect.

10.3.3.1 Copula with /e/ and 3SG /a/

The copula is in Table 10.8.

Table 10.8: Copula in the Astrakhan dialect

	Astrakhan		cf. SEA	
1SG 'I am'	e-m	тү	e-m	тү
2SG 'you are'	e-s	тү	e-s	тү
3SG 'he is'	а	ω	е	т
1PL 'we are'	e-nk ^h	түп	e-ŋk ^h	түп
2PL 'you are'	e-k ^h	тү	e-k ^h	тү
3PL 'they are'	e-n	тү	e-n	тү
	AUX-AGR		AUX-AGR	

10.3.3.2 Indicative present forms

The formative (*HD: of the imperfective converb*) is /-əm, -is/ <əү, һү> (2).

(2) Astrakhan

- a. as-əm e-m
say-IMPF.CVB AUX-1SG
'I say.'
аүтү
- b. ls-əm e-m
hear-IMPF.CVB AUX-1SG
'I hear.'
լսդү
- c. ing-n-əm a
fall-VX-IMPF.CVB AUX
'He falls.'
һւզւրү
- d. k-a-l-is e-nk^h
come-TH-INF-IMPF.CVB AUX-1PL
'We are coming.'
կախу түп
- e. lats^h e-k^h il-əm
cry AUX-2PL be-IMPF.CVB
'You.PL are crying.'
լաց էպ һլը

- f. $\widehat{tj^h}$ -e-n ls-əm
 NEG-AUX-2PL hear-IMPF.CVB
 'They don't hear.'
 չեն լսու.

The Karabakh-style forms are used (3). *HD: It's not clear to me how this is like Karabakh.*

(3) Astrakhan

- a. k-a-m a, or k-a-l-is a
 come-TH-? AUX, come-TH-INF-IMPF.CVB AUX
 'He comes.'
 կամ, or կալիս ա
- b. t-a-m a, or t-a-l-is a
 give-TH-? AUX, give-TH-INF-IMPF.CVB AUX
 'He gives.'
 տամ ա, or տալիս ա

The verbs with the vowel /u/ <նւ> get the formative /-um/ <նւմ> (4).

(4) Astrakhan

- a. uz-um e-m
 want-IMPF.CVB AUX-1SG
 'I want.'
 ուզում եմ
- b. uz-um a
 want-IMPF.CVB AUX
 'He wants.'
 ուզում ա

10.3.3.3 Vowel assimilation (/e/ <է> to /i/ <ի>) and past /-m/ <վ>

In the imperfective, the sound /e/ <է> becomes /i/ <ի> when before an /i/ <ի>.

Besides this, it receives the first person formative /-m/ <վ> formative in the imperfective and perfective, based off of the present tense. For example, the copula in Table 10.9.

Table 10.9: Past copula or past auxiliary in the Astrakhan dialect

	Astrakhan (with and without assimilation)				cf. SEA	
1SG 'I was'	i-i-m	һһү	e-i-∅	тһ	ej-i-∅	тһ
2SG 'you were'	i-i-r	һһр	e-i-r	тһр	ej-i-r	тһр
3SG 'he was'	e-∅-r	тр	e-∅-r	тр	e-∅-r	тр
1PL 'we were'	i-i-nk ^h	һһлүр	e-i-ŋk ^h	тһлүр	ej-i-ŋk ^h	тһлүр
2PL 'you were'	i-i-k ^h	һһр	e-i-k ^h	тһр	ej-i-k ^h	тһр
3PL 'they were'	i-i-n	һһү	e-i-n	тһү	ej-i-n	тһү
	AUX-PST-AGR		AUX-PST-AGR		AUX-PST-AGR	

Original page number 84.

HD: *The negative also shows assimilation (Table 10.10).*

Table 10.10: Negative past copula or past auxiliary in the Astrakhan dialect

	Astrakhan (with assimilation)		cf. SEA	
1SG 'I was not'	т̩-i-i-m	зһһү	т̩-ej-i-∅	зтһ
2SG 'you were not'	т̩-i-i-r	з һһр	т̩-ej-i-r	зтһр
3SG 'he was not'	т̩-e-∅-r	зтр	т̩-e-∅-r	зтр
1PL 'we were not'	т̩-i-i-nk ^h	зһһлүр	т̩-ej-i-ŋk ^h	зтһлүр
2PL 'you were not'	т̩-i-i-k ^h	зһһр	т̩-ej-i-k ^h	зтһр
3PL 'they were not'	т̩-i-i-n	зһһү	т̩-ej-i-n	зтһү
	NEG-AUX-PST-AGR		NEG-AUX-PST-AGR	

HD: *See (5) for examples of assimilation and 1SG /-m/ in conjugation.*

(5) a. Astrakhan

as-əm e-i-m, or as-əm i-i-m
 say-IMPF.CVB AUX-PST-1SG, say-IMPF.CVB AUX-PST-1SG
 'I was saying.'
 ասըմ էիմ or ասըմ իիմ

b. i. Astrakhan

ing-n-i-i-m, ing-n-i-i-nk^h
 fall-vx-TH-PST-1SG, fall-vx-TH-PST-1PL
 ինգլսիիմ, ինգլսիիլր

- ii. cf. SEA
 əŋk-n-ej-i-∅, əŋk-n-ej-i-ŋk^h
 fall-VX-TH-PST-1SG, fall-VX-TH-PST-1PL
 '(If) I were to fall; (if) we were to fall'
 ընկնեի, ընկնեինք
- c. i. Astrakhan
 kə-χաՅ-aj-i-m, k-ert^h-aj-i-m, kə-per-e-i-m
 FUT-play-TH-PST-1SG, FUT-go-TH-PST-1SG, FUT-bring-TH-PST-1SG
 կը խաղայիմ, կերթայիմ, կը պերէիմ
- ii. cf. SEA
 kə-χաՅ-aj-i-∅, k-ert^h-aj-i-∅, kə-ber-ej-i-∅
 FUT-play-TH-PST-1SG, FUT-go-TH-PST-1SG, FUT-bring-TH-PST-1SG
 'I would have played, I would have gone, I would have brought.'
 կիսաղայի, կերթայի, կբերէի

HD: Similarly the aorist or past perfective uses the 1SG marker /-m/ in Astrakhan but not SEA. Note that Adjarian doesn't give translations or reflexes for most of these perfectives; I had to guess what they meant and then guess their SEA cognate. Note that some of these perfectives have a larger structure in their more conservative SEA cognates.

Table 10.11: Use of 1SG marker /-m/ <舅> in the aorist or past perfective in the Astrakhan dialect

	Astrakhan		cf. SEA	
‘I said’	as-a- \widehat{ts}^h -i-m	ասացիմ	as-a- \widehat{ts}^h -i-∅	ասացի
‘I went’	kn-a- \widehat{ts}^h -i-m	կնացիմ	gən-a- \widehat{ts}^h -i-∅	գնացի
‘I liked’	sir-e- \widehat{ts}^h -i-m	սիրեցիմ	sir-e- \widehat{ts}^h -i-∅	սիրեցի
	$\sqrt{-TH-AOR-PST-1SG}$		$\sqrt{-TH-AOR-PST-1SG}$	
‘I said’	as-a-m	ասամ	as-a- \widehat{ts}^h -i-∅	ասացի
‘I gave’	tv-a-m	տվամ	təv-e- \widehat{ts}^h -i-∅	տվեցի
‘I brought’	per-a-m	պերամ	ber-e- \widehat{ts}^h -i-∅	բերեցի
‘I called’	kant \widehat{h} -a-m	կանչամ	kant \widehat{h} -e- \widehat{ts}^h -i-∅	կանչեցի
‘I put (PST)’	tir-a-m	տիրամ	dər-e- \widehat{ts}^h -i-∅	դրեցի
‘I removed’ (?)	han-a-m	հանամ	han-e- \widehat{ts}^h -i-∅	հանեցի
‘I allowed’	t ^h o ^h -a-m	թօնամ	t ^h o ^h -e- \widehat{ts}^h -i-∅	թռնեցի
	$\sqrt{-PST-1SG}$		$\sqrt{-TH-AOR-PST-1SG}$	
‘I came’	ek-a-m	եկամ	jem-a-∅	եկա
‘I found’	k ^h t ^h -a-m	քթամ	gət-a-∅	գտա
‘I took’	ar-a-m	առամ	ar-a-∅	առա
	$\sqrt{-PST-1SG}$		$\sqrt{-PST-1SG}$	

10.3.3.4 Past participle or perfective converb with /-el/ <էլ>

The past participle ends in /-el/ <էլ>, and in this way it forms the present perfect and past perfect (յարակատարն ու գերակատարը) in (6). *HD: Adjarian did not provide translations or reflexes, so I had to guess their meanings.*

(6) Astrakhan

- a. sir-el a
like-PERF.CVB AUX
‘I have liked.’
սիրել ա
- b. ek-el e-i-m
come-PERF.CVB AUX-PST-1SG
‘I had come.’
եկել եիմ
- c. k^ht^h-el e-s
find-PERF.CVB AUX-2SG
‘You have found.’

զթէլ եւ

- d. ինգ-էլ է-ն
fall-PERF.CVB AUX-3PL
'They have fallen.'
- իլոգէլ եւ
- e. տժ^ն-ի-ի-մ լս-էլ
NEG-AUX-PST-1SG hear-PERF.CVB
'I had not listened.'
- չիհմ լսէլ
- f. ամանժ^ն-էլ ի-ի-մ
shy?-PERF.CVB AUX-PST-1SG
I'm not but I think this means 'I had felt shy.'
ամանչէլ իհմ

The reflex of verb /linel/ <իլուէլ> 'to be' uses the formative /er/ <էր> in order to distinguish the consonants (7).⁵

(7) Astrakhan

- a. իլ-էր է-ն
be-PERF.CVB AUX-3PL
'They have been.'
- իլէր եւ
- b. իլ-էր ա
be-PERF.CVB AUX
'He has been.'
- իլէր ա
- c. իլ-է-ր-ս ա
be-TH-INF-FUT.CVB AUX
'He will be.'
- իլէրս ա

This sound change is also found in the reflex of the Classical conjunction /ajl/ <այլ> which uses the form /el/ <էլ> or /er/ <էր> in the Astrakhan dialect.

⁵HD: Adjarian treats the verb in (7c) as made up of a past participle or perfective converb. However, his SEA translation /linelu e/ <իլուէլն> uses a future converb. I think he gave the incorrect description for this sentence's morphology; it does not use a perfective converb.

10.3.3.5 Infinitival genitive with /-i/ <հ>

The genitive of the infinitive is formed with /-i/ <հ>, similarly to the Karabakh dialect (Table 10.12).

Table 10.12: Infinitives take genitive /-i/ <հ> instead of /-u/ <ու> in the Astrakhan dialect

	Astrakhan	cf. SEA
‘to put’ (GEN)	tn-e-l-i տնելի	dən-e-l-u դնելու
‘to speak’ (GEN)	χos-e-l-i խօսելի	χos-e-l-u խօսելու
‘to sew’ (GEN)	kar-e-l-i կարելի	kar-e-l-u կարելու
	✓-TH-INF-GEN	✓-TH-INF-GEN

10.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: Taken from *Lraber* (Լրաբեր [Messenger], year 1909, number 19)

– Աղա Մոսկովից Լեբսէ Իվանիճի տղան էր Էկել, Միշան. կընըմ էր Պետրովը ծկա: ■ Քշերը Էկաւ. դէ մեր տուն ցած Էկավ. ա (Ոուս. իսկ) առաւօտը ինսը սահարին պրօխօդը կընըմ ա: Դէ սաղ քշեր խօսանք, հօրը հարցրամ. հԵՇ գիդի տարիներ. ի՞նչ քեֆեր էին արել... Դէ, տա քի, Արտեմ Վանիճ, առաւօտը մին ծի վեր առնենք ■ ստեղի հայի պաները շանց տուր:

Լա՛ւ, ասամ:

Ո՛չ իիմ ասել:

Առաւօտը բազաժը զդքրգանք, ութին կես կար, ծի վեր առանք, տուս Էկանք: Սամի առաջինը պէրամ սրան Պետրոս-Պողոսի ժամի խաչելութիւնի պատկերը ■ շանց տալի: Շատ հաւանաւ. ասըմ ա հովի՞ ծեռքաճուրն ա: Չեմ մանըմ, ասըմ եմ, Րաֆայէլինս ա, թէ նրա աշկերտինը: Տեսամ, որ շատ խորը խորը մտիկ ա անըմ ուզամ փոքր պարծանալի. – ասըմ եմ, տա խօ...

Original page number 85.

... Էսպէս չի՛ իլէր առաջ. դուզ կտակի վերէն ա քաշած իլէր. Էտով մեր Էրեսփոխներից ■ մինը պոնել ա՝ Էրեսին լակ ա քսել տվել: Աղա էս խօսքս ասելու իմացամ, տա վերէն պաց չի ինգնի՞լ. քի «այս ի՞նչ վանդալութի՛ն ա»: Տեսամ, որ շատ ա

տաքանըմ՝ հանդարտ փեշից քաշամ, ասըմ եմ խթար ես ինչ խաբար ա՞, փոքր հանդարտիր, ժամըմն ենք, համ եր խառը վախտեր ա. բիրդան պերանիծոն մի խոսկ պաց կթողնես՝ ստակ կկորչենք:

Աղա տուուից տուս կայի վախտին՝ սրա աչքն եի մին զադ չի ինգնի՞լ. կայսաւ: – Տա ի՞նչ ա, ասըմ ա, ես տուուի գըմանի պատը քերվե՞լ ա ի՞նչ ա: – ՉԵ՛, ասըմ եմ, ստեղ պան ա կրած. հոր թիվին քցադ ա ժամը, եփ օծած ա. ինք ա օծել, ինքերի հետ: Կրելիծ ետով եր, բուկվաների վերեն զարվարադ են քսած իլեր: Դէ տարիներ են անցկացել, ադա մարթ ա վեր ինգնըմ մեռնըմ, ի՞նչ պան ա որ սա եր փշացած իլի, ենա ինգել ա փշանայի վերչն ել մին քանի հետ ժամը տուսիծ նորոքելի վախտին տըրան ել բելիտ են արել. ա՛յ, ասըմ եմ, մին հետ եր բելիտ անեն՝ ստակ կբարաբարվի:

Աղա սա թագաղանիծ չի թընդըկի՞լ: – Սա ինողութիւն ա, ասըմ ա, ի՞նչպէս կարելի-յ-ա ունչքացնել, սա ի՞նչ խելք ա, ի՞նչ հասկացողուկիւն ա: Լաւ, ասըմ ա, ես ծեր քաղաքըմ մին դասա հասկացող մարթ չի կա՞յ, որ ես պատկերքի համար եր խոսեր. ես⁶ կրածի համար եր: – Ստեղ ուժ ես ինքս տաքացում. ներողութիւն, ասըմ եմ, շատ իզուր ես մեղի եսպէս անպատիւ անըմ. հասկացող մարթ մեզանըմ ինչքան ուզես. ա՛յ համեցեր մեր ժողովըները, թամաշա արա: Հենց մեր տունը ասըմ եմ, ենդուր համար ա քանդըվել, որ շատ հասկացողներ ունենք. դաժը եթէ կուզես՝ անհասկացող մարթ չի կայ, ոիչով հասկացող են: Են պատկերքի պանը լսելք քաշտ մունչերի սպրիվատիտծը են իլեր՝ նա կեսը ուժ լակ ա քսած իլեր, դէ թողել են որ պըրծացնի իսկ ես կրածը, այ մին երկու տարի կիլի, որ խոսկ իլեր ա, շուտով կվճռվի, թագաղանից կրել կտանք: Կնանք, ասըմ եմ, ծին սպասըմ ա: Մին կերպ սրան դրոգ քցամ, տարամ ախչիգերքի շկօլայի մօտ:

– Այ, ասըմ եմ, սա մեր շկօլան ա:

Original page number 86.

– Բես, ասըմ ա, Ռուստի վըվիսկա ինչի՞ ա: – Զրեյով ենք տվել. ասըմ եմ, ա՛յ հոքաւոր տերը կկայ՝ հուսումարանի պանը կարծացնի՝ մենք եի ետ ստեղ կքաշվենք: լավ րեմօնտ կանենք, տուսից ել բելիտ կանենք. մին փոքր կեսատ մնացած պան կա: – Բես սա՞ ինչ ա, հարցնըմ ա ինձանից, հովի՞ տունն ա: – Մերն ա, ասըմ եմ. քասիբանոծինը. քանի տարի եա ասել ա, պէտք ա քանդի, թագանը քցի, կործը կեսատ ու մնացել հելէ: – Բես սա ի՞նչ պան ա, ասըմ ա, կեսը ճուր, կեսը հոդ: – Սա, ասըմ եմ, մեր կանավն ա, փորըմ են, կեսատ ա:

⁶HD: The original page had <կս>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this should be <էս>; I fixed it.

Ա տղայ, տա բիրդան ինձի չի ասի՞ - քի, ասա պաժալըստա տուք ինքներդ եր կիսա՞տ եք, թէ թամամ խալիս եք: Սատաղ, ասըմ ա, ծեզի սկի թամամացրած, պրծացրած պան չունե՞ք, որ տեսնենք:

– Ինչի՞չ է, ասըմ եմ, այ Կըտերինայի մատուռը, ստակ թամամացրած պրծացրած■ ա:

– Ինձադը՞, ասըմ ա. նա ի՞նչ պան ա:

– Մատուռ ա, ասըմ եմ, աղօթք անելի տեղ, չասօվսա՛. ուզում ես կնանք: Աղա տա բիրդան ծիտն շուր չի տալ, հարայ չի տալ. «պրեամք նա պարախօտ»: Պրօխօտ էկանք թէ չէ, սվիստող տըվան: Սա ինգաւ ոխչին թարիֆ անելի, քի Հաշտարիսանի հայերի ոխչը պանը կեսատ ա. ծըծաղ պաց քըցան որ: Ասըմ եմ ինչի՞ ես հոքիիդ մեղք անըմ, քեզի խօ ասա՞մ, որ պրծացրած պան էր ունենք:

– Հա, ասըմ ա, մին դանա չասօվսա ունեն պրծացրած. ինչպես ա անըմը՞:

– Կըտերինայի մատուռ:

Ինքըս էլ փոշմանամ: Աղա սաղ կայնած խալիս եսթայից էր ենթայից էր, եքքէ ծենով ծըծաղի պաց չեն քըցի՞լ. կասես մին վեղրէ հերման ճուր ածան վերես: Ինքըս էր չի հասկացամ, որ ի՞նչպես ընդեղիծ տուս էկամ, տուն էկամ: Մունչուրի■ ես սահաթք չեմ կարանըմ մոռանալի. որ միտքըս չի ընգնը՞մ, սաղ վերես ալավ ա տամ:

11 Julfa

Original page number 87.

11.1 Overview

The homeland of this dialect is the village called Julfa (now called Old Julfa), found near the shores of Araks, at the Persia-Russia borders. In the old times, Julfa played a large role in national commerce. Julfa Armenians had spread out until Italy and Holland, and accumulated great wealth in these fields. During the time of Shah Abbas the Great (Armenian: Շահաբաս), large numbers of the Armenian population of the Araratic plains (including Julfa Armenians) were forced to leave their homeland, and were taken to Isfahan. Here, in the southern part of the city, they established the New Julfa suburb, which over a small period of time became a lot bigger and richer. It had up to 25,000 Armenian residents. The majority of its residents became involved in commerce and established a few settlements in India, Birmania (Burma), Java and Sumatra. These latter settlements are now almost all gone, and the few remaining Armenians have become English-speakers.

The Julfa dialect is still alive in Old Julfa, New Julfa, and in a few cities in Persia, such as Shiraz, Hamadan, Bushehr, Tehran, Anzali, Qazvin, Rasht, and so on, where New Julfa migrants have settled.

There are is extensive manuscript that is written in the Julfa dialect; this is the chronology of Petros di Sarkis Gilanentz (Armenian: Պետրոս Դի Սարկիս Գիլանենց).¹ This was published first in the periodical *Krunk Handes* (Armenian: Կոռնվակ Հանդէս, 1863, February, March) and then published on its own.² One can also find articles written in the more recent dialect in the local New Julfa periodical of *Lraber* (Լրաբեր [Messenger]), which is still published to this day. Because I don't have this newspaper, I could not use it.

The Julfa dialect was studied by Patkanian (Պատկանյան) in his...

¹HD: His name is also romanized with Sargis instead of Sarkis, and Gilanents instead of Gilanentz. An English translation can be found online ([Gilanentz 1959](#)).

²HD: I think he means the periodical Կոռնվակ Հայոց Աշխարհին [Crane to the Armenian World].

Original page number 88.

... work (Патканов 1869: 76-103), page 76-103. Thus by benefiting from this work, we can compose our description of the Julfa dialect.

11.2 Phonology

The phonetic system of this dialect is like the Yerevan system, or more exactly like the Tabriz subdialect.

11.2.1 Change from Classical /h/ <հ> to /χ/ <խ>

The primary borderline of its sound changes is how the Classical Armenian /h/ <հ> became /χ/ <խ> (Table 11.1).

Table 11.1: Change from Classical Armenian /h/ <հ> to /χ/ <խ> in the Julfa dialect

	Classical Armenian	> Julfa	cf. SEA
‘Armenian’	hai	χaj	haj
‘bread’	hats ^h	χats ^h	hats ^h
‘father’	haʃr	χer	haʃr
‘graceful’	ʃenorhawor	ʃənaχavor	ʃənoravor
‘fear’	ah	ax	ah
	հայ	խայ	հայ
	հաց	խաց	հաց
	հայր	խեր	հայր
	շնորհաւոր	շնաχավոր	շնօրհավոր
	ահ	ախ	ահ

11.2.2 Word-initial insertion of /h/ <հ>

Many vowel-initial words received an initial /h/ <հ> (Table 11.2).

Table 11.2: Insertion of word-initial /h/ <հ> in the Julfa dialect

	Classical Armenian	> Julfa	cf. SEA
‘when’	erb	hip ^h	jerp ^h
‘cheap’	arʒan	heʒan	arʒan
‘front’	araðʒ	hareðʒ	aratð ^h
‘long’	erkar	herkar	jerkar
‘evening’	erekun	heraknadem	irikun
‘close of the day’	eretkoulun	heraknadem	iriknadem
	երբ	հիփ	երբ
	արժան	հեժան	արժան
	առաջ	հարեջ	առաջ
	երկար	հերկար	երկար
	երեկուն	հերակնադեմ	իրիկուն

11.2.3 Change from Classical /iւ/ <իւ>

The word-initial /iւ/ <իւ> sound became /u/ <ու> (Table 11.3).

Table 11.3: Change from Classical Armenian /i^u/ <իւ> to /u/ <ու> in the Julfa dialect

	Classical Armenian	> Julfa	cf. SEA
‘oil’	i ^u լ իւղ	սբ ուղ	յսբ յուղ
‘self’	i ^u ր իւր	սբ ուր	յսբ յուր

11.2.4 Nasal insertion for the word ‘no’ /otʃʰ/

The negative formative from Classical /otʃʰ/ <ոչ> became /motʃʰ/ <մօչ>. This interesting word is formed in the following way. First, the Classical word /otʃʰ/ <ոչ> became /votʃʰ/ <վօչ>, as in many dialects of New Armenian. The sound /n/ <ն> was then added to this word to get /vontʃʰ/ <վօնչ>, and this form is used in the Yerevan dialect. The labial (շրթնական) sound /v/ in /vontʃʰ/ was affected by the nasality of this /n/ <ն>, and became a labial nasal /m/ <մ>. From this form, we got the lenited form (սղմամբ) /motʃʰ/ <մօչ>. In the Julfa dialect, the two forms are also used (Table 11.4).

Table 11.4: Insertion of nasal /m/ <մ> in negative words in the Julfa dialect

	Classical Armenian	> Julfa	cf. SEA
‘nothing’	otʃʰintʃʰ նչինչ	motʃʰintʃʰ, մօչինչ	votʃʰintʃʰ նչինչ
‘no one’	otʃʰ okʰ նչ ոք	motʃʰov մօչօվ	votʃʰ vokʰ նչ ոք
‘no one’s’		motʃʰum մօչում	votʃʰ meki նչ մեկի

11.3 Morphology

11.3.1 Noun inflection or declension

11.3.1.1 Case marking for singular nouns

In noun declension, the genitive-dative case is formed with the formative /-e/ <է> as in Karabakh, or with the formative /-i/ <ի> as in Yerevan.

The ablative is formed with the formative /-e/ <է>. But for words with the rhyme /-u/ <ու>, the ablative uses the formatives /-itsʰ, utsʰ/, <ից, ուց> (Table 11.5).³

³HD: For the word /arv-itsʰ/, Adjarian provides a translation <յառուէ>, but I couldn’t figure out what this word meant.

Table 11.5: Ablative in the Julfa dialect

	Julfa		cf. SEA	
‘house’			tun	տուն
‘house-ABL’	tən-e	տղնէ	tən-its ^h	տնից
?-ABL	arv-its ^h	առվից		
‘soul’			hok ^h i	հոգի
‘soul-ABL’	χok ^h -uts ^h	խօցնց	hok ^h -uts ^h	հոգոնց

The instrumental formative is the usual formative /-ov/ <օվ>, and the locative is /-um/ <ում>.

11.3.1.2 Case marking for plural nouns

For the plural, its declension endings are in Table 11.6.

Table 11.6: Declensions for plurals in the Julfa dialect

NOM	/-er/	<Եր>	/-er/	<ՆԵՐ>
GEN,DAT	/-er-i, -er-ots ^h /	<Երի, Երօց>	/-er-i/	<ՆԵՐԻ>
ABL	/-er-e, -er-ots ^h -e/	<Երե, Երօցե>		
INS	/-er-ov/	<Երօվ>	/-er-ov/	<ՆԵՐՕՎ>
LOC	/-er-um/	<Երում>	/-er-um/	<ՆԵՐՈՒՄ>

To form the plural in some situations, the dialect uses the formatives /-ek^h, -ani, -er-ani, -er-əni, -arenk^h / <Եք, անի, Երանի, Երանի, Արենկ>.

Table 11.7: Example of plurals in the Julfa dialect

	Julfa		cf. SEA	
‘Russian’			rus	ռուս
‘Russian-PL’	ərust-ani	ռուսանի	rus-ner	ռուսներ
‘hunter’			vorsor	ռրսոր
‘hunter-PL’	vorsor-ani	Վօրսօրանի	vorsor-ner	ռրսորներ
‘other’			uris	ռւրիշ
‘other-PL’	uris-ani	ռւրիշանի	uris-ner	ռւրիշներ
‘head’			gəluχ	գլուխ
‘head-PL-(PL)’	gluχ-ner-ani	գլուխներանի	gəluχ-ner	գլուխներ
‘voice’			dzajn	ձայն
‘voice-PL-(PL)’	dzən-er-ani	ձեներանի	dzajn-e	ձայներ
‘place’			tev	տեղ
‘place-PL’	tev-arenk ^h	տեղարենք	tev-er	տեղեր
‘village’			gyus	գյուղ
‘village-PL’	gyus-arenk ^h	գյուղարենք	gyus-er	գյուղեր

11.3.2 Pronoun inflection or declension

The declension of pronouns is the same as in the Yerevan dialect, ...

Original page number 89.

... so we think it's superfluous to show them. The pronouns differ only in the ablative, where they take the formative /-e/ <է> (Table 11.8).

Table 11.8: Sample of ablative pronouns in the Julfa dialect

personal 1SG ‘from me’	indzne	ինձնե
personal 2SG ‘from you’	k ^h ezne	քեզնե
personal 1PL ‘from us’	mezne	մեզնե
personal 1PL ‘from us’	mezane	մեզանե
personal 2PL ‘from you’	dzezne	ձեզնե
personal 2PL ‘from you’	dzezane	ձեզանե
demonstrative proximal sg ‘from this’	esti	էստի
demonstrative proximal sg ‘from this’	sorane	սօրանե
demonstrative proximal PL ‘from these’	estonts ^h me	էստոնցմե
demonstrative proximal PL ‘from these’	sots ^h ane	սօցանե

Some interesting forms are in Table 11.9.

Table 11.9: Sample of other pronouns in the Julfa dialect

reflexive PL ‘selves’	urenk ^h	ուրենք
reflexive SG ABL ‘from self’	urnen	ուրեն
reflexive PL GEN ‘of selves’	urents ^h	ուրենց
reflexive PL GEN ‘of selves’	urts ^h ents ^h	ուրցենց
demonstrative proximal PL GEN ‘of these’	sants ^h an	սանցան
demonstrative medial PL GEN ‘of those’	dants ^h an	դանցան

11.3.3 Verb inflection or conjugation

11.3.3.1 Overview and morphological changes

For verb conjugation, the most characteristic forms are the following.

11.3.3.1.1 Present copula with /a/ <ա> For the present tense form of the copular verb, the Classical sound /e/ <է> sound of all the persons has changed to /a/ <ա> (Table 11.10).

Table 11.10: Copula with /a/ <ա> instead of /e/ <է> in the Julfa dialect

	Julfa		cf. SEA	
1SG ‘I am’	a-m	ամ	e-m	էմ
2SG ‘you are’	a-s	աս	e-s	էս
3SG ‘he is’	a	ա	e	է
1PL ‘we are’	a-nk ^h	անք	e-ŋk ^h	էնք
2PL ‘you are’	a-k ^h	աք	e-k ^h	էք
3PL ‘they are’	a-n	ան	e-n	էն
	AUX-AGR		AUX-AGR	

This of course originated via analogy to the present 3SG, which as we know is /a/ <ա> in the dialects of Yerevan, Karabakh, Shamakhi, Astrakhan, and Agulis.

11.3.3.1.2 Past copula with /i/ <ի> Its imperfective (HD: = *the past form of the copula*) is formed like in Yerevan (Table 11.11). HD: *This means that in Julfa, the /e-i/ AUX-PST sequence surfaces as a single [i] via deletion of the /e/.*

Table 11.11: Past copula with /h/ <հ> instead of /ei/ <էհ> in the Julfa dialect

	Julfa	cf. SEA
1SG 'I was'	∅-i-∅ ի	ej-i-∅ էի
2SG 'you was'	∅-i-ր իր	ej-i-ր էիր
3SG 'he was'	e-∅-ր էր	e-∅-ր էր
1PL 'we were'	∅-i-nk ^h իլպ	ej-i-nk ^h էիլպ
2PL 'you were'	∅-i-k ^h իը	ej-i-k ^h էիը
3PL 'they were'	∅-i-n իւ	ej-i-n էիւ
	AUX-PST-AGR	AUX-PST-AGR

11.3.3.1.3 Imperfective converb with /-man/ <ման> The indicative present and imperfective of every verb is made with the formative /-man/ <ման> (/aman/ <աման>) (Table 11.12).⁴

Table 11.12: Imperfective converb with /-man/ <ման> (/aman/ <աման>) in the Julfa dialect

	Shamakhi	cf. SEA
'I go'	gn-a-man a-m զնաման ամ √-TH-IMPF.CVB AUX-1SG	gn-um e-m զնում եմ √-IMPF.CVB AUX-1SG
'I see'	tes-man a-m տեսման ամ	tes-n-um e-m տեսում եմ
'I flee'	pʰax-man a-m փախման ամ √-IMPF.CVB AUX-1SG	pʰax- ^{tf} -um e-m փախում եմ √-VX-IMPF.CVB AUX-1SG
'I was going'	gn-a-man ∅-i-∅ զնաման ի √-TH-IMPF.CVB AUX-PST-1SG	gn-um ej-i-∅ զնում էի √-IMPF.CVB AUX-1SG
'I was seeing'	tes-man ∅-i-∅ տեսման ի	tes-n-um ej-i-∅ տեսում էի
'I was fleeing'	pʰax-man ∅-i-∅ փախման ի √-IMPF.CVB AUX-PST-1SG	pʰax- ^{tf} -um ej-i-∅ փախում էի √-VX-IMPF.CVB AUX-PST-1SG

11.3.3.2 General paradigms for the reflex of the A-Class

The following are the primary tenses of the reflex of the Classical verb /gən-a-l/ <զնալ> 'to go'. *HD: This is the A-Class with theme vowel /-a-/.*

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

⁴*HD: I suspect that the formative /-aman/ is actually segmentable as /-a-man/: the theme vowel /a/ plus the converb suffix /-man/.*

This verb is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /a/ in Classical Armenian. Philological work calls it the third class; a more mnemonic name is the A-Class.

11.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective *HD: In SEA, the indicative present and past imperfective are formed by combining the imperfective converb (a verb with suffix /-um/) with an inflected auxiliary (Table 11.13, 11.14). In Julfa, essentially the same strategy is used with the following differences: the converb suffix is /-man/, and the auxiliary has different forms in Julfa. These forms were discussed in §11.3.3.1.3.*

Table 11.13: Indicative present <ԱԵՐԼԱՎ> of the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

Julfa			cf. SEA	
1SG	gn-a-man a-m	գնաման ամ	gən-um e-m	գնում եմ
2SG	gn-a-man a-s	գնաման աս	gən-um e-s	գնում ես
3SG	gn-a-man a	գնաման ա	gən-um e	գնում է
1PL	gn-a-man a-nk ^h	գնաման անք	gən-um e-ŋk	գնում ենք
2PL	gn-a-man a-k ^h	գնաման աք	gən-um e-k ^h	գնում եք
3PL	gn-a-man a-n	գնաման ան	gən-um e-n	գնում են
✓-IMPF.CVB AUX-AGR			✓-IMPF.CVB AUX-AGR	

Table 11.14: Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՍՏԱՐ> of the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

Julfa			cf. SEA	
1SG	gn-a-man Ø-i-Ø	գնաման ի	gən-um ej-i-Ø	գնում էի
2SG	gn-a-man Ø-i-r	գնաման իր	gən-um ej-i-r	գնում եիր
3SG	gn-a-man e-Ø-r	գնաման էր	gən-um e-Ø-r	գնում էր
1PL	gn-a-man Ø-i-nk ^h	գնաման ինք	gən-um ej-i-ŋk ^h	գնում ենք
2PL	gn-a-man Ø-i-k ^h	գնաման իք	gən-um ej-i-k ^h	գնում եք
3PL	gn-a-man Ø-i-n	գնաման ին	gən-um ej-i-n	գնում են
✓-TH-IMPF.CVB AUX-PST-AGR			✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

11.3.3.2.2 Past perfective or aorist *HD: In SEA, the past perfective or aorist (Table 11.15) for /gən-a-l/ ‘to go’ is formed by taking taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h/, and then adding the past suffix /-i/ and*

the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. Julfa uses the same strategy.

Table 11.15: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

	Julfa	cf. SEA
1SG	gn-a- $\widehat{ts^h}$ -i-∅	գնացի
2SG	gn-a- $\widehat{ts^h}$ -i-ր	գնացիր
3SG	gn-a- $\widehat{ts^h}$ -∅-∅	գնաց
1PL	gn-a- $\widehat{ts^h}$ -i-nk ^h	գնացիլը
2PL	gn-a- $\widehat{ts^h}$ -i-k ^h	գնացիք
3PL	gn-a- $\widehat{ts^h}$ -i-n	գնացին
	✓-TH-AOR-PST-AGR	✓-TH-AOR-PST-AGR

11.3.3.2.3 Subjunctive present and past *HD: In SEA, the subjunctive present (Table 11.16) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel /a/. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the indicative present. The Julfa dialect behaves the same but with one difference: the theme vowel of the 2PL changes from /a/ to /e/.*

Table 11.16: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

	Julfa	cf. SEA
1SG	gn-a-m	գնամ
2SG	gn-a-s	գնաս
3SG	gn-a-∅	գնա
1PL	gn-a-nk ^h	գնալը
2PL	gn-e-k ^h	գնեք
3PL	gn-a-n	գնան
	✓-TH-AGR	✓-TH-AGR

HD: In SEA, the subjunctive past (Table 11.17) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Julfa, the theme vowel /a/ is deleted before the past suffix /i/. In the 3SG, the theme vowel is changed to /e/.

Table 11.17: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

	Julfa	cf. SEA
1SG	gn-∅-i-∅	գնի
2SG	gn-∅-i-ր	գնիր
3SG	gn-e-∅-ր	գներ
1PL	gn-∅-i-nk ^h	գնիլը
2PL	gn-∅-i-k ^h	գնիք
3PL	gn-∅-i-n	գնին
	√-TH-PST-AGR	√-TH-PST-AGR

11.3.3.2.4 Tenses built from the subjunctive: Future *HD: In Julfa, the future and past future are built off of the subjunctive by adding the prefix /kə/ <կը> (Table 11.18). SEA behaves essentially the same and I don’t provide its paradigm.*

Table 11.18: Future <ապառնի> and past future <անցեալ ապառնի> for the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

	Future <ապառնի>	Past future <անցեալ ապառնի>
1SG	kə gn-a-m կը գնամ	kə gən-∅-i-∅ կը գնի
2SG	kə gn-a-s կը գնաս	kə gən-∅-i-ր կը գնիր
3SG	kə gn-a-∅ կը գնա	kə gən-e-∅-ր կը գներ
1PL	kə gn-a-nk ^h կի գնալը	kə gən-∅-i-nk ^h կը գնիլը
2PL	kə gn-e-k ^h կը գնեք	kə gən-∅-i-k ^h կը գնիք
3PL	kə gn-a-n կը գնան	kə gən-∅-i-n կը գնին
	FUT √-TH-AGR	FUT √-TH-PST-AGR

11.3.3.2.5 Imperative and prohibitive *HD: For the imperative 2SG, SEA adds a zero morph after the root for an A-Class verb like ‘to go’ (Table 11.19). For the 2PL, SEA adds the sequence /-a-*ts*-ek^h/ after the root such that /-a-*ts*^h/ for the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Julfa uses similar strategies with one difference: the 2PL can omit the /-a-*ts*^h/ sequence.*

Table 11.19: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

	Julfa	cf. SEA	
2SG	gn-a-∅ գնա	gən-a-∅ գնա	√-TH-IMP.2SG
2PL	gn-a- <i>ts</i> ^h -ek ^h գնացեք	gən-a- <i>ts</i> ^h -ek ^h գնացեք	√-TH-AOR-IMP.2PL
	gn-ek ^h գնեք		√-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 11.20), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. For Julfa, the prohibitive is formed by placing the /mi/ after the verb. The verb is a non-finite form with /-al/ (possibly the infinitive). In the 2PL, the prohibitive marker carries plural agreement, thus agreement morphology is mobile.

Table 11.20: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to go’ in the Yerevan dialect

Julfa and cf. SEA			
2SG	gn-a-l mí mí gən-a-∅	զնալ մի՛ մի՛ զնա	✓-TH-INF? PROH PROH ✓-TH-IMP.2SG
2PL	gn-a-l m-ek ^h mi gən-a- \widehat{ts} ^h -ek ^h	զնալ մեք մի՛ զնացեք	✓-TH-INF? PROH-IMP.2PL PROH ✓-TH-AOR-IMP.2PL

11.3.3.2.6 Non-finite forms HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 11.21. Note that the present participle and past participle are also called the imperfective converb and the perfective converb.

Table 11.21: Participles or converbs <ներբայեր> for the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

Julfa and cf. SEA			
Infinitive	անորոշ	gn-a-l	զնալ ✓-TH-INF
		gən-a-l	զնալ ✓-TH-INF
Present	ներկայ	gn-a-man	զնաման ✓-TH-IMPF.CVB
		gən-um	զնում ✓-IMPF.CVB
Past	անցեալ	gn-a- \widehat{ts} ^h -el	զնացել ✓-TH-AOR-PERF.CVB
		gən-a- \widehat{ts} ^h -el	զնացել ✓-TH-AOR-PERF.CVB

Original page number 90.

11.4 Text samples

Adjarian’s sample: Taken from Կոնւսակ, 1863, Եջ 92-94

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don’t speak this dialect, I don’t understand the text samples well enough to

translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

1. Համադանցի Սահիցանի վորթի Հովսեփն արեկ քաղաքս, ասաց թէ Համադանա մին ամիս ա վոր դրւս ամ. յես Համադան իքան՝ Բաղրադա մին իսայ յեկավ Համադան, ասաց թէ Ըստամբօլու շատ ջաբախանա յեկավ Բաղրադ, ամա ասկար չեկավ, եւ ասկար կալէ ծեն ել չկեր: Բաղրադա փաշէն վոր Ըռուստի ասկարին Գիլան գօլն իհմացավ՝ Բաղրադա բեղթըն ինչ քանդած տեղ վոր կեր՝ Թամամին շինել արետ, վոր Ըռուստիցն շատ ախ եր քաշում:

2. Վերօ Հօվսեփն ասաց թէ յես վոր յեկի Ղազվին, Ղազվինցիք ասում ին թէ մէր սարդարն տեղէս փախավ՝ մէնք մնացինք անտեր. մէր ճարն ի՞նչպէս գրնի. մէր ճարն ես ա վոր հեփ մէր ախն շատանա վոր Աղվանն մէզ մօտկանա, պիտի վոր գրենք Ըռէշտ՝ Ըռուստի սարդարին վերա, վոր մէզ տիրութին առի եւ մէնք Ըռուստի ղուլուղ առենք:

3. Օգոստոսի 2թումն 2 շամախցի թուրք Թարվիզու շահիցն չափարարէկ Ըռէշտ՝ վոր գնա Թիմիջանա վեզրին կուշտն: Ես 2 չափարն ասել ան թէ՝ Վախտանկ խանըն եւ Կախեթու վայի Մամատ Ղովի խանըն խաշտել ան (հաշտուեր են) եւ միատեղ ուրենց ասկարօվն գնացել ան Հարեվան (Երեւան): Հարեվանա կշտին 4 օսմանցու փաշա դընի ուրենց ասկարօվն. 4 փաշին իւտ կրիվ կը տան, վոր Օսմանցու ասկարէն շատ ջառթէլ ան. մնացյալն փախել ա եւ մին փաշէն ուր ասկարօվն մին դայիմ տեղ ա՝ վոր կարել չեն գրիշմիշ լինելն:

4. Զուղայեցի Կօհանեսի վորթի Թօրոսն Օգոստոսի 3թումն յեկավ Ըռէշտ. ասաց թէ յես Արզրում եի՝ վոր խաբար յեկավ թէ 4 փաշա գնացին Թիֆլիզ առին եւ ընկել ան Վախտանկ խանին հետնեն վոր բռնեն. Արզրում 3 օր դօնամա արարին եւ ...

Original page number 91.

... թօփիվէր գցէցին. հետո քանի օրէն հետ խաբար արեկ՝ թէ Վախտանկ խանն շատ ասկարօվ հետ ա դառցել օսմանցուն վերա. շատ ուժով շքաստա տվել. եւ օսմանլին ասկարն վոր փախել եր՝ 100-օվ 200-օվ հետ ան գօլման Արզրում. վոր յեկինք Բայազիդն ել տեսման ինք, վոր հետ ին փախման: Թափրիզու վոր դախիլ յելանք՝ ել եսպէս լսեցինք. եւ Վրաստանա չափար արեկ Թարվեզ՝ ել եսպէս ասաց՝ վոր վերեվումն գրած ա:

5. Հովհիսի 28. Թիֆլիզեցի Խ վոր Հայոց դավակ ա, վոր կաթօլիկ ա դառցել, վոր ֆռանկսըզի կումալանուն դիլմած յելէ, վոր ես Հօվսեփն Ըսպահանա փախել եր, Համադանա վերա արեկ Ըռէշտ, վոր Աղվանին Ըսպահան առուլս խաքիյաթ արար՝ թէ ի՞նչպէս ան առել. թիվն 1722 փետրվարի 18. Աղվան Միրվէսի վորթի Մամուլդ խանըն 12,000 ասկարօվ Զրմանա վրա յեկավ. Ըսպահանա վերա, վոր ել ես օր Աղվանն յեկէլ ա Վարզան դախիլ յելէ, վոր մինչի Ըսպահան 16 աղաջ ա, վոր է 80 վերստ:

6. Արագի սարդարն էլ էն օրն չափար ա դարկել Ըսպահան շահին՝ թէ թախիին ■ Մամուդն ուր ասկարօվն Ըսպահանա վերա կալման, շուտով էստուր ֆիքոն արա:

7. Շահ Մամուդին գալս վոր կը լսի՝ թէ թախիին կալիս ա, հուքմ կառի ուր բեկլարին՝ թէ վօ՛րչանք օմարա, խան, բԵկ, բԵկզարա, դուլ, դոչչի կա՝ հազըվեն եւ թօփի եւ շաբախանա հազրեցեք՝ որ բիտի գնեք Ազվանին դարշուն, վոր թօշեք վօշ Աղվանն Ըսպահան դօ. սօքա 18,000 մարթ եւ 24 թօփի կը հազրեն:

8. Էլ էն օրն մուտասիլ կաղարկէն գեղարէնքն՝ 12,000 մարթ թվանկչի կը բօլորէն կը բերէն Ըսպահան:

12 Agulis

12.1 Background

Original page number 92.

The Agulis dialect is spread in a small border near Nakhichevan, whose center is the village-city of Agulis. The surrounding villages are Çənnəb, Əndəmic, Danaqirt, Ramis, Dasht, Kələki, and so on. All of these constitute the branches of this dialect.

The Agulis dialect is so far away from the common Armenian language, that its surrounding populations have thought that this dialect was a foreign language and called it *Zok* (Armenian: Զոկերէն, SEA /zokeren/), just as the people are called *Zok* (Armenian: Զոկ, SEA /zok/).

12.2 Phonology

12.2.1 Segment inventory

The phonetic system of Agulis is similar to the Yerevan system. It has added only the vowels /æ, ɣ, œ/ <ü, ɦ, ɛo>, and the consonants /g^j, k^j, k^{hj}/ <qj, ɫj, p^j>.

12.2.2 Sound changes

Its sound changes have rendered this language unrecognizable, and they are the following.

12.2.2.1 Monophthong vowel changes

12.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ω> Classical Armenian /a/ <ω> became /a/ <ω> for the words in Table 12.1.

Table 12.1: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /a/ <ω> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘happy’	uráχ	ուրախ	uráχ
‘game’	χał	իսաղ	χaւ
‘tail’	agí	ազի	agí
‘crow’	agráu	ագռաւ	agráv
‘salt’	ał	աղ	aւ
‘vessel’	amán	աման	amán
‘summer’	amárən	ամառն	amár
‘peak’	gagát ^h ən	գագարն	gagát ^h

Classical Armenian /a/ <ω> became /æ/ <ü> for the words in Table 12.2.

Table 12.2: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /æ/ <ü> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘mouth’	berán	բերան	berán
‘sheep’	otf ^h χár	ոչխար	voft ^h χár
‘flour’	alíur	ալիւր	aljúr
‘blood’	aríun	արիւն	arjún
‘thin’	barák	բարակ	barák
‘spring’	garún	գարուն	garún

Classical Armenian /a/ <ω> became /o/ <o> for the words in Table 12.3, only in the last syllable. *HD: But contrast their genitive forms which show an /a/.*

Table 12.3: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /o/ <o> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘man’	mard	մարդ	mart ^h
‘man-GEN’	mard-ój	մարդոյ	mart ^h -ú
‘bride’	harsən	հարսն	hars
‘bride-GEN’	hars-ín	հարսին	hars-í
‘death’	mah	մահ	mah
‘death-GEN’	mah-ú	մահոն	mah-í
‘lamp’	tʃərag	ճրագ	tʃərak ^h
‘lamp-GEN’	tʃərag-í	ճրագի	tʃərak ^h -í

Classical Armenian /a/ <ω> became /e/ <է> for very few words (Table 12.4).¹

Table 12.4: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘dirt’	ałt աղտ	eχt էխտ	aχt աղտ
‘dirty’	ałtót աղտոն	jéχtut յէխտոն	aχtót աղտոն
‘peak’	gagátʰən զագարեն	gjég'atʰ զյէգարե	gagáth զագար
‘barley’	garí զարի	gjéri զյէրի	garí զարի

Classical Armenian /a/ <ω> became /œ/ <էօ> for the words in Table 12.5

Table 12.5: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /œ/ <էօ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘pillow’	bárdz բարձ	bœrdz բէօրձ	bartsʰ բարծ
‘church’	zam ժամ	zœm ժէօմ	zam ժամ
‘spade’	bah բահ	bœh բէօհ	bah բահ
‘high’	bárdzər բարձըր	bœdzər բէօձըր	bártzʰər բարծըր
‘open’	batsʰ բաց	bœtsʰ բէօց	batsʰ բաց
‘to go’	gənal զնալ	nœl նէօլ	gənal զնալ
‘bitter’	dárən դարն	dœrnə դէօրնը	dárən դարն

Classical Armenian /a/ <ω> became /jœ/ <յէօ> for the words in Table 12.6

Table 12.6: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /jœ/ <յէօ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘right (side)’	adz աջ	jœdʒ յէօջ	atʃʰ աժ

Original page number 93.

Classical Armenian /a/ <ω> became /aj/ <այ> for the words in Table 12.7

¹HD: For the word ‘dirty’, Adjarian provides the word <աղտոն>. I couldn’t determine if this word existed in Classical Armenian; but this word is a compound of Classical roots, so it’s possible.

Table 12.7: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /aj/ <ωj> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘needle’	aséłən ասեղն	ájsæv այսան	asév ասեղ
‘happy! (interjection)’	eraní երանի	hérájnak հըրայնակ	jeraní երանի
‘to fold’	tsalél ծալել	tsáljil ծայլիլ	tsalél ծալել
‘to melt’	halél հալել	hájlil հայլիլ	halél հալել

Classical Armenian /a/ <ω> became /u/ <ու> for the words in Table 12.8, only before nasal consonants.

Table 12.8: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /u/ <ու> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘similar’	nəman նման	nmun նմուն	nəman նման
‘sign’	nəʃan նշան	nʃun նշուն	nəʃan նշան
‘monastery’	vankʰ վանք	vunkʰ վունք	vajkʰ վայք
‘thick’	tʰándzər թանձր	tʰúndzr թոնձր	tʰándzər թանձր
‘heavy’	tsánər ծանը	tsúndər ծոնդըր	tsánər ծանը

Classical Armenian /a/ <ω> became /y/ <իւ> for the words in Table 12.9.

Table 12.9: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /y/ <իւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘to come’	gal գալ	gʰyl գյիլ	gal գալ
‘thing’	ban բան	bvn բիւն	ban բան
‘spoon’	targal տարգալ	dəgyl դըգիլ	gətʰal գդալ
‘swallow’	tsitsernák ծիտեռնակ	tsʰətsʰærnyk ցըցա՞ռնիկ	tsitsernák ծիտեռնակ
‘apricot’	tsirán ծիրան	tsáryñ ծա՞րին	tsirán ծիրան

12.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <է> Classical Armenian /e/ <է> became /æ/ <ա> for the words in Table 12.10.

Table 12.10: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /æ/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘two’	erkú երկու	ærký արկիւ	jerkú երկու
‘on’	i veráč ի վերայ	váráč վարաչ	vérá վորա
‘bridegroom’	p ^h esáč փեսայ	p ^h ásæ փասա	p ^h esá փեսա
‘corpse’	meréál մեռեալ	máráel մարեալ	merjál մեռյալ
‘ground’	getín գետին	gjáétin գյատին	getín գետին
‘mouth’	berán բերան	báráen բարան	berán բերան
‘maternal uncle’	k ^h erí քերի	k ^h áeri քարի	k ^h erí քերի
‘needle’	aséčən ասեն	ájsæč այսան	aséč ասեն
‘beam’	gerán գերան	gjáráen գյարան	gerán գերան

Classical Armenian /e/ <է> became /a/ <ա> for the words in Table 12.11.

Table 12.11: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /a/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘dream’	eráz երազ	áraz արազ	jeráz երազ
‘come (participle)’	ekeáč եկեալ	ákal ակալ	jekél եկել
‘iron’	erkáč ^h երկաթ	árkat ^h արկաթ	jerkát ^h երկաթ
‘come! (IMP.2PL)’	ekáík ^h եկայթ	ákik ^h ակայթ	jekék ^h եկեյթ
‘brother’	ełbájր եղբայր	áχpar ախբար	jeχrájր եղբայր
‘student’	afakért աշակերտ	áʃkart աշկարտ	afakért աշակերտ
‘thirty’	eresún երեսոն	arássun արասսոն	jeresún երեսոն

Classical Armenian /e/ <է> became /i/ <ի> for the words in Table 12.12.

Table 12.12: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'big'	mets մեծ	mits միծ	mets մեծ
'I (NOM)'	es ես	is իս	jes յես
'ox'	ézən եզն	íznə իզն	jez յեզ
'river'	get գետ	git գիտ	get յետ
'wife's father'	anér անէր	ánir անիր	anér անէր
'broom'	awél աւել	ávil ավիլ	avél ավել
'to bring'	berél բերել	bíril բիրիլ	berél բերել
'when'	erb երբ	ib իբ	jerp ^h յերբ
'face'	erés երես	íris իրիս	jerés յերես
'three'	erék ^h երեք	írik ^h իրիք	jerék ^h յերեք
'to cook'	ep ^h él եփել	íp ^h il իփիլ	jep ^h él յեփել
'light (weight)'	t ^h et ^h éu թեթեւ	t ^h ít ^h iv թիթիվ	t ^h et ^h év յեթեվ

Classical Armenian /e/ <է> became /e/ <է> for the words in Table 12.13.

Table 12.13: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'burden'	bérən բերն	bérnə բերն	ber բեր
'yellow'	dełín դելին	dékín դեկին	dezín դեզին
'nail (finger/toe)'	elúng ելունգ	ézunk ^h էզնունգ	jezúng յեզնունգ
'winter'	džəmérən ձմերն	džəmérnə ձմերն	džəmér ձմեր
'hand'	džer-k ^h (-PL) ձերկ	džerk ^h ձերկ	džerk ^h ձերկ

Classical Armenian /e/ <է> became /e/ <էօ> for the words in Table 12.14.

Table 12.14: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /e/ <էօ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'oath'	erdúmən երդումն	érdym յերդիմ	jert ^h úm յերդում

12.2.2.1.3 Classical Armenian /ě/ <է> Classical Armenian /ě/ <է> became /e/ <է> for the words in Table 12.15.

Table 12.15: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘donkey’	ēʃ էշ	eʃ էʃ	eʃ էշ
‘half’	kēs կէս	kes կէս	kes կէս
‘olive oil’	dzētʰ ձէտʰ	dzetʰ ձէտʰ	dzetʰ ձէտʰ

Classical Armenian /ē/ <է> became /ej/ <էյ> for the words in Table 12.16.

Table 12.16: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /ej/ <էյ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘heap’	dēz դէզ	dejz դէյզ	dez դէզ

Classical Armenian /ē/ <է> became /i/ <ի> for the words in Table 12.17.

Table 12.17: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /i/ <ի> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘fox’	ału.ēs ալուէս	ávvis ա՛վիս	ałvés ալվէս
‘curse’	anétskʰ անէտք	ánitskʰ անիծք	anétskʰ անէտք

Classical Armenian /ē/ <է> became /aj/ <այ> for the words in Table 12.18.

Table 12.18: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /aj/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘lord’	tēr տէր	tajr տայր	ter տէր
‘dormouse (CA); rat (SEA)’	arnēt առնէտ	ərnajt պռնայտ	arnet առնէտ
‘need’	arnēt պէտք	pajtkʰ պայտք	petkʰ պէտք

Classical Armenian /ē/ <է> became /a/ <ա> for the words in Table 12.19.

Table 12.19: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /a/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘female’	ēg էգ	aq ^j ազ	eg էգ
‘inside’	mēdʒ մէջ	mádʒ-ə մա՛ջը	met ^h մէջ ^h
‘inside-DEF’			mét ^h -ə մէջը

12.2.2.1.4 Classical Armenian /i/ <ի> Classical Armenian /i/ <ի> became /i/ <ի> for the words in Table 12.20.

Table 12.20: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /i/ <ի> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘red’	karmír կարմիր	kármir կա՛րմիր	karmír կարմիր
‘month’	amís ամիս	ámis ա՛միս	amís ամիս
‘nit’	aníts անիծ	ánits ա՞նիծ	aníts անիծ
‘nit’	bərindz բրինձ	brindz բրինձ	bərindz բրինձ
‘barley’	garí գարի	g ^j éri գյե՛րի	garí գարի
‘wine’	giní գինի	g ^j íni գյի՞նի	giní գինի
‘ninety’	innəsún իննասուն	innásun իննա՛սուն	innəsún իննսուն
‘horse’	dzi ձի	dzi ձի	dzi ձի

Classical Armenian /i/ <ի> became /ej/ <էյ> for the words in Table 12.21.

Table 12.21: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /ej/ <էյ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘to lick’	lizél լիզէլ	léjzil լէ՛յզիլ	lizél լիզէլ

Classical Armenian /i/ <ի> became /uj/ <ույ> for the words in Table 12.22.

Table 12.22: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /uj/ <ույ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘one’	mi մի	mujn մոյն	mi մի

Classical Armenian /i/ <ի> became /u/ <ու> for the words in Table 12.23.

Table 12.23: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /u/ <ու> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘what’	intʃ ^h իլւչ	untʃ ^h ուլւչ	intʃ ^h իլւչ

Classical Armenian /i/ <հ> became /aj/ <այ> for the words in Table 12.24.

Table 12.24: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /aj/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘meat’	mis	միս	mis
‘to like’	sirél	սիրել	sirél
‘oar’	tʰi	թի	tʰi
‘nine’	ínən	ինս	ínə
‘laughter’	tsitsáł	ծիծաղ	tsitsáł
‘lime’	kir	կիր	kir
‘old’	hin	հին	hin
‘nose’	kʰit ^h	քիթ	kʰit ^h
‘mind’	mit-(ə?)k ^h (-PL)	միտք	mitk ^h

Classical Armenian /i/ <հ> became /æ/ <այ> for the words in Table 12.25.

Table 12.25: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /æ/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘beautiful’	sirún	սիրուն	sirún
‘I (DAT)’	indz	ինծ	indz
‘I (GEN)’	im	իմ	im
‘apricot’	tsirán	ծիրան	tsirán
‘one’	mi	մի	mi

Classical Armenian /i/ <հ> became /a/ <ա> for the words in Table 12.26.²

²HD: The original page had <մայոր> as part of the change from <հ> to <ա>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this should be part of the change from <հ> to <այ>; I fixed it.

Table 12.26: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /a/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘heart’	sirt սիրտ	sart սարտ	sirt սիրտ
‘five’	hing հինգ	hang ^j հանգ ^j	hing հինգ
‘kernel’	koríz կորիզ	kráz կրազ	koríz կորիզ

Original page number 94.

12.2.2.1.5 Classical Armenian /o/ <ո> Classical Armenian /o/ <ո> became /o/ <օ> for the words in Table 12.27.

Table 12.27: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /o/ <օ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘eyelid’	kop կոպ	kop կօպ	kop կոպ

Classical Armenian /o/ <ո> became /u/ <ու> for the words in Table 12.28.

Table 12.28: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /u/ <ու> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘smell’	hot հոտ	hut հուտ	hot հոտ
‘loan’	p ^h oχ փոխ	p ^h uh փուհ	p ^h oχ փոխ
‘foot’	ótən ոտն	útnə ուտնե	vót ոտ
‘belly’	p ^h or փոր	p ^h ur փուր	p ^h or փոր
‘who’	ov ով	uv ուվ	ov ով
‘no’	ot ^h ոչ	ut ^h ոչ	vot ^h ոչ
‘chair’	at ^h ór աթօր	átk ^h urk ^h աթօրւռք	at ^h ór աթօր
‘trembling’	doł դող	dus դուս	dos դոց
‘bone’	óskər ոսկըր	úskər ուսկըր	voskór ոսկօր
‘lentil’	ospən ոսպն	usp ուսպ	vosp ոսպ
‘wall’	órmən որմն	úrmən ուրմն	vorm որմ

Classical Armenian /o/ <ո> became /y/ <իւ> for the words in Table 12.29.

Table 12.29: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /γ/ <հԼ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘thief’	goł գող	g ^j γ ^ւ գյիւլ	goγ գող
‘essential’	gəłχawór գլխաւոր	g ^j əlháevyr գյըլհա՞վիր	gəłχavór գլխավոր
‘gray-haired’	alewór ալեւոր	həlævyr հըլա՞վիր	alevór ալեւոր
‘flame’	bots ^h բոնց	b ^j yt ^h բիւց	bots ^h բոնց
‘lap’	gog գոգ	g ^j yg ^j գյիւզ	gok ^h գոգ
‘apple’	χəndzór խնձոր	χəndzýr խնձիր	χəndzór խնձոր
‘worm’	órdən որդն	ýrnə իրնը	vórt ^h որդ

Classical Armenian /o/ <n> became /e/ <է> for the words in Table 12.30.

Table 12.30: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘to try’	p ^h ordzél փորձել	p ^h érdzil փէրճիլ	p ^h orts ^h él փորձել
‘mule’	džorí ջորի	džéri ջէրի	džorí ջորի
‘soul’	hogí հոգի	hégi հէգի	hok ^h í հոգի
‘sheep’	ot ^h χár ոչար	éχt ^h ær է՛չաշըր	vot ^h χár ոչար
‘louse’	odžíl ոչիլ	édžil է՛ջիլ	vot ^h il ոչիլ

Classical Armenian /o/ <n> became /æ/ <ւ> for the words in Table 12.31.

Table 12.31: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /æ/ <ւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘to try’	gortsél գործել	g ^j árt ^h il գյա՞րծիլ	gortsél գործել
‘to praise’	govél գովել	g ^j ávil գյա՞վիլ	govél գովել
‘cress’	kotímən կոտիմն	k ^j ætim կյա՞տիմ	kotém կոտեմ

Classical Armenian /o/ <n> became /a/ <ւ> for the words in Table 12.32.

Table 12.32: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /a/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘smell’	hot	հնս	hǽtats	հա́տած	hotáts	հնտած
‘smelled (participle)’	pʰoχél	փոխել	pʰáhil	փա́հիլ	pʰoχél	փոխել
‘to change’	tʰórən	թռն	tʰárñə	թա́ռնը	tʰor	թռն
‘grandchild’	moχír	մոխիր	máχir	մա́խիր	moχír	մոխիր
‘ash’	oskí	ոսկի	áski	ա́սկի	voskí	ոսկի
‘gold’	ortʰ	որթ	ártʰuk	ա́րթուկ	hort	հորթ
‘calf’						

12.2.2.1.6 Classical Armenian /u/ <ու> Classical Armenian /u/ <ու> became /u/ <ու> for the words in Table 12.33.

Table 12.33: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /u/ <ու> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘other’	uríʃ	ուրիշ	úrif	ո́ւրիշ	uríʃ	ուրիշ
‘name’	anún	անոն	ánun	անոն	anún	անոն
‘autumn’	aqún	աշոն	áfunkʰ	ա́շոնք	aqún	աշոն
‘elbow’	armúkən	արմուկն	ármung	ա́րմունգ	armúŋk	արմունկ
‘fish’	dzúkən	ձուկն	dzúknə	ձոնկնը	dzúk	ձուկ

Classical Armenian /u/ <ու> became /y/ <իւ> for the words in Table 12.34.

Table 12.34: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /y/ <իւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘you (NOM)’	du	դու	dy	դիւ	du	դու
‘wool’	burd	բուրդ	býrd	բիւրդ	burtʰ	բուրդ
‘abyss’	andúnd	անդունդ	ándyndkʰ	անդինդք	andúnd	անդունդ
‘head’	andúnd-(ə?)kʰ (-PL)	անդուննք	g̊élyh	գյուիհ	g̊eluχ	գյուխ
‘oath’	g̊eluχ	գյուխ	cérdym	էօրդիմ	jertʰúm	երդում

Classical Armenian /u/ <ու> became /o/ <օ> for the words in Table 12.35.

Table 12.35: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /o/ <օ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘false’	sut	սուն	sot	սօն	sut	սուն
‘cold’	ts ^h urt	ցուրտ	ts ^h ort	ցօրտ	ts ^h urt	ցուրտ
‘shoulder’	us	ուս	jons	յօնս	us	ուս
‘camel’	ult	ուլտ	oxt	օյտ	uχt	ուլտ
‘happy’	uráχ	ուրախ	óraχ	օ’րախ	uráχ	ուրախ
‘to eat’	utél	ուտել	ótil	օ’տիլ	utél	ուտել
‘to have’	uníl	ունիմ	ónil	օ’նիլ	unél	ունել
‘sour’	t ^h ət ^h u	թթու	t ^h ət ^h o	թթօ	t ^h ət ^h u	թթու
‘fig’	t ^h uz	թուզ	t ^h ózna	թօզն	t ^h uz	թուզ

Classical Armenian /u/ <ու> became /ej/ <էյ> for the words in Table 12.36.

Table 12.36: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /ej/ <էյ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘knee’	tsúngək ^h	ծունգը	tséjnə	ծէյնը	tsunk	ծունկ

Classical Armenian /u/ <ու> became /e/ <է> for the words in Table 12.37.

Table 12.37: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘belly (CA); satiated (SEA)’	kuʃt	կուշտ	keʃt	կէշտ	kuʃt	կուշտ
‘Friday’	urbát ^h	ուրբաթ	érbæt ^h	է’րբաթ	urp ^h át ^h	ուրբաթ
‘to swallow’	kul tal	կուլ տալ	kel tol	կէլ տօլ	kul tal	կուլ տալ
‘jug’	kuʒ	կուժ	keʒ	կէժ	kuʒ	կուժ
‘thorn’	p ^h uʃ	փուշ	p ^h eʃ	փէշ	p ^h uʃ	փուշ

12.2.2.2 Diphthong changes

12.2.2.2.1 Classical Armenian /aj/ <այ> Classical Armenian /ai/ <այ> became /aj/ <այ> for the words in Table 12.38.

Table 12.38: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /aj/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘father’	haiṛ	հայր	haṛj	հայր	hajr	հայր
‘mother’	maṛ	մայր	maṛj	մայր	majr	մայր
‘wood’	pʰaiṛ	փայտ	pʰajt	փայտ	pʰajt	փայտ
‘goat’	aits	այծ	ajts	այծ	ajts	այծ
‘sound’	dzain	ձայն	dzajn	ձայն	dzajn	ձայն
‘lightning’	kaitsákən	կայծակ	kájtsak	կայծակ	kajtsák	կայծակ

Classical Armenian /ai/ <այ> became /a/ <ա> for the words in Table 12.39.

Table 12.39: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /a/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
medial ‘that’	qid	այդ	at	աս	ajd	այդ
distal ‘that yonder’	qin	այն	an	ան	ajn	այն
‘other’	qil	այլ	al	ալ	ajl	այլ

Classical Armenian /ai/ <այ> became /e/ <է> for only the word in Table 12.40.

Table 12.40: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘vineyard’	aqí	այգի	égi	է՛յգի	ajgí	այգի

Classical Armenian /ai/ <այ> became /y/ <իւ> for only the word in Table 12.41.

Table 12.41: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /y/ <իւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘wolf’	gail	գայլ	g'yl	զյիլ	gajl	գայլ

Classical Armenian /ai/ <այ> became /i/ <ի> for only the word in Table 12.42.

Table 12.42: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /i/ <ի> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘wide’	lañ	լայն	lin	լին	lajn	լայն

12.2.2.2 Classical Armenian /աԱ/ <աւ> Classical Armenian /աԱ/ <աւ> became /աՎ/ <աՎ> for the words in Table 12.43.

Table 12.43: Change from Classical Armenian /աԱ/ <աւ> to /աՎ/ <աՎ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘crow’	agráս	ագրաւ	agrán
‘sand’	awáz	աւազ	aváz
‘thirsty’	tsaráս	ծարաւ	tsaráv
‘partridge’	kakʰáս	կարաւ	kakʰáv

Classical Armenian /աԱ/ <աւ> became /օՎ/ <օՎ> for the words in Table 12.44.

Table 12.44: Change from Classical Armenian /աԱ/ <աւ> to /օՎ/ <օՎ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘cot’	χաս	խաւ	χավ
‘bird (CA); chicken (SEA)’	հաս	հաւ	հավ
‘agreeable’	հավան	հովան	հավան

Classical Armenian /աԱ/ <աւ> became /օ/ <օ> for the words in Table 12.45.

Table 12.45: Change from Classical Armenian /աԱ/ <աւ> to /օ/ <օ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘speech’	χáսkʰ	խաւսք	χóskʰ
‘mother (GEN)’	մաս	մաւ	մօր
‘father (GEN)’	հաս	հաւ	հօր
‘pigeon’	ալասնí	ալաւնի	աշանի

Classical Armenian /աԱ/ <աւ> became /ս/ <սւ> for the words in Table 12.46.

Table 12.46: Change from Classical Armenian /աչ/ <աւ> to /ս/ <ու> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘prayer’	ալաւտ ^h էկ ^h	աղաւթք	աշուտ ^h կ ^h
‘shame’	ամաստ ^h	ամաւթք	ամոտ ^h
‘to speak’	չասմիլ	իսաւսիլ	չօսմիլ
‘eyebrow’	յասն-կ ^h (-PL)	յաւսք	յոնկ ^h

Original page number 95.

Classical Armenian /աչ/ <աւ> became /ս/ <ու> for the words in Table 12.47. This change happens in the declined forms of some of the previous words.

Table 12.47: Change from Classical Armenian /աչ/ <աւ> to /ս/ <ու> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘speech’	չասք ^h	իսաւթք	չօսք ^h
‘speech-GEN’			իսոսքի
‘eyebrow’	յասն-կ ^h (-PL)	յաւսք	յոնկ ^h
‘eyebrow-GEN’			իսոսքի

12.2.2.2.3 Classical Armenian /եչ/ <եւ> Classical Armenian /եչ/ <եւ> became /ավ/ <ավ> for the words in Table 12.48.

Table 12.48: Change from Classical Armenian /եչ/ <եւ> to /ավ/ <ավ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘gray-haired’	ալեւոր	հելավոր	ալեվոր

Classical Armenian /եչ/ <եւ> became /իվ/ <իվ> for the words in Table 12.49.

Table 12.49: Change from Classical Armenian /եչ/ <եւ> to /իվ/ <իվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘rain’	անձրես	անձրիւ	անձրև
‘sun’	արես	արիւ	արև
‘light (weight)’	թերես	թիրիւ	թիրեվ
‘form’	ձես	ձիւ	ձև

12.2.2.2.4 Classical Armenian /i_u/ <իւ> Classical Armenian /i_u/ <իւ> became /iv/ <իվ> for the words in Table 12.50.

Table 12.50: Change from Classical Armenian /i_u/ <իւ> to /iv/ <իվ> in the Agulis dialect

'honor'	Classical Armenian artsiu արծիւ	> Agulis ártšiv ա՛րծիվ	cf. SEA artsiv արծիվ
'account'	haſiu հաշիւ	háſiv հա՛շիվ	haſiv հաշիվ

Classical Armenian /i_u/ <իւ> became /y/ <իւ> for the words in Table 12.51.³

Table 12.51: Change from Classical Armenian /i_u/ <իւ> to /y/ <իւ> in the Agulis dialect

'durable'	Classical Armenian aliu ալիւր	> Agulis ályr ա՛լիւր	cf. SEA aljúr ալյուր
'blood'	ariu արիւս	áryv ա՛րիւս	arjún արյուս
'hundred'	hariu հարիւր	hárvy հա՛րիւր	harjúr հարյուր
'snow'	ðziu ծիւն	ðzyn ծիւն	ðzjun ծյուն

Classical Armenian /i_u/ <իւ> became /i/ <ի> for the words in Table 12.52. This happens for the Classical ending /-t^hiun/ <-թիւն>.

Table 12.52: Change from Classical Armenian /i_u/ <իւ> to /i/ <ի> in the Agulis dialect

'theft'	Classical Armenian gołut ^h iun գողութիւն	> Agulis k'əzóth'in կ'ըզօթին	cf. SEA gozut ^h jún գողություն
'remission'	t ^h ołut ^h iun թողութիւն	t ^h zóth'in թզօթին	t ^h ozut ^h jún թզօթյուն

Classical Armenian /i_u/ <իւ> became /ajv/ <այվ> for the words in Table 12.53.

Table 12.53: Change from Classical Armenian /i_u/ <իւ> to /ajv/ <այվ> in the Agulis dialect

'fight'	Classical Armenian kəriu կորիւ	> Agulis krajv կրայվ	cf. SEA kəriv կրիվ
---------	-----------------------------------	-------------------------	-----------------------

³HD: The original page had CA <ամիւր> as undergoing this sound change to <ա՛միւր>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that the change is from <ալիւր> to <ա՛լիւր>; I fixed it.

12.2.2.5 Classical Armenian /oi/ <նյ> Classical Armenian /oi/ <նյ> became /y/ <իւ> for the words in Table 12.54.

Table 12.54: Change from Classical Armenian /oi/ <նյ> to /y/ <իւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian boit ^h բոյթ	> Agulis bxt ^h բիւթ	cf. SEA but ^h բութ
‘thumb (CA, SEA); finger (Agulis)’			
‘nest’	bojn բոյն	bvn բիւն	bujn բույն
‘walnut’	ənkójz ընկոյզ	əng ^j yz անգյիւզ	əŋkújz ընկոյզ
‘light’	lois լոյս	lys լիւս	lujs լույս
‘lazy’	tsoil ծոյլ	tsyl ծիւլ	tsujl ծույլ
‘blue’	kapóit կապոյտ	k'áéptyt կյա՛պիւտ	kapújt կապույտ

12.2.2.6 Classical Armenian /ov/ <ով> Classical Armenian /ov/ <ով> became /ov/ <օվ> for the words in Table 12.55. *HD: I find it odd that Adjarian calls this sequence a diphthong because <վ> most likely was a /v/ sound. This suggests that Adjarian may have actually thought that <ով> was pronounced as /ow/ instead of /ov/.*

Table 12.55: Change from Classical Armenian /ov/ <ով> to /ov/ <օվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian tsov ծով	> Agulis tsov ծօվ	cf. SEA tsov ծով
‘sea’			

Classical Armenian /ov/ <ով> became /uv/ <ուվ> for the words in Table 12.56.

Table 12.56: Change from Classical Armenian /ov/ <ով> to /uv/ <ուվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian kov կով	> Agulis kuv կուվ	cf. SEA kov կով
‘cow’			

Classical Armenian /ov/ <ով> became /av/ <ավ> for the words in Table 12.57.

Table 12.57: Change from Classical Armenian /ov/ <օվ> to /av/ <ավ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘sea’	tsov ծով	tsov ծով	tsov ծով
‘sea-GEN’	tsov-ú ծովու	tsáv-i ծավի	tsov-í ծովի
‘to be disturbed’	χərovíl խռովիլ	hrávil հռավիլ	χərovél խռովել
‘accustomed’	sovóր սովոր	sávur սավուր	sovór սովոր

12.2.2.3 Stress and pre-tonic vowel deletion

Like the Karabakh dialect, stress has moved to the penultimate dialect. Because of this, all pre-tonic vowels have been lost, as the above examples show.

12.2.2.4 Consonant changes

12.2.2.4.1 Voicing changes The consonants in the Agulis dialect have preserved their native and original pronunciation, more than any dialect. As is clear, the New dialects, including the Tbilisi and Yerevan dialects, have changed voiced sounds to voiceless aspirates after the sound /r/ <ր>. But the Agulis dialect is an exception to this rule, and these same consonants preserve their original pronunciation (Table 12.58).

Table 12.58: Change from Classical Armenian /ov/ <օվ> to /av/ <ավ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘man’	mard մարդ	mord մօրդ	mart ^h մարդ
‘rose’	vard վարդ	voerd վեօրդ	varth ^h վարդ
‘Transfiguration’	vardavar վարդավառ	vərdavər վըրդավիր	varthavar վարդավառ
‘male’	ordz ործ	yrdz իւռծ	vorts ^h ործ
‘bear’	ardz արծ	ordz օրծ	art ^h արծ

However among the consonants, some of them have undergone various changes ■

12.2.2.4.2 Palatalization of velar stops Classical Armenian /g/ <զ> has changed to /g^j/ <զյ> everywhere. But only after the vowel /o/ <օ>, it is pronounced as /g/ <զ>. Similar to this, the sounds /k,k^h/ <կ, զ> have changed everywhere to /k^j, k^{hj}/ <կյ, զյ>.

12.2.2.4.3 Change from Classical /χ/ <χ> to /h/ <h> Classical Armenian /χ/ <χ> has changed everywhere to /h/ <h> (Table 12.59).⁴

Table 12.59: Change from Classical Armenian /χ/ <χ> to /h/ <h> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘stall’	աշօր	ախոռ	áhur	ա՛հուռ	աշօր	ախոռ
‘head’	գելսχ	գլուխ	g'élvχ	գյըլիւհ	գելսχ	գլուխ
‘game’	χաէ	իսաղ	haæ	իսաղ	χաէ	իսաղ
‘grape’	χաձօլ	իսաղող	hávus	իսա՛ղող	χաձօլ	իսաղող
‘to strangle’	χելձէլ	իսեղեւ	hévbil	իե՛ղիւ	չեշէլ	իսեղեւ
‘deep’	χօր	իսոր	hur	ինոր	χօր	իսոր
‘bundle’	χորձ	իսուրձ	hœrzna	իերզնը	χորժ	իսուրձ
‘confused’	χօրօվ	իսորվ	hrov	ինով	χօրօվ	իսորվ
‘to be disturbed’	χօրօվիլ	իսորվիլ	hrávil	ինուվիլ	χօրօվէլ	իսորվէլ
‘advice’	χերատ	իսրատ	h̥rot	իրոստ	χերատ	իսրատ
‘to spend (CA); to sell (SEA)’	tsaχéł	ծախեւ	tsáhil	ծա՛հիւ	tsaχéł	ծախեւ
‘smoke’	tsuχ	ծուխ	tsoh	ծոհ	tsuχ	ծուխ
‘to hang’	kaχéł	կախեւ	káhil	կս'հիւ	kaχéł	կախեւ
‘to trample’	koχéł	կոխեւ	káhil	կս'հիւ	koχéł	կոխեւ
‘pulley’	tʃaxarák	ճախարակ	tʃárák	ճհա՛րակ	tʃaxarák	ճախարակ
‘locust’	maráχ	մարախ	márah	մա՛րահ	maráχ	մարախ
‘herd of cattle’	naxír	նախիր	náhir	նա՛խիր	naxír	նախիր
‘onion’	soχ	սոխ	suh	սոհ	soχ	սոխ
‘vinegar’	kʰatsʰáχ	քացախ	kʰátsʰah	քա՛ցահ	kʰatsʰáχ	քացախ
‘sheepfold’	pʰaráχ	փարախ	pʰárah	փա՛րահ	pʰaráχ	փարախ

Original page number 96.

12.2.2.4.4 Change from Classical /s/ <ս> to /h/ <հ> Classical Armenian /s/ <ս> has changed to /h/ <հ> in one word (Table 12.60).

Table 12.60: Change from Classical Armenian /s/ <ս> to /h/ <հ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘to say’	aséł	ասեւ	áhil	ա՛սեւ	aséł	ասեւ

⁴HD: For the word ‘locust’, Adjarian provides an ancestor <մարեխ> /marəχ/. Other attested Classical forms include <մարախ> /marax/, which I suspect is a closer ancestor for Agulis based on the difference in vowels.

12.2.2.4.5 Change from Classical /ts^h/ <g> to /h/ <h> In imperatives and in the past participles, the Classical sound /ts^h/ <g> has changed to /h/ <h> (Table 12.61).

Table 12.61: Change from Classical Armenian /U/ <u> to /h/ <h> in the Agulis dialect

'I have forgotten'	Classical Armenian mor-a- $\widehat{\text{ts}}^h$ -éál e-m մոռացեալ եմ	> Agulis mr-æ-h-áél ə-m մոսիհալ ըմ	cf. SEA mor-a- $\widehat{\text{ts}}^h$ -él e-m մոռացել եմ
'forget!'	Classical Armenian mor-a- $\widehat{\text{ts}}^h$ -ír մոռացիր	> Agulis mr-æ-h-í մոսիհի	cf. SEA mor-a- $\widehat{\text{ts}}^h$ -ír մոռացիր

12.2.2.4.6 Change from Classical ending /n/ <u> The ending /n/ <u> from Old Armenian has changed to /nə/ <սը>, keeping its native form, similar to the Karabakh dialect (Table 12.62).

Table 12.62: Change from Classical ending /n/ <u> to /nə/ <սը> in the Agulis dialect

'mouse'	Classical Armenian múkən	> Agulis móknə	cf. SEA muk
'pomegranate'	Classical Armenian núrən	> Agulis nórnə	cf. SEA nur
'wall'	Classical Armenian órmən	> Agulis úrman	cf. SEA vorm
'worm'	Classical Armenian órdən	> Agulis ýrnə	cf. SEA vort ^h

12.3 Morphology

12.3.1 Noun inflection or declension

12.3.1.1 Case suffixes

In case declension, the following formatives are used.

- GEN, DAT: The genitive-dative is formed generally with the formative /-i/ <ի>. Proper nouns or names take the formative /-a/ <ա>; but when stress is on the final syllable this /-a/ <ա> turns to /œ/ <էօ>.

- ACC: The accusative is the same as either the nominative or dative, just as in the Yerevan dialect, based on whether the object is inanimate or animate.
- ABL: The ablative uses the formative /-its^h/ <ից>, similar to the Yerevan dialect, whereas the Karabakh dialect has /-a, -an/, <ա, ան>.
- INS: The instrumental formative is /-av/ <ավ> after stress, but /-əv/ <էօվ> when stressed.
- LOC: The locative takes the unstressed formative /am/ <ամ>, and stressed formative /um/ <ում>.

12.3.1.2 Case infix

Before these formatives, we can sometimes place the infix (Միջամասնիկ) /-hæn/ <հնէն>, which corresponds to the Karabakh formatives /-an, -ana/ <ան, անա>. In this way, we have the secondary formatives:

- Ablative: /-hæn-its^h/ <հնէնից>
- Instrumental: /-hæn-əv/ <հնէնավ>
- Locative: /-hæn-əm/ <հնէնամ>

HD: It's not clear to me what this formative is supposed to be. It could be a meaningless stem-extender, as found in SEA pronouns: 'from me' /indz-an-its^h/ glossed as 1SG.DAT-NX-ABL. Or it could be an oblique marker like the ones used in irregular SEA kinship words: 'from a friend' /əŋker-ot^h-its^h/ glossed as 'friend-OBL-ABL'.

12.3.1.3 Plural declension

The nominative plural uses the following formatives:

- /-ər/ <ար> for monosyllabic words
- /-k^h/ <ը> for vowel-final words
- /-ner/ <լեր> for the remaining words

The other cases are formed in this way.

- Genitive-Dative: /-(n)er-i/ <(ն)երի>
- Ablative: /-(n)er-its^h/ <(ն)երից>
- Instrumental: /-(n)er-əv/ <(ն)երավ>
- Locative: /-(n)er-əm/ <(ն)երամ>

12.3.2 Pronoun inflection or declension

12.3.2.1 Personal pronouns

HD: Table 12.63 lists the personal pronouns.

Table 12.63: Inflection paradigm for personal pronouns in the Agulis dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2PL 'you'
NOM	is	d̥y	mik ^{hj}	d̥yk ^h
	h̥u	η̥h̥l	միզ	ն̥իւք
GEN	æm	k ^h u	mir	d̥zir
	ü̥m	ρ̥n̥l	միր	ն̥իր
DAT,ACC	ænd̥z	k ^h iz	miz	d̥ziz
	ü̥n̥d̥	ρ̥h̥q	միզ	ն̥իզ
ABL	ænd̥z-æn-its ^h	k ^h iz-æn-its ^h	miz-æn-its ^h	d̥ziz-æn-its ^h
	ü̥n̥d̥w̥n̥h̥g	ρ̥h̥qw̥n̥h̥g	միզw̥n̥h̥g	ն̥իզw̥n̥h̥g
INS	ænd̥z-æn-æv	k ^h iz-æn-æv	miz-æn-æv	d̥ziz-æn-æv
	ü̥n̥d̥w̥n̥w̥v	ρ̥h̥qw̥n̥w̥v	միզw̥n̥w̥v	ն̥իզw̥n̥w̥v
LOC	ænd̥z-æn-æm	k ^h iz-æn-æm	miz-æn-æm	d̥ziz-æn-æm
	ü̥n̥d̥w̥n̥w̥m	ρ̥h̥qw̥n̥w̥m	միզw̥n̥w̥m	ն̥իզw̥n̥w̥m

Original page number 97.

12.3.2.2 Demonstrative pronouns

In Agulis, the Armenian forms have changed (Table 12.64).

Table 12.64: Changes from Classical demonstratives in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
proximal 'this'	ḁjs, sa	այս, սա	ḁjs, sa
medial 'that'	ḁjd, da	այդ, դա	ḁjd, da
distal 'that yonder'	ḁjn, na	այն, նա	ḁjn, na

Their declined forms are in Table 12.65. *HD: Adjarian provides only a partial paradigm.*

Table 12.65: Declension of proximal demonstrative ‘this’ in the Agulis dialect

	Singular		Plural
NOM	as	աս	æstyk ^h ա՛ստիւք
GEN	atúr	աստո՛ր	astuts ^h աստունց
DAT	astúr	աստո՛ր	
ABL	astur-án-its ^h	աստուրանից	
INS	astur-án-av	աստուրանավ	
LOC	astur-án-am	աստուրանամ	

The form /so/ <uo> ‘this’ also has the form /zo/ <qo>. This latter form is used only for animate, while /so/ <uo> is for both animate and inanimate.

12.3.3 Verb inflection or conjugation

12.3.3.1 Conjugation classes

In the Agulis dialect, verbal conjugation is very interesting, because many form changes have occurred. Of the four conjugation classes from Old Armenian, only two are kept; these are the /il/ <h̥l> and /ol/ <oł>.

Table 12.66: Change in conjugation classes from Classical Armenian to the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA	
‘to say’	as-é-l ասել	áh-i-l ա՛հիլ	as-é-l ասել	√-TH-INF
‘to go away’	her-a-n-á-l հեռանալ	hr-á̄-n-i-l հռանիլ	her-a-n-á-l հեռանալ	√-LV-INCH-TH-INF
‘to cough’	haz-a-l հազալ	hazz-o-l հազզօլ	haz-a-l հազալ	√-TH-INF

12.3.3.2 Copular verb or auxiliary

12.3.3.2.1 Present copula with /ə-/ The copular verb has kept only its present tense (Table 12.67). The 1PL and 2PL are homophonous.

Table 12.67: Present copula with the vowel /ə-/ in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
1SG 'I am'	ə-m	əʃ	e-m	əʃ
2SG 'you are'	ə-s	əu	e-s	əu
3SG 'he is'	a	ə	e	ə
1PL 'we are'	ə-k ^h	əp	e-ŋk ^h	əp
2PL 'you are'	ə-k ^h	əp	e-k ^h	əp
3PL 'they are'	ə-n	əl	e-n	əl
	AUX-AGR		AUX-AGR	

12.3.3.2.2 Past copula with /ə-/ The imperfective has been lost; in its place, the dialect has invented a new strategy (Table 12.68). *HD: Whereas CA and SEA have a suffix /-i/ to encode past tense, Agulis instead uses /nel/ as a particle that marks the past.*

Table 12.68: Past copula or past auxiliary in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
1SG 'I was'	nel ə-m	ətəl əʃ	ej-i-∅	ətə
2SG 'you were'	nel ə-s	ətəl əu	ej-i-ɾ	ətəɾ
3SG 'he was'	nel a	ətəl ə	e-∅-ɾ	əɾ
1PL 'we were'	nel ə-k ^h	ətəl əp	ej-i-ŋk ^h	ətəp
2PL 'you were'	nel ə-k ^h	ətəl əp	ej-i-k ^h	əp
3PL 'they were'	nel ə-n	ətəl əl	ej-i-n	əl
	PST AUX-AGR		AUX-PST-AGR	

As can be seen, this new strategy for the past auxiliary is a reduced and shortened form of the Classical phrase /eʃəl em/ <ətələwəl ətəl> or /ʃəl em/ <ətəwəl ətəl> 'I have been'. *HD: Note that this Classical phrase consists of the participle of the verb 'to be' /linel/ <ʃəl>, plus the copula as an auxiliary.*

We shall find a similar usage in the Suceava dialect below. According to this, the imperfective of the Agulis dialect is originally the present perfect (յարակատար) ■

12.3.3.3 Inflectional paradigm

HD: In contrast to the rest of /um/ <ələw> branch dialects, Adjarian discusses the Agulis paradigms in depth. His original descriptions and my explanations are interspersed.

12.3.3.3.1 Indicative present and past imperfective *HD: The indicative present and past imperfective in SEA are formed via periphrasis (Table 12.69). The verb is in a converb form called the imperfective converb. For most regular verbs, this converb is made up of the stem plus the suffix /-um/, without the theme vowel. Irregular monosyllabic verbs instead form the converb by adding the suffix /-is/ after the infinitive (Table 12.71). Tense and agreement is on the inflected auxiliary, whether present or past. What follows is how Adjarian describes Agulis. Note the difference in the use of converb suffix and the use of a prefix.*

To form present and imperfective indicative stem of verbs, we place the formatives /-um/ <ում> (Table 12.69), or /-am, -æm/ <ամ, այմ> (Table 12.70). The first is used when stressed (Table 12.69), while the second for unstressed (Table 12.70). *HD: It seems that /-an, -æm/ are allomorphs based on vowel harmony.*

Table 12.69: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to cut’ in the Agulis dialect, using the converb suffix /-um/ <ում>

Agulis		cf. SEA		
1SG	ktr-úm ə-m	կտրո՞ւմ ըս	kətr-úm e-m	կտրում ես
2SG	ktr-úm ə-s	կտրո՞ւմ ըս	kətr-úm e-s	կտրում ես
3SG	ktr-úm a	կտրո՞ւմ ա	kətr-úm e	կտրում է
1PL	ktr-úm ə-k ^h	կտրո՞ւմ ըք	kətr-úm e-ŋk ^h	կտրում ենք
2PL	ktr-úm ə-k ^h	կտրո՞ւմ ըք	kətr-úm e-k ^h	կտրում եք
3PL	ktr-úm ə-n	կտրո՞ւմ ըն	kətr-úm e-n	կտրում են
✓-IMPF.CVB AUX-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-AGR		

Table 12.70: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to go away’ in the Agulis dialect, using the converb suffix /-æm/ <այմ>

Agulis		cf. SEA		
1SG	hr-á-e-n-æm ə-m	հռանայմ ըս	her-a-n-úm e-m	հռանում ես
2SG	hr-á-e-n-æm ə-s	հռանայմ ըս	her-a-n-úm e-s	հռանում ես
3SG	hr-á-e-n-æm a	հռանայմ ա	her-a-n-úm e	հռանում է
1PL	hr-á-e-n-æm ə-k ^h	հռանայմ ըք	her-a-n-úm e-ŋk ^h	հռանում ենք
2PL	hr-á-e-n-æm ə-k ^h	հռանայմ ըք	her-a-n-úm e-k ^h	հռանում եք
3PL	hr-á-e-n-æm ə-n	հռանայմ ըն	her-a-n-úm e-n	հռանում են
✓-LV-INCH-IMPF.CVB AUX-AGR		✓-LV-INCH-IMPF.CVB AUX-AGR		

Monosyllabic verbs take /-is/ <իս> (Table 12.71).

Table 12.71: Indicative present <ՆԵՐԼԿԱՅ> of the verb ‘to give’ in the Agulis dialect, using the converb suffix /-is/ <իս>

Agulis			cf. SEA	
1SG	t-á-l-is ə-m	տա՛լիսմ	t-a-l-ís e-m	տալիս եմ
2SG	t-á-l-is ə-s	տա՛լիս ըս	t-a-l-ís e-s	տալիս ես
3SG	t-á-l-is a	տա՛լիս ա	t-a-l-ís e	տալիս է
1PL	t-á-l-is ə-k ^h	տա՛լիս ըք	t-a-l-ís e-ŋk ^h	տալիս ենք
2PL	t-á-l-is ə-k ^h	տա՛լիս ըք	t-a-l-ís e-k ^h	տալիս եք
3PL	t-á-l-is ə-n	տա՛լիս ըն	t-a-l-ís e-n	տալիս են
√-TH?-INF-IMPF.CVB AUX-AGR			√-TH-INF-IMPF.CVB AUX-AGR	

Besides these, vowel-initial verbs take the prefix /n-/ <ն> (Table 12.72).

Table 12.72: Indicative present <ՆԵՐԼԿԱՅ> of the verb ‘to say’ in the Agulis dialect, using the converb suffix /-am/ <ամ>, and prefix /n-/ <ն>

Agulis			cf. SEA	
1SG	n-áh-am ə-m	նա՛համ ըմ	as-úm e-m	ասում եմ
2SG	n-áh-am ə-s	նա՛համ ըս	as-úm e-s	ասում ես
3SG	n-áh-am a	նա՛համ ա	as-úm e	ասում է
1PL	n-áh-am ə-k ^h	նա՛համ ըք	as-úm e-ŋk ^h	ասում ենք
2PL	n-áh-am ə-k ^h	նա՛համ ըք	as-úm e-k ^h	ասում եք
3PL	n-áh-am ə-n	նա՛համ ըն	as-úm e-n	ասում են
?-√-IMPF.CVB AUX-AGR			√-IMPF.CVB AUX-AGR	

The past imperfective is formed by adding the form /nel/ <նէլ> to the present. *HD: That is, whereas SEA uses a dedicated past auxiliary, Agulis combines the present auxiliary with a past particle to create the past tense. This past particle /nel/ is then added onto the indicative present to create the indicative past imperfective, regardless if the converb uses /-um/ (Table 12.73), /-əm/ (Table 12.74), /-is/ (Table 12.75), or a prefix /n-/ (Table 12.76).*

Table 12.73: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to cut’ in the Agulis dialect

Agulis		cf. SEA
1SG	ktr-úm ə-m nel	կտրն մ ըմ նել
2SG	ktr-úm ə-s nel	կտրն մ ըս նել
3SG	ktr-úm a nel	կտրն մ ա նել
1PL	ktr-úm ə-k ^h nel	կտրն մ ըք նել
2PL	ktr-úm ə-k ^h nel	կտրն մ ըք նել
3PL	ktr-úm ə-n nel	կտրն մ ըն նել
$\sqrt{-\text{IMPF.CVB AUX-AGR PST}}$		$\sqrt{-\text{IMPF.CVB AUX-PST-AGR}}$

Table 12.74: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to go away’ in the Agulis dialect

Agulis		cf. SEA
1SG	hr-á-n-əem ə-m nel	հռաննամ ըմ նել
2SG	hr-á-n-əem ə-s nel	հռաննամ ըս նել
3SG	hr-á-n-əem a nel	հռաննամ ա նել
1PL	hr-á-n-əem ə-k ^h nel	հռաննամ ըք նել
2PL	hr-á-n-əem ə-k ^h nel	հռաննամ ըք նել
3PL	hr-á-n-əem ə-n nel	հռաննամ ըն նել
$\sqrt{-\text{LV-INCH-IMPF.CVB AUX-AGR PST}}$		$\sqrt{-\text{LV-INCH-IMPF.CVB AUX-PST-AGR}}$

Table 12.75: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to give’ in the Agulis dialect

Agulis		cf. SEA
1SG	t-á-l-is ə-m nel	տալիս ըմ նել
2SG	t-á-l-is ə-s nel	տալիս ըս նել
3SG	t-á-l-is a nel	տալիս ա նել
1PL	t-á-l-is ə-k ^h nel	տալիս ըք նել
2PL	t-á-l-is ə-k ^h nel	տալիս ըք նել
3PL	t-á-l-is ə-n nel	տալիս ըն նել
$\sqrt{-\text{TH?-INF-IMPF.CVB AUX-AGR PST}}$		$\sqrt{-\text{TH?-INF-IMPF.CVB AUX-PST-AGR}}$

Table 12.76: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to say’ in the Agulis dialect

Agulis		cf. SEA	
1SG	n-áh-am ə-m nel	սահամ ըմ նել	
2SG	n-áh-am ə-s nel	սահամ ըս նել	
3SG	n-áh-am a nel	սահամ ա նել	
1PL	n-áh-am ə-k ^h nel	սահամ ըք նել	
2PL	n-áh-am ə-k ^h nel	սահամ ըք նել	
3PL	n-áh-am ə-n nel	սահամ ըն նել	
?-√-IMPF.CVB AUX-AGR PST		as-úm ej-i-∅ as-úm ej-i-r as-úm e-∅-r as-úm ej-i-ŋk ^h as-úm ej-i-k ^h as-úm ej-i-n	ասում էի ասում էիր ասում էր ասում էիլը ^h ասում էիք ասում էին
		√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

Original page number 98.

12.3.3.3.2 Past perfective or aorist The past perfective is lost. Agulis has replaced it with either the present perfect (յարակատար) or with a new strategy, which is similar to the Old Armenian present.

HD: What he means is the following. In SEA, the aorist or past perfective is marked synthetically by using the aorist stem (Table 12.77). For a verb like ‘to cut’ /kətr-e-l/, the past perfective is marked by adding the aorist suffix /-ts^h/ after the theme vowel, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses a covert tense and agreement suffix. In contrast in Agulis, the past perfective is marked peripherastically. The first strategy that Adjarian describes is by combining the perfective converb (with suffix /-el/, also called the past participle) with an inflected auxiliary. In Agulis, there is evidence that the vowel /e/ in /-el/ is actually a separate theme vowel.

Table 12.77: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to cut’ in the Agulis dialect

Agulis		cf. SEA	
1SG	kətr-e-l ə-m	կտրել ըմ	
2SG	kətr-e-l ə-s	կտրել ըս	
3SG	kətr-e-l a	կտրել ա	
1PL	kətr-e-l ə-k ^h	կտրել ըք	
2PL	kətr-e-l ə-k ^h	կտրել ըք	
3PL	kətr-e-l ə-n	կտրել ըն	
√-TH-PERF.CVB AUX-AGR		kətr-e- ^{ts^h} -i-∅ kətr-e- ^{ts^h} -i-r kətr-e- ^{ts^h} -∅-∅ kətr-e- ^{ts^h} -i-ŋk ^h kətr-e- ^{ts^h} -i-k ^h kətr-e- ^{ts^h} -i-n	կտրեցի կտրեցիր կտրեց կտրեցիլը ^h կտրեցիք կտրեցին
		√-TH-AOR-PST-AGR	

HD: Such a morphological structure (perfective converb + auxiliary) exists in SEA too, but as a marker of the present perfect, not the past perfective. Note the following contrasts in (1) for better illustration.

- (1) a. Agulis
ktr-e-l	ə-n
cut-TH-PERF.CVB AUX-3PL	
'They cut (in the past).'	
կտրել ըն	
- b. SEA
kətr-el	e-n
cut-PERF.CVB AUX-3PL	
'They have cut'	
կտրել են	

HD: In Agulis, the use of the perfective converb (past participle) to mark the past perfective is robust. Adjarian provides paradigms for two other verbs that mark the past perfective in this way (Table 12.78). Note how some verbs like 'to cut' use a suffix /-el/, while 'to say' uses /-al/ and 'to go for away' uses /-æl/. Inter-verb variation suggests that morphemes like /-el, -al, -æl/ are actually bimorphemic with a theme vowel: /-e-l, -a-l, -æ-l/.

Table 12.78: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verbs 'to say' and 'to go away' in the Agulis dialect

	'to say'		'to go away'	
1SG	áh-a-l	ə-m	ա'հալ	ըն
2SG	áh-a-l	ə-s	ա'հալ	ըս
3SG	áh-a-l	a	ա'հալ	ա
1PL	áh-a-l	ə-k ^h	կտրել	ըք
2PL	áh-a-l	ə-k ^h	ա'հալ	ըք
3PL	áh-a-l	ə-n	ա'հալ	ըն
	✓-TH-PERF.CVB AUX-AGR		✓-LV-AOR-TH-PERF.CVB AUX-AGR	

HD: To help understand the above paradigms, consider the perfective converbs of these two verbs across the two dialects (2). The converb uses a non-alternative suffix /-el/ in SEA, while this converb's theme changes in Agulis based on the verb. For inchoative verbs like 'to go away', this converb uses the aorist suffix /-ts^h/ in SEA and /-h-/ in Agulis.

(2) a. Agulis

áh-a-l ə-n, hr-æ-h-æ-l ə-n
 say-TH-PERF.CVB AUX-3PL, go.away-LV-AOR-TH-PERF.CVB AUX-3PL
 'They said; they went away.'
 ահալ ըն, հրայի ալ ըն

b. SEA

as-él e-n her-a- $\widehat{ts^h}$ -él e-n
 say-PERF.CVB AUX-3PL, go.away-LV-AOR-PERF.CVB AUX-3PL
 'They have said; they have gone away.'
 ասէլ են, հրացէլ են

HD: The second strategy that Adjarian describes is the following. Classical Armenian had a synthetic construction for the indicative present in which the present agreement suffixes are added after the theme vowel. SEA inherited this construction and uses it to mark the subjunctive present. In contrast, Agulis uses it to mark the past perfective. I illustrate by contrasting the SEA subjunctive present against the Agulis past perfective (Table 12.79). Note that the 3SG is ineffable in Agulis with this strategy. The 1PL and 2PL are homophonous. For 'to go away', this verb uses its inchoative form /-n-/ in SEA, but Agulis uses the cognate form /-h-/ of the aorist suffix /-ts^h/.

Table 12.79: Past perfective <կատարեալ> of the verb ‘to cut’, ‘to say’, and ‘to go away’ in the Agulis dialect, contrasting against the subjunctive present of SEA

	Agulis past perfective		cf. SEA subjunctive present	
	‘to cut’			
1SG	ktr-e-m	կտրեմ	kətr-e-m	կտրեմ
2SG	ktr-e-s	կտրես	kətr-e-s	կտրես
3SG			kətr-i-∅	կտրի
1PL	ktr-e-k ^h	կտրեք	kətr-e-ŋk ^h	կտրենք
2PL	ktr-e-k ^h	կտրեք	kətr-e-k ^h	կտրեք
3PL	ktr-e-n	կտրեն	kətr-e-n	կտրեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	
	‘to say’			
1SG	áh-a-m	ա’համ	as-é-m	ասեմ
2SG	áh-a-s	ա’հաս	as-é-s	ասես
3SG			as-í-∅	ասի
1PL	áh-a-k ^h	ա’հաք	as-é-ŋk ^h	ասենք
2PL	áh-a-k ^h	ա’հաք	as-é-k ^h	ասեք
3PL	áh-a-n	ա’հան	as-é-n	ասեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	
	‘to go away’			
1SG	hr-æ-h-æ-m	հռա՛համ	her-a-n-á-m	հեռանամ
2SG	hr-æ-h-æ-s	հռա՛հաս	her-a-n-á-s	հեռանաս
3SG			her-a-n-á-∅	հեռանա
1PL	hr-æ-h-æ-k ^h	հռա՛հաք	her-a-n-á-ŋk ^h	հեռանանք
2PL	hr-æ-h-æ-k ^h	հռա՛հաք	her-a-n-á-k ^h	հեռանաք
3PL	hr-æ-h-æ-n	հռա՛հան	her-a-n-á-n	հեռանան
	√-TH-AGR		√-LV-INCH-TH-AGR	

HD: Note that in a later monograph grammar for this dialect, Adjarian provides different interpretations for the past perfective (Աճառեան 1935: §305,321). For the verb ‘to beat’, a periphrastic rendering for the past perfective is [*tʰák-al ə-n*] where agreement is on an auxiliary. A synthetic form is [*tʰák-a-n*]. Adjarian is unsure if this synthetic form uses a past morph [a] (due to contact with other Armenian varieties in Iran), or if this synthetic form is a reduction of the periphrastic clitic [ə-n].

12.3.3.3 Present perfect and past perfect The present perfect (յարակատար) is replaced by the second form of the past participle (with the formative /-ats/

<ած>) (Table 12.80). On this form, the familiar formative /nel/ <ՆԵԼ> is added to create the past perfect (գերակատար).

HD: Adjarian prose is quite succinct for a complicated topic. Essentially, for the present perfect, Agulis developed a periphrastic strategy that is more like SWA than SEA. In SEA, there are two past-oriented participles. One is the perfective converb with suffix /-el/. This converb is used for the present perfect. There is another non-finite form called the resultative participle with suffix /-ats/. This form is not used in any periphrastic tenses in SEA. In contrast in SWA, there is no perfective converb. The cognate of the resultative suffix /-adz/ is used to mark the present perfect. Agulis behaves like SWA because it uses the cognate of the resultative suffix /-e-ts/ to mark the present perfect.

Original page number 99.

Table 12.80: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to cut’ in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SWA		cf. SEA	
1SG	ktr-e- ^{ts} ə-m	կտրեծ զմ	gədr- ^{adz} e-m	կտրած եմ	kətr-el e-m	կտրել եմ
2SG	ktr-e- ^{ts} ə-s	կտրեծ զս	gədr- ^{adz} e-s	կտրած ես	kətr-el e-s	կտրել ես
3SG	ktr-e- ^{ts} a	կտրեծ ա	gədr- ^{adz} e	կտրած է	kətr-el e	կտրել է
1PL	ktr-e- ^{ts} ə-k ^h	կտրեծ զք	gədr- ^{adz} e-ŋk ^h	կտրած ենք	kətr-el e-ŋk ^h	կտրել ենք
2PL	ktr-e- ^{ts} ə-k ^h	կտրեծ զք	gədr- ^{adz} e-k ^h	կտրած եք	kətr-el e-k ^h	կտրել եք
3PL	ktr-e- ^{ts} ə-n	կտրեծ զն	gədr- ^{adz} e-n	կտրած են	kətr-el e-n	կտրել են
	✓-TH-RPTCP AUX-AGR		✓-RPTCP AUX-AGR		✓-PERF.CVB AUX-AGR	

HD: In SEA and SWA, the resultative suffix is a non-alternative suffix: SEA /-ats/ and SWA /-adz/. But in Agulis, there is evidence that the vowel is a separate theme vowel because it alternates across verbs: /-e-ts/ for ‘to cut’, /-a-ts/ for ‘to say’, and /-æ-ts/ for ‘to go away’ (Table 12.81).

Table 12.81: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to say’ and ‘to go away’ in the Agulis dialect

	Agulis	cf. SWA	cf. SEA			
	‘to say’					
1SG	áh-a- <u>ts</u> a-m	w'hwáð ըմ	əs-áðz e-m	ըսաð եմ	as-él e-m	ասել եմ
2SG	áh-a- <u>ts</u> a-s	w'hwáð ըս	əs-áðz e-s	ըսաð ես	as-él e-s	ասել ես
3SG	áh-a- <u>ts</u> a	w'hwáð ա	əs-áðz e	ըսաð է	as-él e	ասել է
1PL	áh-a- <u>ts</u> a-k ^h	w'hwáð ըք	əs-áðz e-ŋk ^h	ըսաð ենք	as-él e-ŋk ^h	ասել ենք
2PL	áh-a- <u>ts</u> a-k ^h	w'hwáð ըք	əs-áðz e-k ^h	ըսաð եք	as-él e-k ^h	ասել եք
3PL	áh-a- <u>ts</u> a-n	w'hwáð ըն	əs-áðz e-n	ըսաð են	as-él e-n	ասել են
	✓-TH-RPTCP AUX-AGR	✓-RPTCP AUX-AGR			✓-PERF.CVB AUX-AGR	
	‘to go away’					
1SG	hr-áé-h-a- <u>ts</u> a-m	հնո՞ւհնո՞ւծ ըմ	her-a- <u>ts</u> ^h -áðz e-m	հեռացած եմ	her-a- <u>ts</u> ^h -él e-m	հեռացել եմ
2SG	hr-áé-h-a- <u>ts</u> a-s	հնո՞ւհնո՞ւծ ըս	her-a- <u>ts</u> ^h -áðz e-s	հեռացած ես	her-a- <u>ts</u> ^h -él e-s	հեռացել ես
3SG	hr-áé-h-a- <u>ts</u> a	հնո՞ւհնո՞ւծ ա	her-a- <u>ts</u> ^h -áðz e	հեռացած է	her-a- <u>ts</u> ^h -él e	հեռացել է
1PL	hr-áé-h-a- <u>ts</u> a-k ^h	հնո՞ւհնո՞ւծ ըք	her-a- <u>ts</u> ^h -áðz e-ŋk ^h	հեռացած ենք	her-a- <u>ts</u> ^h -él e-ŋk ^h	հեռացել ենք
2PL	hr-áé-h-a- <u>ts</u> a-k ^h	հնո՞ւհնո՞ւծ ըք	her-a- <u>ts</u> ^h -áðz e-k ^h	հեռացած եք	her-a- <u>ts</u> ^h -él e-k ^h	հեռացել եք
3PL	hr-áé-h-a- <u>ts</u> a-n	հնո՞ւհնո՞ւծ ըն	her-a- <u>ts</u> ^h -áðz e-n	հեռացած են	her-a- <u>ts</u> ^h -él e-n	հեռացել են
	✓-LV-AOR-TH-RPTCP AUX-AGR	✓-LV-AOR-RPTCP AUX-AGR			✓-LV-AOR-PERF.CVB AUX-AGR	

HD: To form the past perfect, SEA and SWA replace the present auxiliary with the past auxiliary: 3PL present /e-n/ ‘they are’ <ելւ> vs. past /ej-i-n/ ‘they were’ <էլւ>. In Agulis, there is no dedicated morph for the past auxiliary; instead the ‘past auxiliary’ is made up of the present auxiliary plus the past particle /nel/: 3PL present /ə-n/ ‘they are’ <ըլւ> vs. past /ə-n nel/ <ըլն նել> (Table 12.82).

Table 12.82: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to cut’, ‘to say’, and ‘to go away’ in the Agulis dialect

	Agulis	cf. SWA	cf. SEA			
	‘to cut’					
1SG	ktr-e- <u>ts</u> a-m nel	կտրծ ըմ նել	գՃր-աðz ej-i-∅	կտրած էի	kətr-el ej-i-∅	կտրել էի
2SG	ktr-e- <u>ts</u> a-s nel	կտրծ ըս նել	գՃր-աðz ej-i-r	կտրած էր	kətr-el ej-i-r	կտրել էր
3SG	ktr-e- <u>ts</u> a nel	կտրծ ա նել	գՃր-աðz e-∅-r	կտրած էր	kətr-el e-∅-r	կտրել էր
1PL	ktr-e- <u>ts</u> a-k ^h nel	կտրծ ըք նել	գՃր-աðz ej-i-ŋk ^h	կտրած էնք	kətr-el ej-i-ŋk ^h	կտրել էնք
2PL	ktr-e- <u>ts</u> a-k ^h nel	կտրծ ըք նել	գՃր-աðz ej-i-k ^h	կտրած էք	kətr-el ej-i-k ^h	կտրել էք
3PL	ktr-e- <u>ts</u> a-n nel	կտրծ ըն նել	գՃր-աðz ej-i-n	կտրած էն	kətr-el ej-i-n	կտրել էն
	✓-TH-RPTCP AUX-AGR PST	✓-RPTCP AUX-PST-AGR			✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR	
	‘to say’					
1SG	áh-a- <u>ts</u> a-m nel	w'hwáð ըմ նել	əs-áðz ej-i-∅	ըսած էի	as-él ej-i-∅	ասել էի
2SG	áh-a- <u>ts</u> a-s nel	w'hwáð ըս նել	əs-áðz ej-i-r	ըսած էր	as-él ej-i-r	ասել էր
3SG	áh-a- <u>ts</u> a nel	w'hwáð ա նել	əs-áðz e-∅-r	ըսած էր	as-él e-∅-r	ասել էր
1PL	áh-a- <u>ts</u> a-k ^h nel	w'hwáð ըք նել	əs-áðz ej-i-ŋk ^h	ըսած էնք	as-él ej-i-ŋk ^h	ասել էնք
2PL	áh-a- <u>ts</u> a-k ^h nel	w'hwáð ըք նել	əs-áðz ej-i-k ^h	ըսած էք	as-él ej-i-k ^h	ասել էք
3PL	áh-a- <u>ts</u> a-n nel	w'hwáð ըն նել	əs-áðz ej-i-n	ըսած էն	as-él ej-i-n	ասել էն
	✓-TH-RPTCP AUX-AGR PST	✓-RPTCP AUX-PST-AGR			✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR	
	‘to go away’					
1SG	hr-áé-h-a- <u>ts</u> a-m nel	հնո՞ւհնո՞ւծ ըմ նել	her-a- <u>ts</u> ^h -áðz ej-i-∅	հեռացած էի	her-a- <u>ts</u> ^h -e-‘el ej-i-∅	հեռացել էի
2SG	hr-áé-h-a- <u>ts</u> a-s nel	հնո՞ւհնո՞ւծ ըս նել	her-a- <u>ts</u> ^h -áðz ej-i-r	հեռացած էր	her-a- <u>ts</u> ^h -e-‘el ej-i-r	հեռացել էր
3SG	hr-áé-h-a- <u>ts</u> a nel	հնո՞ւհնո՞ւծ ա նել	her-a- <u>ts</u> ^h -áðz e-∅-r	հեռացած էր	her-a- <u>ts</u> ^h -e-‘el e-∅-r	հեռացել էր
1PL	hr-áé-h-a- <u>ts</u> a-k ^h nel	հնո՞ւհնո՞ւծ ըք նել	her-a- <u>ts</u> ^h -áðz ej-i-ŋk ^h	հեռացած էնք	her-a- <u>ts</u> ^h -e-‘el ej-i-ŋk ^h	հեռացել էնք
2PL	hr-áé-h-a- <u>ts</u> a-k ^h nel	հնո՞ւհնո՞ւծ ըք նել	her-a- <u>ts</u> ^h -áðz ej-i-k ^h	հեռացած էք	her-a- <u>ts</u> ^h -e-‘el ej-i-k ^h	հեռացել էք
3PL	hr-áé-h-a- <u>ts</u> a-n nel	հնո՞ւհնո՞ւծ ըն նել	her-a- <u>ts</u> ^h -áðz ej-i-n	հեռացած էն	her-a- <u>ts</u> ^h -e-‘el ej-i-n	հեռացել էն
	✓-LV-AOR-TH-RPTCP AUX-AGR PST	✓-LV-AOR-RPTCP AUX-PST-AGR			✓-LV-AOR-PERF.CVB AUX-PST-AGR	

HD: For further illustration, Table 12.83 shows the perfective and resultative non-finite forms across Agulis, SWA, and SEA and Agulis.

Table 12.83: Resultative participles and perfective conversbs across Agulis, SWA, and SEA

	Agulis Perfective	Resultative	cf. SWA Perfective	Resultative	cf. SEA Perfective	Resultative
'to cut'	katr-e-l √-TH-PERF.CVB կտրել	katr-e-ts √-TH-RPTCP կտրեծ	N/A	gədr-adz √-RPTCP կըրած	katr-el √-PERF.CVB կտրել	katr-ats √-RPTCP կտրած
'to say'	áh-a-l √-TH-PERF.CVB ա՛հալ	áh-a-ts √-TH-RPTCP ա՛հած	N/A	as-adz √-RPTCP ասած	as-el √-PERF.CVB ասել	as-ats √-RPTCP ասած
'to go away'	hr-á̄-h-æ-l √-LV-AOR-TH-PERF.CVB հնա՞հալ	hr-á̄-h-æ-ts √-TH-LV-AOR-RPTCP հնա՞հած	N/A	her-a-ts ^h -adz √-LV-AOR-RPTCP հեռացած	her-a-ts ^h -el √-LV-AOR-PERF.CVB հեռացել	her-a-ts ^h -ats √-LV-AOR-RPTCP հեռացած
Usage:	Perfective	Present perfect		Present perfect	Present perfect	Not used for inflection

12.3.3.4 Future and past future The future does not use the formatives /kə/ <կը> or /piti/ <պիտի>. It is formed by combining the infinitive with the inflected copular verb.

HD: We elaborate in Table 12.84. In SEA, the future is formed synthetically. The particle /kə/ is placed before the verb. Tense and agreement is placed on the verb, after the theme vowel. In contrast, Agulis uses a periphrastic construction: the infinitive plus the inflected auxiliary. Note how the theme vowel of a verb like 'to cut' alternates between /-e-/ in the resultative participle and perfective converb (Table 12.83), but uses /-i-/ in the infinitive. The verb 'to say' uses the theme /-a-/ in the previous two non-finite forms, but uses /-i-/ in the infinitive as well. But oddly, the verb 'to go away' uses /-æ-/ in all three.

Table 12.84: Future <ապառնի> of the verb ‘to cut’, ‘to say’, and ‘to go away’ in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
		‘to cut’		
1SG	ktr-í-l ə-m	կտրիլ ըմ	kə kətr-é-m	կկտրեմ
2SG	ktr-í-l ə-s	կտրիլ ըս	kə kətr-é-s	կկտրես
3SG	ktr-í-l a	կտրիլ ա	kə kətr-í-∅	կկտրի
1PL	ktr-í-l ə-k ^h	կտրիլ ըք	kə kətr-é-ŋk ^h	կկտրենք
2PL	ktr-í-l ə-k ^h	կտրիլ ըք	kə kətr-é-k ^h	կկտրեք
3PL	ktr-í-l ə-n	կտրիլ ըն	kə kətr-é-n	կկտրեն
	√-TH-INF AUX-AGR		FUT-√-TH-AGR	
		‘to say’		
1SG	n-áh-i-l ə-m	նահիլ ըմ	k-as-é-m	կասեմ
2SG	n-áh-i-l ə-s	նահիլ ըս	k-as-é-s	կասես
3SG	n-áh-i-l a	նահիլ ա	k-as-í-∅	կասի
1PL	n-áh-i-l ə-k ^h	նահիլ ըք	k-as-é-ŋk ^h	կասենք
2PL	n-áh-i-l ə-k ^h	նահիլ ըք	k-as-é-k ^h	կասեք
3PL	n-áh-i-l ə-n	նահիլ ըն	k-as-é-n	կասեն
	?-√-TH-INF AUX-AGR		FUT-√-TH-AGR	
		‘to go away’		
1SG	hr-á-e-n-æ-l ə-m	հռանայլ ըմ	kə her-a-n-á-m	կհռանամ
2SG	hr-á-e-n-æ-l ə-s	հռանայլ ըս	kə her-a-n-á-s	կհռանաս
3SG	hr-á-e-n-æ-l a	հռանայլ ա	kə her-a-n-á-∅	կհռանա
1PL	hr-á-e-n-æ-l ə-k ^h	հռանայլ ըք	kə her-a-n-á-ŋk ^h	կհռանանք
2PL	hr-á-e-n-æ-l ə-k ^h	հռանայլ ըք	kə her-a-n-á-k ^h	կհռանաք
3PL	hr-á-e-n-æ-l ə-n	հռանայլ ըն	kə her-a-n-á-n	կհռանան
	√-LV-INCH-TH-INF AUX-AGR		FUT-√-LV-INCH-TH-AGR	

HD: For the past future, SEA adds the tense suffix after the theme vowel, alongside the proper agreement morphs. In contrast, Agulis simply adds the past particle /nel/ after the future construction. Adjarian states the following.

To form the past future, we must add the formative /nel/ <լէլ> on the above forms (Table 12.85).

HD: He gives only a partial paradigm.

Table 12.85: Past future <ալցեալ ապառնի> of the verb ‘to cut’, ‘to say’, and ‘to go away’ in the Agulis dialect

	Agulis	cf. SEA
1SG ‘to cut’	ktr-i-l ə-m nel կտրիլ ըմ նել √-TH-INF AUX-1SG PST	kə kətr-ej-i-∅ կկտրէի FUT-√-TH-PST-1SG
2SG ‘to say’	n-áh-i-l ə-s nel նահիլ ըս նել ?-√-TH-INF AUX-2SG PST	k-as-ej-i-r կասէիր FUT-√-TH-PST-2SG
3SG ‘to go away’	hr-áé-n-æ-l a nel հռանալ ա նել √-LV-INCH-TH-INF AUX PST	kə her-a-n-á-∅-r կհռանար FUT-√-LV-INCH-TH-PST-3SG

12.3.3.3.5 Imperative and prohibitive *HD: For the imperative, Adjarian gives a list of formatives, but he is vague on their distribution. He states the following.*

The imperative is formed with the formatives /e/ <է>, /hi/ <հի>, /a/ <ա> (Table 12.86).

HD: His prose is vague but it implies the following: the /-e/ is used for reflexes of the E-Class (verbs with the /-e-/ theme vowel), the /-hi/ is actually the aorist /-h/ plus imperative marker /-i/ that’s used for inchoatives (verbs with the ending /-a-n-a-l/ in SEA), and /-a/ is used for the A-Class (verbs with the /-a-/ theme vowel).

Table 12.86: Imperative forms <հրամայական> for verbs in the Agulis dialect

	Agulis	cf. SEA
2SG of ‘to cut’	ktr-é-∅ √-TH-IMP.2SG կտրէ 2SG of ‘to forget’	kətr-ir կտրի 2SG of unclear
mr-æ-h-i √-LV-AOR-IMP.2SG tʰák-a-∅ √-TH-IMP.2SG	մռահի թակա-∅	mor-a- ^{ts^h} -ir մռացիր √-LV-AOR-IMP.2SG √-TH-IMP.2SG

HD: Unfortunately, he does not state how Agulis forms the imperative 2PL.

HD: For SEA, the prohibitive is formed by just adding the particle /mi/ before the imperative form. In contrast, for Agulis, Adjarian states the following.

Their prohibitive (արգելական) is formed by taking the infinitive and then adding the prohibitive formative /mæ/ <մնէ>. The final /l/ <լ> of the infinitive can also be deleted (Table 12.87).

HD: Note how the infinitives here all share the same theme vowel /-i-/.

Table 12.87: Negative imperative or prohibitive forms for verbs in the Shamakhi dialect

	Agulis		cf. SEA
2SG of 'to tie?'	káp-i-l mæ káp-i mæ /-TH-INF PROH	կա՞պիլ մա՞ կա՞պի մա՞ /-TH-INF PROH	mí kap-ir mí կապիր PROH √-IMP.2SG
2SG of 'to say'	n-áh-i-l mæ n-áh-i mæ ?-√-TH-INF PROH	նա՞իլ մա՞ նա՞ի մա՞ ?-√-TH-INF PROH	mí as-a-∅ mí ասա PROH √-TH-IMP.2SG
2SG of 'to go away'	hr-áe-n-i-l mæ hr-áe-n-i mæ /-LV-TH-INF PROH	հռա՞նիլ մա՞ հռա՞նի մա՞ /-LV-TH-INF PROH	mí her-a- ^{ts^h} -ir mí հռանցիր PROH √-LV-AOR-IMP.2SG

12.3.3.3.6 Subjunctive present and past The subjunctive (ստորադասական) is formed similarly to the other dialects, but its past form is made with the formative /nel/ <լէլ>.

HD: What he means is that in SEA, the subjunctive present is formed by adding tense-agreement after the theme vowel. In Agulis, the present uses essentially the same morphological strategy (Table 12.88). The theme vowel is however a constant vowel /-i-/ across the different classes.

Table 12.88: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of verbs in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
	'to cut'			
1SG	ktr-i-m	կտրիմ	kətr-e-m	կտրեմ
2SG	ktr-i-s	կտրիս	kə kətr-e-s	կտրես
3SG	ktr-i-∅	կտրի	kətr-i-∅	կտրի
1PL	ktr-i-k ^h	կտրիք	kətr-e-ŋk ^h	կտրենք
2PL	ktr-i-k ^h	կտրիք	kətr-e-k ^h	կտրեք
3PL	ktr-i-n	կտրին	kətr-e-n	կտրեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	
	'to say'			
1SG	áh-i-m	ա'հիմ	as-é-m	ասեմ
2SG	áh-i-s	ա'հիս	as-é-s	ասես
3SG	áh-i-∅	ա'հի	as-í-∅	ասի
1PL	áh-i-k ^h	ա'հիք	as-é-ŋk ^h	ասենք
2PL	áh-i-k ^h	ա'հիք	as-é-k ^h	ասեք
3PL	áh-i-n	ա'հին	as-é-n	ասեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	
	'to go away'			
1SG	hr-á-e-n-i-m	հռանիմ	her-a-n-á-m	հեռանամ
2SG	hr-á-e-n-i-s	հռանիս	her-a-n-á-s	հեռանցաս
3SG	hr-á-e-n-i-∅	հռանի	her-a-n-á-∅	հեռանա
1PL	hr-á-e-n-i-k ^h	հռանիք	her-a-n-á-ŋk ^h	հեռանանք
2PL	hr-á-e-n-i-k ^h	հռանիք	her-a-n-á-k ^h	հեռանաք
3PL	hr-á-e-n-i-n	հռանին	her-a-n-á-n	հեռանան
	√-LV-INCH-TH-AGR		√-LV-INCH-TH-AGR	

Original page number 100.

HD: For the subjunctive past, SEA places a tense suffix onto the verb. In contrast, Agulis adds the past marker /nel/ after the present construction (Table 12.89).

Table 12.89: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of verbs in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
	'to cut'			
1SG	ktr-i-m nel	կտրիմ նել	kətr-ej-i-∅	կտրեի
2SG	ktr-i-s nel	կտրիս նել	kətr-ej-i-r	կտրեիր
3SG	ktr-i-∅ nel	կտրի նել	kətr-e-∅-r	կտրեր
1PL	ktr-i-k ^h nel	կտրիք նել	kətr-ej-i-ŋk ^h	կտրեինք
2PL	ktr-i-k ^h nel	կտրիք նել	kətr-ej-i-k ^h	կտրեիք
3PL	ktr-i-n nel	կտրին նել	kətr-ej-i-n	կտրեին
	√-TH-AGR PST		√-TH-PST-AGR	
	'to say'			
1SG	áh-i-m nel	ա՛հիմ նել	as-ej-í-∅	ասեի
2SG	áh-i-s nel	ա՛հիս նել	as-ej-í-r	ասեիր
3SG	áh-i-∅ nel	ա՛հի նել	as-é-∅-r	ասեր
1PL	áh-i-k ^h nel	ա՛հիք նել	as-ej-í-ŋk ^h	ասեինք
2PL	áh-i-k ^h nel	ա՛հիք նել	as-ej-í-k ^h	ասեիք
3PL	áh-i-n nel	ա՛հին նել	as-ej-í-n	ասեին
	√-TH-AGR PST		√-TH-PST-AGR	
	'to go away'			
1SG	hr-áé-n-i-m nel	հռա՞նիմ նել	her-a-n-aj-í-∅	հեռանայի
2SG	hr-áé-n-i-s nel	հռա՞նիս նել	her-a-n-aj-í-r	հեռանայիր
3SG	hr-áé-n-i-∅ nel	հռա՞նի նել	her-a-n-á-∅-r	հեռանար
1PL	hr-áé-n-i-k ^h nel	հռա՞նիք նել	her-a-n-aj-í-ŋk ^h	հեռանայինք
2PL	hr-áé-n-i-k ^h nel	հռա՞նիք նել	her-a-n-aj-í-k ^h	հեռանայիք
3PL	hr-áé-n-i-n nel	հռա՞նին նել	her-a-n-aj-í-n	հեռանային
	√-LV-INCH-TH-AGR PST		√-LV-INCH-TH-PST-AGR	

12.4 Subdialects

As a subdialect, we can consider the village of Çənnəb. This holds a middle ground between the dialects of Agulis and Karabakh, and it leans towards both. Its consonant system is entirely the same as the Karabakh dialect. Here as well, the voiced sounds became voiceless unaspirated.

12.5 Literature

For the Agulis dialect, there have been three studies. The first was the work of Kerovbe Patkanian (Պատկանան) in German (Patkanoff 1866). The second is by the same author (Патканов 1869: 27-55). The third is Սարգսեանց (1883). This is the most extensive and unique work because the author is a native from Agulis.

There are few pieces that are written in the Agulis dialect. I am familiar with only the following.

HD: I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Agulis dialect

- Զարգութեանց Աւետիս – Գիւլ Նեան դուռնան. Արարատ, 1877, Էջ 461–462
- Շահնաքարեան Մարտ – Երգ ագուեցոց (կես գրական լեզուով). Կոռուսկ, 1862, Էջ 163–166
- Ս. Սարգսեանց – Ագուեցոց բարբառ, Բ մաս. Էջ 5–72

From the last extensive collection, we extract the following samples (page 39-42).

Original page number 101.

12.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

12.6.1 Sample 1

Մույն օր մույն Ըգյըլա՛ցի ծիր Ե՛լած՝ ոյԵ՛լիս ա Ցա՛ղնա. ծիր քշում ա ՆԵ՛լիս դիւզ կըրմընօ՛ւմը կա՛յսամ. տի՛սնամ ա՝ աստեղ ըսկի միծ մարոփյ չի կօ՛ մա՛նակյ մույն քընա ըրիսաք ըն իրվա՛քված հաղ նա՛րամ: Ըգյըլա՛ցին ծիրն վա՛րան հպարտ հպարտ նըստե՛ ծայրքանդ դրեծ չընըթա՛կին՝ հրցանամ ա թա՝

– Ա՛յ տուարդ, բան ծիր ահսահկալները քշտէ՞ղ ըլ:

Տղարքը ջղօք ըն տա՛լիս թա՞՝

– Նա՛հած ըն էքին հա՛չա պէրին տու չընըթակիտ:

Ըգյըլա՛ցին մանդրվամ ա. համա հրդե ինքին ա նի՛զամ անօղ տո Ցղնա՛ցաց, նա՛համ ա.

– Աղո՞ղու ա օր աստեղ մաշկ ըն մանդրամ:

– Օշկըտ ալ չին հանո՞ւմ:

Ըգելացին մայտք ա նա՛րամ թա՛ աստեղ օր ըրխաքը աստի բա՛զզապ (թրք. խորամանկ) ըն, բա՛ս սրուց միծարը ո՛ւնչպէս ըն նիլ. – թշում ա ծիլ, յունց կալիս նելիս:

12.6.2 Sample 2

Ի՞րիք սպահիւն սկա՞հած մարդիք՝ ծիո՞ւ վա՛րտ նստեծ՝ նելիս ըն նել: Ճընըփի ռաստ ըն գյելիս մովս գյեղոցո՞ւ. նի՛զամ ըն սրո անօգ տօն. նրուց մովսը նա՛համ ա:

– Իս հաստադիլ ըմ օր դիւ ջա՛մուշ ըս:

– Աս զարմանա՛լի չի, – նա՛համ ա գյեղացին, իս հաստա՛դիլ ըմ օր ծիր թամքարը

չե՛րիք ըն:

– Հի՞մայր ըս ունչ ա. դէ հաստա՛դա տիխնիք:

– Իս շոտ անքամ լսէծ ըմ օր՝ ունչ օր կօ ծիո՞ւ ընան էշի մաշտէղը՝ նօ չե՛րի ա:

Ալ ան մարդիքը վօ՛չինչ չին գբուհալ ա՛հին, հռա՛հան նա՛հալ:

12.6.3 Sample 3

Մովս օր մովս Ռըմացի նե՛լիս ա օրտը, տի՛սնամ ա մովս ծի մտէծ այ մաջը ըրզծա՞հած, մա մաշտէղամ ալ վեր ընգեծ ստակած: Նե՛լիս ա մովս քա՞նի մա՛րոիք հըվա՞քամ բի՛րամ օր արտին մաշիցը քաշին ծիո՞ւն ջա՛մուշը հանին: Մըտըկանամ ըն, ...

Original page number 102.

Քանդիրը կապամ ստակած ծիո՞ւ ատներիցը, մայտք նա՛րամ դիրի ուր յան քաշին օր վեօրը ջարդվի ուչ խարաբ էլի:

– Ա՛կիք դի՛քի աս յան քա՛շիք, նա՛համ ա մովսը: Քա՛շամ ըն, քա՛շամ, տի՛սնամ

ըն՝ չէ, վեօրը խիլի (թրք. շատ) խարաբ ա Ելալ:

– Չէ, ա՛սմա Ելալչի. ա՛կիք դի՛քի աս յան քա՛շիք. – նա՛համ ա մովս ո՛ւրիշը: Սկսում ըն քաշին թօգա (թրք. թազա՝ նոր) ճընըփօվ. տի՛սնամ ըն՝ չէ. ալ վեօրը խիլի տէղ ջարդան խարօք արալ:

– Ա՛ստի ալ չի Ելալ – նա՛համ ա իրիքիմշին – ա՛կիք իրէս աս դրա՛դավ (թրք. Եգեղօք) քա՛շիք: Քա՛շամ ըն, յիտ մտալ նա՛րամ ալ վեօրը ջա՛րդած ըն խա՛րօք ա՛րած: Ալ սկսում ըն մովս ո՛ւրիշ տէղավքա՛շամ: Անքքամ դէս ու դիլս ըն քապատաս

ջա՛մուշը արտին մաշին, մի՛նչէվ օր կուհ տա՛լիս, ջա՛րդամ, խա՛րօք նա՛րամ դիլի օ՛րտը:

12.6.4 Sample 4

արկու ճանապարհօրթ մույն հօվ օնին նել ըտելու: Մույնը ա՛հալ ա մյուսին:

– Հօկ հօվը միզ հրաց չի. թուղ ուկս սա՛րիւն ա՛րազ ա տի՛սնիլ, նո օ՛տի: Աս ա՛հուղը քիւն այ Ելայլ. մյուսը կա՛րայլ այ հօվը: Առաջինը ըրթնա՛հալ ա, սկսել պա՛տմի.

– Չարմանա՛լի ա՛րազ ըմ տա՛հայլ. անձ հրեշտակները տանամ ըն նելյերգինքը: ■
Հա՛վավ կշտա՛հածը ա՛հալ ա:

– Իս ալ տա՛համ օր դիւ բըձրա՛նամ ըս, ինքյըս ամ մա՛շիս ա՛համ թայ զօ յիտ չի դա՛ռնիլ, կա՛րամ հօվը:

Part IV

The /kə/ <կղ> branch

Original page number 103.

The /kə/ <կռ> branch has 21 dialects:

1. Dialect of Karin (§13)
2. Dialect of Mush (§14)
3. Dialect of Van (§15)
4. Dialect of Tigranakert (§16)
5. Dialect of Kharberd and Yerznka (§17)
6. Dialect of Şebinkarahisar (§18)
7. Dialect of Trabzon (§19)
8. Dialect of Hamshen (§20)
9. Dialect of Malatya (§21)
10. Dialect of Cilicia (§22)
11. Dialect of Syria (§23)
12. Dialect of Arapgir (§24)
13. Dialect of Akn (§25)
14. Dialect of Sebastia (§26)
15. Dialect of Evdokia (§27)
16. Dialect of Smyrna (§28)
17. Dialect of Nicomedia (§29)
18. Dialect of Istanbul (§30)
19. Dialect of Rodosto (§31)
20. Dialect of Crimea (§32)
21. Dialect of Austro-Hungary (§33)

13 Karin

13.1 Background

Original page number 104.

The center of this widely-spread dialect is Karin (Turkish: Erzurum). From the south, it spreads until near Hınıs, but without entering this small town (ալւու). From the west, it reaches until Yerznka and Gümüşhane. During the last two Russo-Turkish wars, large migrant communities spread from the eastern and northern borders of this dialect to very far places, until Yerevan and Tbilisi. Four cities of the Caucasus (Kars, Alexandropol, Akhalkalak, and Akhaltskha) were filled with these same migrants, and now the entire Armenian population of those cities speaks the same dialect as the Armenians of Karin.

13.2 Phonology

13.2.1 Segment inventory

13.2.1.1 Vowels

When we compare the phonetic system of this dialect against Old Armenian, we see that the vowels have been preserved almost unchanged. This dialect knows how to distinguish the sounds /je/ <է> vs. /e/ <է>, and /ɥo/ <ն> vs. /o/ <օ>. The vowel /æ/ <üü> is included. The vowels /œ, ʏ/ <էօ, իւ> are found in those words that are taken from Turkish; they do not exist at all in native Armenian words. Meanwhile in other dialects, such as Karabakh, Agulis, and even Istanbul, these vowels are found even in native words because of natural sound changes.

13.2.1.1.1 Vowel /æ/ <üü> The sound /æ/ <üü> in Karin is also foreign, and it is found primarily in loanwords from Turkish. But there are also some Armenian words where this sound has entered, whether because of Turkish influence or because of independent sound changes (Table 13.1).

Table 13.1: Presence of the vowel /æ/ <սֻ > in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘sugar’	ʃakʰar շաքար	ʃækʰær շաքար	ʃakʰar շաքար
‘beam’	mardak մարդակ	mærtʰæk մարդակ	martʰakn մարդակն
‘marble’	marmar մարմար	mærmær մարմար	marmar մարմար
‘to bleat’	majel մայել	mæjel մայել	majel մայել
‘Sunday’	kirake կիրակէ	kiræki կիրակի	kiraki կիրակի

The first three...

Original page number 105.

... are also used in Turkish, and the influence of Turkish is probable. But the latter three words are native Armenian words.

13.2.1.1.2 Diphthongs /uo, ie/ <n, t> The sounds <n, t> have a diphthongal pronunciation /uo, ie/ <n̩o, i̩t>, and they originate from the Classical Armenian mid vowels /o, e/ <n, t>; they are found only in the language of villagers. Urban speakers do not have these sounds. As for migrants of the Caucasus, those people who have a rural origin likewise pronounce the reflexes of Classical /o, ə/ <n, o> with a certain pronunciation; while those who are urban folk do not use these sounds.

13.2.1.2 Consonants

13.2.1.2.1 Origin of the fricative /f/ <ֆ> For the consonants, let us first talk about the sound /f/ <ֆ>.

The sound /f/ <ֆ> has two origins. First, it is found in foreign words that are borrowed from Turkish. Second, it developed in Armenian via natural sound changes. This latter origin also has two routes.

First route of origin for /f/ Word-initially, the Classical sound /h/ <հ> becomes /f/ <ֆ> before Classical /o/ <n> (HD: *which became /uo/*) (Table 13.2).¹

¹HD: *For the word ‘here’, Adjarian provides an ancestor form <hn̩u>, but this form is not clearly attested in Classical Armenian. I treat it as a reconstruction. For ‘article’, Adjarian provides an ancestor <hn̩n̩>, but such a form does not exist but is instead <jn̩n̩>.*

Table 13.2: Origin of /f/ <Փ> from word-initial /h/ <հ> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘earth’	հօթ հնդ	ֆոօթ ֆնդ	հօթ հնդ
‘smell’	հօթ հնս	ֆոօթ ֆնս	հօթ հնս
‘hole (CA); pit (SEA)’	հօթ հնր	ֆօթ ֆնր	հօթ հնր
‘here’	*հօթ *հնս	ֆոօթ ֆնս	հօթ հնս
‘article’	յաց յաւդ	ֆոօթ ֆնդ	հօթ հնդ
‘there’	հօն հնն	ֆոօն ֆնն	հօն հնն

However, next to Classical /աւ/ <աւ> (HD: *which became /օ/ <օ>*), this change does not happen (Table 13.3).

Table 13.3: Words with word-initial /h/ <հ> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘father.GEN’	հաւր հաւդ	հօթ հօն	հօթ հնր

It is notable that this sound change is specific to the rural language. The urban sound /h/ <հ> sound stays unchanged, and the reason for this is as follows. As can be seen above, the origin of the sound /f/ <Փ> is the diphthongal pronunciation /վօ/ <նԼօ> of the reflex of Classical /օ/ <ն>, because no such change occurs next to the reflex of Classical /աւ/ <աւ> (HD: *also written as /օ/ <օ>*). Now, because urban folk don’t have the sound /վօ/ <ն> and pronounce it as just /օ/ <օ>, then naturally they do not have this type of /f/ <Փ>.

Second route of origin for /f/ The second route for the origin of the sound /f/ <Փ> is the sound /v/ <Վ>, which gets devoiced to /f/ <Փ> (Table 13.4).

Table 13.4: Origin of /f/ <Փ> from devoiced /v/ <Վ> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘equal’	հավասար հաւասար	հաֆսար հաֆսար	հավասար հավասար
‘to be gathered’	հավակիլ հաւաքիլ	հաֆկիլ հաֆքիլ	հավակիլ հավաքվել
‘to be able to (CA); to roast (SEA)’	բովել բովել	բօրֆել բօրֆել	բովել բովել
‘south’	հարավ հարավ	հարաֆ հարաֆ	հարավ հարավ
‘to mew’	նվալ նուալ	նֆալ նֆալ	նեվալ նվալ

13.2.1.2.2 Consonant voicing In the consonant series, the Karin dialect has undergone a huge innovation, just as the Mush dialect has.

We know that Old Armenian distinguished three groups of consonants. The Karin dialect has added a fourth series, entirely different from the others, which we called the voiced aspirates (Armenian: թրթռու շնշաւոր, French: *sonore aspree*). We represent them as /b^h, g^h, d^h, dz^h, dʒ^h/ <β̚, զ̚, դ̚, ն̚, ձ̚, զ̚>. Among the European phoneticians, Sievers was the first to notice the existence of voiced aspirates...

Original page number 106.

... in the pronunciation of Ashtarak (a Yerevan dialect),² but no person focused in depth on these sounds. And the existence of four degrees of consonants in Armenia is a novelty. For the first time, I had the opportunity to use an experimental method to study these same sounds in Paris, using the phonetic machines (ծայլագիտական մեթոնալեր) of Abbé Rousselot (Jean-Pierre Rousselot, Armenian: Աբբե Ռուսլո), with young people from Mush, Sebastia, and others. The results of this study were published in a small work, where they present the four degrees of plosive letters in Armenian according to the pronunciation of six vernaculars (Istanbul, Aslanbeg, Nukha, Shushi, Sebastia, and Mush), summarized in four phototype images (լուսատիպ պատկերներ). See [Adjarian \(1899\)](#).

I ascertained the existence of four degrees of consonants a year later in my study of the Suceava dialect (see *Բազմավեպ* [Bazmavep], 1899, page 219-220). Because we consider it excessive to further talk about this matter, we refer readers to the study. In passing, we only state that the pronunciation of the voiced aspirate consonants is close to the sounds /bh, gh, dh, dʒh, dʒh/ <β̚, զ̚, դ̚, ն̚, ձ̚, զ̚>, and these sounds are similar in manner to the Sanskrit consonants <bh, gh, dh, jh>.

And thus we see a general picture of the plosive consonants of the Karin dialect (Table 13.5).

² HD: The prose is unclear, but I suspect he means [Sievers \(1901\)](#)[436, 442], based on a similar citation by [Schirru \(2012\)](#): 438). I couldn't verify this however.

Table 13.5: Voiced aspirates in the Karin dialect

Armenian name French name	Voiced թրթռուն sonore	Voiced aspirate թրթռուն շնչաւոր sonore asp.	Voiceless խուկ sourde	Voiceless aspirate խուկ շնչաւոր sourde asp.
	b p	b ^h p ^č	p պ	p ^h փ
	g գ	g ^h գ ^č	k կ	k ^h զ
	d դ	d ^h դ ^č	t տ	t ^h թ
	dz ձ	dz ^h ձ ^č	ts ծ	ts ^h ց
	dʒ ջ	dʒ ^h ջ ^č	tʃ ճ	tʃ ^h չ

13.2.1.2.3 Voiced glottal fricative /h/ <չ> In the Karin dialect, the reflex of the Classical sound /j/ <յ> has a pronunciation similar to the voiced aspirates; this sound is also found in the Mush dialect, and we represent it as /h/ <հ>. This sound is found against the Old Armenian sound /j/ <յ> (Table 13.6).

Table 13.6: Voiced glottal fricative /h/ <հ> in the Karin dialect

given name given name	Classical Armenian jarut ^h յն jakob	> Karin fiarut ^h յարութ fiako	cf. SEA harut ^h յն Հարություն hakop ^h Հակոբ

With this, the dialect has two types of glottal (հազարային) sounds: /h, h/ <հ>.

Original page number 107.

13.2.2 Sound changes

The Karin dialect is not very rich in sound changes; and after indicating the above cases, few things remain.

13.2.2.1 Monophthongal vowel changes

13.2.2.1.1 Vowel syncope of Classical Armenian /a/ <ա> As general rule for all dialects in the /kə/ <կը> branch, in polysyllabic words, the reflex of the Classical vowel /a/ <ա> of a word-medial syllable is deleted or changes to /ə/ <ը> (Table 13.4). We don't return to this general rule elsewhere.

Table 13.7: Medial vowel syncope in various Western dialects (Karin, Istanbul)

	'to recognize'		'sickly'		'mouth-GEN'	
Classical Armenian	<i>tʃanatʃʰel</i>	ճանաչել	hiwandot	հիւանդոս	beran-i	բերասի
> Karin	<i>tʃantʃʰel</i>	ճանչել	hivəndət	հիվնդոս	b ^h ern-i	բ'երսի
cf. Istanbul	<i>tʃaʃnal</i>	ճաշնալ	hivandod,	հիվանդօն,	bern-i	բերսի
			hivəndəd	հիվնդօն		
cf. SWA	<i>dʒantʃʰnal</i>	ճանչնալ	hivant ^h od	հիւանդոս	p ^h ern-i	բերսի
cf. SEA	<i>tʃanatʃʰel</i>	ճանաչել	hivandot	հիվանդոս	beran-i	բերասի

13.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <տ> At the beginning of monosyllabic words (Table 13.8a), the Classical sound /e/ <տ> has turned to /je/ <յէ> or /jje/ <յտ> (the latter for villagers). At the beginning of polysyllabic words, the sound is /e/ <տ> (Table 13.8b). And word-medially, it is /e/ <տ> or /je/ <տ> (Table 13.8c).

Table 13.8: Change from Classical Armenian /e/ <տ> to /je, jje, e, յէ/ <յէ, յտ, է, տ> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin		cf. SEA
a. 'ox'	ezən	եզն	jez	jez
'boiling (CA); tingling (SEA)'	er-k ^h (-PL)	եռք	jerk ^h	jer-k ^h
'I'	es	ես	jes	jes
'when'	erb	երբ	jep ^h	jerp ^h
'cooking'	ep ^h	եփ	jep ^h	յեփ
b. 'to cook'	ep ^h el	եփել	ep ^h el	յեփել
'dream'	eraz	երազ	eraz	յերազ
c. 'to bring'	berel	բերել	b ^h erel	բ'երել
'big'	mets	մեծ	mets (urban) mjēts (villager)	մեծ մյե̄տս

13.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <n> At the beginning of monosyllabic words, the Classical sound /o/ <n> (Table 13.9) has changed to /vo/ <վօ>, /o/ <օ>, or /vuo/ <վո>; at the beginning of polysyllabic words to /o/ <օ>; and word-medially to /o/ <օ> or /uo/ <n> (the forms /vuo, սօ/ <վո, ոն> are rural). The word for 'who' has a typical form /vev/ <վէվ>.

Table 13.9: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /vo, o, վօ, սօ, ve/ <վօ, օ, վո, ո, վէ> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘that’	օր որ	vor վօր	vor ^{hi} որ
‘to take pity on’	օլօրմիլ ողորմիլ	օկօրմիլ օղօրմիլ	օօրօրմել ողօրմել
‘to ruminate’	օրօթալ որոճալ	օրօթալ օրօճալ	օօրօթալ որոճալ
‘who’	օվ ով	vev վեվ	օվ ով

13.2.2.2 Diphthong changes

13.2.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <այ> The Classical Armenian diphthong /ai/ <այ> has changed to /a/ <ա> for city people, and /e/ <է> for villagers. For settlements in the Caucasus, Akhaltskha has the form /a/ <ա>, while Alexandropol has the form /e/ <է> (Table 13.10).

Table 13.10: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /a, e/ <ա, է> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘father’	հայր հայր	հար, her հար, հեր	հայր հայր
‘wood’	պհայտ փայտ	p ^h at, p ^h et փատ, փետ	p ^h ajt փայտ
‘mother’	մայր մայր	mar, mer մար, մեր	majr մայր
‘goat’	այծ այծ	ats, ets ած, էծ	ajts այծ

13.2.2.2.2 Classical Armenian /oi/ <օյ> The Classical Armenian diphthong /oi/ <օյ> changed to /u/ <ու> (Table 13.11).

Table 13.11: Change from Classical Armenian /oi/ <օյ> to /u/ <ու> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘weak’	t ^h oil թոյլ	t ^h ul թուլ	t ^h ujl թոյլ
‘blue’	կապօյտ կապոյտ	կարուտ կապուտ	կարոյտ կապոյտ
‘light’	լոյս լոյս	lus լուս	lujs լուս

13.2.2.2.3 Classical Armenian /iu/ <իւ> The Classical Armenian diphthong /iu/ <իւ> changed to /u/ <ու> (Table 13.12).

Table 13.12: Change from Classical Armenian /i^u/ <իւ> to /u/ <ու> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘flour’	dli ^u r ալիւր	alur ալուր	aljur այուր
‘fountain’	ałbi ^u r աղբիւր	aχ ^b ur ախբ’ուր	aχpjur աղբյուր
‘snow’	dziu ^u n ձիւն	dz ^h un ձ’ուն	dzjun ձյուն

13.2.2.3 Consonant changes

13.2.2.3.1 Voicing changes For the consonants, the Old Armenian voiceless unaspirates and voiceless aspirates remain unchanged. The voiced sound have become voiced aspirates in general; but after nasals, they remain voiced unaspirated (Table 13.13).

Table 13.13: Voicing changes for stops and affricates in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘thing’	ban բան	b ^h an բ’ան	ban բան
‘mouth’	beran բերան	b ^h eran բ’երան	beran բերան
‘hand’	ðz̥er-k ^h (plural) ձեռք	ðz ^h erk ^h ձ’եռք	ðz̥erk ^h ձեռք
‘I.DAT’	indz̥ ինձ	indz̥i ինձի	indz̥ ինձ
‘apple’	χəndz̥or ինձօր	χəndz̥or ինձօր	χəndz̥or ինձօր
‘cat’	katu կատու	katu կատու	katu կատու
‘wool’	burd բուրդ	b ^h urd ^h բ’ուրդ ^h	burt ^h բուրդ
‘sour’	t ^h ət ^h u թթու	t ^h ət ^h u թթու	t ^h ət ^h u թթու

13.2.2.3.2 Assimilation of /t/ <տ> to a /r, tʃ/ <ր, ճ> When the Classical sound /t/ <տ> is before the sounds /r, r, tʃ, չ/ <ր, ռ, ճ, ՛ճ>, it assimilates to those sounds. Only in this situation does the Classical sound /t/ <տ> become /r/ <ռ>, and the sound /չ/ <՛ճ> becomes /tʃ/ <ճ> (Table 13.14).

Table 13.14: Change from Classical Armenian /t/ <տ> to a /r, tʃ/ <ր, ճ> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘to tear’	patarel պատարել	parrel պառել	patarel, patrel պատարել, պառել
‘to divide’	kətrel կտրել	krrel կրռել	kətrel կտրել
‘to break’	kotorel կոտորել	korrel կօռռել	kotorel, kotrel կոտորել, կօռռել
‘ready’	patrast պատրաստ	parrast պառռաստ	patrast պատրաստ
name ‘Peter’	petros Պետրոս	perros Պեռռոս	petros Պետրոս
‘to punish’	patzel պատժել	patʃtel պաճճել	patzel պատժել
‘reason’	patzar պատճառ	patʃfar պաճճառ	patzar պատճառ

Original page number 108.

13.2.3 Lexical change

The Classical verb /arnel/ <առնել> ‘to do’ becomes /enel/ <ենել>, whereas that word is /anel/ <անել> or /ənel/ <ընել> in other places. *HD: To clarify, the reflex of this verb is /anel/ in SEA, and /ənel/ in SWA.*

13.2.4 Stress

In the Karin dialect, as in all the other dialects of the /kə/ <կը> branch, stress is on the last syllable. However, stress in Karin is an especially peculiar accent (առազունութիւն) that it leaves a very pleasant impression. It is difficult for me to give a scientific explanation for this, but the following things are apparent. Stress in Karin is higher than the stress in other dialects; thus the difference in degree between unstressed and stressed syllables is very big. At the same time, because the pronunciation is more relaxed and elongated, during the descent, the sound goes through many musical notes, and it almost forms a song.

13.3 Morphology

13.3.1 Noun inflection or declension

13.3.1.1 Inflection for singular nouns

Like all the dialects of the /kə/ <կը> branch, the Karin dialect has 6 cases, which are normative, genitive-dative, accusative, ablative, and instrumental. The locative is missing.

However, the Karin dialect differ from the other dialects of the /kə/ <կը> branch; in the accusative, it distinguishes between animate and inanimate objects, similar to the /um/ <ում> branch. The accusative of inanimates is the same as the nominative, while the animates use the dative (1).

(1) Karin

- a. *katu-i-n səpan-e-^{ts^h}-i-∅*
cat-DAT-DEF kill-TH-AOR-PST-1SG
'I killed the cat.'
Կատուին սըպանէցի

- b. kov-i-n mort^h-e-^{ts^h}-i-∅
cow-DAT-DEF slaughter-TH-AOR-PST-1SG
'I slaughtered the cow.'
Կովին մօրթէցի.

As is the norm, the ablative uses the formative /-en/ <ən>, while the instrumental uses the formative /ov/ <əv>.

13.3.1.2 Inflection for plural nouns

In accordance with the general rule, the plural is formed with the formatives */-er/* *<էր>* or */-ner/* *<ւէր>*. But in this dialect, we also find the formative */estan/* *<Էւնուն>*. This formative is a reflex of the Old Armenian formative */-stan/* *<սնուն>*, which is a location formative; the formative forms collective nouns and it can also receive the formative */ner/* *<ւէր>* (Table 13.15).

Table 13.15: Plural suffixes in the Karin dialect

	Karin		cf. SEA	
'key-PL'	b ^h anl-estan	բ'անլեստան	banali-ner	բանալիներ
<i>or</i>	b ^h anl-estən-ner	բ'անլեստըններ		
'bathroom-PL'	b ^h aqn-estan	բ'աղնեստան	baqnik ^h -ner	բաղնիքներ
<i>or</i>	b ^h aqn-estən-ner	բ'աղնեստըններ		
'ring-PL'	matn-estan	մատնեստան	matani-ner	մատանիներ
'dormer.window-PL'	erd ^h -estan	երդ'եստան	jertik ^h -ner	երդիքներ
'intestine-PL'	az-estan	աղեստան	azik ^h -ner	աղիքներ
'bride-PL'	harsn-estan	հարսնեստան	hars-ner	հարսներ
'underpants-PL'	vart-estan	վարտեստան	vartik ^h -ner	վարտիքներ
'year-PL'	tar-estan	տարիեստան	tari-ner	տարիներ

As we can see from the examples, this formative is placed only after words that end in /-ik^h/ <hp>. *HD: I don't understand this generalization because it seems falsified by Adjarian's data.*

The other case markers of the plural are like those of the singular, except for the genitive-dative which, in all the /kə/ <կն> branch dialects, uses the form /-u/ <ոն> (Table 13.16).

Table 13.16: Genitive-dative of the plural in the Karin dialect

‘city-PL-GEN/DAT’	Karin kʰaŋkʰ-ner-u բաղարսեռու	cf. SEA kʰaŋkʰ-ner-i բաղարսերի
-------------------	----------------------------------	-----------------------------------

Original page number 109.

13.3.2 Pronoun inflection or declension

For pronouns, we note the following (Table 13.17).

Table 13.17: Sample of pronouns in the Karin dialect

personal 1SG NOM 'I'	jes	յես
personal 2SG NOM 'you'	d ^h u	դ'ու
personal 1PL NOM 'we'	menk ^h	մենք
personal 2PL NOM 'you'	d ^h uk ^h	դ'ուք
demonstrative proximal SG 'this'	as	աս
demonstrative medial SG 'that'	ad ^h	ադ'
demonstrative distal SG 'that yonder'	an	ան
demonstrative proximal PL 'these'	asonk ^h	ասօնք
demonstrative medial PL 'those'	atonk ^h	ատօնք
demonstrative distal PL 'those yonder'	anonk ^h	անօնք
demonstrative proximal SG 'that'	isi	իսի
demonstrative medial SG 'that'	iti	իտի
demonstrative distal SG 'that yonder'	ini	ինի
demonstrative proximal SG 'that'	isik	իսիկ
demonstrative medial SG 'that'	itik	իտիկ
demonstrative distal SG 'that yonder'	inik	ինիկ
demonstrative proximal PL 'these'	isonk ^h	իսօնք
demonstrative medial PL 'those'	itonk ^h	իտօնք
demonstrative distal PL 'those yonder'	inonk ^h	ինօնք

In accordance with the norm, the first ones are not a unique innovation. The latter words /isik, inik, inin/ <իսիկ, իտիկ, ինիկ> are un-declinable; the others are declined in the following way (Table 13.18).

Table 13.18: Demonstrative pronouns in the Karin dialect

	Singular			Plural		
	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'yonder'	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	isi իսի	iti ինի	imi ինի	isonk ^h իսոնկ	itonk ^h իտոնկ	inonk ^h ինոնկ
GEN,DAT	isor իսօր	itor ինօր	inor ինօր	isonts ^h իսոնտս	itonts ^h իտոնտս	inonts ^h ինոնտս
ABL	isor-en իսօր-են	itor-en ինօր-են	inor-en ինօր-են	isonts ^h -en իսոնտս-են	itonts ^h -en իտոնտս-են	inonts ^h -en ինոնտս-են
	isor-m-en իսօր-մ-են	itor-m-en ինօր-մ-են	inor-m-en ինօր-մ-են	isonts ^h -m-en իսոնտս-մ-են	itonts ^h -m-en իտոնտս-մ-են	inonts ^h -m-en ինոնտս-մ-են
	իսօրթւ իսօրմթւ	ինօրթւ ինօրմթւ	ինօրթւ ինօրմթւ	իսոնցթւ իտոնտցթւ	ինոնտցթւ իհոնտցթւ	իհոնտցթւ ինոնցթւ
INS	isor-ov իսօր-օվ	itor-ov ինօր-օվ	inor-ov ինօր-օվ	isonts ^h -ov իսոնտս-օվ	itonts ^h -ov իտոնտս-օվ	inonts ^h -ov ինոնտս-օվ
	isor-m-ov իսօր-մ-օվ	itor-m-ov ինօր-մ-օվ	inor-m-ov ինօր-մ-օվ	isonts ^h -m-ov իսոնտս-մ-օվ	itonts ^h -m-ov իտոնտս-մ-օվ	inonts ^h -m-ov ինոնտս-մ-օվ
	իսօրօվ իսօրմօվ	ինօրօվ ինօրմօվ	ինօրօվ ինօրմօվ	իսոնցօվ իտոնտցօվ	ինոնտցօվ իհոնտցօվ	իհոնտցօվ ինոնցօվ
				իսոնցմօվ իտոնտցմօվ	ինոնտցմօվ իհոնտցմօվ	իհոնտցմօվ ինոնցմօվ

13.3.3 Verb inflection or conjugation

13.3.3.1 Indicative present and past imperfective: allomorphy of the indicative morpheme

The formation of verbs is very similar. There are no tenses that are constructed with /-um/ <ում>, as in all the /kə/ <կը> dialects. The indicative present and imperfective are formed similar to Old Armenian, but here we add the formative /kə/ <կը>, which is placed at the end of the verb in the Karin dialect.

Verbs that start with a vowel also receive the formative /k-/ <կ> at the beginning; the verbs /əllil/ <ըլլի> 'to be', /əjnil/ <ըլլիլ> 'to fall', /uzel/ <ուլզէլ> 'to want', etc. take the form /g^h/- <q'>. Monosyllabic verbs take /ku-/ <կու>; only the verb /g^ham/ <q'ամ> 'I come' takes /g^hu/ <q'ու> (in assimilation with the verb's initial sound /g^h/ <q'>). Thus are all the forms of these verbs:

13.3.3.1.1 Suffix or enclitic /kə/ for consonant-initial verbs *HD: I clarify what he means. In Eastern dialects like SEA, the indicative present and past imperfective are formed periphrastically with a non-finite converb plus a finite auxiliary. But in Western dialects like SWA and Karin, these forms are created synthetically. Tense and inflection is on the finite verb, while the indicative mood is marked by adding a morpheme that looks like /kə/. In SWA, this morpheme is /gu-/ before monosyllabic roots, /g-/ before vowels, and /gə-/ elsewhere before consonants. Karin uses cognates of these affix shapes with essentially the same distribution.*

HD: First consider a typical consonant-initial verb like /sir-e-l/ 'to like'. In SWA, the indicative present is formed by adding agreement markers after the theme vowel (Table 13.19). The indicative past imperfective includes a past marker /-i-/ between the theme and agreement. For both the present and the past, the 3SG is missing either a past marker or an agreement marker. For both tenses, this verb takes the indicative prefix /gə-/. Karin uses essentially the same strategy, but the indicative marker is an enclitic or suffix /kə/.

Table 13.19: Indicative present <սերկայ> and indicative past imperfective <անկատար> of the verb 'to like' in the Karin dialect

	Indicative present <սերկայ> Karin		cf. SWA	
1SG	sir-e-m kə	սիրեմ կը	gə sir-e-m	կը սիրեմ
2SG	sir-e-s kə	սիրես կը	gə sir-e-s	կը սիրես
3SG	sir-e-∅ kə	սիրէ կը	gə sir-e-∅	կը սիրէ
1PL	sir-e-nk ^h kə	սիրենք կը	gə sir-e-ŋk ^h	կը սիրենք
2PL	sir-e-k ^h kə	սիրեք կը	gə sir-e-k ^h	կը սիրեք
3PL	sir-e-n kə	սիրեն կը	gə sir-e-n	կը սիրեն
	√-TH-AGR IND		IND √-TH-AGR	
	Indicative past imperfective <անկատար> Karin		cf. SWA	
1SG	sir-e-i-∅ kə	սիրէի կը	gə sir-ej-i-∅	կը սիրէի
2SG	sir-e-i-r kə	սիրէիր կը	gə sir-ej-i-r	կը սիրէիր
3SG	sir-e-∅-r kə	սիրէր կը	gə sir-e-∅-r	կը սիրէր
1PL	sir-e-i-nk ^h kə	սիրէինք կը	gə sir-ej-i-ŋk ^h	կը սիրէինք
2PL	sir-e-i-k ^h kə	սիրէիք կը	gə sir-ej-i-k ^h	կը սիրէիք
3PL	sir-e-i-n kə	սիրէին կը	gə sir-ej-i-n	կը սիրէին
	√-TH-PST-AGR IND		IND √-TH-PST-AGR	

Original page number 110.

13.3.3.1.2 Prefix and suffix/enclitic /k-...-kə/ or /g^h-...-kə/ for vowel-initial verbs

HD: For a vowel-initial verb like /ən-e-l/ 'to do' (Table 13.20), SWA uses an indicative prefix /g-/ instead of /gə-/. In Karin, this verb uses both an indicative prefix /k-/ and an indicative suffix/enclitic /kə/.

Table 13.20: Indicative present <ՆԵՐԼԱՎ> and indicative past imperfective <ԱՆԿԱՏԱՐ> of the verb 'to do' in the Karin dialect

Indicative present <ՆԵՐԼԱՎ> Karin		cf. SWA		
1SG	k-ən-e-m kə	կընեմ կը	g-ən-e-m	կ'ընեմ
2SG	k-ən-e-s kə	կընես կը	g-ən-e-s	կ'ընես
3SG	k-ən-e-∅ kə	կընէ կը	g-ən-e-∅	կ'ընէ
1PL	k-ən-e-nk ^h kə	կընեսք կը	g-ən-e-ŋk ^h	կ'ընեսք
2PL	k-ən-e-k ^h kə	կընեք կը	g-ən-e-k ^h	կ'ընեք
3PL	k-ən-e-n kə	կընեն կը	g-ən-e-n	կ'ընեն
IND-√-TH-AGR IND		IND-√-TH-AGR		

Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՏԱՐ> Karin		cf. SWA		
1SG	k-ən-e-i-∅ kə	կընէի կը	g-ən-ej-i-∅	կ'ընէի
2SG	k-ən-e-i-r kə	կընէիր կը	g-ən-ej-i-r	կ'ընէիր
3SG	k-ən-e-∅-r kə	կընէր կը	g-ən-e-∅-r	կ'ընէր
1PL	k-ən-e-i-nk ^h kə	կընէինք կը	g-ən-ej-i-ŋk ^h	կ'ընէինք
2PL	k-ən-e-i-k ^h kə	կընէիք կը	g-ən-ej-i-k ^h	կ'ընէիք
3PL	k-ən-e-i-n kə	կընէին կը	g-ən-ej-i-n	կ'ընէին
IND-√-TH-PST-AGR IND		IND-√-TH-PST-AGR		

HD: In Karin, for some exceptional vowel-initial verbs like 'to fall', the indicative prefix is a voiced aspirate /g^h/ (Table 13.21). The indicative suffix/enclitic is still just /kə/. No such exceptionality is found in SWA.

Table 13.21: Indicative present <ՆԵՐԼԱՅ> and indicative past imperfective <ԱՆԿԱՍՏԱՐ> of the verb ‘to fall’ in the Karin dialect

Indicative present <ՆԵՐԼԱՅ> Karin		cf. SWA
1SG	g ^h -əjn-i-m kə	գ՝ըլսիմ կը
2SG	g ^h -əjn-i-s kə	գ՝ըլսիս կը
3SG	g ^h -əjn-i-∅ kə	գ՝ըլսի կը
1PL	g ^h -əjn-i-nk ^h kə	գ՝ըլսինք կը
2PL	g ^h -əjn-i-k ^h kə	գ՝ըլսիք կը
3PL	g ^h -əjn-i-n kə	գ՝ըլսին կը
IND-√-TH-AGR IND		IND-√-TH-AGR

Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՍՏԱՐ> Karin		cf. SWA
1SG	g ^h -əjn-e-i-∅ kə	գ՝ըլսէի կը
2SG	g ^h -əjn-e-i-r kə	գ՝ըլսէիր կը
3SG	g ^h -əjn-e-∅-r kə	գ՝ըլսէր կը
1PL	g ^h -əjn-e-i-nk ^h kə	գ՝ըլսէինք կը
2PL	g ^h -əjn-e-i-k ^h kə	գ՝ըլսէիք կը
3PL	g ^h -əjn-e-i-n kə	գ՝ըլսէին կը
IND-√-TH-PST-AGR IND		IND-√-TH-PST-AGR

13.3.3.1.3 Prefix and suffix/enclitic /ku-...-kə/ or /g^hu-...-kə/ for monosyllabic verbs *HD: For monosyllabic verbs, SWA uses the indicative prefix /gu-/. In Karin, this prefix is /ku-/ or /g^hu-/. Note that in SWA and apparently in Karin, there are only three monosyllabic verbs that can take indicative morphology: ‘cry’ (Table 13.22), ‘to give’ (Table 13.23), and ‘to come’ (Table 13.24). The verb ‘to come’ takes the voiced prefix /g^hu-/.*

Table 13.22: Indicative present <ՆԵՐԼԱՎ> and indicative past imperfective <ԱՆԿԱՏՈՐ> of the verb 'to cry' in the Karin dialect

	Indicative present <ՆԵՐԼԱՎ> Karin		cf. SWA	
1SG	ku-l-a-m kə	կուլամ կը	gu-l-a-m	կու լամ
2SG	ku-l-a-s kə	կուլաս կը	gu-l-a-s	կու լաս
3SG	ku-l-a-∅ kə	կուլա կը	gu-l-a-∅	կու լայ
1PL	ku-l-a-nk ^h kə	կուլանք կը	gu-l-a-ŋk ^h	կու լանք
2PL	ku-l-a-k ^h kə	կուլաք կը	gu-l-a-k ^h	կու լաք
3PL	ku-l-a-n kə	կուլան կը	gu-l-a-n	կու լան
	IND-√-TH-AGR IND		IND-√-TH-AGR	
	Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՏՈՐ> Karin		cf. SWA	
1SG	ku-l-aj-i-∅ kə	կուլայի կը	gu-l-aj-i-∅	կու լայի
2SG	ku-l-aj-i-r kə	կուլայիր կը	gu-l-aj-i-r	կու լայիր
3SG	ku-l-a-∅-r kə	կուլար կը	gu-l-a-∅-r	կու լար
1PL	ku-l-aj-i-nk ^h kə	կուլայինք կը	gu-l-aj-i-ŋk ^h	կու լայինք
2PL	ku-l-aj-i-k ^h kə	կուլայիք կը	gu-l-aj-i-k ^h	կու լայիք
3PL	ku-l-aj-i-n kə	կուլային կը	gu-l-aj-i-n	կու լային
	IND-√-TH-PST-AGR IND		IND-√-TH-PST-AGR	

Table 13.23: Indicative present <ՆԵՐԿԱՅ> and indicative past imperfective <ԱՆԿԱՏԱՐ> of the verb ‘to give’ in the Karin dialect

	Indicative present <ՆԵՐԿԱՅ> Karin		cf. SWA	
1SG	ku-t-a-m kə	կուտամ կը	gu-d-a-m	կու տամ
2SG	ku-t-a-s kə	կուտաս կը	gu-d-a-s	կու տաս
3SG	ku-t-a-∅ kə	կուտա կը	gu-d-a-∅	կու տայ
1PL	ku-t-a-nk ^h kə	կուտանք կը	gu-d-a-ŋk ^h	կու տանք
2PL	ku-t-a-k ^h kə	կուտաք կը	gu-d-a-k ^h	կու տաք
3PL	ku-t-a-n kə	կուտան կը	gu-d-a-n	կու տան
	IND-✓-TH-AGR	IND	IND-✓-TH-AGR	

	Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՏԱՐ> Karin		cf. SWA	
1SG	ku-t-aj-i-∅ kə	կուտայի կը	gu-d-aj-i-∅	կու տայի
2SG	ku-t-aj-i-ր kə	կուտայիր կը	gu-d-aj-i-ր	կու տայիր
3SG	ku-t-a-∅-ր kə	կուտար կը	gu-d-a-∅-ր	կու տար
1PL	ku-t-aj-i-nk ^h kə	կուտայինք կը	gu-d-aj-i-ŋk ^h	կու տայինք
2PL	ku-t-aj-i-k ^h kə	կուտայիք կը	gu-d-aj-i-k ^h	կու տայիք
3PL	ku-t-aj-i-n kə	կուտային կը	gu-d-aj-i-n	կու տային
	IND-✓-TH-PST-AGR	IND	IND-✓-TH-PST-AGR	

Table 13.24: Indicative present <ՆԵՐԿԱՅ> and indicative past imperfective <ԱՆԿԱՍՏԱՐ> of the verb 'to come' in the Karin dialect

	Indicative present <ՆԵՐԿԱՅ> Karin		cf. SWA	
1SG	g ^h u-g ^h -a-m kə	գ՛ՌԵՎՌԱՄ ԿՌ	gu-k ^h -a-m	կու զամ
2SG	g ^h u-g ^h -a-s kə	գ՛ՌԵՎՌԱՍ ԿՌ	gu-k ^h -a-s	կու զաս
3SG	g ^h u-g ^h -a-∅ kə	գ՛ՌԵՎՌԱ ԿՌ	gu-k ^h -a-∅	կու զայ
1PL	g ^h u-g ^h -a-nk ^h kə	գ՛ՌԵՎՌԱՆՔ ԿՌ	gu-k ^h -a-ŋk ^h	կու զանք
2PL	g ^h u-g ^h -a-k ^h kə	գ՛ՌԵՎՌԱԿ ԿՌ	gu-k ^h -a-k ^h	կու զաք
3PL	g ^h u-g ^h -a-n kə	գ՛ՌԵՎՌԱՆ ԿՌ	gu-k ^h -a-n	կու զան
	IND-√-TH-AGR IND		IND-√-TH-AGR	
	Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՍՏԱՐ> Karin		cf. SWA	
1SG	g ^h u-g ^h -aj-i-∅ kə	գ՛ՌԵՎՌԱՅԻ ԿՌ	gu-k ^h -aj-i-∅	կու զայի
2SG	g ^h u-g ^h -aj-i-r kə	գ՛ՌԵՎՌԱՅԻՐ ԿՌ	gu-k ^h -aj-i-r	կու զայիր
3SG	g ^h u-g ^h -a-∅-r kə	գ՛ՌԵՎՌԱՐ ԿՌ	gu-k ^h -a-∅-r	կու զար
1PL	g ^h u-g ^h -aj-i-nk ^h kə	գ՛ՌԵՎՌԱՅԻՆՔ ԿՌ	gu-k ^h -aj-i-ŋk ^h	կու զայինք
2PL	g ^h u-g ^h -aj-i-k ^h kə	գ՛ՌԵՎՌԱՅԻԿ ԿՌ	gu-k ^h -aj-i-k ^h	կու զայիկ
3PL	g ^h u-g ^h -aj-i-n kə	գ՛ՌԵՎՌԱՅԻՆ ԿՌ	gu-k ^h -aj-i-n	կու զային
	IND-√-TH-PST-AGR IND		IND-√-TH-PST-AGR	

13.3.3.1.4 **Omission or reduction of the indicative morpheme** When a few present forms succeed each other, the formative /kə/ <ԿՌ> is placed only after the last one (2).

(2) Karin

- a. *tfamp^ha-n k^hun-ə tan-i-∅ g-əjn-i-∅* kə
road-DEF sleep-DEF take-TH-3SG IND-fall?-TH-3SG IND

HD: I'm not completely sure but I think this is loosely translated as 'While on the road, he gets sleepy and falls.' Note that in modern Armenian, the idomatic phrase 'to take sleep' means 'to get sleepy'. I'm not sure if I correctly analyzed the second verb.

ճամփան քունը տանի գընի կը

- b. *zarm-a-n-a-n mn-a-n* kə
surprise-LV-INCH-TH-3PL stay-TH-3PL IND
'They get surprised, they stay
զարմանան մնան կը

This is strengthened until the verb is separated from various other words (3).
HD: I don't understand what this example shows.

(3) Karin

- a. օրսն կ^հրտինք^հ մտն-ի-ն կə
 blood sweat enter?-TH-3PL IND

HD: I'm not sure but I think this means 'they enter blood and sweat.' I'm not sure what the verb means.

արուն քրտինք մտնին կը.

When this formative is immediately before the forms /or/ <օր> 'that', ...

Original page number 111.

... or /u/ <ու> 'and', the formative /kə/ <կը> is reduced and merges with those words to form /kor, ku/ <կօր, կու>.³

(4) Karin

- a. կօյ-է-ն կ-օր
 see-TH-3PL IND-that
 'they see that...'
 կաշեն կօր
- b. բ^հեր-է-∅ կ-ս տան-ի-∅ կə
 bring-TH-3SG IND-and take-TH-3SG
 'He brings and he takes.'
 բ'երէ կու տանին կը

13.3.3.1.5 Theme vowel change in the past imperfective 3SG Many times in the 3SG of the imperfective, the sound /e/ <է> becomes /i/ <ի>, such as in Table 13.25.

Table 13.25: Theme vowel change in the 3SG past imperfective in the Karin dialect

	Karin	cf. SWA
3SG 'to have'	սն-ի-∅-ր ուսիր	սն-է-∅-ր ուսէր
3SG 'to fall'	գ-օյն-ի-∅-ր զըլիր (IND)-√-TH-PST-3SG IND	գ-իյն-ա-∅-ր կ'իյնար (IND)-√-TH-PST-3SG

³HD: Adjarian includes a parenthetical <(իմա կ'օր, կ'ու)>. But I don't understand the parenthetical. I suspect he means that these fused forms are written as <կ'օր, կ'ու>.

13.3.3.2 Future and past future

The future and past future (ապառևիին ներկան եւ անցեալը) are formed with the formative /piti/ <պիտի>, which can be placed before or after the verb.

HD: To clarify, in SWA, the future is formed by replacing the indicative morpheme of the indicative present with the future proclitic /bidi/ (5). The same tense and agreement markers are used. The past future is similarly formed in contrast to the indicative past imperfect. Karin seems to use the same strategies, though the future morpheme has variable positions.

(5) Karin

- a. piti sir-e-m, piti sir-e-i-∅
FUT like-TH-1SG, FUT like-TH-PST-1SG
'I will like, I was going to like.'
պիտի սիրեմ, պիտի սիրեի
- b. sir-e-m piti, sir-e-i-∅ piti
like-TH-1SG FUT, like-TH-PST-1SG FUT
'I will like, I was going to like.'
սիրեմ պիտի, սիրեի պիտի

13.3.3.3 Perfective converb or past participle with /-er, -e/ <էր, է>

The past participle takes the formative /-er/ <էր>. But when the verb is after the auxiliary, the final /r/ <ր> is deleted (6).

(6) Karin

- a. sir-er e
like-PERF.CVB AUX
'He has liked.'
սիրեր է
- b. \widehat{t}^h -e-m sir-e
NEG-AUX-1SG like-PERF.CVB
'I have not liked.'
չեմ սիրե
- c. d^hu e-s b^her-e
you AUX-2SG bring-PERF.CVB
'YOU have brought.' (with focus on 'you')
դ'ու ես բ'երե

- d. inik e-s b^her-e
 that AUX-2SG bring-PERF.CVB
 'You have brought THAT.' (with focus on 'that')
 իսիկ ես բ'երէ

13.4 Subdialects

Despite its widespread distribution, the Karin dialect does not have many subdialects. The same dialect is spoken in Karin, Akhaltskha, Kars, Akhalkalak, Alexandropol, and in their villages.

Exceptions are made only for the sounds /je, e, յօ, օ/ <է է ն օ>, and the change from the Classical diphthong /aj/ <այ> to /a/ <ա> or /e/ <է>.

The people of Akhaltskha and Karin use the form /g^h-əll-i/ <զ'ըլի> 'it is', while the people of Alexandropol use /k-եռ-i/ <կեռնի> 'it is'.⁴ But these forms are even found in the villages that are next to Karin, and they don't form their own decisive gaps (առանձին որոշողական անջրաբեն).

HD: For some reason, Adjarian talks about subdialects here, but then switches topics to talk about pre-existing literatures. And then returns to talking about dialects.

13.5 Literature

For the Karin dialect, there is only a small study in Russian (Томсон 1887).⁵

The following are works that are written in this dialect.

HD: I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Karin dialect
 - Ե. Լալայեանց - Զաւախսիք բուլըմուն. Թիֆլիս 1892
 - Զաւախսիք - Զաւախսիք աղետը. Թիֆլիս 1900
 - Արամ Զարուհի - Բասենի ժողովրդ. Երգերը. Ազգ. Հանդ. Զ. Եջ 383-390
 - Ե. Լալայեան - Զաւախսիք. Նոյն Ա. Եջ 327, 364, and so on.
 - Դպիր - Նարմանցիին Երգերը. Բիւրակն, 1899, Եջ 524-5

⁴HD: These are glossed as 'IND-be-TH' with a covert 3SG suffix.

⁵HD: Adjarian's original citation uses the pre-revolution Russian spelling: Томсонъ, Лингвистическая изслѣдованія: Краткій очеркъ фонетики и морфологіи ахалцихскаго говора. Рѣдкиспопрѣ 1887.

- Խօջայեասց Յովի. – Ասածներ Ալեքսանդրապոլից. Արտ. 1870-1, էջ 249-250, 283-4, 309-312
- Ել. – Վաշեան. Նոր-Դար 1887, էջ 174-5
- Գեղամեասց Յ. Իմ մանկական յիշորթքիւններից. Փորձ, Բ. թիւ 2, էջ 269-296 (Ախալքալաքի).

13.6 Subdialects (continued)

The subdivisions of the Karin dialect are the subdialects of Baberd and Khodor-chur.

Original page number 112.

13.6.1 Baberd

There is no separate study on the Baberd dialect. There has likewise not been a simple manuscript published. In the periodical Բիւրակն [Byurakn] (1899, page 567), there is a small collection of proverbs from Baberd; but because this bears the literary culture, then it unfortunately cannot fulfill our needs. H. Darbinian (Յ. Դարբինեան; HD: SEA: /darpʰinjan/, SWA: /tʰarpʰinjan/) in the periodical Arevelk (Արեւելք, number 6693, 6695, 6697, and 6699) has an article about Baberd with the title 'Provincial dialect treasures, Գաւառաբարբառին զանձերը'; but this an ordinary list of provincial words.⁶ As a consequence, I am forced to be satisfied with my little familiarity with the dialect, which I gathered in 1894 by visiting Baberd for a day, and also with information that H. Darbinian (Յ. Դարբինեան) gave me in the summer of 1910 during my travel to Istanbul.

- The Baberd subdialect knows how to distinguish the three degrees of consonants: voiced aspirated, voiced, and voiceless aspirated.
- To form the indicative present and imperfective, it uses the postposed formative /kə/ <կը> formative.
- The sounds /χօ, յէ/ <n, t> are confused with the sounds /օ, է/ <o, t>.
- The sound change of Classical /h/ <հ> to /f/ <Փ> does not exist.
- The accusative is always the same as the nominative, and there is no dative case for animate objects.

⁶HD: Unfortunately, because of limited resources, I couldn't track down the publication venue because there were multiple journals with the name Arevelk (Արեւելք), and I couldn't track down this manuscript or author.

- A separate innovation in Baberd is the progressive (շարուսակական) form of the present and imperfective, which is formed with the formatives /ge, er, ənge/ <qɛ, tɛ, əlqɛ>.

These latter characteristics, especially the use of the formative /er/ <tɛ>, show to us that the Baberd subdialect forms a middle ring between the Karin and Trabzon dialects. The villages of Baberd are more faithful to the mother dialect, and they are almost the same as the city of Karin.

13.6.2 Khodorchur

Khodorchur also forms its own separate subdialect.

HD: Note that although Adjarian 1911t treats this variety as a subdialect of Karin, it seems that subsequent work is unsure of the exact status of Khodorchur. See Mar-tirosyan (2019: 190-191) for discussion on how some work has treated Khodorchur as a separate dialect.

As for its position between the Hamshen and Karin dialects, this is still not sufficiently clear to me. Recently, two significantly great volumes were published with the Khodorchur dialect, under the editorship of H. M Hadjian (<Ա. Հաճեան; *HD: SEA: /hatʃjan/, SWA: /haðʒjan/*). These are Երգեր, առակներ, հանելուկներ... Խոտրղուր, Տիկիսի, 1904, and Հին աւանդական հերիաթեր Խոտրղորյ, Վիեննա 1907.⁷ Because the first is written in essentially the literary language, ...

Original page number 113.

... it cannot offer any benefits for studying the dialect; and I still don't have a copy of the second one. Only one well-known characteristic of Khodorchur is known, and that is how the sound /r/ <r> changes to /j/ <j> (Table 13.26).

Table 13.26: Change from Classical Armenian /r/ <r> to /j/ <j> in the Khodorchur subdialect of the Karin dialect

	Classical Armenian p ^h or-əs փորս	> Karin p ^h oj-əs չույլչոյթի	cf. SEA p ^h or-əs փորս
'this belly (CA); my belly (SEA)'			
'person from Khodorchur'		խոտրցուրի	խոտրուրի

13.7 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I

⁷*HD: Unfortunately, I haven't been able to track down these manuscripts, so that I could verify their bibliographic metadata. Though I believe I found the author that Adjarian mentions on Wikipedia.*

don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

13.7.1 From Akhalkalak

Adjarian's sample: Taken from Ե. Լալայեանի Զաւախիքի բուրմունքն, page 44-45

Սոյոմօն իմաստունին կնիկը սուտ հիվանդ գ'ըլի հեքիմին սիրտ կը: Իրեն մարթուն յախան ա կըաչի կը թը հաֆքերու օսկըռներեն ինձի մէ դօնախանա մ' պիտի շինես, թեպուներեն ա յօրդան դ'օշակ մ' սարքես:

Սոյոմօն իմաստունը կանչէ կը հաֆքերուն, մօրթէ կ'ւռ օսկըռտանըն ու թեպուները թօփ կէնէ, օր կնգանը ուզածը հազըրէ: Աշխարք ինչքան հաֆք կա գ'ուգ'ա կը, սալք քօր բ'ուփը չի գ'ա: Սոյոմօնը անդայ զմրութին դրկէ կ'օր գ'ըտնի բ'երէ: Անդայ զմրութը ապ' մ' ման գ'ուգ'ա, անջաղ անջաղ գ'ըտնի կը բ'ընի մ' մէչ ինչքան կանչէ ճռվա կը՝ չի դ'ուս գ'ա. ահ կուտա՝ չի ըլի, խօստում կ'ենէ՝ չի ըլի: Խիւլասա բ'ընին առաջը կայնի սիրուն քարօղ մ' խօսի կը, ասիկ գ'ելէ դ'ուս: Ախըր անդէր քարօզը քար կը ծակէ: Բ'ուփն օր գ'ուս կ'ելլէ՝ ասիկ քարօզը ծալէ՝ գ'ըրկէ կ'ուր տանի կը Սոյոմօն իմաստունին:

Սոյոմօն իմաստունը հերսուտի կը թը կանչէի կը ինչի՞ չէիր գ'ա: Բ'ուբ'բ'ուն կ'ենէ կը. «Զորք ցքէի կը թը աշխըրքիս մէչ տղամարթն է շատ, թէ կնիկ մարթը: անդի ուշացա»:

– Ե՛, կըսէ Սոյոմօն իմաստունը, իմացա՞ր, վէ՞րն է շատ: Թը «կնիկ մարթ շատ է»:

– Ի՞նչը՞յ, կըսէ Սոյոմօն իմաստունը, տղամարթը շատ պիտի ըլի:

– Դորք է, կըսէ բ'ուբ'բ'ուն, հըմք, յես, կընգանը խօսքը անգաջ ենօդին ա կնիկմարթ ցքի. կնիկմաթ չէ՞ ասիկ օր կնգանը ծ'եռքը խաղալիք է գ'առէ. կնիկը մինդրին տակը յուխա (չոր խմորեղն մը) լզէր սուտ հիվանդ է ծ'էվացէ ու հեքիմին սիրէ ...

Original page number 114.

... կը, մարթուն ա չարչըրէլու հըմար հաֆքերուն օսկըռտանքն դօնախանա գ'ուգ': Ի՞նչքան հաֆք պիտի գ'ընտէս շ'արդ'էս օր անօնց օսկըռտանքն դօնախանա կտյլեցընէ:

– Խելացի ըսաց, կըսէ Սոյոմօն իմաստունը ինքնիրէն, յես ա կնիկմարթ էս օր կընգանս խօսքով աշխըրքի հաֆքերուն արունքը մտա: Արթ բ'իտտուն հաֆքերուն բ'աց թօղլէտ կը, օրը իրէք դուշ ա բ'ուբ'բ'ուին կապէ կը: Տեյ մ'օր հիմի ա օրը իրէք դուշ իրէնք իրէնք գ'ուգ'ան բ'ուբ'բ'ուին առաջը կայնին կը: Բ'ուբ'բ'ուն երկուսը կուտէ, մէկը Աստըծուն սիրուն ազատէ կը:

13.7.2 From Basean

Adjarian's source: See Ազգագրական Հանդես [Ethnographic Magazine], volume 6 (2.), page 383, and so on

Կաղաշեմ ինձի լսէ,
Արի յարտըսունքըս սրբ'է.
Դ'անակըմ դ'ու ինձի տու,
յետեվ ըստ մի՛ մօրթէ:

Սարեր, ծ'օրեր ու ջ'ըրեր,
Մարմանդ վազօղ ախբ'ուրներ,
Մեկ վեր կցեք ու յիմացեք
Տեսեք թէ վէ՞վ է եկեր:

Գ'ելը օչխըրին եկավ,
Չարկեց գ'եր դ'առին տարավ.
Հայի տղեն ինչդ չը լս:
Յարը դիւշմանը տարավ:
Կոկոմս թօռմած մնաց,
Սիրտըս կրակած մնաց,
Ի՞նչ էսիմ յես ապրելը
յաչքերըս լուս չմնաց:

Մեկ է յաչքերըդ՝, կռունգ,
Ճերմակ է սիրտըդ՝, կռունգ,
Զ'ուկստ գ'ացիր մենակ գ'ուգ'ոաս,
Ո՞լր է յընգերըդ՝, կռունգ:

Original page number 115.

Բաղի մեչը վարթ գ'ըլի,
Բաղի շունը սարթ գ'ըլի,
Շան ախճիկ, ուսուկ իսուն,
Տալտա տեղ է, մարթ գ'ըլի:
Մերըս ինձի բ'երեր է,
Նիշուն բ'ալուկ երեր է,
Նիշուն բ'ալուկ մեռնէի,
Մօրըս մտքեն յէլիի:

Ախճի, դ'ու յես մեղավոր,

Թեզի գ'ուգ'ան ուզավոր,
Չեղլի երթաս հեռու տեղ,
Պագ'վիս կեղլիս յըռազիլ:

14 Mush

14.1 Background

Original page number 116.

The Mush dialect is spread over the west side of the Van sea. Its center is the city of Mush. From the north, it spreads until Hinis and Alashkert, from the south to Paghesh, from the east it reaches Moks from one side and Diyadin from the other side, from the west are Lice, Chapaghjur, and so on. Thus the Mush dialect is spoken in Mush, Sason, Paghesh, Hizan, Khlat, Arjesh, Bulanik, Manazkert, Hinis, and Alashkert. During the last two Russo-Turkish wars, two large migrations happened from Mush and Alashkert, establishing settlements in the Yerevan province, at Aparan (near Alexandropol (Gyumri)) and the south sides of New Bayazet, on the shores of Lake Sevan. In the latter region, there are today 21 Armenian villages which speak the Mush or Alashkert dialect. These villages in order are Yeranos, Adamxan, Dzoragegh, Tsakkar, Gölköy, Tazakend, Lower and Upper Adyaman, Upper and Lower Karanlug, Avdalaghalu, Alikrykh, Zolakhach, Upper and Lower Gyuzeldara, Upper and Lower Kyolaghran, Lower Aluchalu, Gedakbulag, Zaghulu and Tüskülü. A group of migrants from Hinis also went to Akhalkalak, and they established the villages of Toria, Ujmana and Eshtia around the area. These also speak the dialect to this day.

HD: Note that more data is provided in §14.5.3.

HD: Martirosyan (2019: 212) reports that Sason is also analyzable as a separate dialect.

14.2 Phonology

14.2.1 Vowel inventory and sound changes

The Mush dialect does not have a rich phonetic system with respect to vowels. The vowels /æ, œ, ʏ/ <ü, to, þl> are absent; and in this way we can form a characteristic border to distinguish the Mush dialect from the Van dialect, which has these vowels.

The sounds $\langle \text{t}, \text{n} \rangle$ in *Mush* have a certain rich diphthongal pronunciation,¹ and they originate from the Classical Armenian stressed sounds /e, o/ $\langle \text{t}, \text{n} \rangle$. Without stress, these sounds became /e, o/ $\langle \text{t}, \text{o} \rangle$

Original page number 117.

... Word-initially in monosyllabic words, they turn to /je, vo/ $\langle \text{j}\text{t}, \text{uo} \rangle$. At the beginning of polysyllabic words, they turn to /e, o/ $\langle \text{t}, \text{o} \rangle$. The Classical Armenian sounds /u/ $\langle \text{n}\text{L} \rangle$ and diphthongs /ai̯, oi̯, iu̯/ $\langle \text{w}\text{j}, \text{n}\text{j}, \text{h}\text{L} \rangle$ are rendered as simple vowels:

- /u/ > /u/ ($\text{n}\text{L} > \text{nL}$)
- /ai̯/ > /e/ ($\text{w}\text{j} > \text{t}$)
- /oi̯/ > /u/ ($\text{n}\text{j} > \text{nL}$)
- /iu̯/ > /u/ ($\text{h}\text{L} > \text{nL}$).

14.2.2 Consonant inventory and sound changes

14.2.2.1 Voicing changes and voiced aspirates

In contrast, the *Mush* dialect is rich in consonants. Like the *Karin* dialect, here we find a group of voiced aspirated consonants, with which the dialect has four series of plosive consonants (Table 14.1).

Table 14.1: Voicing contrasts in the *Mush* dialect

Voiced	Voiced aspirated	Voiceless unaspirated	Voiceless aspirate
b	p̚	b̚	p̚
g	q̚	g̚	q̚
d	ɳ̚	d̚	ɳ̚
dz̚	ð̚	dz̚	ð̚
dʒ̚	ʒ̚	dʒ̚	ʒ̚

Word-initially, the voiced sounds of Old Armenian become voiced aspirates. Word-medially, they become voiceless or stay voiced. After the nasal /n/ $\langle \text{n} \rangle$, it is always the voiced sounds that are found. The voiceless unaspirated and voiceless aspirated groups are generally unchanged. But there are exceptions where the voiceless aspirates became voiceless unaspirated (Table 14.2). Discussing such forms requires a detailed study.

¹HD: *The prose is vague, but I think he means that this dialect has the diphthongs /je, vo/ $\langle \text{t}, \text{n} \rangle$.*

Table 14.2: Deaspiration from Classical Armenian voiced aspirates in the Mush dialect

	Classical Armenian	> Mush	cf. SEA
‘eye’	օ ^թ թ- (է?) կ ^հ (-ր1) աչք hajut ^h jun	օ ^թ թ կ աճկ hajuten	օ ^թ թ կ ^հ աչք hajut ^h jun
‘Armenianness’	հայութիւն	հայուտեն	հայություն

14.2.2.2 Glottal fricatives /h, հ/ <հ, յ>

Like the Karin dialect, the Mush dialect also has two types of glottal sounds (հազար), which are /f/ <յ> and /h/ <հ>. The use of these sounds is the same as in Karin. But the Mush dialect has the habit of adding the sound /f/ <յ> to many vowel-initial words (Table 14.3).

Table 14.3: Insertion of word-initial voiced glottal fricative /f/ <յ> in the Mush dialect

	Classical Armenian	> Mush	cf. SEA
‘cheap’	աշան	աժան	աշան
‘stall’	աշօր	յախոռ	ախօր
‘fountain’	ալբիւր	յաղբիւր	աղբյուր
‘all’	ամենայն	յըմենայն	ամենայն
‘durable’	ամոր	յամբոր	ամոր
‘late’	անացան	յանկան	անազան

14.2.2.3 Subdialects and distinguishing Mush from Van

Because the Van dialect does not have voiced aspirates or the glottal sound /h/ <յ>, we are provided with a second significant method to distinguish these two dialects.

The Classical Armenian sound /h/ <հ>, has two types of forms in the Mush dialect. We find the sound /h/ <հ> in Mush, Sason, Bulanik, Alashkert, Aparan and six villages on the shores of Lake Sevan; while in the other areas (Paghesh, Khlat, Arjesh and Artske), the sound has changed to /χ/ <յւ>, as in the Van dialect. The last group ...

Original page number 118.

... is distinguished from the Mush dialect in a few points. For example, the copular form has the form /a/ <ա> (1a, 1b), and there exists the sound /g^j/ <յւ> (1c), with which it gets closer to the Van dialect.

- (1) Mush (implied to be the Paghesh subdialect)

- a. $\widehat{tj^h}$ -e $\widehat{gats^h}$ -er a
 NEG-AUX go-PERF.CVB AUX
 'He has not gone.'
 $\xi\acute{t}$ $\acute{q}wug\acute{t}n$ u
- b. $\widehat{tj^h}$ -e ber-er a
 NEG-AUX bring-PERF.CVB AUX
 'He has not brought.'
- c. ku- g^j -a-∅
 IND-come-TH-3SG
 'He comes.'
 $\acute{q}n\acute{t}aqjw$

It follows from here that the *Mush* dialect contains the subdialect of *Paghesh*, which contains also *Khlat*, *Arjesh*, and *Artske*. Unfortunately, for the materials or excerpts that we have at our disposal, these materials don't have the required scientific accuracy that we need in order to establish the characteristics of this subdialect. From the neighboring villages of the New Bayazet region, the most that we got was only the difference in the sound /χ/ <χu>; while for all the remaining points, the two branches are in agreement with each other. In the region of New Bayazet, the villages that belong to the *Mush* branch and that have the /h/ <h> sound are *Yeranos*, *Adamxan*, *Dzoragegh*, *Gölköy*, Lower and Upper *Adyaman*; while the villages that have /χ/ <χu> are *Tsakkar*, *Upper Karanlug*, *Avdalaghlu*, *Alikrykh*, *Zolakhach*, Lower *Gyuzeldara*, Upper *Gyuzeldara*, Upper and Lower *Kyolaghran*, Lower *Aluchalu*, *Gedakbulag* and *Zaghalu*. We talk about the others much later.

14.3 Morphology

14.3.1 Noun inflection or declension

The grammar of the *Mush* dialect has some interesting archaisms.

14.3.1.1 Classical accusative prefix /z/ <q>

The accusative is formed similarly to Old Armenian, by using the prefix /z/ <q> (2).

- (2) a. Mush
- əz hats^h, əz mər tun
ACC bread, ACC our house
'bread (ACC), our house (ACC)'
լզ հաց, լզ մըր տուն
- b. cf. Classical Armenian
- əz-hats^h, əz-mer tun
ACC bread, ACC-our house
'bread (ACC), our house (ACC)'
զհաց, զմեր տուն

14.3.1.2 Classical accusative prefix /i,j/ <հ,յ>

The Classical accusative prefixal formatives /i,j/ <հ,յ> are still in use (3).

- (3) Mush
- a. tʃ^hur orik-n i mah-u-n
water? day?-DEF ACC death-DAT-DEF
HD: I don't understand this sentence, and I had the guess most of the words without surety.
չուր օրիկն ի մահուն
- b. k-ert^h-a-m fi-art
IND-go-TH-1SG ACC-?
HD: I don't understand this sentence, and I had the guess most of the words without surety.
կԵՐԹԱՄ յարտ

14.3.1.3 Genitive possession without definite marking

After possessive adjectives, the noun does not have an article. This is like in Classical Armenian and in all the European languages, except for Italian. Modern Civil Armenian uses the definite article (4a),² cf. Italian (4b),³ but French (4c). The Mush dialect also says (4d), like Classical (4e).

²HD: Adjarian originally used <պու> /k^hu/ instead of <պո> /k^ho/ for the SEA 2PL possessor, but the form /k^hu/ is for SWA, not SEA.

³HD: Adjarian used the word <pano> for Italian 'bread', but this seems to be a typo for <pane>.

(4) a. SEA

mer hats^h-ə, dzer tun-ə, im barekam-ə, k^ho
 our bread-DEF, your.PL house-DEF, my friend-DEF, your.SG
 շօぼվուրտ^h-ə
 people-DEF
 'our bread, your house, my friend, your people'
 մԵՐ հացը, ՃԵՐ տունը, իՄ բարեկամը, քՈՒ ժողովուրդը

b. Italian

il nostro pane, la vostra casa, il mio amico, il tuo popolo
 the our bread, the your house, the my friend, the your people
 'our bread, your house, my friend, your people'

c. French

notre pain, votre maison, mon ami, ton peuple
 our bread, your house, my friend, your people
 'our bread, our house'
 հաց մԵՐ, տուն մԵՐ

d. Mush

mər hats^h, mər tun
 our bread, our house
 'our bread, our house'
 մԵՐ հաց, մԵՐ տուն

e. Classical Armenian

hats^h mer, tun mer
 bread our, house our
 'our bread, our house'
 հաց մԵՐ, տուն մԵՐ

HD: To clarify, Classical Armenian and most Western European languages do not use a definite article for possessed nouns. However, Italian and SEA do use a definite article for possessed nouns. Mush violates this Modern Armenian tendency, and it does not use an article for possessed nouns.

14.3.1.4 Post-nominal possessors

Possessive adjectives can be placed after the noun. This is not found in any dialect. But like in Classical Armenian, the people of *Mush* say the sentences in (5).

(5) *Mush*

- a. $\widehat{dz^h}ern-e$ mzi
hand-ABL our
'from our hand'
 δ' ɛnlu δ ɯq δ
- b. b^hern-e k^hzi
mouth-ABL your.SG
'from your.SG mouth'
 β' ɛnlu δ ƿq δ
- c. sirt $\widehat{dz^h}əzi$ urar $\widehat{tʃ^h}-uz-a-\emptyset$
heart your.PL each.other NEG-want-TH-3SG
'your hearts don't love/want each other'
սիրուն ծ'ղզի ուրար չուզաւ
- d. $\widehat{dz^h}ern-e$ əndzi
hand-ABL my
'from my hand'
 δ' ɛnlu δ զնձի
- e. $\widehat{dz^h}ern-e$ $\widehat{dz^h}zi$
hand-ABL your.PL
'from your.PL hand'
 δ' ɛnlu δ ծ'զի
- f. lez urants^h, buk urants^h
language their, throat their
'their language, their throat'
լեզ ուրանց, բուկ ուրանց

Original page number 119.

14.3.1.5 Retention of prepositions

For many prepositions that have become postpositions in other dialects, here they have kept their original position, sometimes as a formative (6).

- (6) a. 'on our house'
- i. Mush
vər mər tan $\psi\delta\eta$ մ\δ\ր տան
on our house.GEN

- ii. Classical Armenian
 - i. *veraj meroj tan* ի վերայ մերոյ տան
to on our house.GEN
 - iii. SEA
mer tan vəra mēr տան վրա
our house.GEN on
- b. 'in our house'
 - i. *Mush*
met^h mər tan մըչ մըր տան
in our house.GEN
 - ii. Classical Armenian
 - i. *midži mer tan* ի միջի մեր տան
to in our house.GEN
 - iii. SEA
mer tan met^h mēr տան մեջ
our house.GEN on
- c. 'near me'⁴
 - i. *Mush*
mət əndži մըս ընծի
near me.DAT
ի միջի մեր տան
 - ii. SEA
indž mot ինձ մոտ
me.DAT near
- d. 'how many years before you?'
 - i. *Mush*
kʰaní tari arat^h kʰzne քանի՞ տարի առաջ քզնէ
how many year before you.SG.ABL
 - ii. *SWA*
kʰezme kʰaní dari arat^h քեզմէ քանի՞ տարի առաջ
you.SG.ABL how many year before

14.3.1.6 Vocative case

What is especially interesting is the vocative case; the vocative case is the ending /o/ <o>, and the people of *Mush* use it especially for proper names.

⁴HD: In Adjarian's original prose, it's not clear if he also proposes that Classical Armenian had the *Mush*-like order <մասն ինձ> /maut indž/.

Table 14.4: Vocative forms in the Mush dialect

	Mush		cf. SEA	
‘Oh Harutyun!’	fiáro	յաՌօ	ov harut ^h jun	ո՞Վ Հարություն
‘Oh Hakop!’	fiako	յակօ	ov hakop ^h	ո՞Վ Հակոբ
‘Oh Mariam!’	maro	Մարօ	ov marjam	ո՞Վ Մարիամ
‘Oh boy!’	láo	լաՌօ	ov lat ^h	ո՞Վ լաճ
‘Oh mom!’	mámo	ՄաՌմօ	ov mam	ո՞Վ մամ
‘Oh sister!’	k ^h uro	քուրօ	ov k ^h ujr	ո՞Վ քույր

14.3.2 Pronoun inflection or declension

Among pronouns, the following forms are worth noting (Table 14.5).

Table 14.5: Sample of pronouns in the Mush dialect

personal 2SG DAT ‘to you’	k ^h əzi	քռզի
personal 1PL ACC ‘us’	əzməzi, əzmi	զզմռզի, զզմի
personal 1PL GEN ‘our’	mər	մըր
personal 1PL DAT ‘to us’	məzi	մըզի
personal 1PL ABL ‘from us’	məzne	մըզնէ
personal 2PL ACC ‘you’	əzk ^h əzi, əzk ^h hi	զզքռզի, զզքի
personal 2PL GEN ‘your’	dz ^h ər	ձ՛ըր
personal 2PL DAT ‘to you’	dz ^h əzi	ձ՛ըզի
personal 2PL ABL ‘from you’	dz ^h əzne	ձ՛ըզնէ
demonstrative proximal SG NOM ‘this’	isa	իսա
demonstrative proximal SG INS ‘with this’	est <u>u</u> ov	էսուով
demonstrative medial SG NOM ‘that’	ida	իդա
demonstrative distal SG NOM ‘that yonder’	ina	ինա
demonstrative distal SG INS ‘with that yonder’	end <u>u</u> ov	էնդով

Finally, there are some very common forms (Table 14.6).

Table 14.6: Sample of other pronouns in the Mush dialect

‘why’	fiori	յօրի ^h
‘other’	le	լէ
‘now’	mka	մկա

After the possessive suffixes, the formative /i/ <հ> is added very often (7).

(7) *Mush*

dz^hi-ér-d-i lav i-n, vré-s-i k-ig^h-a-s
 horse-PL-POSS.2SG-? good AUX-3PL, on?-POSS.1SG-? IND-come-TH-2SG

HD: Adjarian did not provide a SEA translation, so the segmentation and glosses are entirely my (unsure) guesses:

‘Your horses are good, you come onto me.’

Ճի՛ռո՛ի լավ ին, Վրե՛սի կիգ՝աս

14.3.3 Verb inflection or conjugation

14.3.3.1 Changes in theme vowels and tense-agreement marking

In the conjugation of verbs, the Classical Armenian sounds /e, ē/ <է, Ե> have changed to /i/ <ի>, in the present, subjunctive present, future, and present perfect (Table 14.7).

Table 14.7: Theme vowel change from Classical /e/ <է> to /i/ <ի> in the *Mush* dialect

	Mush		cf. SWA	
indc. present 1SG ‘I like’	kə sir-i-m	կը սիրիմ	gə sir-e-m	կը սիրեմ
indc. present 1SG ‘he likes’	kə sir-i-∅	կը սիրի	gə sir-e-∅	կը սիրէ
indc. present 3PL ‘they like’	kə sir-i-n	կը սիրին	gə sir-e-n	կը սիրեն
	IND ✓-TH-AGR		IND ✓-TH-AGR	
indc. present 1SG ‘I see’	kə tes-n-i-m	կը տեսնիմ	gə des-n-e-m	կը տեսնեմ
	IND ✓-VX-TH-AGR		IND ✓-VX-TH-AGR	
subj. present 1SG ‘I say’	as-i-m	ասիմ	əs-e-m	ռսեմ
subj. present 1SG ‘I eat’	ut-i-m	ռւսիմ	ud-e-m	ռւսեմ
	✓-TH-AGR		✓-TH-AGR	
future 1SG ‘I will like’	piti sir-i-m	պիտի սիրիմ	bidi sir-e-m	պիտի սիրեմ
future 1SG ‘I will bring’	piti b ^h er-i-m	պիտի բ՛երիմ	bidi p ^h er-e-m	պիտի բերեմ
	FUT ✓-TH-AGR		FUT ✓-TH-AGR	
present perfect 1SG ‘I have seen’	tes-jer i-m	տեսեր իմ	des-adz e-m	տեսած եմ
present perfect 1PL ‘we have seen’	tes-jer i-nk ^h	տեսեր ինք	des-adz e-ŋk ^h	տեսած ենք
present perfect 2PL ‘you have seen’	tes-jer i-k ^h	տեսեր իք	des-adz e-k ^h	տեսած եք
	✓-PERF.CVB AUX-AGR		✓-RPTCP AUX-AGR	

In the imperfective, the Classical sound /ē/ <Է>, and in some places the sound /i/ <ի>, has been lost (Table 14.8).⁵

⁵ HD: For the *Mush* form /kə g^h-i-nk^h/ <կը գ՛ինք> ‘wee were coming’, Adjarian reconstructs this from a hypothetical form */kə g-e-i-nk^h/* <կը գեինք>.

Table 14.8: Merger of theme vowel /e/ and past marker /i/ the indicative past imperfective in the Mush dialect

	Mush	cf. SWA
1SG 'I was wanting'	k-uz-i-∅ կուզի	g-uz-ej-i-∅ կ'ուզէի
1PL 'We were coming'	kə g ^h -i-nk ^h կը գ'ինկ	gu k ^h -aj-i-ŋk ^h կու գայինկ
	IND-√-TH.PST-AGR	IND-√-TH-PST-AGR

But because of this change, the present 3SG and imperfective 1SG would have been identical; so to not confuse these words, the plural is used instead of the singular (Table 14.9). *HD: In other words, whereas the suffix /-nk^h/ is used to mark the only the 1PL in SEA/SWA, this marker is instead used for the both the 1PL and 1SG.*

Table 14.9: Use of 1PL markers for the past imperfective 1SG in the Mush dialect

	Mush	cf. SWA
'I was wanting'	jies k-uz-e-nk ^h յես կուզէնկ	jes g-uz-ej-i-∅ ես կ'ուզէի
	I IND-want-TH.PST-1SG	I IND-want-TH-PST-1SG
'we were wanting'	mənk ^h k-uz-e-nk ^h մենկ կուզէնկ	meŋk ^h g-uz-ej-i-ŋk ^h մենկ կ'ուզէնկ
	we IND-want-TH.PST-1PL	we IND-want-TH-PST-1PL

In the others, there is a simple distinction between how the vowel of the present is /i/ <ի>, while the vowel of the imperfective is /e/ <է> (Table 14.10). *HD: I would interpret these facts as stating that the theme vowel is /i/ in the present, while the theme vowel and the past marker are fused as /e/ in the past imperfective. Similarly, the auxiliary is /i/ in the present, while /e/ in the past.*

Table 14.10: Contrast between the present theme vowel /i/ and the past theme vowel /e/ in the *Mush* dialect

	Mush		cf. SWA	
‘(we) are’	i-nk ^h AUX-1PL	հլը	e-ŋk ^h AUX-1PL	ելը
‘(we) were’	e-nk ^h AUX.PST-1PL	ելը	ej-i-ŋk ^h AUX-PST-1PL	էլը
‘they strike’	kə tsets-i-n IND strike-TH-3PL	կը ծեծին	gə dzedz-e-n IND strike-TH-3PL	կը ծեծեն
‘they were striking’	kə tsets-e-n IND strike-TH.PST-3PL	կը ծեծեն	gə dzedz-ej-i-n IND strike-TH-PST-3PL	կը ծեծեն
‘they massacre’	kə dʒ ^h ard ^h -i-n IND massacre-TH-3PL	կը զ’արդ’ին	gə tʃ ^h art ^h -e-n IND massacre-TH-3PL	կը զարդեն
‘they were striking’	kə dʒ ^h ard ^h -e-n IND massacre-TH.PST-3PL	կը զ’արդ’են	gə tʃ ^h art ^h -ej-i-n IND massacre-TH-PST-3PL	կը զարդեն

14.3.3.2 Repetition of the auxiliary in the present perfect

Oftentimes in the present perfect, the copular verb is repeated (8).

(8) *Mush*

- a. fiori i-s dr-jeր i-s
why AUX-2SG put?-PERF.CVB AUX-2SG
HD: Adjarian didn't provide a translation, but my guess is: 'Why have you put?'
յօրի^h իս դրեր իս
- b. jérp^h i-s ek-jeր i-s
why AUX-2SG come-PERF.CVB AUX-2SG
‘Why have you come?’
յԵրփ իս էկեր իս

This is the same as the followings forms in the *Bayazit* subdialect (9). *HD: Note that Adjarian doesn't transcribe these Bayazit sentences. I instead transcribe them with an SEA accent.*

(9) *Bayazit* dialect with SEA pronunciation

- a. tʃ^h-é-s g-a-l-um e-s
NEG-AUX-2SG come-TH-INF-IMPF.CVB AUX-2SG
‘You are not coming?’
չԵ՞ս գալում ես

- b. úr e-s gən-um e-s
 where AUX-2SG go-IMPF.CVB AUX-2SG
 'Where are you going?'
 ու՞ր ես գնում ես

Original page number 120.

14.3.3.3 Hortative or imperative marker

The imperative form of Classical /t^hoł/ <թող> 'leave/let' (HD: SEA: /t^hoւ/) has shortened to /t^həχ/ <թղխ>, and sometimes simply as /t^h/ <թ> (10).

(10) *Mush*

- a. t^hχ mn-a-∅
 let stay-TH-3SG
 'let him stay!'
 թիւ մնա
- b. t^hχ as-á-∅
 let say-TH-3SG
 'let him say!'
 թիւ ասա'
- c. t^hχ ar-n-é-∅
 let take-VX-TH-3SG
 'let him take!'
 թիւ առնե
- d. t^h-ar-n-é-∅
 let-take-VX-TH-3SG
 'let him take!'
 թառնե'
- e. t^h-ert^h-á-∅
 let-go-TH-3SG
 'let him go!'
 թերթա'

14.3.3.4 Monosyllabic verbs

The Classical monosyllabic verbs /gal, tal, lal/ <գալ, տալ, լալ> have changed (Table 14.11).

Table 14.11: Monosyllabic verbs in the *Mush* dialect

	Mush		cf. SWA	
‘to come’	ig ^h -a-l	իգ’ալ	k ^h -a-l	գալ
‘to give’	it-a-l	իտալ	d-a-l	տալ
‘to cry’	il-a-l √-TH-INF	իլալ √-TH-INF	l-a-l	լալ
‘I come’	k-ig ^h -a-m	կիգ’ամ	gu-k ^h -a-m	կու գամ
‘I give’	k-ig ^h -a-m	կիտամ	gu-d-a-m	կու տամ
‘I cry’	k-ig ^h -a-m IND-√-TH-1SG	կիլամ IND-√-TH-1SG	gu-l-a-m	կու լամ

14.3.3.5 Causative suffix

The Classical causative (անցողական) formative /-ets^huts^hanel/ <-եցուցանել> form has been shortened to /-ts^hu/ <ցու> or /-u/ <ու> (Table 14.12, sentences 11). It is conjugated as the fourth conjugation class. *HD: To clarify, this causative suffix is /-ts^hən/ in SEA/SWA, and it takes the theme vowel /e/. But in *Mush*, this suffix is /-(ts^h)u/ and is conjugated with a theme vowel /u/.*

Table 14.12: Causative suffix in the *Mush* dialect

	Mush		cf. SWA	
‘I ask’	kə har- ^{ts^h} -u-sm	կը հարցում	gə har- ^{ts^h} ən-e-m	կը հարցնեմ
‘you.SG ask’	kə har- ^{ts^h} -u-s	կը հարցուս	gə har- ^{ts^h} ən-e-s	կը հարցնես
‘he asks’	kə har- ^{ts^h} -u-∅	կը հարցու	gə har- ^{ts^h} ən-e-∅	կը հարցնէ
‘we ask’	kə har- ^{ts^h} -u-nk ^h	կը հարցունք	gə har- ^{ts^h} ən-e-նյկ ^h	կը հարցնենք
‘you.PL ask’	kə har- ^{ts^h} -u-k ^h	կը հարցուք	gə har- ^{ts^h} ən-e-կ ^h	կը հարցնեք
‘we ask’	kə har- ^{ts^h} -u-n	կը հարցուն	gə har- ^{ts^h} ən-e-n	կը հարցնեն
	IND ask-CAUS-TH-AGR		IND ask-CAUS-TH-AGR	
‘I make swear’	kə hert ^h əv- ^{ts^h} -u-m	կը հերթավցում	g-ert ^h v-e- ^{ts^h} ən-e-m	կը երդուեցնեմ
	IND swear-CAUS-TH-AGR		IND-swear-TH-CAUS-TH-AGR	
‘I remove’	kə ver-u-m	կը վերում	gə ver- ^{ts^h} ən-e-m	կը վերցնեմ
‘you.SG remove’	kə ver-u-s	կը վերուս	gə ver- ^{ts^h} ən-e-s	կը վերցնես
‘he removes’	kə ver-u-∅	կը վերու	gə ver- ^{ts^h} ən-e-∅	կը վերցնէ
	IND remove-CAUS.TH-AGR		IND-remove-CAUS-TH-AGR	

(11) *Mush*

- a. t^h-ə-n hás-u
 NEG-AUX?-3PL bring-CAUS.TH
 ‘They won’t deliver’
 չըլ հա՛սու

- b. ptı mjer mal p^hit-ts^h-u-n, ert^h-a-n p^hit-ts^h-u-n
 FUT our ox kill-CAUS-TH-3PL, go-TH-3PL kill-CAUS-TH-3PL
 'They will kill our ox, let them kill.'
 պտի մեր մալ փիցուն, երթան փիցուն

14.3.3.6 Past participle

The past participle is formed with the formative */-er/* <ԵՐ>. But for passive (կրաւորակերա) verbs, the formative */-uk/* <ՈՒԿ> is also used. *HD: I think he means that intransitives in general use /-uk/, not just verbs with passive voice.*⁶

Table 14.13: Past participle suffix */-er, -uk/* in the Mush dialect

	Mush	cf. SWA
'died'	mer-uk մեռուկ	mer-adz մեռած
'died'	p ^h its ^h -uk փիցուկ ✓-PERF.CVB	satk-adz սատկած ✓-RPTCP
'broken'	kotr-uk կոտրուկ	kodər-v-adz կոտրուած
'written'	g ^h f-uk գ՛րուկ ✓-PERF.CVB	k ^h ər-v-adz գրուած ✓-PASS-RPTCP

14.4 Literature

For the Mush dialect, there is an extensive study by Mseriants (Մշերյանց; *HD: modern Russian: Mcerianç*) (*Մշերյանց 1897, 1901*)⁷ A summary of the same work is published in French by the same author (*Msérianç 1899*), and a second in German by L. Patrubaň in his periodical *Sprachwissenschaftliche Abhandlungen*, volume 1, page 271-288

It is surprising that in these works, the two types of groups for voiced consonants is not considered. This is something that a very common ear would have been able to distinguish with little intention.

There are various works that are published in the Mush dialect:

HD: I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

⁶*HD: Note that based on Adjarian's translations to SWA, these past participles seem to function like resultative participles (-adz/ in SWA), and not perfective conversbs (-el/ in SEA). But we can't be sure because he doesn't provide complete paradigms or sentences.*

⁷*HD: The original title that Adjarian gives is in the pre-revolution Russian alphabet: Этюды по армянской диалектологии.*

- Literature with the *Mush* dialect
 - General *Mush* dialect
 - * **Патканов (1875)**, volume 2, *Mush* dialect. The same was published in European transcriptions by L. Patrubàny in his periodical *Sprachwissenschaftliche Abhandlungen*, 1.241-271
 - * Գ. Վ. Սրուանձտեանց
 - – Գրոց ու բռոց. Պօլիս 1874
 - – Մանասայ. Պօլիս 1876
 - Original page number 121.**
 - – Համով հոտով. Պօլիս
 - – Հանդէս թռչոնց. Արեւ. Մամով 1884, page 389-392
 - * Արիստ. Վ. Սեղրակեան – Քնար Մշեցոց եւ Վանեցոց. Կղոշպտ. 1874
 - * Յ. Ամիկեանց – Մշու թռչուն օտար երկրում. Կռունկ 1862, page 386-390
 - * Մ. Դանիելեան
 - – Պարերգ, խաղ, պառաւներու աղօթք. Բիւրակն, 1898, page 313-4
 - – Յակօի վախենակ կարելք. անդ, 1899, page 329-330
 - * Վ. Արտակ – Պարերգ. անդ, 1900, page 122-3
 - * Գ. Տ. Զ. – Կաղ եզր, անդ, page 618
 - Bulanik vernacular
 - * Բենսէ – Բուլանըխ կամ Հարք գաւառ. Ազգ. հանդ. Ե. page 9-184, Զ page 7-108
 - * Ս. Հայկունի
 - – Ժողովրդական գրականութ. բեկորն. Արրտ. 1896, 556-7
 - – Սոյլամազ խանըմ, Արրա. 1896, 557-560
 - Alashkert vernacular
 - * Ս. Հայկունի – Ալաշկերտի հայոց առածները. Արրտ. 1894, page 200, 263-4
 - * Գ. Թ. Նժդեհեանց – Ալաշկերտի բանաւոր գրականութիւնից. Ազգ. Հանդ. Ե. 185-199, Ե 437-505
 - Aparan vernacular
 - * Գարեգին Սարկաւագ – Սասմայ ծոեր. Թիֆլիս 1892
 - * Բ. Խալաթեանց – Իրասի հերոսները հայ ժողովոյի մէջ. Բարիզ 1901, page 24-44, 74-76
 - Vernacular of New Bayazet villages
 - * Սեսեբերիմ Արծունի – Նոր Պայազիսուր գաղթական Մշեցոց նշանդրեցն ու հարսանիքը. Կռունկ 1863, page 385-400

- Sason vernacular
 - * Մուլատեան
 - – Սասնցոց պարերգ. Բիլակն 1900, page 121-2
 - – Հանելովլսեր եւ պարերգ. անդ, page 470-1
- Paghesh subdialect
 - * Թուխս-Կոռպօ
 - – Պարերգ եւն. Բիլակն, 1898, page 300-301
 - – Սիրաբանութիւն. անդ, page 651-2
- Khouyt vernacular
 - * 2. Կենճեան – Հարսանեկան պարերգ. Բիլակն 1898, page 739-741

Besides these, Sarkis Haykuni (Ս. Հայկոնի) has published 34 fables in the vernaculars of Arjesh, Artske, Bulanik, Aparan, Bitlis, Alashkert, Khlat, Hinis, in the Եմինեան Ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volumes 2, 4, 5 (Բ. Դ. Ե.; 1901-4), a folk song from Hinis (ibid., volume 6, 2., page 101), Manazkert (volume 6, 2., page 139). Unfortunately, these don't use scientific orthography.

Original page number 122.

14.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

14.5.1 Mush dialect

14.5.1.1 City of Mush

Adjarian's source: See [Патканов \(1875: 6-7\)](#).

Սանասուր նստոկ էր Սասուն, ուր պապու կըօքեր չըն թօղի օր ըդի սըթըէր ու յելավ խըստ էրէց ուր պապուն ու մամուն ու գ'նաց Բաղդադ: Ուր պապ նըստոկ էր փանչարեն, տեսավ օր ուր տղեն Սանասար կիգ'էր. ու ճանչավ ու ասեց:

– Ե՛յ, մեռնիմ քի մեծ կուռք. ի՞մալ զքո մատադ քաշիր բ'երիր. յար յէք՝ է մանցը՝ զմըկէլ լէ կը քաշես բ'երես:

Մամ, չընքի իաշապաշտ էր, նստավ ուր տղեկներն ապով արսունը թափեց:

Պապ առեց թուր ու սուր ու գ'նաց, կանչեց ու ասեց.

– Արի յԵրթանք, Վորթի, յԵրկրպաքութեն արա մեծ կըոքին, օր զըզի մատղեմ: ■ Ասեց տղին.

– Աբ'օ՛, թո ճուք կուռք շատ զօրավոր կուռք է. գ'իշեր լէ չոր թողլն, օր մենք ընտեր սըթըրվենք. յար յԵ՞ր՝ է մանցե՝ չուր մեկւ մատաղ լէ կը քաշէ ու կը բ'երէ: Առավ զողին ու մտան կորատուն:

Տղին պապուն ասեց.

– Աբ'օ՛, չԵ՞ դ'ու գ'ինաս օր մենք գ'ացինք՝ մենք պստիկ էինք. մենք զքո կոքի զօրութեն չընք գ'ինե. դԵ՛, դ'ու կզի քո կըոքին յԵրկրպաքութեն տուր, իշեմ իմալ կիտաս, ուսնեմ:

Պապն ասեց. – Հմլա, լա՛օ, ու կզավ յԵրկրպաքութեն տղվեց: Տղին ասեց.

– Աբ'օ՛, թո կուռք ի՞նչ զօրավոր կուռք էր. օր դ'ու յԵր՝որ կզար, իմ աչքեր մթնեց, թտեսա ի՞մալ երեցի: (Չընքի չհասավ օր առչի դրբին զարկէր. մալարի կօճկըներ չարձ՛ըկվավ): Ասեց. Ա՛բ'օ, աբ'օ, իդա հաղ լէ յԵրկրպաքութեն էրէ, տեսնենք ■ ի՞մալ կէնես, օր յես լէ էնես:

Ու հեղմ՝ լէյեր՝որ կճար պապ, տղին ասեց. «Յա՛ հացն ու գ'ինի. տերն կէնթանի» ■ ու գուրզ մի իշ՝ավ, ու գուր պապ խալիթեն յօթն գ'ապ գ'ետին վե իշ՝ուց: Առեց զգուրզն ու ինզավ մէջ...

Original page number 123.

... կըոքերուն, գեմեն լէ ջ՝արդ՝եց, ու առավ զարծըթներ լցեց ուր մալարի փեշ ու բերեց տղվեց ուր մամուն ուր ասեց.

– Մա՛մօ, իդոնք էրէ քղզի գէնաթ:

Մամ լէ կզաւ վզր քիթ ու բ'երնին, յԵրկրպաքութեն էրեց, ու ասեց.

– Գ'օհանամ քէնէ յԵրկին ու յԵրկի ստեղծօծ. գ'ա օր զմը զի ազգաս էրեցիր են զալըմի ծ'եռնեն:

Բ'երեց զՍանասար փսակեց, ու պապու տեղ դ'րեց վզր թախթին: Ըսի ընդեղ մսաց. դ'առնանք Աբ'ամելիքի վրեն:

14.5.1.2 Village of Karnen in *Mush*

Adjarian's source: This story was told by my friend Tigran Dimaksian (Տիգրան Դիմաքսեան; HD: SEA: /tigran dimakʰjan/, SWA: /dikʰran tʰimakʰjan/) when I was in Paris, and I wrote it down. He is from the village of Karnen, which is half an hour away from *Mush*. He was a previous student at the Istanbul Getronagan Armenian High School (Կեղրոնական Վարժարան). He escaped to Paris from the massacres. The dialect is very close, and the narrator is aware of the scientific method; thus he presents the story with a very exact scientific orthography. However when I was in Etchmiadzin, I learned from many people from

Much that the people of Karnen differ from the city for the pronunciation of the sounds /b g d/ <բ գ դ> and so on. Because of this, perhaps we have the sounds /b g d/ <բ գ դ> against some cases of /p t k/ <պ տ կ>.

- Բ‘արի լր‘ս քի, ախատեր թօ՛հօ:
- Վոյ Ասսու խերն ու բ‘արին, Ըոքո ջան:
- Ի՞մալ իս, ի՞նչ խեր հարցում (հարցուցանեմ) վրեւո, վըր ճժերուտ:
- Սախ (ողջ) մնաս. Ասված բ‘աշխէ թգքու զավկըներ. ըմմէն լէ սախ ին. թգքու ձ‘եռք կը պագ‘ին. Նստի, ա՛խատեր, Նստի. ջիշ մը ժըղիք (խօսի), բ‘ան մ՛ըսէ մժուկինք (մտիկ ընել), Ասվածըտ սիրիս. ոգքու էն մեգ գ‘ոլիսու գ‘ալիք նախու էրե:
- Հա տո աղեկ միտկըս բ‘երիր. Նստի ըսիմ:
- Արաբ ասկոհ տարին էր. իշօվ քարվընօվ զախիրա (պարեն) տարեր ենք ասկոհին. Են դ‘իւն օր եգանք, իմյընկերներ Բուլանըխից են. ուրանց տուն գ‘ացին են մինադ յօլ ու ռեվան (ճանապարհուել) էզա ի Մուշ. յիրգուն էր հասաւ Սրբ-Սիփանա տագ. Եփեյի քելեցի. լուսնյակ թամամ ելած էր. աստղըներ լէ գը փելգըդին հազ մ’ լէ տեսնամ օր քուրք մը յառջեկս յելավ ու ջղարէ (սիկառ) մ’ յուզեց. Ես լէ, դ‘ու գինաս օր ջղարա չըմ...

Original page number 124.

... քա՛շի. ըսի օր չըկա. քուրք քաշէց զօր ընել ու ձ‘եռք թալլեց չերս օր ջղարա իշէ. Ես լէ ակցի մը սրոհին զրգի, երսի վրա գ‘եղին յընգավ, ու հըմալ ճըկոցըմ հանեց օր սար ու ձ‘որ ձ‘են ավեց: Հեղմ’ լէ ի՞նչ՝ տեսնամ օր հինգ հօկի սիլալըխօվ քրու տրգէն (քարի տակէն) ո՛ուրս յելան ու վրես վգեցին: Ել գիցա օր մեռնէլու յա աբրելու սըհաթն է: Աստղընու զօրուտենօվ ժանգռող խանջալըմ կէր վրես, զթեկս քշթեցի ու միջ’վընին յընգա, մեգ երգու գ‘եղին շըռնեցի, հըմա դողորան ըսիմ, Ես լէ քնիմ տեղօվ յարալու էղա. հմա ախըր ի՞նչ էնիմ. մեգ մարտ հինգ մարտու ի՞նչ կըռնա էնէ. Վոր հասըլ (վերջապէս) զիս բ‘ոնեցին, ձ‘եռներս յետէկս կապեցին, ու սար տարան: Ել ի՞նչ օր իմ վրես եգավ, քու վրես յիկա Ասսու խերն ու բ‘արին: Հըրի լուց չարչըրգէցին ուշյընուց սօրայուցէցին օր զիս սպանին: Հմա Սատղընուց էր, դրհա մեռնէլուս վախս չըր Ե՛գի: Զիս կանգըցին ուրընցնէ իրեք շեք (քայլ) հեռուն ու զիսանջըլներ հանեցին ու ուրանց նստած տեղէն սըրըթմանին (շեշտակի) իմ ճըռնէրուն բաշլեցին զըրկել. ու Ես ուրանց զօրօվ մսիս միճէն խանջալ հանելօվ ուրանց կիդէնք (<կուտային, իմա՞ կուտայի>): Են սօնը մեգ լէ զթուր քաշէց ու վրես եկավ օր զգ‘լուխս կըդրէ. հըմա Աստղընուց էր, դ‘իմացէն քընի մ’ հօկի քրոթերէն բօնացին. «Տօ՛, դ‘ուք վօ՞րն իք յօդ. ի՞նչ կէնիք»: Զըրթեր չէ «Տօ՛, Եղեք նեճիր է ընգի ձ‘եռվըներս». ու մըր դ‘ին էզան: յիրարու հետ խօսած վախս մեզն գ‘ըլուխս լուսնյակին դ‘առցուց ու քըրթերէն հարցուց. «Կո՛ւո տու ֆլա՞ ի կուրմանչի (Տղայ, դու հա՞յ ես թէ քուրդ)»:

– Եզ ֆլա մէ (ես հայ եմ):

- Տօ ախաբէր դ’ու հա՞յ իս:
- Հա՞յ իմ խուրբան:
- Տօ գիղի բ’ըռնէք ըտոնք զգիայ (կամ արագ խօսած ժամանակ՝ սայ) գը չարչըրին:

Հրաման տըվեց յընկերներուն ու ըզքըրթեր մէզիզ մէզիզ կարեցիա, զթըվընթեր առան, ու ծեծելով չարչըրկէլով ուրանց գ’եղ տարան, մուղուրին թասլիմ էրին: յետկէն ընձի պատմեցին օր ուրանց կօվեր կօրեր են, փընդըռնելու յելած են, ու ուրանց ռաստ եգած:

Original page number 125.

14.5.1.3 *Bulanik*

Adjarian’s source: See Ազգագրական Հանդէս [Ethnographic Magazine], volume 6 (2.), page 12.

Չ’ախցպան Աղեկ աղլապ (միշտ) խսա կէներ (պատմել), կըսէր յէս շ’աղացն ենք, են մէկ օր իսկի մարդ չը մնաց մօտսի. հարքէս (ամէն ոք) զաղուն թողեց իմ ումուղով (յուսով), գ’նաց ուր տուն: յանգ’ան զահ էր (ուշ ատեն էր). մէնակ նըստուկ ենք, յէս տեսա դ’ոլ ու զուռնի ծ’են էկավ, դ’առնամ աչքիմ օր 10-20 կմիկ, հաքուկ-խփուկ պար բ’ոնած են ու կը խաղան: Յէս տեսա կնիկ մ’եկավ մըս ընձի, ըստց. «Աղեկ, յօրի՞ն իս նստի, յէլի խախցի»: Չարեց կտրավ, յելա բ’ոնի պար ու խախցա. աչքիմ աչքիմ տօ յա, իգա կնկա վրեն իմ քավօրքուր Ա-ի դալմէն է (զգեստ). յուշիկ մէ զշախուն հանեցի ջերէս ու զդալիմ մէկ փէշ կտրեցի. իցտ իմ կտրելուն կնկտիք աներեւութ եղան:

Են լուսուն գ’ացի քավօրօչչ տուն. ըսի ըշտէ իդա գ’իշեր հըմլա հըմլա բ’ան մէ պատահրավ. մարդ չափուրցավ. ըսի «Ձանըմ, յօրի՞ն չոք ավտունա. բ’երեք զքավօր քրօչ դալմէն սանք (տեսնանք)». դալմէն օր բ’երին՝ օղորդ օր մէկ փէշ կտրուկ էր. իմ մօտու կտոր լէ այնի (ճիշտ) եդ դալմի կտօրեն էր:

14.5.1.4 *Alashkert*

Adjarian’s source: See Էմինեան Ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 2 (Բ.), page 337.

Քախսի մի մէչ իրեք հատ քուա կէղնին. ետոնց սօվորուտեն լէ են էր օր յըմնօր գ’իշեն, ճամապներու վրեն կը կայսէն օր գ’եղածի - մէղածի ըռաստյիկէր, խապէն. ետոնք մախսուս յիրարուց հեռու կը կայսէն՝ օր գ’եղածիք գ’ինէն թէ ջոկ ջոկ մարթիկ ին:

Ավուր մէկ գ’եղածի մի կօվ մի կիտա ուր տղին ու կըսա. – Լա՛օ, տար իտա կօվ քաղաք՝ ծախս. հըմլա իրեք օսկուց պակաս չէղնի տաս. յընձի օր (ինչու որ) մէր կօվ համ խօրօս ա ու համ կաթնօվ:

Ես տղին եր, լուսուն շուտ առավ կօվն ու գնաց. Եսոնց իդարին լէ զատի մած (մնացած) եր Ես կօվ. իւլ մի գնաց, ըռուստ Եկավ յառաջի քուին, օր քախքից դուս կայսեր եր:

– Օղուր Եղիսի, դո՞՞ր կերտաս. հարծուց քուեն:

Original page number 126.

– Սադ Եղիսի. կերտամ քաղաք, ըսեց. իմ պապ ընծի ճամպեր աօր իտա կօվ տանիմ ծախիմ:

Քուեն կըսա. – Տօ՛, ի՞մալ կօվ. Ետի հօրտիկ ա. հայ, մըսի՛ (մի՛ ըսեր) կօվ, խըլու կը ծիծղան քու վրեն. թէ քզի միտք կա ծախելու՛ յեռուն խուռուշ կիտամ:

– Ախապեր, դը՛ գեն գնա. չը գ'հնամ դո՞ւր իս ծուռ, չէ յէս իմ ծուռ՝ իմ վրեն կը ծիծղաս, ըսեց ու քէլեց:

– Հա՛, հա՛, ըսեց քուեն. չուրի դու չը տանիս քաղաք, չավտընաս թէ Ետի հօրտիկ ա:

14.5.1.5 Aparan

Adjarian's source: See Գարեգին Սարկաւագի Սասմայ ծոեր, էջ 14-15.

Ժամանակօվ մեկ թաքավոր կեղնի, անուն Սենեցերիմ: Սենեցերիմին երկու տղա կեղնի, մեկի անուն Սանասար, մեկին ԱսլիմԵլիք: Սենեցերիմ ինք կռապաշտ՝ եր, տղեկներ ասվածապաշտ:

Խօշուն երեց ու գնաց երուսաղեմա վրեն կրիվ:

Յօր տարի քախքի բ'օլոր խօշուն չափունեց նստավ:

Թանգուտեն ընկավ քախքի մէջ. Թաքավորն ուր վազիր: դավրէշ խըլողի եղան՝ ու ընգան քաղքի մէջ. Երկու պառվու ռաստ Եկան, տեսան օր իրարու հետ կրիվ կենիս. հարցուցին թէ – յօրի՞ կը կռվիք:

Մեկ պառակ վերցուց թէ՛ Դավրէշ բաբա, թանգուտեն ընգեր ա երկիր, հացներսի՝ խըլուսեր ա. ընծի տղի մ' ունենք (ունեի), բ'երեցի մօրթինք կերանք. մկա ենի ուր տղեն չբ'երա մօրթինք ուստինք:

Վերցուց թաքավոր ուր վազիրին ըսեց. – Մեր թաքավօրուտեն իսկի մեկ թաքավօրուտենի չէ:

– Ըբա. ըսեց, ի՞նչ էնինք, վա՛զիր:

– Յետ դ'առնանք. նստինք մեր թախտի վրեն:

Ու սկսեցին իսեր ու խերյաթ էնել ու պատարաք էնել. պատարաքն օր երեցին պրծան, հրեշտակներ սրով, թրով իշ'ան Սենեցերիմի ասքարի մէջ, ու չ'արթեցին՝ ու սպանեցի ու կօտորեցին:

Original page number 127.

14.5.1.6 Manazkert

Adjarian's source: See Էմինեան Ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 7 (2.), page 139.

Հառավել, հառավել, յէշ,
 Հառավել, Մուսլո գոշէշ.
 Զեռսի թալեմ Աստծու փէշ
 Մզի ցորեն տա փէշքէշ,
 Ծախենք տակը մեր ռէսի բէշ,
 Չեղսի ծախին բօզ գոմէշ:
 Հելէլ - մելէլ շէկ կռտան,
 Հօտղներ, քշէք գէդ գութան.
 Օրթա հասնինք բուտան,
 Հա՛ մոնիմ քզի, Շէկօ, Կռտան:
 Տղա՛ Մանուկ քշա դէդ եզ,
 Գութան բանի քանդի սէզ.
 Ցորեն եղսի դէզ դէզ,
 Հա մեռնիմ Մանուկին ես:
 Քշա՛ Լաւանդն ու Խնձօրոն,
 Հանդա փոխսդ բերեց Կարօն,
 Մկա լծինք Շապազն ու Խերօն:
 Օր դմանհնա մզի ռէս Միրօն:
 Տղէք, ձէն հասէք գութնէն,
 Տաս տուն ա մեր բնատէն,
 Գութնի ակեր ճռովընան,
 Ճռովընա, ձէնիդ խուրբան.
 Հան, Խաղօն, Չմօն Եկան,
 Բերին մածնախառ թան,
 Իդ հաղսի կարծկինք գութան.
 Հա բավէ մըն, հաժավել:
 Մատաղ ձզի գմըշտան,
 Կըսեմ հօտղներ էրթան
 Պաղպաղ ջրով տղէկ հօվցան,
 Լվան, ղըվըռցուն, արծան:
 Տավար Եկավ, քնուց յէլան,
 Գութան լծին, խառզան առան:

Original page number 128.

14.5.1.7 Hinis

Adjarian's source: See Էմինեան Ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 4 (Դ.), page 93.

Կեղևի չեղևի իրիկմ ու կսիկ մի, ըգրանց լէ կեղևի տղէ մի. Եղ տղէն լէ իսկի բան չգինա. ևա կարդալ, ևա սանաթ:

- Եղ տղէն կը ծոի թաքավորի աղջկա վրէն, կըսէ ուր մամուն.
- Նանէ, գնա ընծի թաքավորի աղջիկ յուզէ:
- Տո տղա, լա՛օ, քու պապ աղքատ, ավուր հացի կարօտ, մենքյի՞մալ երթանք թաքավորի աղջիկ յուզինք. չէ՛, զմգի կը մօրթէն, դու լէ սանաթ մի չգինաս օր ըսիմ, հան տղէս սանաթ մի գինա:
- ՉԵ՛ նանէ, իլահ օր պտի երթաս յուզիս:
- յըրկուն օր տղի պապ տուն եկավ, տղի մամ ըսեց. – Հմլա բան կա. քու տղէն կըսէ գացէք թաքավորի աղջիկ յուզէք:
- Պապ կըսէ. – Տղա լա՛օ, խե՛լքսի թռուցե՞ր իս:
- ՉԵ, կեաքէ, կըսէ, պտի երթաս յուզիս:
- Չեղևիր տղի վրէն, կերթա տղի պապ թաքավորի մօտ, թաքավոր կըսէ. – Ընչի՞ համար իս եկի:
- Թաքավոր ապրած, քու աղջիկ պտի տաս իմ տղին:
- Իմ աղջիկ ի՞մալ տամ քու տղին. քու տղէն սանաթ գինա՞:
- ՉԵ՛, վոլա (արաբ. Կալլահ), չգինա:
- Գնա, զբու տղէն բի տսնամ:

14.5.1.8 Sason

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan], 1900, page 121-122.

Խորոտիկ, օսկի գնտիկ,
Դու զաղջիկ իտաս ինծիկ:
Բարձր Մարաթկի սարեր,
Ամուր կուլէն իւր քարեր,
Խըսմէթ էնէր իւր եարեր:
Հընչի Ե՞րբ ըսինք գէտ բան,
Ինչնենք պաղչան ու սայրան,
Զաղինք գէտ մանտրիկ ռեհան,
Տարինք դրինք խորըսթան,
Եղաւ սեւ օծի նըման,

Original page number 129.

Խաբերց զմղամ եւ զԵւան,
 Հանեց դրախտեն անարժան:
 Ելաւ, ուզր Հըլպու սաբուն,
 Կուլէր զաշուն ու զգարուն:
 Բարձր Մարաթկի խաչեր,
 Շուրջ ու բոլոր կանաչ էր.
 Աշխարհը երկիր կ'աղաչէր,
 Խըսմէթ ըներ սեւ աչեր:
 Շունշանորդի քօլոսով,
 Թու բան ի՞նչ էր մեր դունով.
 Կ'ելեմ ըսեմ մեծօրաց,
 Ինչնին զարկուն խանջարով:
 Չարկին խորոնւկ ու զարկին,
 Սարեց ելաւ սեւ արուն:
 Եարն էր գնաց ջուր մերուն,
 Լցես մեջ իւր կժերուն,
 Թալեց ուզր իւր թեւերուն,
 Թափաւ ուզր իւր փօթերուն,
 Լցուաւ մեջ իւր սօլերուն,
 Շարի շամամ ծծերուն:
 Երցու աղջիկ մեր դոկից.
 Բուռ մը չամիչ կրկմից,
 Պագ մը խաբեց չտուեց:
 Ես զացի Մշու դիմաց,
 Տեսայ դրներ կիսաբաց.
 Մտայ կ'առնեք թաժէ հաց.
 Անտեր շունեն մնացած
 Բերան բացեց զիս խածներ.
 Ըսծի ի՞նչ խածիլ պիտեր:
 Ըսծի գիրկ ծոցքը պիտեր:
 Դիման Մշու զացեր իմ,
 Լաշփետ Մշն բերեր իմ,
 Չարկամ վրամ թալեր իմ,
 Եարի դրնեն ընցեր իմ,
 Փեշտիմալ գօտն փրցեր իմ,
 Սեւ աչուըներ սրբեր իմ:

Original page number 130.

14.5.1.9 Khouyt

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan], 1898, page 739.

Աման էր երկինք հովս անուշ,
Սիրականիս քունն անուշ.
Տարին տասներկու ամիս՝
Թօռմար խնծորն ի գօտիս.
Խնծորի կես խածուկ էր,
Չորս քեօշեն արծուկ էր.
Տանիմ իտամ ոսկերիչ,
Շինէ մատնիք ապլճան,
Տամ եարոշ՝
Իր քրոջ:
Աման էր երկինք հովս անուշ՝
Եար խորոտիկ, պաքս անուշ:
Տօ՛, տղա՛յ, տղա՛յ, քոլոսով՝
Սինչ Ե՞րբ ընցնիս մեր դրնով.
Չարկինք քեզ խանջար խորուն,
Ելսի քու կարմիր արուն.
Աման էր երկինք եւ այլն.
Աղջիկ քու անուն ի՞նչ ա.
Աղջիկ քու անուն Շուշան.
Ելիր երթանք Սուլր Նշան՝
Օսկի մատնիք քեզ նշան.
Հարիր ուզես՝ հազար կիտամ.
Աման էր երկինք եւ այլն:
Կես գիշերուն դուրս ելայ.
Մատղաշ ամպիկ մ'էր ելէր,
Դանդաղ ծնիկ մ'էր թալեր,
Բոկիկ հետիկ մ'է գացէ.
Առա գիտիկն ու գացի,
Գացի կայնա գոլիսընուն:
Վարդեր փըռուկ էր երըսնուն,
Երկու ծծի մեջ նշան կէր,
Չոգայ թէ զնչան պարեք,

Original page number 131.

Գլորա զըստաւ ինկայ,
Կանչի Սուլը ու Սրբորեք,
ՄԵԿԻԿ չեկաւ երեւան,
Սուլը Սարգիսն էր Խորուսան:

14.5.2 *Paghesh* subdialect

14.5.2.1 *Paghesh*

Adjarian's source: See *Էմինեան Ազգագրական ժողովածու* [*Eminian Ethnographic Journal*], volume 4 (Դ.), page 93.

– Այ տղա, ես քե, դու ձի:

Աղջիկն ու տղին սիրեցին իրուր: Աղջկա աչք ճամբախն է օր ուր ախբեր իգա, չտեսնա ինավշիկ. իշկեց օր ախբեր զատենց եկավ, ախջիկ յիմցուց ինավշկա: Դողուն առաւ աղվզուցան, եկավ, գնաց, ելման մտավ ջաղչի քարի տակ: Աղջիկեն ախբերն եկավ, զատ էփեցին, կերան, քնան չուր ի լուս: Ախբեր կու կելի, եկ գնաց նեչիր. աղվեզ ելման եկաւ աղջիկեմ մօտ. ուտեն, խմեն, քյոֆ էրեցին ուրանց: Մէ ամիս, էրկու իրեք ընցավ մէշտեղ, աղբեր իշկեց օր քոռշ փոր օր զօր՝ օր զօր կուրի, օր այր զօր միզար կու բանձրնա:

– քո՞ւրո, ասաց տղին. Ես տեղ մարդ չկա. Եղ յը՞մալ բան ա. կիշկիմ քո մեզար օր այր զօր կու բանձրնա. թէ մարդ ունիս, գաղտուտ կու պէիս, թէ՛ր ես տեղ, աշկարա պսակիմ քու վերին. հալալ իրիկ կնիկ եղեք, իսան օր կա՝ մեղաց վորդի ա:

– Հավա՛ր, աղբեր, դու եղա խօսք յի՞նչ խօսք ա ծի ասեցիր. Ես իմ խօր անվան մօտին չե՞մ ամչնար օր դու ծի եղ խօսք կասիս. Ես եղ բան երո՞ղն իմ:

– Հըպա, քո՞ւրո, եղ քո միզար յօրի՞ն կը բանձրնա:

– Տախտ կապիլի, նոան իսատ մի գտա, թալեցի բերանսի. Են տեղացն փորս ուռաւ:

14.5.2.2 *Arjesh*

Adjarian's source: See *Էմինեան Ազգագրական ժողովածու* [*Eminian Ethnographic Journal*], volume 2 (Բ.), page 323.

Ժամանակաց մեկին Հարճեցու մէջ Զիլանաձոր մէ մարդ մ'կեղի:

Ետ մարդ յէլավ առավ ուր բեռ, գնաց սարի միջու ջաղազ աղալու. հալա ջաղչի մօտ չը խասեր էր, ջաղջրպան որու յէլավ, չուան եզնից արծուց, բեռն խուրճու պէս թալեց ուր շալակ, տարավ ներս:

Original page number 132.

Եղ մարդ օր եղ բան տեսավ, շատ վախեցավ, ասեց.

– Վալա, եսիկ ինձ էլ կսպանա, բեռն էլ կուտա, եզն էլ խետ. ապա ի՞նչ ենիմ, Աստված, օր ենպէս ա, ես պտի փախիմ:

Զարշապան բեռան բերանը քակեց, ցորեն լցեց օղունի մեջ, իրիշկեց տեսավ օր բեռան տեր չեկավ, յելավ դուս, տեսավ օր են մարդ կը փախի, բօնաց.

– Տո՛ աղբէր, մի՛ փախի, արի՛ արի՛:

Են մարդն էլ ասաց. – Տո վալլա, ես քո դուվաթ տեսա, քեզմէ վախեցա, դու քու Աստված. բեռն էլ քեզի, եզն էլ քեզի, ինձի բան մ՛ ասեր, ես թօղեմ երթամ:

14.5.2.3 Village of Arinjkus in Artske

Adjarian's source: See Եմինեան Ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 4 (Դ.), page 201.

Դավիթ ծուկ մ՛ կը բերա՛ կուտա պառվուն պախ:

Պառավին էլ իրեք խատ աղջիկ կեզի:

– Պա՛ռավ, կասա, առ զիմ ծուկ, ամանաթ պախա:

Պառավ կասա. – Խա, կը պախիմ, ամանաթ օր կա՛ դրյամաթ ա:

– Պա՛ռավ, ասաց. յան երկու, յան իրեք օրեն կուզյամ:

– Ծուտ արի, օր անզյան գյաս, կը նեխի:

Դախրիշ տուեց ծուկ մըտ պառավ պախ, գնաց:

Պառավ ասաց. – Վերցէք ծուկ, պախեք, չեղի զայ եւեք:

Եղա աղջիկներն ա, վերցին եղ ծուկ պախեցին:

Աղջիկներ իշկեցին օր մ՛ երկու օր դավիթ չեկավ:

Քշեց չանք ամիս մ՛ եղ դավիթ չեկավ:

Պառվու ջոջ աղջիկն ա, վերցրուց ուր քուրվըտոց.

– Ա՛նչի, յելի ծուկ բեր, ուտենք, պաս-ցամաթ մեռանք:

– Ա՛նչի, եսի ամանաթ ա, ամանաթ օր կա՛ դրյամաթ ա:

– Ելի՛, բե՛ր, ուտենք, եսի մոռցեր ա:

Ելան ծուկ բերին, իրեքով էլ կերան:

Պառավ խաբար չէ աղջիկներ ծուկ կերած են:

– Մա՛րե, քու աղջիկ դարվիշի ծուկ կերավ, ասաց պատի աղջիկ:

– Աղջի, ասաց, դու յօրի՞ն կերար, մենք ի՞նչ ջուղաթ պտի տանք:

Original page number 133.

14.5.2.4 Village of Dapavank in Khlat

Adjarian's source: See Եմինեան Ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 2 (Բ.), page 376.

Թաքյավոր մ' կեղի, իւետ մեկ լալէ մ'. գելին կերթան կը պտուտեն. Եղա թաքյավոր լէ զսկի ավլադ ու թավլադ (որդիթ) չուներ: Կերթան մեկ դավորէշի մ' զռաստ կիւզյան: Դավորէշ կասա.

– Թաքյավոր ապրած. Ես գիտեմ դու ինչի շուր կիւզյաս. տղէ մ' ապօվ շուր կիւզյաս. արի քը մի իւնձոր կուտամ, կես դու կեր, կես սուլթան թ՛ուտա. Աստված քը երկու տղա կուտա. մեկ տղէն լէ խավլ երա օր տաս ծի:

Թաքյավոր խավլ երաց, Էլավ գնաց ուր տուն. ինչ որ կես ինք կերավ, կեսն ետուր Սուլթանին: Ին ամիս, ին դան, ին դագրզա մնաց, թաքյավորի կնիկ պարկյավ երեր ջուկիթ մ' տղա: Տղէր ջօջան, Եղան տաս տարեկան: Աւուր մեկ դավորէշն Եկավ, տեսավ օր երկու տղէն հոլ կը խահն. ասաց.

– Կա ու չկա, Ետուր իմ իւնձորի տղէկներն են:

Կանչեց զեն երկու տղին. պստիկն չԵկավ. ջոջն երեր, ասաց.

– Արի, Երթանք, քյո խօր տուն տո՞ւր ծի շանց:

Տղէն ընզյավ առջեվ, տարավ, ասաց. – Եսա իմ խօր տուն ա:

Դավորէշ մտավ ինե, տղի խօր տուն սալամլըդ կապէցին առէչ, ասաց. – Թաքյավոր ապրած կեսա. դու քյո խօսաց տէ՞րն ես:

Ասաց. – Իսա, Ես իմ խօսաց տէրն եմ: Բերեց գերկու տղէն կայսեցուց դարվէշի առէջ, ասաց. – Վո՞ր մեկ կը վերուս, վերցու:

14.5.2.5 Villages of New Bayazet

Adjarian's source: I personally wrote down the samples from the New Bayazet villages during my summer travels in 1907.

14.5.2.5.1 Yeranos village Adjarian's source: Migrated from the village of Khas-tur in Alashkert.

Արի Եթանք մեր արա ջ'րինք. Խա՛չօ, գ'նա ջ'ուր բ'ի, արտ ջ'ըրինք, արտն ըռթընա՛: Եթանք չայիր, տեսանք քաղէլու չէ՛: Գ'ացինք տեսանք քաղէլու չէր: Անձրեվ գ'ա, թըխ երկընցու չայիր, Ես վախտ կը քաղինք: Լա՛օ, դ'ո՞ւ իս գ'ացէր իս կերցուց չայիր: Հա, յես իմ գ'ացէր իմ կերցուց: Օչխար քում, չայիր...

Original page number 134.

... քում. տո՞ւրի, տանիմ մեկ լէ կերցում: Օր դու չկերցուս, օ՞վ կերցու: Հերու շատ անձրեվ Եկավ, արտերն շատ երկընցան, դան լէ չբ'ըռնից, հաց լէ չեղավ, շախտեն տարավ

* *

Նիկոլա թաքավոր, Ճավճավաց յերանալ առավ ելլը Եկավ Գյօքջէն, հազար ութը հայրիր քանար ութ թվսին. մզի բ'երեց եստեղ. Ալաշկերտու խաստուրու բ'երեց. իցա գ'եղ լէ տրվից մզի. օխտ տարի թարինսութեն տրվից. ծ'զի ասիմ օխտ տարով յէտ կապեց մզի խարջ ու խարաց: Տալիզա մօվկով կար. Եկավ ելլը պահից. Ես խարջ կապեց մզիկ, յավալ կապեց մէ մանեթ, Երկու երեց, իրեք, Ետեվ չորս, Ետեվ հինգ, Ելավ չանքի հիմի տան գ'յօխ տարեկան տրսնըշորս մանեթ վացցուն կապեկ. Ես սահարես մընք արջունական խարջ կիտանը: Դ'առնանը մէշէք. մէշէքն երից պօշի (ռուս. մաքս), առավ միննետ (կամ նաեւ մզնէ՛ ի մէնջ) առարին հիցցուն. հիմի դ'արձ'ավ փետին, երից մի մանեթ. ծովերեն լէ պօշի կառնէ հիմի մզնէ:

14.5.2.5.2 Adamxan – Քզի օր հօքի կէր՝ մկա դ'ոպ շուտ էր մէռէ:

– Օր քօ հօքի եղնի՝ ընչի՝ մզի կը չարչորես եռ դրար. մզի ջ'ուր չս ի՞տա, մեր արտեր ջ'ոհինք:

– Մեռնիմ Ասծու դիվնին. օր ախապէր լավ ըլնէր՝ մէկ լէ ուրին կըստեղծէր. մկա դ'ու քու ախապօք քանդող իս:

– Դ'ու փիս մարթ իս. քօ հօրօխբ'ըրտիք զըկեր իս, կօղորդեր իս. կայներ իս կօրշնըվիս՝ գ'եղօվ ել խաբով չինք:

– Օր դ'ու լավ եղնէր քու ավարուոց հետ՝ քու բ'երան կերյարա չէր ընգէ:

– Իմ չընգեր ա, քօն կ'ընզնի:

– Խսա գեղ, ինա գեղ, հմէն լէ ընձմէ հազ կէնին. քի պէս դ'եվ մարթ հազ չէնա:

14.5.2.5.3 Dzoragegh Յէրկուն օր Եկանք առաջ քառսունուչորս տուն Ենք. հիմի դաֆթրին հարուր քանար ութ տուն ինք. Ես հօղով չինք գյառնա կառավօրվինք. Եղեր ինք մկա Երկու հարուր իծծուն...

Original page number 135.

... տուն. ապրուստ մի չեղնի. խարջ շատըցե, խարաց լէ շատըցե. թաքավոր լէ ծով իւլեր ա ծ'երնէ մզի. մզի փայ չկա. հարուր սէլ խոտ լէ կը կէրցու ծ'ուկ առնող մուշտարի. բիրադի (բոլոր) Յէրեվանու, Քյավառա կիգ'ան, յօթն ավուր ճամբահ կիգ'ան, խոտ կը կէրցուն, Ես հօջի խարջ լէ մենք կիտանք. մացեր ինք հեսիր: Մէկ մէկ մարթ լէ թուրքեր կը գ'օղնան տանին սպանին: Մկլօրսի սպանին մէ մարթ, Ել մի՛ հարցու: Թաքավոր զմմէն լէ քրթերուն, հայերուն փարա տրվեր Ե, մզի չի խտա: Հէրու անուն մեր գեղ հաց չէ Եկե. տեղ սար Ե. մրսեր, ցուրտ տարեր Ե. ժանգ լէ զարկեր Ե. սկի պտուղ չինք ստացե՛ր ի:

14.5.2.5.4 Tsakkar Մզի Ճավճավյերասալը բերեց էս գեղը. օխտը տարի խարշը շառավ. յետո դ'արձ'ավ առավ տարին մե մանեթ երկու մանեթ, իրեք, չորս, խինքի մանեթ. մկա լէ կառնի 14 մանեթ տնական: Ծօվերէն մզի զրկիր ի. ջ'ախչ'ըներէն լէ կառնի փող, երկու անգ'ամ, համ գըլտիս, համ դախոր: Ելման մէշեներէն մզի զրկիր ի. մէկ փետ մզի վրա երիր ի խինգ մանեթ. խաց լէ չեկավ. քամին քաշեց. հիմի չինք կառնա մըր աղեկներ պահինք. անծրեւ չի գ'ա. չօրուքեն տվիր ի մը վրեւ: Արազա ափիներու թուղթեր եկած ին մի չայիրներ, մըր արտեր կերցուցած ին. մզի նեղութեն կիտան. կիգ'ան մզի վրա, մըր չայիր կը կերցուն, մզի գիւլլօվ կը զանին:

14.5.2.5.5 Gölköy Ահմէտ աղի գ'եղ մեր քյաֆշնի կից, Աթաշ՝ Ելման քուրթի գ'եղ ա. մեր սար կը կերցուն, մեր մալ կը գ'օնլան տանին: Հո՞ւ կը վախէնանը. թվանք չունինք օր երթանք կոհիվ էնին, զընդոնց սպանինք, հո՞ւ հո՞ւ: Թուղըն օխտ ավուր ճամբախ կիգ'ա մեր մայի արօս կը կերցու. մեր պապական մուլք՝ օր Ալաշկերտու եկեր ինք, մեր ծ'եռնեն ղլած ա. մկա մեր մալ կը փիտնա. մեր մայի խաթեր գ'ացեր ինք, առեր ինք, յօրեն ինինգ կոհիվ կենինք. չընք իշխընա մօտենանք: Թվանք օր եղնի՝ մենք ընդոնց սկի չընք հաշվի մարթ. հմա օր չկա... կը վախէնանք կը փախնինք: Տարեկան մզնէ տասը մալ ղլին տանին. քսան հատ լէ օչխար...

Original page number 136.

... կը տանին: Հաց օր չունինք. ճժեր լէ անօթնէ է օր մէկ կը մեռնին. լայլաջ ինք: Մեր ծով լէ մեր ծ'եռնեն առած ա. մզի լէ փարա չկա օր գ'անգատ էնինք: Գ'անգատ լէ երեր ինք, չըն հա՛սու (ոչ հասուցանեն): յԵրեվընցին կիգ'ա մեր արտեր կը կերցու. օր երթանք ընդոնց տավրին լէ մօտենանք՝ մզի կը զարկին կսպանին. ծովը մերն ա կըսին. երկու վերստ տեղ ծօվու բ'երնեն չուր ելսի վեր՝ մզի կը հասնի:

14.5.2.5.6 Upper Adyaman Յես իդա տեղաց ախչ'իկն իմ. իդա տեղաց լէ հարսն իմ. իդա տեղ լէ կարքըվեր իմ. իմ անուն լէ Սանամ. օր եղեր իմ Չաչանա տարվա ճիծն իմ. ս՞կտ լէ ծերացեր իմ. Էլ մկա չմ կառնա բ'անի գ'օրծի էնինի. մարթ պտի օր ընծի պահա. Էլ ի՛մալ ապրիմ օր ինծ ապրուստ չէնին՝ չուր օրիկն ի մահուն: Մեր լեզուն էնմալ ա: Իմ մարթ վըր ընծի տըսնթինսգ տարի կէղնի օր մեծ ա: Դէ, յես ինչ գ'ինամ օր գ'ալու ժամանակն չուրի Չաչանա կոհիվ՝ ինչ խդար կը քաշա. չմ գ'ինա: Իմալ օր ոռուն Էկե Ալաշկերտ, հօնգուց օր բ'արձ'ած էկած իդա տեղ, յես ինչ գ'ինամ ինչ խդար ժամանակ կը քաշա օր Չաչանա կոհիվ էղնի. մըր (մօս) ընծի յատնի չէ: Խօ իմ գ'օխն լէ չմ կա'պի եդա սուն. բելքի լուսուն լէ մեռա: Թըխ իմ անուն լէ մնա ախշըրքի երես, թէ լավ թէ վատ իմ անուն լէ թըխ մնա մը ախշըրքին:

* *

- Դ՞ո՞ր կերթաս:
 - Կերթամ յարտ:
 - Են մարթ են տղին կը խանչա. յօրի՞ կը խանչա. ի՞նչ կըսա՝ ընծի թօխ ասա.
- Եստեղին յէս կը լսիմ:

14.5.2.5.7 Lower Karanlug Adjarian's source: Migrated from the village of Man- gasar of Nahen.

- Օ՞նօ, յո՞ւստ գ՛ուգ՛աս, ո՞ն՞ր կերթաս:
- Տնեն կիգ՛ամ:
- Օ՞նօ, ո՞նւ կյանոնա՞ս մեր խին խօսքերօվ ասես. թօխ ես պարօն գ՛ոի:

Original page number 137.

- Գօ յէս խալիվօրսեր իմ. Ել չեմ կյանոնա բ՛ան ասեմ:
- Ընչի՞ չես կյանոնա. հալա ո՞ու շատ կապրիս:
- Խօսքըս չընցնի. խարսի կուշտ խօսքըս չընցի. աղի կուշտ չընցի. ժամանակս
անց կեցեր ա. գօ խօսքս օր տուն չընչագ՝ գ՛եղի մէշ Ել սկի չընցի: Մէ վախս օր
կէլսինք տանիս կը բօրինք «տղա», արի ո՞աս», մէկի տեղ սաադ գ՛եղ ժողովին
կը գ՛ին: Մկա իմ տղին Ել կանչեմ, կ՛ասեմ մէ թաս ջ՛ուր տու, Ել չի ուզա գ՛ալ
մըս ընծի:

14.5.2.5.8 Avdalaghulu Adjarian's source: Migrated from the village of Küp- kiran that is near Mangasar.

- Մենք թօկիորանա Էկեր Ենք Եստեղ. Նեղութէնի խամար Ենք Էկը. գօ Եստեղ
շենլոք Ենք շիքտ: Մընք Էկանք՝ Ավիալ աղան Էր ես գ՛եղացի. քուրթ Էր ինք. Ենի
քօչեց գ՛նաց. մենք իկանք նստանք Եստեղ, առու խանցինք: Իմալ օր Մանկասարցու
լեզուն ա, Էղմալ Էլ գօ մեր լեզուն ա: Մենք ու Մանկասարցիք ինսութ դ՛ըրկից
Ենք: Գօ ինոնք Եմալ օր Էնդեղ ին նստած, մենք Էլ Էնդուց կշտի խետ Եստեղն
Ենք նստած:

14.5.2.5.9 Alikrykh Մեր գ՛եղացիք գ՛նացինք նաշալիկի մօտ. ասաց. դիվան կուզեմ: Էլավ Էկավ թալեց ճպօտի տակ, Ետոր լավ շ՝ արդ՝ եց. խօնչան կըտրավ. օր կտրավ՝ խելք գ՛նաց. թթէն խեղեղի պէս արուն այրծավ, լեզես. տեսանք օր խելք գ՛ացեր ա, խօղաթըթախ ուր առանք գ՛ացինք յախր՝ ուր. Եղ յախր՝ որի դ՛եմ շ՝ ուր թալինք վրէն. շ՝ ուր գ՛նաց գ՛նաց, աչքեր բ՛ացեց, սեվ սիվտակը դ՛եղնավ: Նոր վերցինք դ՛րեցինք ծ՝ յանքըներու վրէն, առանք Էկանք գօ մեր տուն: Տէր Մարգ՝ արն օրէնքեց, մնաց յօթն օր՝ ութն օր, գ՛երընդ՝ ին դ՛ըրեց վըր թէվին, գ՛նաց

բիար (քաղելու). խզարմամասի քաղեց, երկու օր քաշեց, մըզ բիարին մեռամ: Մկա քեզնէ ու ձ'եզնէ կը խարցում. սուչ վի՞ր կեղի:

* *

- Ե՛, դ'աս արի, դ'ո՞ր կեթաս. կայնե յես ել գ'ամ:
- Վորզեր իմ. յես զօ բ'ան ունիմ, կը վազիմ կեթամ. Ես տղեյներ գ'նացին. անգաջ չեն են. Ետոնց պիտի խասնիմ, գ'ինա՞ս:

Original page number 138.

14.5.2.5.10 Zolakhach Adjarian's source: Migrated largely from the village of Ziro and from Hamur.

- ՄԵլքոն, խին բ'աներուց զրուցա, վարժապետ թօղ գ'րա:
- Տօ չմ գ'ինա ինչ պատմեմ. մեր պապեր Եկած ին եստեղ. թուրք էր նստուկ. թուրքերուն խանեցին տարան Մազրի մահալ, մենք մացինք եստեղ:
- յո՞ւստ գ'աս:
- Տնեն:
- Եդ օծլուշաղի խետ ինչ կը զրուցիր:
- Ակի. կասի քի մէ փարչ Թոլաղրանա բ'երած Մարգ'արի տուն. մկա կուզեմ չի իտան. կասեմ յօրի՞ չս իտա. կասեն ձ'եզի պէտք ա, մեզի ել պէտք ա: Դէ, եստոք գ'րա. Եսքան թօ՞լ ա: Կուզես ուրիշ բ'ան ել ասեմ: Մեր կանամի խամող (անջուղ) ա. ջ'ուր կուզեմ, չս ի տա. Խաչօհ մօսեն գ'նացի ուզեցի՝ չտվեց, քֆորց, ասաց չմ ի տա. յօրի՞ ես Եկե վըր իմ ջ'րին:

14.5.2.5.11 Lower Gyuzeldara Adjarian's source: Migrated from Nahen, Gulasor, Ulikend, Kumlubucak, and Leter.

- Տղա՛, դ'ո՞ր կերթաս. դ'նա դանչա խսամի Ավօյին գ'ա՛:
- Բ'արիհիկուն, խեր ա. ընչի՞ ես դանչէ, խսամի:
- Երթանք մեր տղին ախջ'իկ ուզենք:
- Ասված աջ'օղա:
- Ելան գ'նացին հարեվանի տուն:
- Բ'արի յիրիկուն. բ'արօվ Եկաք. նստեք. խեր ա ես վախտ ձ'եր գ'ալ:
- Խեր ա, փառք Աստուծու. դ'ու ընծնից խարցու. Եկեր Ենք բ'արեկամութեն կը խնդ'րենք. ախջ'իկդ տու մեր տղին: Քեզնէ լավ մարո՛ չենք կառնա դ'ըտնի:
- Դէ վօր եղմալ ա, ձ'եռդ բ'ե պաչեմ:
- Տղա՛, բուտովկեր դ'րեք, քեֆ անենք:

14.5.2.5.12 Upper Gyuzeldara Adjarian's source: Migrated from the village of Iritsu, from the village of Vanki, from Korun, from Musun, and from Ardzap.

Ժողվեր ինք, ըսեցինք. արեք երթանք զօզան. կես մ'ըսին չենք իգ'ա, կես մ'ըսին կիգ'անք. յես լէ ինադ էրեցի, ըսի կերթամ: ...

Original page number 139.

Մկա կըսեմ թէ չերթամ. մեր կընկըտիք լէ խայիլ չեն. կըսին մենք չկընանք երթանք, չընք Ե՞րթա սար բեր. չընք կառնա, հեռուն ա ճամբախ. օխչար կթինք ու բ'երինք հա Եդա տե՞ղ: Մկա կըսեն. բ'արծ'ենք մեր տներ՝ երթանք մեր զօզանատեղ: Են վախտ մզիկ ըռահաք կեղնի. մէ ամիս երկու կը մնանք Էնդեխ, երկու ամսով յետո կիշ'նենք կիգ'անք մեր գ'եղ:

14.5.2.5.13 Zaghalu Adjarian's source: Migrated from the village of Yoncalı in Mush.

Յես ըսեցի. տերտեր, արի երթանք սար, քօլիկըմ ծածկա, մանինք մէչ: Վո՞ր տեղ երթանք. խերուգ'ացինք Ներդի-Խարանլուղի սար. Ես տարի՞ դ'ո՞ր երթանք: Տերտերն ասաց. արի, ըս տարի լէ երթանք Վերի-Գօզալդարա. մեզի կըսեն Էնտեղ: Խօվ ա. Են տեղաց մարթ լավ ա, աղեկ ա. մեր յերկրի մարթ ա. Էնդոք լէ մեր յերկրեն էլ էկե. ինչքան չեղի մեր պատիվ կը պահեն. մեզի լավ աչքով կիշկեն: Խոտ լէ ատնօվ ա. կըսեն յեղ լէ շատ կեղնի: Մկա տերտեր ընծի բ'երեր ա Էստեղ, ինք լէ թօրկէ գ'ացե:

14.5.3 Note on migration

Note: Of the remaining villages of New Bayazet, the Mush dialect also contains Upper and Lower Kyolaghran, Lower Aluchalu and Gedakbulag. Kyolaghran migrated from Nahen, Yoncalı and Krakom; Aluchalu migrated from the Bayazit village of Çakırbey, from Van and Maku; while the people of Gedakbulag from Leter, Mush and Khlat.

The three have the sound /χ/ <χu> instead of /h/ <h>, and the conjunction /le/ <l̥t> instead of /al/ <wl> 'also'. They use the present forms like in Table 14.14.

Table 14.14: Monosyllabic verbs in villages of the Mush dialect

	Mush villages	cf. SWA
'I come'	k-ig ^h -a-m կիգ'ամ	gu-k ^h -a-m կու գամ
'you.SG come'	k-ig ^h -a-s կիգ'աս	gu-d-a-s կու գաս
'he comes'	k-ig ^h -a-n կիգ'ան	gu-l-a-n կու գան
'I give'	k-it-a-m կիտամ	gu-d-a-m կու տամ
	IND-√/-TH-AGR	IND-√/-TH-AGR

The copular verb in the present 3SG is /a/ <ω> ‘is’.

The first conjugation class ends in /il/ <ḥl> (Table 14.15).

Table 14.15: Verbs with /-il/ in villages of the *Mush* dialect

‘they drink’	Mush villages kəχm-i-n կը իմիլ IND √-TH-3PL	cf. SWA gəχəm-e-n կը իմել IND √-TH-3PL
--------------	---	--

The ablative case uses the formative /-en/ <ԷՆ>, but the formative /-its^h/ <ՀԳ> is also used.

The village of Tüskülü migrated from the Arjesh villages of Gandzak, Zirekli, and the *Mush* villages of Hadgon, Erentepe, Mollakent; it sufficiently differs from the others because, like Julfa, it uses the copular verb with the vowel /a/ <ω>.

(12) *Mush* villages

- a. b^her-jer a
bring-PERF.CVB AUX
‘He has brought.’
բ’րբն ա
- b. g^hats^h-ats a-n
go-RPTCP AUX-3PL
‘They have gone.’
գ’ացած ան
- c. ar^h-a-nk^h
go-TH-1PL
‘We go (subjunctive).’
արթանկ

Besides these, it has the sound /h/ <հ> instead of /χ/ <Խ>; while its ablative is /-en/ <ԷՆ> and /-its^h/ <ՀԳ>. For the remaining points, they are the same as the last branch of *Mush*.

15 Van

15.1 Background

Original page number 140.

The dialect of Van is spoken on the entire eastern shore of the Van sea.¹ Its center is the great city of Van and its multiple surrounding Armenian villages. It spreads from the north until Diyadin, the western side of Bayazit, from the south to Moks, Vozim, Shatakh and Aghbak or Başkale, from the east until the border of Persia, and from the west it scratches the borders of the Mush dialect. As of now, the dialect of Van (especially the Moks subdialect) is the southern border-line of the Armenian language, beyond which the Armenians are Kurdish-speaking or Arabic-speaking. During the time of the last Russo-Turkish war, a large number of Armenians from Diyadin migrated to the Caucasus, where they built the village of Basargechar on the south-eastern banks of the Sevan sea. Now, in that same region, it is a great and rich town (ալան), and has essentially taken the image of a city.

15.2 Phonology

15.2.1 Segment inventory

The sound system of the Van dialect contains 46 sounds, which are divided as follows.

There are 12 vowels (Table 15.1).

Table 15.1: Vowels of the Van dialect

/i/ <ի>	/ɯ/ <իւ>	/u/ <ու>
/je/ <էյ>	/œø/ <էօ>	/yo/ <ո>
/e/ <է>	/œ/ <էօ>	/ə/ <ը>
/æ/ <ս>		/o/ <օ>
		/a/ <ա>

¹HD: Adjarian tends to call Lake Van and Lake Sevan as seas <ծով> instead of lakes <լիճ>.

It has 34 consonants (Table 15.2).

Table 15.2: Consonants of the Van dialect

	Labial			Coronal			Dorsal/Back		
Stops	/b/	/p/	/p ^h /	/d/	/t/	/t ^h /	/g/	/k/	/k ^h /
	<p>	<ƿ>	<ψ>	<ɳ>	<ɳ>	<ƿ>	<q>	<ɿ>	<ƿ>
							/g ^j /	/k ^j /	/k ^{hj} /
							<qj>	<ɿj>	<ƿj>
Affricates				/dʒ/	/tʂ/	/tʂ ^h /			
				<ð>	<ð>	<g>			
				/dʒ/	/tʃ/	/tʃ ^h /			
				<ɿ>	<ɿ>	<ɿ>			
Fricatives	/f/	/v/		/s/	/z/	/ʃ/	/ʒ/	/χ/	/w/
	<ɸ>	<ψ>		<u>	<q>	<z>	<dʒ>	<hu>	<ɳ>
									<h>
									/h ^j /
									<hj>
Sonorants	/m/	/n/		/r/	/r/	/l/	/j/		
	<ɿ>	<ɿ>		<ɳ>	<ɳ>	<l>	<j>		

Among vowels, the sounds /iə, ɯə, œə/ <ti, n, tɔ> are notable. The first two are same as the sounds /iə, ɯə/ <ti, n> for the people of Mush or rural Karin; but they are not as heavy and slow as them, but are pronounced faster. The sound <tɔ> is pronounced also like the sequence <tɔŋ> (Adjarian: <öə>, IPA: /œə/), but faster and it can be considered a diphthong.

15.2.2 Sound changes

For sound changes, the following are the most significant conditions.

Original page number 141.

15.2.2.1 Monophthong vowels

15.2.2.1.1 Classical Armenian /ɑ/ <ω> Classical Armenian /ɑ/ <ω> has changed to /ɑ/ <ω>. In the Van dialect, especially under stress, this vowel is pronounced closed, almost like the <a> vowel of the English word <all>.²

In many places it is changed to /æ/ <ü>, but there is no general rule for this. What's clear is only that after the sound /v/ <ψ>, it always changes to /æ/ <ü>, and even the name of the city 'Van' (Table 15.3).

²HD: The prose is unclear, but I think he means that that this vowel is rounded.

Table 15.3: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /æ/ <այ> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘fear’	vɑχ	væχ	vɑχ
‘to wash’	luanal	lvæl, vlæl	ləvanal, ləval
‘wheat-meal’	âzawar	ðævær	ðævær
‘to run’	vazel	væz̥iɛl	vazel
‘tomorrow’	vat̥	væz̥	vər-ə (-DEF)
‘curtain’	varagoj̥	væræk'ur	varak'us̥r
‘vardapet’	vardapet	værtæpiɛt	vart̥apet
‘fee’	vardz̥-(ə?)k ^h (-PL)	værts̥k ^h	varts̥k ^h
‘Van’	van	væn	van
	վախ	վայխ	վախ
	լուանալ	լվալ, լվալ	լվանալ, լվալ
	ձաւար	ծավար	ծավար
	վազել	վայզել	վազել
	վաղ	վայն	վաղ
	վարազոյ	վարազոյն	վարազոյն
	վարդապէտ	վարդապէտն	վարդապէտն
	վարձ̥-(ə?)k ^h (-PL)	վարձ̥ք	վարձ̥ք
	վան	վան	վան

In very few cases, the Classical vowel /a/ <ա> also changes to /e, յe, je, i, օe, յ, o, օ/ <է, տ, յէ, ի, տօ, յլ, օ, լ>. Such words are one or a handful; they are the result of exceptional phonetic rules.

15.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <է> In Van, Classical Armenian /e/ <է> has changed to /j̥ie/ <յէ> in the beginning of monosyllabic words. At the beginning of polysyllabic words, it can turn to /j̥ie/ <յէ> or /e/ <է> (Table 15.4).

Table 15.4: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /j̥ie, e/ <յէ, է> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘thirty’	eresun	j̥iersun	jeresun
‘iron’	erkat ^h	յրկաթ	յրկաթ

For words with a repeated Classical /e/ <է>, some of changed them to /i/ <ի> (Table 15.5).

Table 15.5: Change from repeated Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘three’	erek ^h	իրեք	jerek ^h
‘to cook’	ep ^h el	իպիէլ	jep ^h el
‘face’	eres	իրես	jeres
‘evening’	erekoi	իրեկոյ	jereko

In the final syllable, the Classical sound /e/ <է> becomes /i̥e/ <յէ> (Table 15.6).

Table 15.6: Change from final Classical Armenian /e/ <է> to /je/ <յէ> in the Van dialect

‘friend’	Classical Armenian ənker ընկեր	> Van ing ^j ier ինյայեր	cf. SEA əŋker ընկեր
----------	-----------------------------------	---------------------------------------	------------------------

Word-medial /e/ <է> changes to /e/ <է> or /je/ <յէ> (Table 15.7).

Table 15.7: Change from word-medial Classical Armenian /e/ <է> to /e, je/ <է, յէ> in the Van dialect

‘mouth’	Classical Armenian beran բերան	> Van peran պերան	cf. SEA beran բերան
‘ground’	getin գետին	k'jetin կ'յետին	getin գետին

The latter sound change in specific is the opposite from the Mush dialect, where the sounds /je/ <յէ> or /յո/ <ն> can exist only in the final syllable according to Mserian (Մշերյան).

15.2.2.1.3 Classical Armenian /ē/ <է> The Classical sound /ē/ <է> always changes to /e/ <է>. It changes to /i/ <հ> only in the words in Table 15.8.

Table 15.8: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /e/ <է> in the Van dialect

‘gum’	Classical Armenian χēզ խեզ	> Van χiզ խիզ	cf. SEA χeզ խեզ
‘Sunday’	kirakē, kiրakē կիրակէ, կիրակէ	kiraki կիրակի	kiraki կիրակի

15.2.2.1.4 Classical Armenian /i/ <հ> The Classical sound /i/ <հ> is usually preserved, but it has become /e/ <է> in a few words, as well as /je/ <յէ> or /v/ <վ> in the Van dialect (Table 15.9).

Table 15.9: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /i, e, je, v/ <հ, է, յէ, վ> in the Van dialect

‘nine’	Classical Armenian inən ինս	> Van in ին	cf. SEA inən ինս
‘fifty’	jisun յիսոն	isun իսոն	hisun հիսոն
‘bed’	ankołin անկոլին	g'օօվենկ ^{հի} գօօվենկի	այկօօն ալսկողին
‘poop’	tsirt ծիրտ	tsjert ծեռտ	tsirt, tsert ծիրտ, ծեռտ
‘balance’	kəʃirk ^հ (-րլ) կշիրք	kəʃjerk ^{հի} կըշեռք	kəʃirk ^հ կշիրք
‘other’	uris ուրիշ	vrys վրիշ	uris ուրիշ

15.2.2.1.5 Classical Armenian /o/ <n> The Classical sound /o/ <n> changes to /v̥o/ <վն> in the beginning of monosyllabic words, to /v̥o/ <վն> in the beginning of a large number of polysyllabic words, and in some places to /o/ <o> (Table 15.10).³

Table 15.10: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /v̥o/, o/ <վն>, o/ <o> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘resentment’	օչ	վիս	voχ
‘who’	օվ	վիվ	ov
‘male’	օրձ	վրձ	vorts ^b
‘gold’	օսկի	վոսկի	voski
‘widow’	*օրբեայրի	*որբեայրի	vorp ^b evajri
‘to inundate’	օլոլել	օնողել	օնօղել
‘to take pity on’	օլորմիլ	օնորմիլ	օնօրմել

We have individual examples of changes to /u, œ/ <nL, tɔ> (Table 15.11).

Table 15.11: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /u, œ/ <nL, tɔ> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘bone’	օսկը	սսկոր	voskor
‘to twist’	օլորել	ուլորել	volorel

Word-medially, most of the time, the Classical sound /o/ <n> becomes /u/ <n>, in both the final and pre-final syllables. But there are many examples where it has also changed to /o, œ̃, œ, u/ <o, tɔ, tɔ, nL> (Table 15.12). The sound /œ̃/ <tɔ> exists only in the final syllable.

Original page number 142.

³HD: The reconstructed ancestor for ‘widow’ is my own.

Table 15.12: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /o, œ, œ̄, u/ <o, էօ, էօ, ու> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘gray-haired’	alevor	ալեւր	alevor
‘leaven (CA); dough (SEA)’	χəmor	իմր	χəmor
‘earth’	hoł	հող	hoł
‘wheat’	ts ^h orean	ցորեան	ts ^h oren
‘flour of parched corn’	p ^h oxind	փոխինդ	p ^h oxind
‘prostitute’	boz	բոզ	boz
‘work’	gorts	գործ	gorts
‘frog’	gort	գորտ	gort
‘to assemble’	zołovel	ժողովել	զօնովել
‘to bathe’	loganal	լոգանալ	loganal
‘shepherd’	hoviuł	հովիլ	hoviv
‘rooster’	ak ^h ałał	աքալալ	ak ^h lor
‘buffalo’	gomēʃ	գոմեշ	gomeʃ
‘madder’	torón	տորոն	torón

15.2.2.1.6 Classical Armenian /u/ <nL> Before a consonant, the Classical sound /u/ <nL> changed to /u/ <nL> at the beginning of words, to /u/ <nL> or /v/ <hl> in the middle or end of words. While before a vowel, it is always /v/ <ψ> (Table 15.13).

Table 15.13: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /u, չ, v/ <nL, իL, վ> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘camel’	ułt	ուլտ	ułt
‘cold’	ts ^h urt	ցուրտ	ts ^h urt
‘snow-storm’	buk ^h	բուք	buk ^h
‘spring’	garun	գարոն	garun
‘you.SG.NOM’	du	դու	du
‘mulberry’	t ^h ut ^h	թութ	t ^h ut ^h
‘tongue’	lezu	լեզու	lezu
‘flea’	lu	լու	lu
‘to wash’	լղանալ	լղանանալ	լղանանալ

15.2.2.2 Diphthong changes

In diphthongs, we note the following sound changes.

15.2.2.2.1 Classical Armenian /aj/ <այ> The Classical sound /aj/ <այ> changes to /e/ <է> next to a consonant; but when the next syllable has the vowel /i/ <ի>, the diphthong */aj/ <այ> also becomes /i/ <ի>. Before vowels, /aj/ <այ> stays /aj/ <այ>. At the end of words, it becomes /a/ <ա>; it is deleted when declined (Table 15.14).

Table 15.14: Change from Classical Armenian /aj/ <այ> to /e, i, aj, a/ <է, ի, այ, ա> in the Van dialect

	Classical Armenian		> Van		cf. SEA	
‘father’	haɪ̯r	հայր	χer	իւր	hajr	հայր
‘shine’	pʰaɪ̯l	փայլ	pʰelkʰ	փելք	pʰajl	փայլ
‘to walk’	kʰaɪ̯ləl	քայլել	kʰeɪ̯ləl	քելել	kʰajləl	քայլել
‘wide’	laɪ̯n	լայն	len	լեն	lajn	լայն
‘vineyard’	aɪ̯gi	այգի	ikʰi	իկի	ajgi	այգի
‘man’	aɪ̯r	այր	irik	իրիկ	ajr, erik	այր, երիկ
‘to burn’	aɪ̯rel	այրել	iritsʰiel	իրիցել	ajrel	այրել
‘mirror’	hajeli	հայելի	χajlik	իսայիկ	hajeli	հայելի
‘tin’	kəlajek	կլայեկ	kəlajiek	կլայեկ	kəlajek	կլայեկ
‘trivet’	kaskarai̯	կասկարայ	kaskara	կասկարա	kaskara	կասկարա

15.2.2.2.2 Classical Armenian /iʊ/ <իւ> The Classical sound /iʊ/ <իւ> became /iv/ <իվ> before vowels or at the end of words (Table 15.15a). Before consonants, we find the sounds /y, u/ <իւ, ու>, and in some places /i, յե, o/ <ի, յե, օ> (Table 15.15b).

Table 15.15: Change from Classical Armenian /iʊ/ <իւ> to /iv, y, u, i, յե, o/ <իվ, իւ, ու, ի, յե, օ> in the Van dialect

	Classical Armenian		> Van		cf. SEA	
a. ‘sick’	hiwand	հիւանդ	χivand	իսիւանդ	hivand	հիւանդ
‘shepherd’	hoviu̯s	հովիւր	χoviv	իսօվիվ	hoviv	հովիվ
b. ‘flour’	aliu̯s	ալիւր	ælyv	ալիւր	aljus	ալյուր
‘fountain’	ałbiu̯s	աղբիւր	æχryv	աղխապիւր	axryus	աղքյուր
‘self’	i̯u̯s	իւր	ur	ուր	jur	յուր
‘bodkin’	heriu̯n	հերիւն	χirun	իսիրուն	herjun	հերյուն
‘carpenter’	hiu̯sən	հիւսն	χus	իսուն	hjusən	հյուսն
‘branch’	t̫iu̯s	ճիւր	t̫os	ճօն	t̫jus	ճյուր
‘village’	giu̯s	գիւղ	k̫jev	կյեղ	gjus	գյուղ
‘brick’	ałiu̯s	ալիւր	ovis	օղիս	aejus	աղյուր

15.2.2.3 Classical Armenian /oi/ <nj> The Classical sound /oi/ <nj> changed to /uo, œə, u/ <n, tò, nL>, and sometimes to /o, vi, vuə/ <o, үh, үn>. There are only individual examples of the latter group (Table 15.15).⁴

Table 15.16: Change from Classical Armenian /oi/ <ŋj> to /uo, œə, u, o, vi, vuɔ/ <n, tɔ, nL, o, ɔh, ɔn> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van		cf. SEA
‘blue’	կարօտ	կապուտ	կապուտ	կարսութ
‘pinky’	թէկօյթ ^h	ճկոյթ	ճկոյթ ^h	ճկոյթ
‘nest’	bojn	բոյն	պէն	բոյն
‘alfalfa’	aru.oit	առուլոյտ	առվէտ	առվոլոյտ
‘color’	goin	գոյնը	կ'օքն	գոյն
‘light’	lois	լոյս	լօքս	լոյս
‘wick’	patroig	պատրոյգ	պատրուկ ^{hi}	պատրուկ
‘curtain’	varagoiր	վարագոյր	վարէկիւր	վարակիւր
‘knot’	hangooits ^h	հանգոյնց	χանցօրտս ^h	հանգոյնց
‘who.GEN.SG’	oյր	ոյր	վիր	վորի
‘strength’	oյզ	ոյժ	վոօզ	սչ

15.2.2.3 Consonant changes

Consonant sound changes in the Van dialect are the same as in the Karabakh dialect. Here as well, the voiced sounds of Old Armenian have changed to voiceless unaspirates. The voiceless unaspirates stay the same; the voiceless aspirates stay the same. After nasals, voiced sounds and voiceless unaspirated sounds become voiced. After the Classical sound /ɾ/ <ր>, voiced consonants become voiceless aspirates.

Besides these, the Van dialect changes the sound /h/ <h> to /χ/ <χu>. The Classical sound /r/ <r> sound becomes /r/ <r> next to the consonants Classical sound /ts, d̪z, ts̪, t̪ʃ, d̪ʒ, t̪ʃ̪, t, t̪h, v/ <δ, δ̪, g, ɣ, ɿ, ɿ̪, ɻ, ɻ̪, ϕ, ϕ̪, ψ>. The Classical sound /k̪h/ <k> becomes /h̪j/ <hj> before other consonants. We saw examples of these changes in the above data.

Original page number 143.

As we know, voiced aspirated consonants do not exist in the Van dialect.

⁴ HD: For 'alfalfa', Adjarian provides an ancestor form <ավլենյուն>, but I couldn't find it elsewhere.

15.3 Morphology

15.3.1 Noun inflection or declension

15.3.1.1 Case markers

The declension system of the Van dialect is similar to that of /um/ <ում> branch. The ablative is built with the formative /-its^h/ <ից>. The accusative is the same as the dative if the object is animate; while it is the same as the nominative if the object is inanimate. There is no locative.

15.3.1.2 Plural markers and plural declension

The plural has three different forms. Monosyllabic words take the formative /-ier/ <եր>. Consonant-final polysyllabic words take the formative /-nier/ <ներ>, while vowel-final or /n/-final <ւ> polysyllabic words take the formative /-h^tier/ <հյուներ>; based on phonetic laws, this formative originates from the previous form /k^htier/ <քյուներ> (Table 15.17).⁵

Table 15.17: Plural suffixes /-ier, -nier, h^tier/ <եր, ներ, հյուներ> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘bread’	hats ^h հաց	χats ^h խաց	hats ^h հաց
‘bread-PL’		χats ^h -ier խաց-իեր	hats ^h -er հաց-եր
‘bow’	alelon աղեղն	anier աներ	anek աղեղ
‘bow-PL’		anek-nier անեղ-իեր	anek-ner աղեղ-եր
‘wine’	gini գինի	k ^h ini կինի	gini գինի
‘wine-PL’		k ^h ini-jhtier կինի-յիշտեր	gini-ner գինի-եր
‘pantry’	maran մառան	maran մառան	maran մառան
‘pantry-PL’		maran-jhtier մառանյիշտեր	maran-ner մառան-եր

The cases of the plural are formed in the following way (Table 15.18).

⁵HD: I'm not sure why Adjarian's examples use a form <յյուներ> /jhtier/ with a glide in the wrong location of what Adjarian's prose says: <հյուներ> /h^tier/.

Table 15.18: Declension of plural nouns in the Van dialect

	‘breads’	‘pantries’	‘wines’
NOM	χats ^h -ier խացեր	առեք-նյեր առղղներ	k ^j ini-jhtier կյինիյիներ
GEN, DAT, ABL	χats ^h -ier-ats ^h խացեր-աց	առեք-նյեր-աց ^h առղղներ-աց	k ^j ini-jhtier-ats ^h կյինիյիներ-աց
INS	χats ^h -ier-ov խացեր-օվ	առեք-նյեր-օվ առղղներ-օվ	k ^j ini-jhtier-ov կյինիյիներ-օվ

15.3.1.3 Absence of the definite suffix /-ə/ and word-initial/final schwas

The Van dialect is famous for the absence of the definite article /-ə/ <ը>. Many times we see that even the most educated Van speakers cannot get used to using the Armenian article /-ə/ <ը>. For example, the speaker would say (1) or in the native dialect (2).

- (1) a. Van speaker producing an SWA sentence without the definite suffix /-ə/
- i. ajs mart^h u ajan gin gər-v-e-ts^h-a-n irar
this man and that woman fight-PASS-TH-AOR-PST-3PL each.other
hed
with
‘This man and this woman fought with each other.’
այս մարդ ու այն կին կրուեցան իրար հետ
 - ii. mer dun mets^h e
our house big is
‘Our house is big.’
մեր տուն մեծ է
 - iii. vana k^hazak^h k^hebets^hig e
Van city beautiful is
‘The city of Van is beautiful.’
Վանա քաղաք գեղեցիկ է
- b. cf. SWA sentence with the expected definite suffix /-ə/
- i. ajs mart^h-ə u ajan gin-ə gər-v-e-ts^h-a-n
this man-DEF and that woman-DEF fight-PASS-TH-AOR-PST-3PL
irar hed
each.other with
‘This man and this woman fought with each other.’

- այս մարդ ու այսը կին կռուեցան իրաք հետ
- ii. mer dun-ə mets^h e
 our house-DEF big is
 'Our house is big.'
 մեր տունը մեծ է
- iii. vana k^hazak^h-ə k^heke^{ts}ig e
 Van city-DEF beautiful is
 'The city of Van is beautiful.'
 Վանայ քաղաքը գեղեցիկ է
- (2) a. Van sentence without the definite suffix /-ə/
 tʃyr χamjεv i
 water delicious is
 '(The) water is delicious.'
 ճիւր խամենի ի
- b. cf. SWA sentence with the definite suffix /-ə/
 tʃur-ə hamev e
 water delicious is
 'The water is delicious.'
 ջուրը համեն է

Because of this, the word /tʃyr/ <ճիւր> can mean either 'water' or 'the water'. This characteristic of Van speakers is explained only by their incapability of pronouncing the word-final /-ə/ <ը>, which was also the case in Classical Armenian which did not have word-final /ə/ <ը>. Otherwise, Van speakers are aware of the use of the article, because when they need to be exact, they can add the article /-n/ <ն>.

It appears that the Van dialect also cannot pronounce a word-initial sound /ə/ <ը> (Table 15.19).⁶

Table 15.19: Absence of word-initial schwa in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van		cf. SEA	
'walnut'	ənkoiz	ընկոյզ	gœəz	əŋkujz	ընկոյզ
'bed'	ənkołin,	անկողին,	g ^h oŋvenk ^{hj}	əŋkožin	անկօշին
'by'	ənd or	ընդ որ	dœər	ənd vor	ընդ որ
'baptized'	kənk ^h awor	կնքաւոր	k ^h avor	kəŋk ^h avuor	կնքավոր
'friend'	ənker	ընկեր	ingjier, gier	əŋker	ընկեր

⁶HD: For 'baptized', Adjarian postulates a reconstructed intermediate form /ənk^havor/ <ընքավոր> between the Classical and Van forms.

15.3.2 Pronoun inflection or declension

15.3.2.1 Personal pronouns

Original page number 144.

HD: Table 15.20 lists the personal pronouns.

Table 15.20: Inflection paradigm for personal pronouns in the Van dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he'	1PL 'we'	2PL 'you'	3SG 'they'
NOM	j̥ies j̥eu	ty տիւ	zink ^{hj} զինքյ	mienk ^{hj} մենքյ	tyk ^{hj} տիւքյ	urank ^{hj} ուրանքյ
GEN	im հւ	k ^{hj} uo ըյն	ur ուր	mier մեր	tsier ծեր	urants ^h ուրանց
DAT, ACC	dz̥i, dz̥ik ծի, ծիկ	k ^{hj} ie ըյէ	ur ուր	mie մե	ts̥ie ծե	urants ^h ուրանց
ABL	dz̥iz-n-its ^h ծիզնից	k ^{hj} iez-n-its ^h ըյէզնից	ur-m-its ^h ուրմնից	miez-n-its ^h մեզնից	ts̥iez-n-its ^h ծեզնից	urants ^h -its ^h ուրանցից
INS	dz̥iz-n-ov ծիզնօվ	k ^{hj} iez-n-ov ըյէզնօվ	ur-m-ov ուրմօվ	miez-n-ov մեզնօվ	ts̥iez-n-ov ծեզնօվ	urants ^h -ov ուրանցօվ

15.3.2.2 Interrogative pronouns

HD: Table 15.21 lists interrogative pronouns.

Table 15.21: Inflection paradigm for interrogative pronouns in the Van dialect

	'who'	'what/that' (singular)	'who/what/that' (plural)
NOM	v̥yov վով	v̥yօր վոր	vurv̥onk ^{hj} վորոնքյ
GEN	vir վիր	v̥uru վորու	vurv̥onts ^h վորոնց
DAT, ACC	vir վիր	v̥yօր վոր	vurv̥onk ^{hj} վորոնքյ
ABL	vir-n-its ^h , vir-m-its ^h վիրնից, վիրմից	vur-uts ^h վորուց	vurv̥onts ^h -its ^h վորոնցից
INS	vir-n-ov, vir-m-ov վիրնօվ, վիրմօվ	vur-n-ov վորնօվ	vurv̥onts ^h -m-ov վորոնցմօվ

15.3.2.3 Demonstrative pronouns

HD: Table 15.22 lists demonstrative pronouns. Demonstratives can be proximal, medial, or distal.

Table 15.22: Inflection paradigm for demonstrative pronouns in the Van dialect

	Singular			Plural		
	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'yonder'	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM, ACC	es, esa, esik էս, էսա, էսիկ	et, eta, etik էտ, էտա, էտիկ	en, ena, enik էն, էնա, էնիկ	is <u>u</u> onk ^h իսոնկ ^հ	it <u>u</u> onk ^h իտոնկ ^հ	in <u>u</u> onk ^h ինոնկ ^հ
GEN, DAT	is <u>u</u> or իսոր	it <u>u</u> or իտոր	in <u>u</u> or ինոր	is <u>u</u> onts ^h իսոնտս ^հ	it <u>u</u> onts ^h իտոնտս ^հ	in <u>u</u> onts ^h ինոնտս ^հ
ABL	is <u>u</u> or-m-its ^h իսորմիտս ^հ	it <u>u</u> or-m-its ^h իտորմիտս ^հ	in <u>u</u> or-m-its ^h ինորմիտս ^հ	is <u>u</u> onts ^h -its ^h իսոնտս ^հ իտս ^հ	it <u>u</u> onts ^h -its ^h իտոնտս ^հ իտս ^հ	in <u>u</u> onts ^h -its ^h ինոնտս ^հ իտս ^հ
INS	is <u>u</u> or-m-ov իսորմօվ	it <u>u</u> or-m-ov իտորմօվ	in <u>u</u> or-m-ov ինորմօվ	is <u>u</u> onts ^h -m-ov իսոնտս ^հ մօվ	it <u>u</u> onts ^h -m-ov իտոնտս ^հ մօվ	in <u>u</u> onts ^h -m-ov ինոնտս ^հ մօվ

15.3.3 Verbal inflection or conjugation

15.3.3.1 Theme vowel changes

Verbal conjugation does not present major form changes. The only ones are phonetic changes. In the present tenses, the Classical sound /e/ <է> remains; it changes to /i/ <ի> only in the 3SG in the first conjugation class. In the past tenses, whenever the Classical sounds /ə, əj/ <է, այ> become vowels, they are deleted (Table 15.23).

Table 15.23: Changes to theme vowels in the Van dialect

	Van	cf. SWA
'I would want'	k-uz-∅-i-∅ կուզի	g-uz-ej-i-∅ կ'ուզէի
'I would sneeze'	kə χaz-∅-i-∅ կը չազի	gə haz-aj-i-∅ կը հազայի
	IND-want-TH-PST-1SG	IND-want-TH-PST-1SG

HD: To clarify, Adjarian is discussing how the theme vowel manifests in different morphological contexts. Before the past tense suffix /-i-/, SWA and SEA keep the theme vowels /e, a/ and they add a glide. In contrast in Van, the theme vowel is deleted before this past suffix /-i-/.

Original page number 145.

15.3.3.2 General paradigms for the reflex of the E-Class

As an example, we show the conjugation of the Classical verb /uz-e-m/ <ուզեմ> ‘I want’.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

15.3.3.2.1 Subjunctive present and past *HD: In SWA, the subjunctive present is formed by adding agreement markers after the theme vowel. For a verb like /uz-e-l/ ‘to want’, the theme vowel is an invariant /e/. In Van, essentially the same strategy is used with slightly different agreement markers. However in Van, the theme vowel can alternate between /i/ in the 3SG and between /e, ie/ in the other cells.*

Table 15.24: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van		cf. SWA	
1SG	uz- <u>je</u> -m	ուզեմ	uz-e-m	ուզեմ
2SG	uz- <u>je</u> -s	ուզես	uz-e-s	ուզես
3SG	uz-i-∅	ուզի	uz-e-∅	ուզէ
1PL	uz- <u>je</u> -nk ^{hj}	ուզենկ	uz-e-nk ^h	ուզենկ
2PL	uz-e-k ^{hj}	ուզեկ	uz-e-k ^h	ուզեկ
3PL	uz- <u>je</u> -n	ուզեն	uz-e-n	ուզեն
	✓-TH-AGR		✓-TH-AGR	

HD: In SWA, the subjunctive past (Table 15.25) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Van, the theme vowel /e/ is deleted before the past suffix /i/.

Table 15.25: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb 'to want' in the Van dialect

	Van	cf. SWA
1SG	uz-∅-i-∅	ուզի
2SG	uz-∅-i-ր	ուզիր
3SG	uz-e-∅-ր	ուզեր
1PL	uz-∅-i-nk ^{hj}	ուզինը
2PL	uz-∅-i-k ^{hj}	ուզիք
3PL	uz-∅-i-n	ուզին
	√-TH-PST-AGR	√-TH-PST-AGR

15.3.3.2.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative and future *HD: In Van, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 15.26). The indicative present and past imperfective are built by adding the prefix /k-/ before the subjunctive present and subjunctive past. The future and past future are formed also by adding the proclitic /piti/ before the appropriate subjunctive form. SWA behaves essentially the same and I don't provide its paradigm.*

Table 15.26: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to want' in the Van dialect

	Indicative present <սերկայ>	Indicative past imperfective <անկատար>
1SG	k-uz-je-m	կուզեմ
2SG	k-uz-je-s	կուզես
3SG	k-uz-i-∅	կուզի
1PL	k-uz-je-nk ^{hj}	կուզենը
2PL	k-uz-e-k ^{hj}	կուզեք
3PL	k-uz-je-n	կուզեն
	IND-√-TH-AGR	IND-√-TH-PST-AGR
	Future <ապառնի>	Past future <անցեալ ապառնի>
1SG	piti uz-je-m	պիտի ուզեմ
2SG	piti uz-je-s	պիտի ուզես
3SG	piti uz-i-∅	պիտի ուզի
1PL	piti uz-je-nk ^{hj}	պիտի ուզենը
2PL	piti uz-e-k ^{hj}	պիտի ուզեք
3PL	piti uz-je-n	պիտի ուզեն
	FUT √-TH-AGR	FUT √-TH-PST-AGR

15.3.3.2.3 Present perfect and past perfect *HD: In SWA, the present perfect (Table 15.27) and past perfect (Table 15.28) are formed by combining a special non-finite*

form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix */-adz/*) or the evidential participle (verb with suffix */-er/*). Van uses a similar system. The non-finite form is labeled as just a ‘past participle’ by Adjarian (which I suspect is a perfective converb), and this form uses */-ier/* <ԵՐ> for the present perfect 3SG, and */-ir/* elsewhere.

Table 15.27: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van		cf. SWA	
1SG	uz-ir <i>je-m</i>	ուզիր ԵՄ	uz-er <i>e-m</i>	ուզեր ԵՄ
2SG	uz-ir <i>je-s</i>	ուզիր ԵՍ	uz-er <i>e-s</i>	ուզեր ԵՍ
3SG	uz- <i>ier</i> <i>i</i>	ուզեր Ի	uz-er <i>e</i>	ուզեր Ե
1PL	uz-ir <i>je-nk^{hj}</i>	ուզիր ԻՆՔ	uz-er <i>e-nk^h</i>	ուզեր ԻՆՔ
2PL	uz-ir <i>je-k^{hj}</i>	ուզիր ԵՔ	uz-er <i>e-k^h</i>	ուզեր ԵՔ
3PL	uz-ir <i>je-n</i>	ուզիր ԵՆ	uz-er <i>e-n</i>	ուզեր ԵՆ
	✓-PERF.CVB AUX-AGR		✓-EPTCP AUX-AGR	

Table 15.28: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van		cf. SWA	
1SG	uz-ir <i>∅-i-∅</i>	ուզիր Ի	uz-er <i>ej-i-∅</i>	ուզեր ԵԻ
2SG	uz-ir <i>∅-i-ր</i>	ուզիր ԻՐ	uz-er <i>ej-i-ր</i>	ուզեր ԵՒՐ
3SG	uz-ir <i>e-∅-ր</i>	ուզիր ԵՐ	uz-er <i>e-∅-ր</i>	ուզեր ԵՐ
1PL	uz-ir <i>∅-i-nk^{hj}</i>	ուզիր ԻՆՔ	uz-er <i>ej-i-nk^h</i>	ուզեր ԵՆՔ
2PL	uz-ir <i>∅-i-k^{hj}</i>	ուզիր ԻՔ	uz-er <i>ej-i-k^h</i>	ուզեր ԵՔ
3PL	uz-ir <i>je-∅-n</i>	ուզիր ԵՆ	uz-er <i>ej-i-n</i>	ուզեր ԵՆ
	✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR		✓-EPTCP AUX-PST-AGR	

HD: For the 3PL past auxiliary, Adjarian lists */ien/* <ԵՆ> but I would have expected */in/* <ԻՆ> based on the rest of the paradigms. This may have been an error. Otherwise, if this is not an error, then the present and past 3PL auxiliaries are homophonous */ien/* <ԵՆ>.

15.3.3.2.4 Past perfective or aorist HD: The past perfective (Table 15.29) is also called the aorist. In SWA for */uz-e-l/* ‘to want’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix */-ts^h/*, and then adding the past suffix */-i/* and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses

covert tense and agreement suffixes. The Van dialect behaves the same, though the theme vowel is /i/ in all but the 3SG.

Table 15.29: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to want’ in the Van dialect

Van		cf. SWA		
1SG	uz-i- \widehat{ts}^h -i-∅	ուզիցի	uz-e- \widehat{ts}^h -i-∅	ուզեցի
2SG	uz-i- \widehat{ts}^h -i-r	ուզիցիր	uz-e- \widehat{ts}^h -i-r	ուզեցիր
3SG	uz- \widehat{ie} - \widehat{ts}^h -∅-∅	ուզեց	uz-e- \widehat{ts}^h -∅-∅	ուզեց
1PL	uz-i- \widehat{ts}^h -i- ηk^h	ուզիցիլոյ	uz-e- \widehat{ts}^h -i- ηk^h	ուզեցիլոյ
2PL	uz-i- \widehat{ts}^h -i-k ^{hj}	ուզիցիլոյ	uz-e- \widehat{ts}^h -i-k ^h	ուզեցիլոյ
3PL	uz-i- \widehat{ts}^h -i-n	ուզիցիլու	uz-e- \widehat{ts}^h -i-n	ուզեցիլու
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

15.3.3.2.5 Imperative and prohibitive *HD: For the imperative 2SG, SWA adds a zero morph /-∅/ after the theme vowel /e/ for a verb like ‘to want’ (Table 15.30). For the 2PL, SWA adds the sequence /-e- \widehat{ts}^h -ek^h/ after the root such that /-e- \widehat{ts}^h / forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Van instead adds a vowel /i/ for the 2SG; it’s unclear if this /i/ is the theme vowel or an added suffix. For the 2PL, a suffix /ek^{hj}/ is added.*

Table 15.30: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to want’ in the Van dialect

Van		cf. SWA	
2SG	uz-i ուզի $\sqrt{-?}$	uz-e-∅ ուզե $\sqrt{-\text{TH-IMP.2SG}}$	
2PL	uz-ek ^{hj} ուզեցիլոյ $\sqrt{-\text{IMP.2PL}}$	uz-e- \widehat{ts}^h -ek ^h ուզեցիլոյ $\sqrt{-\text{TH-AOR-IMP.2PL}}$	

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 15.31), SWA adds the prohibitive formative /mi/ before the verb. The verb takes a suffix /-r/ in the 2SG, and /-k^h/ in the 2PL. In Van, the verb is a non-finite form with a suffix /-ie/. For the 2SG, the prefix /m-/ is added. For the 2PL, the agreement marker /-ek^{hj}/ is added between the prohibitive marker and the verb, thus agreement morphology is mobile.

Table 15.31: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to want’ in the Van dialect

Van		cf. SWA	
2SG	m-uz- \widehat{ie} մուզեց $\sqrt{-?}$	mi uz-e-r մի ուզեց $\sqrt{-\text{TH-2SG}}$	
2PL	m-ek ^{hj} uz- \widehat{ie} մէցիլոյ ուզեց $\sqrt{-\text{PROH-IMP.2PL}}$	mi uz-ek ^h մի ուզեց $\sqrt{-\text{PROH-IMP.2PL}}$	

15.3.3.2.6 Non-finite forms *HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 15.32. I give SWA forms for just some of them because it's unclear to me what these Van participles mean. Note that Adjarian uses the term 'past participle' to mean multiple different types of non-finite forms: resultative participle with /-adz/ in SWA, evidential participle /-es/ in SWA. I suspect the Van /-ir/ is a perfective converb.*

Table 15.32: Particles or converbs <ηԵՐԲԱՅՆԵՐ> for the verb 'to want' in the Van dialect

		Van	cf. SWA	
Infinitive	անրո՞ց	uz-je-l	ուզել	✓-TH-INF
	անցեալ	uz-ats	ուզած	✓-RPTCP
		uz-ir	ուզիր	✓-PERF.CVB
		uz-ier	ուզեր	✓-PERF.CVB
		uz-je	ուզե	✓-PERF.CVB
	ապառնի	uz-je-l-y	ուզելիլ	✓-TH-INF-FUT.CVB
Past			uz-e-l	ուզել
			uz-adz	ուզած
Future			uz-er	ուզեր
			uz-e-l-u	ուզելու

15.4 Subdialects

The Van dialect has three subdialects. These are Diyadin, Moks, and Vozim.

15.4.1 Diyadin

The subdialect of Diyadin is familiar to me from the village of Basargechar in the province of New Bayazet, and this village is a migrant community from Diyadin, and its...

Original page number 146.

... language remains unchanged until now.

HD: Martirosyan (2019: 220) reports that most work treats Diyadin as a separate dialect.

15.4.1.1 Similarities to the Van dialect

This subdialect is the same as the Van dialect in the following points.

15.4.1.1.1 Palatalization of velar stops The Classical sounds /g k kʰ/ <q լ պ> changed to /gj kj kʰj/ <qj լյ պյ> (Table 15.33).

Table 15.33: Palatalization of velar stops in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Diyadin (Van)		cf. SEA	
'your.SG'	k ^h o	պն	k ^h o	պյօ	k ^h o	պն
'he went'	gənəts ^h	զնաց	k ^h ənəts ^h	զյնաց	gənəts ^h	զնաց
'we (NOM)'	mek ^h	մեք	mjēnk ^{hj}	մենք	menjk ^h	մենք
'they fell'	ankan	անկան	ənk'ān	ընկան	əŋkan	ընկան
'we take'	arnumk ^h	առնեմք	ərnienk ^{hj}	առնենք	ərnējk ^h	առնենք
'you.SG.DAT'	k ^h ez	թեզ	k ^h iezi	թյեզի	k ^h ez	թեզ
'cattle-shed'	gom	գոմ	g ^h um	գյոմ	gom	գոմ
'sweet'	k ^h ačts ^h ər	քաղցր	k ^h ajts ^h ər	քյախցր	k ^h ačts ^h ər	քաղցր
'we discuss'	zəruts ^h emk ^h	զրուցեմք	zruts ^h ink ^{hj}	զրուցինք	zəruts ^h enjk ^h	զրուցենք
'back of body'	k ^h amak	քամակ	k ^h amak	քյամակ	k ^h amak	քամակ
'female'	ēg	եգ	ek ^{hj}	եզի	eg	եզ
'I come (Van); I will come (SEA)'			kug ^h as	կուզաս	kəgas	կզաս
'complaint'	gangat	գանգատ	g ^h ang ^h at	գյանգատ	gaŋgat	գանգատ
'we took'			arank ^{hj}	առանք	arank ^h	առանք
'we go'	ert ^h amk ^h	երթամք	et ^h ank ^{hj}	եթանք	jer ^h ank ^h	երթանք
'we put (PST)'			drink ^{hj}	դրինք	dərets ^h ink ^h	դրեցինք
'we gave (PST, IMPF)'			tink ^{hj}	տինք	tajink ^h	տայնք
'wind'	k ^h ami	քամի	k ^h ami	քյամի	k ^h ami	քամի

15.4.1.1.2 Change from Classical Armenian /h/ <հ> to /χ/ <խ> The Classical sound /h/ <հ> has changed to /χ/ <խ> (Table 15.34).

Table 15.34: Change from Classical /h/ <հ> to /χ/ <խ> in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Diyadin (Van)		cf. SEA	
'to preserve'	pahel	պահել			pahel	պահել
'they preserve (SWA); they will preserve (SEA)'	tfjanaparh	ճանապարհ	kə raxien	կը պախեն	kərəhən	կպահեն
'road'			tfjambax	ճամբախ	tfjanapar,	ճանապարհ,
'he reached'	hasaq	հասաւ	χasav	իսաւ	tfjamphə	ճամփա
'with'	het	հետ	χjet	ինտ	hasav	հասավ
'cool'	hov	հով	χuov	ինվ	het	հետ
					hov	հով

15.4.1.1.3 Diphthongization of Classical Armenian /e, o/ <է, օ> The Classical sounds /ie, յօ/ <է, օ> have a diphthongal pronunciation (Table 15.35).

Table 15.35: Change from Classical /e, o/ <է, ո> to /ie, յօ/ <է, ո> in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SEA
‘our’	mer մեր	mier մեր	mer մեր
‘cow’	kov կով	kov կով	kov կով

15.4.1.1.4 Change in theme vowels The Classical sound /ai/ <այ> becomes /e/ <է>. The past forms of the second conjugation use the formative /e/ <է> (Table 15.36).

Table 15.36: Changes in theme vowels in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SWA
‘he was coming’	gaɪ̥r զայր	kuger կուգէր	guk ^h ar կու գար
‘he was going’	ert ^h ai̥r երթայր	ket ^h er կեթէր	gert ^h ar կ'երթար
‘he was going to come’		pti g ^h er պտի գյէր	bidi k ^h ar պիդի գար

15.4.1.1.5 Theme vowel deletion before the past suffix In the past, the Classical vowel /ə/ <է> is deleted next to /i/ <ի> (Table 15.37). *HD: The examples also show that the theme vowel /a/ is deleted before the past /i/. The Classical forms aren't easy to contrast against the modern forms; instead I contrast against SWA, as did Adjarian.*

Table 15.37: Deletion of theme vowels before the past suffix in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Diyadin (Van)	cf. SWA	
‘we gave (PST, IMPF, SBJV)’	t-∅-i-nk ^h տինք	d-aj-i-ŋk ^h տայնք	give-TH-PST-1PL
‘I would come (PST, IMPF, IND)’	ku-g-∅-i-∅ կուզի	gu-k ^h -aj-i-∅ կու զայի	IND-come-TH-PST-1SG
‘they were’	∅-i-n ին	ej-i-n էյն	AUX-PST-3PL
‘they would go (PST, IMPF, IND)’	k-er ^h -∅-i-n կ'երզին	g-er ^h -aj-i-n կ'երային	IND-go-TH-PST-3PL

15.4.1.1.6 Ablative suffix /-e, -its^h/ <է, ից> The ablative uses the form /-its^h/ <ից>, but the form /-e/ <է> is also used (Table 15.38, sentence 3).

Table 15.38: Ablative suffixes in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Diyadin (Van)	cf. SEA	cf. SWA
‘on-ABL(-DEF)’	vr̥jev-e-n վրեյէն	vərəj-its ^h վրայից	vərəj-e-n վրայէն
‘three-ABL(-DEF)’	ir̥jek ^h -its ^h իրեքից	jerek ^h -its ^h յերէքից	jerek ^h -e-n յերէքէն
‘thing-ABL(-DEF)’	bæm-its ^h բանից	ban-its ^h բանից	p ^h an-e-n բանէն
‘city-ABL(-DEF)’	k ^h aqk ^h -e-n քաջակից	k ^h aqak ^h -its ^h քաջակիցից	k ^h aqak ^h -e-n քաջակէն

- (3) ‘It has gone from my mind’ (= idiomatic for ‘I forgot about it’)

- a. Diyadin (Van) dialect

mt-e-s $k^h\overset{a}{\text{ats}}^h$ - $\overset{a}{\text{jer}}$ a
 mind-ABL-POSS.1SG go-PERF.CVB AUX
 մնես քացեր ա

- b. cf. SWA

mətk-e-s $k^h\overset{a}{\text{ats}}^h$ -er e
 mind-ABL-POSS.1SG go-EPTCP AUX
 մնցես զացեր է

15.4.1.2 Differences from the Van dialect

This subdialect has the following differences from the Van dialect.

15.4.1.2.1 Retention of Classical Armenian /u/ <նւ> The Classical vowel /u/ <նւ> is preserved, while it changes to /y/ <իւ> in Van (Table 15.39).

Table 15.39: Lack of the change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /y/ <իւ> the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SEA
‘flea’	lu լնւ	lu լնւ	lu լնւ
‘you.SG.NOM’	du դնւ	du դնւ	du դնւ
‘pomegranate’	nurən ննւռն	nur ննւռ	nur ննւռ
‘egg’	dzu ձնւ	dzu ձնւ	dzu ձնւ

15.4.1.2.2 Change from Classical Armenian /o/ <օյ> The Classical diphthong /o/ <օյ> becomes /u/ <նւ>, and not /y/ <իւ> as in Van (Table 15.39).

Table 15.40: Lack of the change from Classical Armenian /o/ <օյ> to /y/ <իւ> the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SEA
‘weak’	$t^h\overset{a}{\text{o}}\overset{a}{\text{i}}\overset{a}{\text{l}}$ թօյլ	$t^h\overset{a}{\text{ul}}$ թնվ	$t^h\overset{a}{\text{uj}}\overset{a}{\text{l}}$ թօվյլ
‘light’	lo $\overset{a}{\text{i}}$ s լոյս	lus լնւս	lujs լնվս
‘until’		$\overset{a}{\text{t}}^h\overset{a}{\text{ur}}$ չնվ	

15.4.1.2.3 Voicing changes The voiced consonants are preserved, while they are changed to voiceless unaspirates in Van.

15.4.1.2.4 3SG copula as /a/ <ω> changes The present 3SG of the copular verb is /a/ <ω>, while it is /i/ <հ> in the Van dialect. With this form, the present perfect (յարակատար) and complex tenses are formed (4).

(4) Diyadin (Van) dialect

- a. ínt̥ʰ a
what AUX.PRS.3SG
'What is it?'
ի՞նչ ա
- b. en a
that AUX.PRS.3SG
'It is that.'
Էն ա
- c. eda t̥eɛ̥-n a
that place-DEF AUX.PRS.3SG
'It is that place.'
Էղա տեղն ա
- d. t̥eɛ̥ a fin-je
place AUX.PRS.3SG build-PERF.CVB
'He has built a place.'
ստեն ա շիլտ
- e. pʰis a ənk-je
? AUX.PRS.3SG fall-PERF.CVB
HD: I don't know what the first word is, but the sentence would mean 'He has fallen into a X.' The unknown word might be a cognate of SEA /pʰos/ <փոս> 'hole'
փիս ա ընկտ
- f. tun a kʰand-je
house AUX.PRS.3SG demolish-PERF.CVB
'He has demolished a house.'
տոն ա քանդտ
- g. kʰərt̥n-je a
sweat?-PERF.CVB AUX.PRS.3SG
I suspect this is 'He has sweated (= he is sweaty).'
- h. kʰjatsʰ-je a
go-PERF.CVB AUX.PRS.3SG
'He has gone.'

ըյացեր ա

15.4.2 Moks

The subdialect of Moks is familiar in the literature with various text samples, which are unfortunately not written with scientific exactness.

Original page number 147.

15.4.2.1 Existence of the schwa /ə/

The primary characteristic of this subdialect is the sound /ə/ <ը>, which is in contrast quite rare in the Van dialect. Classical word-final /i/ <ի> and word-medial /e/ <է> are indiscriminately changed to /ə/ <ը>. Because of this, the schwa /ə/ <ը> is used in the genitive-dative case suffix and in the present tense of verbs (Table 15.41, sentence 5).

Table 15.41: Change from Classical Armenian /i, e/ <ի, է> to /ə/ <ը> in the Moks subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Moks (Van)	cf. SEA
‘rose-GEN’	vard-í	վարդի	vart ^h -í
‘year’	tarí	տարի	tarí
‘(male?) child’	tələqj-í	տղայի	təzaj-í
‘I want (Van); I will want (SEA)’		kuzəm	kuzem
‘I said’	asats ^h í	ասացի	asats ^h í
‘they caught’	bərnets ^h ín	բռնեցին	bərnets ^h ín

- (5) a. Moks (Van) dialect
 չəng չարէր տարէ^h
 five hundred year
 ‘five hundred years’
 իսլագ իսրդը տարը^h
 b. cf. SEA
 hing harjur tarí
 five hundred year
 ‘five hundred years’
 հիսլա հարյուր տարի

Analogous to this, in the future tense, the formative /piti/ <պիտի> is shortened and changed to /tə, t/ <տը, տ>, the latter next to a vowel (6). *HD: Note that in all these examples, the SWA cognates would use /bidi/.*

(6) Moks (Van) dialect

- a. tə brn-ə-m
FUT catch-TH-1SG
'I will catch.'
տղ բռնըմ
- b. t-as-ə-m
FUT-say-TH-1SG
'I will say.'
տասըմ
- c. tə t-e-k^h ձզə
FUT give-TH-2PL me.DAT
'You.PL will give to me.'
տղ տեք ձզ

It is self-explanatory that all these /ə/ <զ> sounds can be stressed.

15.4.2.2 Lack of diphthong /uo/ <n>

Similarly, the Classical sound /o/ <n> (or /au/ <o>) is /u/ <ու> here, similar to the Tbilisi dialect, while it is generally /uo/ <n> (or /o, œə/ <o, էօ>) in the Van dialect (Table 15.42).

Table 15.42: Change from Classical Armenian /o, au/ <n, աւ> to /u/ <ու> in the Moks subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Moks (Van)	cf. SEA
'apple'	χəndzor	խնձոր	χəndzor
'speech'	χaսk ^h	խաւսք	χosk ^h
'small'	p ^h ok ^h ər	փոքր	p ^h ok ^h ər

15.4.3 Vozim

The subdialect of Vozim is spoken in the villages of Vozim or Ozum, Ovs, Havindank, Pas, Past, and Makni, which have around 10,000 Armenian residents. Vozim is the largest town (աւան) among this group of villages.

15.4.3.1 Phonology

The subdialect of Vozim is distinguished from the Van dialect by four new sounds which are the diphthongs /ɛj̊, oq̊, œů/ <Էյ, օկ, օւ>⁷ and the uvular sound (կոկորդային) /q/ <ղ>.

15.4.3.1.1 Segment inventory

Diphthong /ɛj̊/ <Էյ> The first is found also in the Karabakh dialect, but it is pronounced much shorter here and it originates from the Classical sound /i/ <ի> (Table 15.43).

Table 15.43: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /ɛj̊/ <Էյ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
‘span of hand’	tʰiz	թիզ	tʰɛj̊z	թէյզ	tʰiz	թիզ
‘saw’	χizar	խիզար	χɛj̊zar	խէյզար	χizar	խիզար
‘in-law’	χənami	խնամի	χnaměj̊	խնամէյ	χənami	խնամի
‘fight’	kəriū	կռիւ	krějv	կրէյվ	kəriv	կռիվ
‘account’	haʃiū	հաշիւ	haʃěj̊v	հաշէյվ	haʃiv	հաշիվ
‘mirror’	hajeli	հայելի	χejlěj̊	խէյլէյ	hajeli	հայելի

Diphthong /oq̊/ <օկ> The sound /oq̊/ <օկ> is pronounced as /óu/ <օ՛նլ> and it originates from Classical /u/ <նլ> (Table 15.44).

Table 15.44: Change from Classical Armenian /u/ <նլ> to /oq̊/ <օկ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
‘egg’	ðzu	ծու	ðzʰou	ծ՛օւ	ðzu	ծու
‘dark’	mutʰ	մութ	moutʰ	մօթ	mutʰ	մութ
‘mouse’	mukən	մուկն	mouk	մօկն	muk	մուկն
‘raw’	hum	հում	χoum	խօմ	hum	հում

⁷HD: Adjarian used a subscripted <j>, to create <Էյ>. Unfortunately, I don't have a font that allows creating such a subscript in a way that it can be read in simple text files. So I use a superscripted <j> instead.

Uvular stop /q/ <ɳ̪> The sound /q/ <ɳ̪> is a Georgian sound⁸ and it is found in the words in Table 15.45. I have not found this sound in other places.

Table 15.45: Uvular stop /q/ <ɳ̪> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
‘to bathe’	loganal լոգանալ	loqanal լօղանալ	loganal, loqanal լոգանալ, լողանալ
‘horse-radish’	bołk բողկ	bʰyq բ'իւղ	boχk բողկ

Diphthong /œu/ <Էօւ> The diphthong /œu/ <Էօւ> is pronounced as a fast /œu/ <Էօւ>. I have found this word only in the word in Table 15.46.

Table 15.46: Words with the sound /œu/ <Էօւ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
‘fish’	ձզկէն ձուկւ	ձ՛օւկ ձ'Էօւկ	ձզկ ձուկ

Voiced aspirates Besides these, the subdialect of Vozim has the voiced aspirates /b^h g^h d^h dz^h dʒ^h/ <պ̪ զ̪ դ̪ զ̪ զ̪>, which come from the Armenian voiced consonants.

Original page number 148.

15.4.3.1.2 Sound changes There are many differences in sound changes.

Classical Armenian /o/ <ո> The Classical Armenian sound /o/ <ո> changes to /u/ <ու>, similar to the Moks subdialect (Table 15.47).

Table 15.47: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /u/ <ու> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
‘ploughshare’	χօփ ^h խոփի	χսփ ^h խուփի	χօփ ^h խոփի
‘leaven (CA); dough (SEA)’	χəմօր խմոր	χմուր խմուր	χəմօր խմոր
‘bosom’	tsots ^h ծոց	tsuts ^h ծուց	tsots ^h ծոց
‘hell’	dəzoxk ^h դժոխք	d ^h zuxk ^{hj} դ'ժուխք	dəzoxk ^h դժոխք
‘frog’	gort գորտ	g ^j ort գյորտ	gort գորտ
‘work’	gorts գործ	g ^j urts գյուրծ	gorts գործ

⁸HD: Adjarian provides a Georgian letter ჲ. See footnote 1.

But this sound can also take the forms /ou, œ, ɣ, o/ <oL, tɔ, hL, o> (Table 15.48).

Table 15.48: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /ou, œ, ɣ, o/ <oL, tɔ, hL, o> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
‘mold’	borbos	b ^h œrboes	borbos
‘barefoot’	bokik	b ^h ypek	bopik
‘all’	bolor	b ^h œlov	bolor
‘garlic’	səχtor	səxtouṁ	səχtor

Classical Armenian /iu/ <hL> The Classical Armenian sound /iu/ <hL> changes to /o, ou, e/ <o, oL, t> (Table 15.49).

Table 15.49: Change from Classical Armenian /iu/ <hL> to /o, ou, e/ <o, oL, t> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
‘carpenter’	hiսən	χous	hjusən
‘avalanche’	hiս	ouսč̥	hjus
‘bodkin’	heriսn	χē̥ron	herjun
‘hundred’	hariսr	χarer	hařjur
‘brick’	aļiս	ořes	ařjus
‘flour’	aliսr	jelor	aljur

Classical Armenian /ai/ <ωj> The Classical Armenian sound /ai/ <ωj> changes not only to /e/ <t>, but also to /ie/ <t> (Table 15.50).

Table 15.50: Change from Classical Armenian /ai/ <ωj> to /e, ie/ <t, t> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
‘vineyard’	ağgi	hege	ajgi
‘goat’	ağts	jets	ajts
‘cave’	ağr	her	ajr
‘wide’	lağn	liən	lajn
‘father’	hağr	χier	hajr
‘mother’	mağr	mier	majr

Word-initial insertion of /h/ <հ> Words that start with a vowel often get an /h/ <հ> (Table 15.51).

Table 15.51: Insertion of word-initial /h/ <հ> before Classical Armenian vowels in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
‘durable’	amur	համուր	ամուր
‘life (CA); goods (SEA)’	abrank ^h	հաբրանք	աբրանք ^h
‘more’	aquel	հավելի	ավելի
‘shore’	ap ^h	հափ	ափ
‘cheap’	arzan	հերժան	արժան
‘oath’	erdumən	հերտում	յերտում
‘evening’	erekoi	հերեկոն	յերեկոն

15.4.3.2 Morphology

15.4.3.2.1 Noun inflection or declension In the declension of Vozim, it is noticeable that the genitive-dative uses the formatives /-ə, -ěj/ <Ը, ԵՒ>. The instrumental uses /-ov, -œv/ <ՆՎ, ԷՒՎ>. The plural uses /-d^hir/ <Ն‘ՀՐ> (Table 15.52).

Table 15.52: Plural suffix /-d^hir/ <Ն‘ՀՐ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
‘(male?) child’	təkaj	սղայ	տեղա
‘(male?) children’	təkaj-k ^h	սղայք	տեղա-կ ^h

The following is a small depiction of the case system (Table 15.53).

Table 15.53: Sample declension paradigm for a noun ‘bread’

	Singular	Plural
NOM	χats ^h	իսաց
GEN-DAT	χats ^h -ə, χats ^h -ějն	իսացը, իսացելն
ABL	χats ^h -en	իսացեն
INS	χats ^h -yov	իսացն

15.4.3.2.2 Pronoun inflection or declension The pronouns are the following (Tables 15.54, 15.55).

Table 15.54: Inflection paradigm for some (non-third person) personal pronouns in the Vozim subdialect of the Van dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2PL 'you'
NOM	is իս	mink ^h մինք	d ^h u, d ^h oe, d ^h Y ն՛ու, ն՛ու, ն՛իւ	d ^h oe ^h ն՛ու
GEN	im իմ	mi մի	k ^{hj} Y քիւ	d ^h z ^h , d ^h ə ձ՛ի, ձ՛ը
DAT	d ^h zej, ənd ^h zej, d ^h zi ձեյ, անձեյ, ձի	mi մի	k ^{hj} i քի	d ^h z ^h i ձ՛ի
ACC	d ^h zə, əzd ^h zə ձը, ազձը	mi, zmi մի, զմի	k ^{hj} i, əzk ^{hj} i քի, զքի	d ^h z ^h i, əzd ^h z ^h i ձ՛ի, ազձ՛ի
ABL	ənd ^h zne անձնե	mizne, mine միզնե, մինե	k ^{hj} ine, k ^{hj} izne քինե, քիզնե	d ^h z ^h ine, d ^h z ^h izne ձ՛ինե, ձ՛իզնե
INS	— — χad ^h zej իսձեյ	min ^h ov, mizn ^h ov մինսօվ, միզնսօվ	k ^{hj} in ^h ov, k ^{hj} izn ^h ov քինսօվ, քիզնսօվ	d ^h z ^h in ^h ov, d ^h z ^h izn ^h ov ձ՛ինսօվ, ձ՛իզնսօվ
	— — χami իսմի	χam ^h i իսմի	χak ^{hj} i իսմի	χad ^h z ^h i իսձ՛ի

Table 15.55: Inflection paradigm for some (third person) personal pronouns in the Vozim subdialect of the Van dialect

	3SG 'he'	3PL 'they'
NOM	an ան	անոնկ ^h , նառոնկ ^h անօնք, նառօնք
GEN-DAT	anou ^h , nanou ^h անօւ, նանօւ	անօւնք ^h , նանօւնք ^h անօւնք, նանօւնք
ACC	zane ^h զանէկ	զանոնկ զանօնք
ABL	anomme անօմե	անօմնե անօմնենք
INS	an ^h of, an ^h oxejt անօֆ, անօչեյտ	անօւնք ^h չեյտ անօւնք իւեյտ

Original page number 149.

At the edge of instrumentals, the form /χa/ <իսա> is derived from the Classical word /het/ <հետ>, as can be guessed. Analogous to this is the Classical word /maut/ <մօս> 'near', from which are formed the words in Table 15.56.

Table 15.56: Sample of instrumental pronouns ('near X') in the Vozim subdialect of the Van dialect

personal 1SG 'near me'	madz ^h ei մածէյ
personal 1PL 'near us'	mami մասմի
personal 2SG 'near you'	mak ^{hj} i մաքյի
personal 2PL 'near you'	madz ^h i մած՛ի

15.4.3.3 Verb inflection or conjunction

15.4.3.3.1 Overview and morphological changes

Theme vowel changes In conjugation, various changes occur, which are in accordance with phonetic rules. The present of the first conjugation takes the vowel /i/ <հ> vowel; while it takes /ɛj/ <Էյ> in the second conjugation. *HD: He means that the Classical theme vowel /e/ became /i/, while the Classical theme vowel /i/ became /ɛj/. The original theme vowels are maintained in SWA (Table 15.57).*

Vowel hiatus between the theme vowel and the past suffix In the imperfective, the Classical sound sequence /ɛi, aji/ <Էյի, այի> are changed to /e/ <Է> (Table 15.57). *HD: To elaborate, when the theme vowel is before the past suffix, the two are replaced by a vowel /e/. It seems that this vowel /e/ marks the past tense. In contrast in SWA, the two vowel morphemes are separated by a glide /j/.*

Table 15.57: Change from Classical Armenian theme vowels and past suffix in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SWA
'I bring'	ber-e-m	կօ բ'իրմ	գօ բ'եր-ե-մ
'I speak'	χաս-i-m	կօ խօսմ	գօ խօս-ի-մ
'I take'	tan-i-m	կօ տանմ	գօ տան-ի-մ
	✓-TH-1SG	IND ✓-TH-1SG	IND ✓-TH-1SG
'I was crying'	l-aj-i-∅	կիլ	ցու լ-այ-ի-∅
'I was bringing'	ber-ē-i-∅	կօ բ'իր-	գօ բ'եր-է-ի-∅
	✓-TH-PST-1SG	IND ✓-TH-PST-1SG	IND ✓-TH-PST-1SG
'I was'	jes ɛ-i-∅	իս	յես
	I AUX-PST-1SG	I AUX-PST-1SG	I AUX-PST-1SG

Past suffix The perfective takes the vowel /ɛj/ <Էյ> (Table 15.58).

Table 15.58: Change from Classical Armenian past perfective in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)	cf. SWA
'I called'	kant ^h -ə-ts ^h -ɛj-∅	կանչեցի
'I coughed'	χaz-a-ts ^h -ɛj-∅	հազացի
'I discussed'	zruts ^h -e-ts ^h -ɛj-∅	զրուցեցի
	✓-TH-AOR-PST-1SG	✓-TH-AOR-PST-1SG

Future marker The marker of the future is /tə/ <տղ> (Table 15.59).

Table 15.59: Future marker in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)	cf. SWA	
'I will bring'	ta b ^h ir-i-m սղ բ'հրիւ	bidi p ^h er-e-m պիսի բերեւ	FUT √-TH-1SG
'I was going to bring'	ta b ^h ir-∅-e-m սղ բ'հրէ	bidi p ^h er-ej-i-m պիսի բերէի	FUT √-TH-PST-1SG

15.4.3.3.2 General paradigms for the reflex of the E-Class The following is the conjugation of the Classical verb /uz-e-m/ <ուզեմ> 'I want'.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

Subjunctive present and past *HD: In SWA, the subjunctive present is formed by adding agreement markers after the theme vowel. For a verb like /uz-e-l/ 'to want', the theme vowel is an invariant /e/. In the Vozim subdialect of the Van dialect, essentially the same strategy is used with slightly different agreement markers. The theme for this verb in this context is /i/.*

Table 15.60: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb 'to want' in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)	cf. SWA
1SG	օզ-i-m օլզիւ	uz-e-m ուզեմ
2SG	օզ-i-s օլզիս	uz-e-s ուզես
3SG	օզ-i-∅ օլզի	uz-e-∅ ուզէ
1PL	օզ-i-nk ^h օլզինք	uz-e-ηk ^h ուզենք
2PL	օզ-i-k ^h օլզիք	uz-e-k ^h ուզեք
3PL	օզ-i-n օլզին	uz-e-n ուզեն
	√-TH-AGR	√-TH-AGR

HD: In SWA, the subjunctive past (Table 15.61) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. The past suffix is absent in the 3SG. In Vozim, the theme vowel is deleted before the past suffix /e/. Note that the 2SG and

3SG are homophonous with a final [er], but the vowel belongs to possibly different morphemes.

Table 15.61: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)		cf. SWA	
1SG	օչզ-∅-e-∅	օրգէ	uz-ej-i-∅	ուզէի
2SG	օչզ-∅-e-ր	օրգէր	uz-ej-i-ր	ուզէիր
3SG	օչզ-e-∅-ր	օրգէր	uz-e-∅-ր	ուզէր
1PL	օչզ-∅-e-nk ^h	օրգէնը	uz-ej-i-նկ ^h	ուզէնը
2PL	օչզ-∅-e-k ^h	օրգէր	uz-ej-i-k ^h	ուզէիր
3PL	օչզ-∅-e-n	օրգէն	uz-ej-i-n	ուզէն
	✓-TH-PST-AGR		✓-TH-PST-AGR	

Tenses built from the subjunctive: Indicative and future *HD: In Vozim, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 15.62). The indicative present and past imperfective are built by adding the prefix /k-/ before the subjunctive present and subjunctive past. The future and past future are formed also by adding the proclitic /piti/ before the appropriate subjunctive form. SWA behaves essentially the same and I don’t provide its paradigm.*

Table 15.62: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Indicative present <ներկայ>	Indicative past imperfective <անկատար>
1SG	k-օչզ-i-m կօրգիմ	k-օչզ-∅-e-∅ կօրգէ
2SG	k-օչզ-i-s կօրգիս	k-օչզ-∅-e-ր կօրգէր
3SG	k-օչզ-i-∅ կօրգի	k-օչզ-e-∅-ր կօրգէր
1PL	k-օչզ-i-nk ^h կօրգինը	k-օչզ-∅-e-nk ^h կօրգէնը
2PL	k-օչզ-i-k ^h կօրգիր	k-օչզ-∅-e-k ^h կօրգէր
3PL	k-օչզ-i-n կօրգին	k-օչզ-∅-e-n կօրգէն
	IND-✓-TH-AGR	IND-✓-TH-PST-AGR
	Future <ապանի>	Past future <անցեալ ապանի>
1SG	t-օչզ-i-m տօրգիմ	t-օչզ-∅-e-∅ տօրգէ
2SG	t-օչզ-i-s տօրգիս	t-օչզ-∅-e-ր տօրգէր
3SG	t-օչզ-i-∅ տօրգի	t-օչզ-e-∅-ր տօրգէ
1PL	t-օչզ-i-nk ^h տօրգինը	t-օչզ-∅-e-nk ^h տօրգէնը
2PL	t-օչզ-ik ^h տօրգիր	t-օչզ-∅-e-k ^h տօրգէր
3PL	t-օչզ-i-n տօրգին	t-օչզ-∅-e-n տօրգէն
	FUT ✓-TH-AGR	FUT ✓-TH-PST-AGR

Present perfect and past perfect *HD: In SWA, the present perfect (Table 15.63) and past perfect (Table 15.64) are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-adz/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). Vozim uses a similar system. The non-finite form is labeled as just a ‘past participle’ by Adjarian (which I suspect is a perfective converb), and this form uses /-ir/ <իր>.*

Table 15.63: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

Vozim (Van)			cf. SWA	
1SG	օչ-իր i-m	օւզիր իմ	uz-er e-m	ուզեր եմ
2SG	օչ-իր i-s	օւզիր իս	uz-er e-s	ուզեր ես
3SG	օչ-իր i	օւզիր ի	uz-er e	ուզեր է
1PL	օչ-իր i-nk ^h	օւզիր ինք	uz-er e-նկ ^h	ուզեր ենք
2PL	օչ-իր i-k ^h	օւզիր իք	uz-er e-k ^h	ուզեր եք
3PL	օչ-իր i-n	օւզիր ին	uz-er e-n	ուզեր են
/-PERF.CVB AUX-AGR			/-EPTCP AUX-AGR	

Table 15.64: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

Vozim (Van)			cf. SWA	
1SG	օչ-իր Փ-ե-Փ	ուզիր է	uz-er ej-i-Փ	ուզեր էի
2SG	օչ-իր Փ-ե-ր	ուզիր եր	uz-er ej-i-ր	ուզեր եիր
3SG	օչ-իր ե-Փ-ր	ուզիր եր	uz-er e-Փ-ր	ուզեր եիր
1PL	օչ-իր Փ-ե-նկ ^h	ուզիր ենք	uz-er ej-i-նկ ^h	ուզեր ենք
2PL	օչ-իր Փ-ե-կ ^h	ուզիր եք	uz-er ej-i-կ ^h	ուզեր եք
3PL	օչ-իր Փ-ե-ն	ուզիր են	uz-er ej-i-ն	ուզեր են
/-PERF.CVB AUX-PST-AGR			/-EPTCP AUX-PST-AGR	

Past perfective or aorist *HD: The past perfective (Table 15.65) is also called the aorist. In SWA for /uz-e-l/ ‘to want’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Vozim subdialect behaves the same, though the past suffix is /-ej/ and the theme vowel is /e/ in all but the 3SG. Note that in Adjarian’s earlier transcriptions, he said the past suffix is /-էj/ <էյ> but his paradigm uses /ej/ <էյ>.*

Table 15.65: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

Vozim (Van)			cf. SWA		
1SG	ouz-e- $\widehat{ts^h}$ -ej-∅	օլզէցէյ	uz-e- $\widehat{ts^h}$ -i-∅	ուզէցի	
2SG	ouz-e- $\widehat{ts^h}$ -ej- <i>r</i>	օլզէցէյր	uz-e- $\widehat{ts^h}$ -i- <i>r</i>	ուզէցիր	
3SG	ouz-i- $\widehat{ts^h}$ -∅-∅	օլզից	uz-e- $\widehat{ts^h}$ -∅-∅	ուզէց	
1PL	ouz-e- $\widehat{ts^h}$ -ej- ηk^h	օլզէցէյլը	uz-e- $\widehat{ts^h}$ -i- ηk^h	ուզէցիլը	
2PL	ouz-e- $\widehat{ts^h}$ -ej- k^h	օլզէցէյլք	uz-e- $\widehat{ts^h}$ -i- k^h	ուզէցիք	
3PL	ouz-e- $\widehat{ts^h}$ -ej- <i>n</i>	օլզէցէյլն	uz-e- $\widehat{ts^h}$ -i- <i>n</i>	ուզէցին	
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR		

Imperative and prohibitive *HD: For the imperative 2SG, SWA adds a zero morph /-∅/ after the theme vowel /e/ for a verb like ‘to want’ (Table 15.66). For the 2PL, SWA adds the sequence /-e- $\widehat{ts^h}$ -ek^h/ after the root such that /-e- $\widehat{ts^h}$ / forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Vozim instead adds a vowel /i/ for the 2SG; it’s unclear if this /i/ is the theme vowel or an added suffix. For the 2PL, the suffix /ek^h/ is added after the aorist stem.*

Table 15.66: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

Vozim (Van)			cf. SWA		
2SG	ouz-i	օլզի	uz-e-∅	ուզէ	√-TH-IMP.2SG
2PL	ouz-e- $\widehat{ts^h}$ -ek ^h	օլզէցէյլք	uz-e- $\widehat{ts^h}$ -ek ^h	ուզէցէյլք	√-TH-AOR-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 15.67), SWA adds the prohibitive formative /mi/ before the verb. The verb takes a suffix /-r/ in the 2SG, and /-k^h/ in the 2PL. In Vozim, the prohibitive is made up of the prefix /m-/ plus the imperative verb.

Table 15.67: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

Vozim (Van)			cf. SWA		
2SG	m-ouz-i	մօլզի	mi uz-e-r	մի ուզէր	PROH √-TH-2SG
2PL	m-ouz-e- $\widehat{ts^h}$ -ek ^h	մօլզէցէյլք	mi uz-ek ^h	մի ուզէյլք	PROH √-TH-2PL

HD: On page 157, Adjarian left a footnote with examples of imperatives and prohibitives from Vozim (Table 15.68), sentence.

Table 15.68: Imperatives and prohibitives in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)		cf. SWA	
‘bring! (sg)’	b ^h i	բ՚ի	p ^h er	բեր
‘put! (sg)’	d ^h i	դ՚ի	t ^h ir	դիր
‘eat! (sg)’	ki	կի	ger	կեր
‘don’t eat! (sg)’	mouti	մ՛օւնի	mi uter	մի՛ նւներ

(7) Vozim (Van) dialect

b^hi d^hi ma d^zi, ki χa d^zi
 bring.IMP.2SG put.IMP.2SG near me.DAT, eat.IMP.2SG with me.DAT
 ‘Come bring it near me, eat with me.’
 բ՚ի դ՚ի մա ձի, կի խա ձի

Non-finite forms *HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 15.69. I give SWA forms for just some of them because it’s unclear to me what these Vozim participles mean. Note that Adjarian uses the term ‘past participle’ to mean multiple different types of non-finite forms: resultative participle with /-ad^z/ in SWA, evidential participle /-er/ in SWA. I suspect the Vozim /-ir/ is a perfective converb.*

Table 15.69: Participles or converbs <դերբայեր> for the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)			cf. SWA
Infinitive անորոշ	օզ-i-l	օլզիլ	√-TH-INF	uz-e-l ոլզել √-TH-INF
Past անցեալ	օզ-աֆս	օլզած	√-RPTCP	uz-ad ^z ոլզած √-RPTCP
Future ապառնի	օզ-i-r	օլզիր	√-PERF.CVB	uz-er ոլզեր √-EPTCP
	օզ-i-l-y	օլզիլի	√-TH-INF-FUT.CVB	uz-e-l-u ոլզելու √-TH-INF-FUT.CVB

Original page number 150.

15.5 Literature

The first study on the Van dialect was done by someone named Գրիշ (see Փորձ. Ա. number 2, page 339-358)⁹ during a study of ‘Manna’ (Մանալանեան 1876) by Garegin Srvandztiants (Գ. Վ. Սրվանձնեան; *HD: SEA: /sərvandz̪tjan/, SWA:*

⁹HD: I couldn’t track down this reference. The word Գրիշ (SEA: /gəritʃ/̩) is the Armenian word for ‘pen’, which makes me think this was an anonymous entry.

/servants^hjan/). The second and last work was my work in German (Adjarian 1901). This contains a detailed phonology of the Van dialect, done with European scientific transliteration.

HD: I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Van dialect

- General Van dialect:

- * Արիստ. Վ. Տեր-Սարգսեան - Պանդուխտ Վանցին. Պօլիս, 1875
- * Արիստ. Վ. Սեղրակեան - Քնար Մշեցոց եւ Վանեցոց. Վղոշպտ. 1874
- * Գեղրդ Շերեսց - Վանայ Սագ. Թիֆլիս, Ա. 1886, Բ. 1899
- * Գ. Վ. Սրուանձտեանց
 - – Գրոց ու բռոց. Պօլիս. 1874
 - – Մանանայ. Պօլիս. 1876
 - – Համով հոտով. Պօլիս.
- * Տիգրան Տերոյեան - Երգարան. Պոսթոն. 1901, page 549-592
- * Գրիշ - Պանդուխտ Վանցին. (Մատենախ). Փորձ. Ա. թ. 3, Էջ 113-135

- Moks subdialect

- * Գարեգին Սարկաւագ - Սասմայ ծոեր. Թիֆլիս. 1892, page 61-151
- * Գ. Վ. Յովսեփեան - Ոստամ Զալ. Ազգ. Հանդ. Ե. Էջ 205-254

Original page number 151.

- * Բ. Խալաթեանց - Իրանի հերոսները. Պարիզ, 1901, Էջ 45-56
- * Ա. Աբեղեան - Թլուատ Դաւիթ. Թիֆլիս 1902
- * Մ. Աբեղեան - Դաւիթ եւ Մհեր. Շուշի 1889
- * Հայ-Արմեն - Մոլկաց Երգեր. Արեւել. մամուլ. 1890, Էջ 177-179
- Besides these, Sarkis Haykuni (Ս. Հայկովսի) has published 34 fables from Van, Moks, Norduz, Shatakh, and Vozim. See Էմիլեան Ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], Վղոշպտ. volume 2 and 4-6 (Բ. Դ-2).
- There are a number of small manuscripts in the Բիւրակն [Byurakan] periodical.
 - * From Van - 1898, Էջ 183, 459, 558, 583, 1899, Էջ 15, 151
 - * Shatakh - 1898, Էջ 558, 569
 - * from Vozim - 1899, Էջ 20, 119, 298

15.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

15.6.1 Van dialect

Adjarian's source: I have taken from Տեր-Սարգսեանցի Պանդուխտ Վանցի, page 52-55, changing it to my orthography.

Ես քյանի տարի ի կուլյան ու կընցնի. Ես քյանի տարի ի մեր աչք քյո ճամփի վերեն կը խալի. Ես քյանի տարի ի մեր սիռու քե խամար կը մաշվի. Ես քյանի տարի ի քյո սիռուց կը մյանք կարօտ. Ե՞հ, վլ՞Վ իմ յարալու սիռու պիրեր չիւմ քյո մօս, վոր պանիր տիսնիր ինոր ցավեր ու վերքեր: Ա՞հ, չանձ հըմեն կուծավոր յես եմ վիրավոր, չանձ հըմեն խոօված յես եմ տրորված, իրիցած ու մրկած:

Թող կյանի կյանի. Երկիր, սարերն ու տանտեր կանաչ, կարմիր ու նարընչի զարտըրի. ա՞խ, յես ի՞նչ անեմ ինոնք. յես մնացի ատսեր ու կյերի. յես մնացի վորպետուրի:

Թող ամըռվան պտուղներ խասնեն, միլաղներաց պես շարվին ու կաթիւկ անեն վեր կանաչ խոտին, լրմոր լրմոր լրդպորվին, յես ի՞նչ անեմ ինոնք, կարօտ մնացինք. տիւ պէտք ես խամ տաս ինոնց ու խոտ տաս, համ ինոնց, համ ձիկ:

Թող խօջան ժողվէ առձաքն ու վիսկին, ակն պավական, միւշաֆարներ անզին. չանձ Վանան ծով լիցուցի, չանձ աշխըրքիս սարեր բարդի, թեղի ու սեխչի, ինոնք. հըմեն առանց սիրու, առանց սոտի ինչի՞ն խամար ի. ա՞հ, առանց քե աստըվորին. մայն յես ի՞նչ անեմ: Ա՞խ, թէ յես քե խամար մեռած եմ, Էլմ' կասեմ, աշխերքին մայն յես ի՞նչ անեմ:

Original page number 152.

Մենք ծեռոյ տվինք ծեռաց, ուկստ արինք խտրաց, վոր խտրաց ապրին, խտրաց մեռնինք. քյո սէր տվիր, իմ սիռուն առիր ու մեր սիրու խօսք լսեց Երկինք, լսեց Երկիր. մենք ուկստ արինք, ու մեմեկու վերեն խոլյի կու տինք. ա՞հ, ճղակտոր Էլավ մեր յեղունիկ սէր. ու քեօքախան Էլավ մեր սիռու. տիւ կարիր կուացիր ու ինգանը օտար Երկիր ու զատ մնացիր. տիւ քըռոտինք կը թափես, յես առտսունք. տիւ մեօլորած ես, յես բեզըրած, օրս աստըվորս կուաց, Ելզադ չմնաց: Ենչանք կանչեմ, սարեր լացուցեմ, յես առանց քե սէրն ի՞նչ անեմ, սիռուն ի՞նչ անեմ, ուկստ ի՞նչ անեմ, կյանքն ի՞նչ անեմ:

Քյո ջուկստակ այվընիկ ծայթեր կուց կուց առտսունք կը թափեն, կուլան ու կասեմ. «Մեր խերն ինչի՞ն չիրե, դեղէ մարէ, ապա յեփ պիտի կյանի»: Զի կը խացուցեն.

սիրոս կը դադեն. Ել ինոնց խապելու մաֆար չմսաց. ասքն ու պարիկամ տիւր տրացին, ծի խառողմունք կ'անեն ծեր մարթուց ի՞նչ խաբար կա. յե՞փ պիտի կյա. Ել խերից չելավ կարիբութան մեջ մնա. Ել խոկյիս ելավ շատերաց սուս խապելուց. յես ծեռքից կսացի: Տիւր տրացին, ասքն ու խնամին յես ի՞նչ անեմ առանց իմ ծետկիկ ծաքերու աղին. յես ի՞նչ անեմ վորտին, առանց իմ նաղելի կարիբին. աշխար ծի մուլք ի, վո՞վ կիրիշկի վեր լաճերաց, կարիբիս մեռնեմ ուր ճամփարութաց:

Մեր տուն տեղ մեր ծեռքից ելավ. օտար խաֆքու պէս մնացինք վեր չոր խոլի. վո՞վ պիտի մեր նեղութեն տիսնա, մեզ օղօրմի. խեխճ ու անտէր մնացինք. քյեղնից տվել մարթ չումինք. ի՞նչ կասես, սադ սադ մեռնե՞նք:

Խերտ ու մերտ խալիվորցիր են. յես ինոնց դարդն չեմ կանա քյաշե. յես քյե քիչ կյըրիցի, տիւ շատ իմացի. շոտ թօն արե, ել խերից ի. խերից ի տանոն տանտեր, տանտակ նստեց. իսկի չէ տարին քյանի մ' կուռուց փարա ճամխեց. մենք երթանք մուրանք, պիրենք քյո տղեյնե՞ր պախենք. Ել չենք կանա անել, ինչ վոր արինք՝ են ել խերից ի:

15.6.2 Diyadin subdialect

Adjarian's source: From the village of Basargechar of New Bayazet.

Իմ խեր իմ ախազօր խետ մէ օր առանց սէլ քյնացին (կամ քյացին) վոր քիւլաշ բերեն. քյամին կայնավ. շատ ել քյամի եր...

Original page number 153.

... ինչքյան սէլ բայրոցին, քյամին խըրցներ վեր տղվեց, քըցեց քյետին. չուր ենի կառնի կը դնի, քյամին վեր կուտա: Խերս յերսօս եր. քյամու վրեն յերսօտավ, խըրցներ վեր տղվեց ասեց. Ես ել քյեզ, Ես ել քյեզ: Փափախն ել կը խանա կը դլոդկա կը քըցա գյեսին. շորերն ել վրեվեն խանեց քցեց. Ես ել քյեզ. իս չես ի քյա Ես Ել պրծուս տանես:

* *

Զատկի խլուսուն եր. Եկան իմ ախչեն ուզելու. խերն ել ասաց իմ ախչիկ կուտամ քյո տղին: ուրանք լավ ին. ուրանց բնոււն լավ եր, ամա քյասիբ ին. Եհ, ուր կընկյան կը պահսա ասինք տղվեցինք. ամա ախչկա սրտով չէր: Մնաց վոր իմ տղեք գիտին (գիտցած ին) թէ իմ մարթ թռանա (հանաք, կատակ) երեր ա ուրանց խետ, թէ իմ ախչիկ կուտամ քյո տղին. չին գիտցէ վոր սրտանց եր ասեր եր. վոր յետո իմացան թէ Ես բան օղորթ ա, ուզեցան քրոչ թէ առի (արի) յետ դանի, մի՛ առնի: Ախչիկ լէ Վերցրեց թէ յես հարուստ մարթու ախչիկ ըլնեմ, իմ քիւլոր ախբ'րներու անուն ափեմ գյետի՞ն: Յետո յեխբ'արներ կայնան թէ

արի քեզի յետ դարցուցենք, ել չենք իտա են տղին, լավ տղի կուտանք: Իւր քիւր վերցորեց թէ յեխր՝ ար շանէ, չե՛ղի դառնալ. իմ խօր անվանի ամօթ ա: Ուր անուն լէ Սօֆյան ա:

Մէ ամըսվա խարս էլավ. լավ խարսնիս երեցինք. խարսնեսն մէ ամիս յետո մախացավ. խինայ օր խիվընդցավ մեռավ: Յես կանիծի կասի. բօխչեդ կապոկ մնա. խինեդ քյամին տանա. սկի արժան չըլնես վոր դու ընենց խօնար չես եղե. կ'ասեր. մա՛րիկ շանէ, ա՛ղէ շանէ, յես մկա մեռնիմ վոր քի՛չ լաս, են վախտ կը մեռնիմ վոր օհստը ծեռքի շոր էլսի, վոր դնես հառեղ իմ խամար լաս:

Մկա իմ տան երեխեք վորն խաղ ա կապած.

Յես Սօփին եմ ծամավոր,

Դու Մանուկն իր խամավոր.

* *

Դորթմա (ճիշտ որ) խամավոր տղա էր. ամա քյասիբ էր. քյասիբին գինաս ի՞նչ դդար պատվելի էլսի, ինչքյան լավ զրուցա, պատիվ չկա. քյասիբ բան մերժուկ ա:

Մկա կիվամ. օր իրեք խետ կիվամ. բա չե՞մ իլա. են շորեր վոր կարի, վոչ խաքյավ. ինչ վոր կարի՝ կապուկ մնաց. մկա...

Original page number 154.

... կանիծե՞մ. են վախտ կանիծի. իմ լիզուն չորսեր. մկա չեմ անիծե, յախու չեմ անիծե:

Քյո դախին Ե՞տ էր. կըսա արթանք արթանք. մկա պրծա՞ն:

Adjarian's source: This is narrated by the unfortunate mother of Sopia (Սոփիա) [Aslik (Ասլիկ). I transcribed it during my summer travels of 1907 in Basargechar.

15.6.3 Moks subdialect

Adjarian's source: See Էմինեան Ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], 4, page 57.

Թաքյավուր մ' կէր, իրիք տղա ուներ, իրիք ախչըկ. եսաց. – Իս կը միռնիմ, խաֆք գյա, գէլ գյա, առու գյա, ախչէրտիր կըտեք (կուտաք), եսաց. իս ինչ կը միռնիմ, իմ խտիվէն չգեր՝ եսաց. ինչ կը պսակվեր՝ մա ձի կընկտիք չը քըներ՝ եսաց. ծառ մը կա մի (մենք ծառ մը ունինք), իրիք խնձուր կը բռնը. Հովիսի տասնըխնգին կը գյան, կը տանըն. չըն թուլնը տըսնանք ինչ խնձուր ի (անմահական [խնձուր ի]). ան ցածրի խնձուր մինծ տորըն, ան միշի խնձուր միշնիկ տորըն, ան վերի խնձուրն ել պզտը տղըն: Եսաց. յօթ օր իմ գիրիզման կը պախեք. գըշիր ճրանք ել չըք թուլնը ընցնը:

Խեր միռավ. տը տանին վիրուցին. Երկու միծ տղեք ասըցըն. – Իսիտ Երթանք:

Փուլք եսաց. – Չընք Երթա:

– Ի՞նչըն, մի խեր մեռնը, ասըցըն, միևք չերթա՞նք խիտ՝
Պզտիկ ախբերն էլ առըն. զիւրովէն գնացըն խիտ:
Մինչիվ զիւր պախացըն, Եկան, խրօխբեր նստավ թախտ, թաքյավուրութեն
առց:

Փուքը ախբեր եսաց. – ՉԵ՞ իս ձի ասըցը «չինք երթա իտիվ»:
Առչ իրի. նստավ խնամաթոռ. – Ձի մինծ քիւր տը տէք ծը, եսաց:
Երկու մինծ ախբեր ասըցըն. – Մինք մի քիւր ի՞նչըն տը տանք առչին. չընք
խտա. տանք տ'ուտէ:
Պզտիկ ախբերն եսաց. – Իմ խօր խուսք չերի, կուշտ կիրա. ա'ս էլ չենքմ, տը
տամ տանը՝ (պիտի տամ տանի):
Մինչ քիւր առչ առց տարախ:

Original page number 155.

15.6.4 Norduz

Adjarian's source: See Եմինեան Ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], 4, page 97.

ՄԵկ լավ տղեմ կեր. զինքն էր, ուր մեր. ելավ գնաց մեկ գեղ. ասաց. – Տ'եհամ
մօ ռէս, ըլսեմ վօրթկարած:

Գնաց, խնդրվավ, ասաց. – Ձի անես վօրթկարած, շախվեմ:
Ասաց. – Այ տղա, դիւ կանա՞ն վօրթկներ շախես: Ասաց. – Կանամ:
Ասաց. ԴՇ, գնա՞յեռչեվ վօրթկներաց. կիրակնեց կիրակի քիւխաց-մաց ժողվի
յըմեն վօրթկի մեկ դիտր ցորեն տամքիւ հախ:

Ելավ, գնաց յեռչեվ վօրթկներաց: Են վօրթիկ իշ կը դըռչըկեր, պառաի կեհեր,
Են կրհեր. տղեն կրհեր կը տփեր, բիրեր մըզ վօրթկներաց. իշ կը մներ դումահիք
(ետեւեն), կը տփեր, չում կը խասցներ վօրթկներաց:

Եղա լավեով մեկ շարթվան մէչ խինք, վեց վօրթիկ սպանեց:

Գեղական Ելան, գնացին ռէսին ասին.

– Մենք Են վօրթկարած կապու չընք անի. մե վօրթկներ յըմեն սպանեց:
Ելան մլուցին դիւս, գեղից խանին:

15.6.5 Shatakh

Adjarian's source: See Եմինեան Ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], 4, page 369-370.

Միեր Սասուն կը նստէր թաքյավոր,
Մըսրա ՄԵլիք Մըսըր կը նստէր թաքյավոր.
Մըսրա ՄԵլիքի կնիկ ճիծ չուներ:

Մըսրա մէլիքի կնիկ իրան մէջ կը մտածի.

Մէլիքից իրավունք կառնի, կըսի.

– Զի ճիծ չունեմ, վոր Մըսրը թաքյավոր ըլսը:

Սերմս փոխեմ, տղէմ ըլսը, ըլսը Մըսրա Մէլիք.

Մըսրրա թաքյավորութուն կանգնի:

Ուր գյողիկ, լաշիկ կողորկի Միեր թաքյաւրի խամար.

Միեր կը տիմսա գյողիկ, լաշիկ օրորկիր ի ուր խամար,

Ըսիր ի. – «Վոր յես գյողիկ, լաշիկ օրորդկիր եմ.

Են չգյա, քըն զիս շատ կնիկ ի»:

Են տեղ Միեր ի՛լ կըսի.

Original page number 156.

– Վոր ևա խաբար Են տվիր ի, յես տղիամ:

Կնիկ կըսի. – Մա՛րթ, մէ՛հա. տղիկ բան չի քի խամար:

Կըսի. – Կնիկ, յես տղիամ. յես չղիամ յես էլ ինու ցեղ կնիկ եմ.

Ճարս ինչ ի. տիհամ. չղիամ չըլսը: Իլավ գնաց,

Երկու գիշեր, յան իրեք գիշեր մօտը քնախ:

Դարձավ երի տուն:

Մըսրա-Մէլիք գինը մեռավ:

Ինը ամիս, ինը օր վոր թըմմավ, Աստված ինու տղէմ իտու:

15.6.6 Vozim subdialect

Adjarian's source: I personally transcribed this in Paris 1897, with a recent migrant from Vozim.

Կըլսին չուրս մարթ, կիան լպուտութեն. կիան (կամ կիհան) սարըմ գ'յօլօխ կը տեսնին վոր գ'յիլ կը գ'յա. խենայ խատ չարջար գ'յօլօվ կը տեսնին վոր գ'յիլ կը գ'յա. խենայ խատ չարջար կը գ'յան. մու ջիւշ ընկիր ուր շլաքը գ'ետին կը դ'ընի, մու կըսի. «Յերի յէկէք ծողվէք իսի բ'ամ տ'ըսիմ (բան մը պիտի ըսեմ). ըշկի (նայէ) ձ'իլրէն (կարդալ ձ'իլրէն) խենայ չարջար քեօրթ գ'յիլեր կը գ'յան. մու մինք էլսինք ասօնցմնէ թալսըվինք, ալ մի շաշխանէք վորէ՝ ինք դ'րիր վեր մի թիվէյս: Սօր քյանի վոր իմ սիրտ կը տրախւկա՝ շաշխանէն իս անօւն ձ'եռ չմէյտա (չեմ ի տար). մու զարկըցէք, վոր փախնե՛ ուր կընկյան քյաֆէք վար ուր գ'ըլխուն յէղնէ»:

* *

Օ՛րըմ դոլմիւդիւր կկանչի. – Պօ՛զօ, յարի, քի բ'ամ տըսիմ:

Պօզօն կէլսի կիա (կերթայ), կըսի.

– Բ’առկօն (բարի երեկոյ), Կարապիտ աղա. ի՞նչ կը խրամայիս: Կըսի. – Հասօր քիւ ջ’ուրեյն տըտաս, Վորը բինբաշէյն խեծնի իա Կծվակ (գիլ մ’է):

Կըսի. – Չի, Կարապիտ աղա, իմ ջ’ուրեյն մարթիւ չմեյտա: – Չի, տտաս: – Չմեյտա. Վալլահ, Կարապիտ աղա, մկա իմ վէյզ կտրիս ու իմ ջ’ուրեյն չմեյտա: – Վորէ չսեյտա (չես ի տար), մահողուզ (ասիծած) պապ, ի՞նչ անօւն կը ո՞նիս օր չսեյտա. տղէքդ’իր, գ’յացեք անօւր ջ’ուրեյն բ’իրէք:

Original page number 157.

Տղէք կիան, ջ’ուրեյն մըսրը վըրվէն կը հարցըկին, կօրդէյն (կորդին «թամբ») կը դ’նին վրէն, կառնին կը բ’իրին, կկապին վար դ’ռան. կիան կըսին. – Կարապիտ աղա, ջ’ուրեյն բ’իրիցեյլք:

Պօզօն կըսի. – Կարապիտ աղա, ջ’ուրեյն տարա՞ր: – Կը տանեյմ ու քիւ աչքն էլ կխանիմ: – Ե’հ, առեկ, Կարապիտ աղա, թիւ քիւ խաբար յեղնի: Պօզօն կելնի կիա ցա՛ծր, կընկնի դ’ես (դուրս), կիա կը կանչի: – Պո՛ւղուս, յար՝ ըսիմ. գ’յըտի՞ս, Կարապիտ տղէն գէօրեօվ մի (մեր) ջ’ուրեյն տարավ յարի մի ճակիր (գէնքեր) կապինք:

(Շարունակութիւնը Պօզօն կը պատմէ): Ճակիրը կապրցէյլք, գ’յացեյլք վար քեօշքը՝ դ’ռան կանգնանք. կանչըցէ. «Կարապիտ աղա, քիւ գ’յօլօխն հետըսէն բ’ի¹⁰ դ’ես: Կարապիտ աղա, ջ’ուրեյն տը տանեյս. մօլ ասացէլ, թու դ’իւ չտանեյս, քիւ մէր անըծիմ, քիւ յօթ պորտ անըծիմ թը դ’իւչտանեյս. դի յԵ՛րի տար: իս իմ ջ’իւրին հաֆսար (սանձ) բ’ըռնցցէ ու տարա կապրցէ վը մարէյն: Կարպիտ աղա, մկա կտրեյճ իս, յԵ՛րի տար. ջ’ուրեյնս տարա: Զյիւ բինբաշէյն վո՞րն ի, ասի անօւր, թիւ գ’յա՝ ան տանե: Զյիւ բինբաշէյն վո՞րն ի, ասի անօւր, թիւ գ’յա՝ ան տանե: Դ’եօ՛չէ, քիւ բինբաշէյն չէ, ծ’հ յօթ իւր գ’յա՝ չկա՞նէ տանե: Վալլահ իս մկա փոսուն (փորոտիք) քիւ փուրեն տիսանիմ: Դ’իւ գ’յըտի՞ս իս վո՞րն իմ. մօլ իս Հզմա Պօզօ տղէն իմ, գ’յըտի՞ս»:

Մօլ իս տարս իմ ջ’ուրեյն, ալ մարթ իիմ յերեվան չեկավ. չկյախշցան (չհամարձակեցան): Մօլ Կարապիտ աղէն էլավ գ’նաց հիքմեթ, ասից. «Անա մարթ չմօ՛ւզի մանչ (մեց) իմ գ’յեղէյն. նա մարթեյթ մարթասպան ին. յա նա մարթեյկ տը մլիս դ’ես, յա մինք տիհանք»:

Մօլ իս ելա, ի՞նչ կեր ծեյ, ելա կեր ծեյ թագէյս մ ու լոփ մ’ (կապերտ). բ’աղցը վի իմ ջ’իւրին, ու խեծա իմ ջ’ուրեյն, ու շաշխանեն դ’րի վր իմ թիվէյն, ըսի. «Կարապիտ աղա, իս կիամ. թը դ’իւ խարէր խոկով չգ’աս իմ հեռչիկ սա (թոք. իսէ՛ եթէ), իս քիւ մեռել անըծիմ. թը դ’իւ վորցը մարթ իս՝ մը...

¹⁰ HD: Adjarian left a lengthy footnote here that is I moved to §15.4.3.3.2.

Original page number 158.

... գ'յեղեյն բարագեթուին չվե՛ի (չի՛ վայելեր). արի իմ հեռչիվ ու քի նշանց տամ»:

Մօլ Էլա գ՛ընացեյ մանչ իմ նայարներին. մօլ իմ նայարնիր ըսեյն ձեյ. Վորե՞ Էկար: Մօլ իս գ՛ացեյ Խլաթույերկեյր: Խլաթեյք ուրանց կնեյկ հայլեօվ՝ կօրգեն Վր ձեյ զօրբըթեն Էնեն: Մօլ իս Հըզմըցեյ յեղնեյմ ու տառան Խլաթցօց Էվալլահ Էնի՛մ. մօլ իմ խերեյն ղաբուզ չե ըրած. ասը՛ իամ ասլանիր թղ զանըն, ըզծը սպանըն աղեկ ի՛ քանց Խլաթեյք Վոր Վր ծը զօրբըթեն տենին:

16 Tigranakert

16.1 Background and literature

Original page number 159.

The central city of this dialect is Tigranakert (Turkish: Diyarbakır). Similar to the Moks subdialect, this is the southern border of Armenian, south of which Kurdish or Arabic are spoken. It spreads from the southwest until Urfa or Edessa; and starting close to that, the Euphrates river takes the dialect's western borders until Arghni, and then with a straight line until Lice. The northern and eastern border forms the Mush dialect. Based on this, the locations where Tigranakert is spoken are the city of Tigranakert, Hazro, Hazzo, Khian, Siverek, Edessa, and Lice. The latter is originally Kurdish-speaking, but there are many migrants from Tigranakert who have revived the Armenian dialect.

HD: Martirosyan (2019: 207) seems to treat Edessa/Urfa as a separate dialect.

The dialect of Tigranakert is still not studied at all. Published manuscripts that use this dialect or its other branches are very insignificant pieces. These are small collections of proverbs, riddles, and popular blessings, in the Istanbul Փիւրակն [Byurakan] periodical. For example:

- from Tigranakert:
 - year 1898, page 332, 337, 413, 445, 470, 569, 654, and 700
 - year 1899, page 545, and 731
 - year 1900, page 330, 450, and 677
- from Khian:
 - year 1898, page 301, 493, and 701
 - year 1899, page 650
- from Hazzo:
 - year 1898, page 538
 - year 1899, page 37, 75, and 641
- from Hazro:
 - year 1899, page 805
 - year 1900, page 263
- from Urfa

- year 1900, page 331
- from Siverek
 - year 1900, page 331

There is a sample of the Tigranakert dialect in Արևելեան Սամուլ [Eastern Press] 1884, page 470-472, but it is not ‘հարազան’.¹

During my summer travels in 1910, I got acquainted in Istanbul with two newcomers from Tigranakert; one was a teacher, and the other a medical student. With their help, I started...

Original page number 160.

... to organize a study of the Tigranakert dialect, from which I take the following concise outlines.

16.2 Phonology

16.2.1 Segment inventory

16.2.1.1 Vowel inventory

The Tigranakert dialect occupies a middle ground between the Mush and Malatya dialects. Among the vowels, the vowel /æ/ <ü> is extremely common, while the vowels /oe, y/ <eo, ɥl> are rarely sometimes found in foreign words.

16.2.1.2 Consonant inventory

16.2.1.2.1 Laryngeal changes In its consonants, the Tigranakert dialect presents a system that is entirely different from all the other dialects that we have seen up till now. From the three degrees of consonants in Old Armenian, only two remain: voiced and voiceless aspirated. The Armenian voiced plosives become voiceless aspirates, the voiceless unaspirated become voiced, while the voiceless aspirated stay the same (Table 16.1).

Table 16.1: Laryngeal changes from Classical Armenian to the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘mouth’	beran բերան	p ^h eræn փերան	beran բերան
‘barefoot’	bokik բոկիկ	p ^h obig փօբիգ	bopik բոպիկ
‘knife’	danak դանակ	t ^h ænæg թանագ	danak դանակ

¹HD: I'm not sure if the word հարազան here is meant to say that the text is a secondary source, a translated source, or just not familiar to Adjarian.

(In the Hazzo subdialect, we find the voiced aspirates group, similar to the Mush dialect. But here the phonetic rules have taken a step further; the voiceless unaspirated sounds also turned to voiced aspirates (Table 16.2)).

Table 16.2: Voiced aspirates in the Hazzo subdialect of the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Hazzo (Tigranakert)	cf. SEA
‘he got up’	kangnetsʰaq	գհաննավ	kəŋnɛts ^h
‘woman’		գհիկ	kənik
‘place’	teł	dʰiex	ter
‘he would want’		gʰuzer	kuzer
		գհուզեր	կուզեր

16.2.1.2.2 Arabic consonants /f, h, q/ / <‘, h‘, ɳ‘/ and /l/ / <l‘/ Among the consonants, the following are added: /f, h, q, l/ / <‘, h‘, ɳ‘, l‘>. The first three are borrowed from Arabic, and they are found only in Arabic words. The <‘> signifies the Arabic sound /f/qjn/ / <‘այլ> (<ع> /f/), the <ɳ‘> signifies the Arabic sound </kʰaf> Քաֆ (<ق> /q/), and the <h‘> signifies Arabic <hw> /ha/ (<ح> /h/). For example, Table 16.3.

Table 16.3: New consonants /f, h, q/ / <‘, h‘, ɳ‘> from Arabic in the Tigranakert dialect

	Arabic	> Tigranakert
‘scorpion’	<aqrab> عقرب	ńaqrab ‘աղ’րաբ
‘life’	<‘umr> عمر	ńœmr ‘եօմր
‘zaatar’	<za‘tar> زعتر	zaftʰar զաթար
‘heart (Arabic), false (Tigranakert)’	<qalb> قلب	qælb դ’նլիք
‘heart (Arabic), false (Tigranakert)’		
‘halva’	<halwā> حلوي	hælvæ հ’ալվա
‘jujube’	<‘unnāb> عناب	ńunnab ‘ունսաբ
‘cuckoo’	Classical Armenian kəku կկու	> Tigranakert quqqu դ’ուղ’դ’ուլ

The sound <l‘> is /l/ / <l‘> with a soft pronunciation (HD: /l^j/), similar to Russian /l^j/ / لـبـ/ and it is found in native Armenian words (Table 16.4).

Table 16.4: Sound /l^j/ <l^j> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
‘fawn’	ul	ուլ	ul ^j	ուլ ^j	ul	ուլ
‘head’	gəlux	գլուխ	k ^h l ^j ux	քլ՛ուխ	gəlux	գլուխ
‘Pleiades’	bojlk ^h	բոյլք	p ^h ul ^j k ^h	փոլվ՛ք	bujlk ^h	բոյլք
‘to wash’	luanal	լուանալ	l ^j vənənəl	լ՛վանալ	ləvanal	լվանալ
‘to bathe’	loganal	լոգանալ	l ^j ognəl	լ՛օգնալ	loganal	լոգանալ

16.2.1.2.3 Patalitized stops /k^j, k^{hj}, /d^j/ <կj, պj, դj> Similar to the Van dialect, here we also find the sounds /k^j, k^{hj}, <կj, պj> and also the sound /d^j/ <դj> (Table 16.5).

Table 16.5: Palatalized sounds /k^j, k^{hj}, d^j/ <կj, պj, դj> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
‘I wore’	hagaj	հագայ	hæk ^{hj} æ	հայքայ	haga	հագա
‘to come’	gal	գալ	ik ^{hj} æl ^j	իքյալ ^j	haga	gal
‘godfather’	kənk ^h ahajr	կնքահայր	ink ^{hj} ævur	ինքյավուր	kən ^h ahajr	կնքահայր
‘pot’	putuk	պուտուկ	buð ^j ug	բուդյուգ	putuk	պուտուկ

16.2.1.2.4 Glide /w/ <լ> The subdialect of Hazzo has created a new half-sound, which except for Maragha, is not found in other dialect. This is the English sound /w/, whose exact correspondent in Old Armenian is the form <լ> /w/, just as how we transliterate. It is likewise found in words borrowed from foreign languages (Table 16.6).

Table 16.6: Glide /w/ <լ> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
‘on’	i veraj	ի վերայ	wəren	լըրէն	vəra	վրա
‘that’	or	որ	wər	լըր	vor	որ
‘time’	Arabic <waqt> وقت		> Tigranakert			
			waqt			

16.2.2 Sound changes

Among sound changes, it is worth mentioning the following.

Original page number 161.

16.2.2.1 Monophthong vowel changes

16.2.2.1.1 Classical Armenian /ɑ/ <ω> The Classical sound /ɑ/ <ω> has for the most part changed to /æ/ <ü>, such that the dialect is filled with this sound. For a person from Tigranakert, it is difficult to pronounce the sound /ɑ/ <ω>; that sound is preserved only next to the sound /r/ <n> and in few other circumstances (Table 16.7).

Table 16.7: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ω> to usually /æ/ <ü> but sometimes /ɑ/ <ω> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
'pompous'	ambartawan	ամբարտաւան	ambartavan
'cane'	gawazan	զավան	gavazan
'deacon'	sarkawag	սարկավագ	sarkavag
'water-mill'	ձշրահէն ^h	շրահաց	ձշրահէն ^h
'stall'	աշօր	ախօռ	աշօր
'granary'	ambar?	ամբար?	ambar
'male cat'	burvar	բուրվառ	art ^h
'censer'	barnal	բառնալ	p ^h ulvar
'to life'			p ^h arnal
			սաղանց
			սաղանց

16.2.2.1.2 Classical Armenian /o/ <n> The Classical sound /o/ <n> has changed to /u/ <nL> (Table 16.8a). But in case declension, we find as in Table 16.8b.

Table 16.8: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /u/ <nL> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
a.			
'new'	nor նոր	nur նուր	nor նոր
'belly'	p ^h or փոր	p ^h ur փուր	p ^h or փոր
'pit'	p ^h os փոս	p ^h us փուս	p ^h os փոս
'earth'	hoł հոլ	χուզ խուզ	hoչ հոչ
'onion'	soχ սոխ	suχ սուխ	soχ սոխ
'dry'	tʃ ^h or չոր	tʃ ^h ur չուր	tʃ ^h or չոր
'four'	tʃ ^h ors չորս	tʃ ^h urs չուրս	tʃ ^h ors չորս
b.			
'belly-GEN'	p ^h or-i փորոյ	p ^h or-i փօրի	p ^h or-i փօրի
'pit-GEN'	p ^h os-i փոսի	p ^h os-i փօսի	p ^h os փոսի
'earth-GEN'	hoł-oj հոլոյ	χօչ-ս խօլու	hoչ-i հոչի

The same sound at the beginning of monosyllabic words becomes /vo, və/ <վօ. վը>; it becomes /o/ <o> at the beginning of polysyllabic words (Table 16.9).²

²HD: For the word 'calf', Adjarian provides an Classical ancestor /hort^h/ <հորթ>. But the most prescriptive Classical form is /oxt^h/ <օռթ>. I changed his example for accuracy.

Table 16.9: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /vo, və, o/ <վօ, վը, օ> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
‘who’	ov	ով	vov	վօվ	ov	ով
‘buttocks’	or	ոռ	vər	վըռ	vor	ոռ
‘lentil’	ospən	ոսպն	vəsp	վըսպ	vosp	ոսպ
‘orphan’	orþ	որբ	vərp ^h	վըրփ	vorp ^h	որբ
‘smell’	ort ^h	որթ	vərt ^h	վըրթ	hort	հորթ
‘smell’	ozni	ոզնի	oznig	օզնիգ	vozni	ոզնի
‘to twist’	olorel	ոլորել	olril	օլրիլ	volorel	ոլորել
‘gold’	oski	ոսկի	ozgi	օզգի	voski	ոսկի
‘alive’	ołdž	ողջ	voχt̪ ^h	վօչիս	voχt̪ ^h	ողջ
‘to be cured’	ołdžanal	ողջանալ	oχt̪ənnæl	օխջնանալ	voχt̪anal	ողջանալ
‘bone’	oskər	ոսկր	osk ^h ur	օսքոր	voskor	ոսկոր

16.2.2.1.3 Classical Armenian /u/ <ու> The Classical sound /u/ <ու> usually stays /u/ <ու> (Table 16.10a).³ But it becomes /o/ <օ> in the word in Table 16.10b.

Table 16.10: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /u/ <ու> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
a. ‘dog’	sun	շուն	sun	շուն	sun	շուն
‘deaf’	χul	խուլ	χul	խուլ	χul	խուլ
‘pomegranate’	nurən	նուրն	nur	նուր	nur	նուր
‘camel? vow?’			uχd	ուխտ		
‘fawn’	ul	ուլ	ul ^j	ուլ ^j	ul	ուլ
‘incense’	χunk	խոնկ	χung	խոնգ	χunq	խոնկ
b. ‘door’	durən	դուրն	t ^h or	թօռ	dur	դոռ

16.2.2.1.4 Classical Armenian /e/ <է> The Classical sound /e/ <է> becomes /i/ <ի> in the final syllable (Table 16.11a). But it becomes /e/ <է> during case declension (Table 16.11b).

³HD: For the Tigranakert word /uχd/ <ուխտ>, it’s unclear if this word is a reflex of the Classical word for ‘vow’ /uχt/ <ուխտ> or for ‘camel’ /ul/ <ուլն> (SEA: /uχt/).

Table 16.11: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> in the Tigranakert dialect

		Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
a.	'face'	eres էրես	eris էրիս	jeres էրես
	'place'	teł տեղ	dił դիղ	teղ տեղ
	'medicine'	deł դեղ	tʰił թիղ	deղ դեղ
	'sun'	areu արեւ	æriu արիւ	arev արւ
	'needle'	asełən ասեղն	æsik ասիկ	aseղ ասեղ
	'face-GEN'	eres-i էրեսի	eres-i էրեսի	jeres-i էրեսի
b.	'medicine-GEN'	deł-i դեղի	tʰeł-i թեղի	deղ-i դեղի

At the beginning of words, this sound becomes /je/ <յէ> for monosyllables, while /e/ <է> for polysyllables (Table 16.12).

Table 16.12: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je, e/ <յէ, է> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
'ox'	ezən էզն	jez յէզ	jez յէզ
'I'	es էս	jes յէս	jes յէս
'when'	erb էրբ	jepʰ յէփ	jerpʰ յէրբ
'yesterday'	erék էրէկ	ereg էրէգ	jerek յէրէկ
'iron'	erkatʰ էրկաթ	ergætʰ էրգաթ	jerkatʰ յէրկաթ

16.2.2.2 Diphthong changes

16.2.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <այ> The Classical diphthong /ai/ <այ> becomes /e/ <է> (Table 16.13).

Table 16.13: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /e/ <է> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
distal 'that yonder'	ajn այն	en էն	ajn այն
proximal 'this'	ais այս	es էս	ajs այս
'wood'	pʰajt փայտ	pʰed փէդ	pʰajt փայտ
'vineyard'	ajgi այգի	ekʰi էկի	ajgi այգի
'to burn'	ajrel այրել	ervil էրվիլ	ajrel այրել
'lightning'	kaitsakən կայծակն	gedzækʰ գէծակ	kaitsak կայծակ

16.2.2.2 Classical Armenian /iւ/ <իւ> The Classical diphthong /iւ/ <իւ> becomes /i,u/ <ի, ու> (Table 16.14).

Table 16.14: Change from Classical Armenian /iւ/ <իւ> to /i,u/ <ի, ու> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘blood’	արյս	արյիս	արյուն
‘hundred’	հարյս	հարյիր	հարյուր
‘flour’	ալյս	ալյիր	ալյուր
‘column’	սյս	սուս	սյուն
‘snow’	ձյս	ձյիս	ձյուն

16.2.2.3 Classical Armenian /oւ/ <ոյ> The Classical diphthong /oւ/ <ոյ> becomes /u/ <ու> (Table 16.15).

Table 16.15: Change from Classical Armenian /oւ/ <ոյ> to /u/ <ու> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘light’	լոյս	լուս	լոյս
‘Pleiades’	բոյլք ^h	պ ^h ոյլք ^h	բոյլք ^h
‘nest’	բոյն	պ ^h ոյն	բոյն

16.2.2.3 Consonant changes

16.2.2.3.1 Classical Armenian /հ/ <հ> The Classical consonant /հ/ <հ> generally stays /հ/ <հ>, just as in the Mush dialect; but it changes to /χ/ <խ> in the words in Table 16.16.

Table 16.16: Change from Classical Armenian /հ/ <հ> to /χ/ <խ> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘earth’	հօլ	χօլ	հօչ
‘far’	հերօյ	χօրու	հերու
‘time’	հել	χիլ	հեչ

16.2.2.3.2 Word-medial gemination In many places, it is notable that word-medial consonants are repeated (Table 16.17).

Table 16.17: Gemination from Classical Armenian to the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
‘cheap’	արշան	արժան	եզզեն	էժժան	արշան	արժան
‘tail of sheep’	դեմակ	դմակ	թְּեմմաց	թըմմաց	դեմակ	դմակ
‘seven’	ենտְּհեն	եւալըն	յոտְּհե	յօթթե	յոտְּհ	յոթը
‘to cleanse’	զետել	զնել	զածել	զընել	զետել	զնել
‘sour’	թְּհետְּս	թթու	թְּօթְּհս	թօթթու	թְּհետְּս	թթու
‘manure’	թְּհերիկְּհ	թրիք	թְּօրրիկְּհ	թօրրիք	թְּհերիկְּհ	թրիք
‘nine’	ինեն	ինս	իննե	ինսէ	ինե	ինը
‘to hear’	լասել	լսել	լասսել	լըսսել	լասել	լսել
‘to smoke’	տְּսեխել	ծխել	ձզեշշալ	ծըխխալ	տְּսեխել	ծխել
‘to suck’	տְּսետսել	ծծել	ձզեծծալ	ծըծծել	տְּսետսել	ծծել
‘early’	կանչ	կանուխ	գեռնաչ	գընուխ	կանչ	կանուխ
‘pungent’	կետս	կծու	գաճճու	գըճճու	կետս	կծու
‘soul’	հոգի	հողի	հօկի	հօքի	հոկի	հողի
‘farmer’	մայսկ	մշակ	միշաց	մշշաց	մայսկ	մշակ

Sometimes, the simple form of the word uses one consonant, but the consonant is repeated during case declension. (Table 16.18).⁴

Table 16.18: Gemination in derived forms in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
‘bread’	հատսְհ	հաց	հատսְհ	հաց	հատսְհ	հաց
‘bread-PL’			հատսְհ-իր	հացցիր	հատսְհ-եր	հացեր
‘six?’	վետսְհ	վեց	վիտսְհ	վից	վետսְհ	վեց
‘six?-GEN’	վետսְհ-ի	վեցի	վիտսְհ-ի	վիցի	վետսְհ-ի	վեցի

16.3 Morphology

16.3.1 Noun inflection or declension

16.3.1.1 Definite article /-e/ <է>

In the grammar, it is notable that the article /-ə/ <ը> of Civil Armenian has the form /e/ <է> here, and it is of course unstressed (Table 16.19).

⁴HD: Adjarian doesn’t provide a translation or ancestor for the word /վիտսְհ/ <վից>; I speculate that this word is derived from the Classical word for ‘six’.

Table 16.19: Gemination from Classical Armenian to the Tigranakert dialect

	Tigranakert	cf. SEA
‘mouth-DEF’	pʰeráén-e փեռանե	berán-ə բեռանը
‘dog’	ʃún-e շն’ւնե	ʃún-ə շնւնը
‘column’	sún-e սն’ւնե	sjún-ə սյնւնը

16.3.1.2 Accusative prefix /z-/ <q>

The accusative case...

Original page number 162.

... is formed with the prefix /z/ <q>, as in the Mush dialect, or with >o< ut the prefix.

16.3.1.3 Ablative suffix /-e, -utsʰ/ <t, nlg>

The ablative is the formative /-e/ <t> , but infinitives take the formative /-utsʰ/ <nlg> (Table 16.20).

Table 16.20: Ablatives in the Tigranakert dialect

	Tigranakert	cf. SEA
‘from loving’	sir-e-l-utsʰ սիրելոց	sir-e-l-utsʰ սիրելոց
‘from speaking’	χos-e-l-utsʰ խօսելոց	χos-e-l-utsʰ խօսելոց

16.3.1.4 Plural markers /-ir, -nir, -ni/ <հր, նհր, նի>

The plural marker is /ir, -nir, -ni/ <հր, նհր, նի> (Table 16.21).

Table 16.21: Plurals in the Tigranakert dialect

	Tigranakert	cf. SEA
‘bread-PL’	hætsʰtsʰ-ir հացցիր	hatsʰ-er հացեր
‘angel-PL’	hrəʃdæg-ni հրեշդացնի	həreʃtak-ner հրեշտակներ

16.3.2 Pronoun inflection or declension

For pronouns, there are some noteworthy points. The first among them is /jesi/ <յէսի>, the accusative form of the 1SG pronoun <յւ> (HD: CA: /es/, SEA: /jes/). The second is the absence of the medial demonstrative <այդ> (HD: CA: /ajd/, SEA: /ajd/). The Tigranakert dialect distinguishes only two demonstratives: proximal ‘this’ <այս> and distal ‘that’ <այն> (HD: CA: /ais, ain/, SEA: /ajs, ajn/). While the <այդ> is explained with the forms <այս> or <այն>.

These are declined as follows.

HD: Table 16.22 is for personal pronouns.

Table 16.22: Inflection paradigm for personal pronouns in the Tigranakert dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2PL 'you'
NOM	jes	tʰun	minkʰ	tʰukʰ
	յւ	թուն	մինք	թուք
GEN	im	kʰu	mir	tsʰer
	հւ	քու	միր	ցեր
DAT	əndz̥i	kʰez(i)	mez(i)	tsʰez(i)
	ընձի	քէզ(h)	մէզ(h)	ցէզ(h)
ACC	jesi	kʰezi, zkʰi	mezi, zmi	tsʰez(i)
	յւսի	քէզի, զպի	մէզի, զմի	ցէզ(h)
ABL	əndz̥me	kʰezme	mezme	tsʰezme
	ընձմե	քէզմէ	մէզմէ	ցէզմէ
INS	əndz̥mov	kʰezmov	mezmov	tsʰezmov
	ընձմօվ	քէզմօվ	մէզմօվ	ցէզմօվ

HD: Table 16.23 is for demonstrative pronouns.

Table 16.23: Inflection paradigm for demonstrative pronouns in the Tigranakert dialect

	Singular		Plural	
	proximal 'this'	distal 'that'	proximal 'these'	distal 'those'
NOM	æs, æsi, æsigi üü, ըսի, ըսիգի	æn, əni, ənigi üün, ընի, ընիգի	əsunk ^h ըսունք	ənunk ^h ընունք
GEN	əsun ^h ըսուր	ənur ^h ընուր	əsunts ^h ըսունց	ənunts ^h ընունց
DAT	əsun ^h ըսուր	ənur ^h ընուր	əsunts ^h ըսունց	ənunts ^h ընունց
ACC	əsun ^h , əsi, əsigi ըսուր, ըսի, ըսիգի	ənur ^h , əni, ənigi ընուր, ընի, ընիգի	əsunts ^h ըսունց	ənunts ^h ընունց
ABL	əsunume, əsunmene ըսուրմէ, ըսուրմէնէ	ənurume, ənurmene ընուրմէ, ընուրմէնէ	əsunts ^h me ըսունցմէ	ənunts ^h me ընունցմէ
INS	əsunmow ըսուրմօվ	ənurmow ընուրմօվ	əsunts ^h mov ըսունցմօվ	ənunts ^h mov ընունցմօվ

HD: Table 16.24 is for the interrogative pronoun 'who'.

Table 16.24: Paradigm of the interrogative pronoun 'who' in the Tigranakert dialect

	Singular	Plural
NOM	vov	vovir
	վօվ	վօվիր
GEN-DAT	voru	vorevun
	վօրու	վօրերուն
ABL	vorme, vormene վօրմէ, վօրմէնէ	voronts ^h mene վօրոնցմէնէ

16.3.3 Noun inflection or declension (continued)

16.3.3.1 Possessive articles and the extra suffix /-i/ <հ>

The possessive articles are directly attached to nouns in the Armenian language; here, just as sometimes in the Mush dialect, they receive the unstressed ending /-i/ <հ> (Table 16.25).

Table 16.25: Possessives in the Tigranakert dialect

	Tigranakert	cf. SEA	
‘mouth-POSS.1SG’	pʰeráén-si	փերա՞նսի	berám-əs
‘head-POSS.1SG’	kʰl̥íúχ-si	ք՛լնկսի	gəlúx-əs
‘face-POSS.2SG’	eríš-tʰi	երի՛սթի	jerés-ət
‘heart-POSS.1SG’	sírd-is	սի՛րդիս	sírt-əs
‘neck-POSS.2SG’	víz-itʰ	վի՛զիթ	víz-ət
‘heart-GEN-POSS.1SG’	srd-í-si	սրդի՞սի	sərt-í-s
‘heart-PL-PL.POSS-GEN-POSS.1SG’	srd-er-n-ú-si	սրդերն-ւսի	sərd-er-n-ú-s
‘soul-GEN-POSS.2SG’	hokʰk-ú-tʰi	հօքքն-թի	hokʰ-u-t
‘sin.GEN-POSS.2SG’	meñátsʰ-is	մեղա՞ցիս	
‘heart-INS-POSS.1SG’	srd-óv-si	սրդօվսի	sərt-óv-əs
‘face-INS-POSS.2SG’	eres-óv-tʰi	երեսօվթի	jeres-óv-ət

The addition of unstressed /i/ <ি> has combined with the article /e/ <়>, giving the dialect a soft Italian harmony,...

Original page number 163.

... especially when they are sequentially placed after another in a row (1).

(1) Tigranakert dialect

- a. *srd-í-si* sún-e
 heart-GEN-POSS.1SG column-DEF
 'the column of my heart'
 սրդիսի սունետ

b. *hokʰkʰ-ú-si* dún-e
 soul-GEN-POSS.1SG house-DEF
 'the house of my soul'
 հօռնիսի դոնետ

16.3.4 Verb inflection or conjugation

16.3.4.1 Theme vowel changes

In verbs, the Classical present vowel /e/ <ɛ> becomes /i/ <ɨ> when next to nasals and /s/ <u> (Table 16.26).

Table 16.26: Indicative present <ՆԵՐԿԱՄ> of the verb ‘to want’ in the Tigranakert dialect

	Tigranakert	cf. SWA
1SG	g-uz-i-m	գուզիմ
2SG	g-uz-i-s	գուզիս
3SG	g-uz-e-∅	գուզէ
1PL	g-uz-i-nk ^h	գուզինք
2PL	g-uz-e-k ^h	գուզէք
3PL	g-uz-i-n	գուզին
	IND- $\sqrt{-}$ TH-AGR	IND- $\sqrt{-}$ TH-AGR

The imperfective loses its vowel /i/ <փ>, but it also stays unchanged (Table 16.27). *HD: The data is too limited to know if the surface vowel /e/ is synchronically the theme vowel or the past suffix or both.*

Table 16.27: Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՏԱՐ> of the verb ‘to want’ in the Tigranakert dialect

	Tigranakert	cf. SWA
1PL	g-uz-e-∅-nk ^h	գուզէնք
	IND- $\sqrt{-}$ TH-PST-AGR	IND- $\sqrt{-}$ TH-PST-AGR

16.3.4.2 Monosyllabic verbs

In the monosyllabic verbs, the formative /i/ <փ> is added (Table 16.28). But this added sound likewise stays when the verb is conjugated or declined

Table 16.28: Paradigm of monosyllabic verbs past in the Tigranakert dialect

	Tigranakert	cf. Classical Armenian	
‘to cry’	il-æ-l	լաւ	
‘to come’	ik ^{hj} -æ-l	գաւ	
‘to give’	id-æ-l	տաւ	
‘to exist’	ig-æ-l	կաւ	
			$\sqrt{-}$ TH-INF
‘to cry (INS)’	Tigranakert	cf. SWA	
‘I cried’	il-æ-l-ov	լարով	$\sqrt{-}$ TH-INF-INS
‘there exists’	il-æ- \widehat{ts}^h -i-∅	լարցի	$\sqrt{-}$ TH-AOR-PST-1SG
	ig-æ-∅	կայ	$\sqrt{-}$ TH-3SG

16.3.4.3 Future formative /mən/ <մըն>

The formation of the future is surprising, because it uses the unfamiliar formative /mən/ <մըն> (2).

(2) Tigranakert dialect

- a. mən uz-i-m
FUT want-TH-1SG
'I will want.'
մըն ուզիմ
- b. mən pʰer-i-m
FUT bring-TH-1SG
'I will bring.'
մըն փերիմ
- c. mən uz-e-i-∅
FUT want-TH-PST-1SG
'I was going to want.'
մըն ուզէի
- d. tʃʰá-mən uz-i-m
NEG-FUT want-TH-1SG
'I will not want.'
չը'մըն ուզիմ
- e. tʃʰá-mən uz-e-i-∅
NEG-FUT want-TH-PST-1SG
'I was not going to want.'
չը'մըն ուզէի

16.3.4.4 Conjunction 'also'

The Classical conjunction /aɪl/ <այլ> 'also' has the form /le/ <լէ>, like the Mush dialect. But the forms /æl, lə/ <ալ, լը> are also used.

16.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

16.4.1 *Tigranakert*

Adjarian's source: Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 470, 654, 700, and 1899, page 545.

- Գլո՛խսի դնեմ բարձին,
Հոգիս իտամ Աստղծուն.
Բարի՛ հջրօշտակ, դուն պըհէ,
Չար սատանան չխարէ:
- Եվան կթթեց, Մարիամ մակրդեց,
Թրիստոս Եկավ խաչակնքեց,
Կաքն Եղավ մակարդ, մակարդ լէ կաք:
- Ըմմէն մարթ կի տսնա, Աստված չտսնա (Երազ):
- Սպարտակ չաղըր, դու չունի (հաւկիթ):
- Բուրմա մը խուտ՝ ցած տեսն՛րէ դրուկ է (յօնք):
- Ցորեն չըմ կերի, արտի քովեն անցիր ըմ:
- Թարիի փետիր չիիյան (չտեսնեն):
- Չքու ցա՞նկն իմ կոտրի, քու եգի՞ն իմ մտի:
- Անկուշտն է պատի զքի:
- Դուն Չմսաս՝ տնտեսի մնայ:
- Սիվ իգա քզի:

Original page number 164.

- Ա՛չիդ Ելլա, լո՛ւսիդ փճի:
- Թոռ Եղնաս՝ դեմիս ընկնիս:
- Խունկ (Եղունգ) չեղնա՝ լաշիդ քերիս:
- Հոգո՛ւտի տո՛ւնէ փիլի, սրտի՛դի սո՛ւնէ կոտրի:
- Դուն չիգաս՝ խաբա՛րդի գա:
- Լաշի՛ւտիդ դո՛րէ իգա (դագաղդ դուռը գայ):
- Հուրդ չղգնաս մե՛ջէ պառկիս:

16.4.2 *Khian*

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn], 1898, page 301, 701, and 1899, page 560.

- Լապստակ, փետի վաստակ, վազէ վազէ փուրը դարտակ (կկոց):
- Գում մը՝ մեջն ըլի (լի) սպիտակ մաքի (բերան):
- Տակը հուղ, մէջն շաղ, վուն օսկի (ցորեն):

4. Կը կապծն կը քելա, կարցըկըն կը կէնա (տրեխ):
5. Երիկ կնիկ կովան, աշվար գիցավ բաժնվան:
6. Հավկթէն է Ելի, զիավկիթ չհավկնի:
7. Գնա Ենոր քով որ քեզ կի լացընէ, մի՛ Երթա Ենոր որ կի ինտացընէ:
8. Կրակ որ ընկսի տա՛աշ (անտառ)` չուր ու դալար մէկտեղ կերի:
9. Ինչ գար (չափ) իշխեր կա, Ենգար ալ իվեր կեղնի:
10. Սար ու ծուր ՝ տէրտըռու փուր:
11. Նա (ոչ) սուխ է կերի, նա հուս իգա:
12. Աստված տեսեր է զսար, դրեր է զծում:
13. թէ տէրտէրը մէկը կը գինա, երիցկին գերկուք կը քինա:
14. Ո՞ր աչք ո՞ր համար կիլա:

16.4.3 Hazzo

Adjarian's source: Ibid., 1898, Եջ 538. The orthography is from Բիւրակն [Byur-rakn], such that the letter <q> should be read as /g^h/ <q'>, and /p-b/ <պ-բ> and so on.

Իախարըմ զգեր մարթըմ ւոր գեց (քան զ) ուր հոգին կը սիրեր զուր գնիկ. լուզպարեգէն (դժբախտաբար) թէրզով մէ կը գորցու զինք: Տարտով բոլորկած դուշրմիշ կեղներ զուր գտնելու ջանք. ու բաշին (յետոյ) թողեց զուր երկիր, ընկավ քաղքէ քաղաք, օլրոտավ ուր գնկա յէտեվ: Շատ ջամբա քալեցուց թաշկած...

Original page number 165.

... ու քրտնքով թթջուկ քաղաքըմ գոնըիսեց (իշեւանիլ). Են գիշեր դեղըմ (տեղ մը) ընավ ու լուսմութ աղկեցու (եկեղեցւոյ) դուր գաննավ ւոր ըրան փարսէ (մուրալ): Բարի մարդըմ հեցավ (հայեցաւ) ուր խեղճութին, մեղքունք եկավ ւրուն: Ու զինքի դարավ ուր տուն: Փարսըմ մարդ (մուրացկանը) յեփ մօտ խրակին (խարոյկին) կը ռըհաթներ, նժճվա (յանկարծ) հիցավ դոա մէշ դնիկըմ ւոր շիտակ: Ուրեն կը մեզեր (նայիլ). ա՛ծիկա՞ց (իսկոյն ցատկեց) ուր դեխեն (տեղեն) ու փաթվավ գնկա զգին ու շատ գուրգուրացին իլացին: Բարի մարթն յեփ հիցավ զէտ անշըգ (զարմանալի) բան, շիվրավ գաննավ, պէլի (սակայն) գուզէր ետ պըմրատնու (անբախտ) սէրին բաշին իիներ: Բաշին հարցուց. «Դո լա՛զօ, Են ի՞նչ դավա Ե»: Փարսըմ մարթ իլայօվ պատմեց. «Ետ գնիկ իմուն է. թէրզովըմ գորով էր, Ելիր ըմ ուր վրեն օլրտըմ ու հա օտան (հոդ) գտա զինք»: Ետ բարի մարթ զգնիկ լը աղկեցու դուր դեսեր ուր դուն բերեր էր բղելու (պահելու): Յեփ իմցավ, զուր հոգին շատ ուրդիցավ ուր զերիկ գնի հատիայով ջամբեց ուրաց երկիր:

16.4.4 Hazro

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 263.

Միր տան Էտին ծառ սալոր Եր,
Զիր տան Էտին ծառ սալոր Եր,,
Ուր (հւր) հատիկը հինց կլոր Եր,
Ով վըր (որ) ուտեր չը հալվորեր:

Միր տան Էտին քառսուն կարաս,
Զիր տան Էտին քառսուն կարաս,
Կարսու միջու գինին Եր խաս,
Օսգիէ դդում արծթէ թաս,
Ըմըն թասին ընձի պագ մ' խտաս:

Միր տան Էտին առուն հանած,
Զիր տան Էտին առուն հանած,
Բոլուր բոլուր բիհան ցանած,
Եկավ անցավ նուր նշանած:

Original page number 166.

Միր հավշի հավուղը բուզ է,
Զիր հավշի հովուղը բուզ է,
Վզի շարան յալտուզ է.
Աչքիս տեսավ սիրտիս կուզե:

16.4.5 Edessa

Adjarian's source: For this and the following see Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 331.

Մութ խարաբա. գրողը տանիս. գիտինը մտնաս. Երկու աչքտ կուրնա. պատին■
տակը մնաս. սի՞ւ Յուդա, լեշիդ ծգեմ. ադ օրը չտիսնաս. կարմիր արին շրջիս.
այեշիլ դարձնես. օր արեւ չտիսնաս. մուրնը գիսուդ. ժառանգիդ կարճ ըլլա.
ժամուն դուռը մուրաս. շիվան երթաս. գօլոդ գանատող մնաս. Աստուծօ սրին
գաս լաշդ լվան. Երթաս չի գաս. գարա գարա (սեւ սեւ) Երրին (Երկրին) տակը
զնա, յօխ ընսնաս:

16.4.6 Siverek

Քեօք ըլլիս. տունդ ավոհ. յօխ բեմուրազ ըլլի՞ս. խողը դօրվիս. փոշին գլխուրդ. մուրը գլխուրդ. օր արեւ չտեսնես. բօյիդ բեղենիդ գետին անցնի. խակ դրուիս. դուման իգա գլխուրդ. գետնին յատակը եջնաս. աթխիս հըլլըսիս թափիս. ֆրանկ զահմաթի հանիս. գանջ ջիվան էրթաս. Աստծեն գտնաս. իշու հրեշտակ.

17 Kharberd-Yerznka

17.1 Background and literature

Original page number 167.

The two main centers of the dialect are Kharberd and Yerznka (Turkish: Erzincan). The first is the southern edge of the region, while the second is the northern edge. The other primary places where this dialect is spoken are the following: Palu, Chapaghjur, Çemişgezek, Çarsancak, Kiğı, Dersim, and Kamakh. The western borderline of this dialect forms the current of the Euphrates river, in its entire length. From the north, one line of the Pontic mountains, while the other borders are determined by the borderlines of the Karin, Mush, and Tigranakert dialects.

The language of the southern part of the region is quite well-studied. But for the northern part, there is very little known. For example, there is no information at all about the Kamakh province, and I presumably placed it in the aforementioned region. There is some information on the Yerznka dialect, in the periodical Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 563), and there is a quite extensive manuscript (see *ibid.* place, 1899, page 386-388). For the Dersim dialect, we can provide Անդրամիկ (1900), which is a volume of travel memoirs, but in some places he gives dialogues from this dialect. More extensive is article by Sarkis Haykuni (Ս. Հայկունի) called Դերսիմ (see Արարատ, 1896, page 183-5).¹

HD: I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

There are manuscripts written in the Kiğı dialect in Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 201, 314, 315, 345, 472, 809, and 1899, page 554). There are many more manuscripts written in the Çarsancak dialect, such as:

- Ս. Հայկունի
 - Հութութիկ Եւ Սամել Հովիկ. Եջմիածին, 1895
 - Մոքոս. Եջմիածին, 1896
 - 11 ժողովրդական հեքիաթներ՝ իրատարակուած Էմինեան Ազգ. Ժողով. Բ. 1901

¹*HD: The name of this supposed periodical is <Արարատ> 'Ararat'. But such a name is quite common so I haven't been able to track down the exact source.*

Original page number 168.

There is nothing published with the vernaculars of Palu, Çemişgezek, and Chaphgjur. But there are many manuscripts in the mother dialect of Kharberd. In the Բիւրակն [Byurakn] periodical:

- year 1898, page 331, 473, 583-4, 623, 671, 776
- year 1899, page 18
- year 1900, page 233, 316, 331, 491, 519, 730

There is also a small study on formation of this dialect (see Բիւրակն [Byurakn], 1899, page 777).

I also have a separate study that I have formed with Dr. Andranik Hakopian (թՌ. Անդրանիկ Յակոբեան; HD: SEA: /andranik hakopian/, SWA: /ant^hranig hagop^hjan/), which is still unpublished.²

It appears that a migrant Armenian community from Kharberd has settled in the upper district of Manisa, near Smyrna, who until now have kept their native dialect, with little changes and which is different from the dialect of lower district of Manisa. To establish this idea of mine, I have worked on an article in Բիւրակն [Byurakn] (see 1899, page 402-405); on the occasion of this article, a response from Shahinian (Շահինյան; HD: SEA/SWA: /sahinjan/) was published and a small study on this district's dialect (see 1899, page 291, 402, 503, 528, 575)

17.2 Phonology

17.2.1 Vowels

17.2.1.1 Segment inventory

The sound system of the dialect of Kharberd and Yerznka is much simpler than the dialects of Karin and Mush. The dialect of Kharberd-Yerznka recognizes the vowels in Table 17.1. But it lacks the vowels /œ, ʌ, ɯ/ <էօ, իլ, ն>.

Table 17.1: Vowels of the Kharberd-Yerznka dialect

/i/ <ի>	/u/ <նւ>	
/e/ <է>	/ə/ <ը>	/o/ <օ>
/æ/ <աւ>	/ɑ/ <աւ>	

² HD: For 'unpublished', the original word is անտիպ which means 'atypical'. I suspect this was a typo for անտպուած 'unpublished'.

17.2.1.2 Sound changes

The following are notable sound changes among vowels and diphthongs

17.2.1.2.1 Classical Armenian /oɪ/ <ŋ> The Classical sound /oɪ/ <ŋ> changed to /o/ <o> (Table 17.2).

Table 17.2: Change from Classical Armenian /oɪ/ <ŋ> to /o/ <o> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘light’	loɪs լոյս	los լօս	lujs լույս
‘sister’	k ^h oɪs քոյս	k ^h oɾ քօր	k ^h ujs քոյս
‘walnut’	ənkoɪz ընկոյզ	ənɡoz ընգօզ	əŋkujz ընկոյզ

17.2.1.2.2 Classical Armenian /iʊ/ <ħl> The Classical sound /iʊ/ <ħl> changed to /i/ <ħ> (Table 17.3).

Table 17.3: Change from Classical Armenian /iʊ/ <ħl> to /i/ <ħ> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘blood’	ariün արիւն	arin արին	arjun արյուն
‘fountain’	aħbiür աղբիւր	aħb ^h ir ախբֿիր	aħpjür աղբյուր
‘flour’	aliür ալիւր	alir ալիր	aljur ալյուր
‘fountain’	eħdžiür եղջիւր	aħdž ^h ir ախջֿիր	jeħdžjür եղջյուր

17.2.1.2.3 Classical Armenian /e/ <t> The Classical sound /e/ <t> becomes /je/ <jt> at the beginning of monosyllabic words, and it becomes /e/ <t> in all other circumstances (Table 17.4).

Table 17.4: Change from Classical Armenian /e/ <t> to /je, e/ <jt, t> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘ox’	ezən եզն	jez յէզ	jez եզ
‘when’	erb երբ	jeb յէբ	jerp ^h երբ
‘to sway’	ereral երերալ	ereral երերալ	jereral երերալ
‘to appear’	erewel երեւել	erval երվալ	jerevel երեւել

17.2.1.2.4 Classical Armenian /o/ <n> The Classical sound /o/ <n> becomes /o/ <o> everywhere (Table 17.5).

Table 17.5: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /o/ <o> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘alive’	օլց	օխչն	voχtʃn
‘lentil’	օսպեն	օսբ	vosp
‘foot’	օտ-(է?)կ ^h (-PL)	օտք	votk ^h
‘orphan’	օրբ	օռբ	vorpb ^h
‘ryegrass’	օրօմեն	օրօմն	vorom
‘to thunder’	օրօտալ	օրօտալ	vorotal
‘to take pity on’	օլօրմիլ	օօրօմիլ	vozormel

17.2.1.2.5 Classical Armenian /ai/ <այ> The Classical diphthong /ai/ <այ> becomes /æ/ <այ> (Table 17.6). With this sound, the dialect presents a type of middle point for the sound changes of /e/ <է> and /a/ <ա>.

Table 17.6: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /æ/ <այ> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘mother’	մայր	մար	majr
‘wood’	պայտ	փայտ	p ^h ajt
‘mirror’	հայելի	հայլի	hajeli

17.2.2 Consonants

17.2.2.1 Segment inventory

The consonants have three degrees in the dialect: voiced, voiced aspirated, and voiceless aspirated. The voiceless unaspirated series...

Original page number 169.

... does not exist. The voiced sounds of Old Armenian are changed to voiced aspirates, the voiceless unaspirates are changed to voiced, while the voiceless aspirates stay voiceless aspirated. Besides these, the palatalized consonants /g^j, k^{hj}/ <զյ, զյ> are created. Whenever the sounds /g, k^h/ <զ, զ> follow /e, i/ <է, ի>, they become /g^j, k^{hj}/ <զյ, զյ>.

17.2.2.2 Sound changes

Among consonant changes, the most famous ones are the following.

17.2.2.2.1 Stop-nasal assimilation The Classical sound /t/ <ւն> before /n/ <ւ> assimilates to become /n/ <ւ> (Table 17.7).

Table 17.7: Change of /tn/ <ւնն> to /nn/ <ււն> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘to enter’	mətanel մտանել	mənnel մըննել	mətnel մտնել
‘to find’	gətanel գտանել	gʰənnel գ’ըննել	gətnel գտնել

17.2.2.2.2 Fricative deletion in word-initial /s/-stop clusters The sound /s/ <ս> at the beginning of words is deleted before the sounds /p, t/ <պ, տ> (Table 17.7).

Table 17.8: Deletion of initial /s/ <ս> in /sp, st/ <սպ, ստ> clusters in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘to kill’	əspananel սպանանել	bannel բաննել	spanel սպանել
‘white’	əspitak սպիտակ	bidag բիդագ	spitak սպիտակ
‘to create’	əstełtsanel ստեղծանել	dełdzel դեղծել	steχtsel ստեղծել
‘carrot’	əstepkin ստեպին	dabrin դաբրին	stepkin ստեպին
‘sterile’	əsterdʒ ստերջ	dert ^h դերջ	sterdʒ ստերջ

17.2.2.2.3 Consonant cluster reduction for obstruent-rhotics In both Yerznka and Kharberd, the words in Table 17.9 changed.³

Table 17.9: Reduction of consonant clusters with for obstruent-rhotics in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘sparse’	nqüsər նասր	nosr նօսր	nosər նսր
‘high’	bardzər բարձր	t ^h arz թարզ	barts ^h ər բարձր
‘thick’	t ^h andzər թանձր	b ^h ars բ’արս	t ^h andzər թանձր
‘sweet’	k ^h alts ^h ər քաղցր	k ^h ars քառս	k ^h alts ^h ər քաղցր

³HD: For the words ‘high’ and ‘thick’, I suspect that Adjarian incorrectly switched the Kharberd forms. But unfortunately, I cannot be sure.

17.2.2.2.4 Consonant cluster reduction for nasal-rhotics The words in Table 17.10 changed.

Table 17.10: Reduction of consonant clusters with for obstruent-rhotics in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘heavy’	tsanər ծանը	tsajr ծայր	tsanər ծանը
‘small’	manər մանը	majr մայր	manər մանը
‘comb’	santər սանտը	sajr սայր	sanər սանը

17.2.2.5 Fronting of post-alveolar obstruents The Dersim province also has a surprising innovation. The Classical sounds /tʃ, dʒ, tʃʰ/ <δ, զ, չ> become /dʒ, ձշ, չ/ <ձ, զ, չ> (after passing through the forms /ts, dz, tsʰ/ <ծ, զ, չ>). While the sound /ʃ/ <շ> becomes /s/ <ս> (Table 17.11, sentence 1).

Table 17.11: Fronting of post-alveolar obstruents in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘white’	tjermak ճերմակ	dzermag ծերմագ	tjermak ճերմակ
‘water’	dʒur ջուր	dʒʰur ձուր	dʒur ջուր
‘raisin’	tʃʰamitʃʰ չամիչ	tsʰamitsʰ ցամից	tʃʰamitʃʰ չամիչ
‘I pulled’	kʰɑʃetsʰi քաշեցի	kʰasetsʰi քաշեցի	kʰɑʃetsʰi քաշեցի

(1) Kharberd-Yerznka dialect ⁴

metsʰ-ə dʒʰur tsʰ-ig-a-ə
in-DEF water NEG-exist-TH-3SG
'There is no water in it.'
մեց ձուր ցիզա

17.3 Morphology

17.3.1 Noun inflection or declension

In the grammar, there are no individual innovations. As in all other typical dialects of its type, the Kharberd-Yerznka dialect has 6 cases: nominative, genitive, dative, accusative, ablative, and instrumental. The dative is always the same as

⁴HD: The vowel /i/ in [tsʰiga] could belong to the negation prefix.

the genitive, while the accusative is the same as the nominative, without a difference between animate and inanimate objects. The ablative formative is /-e/ <է>. The plural markers are /-er, -ner/ <էր, լէր>.

17.3.2 Pronoun inflection or declension

For the pronouns, we cite the following (Table 17.12).⁵

Table 17.12: Sample of pronouns in the Kharberd-Yerznka dialect

personal 1SG ACC 'me'	indzis, əndzis	ինձիս, ընձիս
personal 1SG ABL 'from me'	imməne	իմմընէ
personal 1PL ACC-DAT 'to us'	mizi, mzi	միզի, մզի
personal 2PL ACC-DAT 'to you'	dz ^h izi, dz ^h zi	ձ՛իզի, ձ՛զի
personal 2SG ACC-DAT 'to you'	k ^h izi, k ^h zi	քիզի, քզի
personal 1PL ABL 'from us'	merməne	մերմընէ
personal 2SG ABL 'from you'	k ^h uməne	քումընէ
personal 2PL ABL 'from you'	dz ^h erməne	ձ՛էրմընէ

17.3.3 Verb inflection or conjugation

The verb is very simple. The rule of changing the Classical vowel /e/ <է> to /i/ <ի> takes place only in 1SG and 1PL persons. In the third person, it changes to /æ/ <ա> (in the first conjugation class).

HD: For the indicative present, SWA combines the indicative prefix /g(ə)/ <կը> with a finite verb. This finite verb is the subjunctive form. For an E-Class verb like 'to like' /sir-e-l/, the theme vowel is a constant /e/, and the 3SG marker is covert. In Kharberd-Yerznka, the theme vowel varies between /æ, i, e/ (Table 17.13).

⁵HD: For the plural nouns, I mark them as synthetic for accusative and dative, but it's possible that Adjarian meant that they are strictly accusative. The prose isn't clear.

Table 17.13: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to like’ in the Kharberd-Yerznka dialect

	Kharberd-Yerznka		cf. SWA	
1SG	gə sir-i-m	գը սիրիմ	gə sir-e-m	կը սիրեմ
2SG	gə sir-e-s	գը սիրես	gə sir-e-s	կը սիրես
3SG	gə sir-æ-∅	գը սիրա՛	gə sir-e-∅	կը սիրէ
1PL	gə sir-i-nk ^{hj}	գը սիրինք	gə sir-e-ŋk ^h	կը սիրենք
2PL	gə sir-e-k ^{hj}	գը սիրեք	gə sir-e-k ^h	կը սիրեք
3PL	gə sir-e-n	գը սիրեն	gə sir-e-n	կը սիրեն
	IND ✓-TH-AGR		IND ✓-TH-AGR	

Original page number 170.

The imperfective and the perfective are the same as in the old forms.

The future is formed with the formative /də/ <դը> (/tə/ <տը>), which is a shortened from of /piti/ <պիտի>. In the negative future, this sound /p/ <պ> changes to /v/ <վ> (2). Forms like in (3) don’t exist.

(2) Kharberd-Yerznka dialect

- a. $\widehat{t}^h\text{-vdi sir-i-m}$
NEG-FUT like-TH-1SG
'I will not like.'
չըվիի սիրիմ
- b. $\widehat{t}^h\text{-vdi sir-e-i-∅}$
NEG-FUT like-PST-TH-1SG
'I was not going to like.'
չըվիի սիրեի

(3) Absent in the Kharberd-Yerznka dialect

- a. * $\widehat{t}^h\text{-piti sir-i-m}$
NEG-FUT like-TH-1SG
Hypothetical but unattested: 'I will not like.'
չպիտի սիրիմ
- b. * $\text{piti } \widehat{t}^h\text{-sir-i-m}$
FUT NEG-like-TH-1SG
Hypothetical but unattested: 'I will not like.'
պիտի չսիրիմ

17.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

17.4.1 City of Kharberd

Adjarian's source: Taken from Բիւրակն [Byurakn], 1900, page 730. The orthography was verified by me.

Գըլի չուօգ մը գըլի: աս խոօօղին օղքը փուշ մը գը մընսա. ի՞նչ գէնէ չենէր՝ չի գըրնըր ան փուշը հանէր: Գելլա գերթա մամիգի մը զըստ թի ան փուշը հանա: Սամիգն ըլ գը հանա ու թօնիրը գը ցըքա: Մեգ-էրգու օր ամնէուն բէս՝ ըս խոօօգը գերթա մամիգին զըստ թի փուշս դուր: Սամիգն ըլ զըստ թի փուշը վառավ ալ ո՞ւսացա դամ: Խոօօգը հըմըն հաց մի գառնա ու գը փախի: Գերթա օր չօբան մի նսդէր է զաթին մէշ բդուր (սպտուր) գը բ' րդ' ա գուղա: Գըստ թի ըս հացը առ գէր, ըն ըլ գառնա: Զանի մը օր գասնի, գերթա չօբանին զըստ թի հացս դուր, ըն ըլչունի օր դա, ըս հեղուն ըլ խոօօգը դղգից մաքի մի գառնա ու գը փախի: Խոօօգը գերթա օր դէ մի շուն մի մօրթէր են ու թէշգէր բիոի (որ) եթէն. ըդուն զըստ թի ըս մաքին առէր: Զանի մի օր սոյը գ'ուգ'ա թի մաքիս դղվէր: Ընօւն ըլ մդիգ չեն ենէր, ինք ըլ ըդուն հարս գառնա ու գը փախի: Շադ գերթա՝ թիշ գերթա, գը տէսնա՝ օր մէգ մարթ մի նսդէր շըգդըրիգ (շուլթակ) կը գէնսա: ըդոր զըստ թի շըգդըրիգդ դուր օր ըս հարսը դամ: Հարսը գուդա՝ շըգդըրիգը գառնա: Խոօօգը գը նսդի ծառի մը դագ⁶ ու կը բըլըշվի (թոք. բաշլամաք «սկսիլ») շըգդըրիգը շըգդըրոցնէլ ու խաղ գանչէլ. «Զըգդըր, շըգդըր, շըգդըրիգ, փուշ մի դվի՝ հաց մի առի, հացը դղվի՝ մաքի մի առի, մաքին դղվի՝ հարս մի առի, հարսը դվի՝ շըգդըրիգ մի առի, շըգդըր, շըգդըր շըգդըրիգ»:

Original page number 171.

17.4.2 From one village from Yerznka

Adjarian's source: Taken from Բիւրակն [Byurakn], 1899, page 386. The orthography of the manuscript was preserved, even if inaccurate.

Կախստովը երիկ մ'ու կսիկ մը կան աներ: Երիկը թէնապէլ, կսիկը ետէպսիզ: անմէն օր առտու լուսծածին պէս կսիկը երկանը առջեւը երկու հաց կը նետէ,

⁶HD: The original page had <դակ>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that the form is <դագ>; I fixed it.

«ղուս էլ, աշքս մ’երեւար» կըսէ աղեր: Երիկը կիթա ծովուն քենարը կը նստի, մեկ հաց ինք կուտէ, մեկալն ա ծովուն ձկներուն կը նետէ, կեսը առտուն, կեսն ա ճաշուն: Պատի ձկները հացը տանելու չապալամիշ կ’զլլան ըմա, անմեն օր մեծ ծուկ մը կուգա ընուց ձեռքն կառնէ կը տանի աղեր. ըսանկ կանէ տարի մը անմեն օր: Անիսէ ծուկը ըս հացերը իրենց մեծաւորին կը տանի աղեր. մեծաւորին ընանկ հիւլնտուքիւն մը կունենա օ բոլոր հեքիմները չին կանա բռնտցըներ. Ես ետքը կըսեն քի, Եկեր տարի մը հաց ուստ Նը կըռընանա ըս ծուկն ա ըս հացերը մեծաւորին կը տանի աղեր: Տարիեն ետքը մեծաւորը կըռըտնա. իրեն հաց բերող ծուկը աղերեւ կը կանչէ, կը հարցնէ քի ըս հացերը տարի մըն է ո՞սկէ կը բերէ. ան ա կըսէ քի «ծովուն քենարը մարդ մը նստեր ա՞ անմեն օր ըս հացերը ծովը կը նետէ, Ես ա կառնեմ քեզի կը բերիմ»: Ըս սրային մեծաւորը հրաման կանէ օ իթա ըն մարդը բերէ օ մուրատ տա իրին արած լավութան տեղը:

17.4.3 Kiğı

Adjarian’s source: See Բիւրակն [Byurakn], 1898, taken from various places.

Ածան հաւը կարգճան կ’զլի:

Ասդին ծակով Հիւստիստան կը հայնա:

Երեցն օր թքան, կըսէ «ամազ գ’ուգ’ա»:

Խեւը գնաց հարսնետունը, ըսաց հոս լաւ է քընծ մեր տունը:

Կուշտն անօրուն մայր (մանր) կը փշէ (կը փշրէ):

Հարիր մազէ ալիր Է կերեր:

Հաւն օր հաւ Է, ջուր խմած ատենը Աստված ի վեր կը հայնա:

Շունը կը զինին՝ տիրունմինէ կամքչնան:

Ըսի իմ արծած խոզն Է:

Original page number 172.

Օրը հարիր սիրտ կրնաս կօյրեր, ըմը հարիր օր Եկեր դատիս՝ սիրտ մը չես կրնար շինիր:

Կով չուսպ, փորը կուշտ:

Տունը չգա տան տիկին՝ հորթուն կըսեն լոս տիկին:

17.4.4 Çarsancak

Adjarian’s source: See Էմինեան Ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 2 (Բ), page 152.

Կըլի թաքավօր մի. իրեց հատ աղա կունենա. կըսը մենծ աղին. – Տղա՛ս, Ես ալ ծեր Եմ, տասնըհինգ տարի սայմանիս գլօխսը չայիրը չիմ գցեր:

– Արքայ հայրիկ, կըսը աղան, միշտ սայմանիդ գլխու չայիրը շատ մեթ կիսիս (կը գովես): – ան սայմանի չայիրին հավան է օր եօմիւրս երկընցաւ. ան տասնըինս տարի օր չիմ գրցեր, եօմիւրս փճացաւ. գնա օ տեսնըս. չայիրին գլխու աղբիր մը կա. չայիրին տկուն տե՛ (մինչեւ) աղբիրը սահար մի կը քաշէ. աղբիրն ալ լեռան տակ է աղբրեն տե՛ լեռան գլխուն տասվերկու սահար կը քաշէ:

Ելավ մենծ տղան հարիր հատ ծիով առօց. գրցին հասան չայիրը. տեսան օ մէ արար մի նստեր է աղբիրն վրա: Մի սեւ անա ելավ, երկինքը գօռաց, արգեւն ու կարկուտը առօց:

Թագաւորին տղան ըսդց. – Քշեցեք, ըյնինք աղբիրը:

Չայիրը կես ըրին-չըրին՝ ջրին ու մին մէջ մնացին. չկըրցին օ հասնէին:

Արաբը թուրը քաշեց, ընկաւ ան հարիր հատի մէջ. հարիր հատին ալ գլխուն կըրեց, ծիանն ալ մորթեց, յեղմիշ ըրօց (դիզեց) չայիրին օրթըլըխը, եջաւ սըրթն ի վայր գնոց:

Մի ամիս թագաւորին խապար չգնոց:

Թագաւորը կանչեց օրթանճա տղին:

– Այ աղա՛, աղբայրդ ճանփեցի սայմանի գլխուր. յա (կամ) բռնվան, յա ծեծ (պատերազմ) կիսին. յա քեֆի տեղ է՛ իրանց քեֆը կը հային. գնա խապար մի ա՛ն եկօ՛:

17.4.5 Dersim

Adjarian's source: See <Արրտ>. 1896, page 183. *HD: It's not clear to me what this <Արրտ> source is; it's likely a periodical called 'Ararat' <Արարատ>, but there are many such periodicals.*

Անքան դեսա օր Գիրօն ասգրին մէց է. գօրս դ'ին բաղի բէս բարած է. – Օվանեսը մսց- ինց գինես, ինձի բարութ գիւլէ հասուր:

Original page number 173.

Օվանեսը գ'նոց օ մեր աղան ձ'ինը հեծեր, փախեր է. դեսա օր Գիրօն թուրը ցըրընցօց, թուրը փառլամիս եղավ, յես ալ ըս դ'իուն քասեցի, թուրը փառլաթմիս էրի – օ, Գիրօ, մի՛ վախիր: Ընխղըր (այնչափ) հայա (տեսայ) օ, գօրս սվարով դաիս հեծած, ամեքուն թուր մի նեղեցի, գօրս ձ'ին ալ բառգեցուցի. մէգ մարթուն ալ գ'լիսը գըրեցի, դեսա օր փասան գրցէ. – Հա՛ բարամ օլասըզ հա: Ցի գ'հեր օ յես իմ, ընի գ'հիէ թէ թուրքէր Ղամբէրն է բ'ռնած. ցըսէր թէ իինգ հորի թրէս ընցուցէր իմ. անքան դեսա օ Օվանեսը գիւլէն հասօց, ըսդց. – Մի վախեին, ախբ' րդասը դ'ու մըսէր, թաբուր մի ասգրին գէսն է մնացէր. մեր աղան ալ էլէր թամասան գիներ. իրգուն գ'ցիք քառուն օսգի տվեց, ի՞նց ինիմ:

18 Şebinkarahisar

Original page number 174.

18.1 Background

At the north side of Kharberd-Yerznka, the city of Şebinkarahisar and the province of Adzbder together form a separate dialect; the dialect is occupies a middle ground between the dialects of Kharberd-Yerznka, Sebastia, and Evdokia.

18.2 Phonology

18.2.1 Consonants

Like the first two dialects (*HD: Kharberd-Yerznka and Sebastia*), the dialect has three groups of consonants that are missing from Evdokia: voiced, voiced aspirated, and voiceless aspirated. There is also here the glottal /f/ <հազար վ>.

18.2.2 Vowels

18.2.2.1 Segment inventory

The vowel system is like the Evdokia dialect, which we will later see below. The sound /æ/ <üü> is added (Table 18.1).

Table 18.1: Emergence of /æ/ <o> in the Şebinkarahisar dialect

	Classical Armenian	> Şebinkarahisar	cf. SEA
'before'	aradʒeaն առաջեալ	ærtʃev անչեվ	artʃev առշեվ

18.2.2.2 Sound changes

18.2.2.2.1 Classical Armenian /o/ <n> Like the Sebastia and Evdokia dialects, the sound /o/ <n> has changed to /œ/ <to> (Table 18.2).

Table 18.2: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /œ/ <to> in the Şebinkarahisar dialect

	Classical Armenian	> Şebinkarahisar	cf. SEA
‘work’	gorts զործ	g ^h œrdz զ’էործ	gorts զործ
name ‘Peter’	petros Պետրոս	boerœs Բէօրէոս	petros Պետրոս

18.2.2.2 Classical Armenian /e/ <t> There is an innovation that is absent in the Kharberd-Yerznka and Evdokia dialect: the sound /e/ <t> changes to /i/ <h> when stressed (Table 18.3).

Table 18.3: Change from Classical Armenian /e/ <t> changes to /i/ <h> in the Şebinkarahisar dialect

	Classical Armenian	> Şebinkarahisar	cf. SEA
‘place’	teł տեղ	dix նիղ	tez տեղ
‘with’	het հետ	hid հիդ	het հետ
‘you.SG.DAT’	k ^h ez պէզ	k ^h iz պիզ	k ^h ez պէզ

With this sound change, the dialect of Şebinkarahisar approaches the dialect of Hamshen, where this same sound change exists (Table 18.4).

Table 18.4: Change from Classical Armenian /e/ <t> changes to /i/ <h> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Şebinkarahisar	cf. SEA
‘big’	mets մեծ	midz միծ	mets մեծ
‘with’	het հետ	hid հիդ	het հետ

18.3 Morphology

18.3.1 Verb inflection or conjugation

18.3.1.1 Theme vowel changes

In verbs, the 1SG and 1PL of present tense and of the tenses that are formed from the present have changed the vowel /e/ <t> to /i/ <h> (Table 18.5).¹

¹HD: The Classical forms are quite different from the modern forms because of different inflectional suffixes. For illustration, I approximate the change by referencing SWA, which retains the Classical theme vowels.

Table 18.5: Change from theme vowel /e/ <է> to /i/ <ի> in the Տեղական dialect

	Տեղական	cf. SWA	
'I want'	g ^h -uz-i-m	գ'ուզիմ	
'I will say'	bidi əs-i-m	բիդի ըսիմ	
'I would write letter'	g ^h ir g ^h r-i-m	գ'իր գ'րիմ	
		k ^h ir k ^h ər-e-m	
		զիր զրեմ	
			IND-want-TH-1SG
			FUT say-TH-1SG
			letter write-TH-1SG

18.3.1.2 Present/past tenses and the progressive

The indicative present tense has two forms, as is found westward in all the Asia Minor dialects until Rodosto. This is the basic present (բուն ներկայ) and the progressive present (շարունական ներկայ). The first is the usual form of the present, which can also be used for the future: 'I say', 'I bring'.

The second is used when the action is being done at this exact time and it cannot at all have a future meaning: 'I am liking'. The progressive present is found only in very few languages. For example, it is found in Ottoman Turkish /al-əjor-əm/ > 'I am taking' (ալյօրօմ) and /ver-ijor-um/ 'I am giving' (վերիյօրում) (HD: *Modern Turkish: <aliyorum>, <veriyorum>: the progressive marker is this suffix <iyor> which Adjarian transcribed as /ijor/*),

Original page number 175.

... and also in English 'I am living'.² Persian also has a progressive present: <bé-xâham> 'I want' (بخواهم) ` կուզեմ, ` կուզեմ կոր. <mi-xâham> 'I am wanting' (می خواهم)³

The indicative past imperfective also has simple and progressive forms (1). Compared with Ottoman Turkish/veriridim/ 'I gave' (վերիրիսիմ) vs. /verijorədəm/ 'I was giving' (վերիյօրըսըմ) (HD: *Modern Turkish: <ver-di-m> and <ver-iyor-du-m>*).

(1) SWA

- a. g-ud-ej-i-∅
IND-eat-TH-1SG
- 'I would eat.'
կ'ուսնի

²HD: Adjarian incorrectly translated the English as 'I am liking'.

³HD: The Persian terms are respectively subjunctive and indicative. It seems Adjarian interpreted the distinction in terms of progressiveness.

- b. g-ud-ej-i-∅ gor
 IND-eat-TH-1SG PROG
 'I was eating.'
 կ'ուստի կոր

However, the progressive present and past imperfective aren't formed in the same way across all the dialects; instead, each dialect uses a different formative. For example, the Istanbul dialect uses /gor/ <կոր>, the Aslanbeg subdialect uses /háje/ <հայէ>, the Trabzon dialect uses /er/ <էր>. The Şebinkarahisar dialect constructs its progressive forms with the formative /dar/ <դար> (i.e., /tar/ <տար> which has an unclear origin) (2).

(2) Şebinkarahisar dialect

- a. g-əs-i-m dar
 IND-say-TH-1SG PROG
 'I am saying.'
 գըսիմ դար
- b. g-əs-i-s dar
 IND-say-TH-2SG PROG
 'You are saying.'
 գըսիս դար
- c. g-əs-e-i-∅ dar
 IND-say-TH-PST-2SG PROG
 'I was saying.'
 գըսէի դար

18.4 Literature

There is no other information on the Şebinkarahisar dialect, and there is no published manuscript. In Ani in the summer of 1907 (July 7-8), I got acquainted with an architect who was a native of Şebinkarahisar, Mr. T. Toromanian (պր. Թ. Թորոմանյան; *HD: SEA/SWA: /tʰoramanjan/*). I requested from him that he accurately write a sample of this dialect. He gladly undertook my request and he wrote to me the following heartbreaking letter, which was rendered in my orthography, and which I present here completely.

18.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

18.5.1 Şebinkarahisar

Սեր իմ աղա ախրարս,

Միխագիս դերն եմ. խօսդիս հասդադ չի դ'ըդվա. գ'հրօս շադ յուշացավ. իմմա՞ շիդագը օր բիհի ըսկմնը՝ շադ մըն ալ դարիյաթս (թրք. զաբահայ յանցանք) ձառը (ծանը) չէ. բ'անի գ'եօրծի մարթ եմ. յիրինգուն-յառավոր դիդ մը դիդիգ արած չունիմ օր մեյ մը դայլամ-դիվիթ անշէվս առնիմ հու երգու սրա գ'իր գ'իմ. չէ նը ինքիրենս ամըն օր կըսէի քի՝ արածըս աֆեգ է, խայթէր գօռէլը (կոտրելը) աղեց բ'ան չէ. խօշ դ'ուն ան չեշիդը մարթիգներեն չես. միխզու երեսս չես դար: Իշղէ ասօր հըմար ալ է քի յես ալ քիս հոգ'ուս բես գ'ուզիմ. քիզ դիսած օրես սիրոդը բ'ացին՝ մէջը դ'ին: Գ'իդի՞ս ինչու: Ե' գիդի դղայութին... Յես մեզ...

Original page number 176.

... ընգեր մը ունեի մեր քաղաքը ըղած վախդըս. Փուռչուկին Բեօռես (Պետրոս) գըստին. իմ շադ շադ յարանս եր. գ'իշեր ցօրեգ իրար հիդ էինք, չայիգ-չօրթու բարաբար գը խաղայինք. շադ հիդ ալ երգուս վարքիդեն գը վախչէին գիրթայինք■ Երեսդանը թուր ու խնձոր ուղելու: Ասանգ առխաղաշէ (ընկեր) մը զանվէր եի քսան դարի է: Քիզ օր դիսա՝ ան սահաթը միդքըս ինգավ Բեօռեսը, սիրոդը դիդէն թօավ. ինքիրենս ըսի քի Ասկած Բեօռեսըս գ'ինան ինձի դըվավ: Յես քու վրա ասողդար սեր դըվի իլլա, օջըր (արդեօր) դ'ուն ալ իմ Բեօռեսիս դիդը բիդի բ'ոնե՞ս. քանի քի զադվէր եմ աշգիս արցունքը չի գըրեցավ. միդքըս օր գ'ուրգ'ա զադված օրերևիս՝ ծուկս ու մուկս գը գրիմ: Հետ միդքըս չիլլեր. օր մը, շափար եր դէք գիրայգի, յառօդուն գանուկս ելեր դ'ուռը նսդէր եր. գ'նացի քովը, նայեցա օր դ'ինարը վրա արեր՝ հիդքս խօրաթել բիլա չուզէր դար. ըսի քի «Բեօ՛ռես, քալ՝ Երթանը քիշ մը խաղանք»:

- Չիմ իգ'ար – ըսաց:
 - Ինչո՞ւ, ի՞շ գա քի:
 - Հետ բ'ան մ'ալ չիգա:
 - Հըբը ինչո՞ւ աղանգ դ'իդայրըդ՝ զախէր ես ու հիդս ալ չես խօրաթեր:
 - Ի՞շ բիդի խօրաթիմ. զաթը քանի մը օր յեղքը ամիս զիս բիդի դոգէ Սղամբօլ.
- ալյա գը դէսնինք գիրար՝ յա չինք դէսնէր:
- Օղօրթմն գըսէս դար:

- Հըբը սուլդմէ՞ն:
- Չիմ ավերա:
- Օր աշգօվը՝ դեսնես՝ անվախող գաւղաս:
- Ի՞նչ ըրավ օր աղանգ արավ քիզի ամսի՞ն. մինչեւ հիմի հէջ աղանգ ձ’ան մը չիզար:
- Ի՞նչ բիդի ըլլա. յերեգ յիրինգուն վաժաբեղը մինդայարս դօթլուկս դվավ, գ’նա վաժադան փարա բ’էր, չենը ա’լ մի՛ գ’ար ըսաց. ամիս ալ փարա չուներ օր դար, զաթը քանի մը հիդ ալ մարս գուլագին օսգը գոից դվավ՝ դարի վաժադան փարա դվի. հիմի մարս ալչումի. հարս ալ ըսաց քի շատ գ’արթա դերա վարթաբեղ չի՛րդի ըլլա. որգիմ Սդամբօլ թօղ երթա ախօրոր քօվը փարա վասդրդի:

Original page number 177.

- Ե դ’ո՞ւն ինչ ըսիր. գ’ուղէ՞ս քի երթաս:
- Ի՞նչ անիմ չերթամ. դաթրջին վաղը գ’ուգ’ա. ամիս աս գ’իշեր թամբայիթս (պայուսակ) բիդի գաբէ. վաղը շին-զարախոդան շ’ամփա բիդի ելլինը:
- Սուլտ չէր բեռնեօսը. յես ալ գանուկս ելա. սիրուէս չեզավ օր երթայի դեսնեի. հեռուն գայնեցա հու նայեցա. օրն ալ ըսես նը շատ գ’էշ օր եր. թաթավը վերեն գ’ուգ’ա սիշիմի բես. ջրիսանք-ջրիսջրիսանք... բաղ բաղ փօրյազը զը փչէր: Զ’օրիին վլրա բ’առցան թամբայիթը. զինքն ալ վրան նսուցուցին ու դարին. մարդյեղեվէն լացավ. «Յա՛վում, ֆեղ բ’ոնես օսգի գըրի» ըսաց, հու նօրշըբա մը շ’ուր նեղեց յեղեվէն: Հարն ալ ջ’օրին հեղը գ’նաց շ’ամփելու. յես ալ գ’նացի ներս, մութ դիդ մը մդա՝ լացի: Ան է աս Ե՛ ա՛լչի դեսա: Ալչի գիդիմ դեք սա՞ղ է դէ մեռած է. Ասված անօր ալ բ’անին գեօրծին աջ’օղութին դա, իր սիլային հասցընէ. ձ’իզի ալ երգան օրեր դա:

19 Trabzon

19.1 Background

Original page number 178.

The dialect of Trabzon is spread across a small region, which contains only the cities of Trabzon, Gümüşhane, and Giresun. The last one is a migrant settlement from Trabzon. The surrounding villages of Trabzon don't speak this dialect, but instead speak the Hamshem dialect. In recent times, a sizable number of Armenians from Trabzon have migrated to the Caucasus and to the shores of the Black Sea. They primarily live in the cities of Batumi, Poti, Kerch, Sevastopol, Yalta. Because these aforementioned cities do not have a native Armenian population, and because the migrants from Trabzon form a sizable number, we have thus included them in the map as part of the region of the Trabzon dialect.

19.2 Literature

There is no written study on the Trabzon dialect. There are likewise no manuscripts. In the summer of 1910, I stayed two weeks in Trabzon, and I determined that the Trabzon dialect is quite close to the Istanbul dialect, especially the Crimea dialect.

19.3 Phonology

19.3.1 Vowels

The vowel system lacks the sounds /æ, ʃe, ʃo/ <ü, t, n>. Sometimes we find the sounds /œ, y/ <to, ʃt> (Table 19.1).

Table 19.1: Emergence of /ʃt/ <y> in the Trabzon dialect

'before'	Classical Armenian ma ^u ruk ^h մարուկ	> Trabzon miryk ^h միրիկ	cf. SEA moruk ^h մորուկ
----------	---	---------------------------------------	--------------------------------------

19.3.2 Consonants

The consonant system has greatly changed. The three degrees of Old Armenian have become two; the voiced and voiceless unaspirated have been confused together and have equally changed to voiced sounds. The voiceless aspirates stayed unchanged. This is the state of all other dialects of Asia Minor, starting from Evdokia until Crimea. In the Trabzon dialect, as well as in the Hamshen dialect, there is however a voiceless unaspirated sound /k/ <կ>, which is used instead of the <qaf> sound (ق /q/) for loanwords from Turkish.

19.3.3 Other sound changes

We can say that there are no other sound changes in Trabzon, without of course taking into consideration the following sound changes:

- /ai/ to /a/ (այ>ա)
- /oi/ to /u/ (օյ>ու)
- /iu/ to /u/ (իյ>ու)

In this way, the Trabzon dialect is one of the purest Armenian dialects.

Original page number 179.

19.4 Morphology

In the grammar, there are the following notable points.

19.4.1 Noun or pronoun inflection or declension

The case declensions and pronouns are the same as in the Istanbul dialect. For the latter, it is worth mentioning the words in Table 19.2.

Table 19.2: Sample of pronouns in the Trabzon dialect

proximal NOM SG ‘this’	asivig, asig	ասիվից, ասից
medial NOM SG ‘that’	adivig, adig	ադիվից, ադից
distal NOM SG ‘that yonder’	anivig, anig	անիվից, անից

19.4.2 Verb inflection or conjugation

19.4.2.1 Indicative present and past imperfective

For verb conjugation, the Classical theme vowels /e, ē/ <τ, τ> become /i/ <ἱ> under stress (Table 19.3).¹

HD: Adjarian illustrates this change with the indicative present paradigm (Table 19.3). Morphologically for an E-Class verb like /uz-e-l/ ‘to want’, SWA forms this paradigm by adding the indicative prefix /g(ə)/ to the finite verb. The finite verb consists of the stem plus agreement suffixes after the theme vowel /e/. In Trabzon, the theme vowel is /e/ for the 3SG, but /i/ elsewhere.

Table 19.3: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to want’ in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	g-uz-i-m	զուզիմ	g-uz-e-m	կ'ուզեմ
2SG	g-uz-i-s	զուզիս	g-uz-e-s	կ'ուզես
3SG	g-uz-e-∅	զուզէ	g-uz-e-∅	կ'ուզէ
1PL	g-uz-i-nk ^h	զուզինք	g-uz-e-ηk ^h	կ'ուզենք
2PL	g-uz-i-k ^h	զուզիք	g-uz-e-k ^h	կ'ուզեք
3PL	g-uz-i-n	զուզին	g-uz-e-n	կ'ուզեն
IND- $\sqrt{-}$ TH-AGR			IND- $\sqrt{-}$ TH-AGR	

HD: In the past imperfective (Table 19.4), SWA adds the past suffix between the theme vowel and the agreement suffix. The past suffix is covert for the 3SG, but /-i-/ elsewhere. The theme vowel is /e/. In Trabzon, the theme vowel is /-i-/ in the 3SG, and /-e-/ elsewhere. The past suffix is covert in the 3SG, and /-i-/ elsewhere. However, the data is rather limited, so it is possible that the 3SG /-i-/ is actually the past suffix, and that the theme vowel is exceptionally covert.

Table 19.4: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to want’ in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	g-uz-e-i-∅	զուզէի	g-uz-ej-i-∅	կ'ուզէի
2SG	g-uz-e-i-r	զուզէիր	g-uz-ej-i-r	կ'ուզէիր
3SG	g-uz-i-∅-r	զուզիր	g-uz-e-∅-r	կ'ուզէր
IND- $\sqrt{-}$ TH-PST-AGR			IND- $\sqrt{-}$ TH-PST-AGR	

¹HD: The Classical forms are quite different from the modern forms because of different inflectional suffixes. For illustration, I approximate the change by referencing SWA, which retains the Classical theme vowels.

19.4.2.2 Past perfective or aorist

HD: The past perfective (Table 19.5) is also called the aorist. In SWA for /jep^h-e-l/ 'to cook', the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h-, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Trabzon subdialect behaves the same. However, whereas the theme vowel is a constant /-e-/ in SWA, the theme vowel in Trabzon is /-i-/ for the 3SG, and /-e-/ elsewhere.

Table 19.5: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb 'to cook' in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Trabzon	cf. SWA
1SG	ep ^h -e- \widehat{ts}^h -i-∅ եփեցի	jep ^h -e- \widehat{ts}^h -i-∅ եփեցի
2SG	ep ^h -e- \widehat{ts}^h -i-r եփեցիր	jep ^h -e- \widehat{ts}^h -i-r եփեցիր
3SG	ep ^h -i- \widehat{ts}^h -∅-∅ եփից	jep ^h -e- \widehat{ts}^h -∅-∅ եփեց
	✓-TH-AOR-PST-AGR	✓-TH-AOR-PST-AGR

19.4.2.3 Present perfect and past perfect

HD: In SWA, the present perfect (Table 19.6) and past perfect (Table 19.7) are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-adz/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). Trabzon uses a similar system. The non-finite form is labeled as just a 'past participle' by Adjarian (which I suspect is a perfective converb), and this form uses /-ir/ <իր>.

Table 19.6: Present perfect <յարակատար> of the verb 'to like' in the Trabzon dialect

	Trabzon	cf. SWA
1SG	sir-ir i-m սիրիր իմ	sir-er e-m սիրեր եմ
	✓-PERF.CVB AUX-AGR	✓-EPTCP AUX-AGR

Table 19.7: Past perfect <գերակատար> of the verb 'to bring' in the Trabzon dialect

	Trabzon	cf. SWA
1SG	ber-ir e-i-∅ բերիր էի	p ^h er-er e-i-∅ պերեր էի
	✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR	✓-EPTCP AUX-PST-AGR

HD: Based on this small paradigm, it seems that the auxiliary is /i/ in the present, but /e/ in the past.

19.4.2.4 Indicative morpheme as a mobile morpheme

The present formative is /g/ <q> for vowel-initial verbs, while a postposed formative /gu/ <qn̄> for consonant-initial verbs. *HD: To clarify, he means that whereas the indicative morpheme is a prefix /g(ə)/- in SWA, this morpheme is a mobile morpheme in Trabzon (Table 19.8).*

Table 19.8: Mobile indicative morpheme in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
‘I want’	g-uz-i-m IND- $\sqrt{-\text{TH-AGR}}$	զուզիմ	g-uz-e-m IND- $\sqrt{-\text{TH-AGR}}$	կ'ուզեմ
‘I like’	sir-i-m gu $\sqrt{-\text{TH-AGR}}$ IND	սիրիմ զու	gə-sir-e-m IND- $\sqrt{-\text{TH-AGR}}$	կը սիրեմ
‘you.2SG like’	sir-i-s gu	սիրիս զու	gə-sir-e-s	կը սիրես
‘he likes’	sir-e-∅ gu $\sqrt{-\text{TH-AGR}}$ IND	սիրէ զու	gə-sir-e-∅ IND- $\sqrt{-\text{TH-AGR}}$	կը սիրէ
‘we would look’	naj-e-i-nk ^h gu $\sqrt{-\text{TH-PST-AGR}}$ IND	նայէինք զու	gə-naj-e-i-ηk ^h IND- $\sqrt{-\text{TH-PST-AGR}}$	կը նայէինք

19.4.2.5 Progressive tenses

The progressive is built with the postposed formatives /er/ <էր> or /uni/ <ունի>. The present takes /er/ <էր>, the imperfect takes /uni/ <ունի>. Vowel-initial verbs also take the prefix /g/ <q>.

HD: To clarify, whereas spoken SWA uses a progressive marker /gor/, Trabzon uses either /er/ or /uni/ based on tense. The indicative morpheme is a fixed prefix in SWA, but this prefix is only used for vowel-initial verbs in Trabzon.

HD: For the present progressive, SWA uses both an indicative prefix /g(ə)/- and a progressive marker /gor/. Compared across the paradigms, the present progressive is just the indicative present plus this progressive marker. But for Trabzon, the present progressive is the indicative present plus the progressive marker /er/. The indicative prefix /g/ is retained before vowel-initial verbs (Table 19.9), but the indicative suffix /gu/ (for consonant-initial verbs) is absent (Table 19.10).

Table 19.9: Present progressive <սերկայ շարունական> of the verb ‘to take’ in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	g-ar-n-i-m	գառնիմ էր	g-ar-n-e-m gor	կ’առնեմ կոր
2SG	g-ar-n-i-s	գառնիս էր	g-ar-n-e-s gor	կ’առնես կոր
3SG	g-ar-n-e-∅	գառնէ էր	g-ar-n-e-∅ gor	կ’առնէ կոր
1PL	g-ar-n-i-nk ^h	գառնինք էր	g-ar-n-e-ηk ^h gor	կ’առնենք կոր
2PL	g-ar-n-i-k ^h	գառնիք էր	g-ar-n-e-k ^h gor	կ’առնեք կոր
3PL	g-ar-n-i-n	գառնին էր	g-ar-n-e-n gor	կ’առնեն կոր
	IND-√-VX-TH-AGR PROG		IND-√-VX-TH-AGR PROG	

Table 19.10: Present progressive <սերկայ շարունական> of the verb ‘to like’ in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	sir-i-m	սիրիմ էր	gə sir-e-m gor	կը սիրեմ կոր
2SG	sir-i-s	սիրիս էր	gə sir-e-s gor	կը սիրես կոր
3SG	sir-e-∅	սիրէ էր	gə sir-e-∅ gor	կը սիրէ կոր
1PL	sir-i-nk ^h	սիրինք էր	gə sir-e-ηk ^h gor	կը սիրենք կոր
2PL	sir-i-k ^h	սիրիք էր	gə sir-e-k ^h gor	կը սիրեք կոր
3PL	sir-i-n	սիրին էր	gə sir-e-n gor	կը սիրեն կոր
	√-TH-AGR PROG		IND-√-TH-AGR PROG	

HD: For the past progressive, SWA adds the progressive marker /gor/ to the indicative present. The indicative prefix /g(a)-/ stays. For Trabzon, the progressive marker is instead /uni/. The indicative morpheme is retained as a prefix for vowel-initial verbs (Table 19.11), but absent for consonant-initial verbs (Table 19.12).

Table 19.11: Past progressive <անկատար շարունական> of the verb ‘to cook’ in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	g-ep ^h -e-i-∅ uni	գեփէի ուսի	g-ep ^h -ej-i-∅ gor	կ’եփէի կոր
2SG	g-ep ^h -e-i-ɾ uni	գեփէիր ուսի	g-ep ^h -ej-i-ɾ gor	կ’եփէիր կոր
3SG	g-ep ^h -i-∅-ɾ uni	գեփէիր ուսի	g-ep ^h -e-∅-ɾ gor	կ’եփէիր կոր
1PL	g-ep ^h -e-i-nk ^h uni	գեփէինք ուսի	g-ep ^h -ej-i-ηk ^h gor	կ’եփէինք կոր
2PL	g-ep ^h -e-i-k ^h uni	գեփէիք ուսի	g-ep ^h -ej-i-k ^h gor	կ’եփէիք կոր
3PL	g-ep ^h -e-i-n uni	գեփէին ուսի	g-ep ^h -ej-i-n gor	կ’եփէին կոր
	IND-√-TH-PST-AGR PROG		IND-√-TH-PST-AGR PROG	

Table 19.12: Past progressive <անկատար շարունական> of the verb 'to cook' in the Trabzon dialect

	Trabzon	cf. SWA
1SG	naj-e-i-∅ uni	Նայեի ունի
2SG	naj-e-i-r uni	Նայեիր ունի
3SG	naj-i-∅-r uni	Նայիր ունի
1PL	naj-e-i-nk ^b uni	Նայեինք ունի
2PL	naj-e-i-k ^b uni	Նայեիք ունի
3PL	naj-e-i-n uni	Նայեին ունի
	✓-TH-PST-AGR PROG	IND-✓-TH-PST-AGR PROG

19.4.2.6 Other mobile morphemes

As can be seen, the verbal formatives (IND /gu/ <գու>, PROG /er, uni/ <եր, ունի>) are generally postposed. This postponement can also be done in the future and the negative.

HD: For the future, SWA simply combines the future morpheme /bidi/ with the finite verb. This future morpheme is a proclitic. In Trabzon, the future morpheme can go on either side of the verb (1a).

- (1) a. Trabzon dialect
- i. bidi uz-i-m
FUT want-TH-1SG
'I will want.'
բիդի ուզիմ
 - ii. uz-im bidi
want-TH-1SG FUT
'I will want.'
ուզիմ բիդի
- b. cf. SWA
- bidi uz-e-m
FUT want-TH-1SG
'I will want.'
այսիմ ուզեմ

HD: For negated verbs, a negated present verb uses a periphrastic construction of the negative auxiliary plus a non-finite verb. The auxiliary carries tense-agreement. The auxiliary is before the verb. The non-finite verb has a suffix /-r/ (the connegative) after the theme vowel. For Trabzon, the auxiliary can go before or after the verb (2a).

(2) a. Trabzon dialect

- i. $\widehat{t}^h\text{-i-s}$ $g\mathfrak{r}\text{-i-}\mathfrak{r}$
 NEG-AUX-2SG write-TH-CN
 'You don't write.'
 $\mathfrak{z}\mathfrak{h}\mathfrak{u} \mathfrak{q}\mathfrak{r}\mathfrak{h}\mathfrak{r}$
- ii. $g\mathfrak{r}\text{-i-}\mathfrak{r}$ $\widehat{t}^h\text{-i-s}$
 write-TH-CN NEG-AUX-2SG
 'You don't write.'
 $\mathfrak{q}\mathfrak{r}\mathfrak{h}\mathfrak{r} \mathfrak{z}\mathfrak{h}\mathfrak{u}$

b. cf. SWA

- $\widehat{t}^h\text{-e-s}$ $k^h\mathfrak{a}\mathfrak{r}\text{-e-}\mathfrak{r}$
 NEG-AUX-2SG write-TH-CN
 'You don't write.'
 $\mathfrak{z}\mathfrak{t}\mathfrak{u} \mathfrak{q}\mathfrak{r}\mathfrak{t}\mathfrak{r}$

19.4.2.7 Repetition of agreement in negation

When forming the negative, the conjugation of the participle is also interesting. *HD: In SWA, negated present verbs are made up of a finite negative auxiliary plus a non-finite verb. Agremeent is strictly on the auxiliary. But in Trabzon, it seems that agreement can be on both the negative auxiliary and the verb (3).*

(3) a. 'I don't come'

- i. Trabzon dialect
 $\widehat{t}^h\text{-i-m}$ $k^h\text{-a-m}$
 NEG-AUX-1SG come-TH-1SG
 $\mathfrak{z}\mathfrak{h}\mathfrak{U} \mathfrak{q}\mathfrak{u}\mathfrak{m}$
- ii. cf. SWA
 $\widehat{t}^h\text{-e-m}$ $k^h\text{-a-}\mathfrak{r}$
 NEG-AUX-1SG come-TH-CN
 $\mathfrak{z}\mathfrak{t}\mathfrak{U} \mathfrak{q}\mathfrak{u}\mathfrak{m}$

b. 'I don't want'

- i. Trabzon dialect
 $\widehat{t}^h\text{-i-m}$ $uz\text{-i-m}$
 NEG-AUX-1SG want-TH-1SG
 $\mathfrak{z}\mathfrak{h}\mathfrak{U} \mathfrak{n}\mathfrak{r}\mathfrak{q}\mathfrak{h}\mathfrak{U}$

- ii. cf. SWA
 \widehat{t}^h -e-m uz-e- τ
 NEG-AUX-1SG want-TH-CN
 չեմ ուզեր
- c. 'We don't employ'
 - i. Trabzon dialect
 \widehat{t}^h -i-nk^h p^hane- \widehat{ts}^h un-i-nk^h
 NEG-AUX-1PL work-CAUS-TH-1PL
 չիլը բաւեցնունիլը
 - ii. cf. SWA
 \widehat{t}^h -e-nk^h p^hane- \widehat{ts}^h ən-e- τ
 NEG-AUX-1SG work-CAUS-TH-CN
 չեր բաւեցներ

Or the repetition of the copula as in the Bayazit subdialect. *HD: He means that another option is that the verb stays non-finite. The verb is preceded by a finite negative auxiliary, and followed by a finite positive auxiliary (4).*

- (4) 'We don't know'

- a. Trabzon dialect
 \widehat{t}^h -i-nk^h im-a- \widehat{ts}^h -ir i-nk^h
 NEG-AUX-1PL know-LV-AOR-PERF.CVB AUX-1PL
 չիլը իմացիր իլը
- b. cf. SEA
 \widehat{t}^h -e-ŋk^h im-a- \widehat{ts}^h -el
 NEG-AUX-1PL know-LV-AOR-PERF.CVB
 չեր իմացել

19.5 Subdialects

Gümüşhane and Giresun also have the formative /er/ <էր> for forming the progressive. Gümüşhane forms the simple present by using a postposed /gə/ <գը> (5), with which it forms a middle zone between Karin and Trabzon.

- (5) 'He cleans'

- a. Gümüşhane subdialect of the Trabzon dialect
 mdk^hr-e-∅ gə
 clean-TH-3SG IND
 մաքրէ գը

b. cf. SWA

ցՅ-մակ^հր-ե-∅
IND-clean-TH-3SG
Կը մաքրէ

Original page number 180.

19.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: Written by my philologist friend, a teacher from Trabzon, Mr. Nshan Khetshian (պր. Նշան Խետշեան; *HD: SEA/SWA: /nəʃan χətʃjan/*). I have rendered the orthography into the scientific one.

- Բար իրիզուն:
- Ասծու բարին, Լուսիա հանում, բարօվ եգաք. հրամմեցեք:
- Քա՛ Համաս, Օնսիզիդ մենձ օրը շնավօր ըլլա, աբրի մնա, խերե դեսնիս, Ասված օջախիդ բաշխեւ:
- Շինօրագալիմ, օխչ ըլլաս. Ասված քուզինսերդդ ալ քեզի բաշխեւ. հրամմեցեք■ Վեր: Ագ թաքու, Եգէ Լուսիա հանումին չարսաֆը վա՛ն առ գովիսեւ:
- Քա՛ Համաս, շիդագը գուզիս նա, յես ասօր դելէս ժամկելու վախսըթ չունեի. գիդի՞ս յա, Երդուշաբդի օրը էլա վըլացը երի, հրեցաբդի բուղաթայեւն հանեցի, չորեցաբդի գարեցի զարգողեցի, ասօր ալ էլա բաղնիգ թնացի թի՝ օսքոնսերըն քիչ մէ դաքնան. լաքին քու անուշիգ խաթերդդ համար չի գրցա համկերիր էի. ըսի լի ինչ գըլլա նա՝ թօ՛ն ըլլա. Մեռնելըս ալ գիդնամ յես ասօր Համաս հանումին օրթուն դունին բիդի երթամ. չունքի դուն աղեգ գիդիս օր յես Օնսիզը իմ զավգիս թես սիրիմ գու:
- Օխչ ըլլաս, անիվիգ ալ քեզի մօր բես սիրե գու. դունը ձերն է. հելքեն բիդի քայիր. զաթի աչզըս չօրս բացած շանփադ նայէի ունի. ամմա եղեր չի քայիր յա՝ ինաչ օր իմ ծեռքս ինո՞ն բիդի խալըսէիր:
- Օ՛ֆ, Նեֆեսս դրեցավ. ծունգվընսերուս քով իիչ հօրի մնացած չէ. դիյ օր հօս եգա նա՝ հօրիս բերանըս եգավ. քրդինքնսերու մէշ մնացի: Ե՛հ, դահա ի՞նդոր ից նայիմ. աղի՞գ ից:
- Ինդոր բիդի ըլլանք. մէխզօվսիս դանչըվինք էր:
- Սէրքիս աղայէն ի՞նչ խաբար. նամակ՝ բան մը զառնի՞ք էր մի:
- Սէրէ քի ամմէն շարդու զառնինք էր. հաղունօնսերուս ամմէնքին ալ բարեւ գրած է:

– Բարին դոգոն բերօգին արեվըն ըլլա. դուն ալ նամագ...

Original page number 181.

... գրելու ըլլաս նա՝ ինձմեն շադ շադ բարեվ գրե. օրթուն խերը դեսնե. Ասված օջախին բաշխե:

– Գուշխուս վրա. մեղեր ըսելօվըդ գրեի բիդի:

– Գլխարք բարցին վրա. – Ե՞հ, դահա ի՞նչ գա, ի՞նչ չիգա. դուսեն նեսեն խաբար՝ բան մը գառնի՞ց էր: Թեզի նօր խաբար մը դամ բիդի ամմա՝ չութղիմ քի իմացա՞ծ իք մի:

– Ի՞նչ է, քա՞. ըսէ նայիմ. մենք բանէ մը խաբար չուսինք. դունեն դուս ելած չուսիմ քի բան մալ իմանամ:

– Անցածն օրդանքը Հաջի Դասիմեն դերվէր գերայի ունի, նիրօս մենծ հարսը դեմքս ելավ. անգից իմացա քի՝ դազանցի Արութեսին մանչուն Նիշանը յետ երի ին:

– Քա՛, իհմագ խելքիս քուքամ. յԵ՞փ եղավ աղիգ. զահեր մենք աս քաղքեն չենք. իհչ բան մաւչինք իմացիր ինք. սեբեբ ի՞նչ է աշաբա. Նիշանը ախշիգան Թարաֆէն յետ երի ին մի՛ չէ նա մանչուն:

– Ախշիգան թարաֆէն յետ երի ին. սեբեբ գեօյա մանչը խում շադ խմէ գու եղիր. ամմեն իրինորուս քեօն-գինօվ դուն գերթա եղիր. վասդրգաձը, դադաձը բիւթիւն խումի գուղա եղիր. ամմեն իրինգուն դանը մէ ծեծ-փետ գըլլա եղիր. դահա թախում մը դեղիմ-դեղի խոսգեր. զ՞ո՞ն մեզը ըսիմ: Ամա խոսգը մէչերնիս, թեզի բան մը գուրցի՞մ, քա՛ շամաս. Նիշանը յետ ենելին շադ խաս եղավ. անանց գինօվի մը դալու խա՝ շիդը չուվան մը թօղ ցըին դէն՝ դանին ձովը նեղին:

– Խոսգը մերդով գդրեցի. առաջ խելքերնին վո՞լ դէղն էր. անօր ինչ ձաղիգ ըլլայը չութղէի՞ն մի. քառսուն դուռ զարգավ. քառսուն գեղէ ախշիգ ուզից, լարին իհչ մեզն ալ վրան չի թուքավ: Հեր նե խա, յես խօշլանմիշ եղա աս բանեն. ախշիգը խաս դդա է. գոդեսքանա (յն. տանտիկին), գարօն գարգրդող. դանը մէ դիյօր ինինգուն ֆըռուլ-ֆըռուլ դառնա գու: Ասված հելքեթէ բաշխա խսմեթ մը հանէ գու դեմք: Տելիք բօնչուկս յերդէ կալմազ:

– Հա՛յ, հա՛յ, դուն ցէնց ունեցիր, շանչը Բաղդադէն քուքա:

– Հրամմէ, անուշ, կօնյաք առ, Լուսիա հանուու:

– Եհ, Օնսիգիդ մենծ օրը շնավօր ըլլա. աբրի մնա. խերը դեսնիս. ամմեն դարի աս օրերուն հասնի. թաքն ու բսագը դեսնիմ. մազը-միրիւքը շերմըգի:

Original page number 182.

– Անո՛ւ իրամմեցիր:

– Անուշօվ մնաս: Քա՛, աս ի՞նչ համօվ բան էր. դունեն մի երի իք աս անուշը, չենա մի գուսեն ձախու առիր իք:

- Քա՛ մեղա, դուսեն ալ ի՞նչեն բիդի առնեի. Թաքրուիիծաս եկից:
- Ո՛Կ, մադվաները սիրիմ յես անօր. Երևա քեզի օր ասանգ անգին զավագ ունիս: Քա, քանի՞ դարու եղավ:
- Սուլր Սերքիսին բահօց շարդուն դասնըօխողը բիդի թամսէ՝ դասնըվութը բիդի մդիսի: Անօր աշղարք եգած օրը մեր դրացի հաշի Ուսգուն իր օրթին զարդիր ունի. ասօրվան բես դահա միդու է. մեզի ալ հարսնիգ գանչիր էր, լաքին ան իրհգումը իմ ցավը բռնելուն սերեբօվը չկրցի եղթալ: Ա՛յս, Լուսիա հանում, ինչե՞ր քաշեցի ան վախթը. թեմամ եռունխիրեք օր լոխուսա բառգեցա. շադեռը ըսին քի Համասին հալը հալ չե. հա՛ մեռնի բիդի. Ե՛հ, մեռնի՞ Ասծու աշիք. դահա իմբեկի ջուրերնիս չե հաղիր:
- Ի՞նչ դոլայ է մեռնելը, հելե գեցիր նայիմ. մեյ մը Թաքրուիիծադ ամսե, Օնսիգըդ ալ օդգոր գլոխ էրե դեն, անգից յեղգոր ինչ գուցիս նա եղիր: Օղորմած հօքի գետուրը՝ գըսէր քի՝ «Մարթուն ըսածը չըլլար, Ասծու ըսածը գըլլա»:
- Անանգ է. ջագաղնիս ինչ գրված է նա՞ ան գըլլա. հրամմէ, դայֆեդ ա՛՛:
- Շինօրագալ իմ. բարէ իդգեց թիւթիւնին դավանօզը ինձի դուր՝ ծիգար մը փաթթիմ. յես քիչ մը թիյրաքի ին. դայֆեյին հեղդ մուրթյախա ծիգար մը բիդի խմիմ: Քա՛, աս ինչ սերթ թիւթիւն է. փաքէ՞թ է մի՞ չե նա դաշախ:
- Մենք դաշախ չինք բանեցունինք. իձնունօց փաքէթ է. մեր Սերքիս աղան փաքքեն զադ բաշխսա թիւթիւն չի բանեցունիր:
- Ե՛հ, մնագ բարօվ. օր մը դուք ալ ամմենքօվ մեզի հրամմեցէք. բեդ գենիմ (կ'սպասեմ):
- Եղթաք բարօվ. նորեն հրամմեցէք. ասիգ չիմ սերիմ. ախշիգներուն բարեվ էրե:

**

Իմ սիրագան երգու աչգիս լուս զավագը.

Հեն առաջ անուշիգ խաթրըդ հարցընիմ գու. իշալլահ օխց...

Original page number 183.

... առօխչ բանիդ-դորձիդ եղեվեն իս: Մեզի ալ հարցունելու ըլլաս նա՞ փառք Ասծու, ամմենքօվ աղիգ ինք: Մինագ, անցած օրդանքը մարդո քիչ մը քեֆը ավըրից, սթմայի բես երավ. Երգու իդգե օր ալ բառգեցավ. համա հերիմեն առած դեղերուս վրա՞ հիմիգ աղիգ է. ասօր հինգ օր է օր օդքի էլիր է: Ախբարներըդ ու քուրվըդիթըդ ամմենքօվ աղիգ ին. իլլէ բըգդըլիգ ախբարըդ Արութչանը. գուրէ էր, խմէ էրը, դրդիգ գուրդա էր. Ասված չար աչգէ բահէ. ասանգ մնալու ըլլա նա՞ շադ աղիգ է:

Քալօվ հիմիջագ, քիչ մ'ալ քու վրայօքըդ խօրաթինք:

Զավագըս, Երգու դարիեն բերի դարիբ-դուրբեթ Ուռուսսիային չօլէրը քնացիր ընգիր իս. դիյօր հիմա, իրարու վրա հաշիֆ էնիմ նա՞ եռունըօխողը մանեթեն

Եվելի չէ դրաձըդ: Ի՞նչ գենիս էր. Վորի՞ն քօվը գենաս էր. Ի՞նչ է դադաձըդ, ի՞նչ է վասդզաձըդ. Ի՞նչ է խարջաձըդ. շիդքէ շիդագ բան մը գրիր չիս ինձի: Օ՛ղու, դուն մեր ասդեզի հալը ինօշ աղիզ գիդիս. յես առաջվան բէս վաձձումը անցավ: Ասդեղի գործերը հարցումելու ըլլաս նա՝ հիշ բան չիգա. բերանսիս քամիին բացիր: գեսիր ինք: Հիշ չէ նա, յա՛վրիս, ամիսէ ամիս քսանագան մանեթ խաշլուի դրգիս մեզի. յես քեզի առ բօյերը բերի քի՝ ինձի յարդում էնիս, թեվընգեր ըլլաս. քեզմէն զադ ուրիշ գիւվենէչէս մը չունիմ. Վերը Ասված, վարը քեզի գիւվենմիշ եղիր իմ. Եհմալութան չի դաս. գիրըս առնիս չառնիս՝ ինձի փարա ժըմընցընիս. դուն խընդացուր մեզի քի Ասված ալ քեզի ինդացումէ: Ամենանվրգիչը բանիդ գործին: աչօրութեն դա ու օհս առօխչ նօրէն իրար դեսնելու արժանի էնէ:

Մարըդ իր միդգը փօխիր է. զըսէ եր քի՝ քիրթօրըս աս անքամ քալու ըլլա նա՝ ոդգը գլօխ բիդի էնիմ: Դեսնի՛մ քեզի, զավագըս, մդահան չենիս մեզի. նամագիս դարցին բեդ գենիմ:

Յես ու մարըդ երգու աչվըներըդ բաքնինը գու քուրերըդ ու ախբարներըդ ալ սիրով ու գարօտով բարեվսէր գենին քեզի:

20 Hamshen

20.1 Background and literature

Original page number 184.

This dialect is scattered and spread across many diverse regions. Its principle area and place of origin is east of Trabzon, in the province of Hamshen, in the same-named village-city. A few centuries ago, this province was entirely filled with Armenian residents, but the barbaric and fanatical Muslims have almost entirely erased the Armenians there. Tens of thousands of Armenians were martyred during the invasions of the bandit-preacher Ղուրուֆ օղլի Մեհմետ (HD: SEA: /kuruf oqli mehmet/),¹ tens of thousands were forced to convert to Islam, and until now are considered as Turkish (տաճիկ), even though they have preserved their old Armenian customs and native Armenian dialect. The remaining Armenians who were freed from the sword and apostasy were able to escape and save themselves, and they took refuge in the villages near Trabzon: Ünye, Fatsa, Terme, Çarşamba, and even much farther around Samsun, Sinop, and Nicomedia. Near İzmit, above Başiskele, they built a village called Manishag. In recent times, before the latest massacres and after, new large migrant communities of Hamshen Armenians passed through the Caucasus, where they established many small Armenian settlements on the shores of the Black Sea. For example, Sokhumi, Sochi, Mtsara, Tsebelda, Adler, Shapsugskaya, and so on.

The Hamshen dialect is still not studied, but many extensive manuscripts have been published. Among these, the principle one is the publication in Ararat (Արարատ) 1892, Էջ 428-447, which although it is not signed, is by the known folklorist Sarkis Haykuni (Ս. Հայկոնւսի). When I was in Etchmiadzin, I had the opportunity of converting this same manuscript into the scientific orthography through this person; I provide this manuscript later below. Other smaller manuscripts and...

¹HD: I couldn't track down this person, or easily determine a romanization. The name sounds Turkish. I asked a Turkish linguist who works on Hamshen (Neşe Kaya) on a possible romanization. Adarian's phonetic transcription suggests <Čuruf Oğlı Mehmet>. But the name <Čuruf> doesn't clearly mean anything in Turkish. This name might have been mis-heard from <Yusuf Oğlu Mehmet>, meaning 'Yusuf, son of Mehmet'. Despite these possible romanizations, I still couldn't track down this person. Neither Kaya nor other dialectologists (Hratch Martirosyan) recognized this name.

Original page number 185.

... collections of words have been published in various periodicals, for example:

- Բիւրակն [Byurakn]
 - 1899: page 508, 558, 603, 654, 699, 752, 779
 - 1900: page 14, 29, 42, 59, 82, 120
- Հանդես Ամսորթայ [Monthly Review]
 - 1891: page 116, 300
 - 1892: page 24, 183-4, 382-3
 - 1895: page 13, 183-6
- Ararat (Արարատ)
 - 1895: page 54, 83-84, 239-243, 293-297, 396-400

In the summer of 1910, with the goal of studying this dialect, I crossed Trabzon, where I stayed for two weeks. I was surrounded by many villagers and teachers who were from Malya, Abgion, Küçük Şana, and Çoşara; they wholeheartedly offered their help to me. I was able to make a dictionary and grammar of the dialect, to collect manuscripts, and so on.

Across various villages, the dialect has small differences. The effect of the city is obvious. The villages that are far from Trabzon and hidden in the mountains present the most original form, while the villages that are close to the city have changed. The first group includes the village of Malya, which preserves the purest form of the Hamshen dialect. The second group includes Zefanos which is a village that is almost half an hour away from the city, and it has a very simplified dialect.

20.2 Phonology

20.2.1 Vowels

20.2.1.1 Segment inventory

The original Hamshen dialect has the vowels in Table 20.1. The villages close to Trabzon do not have the vowels /æ, ie, ɔo/ <ü, t, n>.

Table 20.1: Vowels of the Hamshen dialect

/i/ <ի>	/ɯ/ <իւ>	/u/ <ու>
/ie/ <իէ>		/ɔo/ <ոօ>
/e/ <է>	/œ/ <էօ>	/ə/ <ը>
/æ/ <ü>		/ɑ/ <ա>

20.2.1.2 Sound changes

20.2.1.2.1 Classical Armenian /a/ <ա> By a general rule, the Classical Armenian sound /a/ <ա> has changed to /o/ <օ> next to nasals (Table 20.2).

Table 20.2: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /o/ <օ> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA
‘skull’	gank, gang գանկ, գանգ	g ^h ang գ’օնգ	gaŋk, gaŋg գանկ, գանգ
‘to complain’	gangatil գանգատիլ	g ^h ongdil գ’օնգդիլ	gaŋgatel գանգատել
‘soup (CA); tan drink (SEA)’	t ^h an թան	t ^h on թօն	t ^h an թան
‘month’	amis ամիս	omis օմիս	amis ամիս
‘durable’	amur ամուր	omur օմուր	amur ամուր
‘mint’	ananuχ անանուχ	onluxk ^h օլուքհ	ananuχ անանուχ

20.2.1.2.2 Classical Armenian /e/ <է> The Classical sound /e/ <է> becomes /ji/ <յի> at the beginning of monosyllabic words, while it becomes /e/ <է> at the beginning of polysyllabic words (Table 20.3).²

Table 20.3: Change from word-initial Classical Armenian /e/ <է> to /ji, e/ <յի, է> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA
‘ox’	ezən էզն	jiz յիզ	jez էզ
‘ox (GEN)’	ezin էզնին	ez-onə էզոնը	jez-an էզան
‘ox (PL)’	ezink ^h էզինկ	ez-nin էզնին	jez-ner էզներ
‘T’	es էս	jis յիս	jes էս
‘when’	erb էրբ	jip ^h յիփ	jerp ^h էրբ
‘oath’	erdumən էրդումն	eʃt ^h vunk ^h էշթվոնկ	jert ^h um էրդում
‘thirty’	eresun էրեսն	ersun էռսն	jeresun էրեսն
‘nail (finger/toe)’	elung էլոնգ	ezunk ^h էռոնկ	jezung էրոնկ

Inside the word, it becomes /je, i, e/ <է, ի, է> (Table 20.4). (The /je/ <է> is found especially in Malya.)

²HD: For the inflected words for ‘ox’, the final /n/ in Hamshen may be a definite suffix /-n/.

Table 20.4: Change from word-medial Classical Armenian /e/ <է> to /ie, i, e/ <է, ի, է> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA
‘night’	giser գիշեր	g ^h isier գ’իշեր	giser գիշեր
‘we (NOM)’	mek ^h մեք	miek ^h մեք	menk ^h մենք
‘our (GEN)’	mer մեր	mir միր	mer մեր
‘big’	mets մեծ	midz միծ	mets մեծ
‘place’	teł տեղ	deł դեղ	teł տեղ

20.2.1.2.3 Classical Armenian /o/ <ո> The sound /o/ <ո> changes everywhere to /uo, o, oe, y/ <n, o, էօ, իլ> (Table 20.5a) except for the words in Table 20.5b.

Table 20.5: Change from word-medial Classical Armenian /o/ <ո> to /uo, o, oe, y/ <n, o, էօ, իլ> with exceptions in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA
a. ‘villager’			gjukats ^h i գյուղացի
‘villager (DAT,PL)’			gjukats ^h -ots ^h գյուղացնց
‘louse’	odžil ոչիլ	očil օչիլ	vočil օչիլ
‘apple’	χəndzor խնձոր	χəndzyr, χəndzoej խնձիր, խնձօյ	χəndzor խնձոր
‘valley’	dzor ձոր	dz ^h or, dzyr ձ’օր, ձիր	dzor ձոր
‘four’	tʃ ^h ors չորս	tʃ ^h oejs չեօյս	tʃ ^h ors չորս
b. ‘who’	ov ով	vov, vœv վօվ, վեօվ	ov ով
‘which’	or որ	vœr վէ՞օր	vor որ

20.2.1.2.4 Classical Armenian /ai/ <այ> Among the diphthongs, Classical /ai/ <այ> changes usually to /e/ <է>, ...

Original page number 186.

... to /ae/ <այ> in Malya (Table 20.6).

Table 20.6: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /e, ա/ <է, այ> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA
‘goat’	aits այծ	ædž, edž այծ	ajts այծ
‘this’	aís այս	æs, es այս	ajs այս
‘other’	aíl այլ	æl, el այլ	ajl այլ

20.2.1.2.5 Classical Armenian /oi, iŋ/ <ոյ, ին> For the others, Classical /oi, iŋ/ <ոյ, ին> become /u/ <ն> (Table 20.6).

Table 20.7: Change from Classical Armenian /o_č, i_č/ <ŋ, hL> to /u/ <ŋL> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian		> Hamshen		cf. SEA
‘light’	lo _č s	լոյս	lus	լուս	lujs
‘snow’	dziu _č n	ձիւն	dzun	ձուն	dzjun

20.2.2 Consonants

20.2.2.1 Voice quality or laryngeal changes

The consonant group has three degrees: voiced, voiced aspirated, and voiceless unaspirated. It must be noted however that the voiced sounds are also not fully voiced here, but are very close to the voiceless unaspirated. The villages that are close to the city have only two degrees, missing the voiced aspirates. The Old Armenian voiced consonants are usually changed to voiced aspirates, and the voiceless unaspirates are changed to voiced, while the voiceless aspirates stay the same.³

20.2.2.2 Reflexes of Classical /r/ <ŋ>

What is interesting is the changes for the Classical sound /r/ <ŋ>. Next to dentals, it becomes /ʃ/ <շ>, it becomes /j/ <յ> next to other consonants, while it stays the same next to vowels (Table 20.8).

Table 20.8: Change from Classical Armenian /r/ <ŋ> to /ʃ, j, r/ <շ, յ, ր> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian		> Hamshen		cf. SEA
‘man’	mard	մարդ	maʃd	մաշդ	mart ^h մարդ
‘empty’	datark	դատարկ	dajdag	դայդազ	datark դատարկ
‘four’	tʃ ^h ors	չորս	tʃ ^h yjs	չիւս	tʃ ^h ors չորս
‘dream’	eraz	երազ	neraz	ներազ	jerasz երազ
‘face’	eres	երես	eris	երիս	jeres երես
‘face-GEN’	eres-i	երեսի	ejs-i	էյսի	jeres-i երեսի

³HD: This contradicts the first sentence; he might just mean that the dialect only has voiceless consonants, without being sure of aspiration.

20.3 Morphology

20.3.1 Noun inflection or declension

20.3.1.1 Plural suffixes

For declensions, what is noteworthy are the plural formatives /-ir, -nir, -nin/ <հր սիր սիլս> 20.9.⁴

Table 20.9: Plural suffixes in the Hamshen dialect

	'bread'		'apple'	
NOM	hats ^h -ir	հացիր	χndz ^h oj-nir	ինձօյնիր
GEN-DAT	hats ^h -er-u	հացերու	χndz ^h oj-nin	ինձօյնին
ABL	hats ^h -er-un	հացերուն	χndz ^h oj-nun	ինձօյնուն
	hats ^h -er-un-menen	հացերունսմենեն	χndz ^h oj-ner-en	ինձօյներեն
INS	hats ^h -er-ov	հացերօվ	χndz ^h oj-nun-mene	ինձօյնունմենե
			χndz ^h oj-ner-ov	ինձօյներօվ

20.3.1.2 Case marking

The accusative is sometimes the same as the nominative, and sometimes the same as the dative. The singular ablative takes /-en/ <էն> or /-én/ <ըն>.

20.3.2 Pronoun inflection or declension

20.3.2.1 Personal pronouns

HD: Table 20.10 is for personal pronouns.

⁴ HD: Adjarian's paradigms have quite ambiguous segmentations. Table 20.9 is just my speculation on one possible morpheme segmentation.

Table 20.10: Inflection paradigm for personal pronouns in the Hamshen dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he/she'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	jes jtu	d ^h un n ^h un	en, ina t ^h u, h ^h u	mek ^h d ^h ep	d ^h unk ^h n ^h un ^h ep	enir, inir t ^h ep, h ^h ep
GEN	im j ^h u	k ^h u p ^h u	enu, inu t ^h un, h ^h un	mir, mij d ^h ep, d ^h ep	d ^h ur, d ^h ij d ^h ep, d ^h ep	enuts ^h , inuts ^h t ^h un ^h , h ^h un ^h
DAT	indz-i, indz-igi j ^h ul ^h , j ^h ul ^h aq ^h	k ^h ez-i, k ^h ez-igi p ^h aq ^h , p ^h aq ^h aq ^h	enu t ^h un	mez-i, mez-igi d ^h ep, d ^h ep	d ^h ez-i, d ^h ez-igi d ^h ep, d ^h ep	enuts ^h , inuts ^h t ^h un ^h , h ^h un ^h
ACC	indz-i, indz-igi j ^h ul ^h , j ^h ul ^h aq ^h	k ^h ez-i, k ^h ez-igi p ^h aq ^h , p ^h aq ^h aq ^h	en, enu, zən t ^h u, t ^h un, q ^h u	mez-i, mez-igi d ^h ep, d ^h ep	d ^h ez-i, d ^h ez-igi d ^h ep, d ^h ep	enuts ^h , inuts ^h , zenir t ^h un ^h , h ^h un ^h , q ^h un ^h
ABL	indz-men j ^h ul ^h men	k ^h ez-men p ^h eq ^h men	endi, indi t ^h un ^h , h ^h un ^h	mez-men d ^h eq ^h men	d ^h ez-men d ^h eq ^h men	enuts ^h -men, inuts ^h -men t ^h un ^h men, h ^h un ^h men
INS	indz-mov j ^h ul ^h mov	k ^h ez-mov p ^h eq ^h mov	enu hid t ^h un ^h h ^h un ^h	mez-mov d ^h eq ^h mov	d ^h ez-mov d ^h eq ^h mov	enuts ^h -mov t ^h un ^h mov

Original page number 187.

The plural instrumental is very diverse (Table 20.11). But the word /inuts^h-mov/ <ինուցմօվ> is not said.

Table 20.11: Sample of plural instrumental pronouns in the Hamshen dialect

3PL 'with those'		Other pronouns, maybe 'with these/those'?	
enuts ^h -mov	ենուցմօվ	esir	եսիր
ənuts ^h -mov	ընուցմօվ	isir	իսիր
enuts ^h -mer-ov	ենուցմերօվ	esuts ^h -mer-ov	եսուցմերօվ
ənuts ^h -mer-ov	ընուցմերօվ	esduts ^h -mov	եսդուցմօվ
enits ^h -mer-ov	ենիցմերօվ	esits ^h -mer-ov	եսիցմերօվ
ənits ^h -mer-ov	ընիցմերօվ	edit ^h -mer-ov	եդիցմերօվ
		eduts ^h -mer-ov	եդուցմերօվ

HD: Adjarian likewise lists a paradigm (Table 20.12) which seems to be for the reflex of the logophoric third person pronoun.

Table 20.12: Inflection paradigm for the logophoric 3SG/3PL pronoun in the Hamshen dialect

	Singular	Plural
NOM	ink ^h -ə ինք	urink ^h ուրինք
GEN	ur, uj, urin ուր, ույ, ուրին	urint ^h ուրինց
DAT-ACC	urin-ə ուրինը	urint ^h ուրինց
ABL	ur-men, ur-mən, urin-men ուրմեն, ուրման, ուրինմեն	urint ^h -men ուրինցմեն
INS	ur hid, urin-ə hid ուր հիդ, ուրինը հիդ	urint ^h hid ուրինց հիդ

20.3.2.2 Interrogative pronouns

HD: Table 20.13 is for the interrogative pronoun ‘who’

Table 20.13: Inflection paradigm for interrogatives pronouns ‘who’ in the Hamshen dialect

	Singular	Plural
NOM	vœv վեօվ	vorok ^h վօրօք
GEN-DAT-ACC	vum վում	umint ^h , vumint ^h , vorint ^h , voroets ^h ումինց, վումինց, վօրինց, վօրեց
ABL	vum-men վումմեն um-men ումմեն	umint ^h -men, vorots ^h -men ումինցմեն, վօրօցմեն vorynfts ^h -men, vumets ^h -men, umots ^h -men վօրինցմեն, վումեցմեն, ումօցմեն
INS	vum hid վում հիդ	umint ^h -mov, vumint ^h -mov, vorots ^h -mov ումինցմօվ, վումինցմօվ, վօրօցմօվ

HD: Table 20.14 is for the interrogative pronoun ‘what/which’

Table 20.14: Inflection paradigm for interrogatives pronouns ‘what/which’ in the Hamshen dialect

	Singular	Plural
NOM	վօք վեօք	vurok ^h -ə, vuronk ^h -ə Վուրօքը, Վուրօւը
GEN-DAT-ACC	vor-in վօրին	vurots ^h -ə, vuronts ^h -ə Վուրօցը, Վուրօւցը
ABL	vor-men վօրմեն	vurots ^h -men, vuronts ^h -men Վուրօցմեն, Վուրօւցմեն
INS	vor-on վօրով	vurots ^h -mov, vuronts ^h -mov Վուրօցմօվ, Վուրօւցմօվ

20.3.3 Verb inflection or conjugation

20.3.3.1 Indicative present and past imperfective

HD: In SWA, the indicative present tense is made up of the indicative prefix /g(ə)-/ and the finite verb. The finite verb is made up of the stem, the theme vowel, and agreement suffixes. For a verb like ‘to eat’ and ‘to bring’, the theme vowel is an invariant /e/. For Hamshen, we find the following differences (Table 20.15) from Adjarian.

In verbs, there are many interesting innovations. In the first conjugation class, the Classical vowel /e/ <է> has become /i/ <ի> in the 1SG, 2SG, 1PL, and 3PL persons. In the second conjugation class, the vowel /a/ <ա> has become /o/ <օ> in the 1SG, 1PL, and 3PL. The indicative present and imperfective are formed with the formatives /g/ <ց> or /gu/ <զնւ>. The first is placed at the beginning of vowel-initial verbs, the second is placed after consonant-initial verbs. The progressive is formed with the formative /uni/ <ունի> (and sometimes also /guni/ <զնւնի>).

Table 20.15: Indicative present <ԱԵՐԿԱՅ> of the verb ‘to eat’ and ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Hamshen ‘to eat’		cf. SWA	
1SG	g-ud-i-m	գուղիմ	g-ud-e-m	կ'ունեմ
2SG	g-ud-i-s	գուղիս	g-ud-e-s	կ'ունես
3SG	g-ud-e-∅	գուղէ	g-ud-e-∅	կ'ունէ
1PL	g-ud-i-k ^h	գուղիք	g-ud-e-ŋk ^h	կ'ունենք
2PL	g-ud-e-k ^h	գուղեք	g-ud-e-k ^h	կ'ունեք
3PL	g-ud-i-n	գուղին	g-ud-e-n	կ'ունեն
	IND-√-TH-AGR		IND-√-TH-AGR	
	Hamshen ‘to bring’		cf. SWA	
1SG	b ^h er-i-m gu	բ'ԵՐԻՄ զու	gə-p ^h er-e-m	կը բերեմ
2SG	b ^h er-i-s gu	բ'ԵՐԻՍ զու	gə-p ^h er-e-s	կը բերես
3SG	b ^h er-e-∅ gu	բ'ԵՐԷ զու	gə-p ^h er-e-∅	կը բերէ
1PL	b ^h er-i-k ^h gu	բ'ԵՐԻՔ զու	gə-p ^h er-e-ŋk ^h	կը բերենք
2PL	b ^h er-e-k ^h gu	բ'ԵՐԵՔ զու	gə-p ^h er-e-k ^h	կը բերեք
3PL	b ^h er-i-n gu	բ'ԵՐԻՆ զու	gə-p ^h er-e-n	կը բերեն
	√-TH-AGR IND		IND-√-TH-AGR	

HD: Note how the 1PL and 2PL are homophonous suffixes /-k^h/ that take different theme vowels.

Original page number 188.

HD: In SWA, the past imperfective is similar to the present (Table 20.16). The main difference is that SWA adds the past suffix /-i-/ between the theme vowel and agreement. The past suffix is zero for the 3SG. For Hamshen, we see many differences against the SWA forms. The past suffix is /-i-/ for 1SG and 2SG but seems covert in all other person-numbers. The past agreement suffixes in Hamshen are different than those of SWA. The theme vowel can vary between /e/, /á/, and /é/ with non-final stress.

Table 20.16: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to eat’ and ‘to bring’ in the Hamshen dialect

Hamshen ‘to eat’		cf. SWA
1SG	g-ud-ej-i-∅	գուղեյի
2SG	g-ud-ej-i-r	գուղեյիր
	g-ud-é-∅-jdə	գուղեյնը
3SG	g-ud-e-∅-r	գուղեր
1PL	g-ud-á-∅-k ^h ə	գուղա՛քը
2PL	g-ud-é-∅-k ^h ə	գուղե՛քը
3PL	g-ud-é-∅-jnə	գուղեյնը
	IND-√-TH-PST-AGR	IND-√-TH-PST-AGR
Hamshen ‘to bring’		cf. SWA
1SG	b ^h er-ej-i-∅ gu	բ'երեյի գու
2SG	b ^h er-ej-i-r gu	բ'երեյիր գու
	b ^h er-é-∅-jdə gu	բ'երեյնը գու
3SG	b ^h er-e-∅-r gu	բ'երեր գու
1PL	b ^h er-á-∅-k ^h ə gu	բ'երա՛քը գու
2PL	b ^h er-é-∅-k ^h ə gu	բ'երե՛քը գու
3PL	b ^h er-é-∅-jnə gu	բ'երեյնը գու
	√-TH-PST-AGR IND	IND-√-TH-PST-AGR

20.3.3.2 Past perfective or aorist

The perfective is formed in the old way. But in the first conjugation, the vowel of the 3SG becomes /i/ <հ>.

HD: Adjarian doesn’t provide complete paradigms for the past perfective or aorist (Table 20.17). But his implicitness suggests that Hamshen follows SWA in forming the past perfective. For a verb like ‘to broom’, the SWA past perfective is made up of the root + theme vowel /e/ + aorist suffix /ts^h/ + past/agreement marking. In the 3SG, past and agreement are covert. For Hamshen, it seems that the main difference is that the theme vowel is /i/ in the 3SG instead of /e/. Note that Adjarian also lists the verb ‘to bring’ which is irregular in SWA.

Table 20.17: Past perfective or aorist <կատարեալ> in the Hamshen dialect

	Hamshen	cf. SEA
3PL 'they broomed'	avl-i- $\widehat{ts^h}$ - \emptyset - \emptyset	avl-e- $\widehat{ts^h}$ -i-n
3SG 'he broomed'	avl-i- $\widehat{ts^h}$ - \emptyset - \emptyset	avl-e- $\widehat{ts^h}$ - \emptyset - \emptyset
3SG '?	a \widehat{f} -i- $\widehat{ts^h}$ - \emptyset - \emptyset	a \widehat{f} -i- $\widehat{ts^h}$ - \emptyset - \emptyset
3SG 'he threw away'	t $\widehat{ap^h}$ -i- $\widehat{ts^h}$ - \emptyset - \emptyset	t $\widehat{ap^h}$ -e- $\widehat{ts^h}$ - \emptyset - \emptyset
3SG 'he brought'	b \widehat{er} -i- $\widehat{ts^h}$ - \emptyset - \emptyset	p \widehat{er} - \emptyset - \emptyset -a-v
	$\sqrt{-TH}$ -AOR-PST-AGR	$\sqrt{-TH}$ -AOR-PST-AGR

HD: He provides a more complete paradigm for the negated past perfective in §20.3.3.7.2.

20.3.3.3 Future and past future

The future formative is /bidi/ <բինի>, which is always placed after the verb. In the 1SG of the present future, the formative loses its sound /b/ <p> when after the sound /m/ <մ>, and of course by first turning into /m/ <մ> and then shortening. In the other persons, the sound /b/ <p> stays the same.

HD: To clarify, the future (Table 20.18) and past future (Table 20.19) are formed by taking the finite verb from respectively the indicative present and past imperfective. In both SWA and Hamshen, the indicative morpheme is replaced by a future morpheme /bidi/. In SWA, this future morpheme is a proclitic, while it is an enclitic in Hamshen. In Hamshen, the sound /b/ of the future morpheme /bidi/ is deleted after the /m/ of the 1SG suffix.

Table 20.18: Future <ապանի> of the verb 'to bring' in the Hamshen dialect

	Hamshen	cf. SWA
1SG	b \widehat{er} -i-m idi	bidi p \widehat{er} -e-m
2SG	b \widehat{er} -i-s bidi	bidi p \widehat{er} -e-s
3SG	b \widehat{er} -e- \emptyset bidi	bidi p \widehat{er} -e- \emptyset
1PL	b \widehat{er} -i-k \widehat{h} bidi	bidi p \widehat{er} -e- η k \widehat{h}
2PL	b \widehat{er} -e-k \widehat{h} bidi	bidi p \widehat{er} -e-k \widehat{h}
3PL	b \widehat{er} -i-n bidi	bidi p \widehat{er} -e-n
	$\sqrt{-TH}$ -AGR FUT	FUT $\sqrt{-TH}$ -AGR

Table 20.19: Past future <ալսեալ ապառնի> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Hamshen		cf. SWA	
1SG	b ^h er-ej-i-∅ bidi	բ'երեյի բիդի	bidi p ^h er-ej-i-∅	պիտի բերեի
2SG	b ^h er-é-∅-jdə bidi	բ'երյոք բիդի	bidi p ^h er-ej-i-r	պիտի բերեիր
3SG	b ^h er-e-∅-r bidi	բ'երեր բիդի	bidi p ^h er-e-∅-r	պիտի բերեր
1PL	b ^h er-á-∅-k ^h ə bidi	բ'երայք բիդի	bidi p ^h er-ej-i-ŋk ^h	պիտի բերեինք
2PL	b ^h er-é-∅-k ^h ə bidi	բ'երյօք բիդի	bidi p ^h er-ej-i-k ^h	պիտի բերեիք
3PL	b ^h er-é-∅-jnə bidi	բ'երյյօն բիդի	bidi p ^h er-ej-i-n	պիտի բերեին
	✓-TH-PST-AGR FUT		FUT-✓-TH-PST-AGR	

20.3.3.4 Subjunctive present and past with marker /na/ <նա>

HD: In SWA, the subjunctive present/past is the finite verb form that is found in the indicative present/past (1a). In fact, the indicative is built from the subjunctive by adding the indicative morpheme /g(ə)-/ (1b). The subjunctive can be found in conditional clauses. In colloquial speech, such conditional clauses can be optionally accompanied by a clitic /-ne/ (1c).

(1) SWA

- a. jet^he ləs-e-n, jet^he ləs-ej-i-n
if listen-TH-3PL, if listen-TH-PST-3PL
'If they listen; if they listened.'
Եթէ լսեն, Եթէ լսէին:
- b. gə-ləs-e-n. gə-ləs-ej-i-n
listen-TH-3PL. listen-TH-PST-3PL
'They listen. They were listening'
Կը լսեմ, Կը լսէին:
- c. jet^he ləs-e-n ne. jet^he ləs-ej-i-n ne
if listen-TH-1SG SBJV. if listen-TH-PST-1SG SBJV
'If they listen; If they listened.'
Եթէ լսեմ նե, Եթէ լսէին նե:

HD: Given this background, we can understand Adjarian's description of Hamshen (2). The subjunctive (ստորադասական) is formed with the formative /na/ <նա> (2).

(2) Hamshen

- a. egerem b^her-i-m na
 if? bring-TH-1SG SBJV
 'If I bring.'
 Եղբեմ բ'Երիմ նա
- b. egerem b^her-é-∅-jdə na
 if? bring-TH-PST-2SG SBJV
 'If you brought.'
 Եղբեմ բ'Երէյդը նա

This formative is also used to form a type of hortative or soft imperative (3).

- (3) Hamshen
- b^her-i-s na
 bring-TH-2SG SBJV
 'If it's possible, bring it!'
 բ'Երիս նա

20.3.3.5 Present perfect and past perfect

HD: In SWA, the present perfect and past perfect are formed peripherastically. In the default case, the verb is in the resultative participle form with the suffix /-adz/. This participle is combined with either the present auxiliary (to mark the present perfect) or the past auxiliary (to mark the past perfect). To mark evidentiality, the verb can instead use the evidential participle with suffix /-es/. Given this information, we can now better understand how Hamshen works.

The present perfect and past perfect (յարակատար ու գերակատար) are formed with either the verb /em/ <եմ> 'AUX; to be' or /unim/ <ունիմ> 'to have', and with the participle suffixes /-adz, -es/ <-ած, -էս> (4). HD: Note that the morphemes he lists are with SWA pronunciation, not Hamshen. The sentences are Hamshen. Sentence (4a-iii) is incompletely suggested by Adjarian

- (4) a. Hamshen
- i. g^hn-a- \widehat{ts}^h -ir i-m
 go-TH-AOR-EPTCP AUX-1SG
 'I have gone.'
 զ'նացիր իմ
 - ii. g^hn-a- \widehat{ts}^h -adz i-m
 go-TH-AOR-RPTCP AUX-1SG
 'I have gone.'
 զ'նացած իմ

- iii. $g^h n-a\widehat{ts^h}\widehat{adz}$ un-i-m
 go-TH-AOR-RPTCP have-TH-1SG
 'I have gone.'
 գ՝նացած ունիմ
- iv. $asd\widehat{adz}$ un-ej-i-∅
 say-RPTCP have-TH-PST-1SG
 'I had said.'
 ասդած ունելի
- b. cf. SWA
- $k^h\widehat{ats^h}\widehat{er}$ e-m
 go-TH-AOR-EPTCP AUX-1SG
 'I have gone.'
 գացեր իմ
 - $k\widehat{ats^h}\widehat{adz}$ e-m
 go-RPTCP AUX-1SG
 'I have gone.'
 գացած եմ
 - $\widehat{es}\widehat{adz}$ ej-i-∅
 say-RPTCP AUX-PST-1SG
 'I had said.'
 ըսած եի

20.3.3.6 Infinitives with /-uʃ/ <ուշ>

For the infinitive, the Classical endings /-e-l, -i-l, -a-l, -u-l/ <ել, իլ, ալ, ուլ> have been lost; in their place, there is a new formative /-uʃ/ <ուշ> that is general for all verbs (Table 20.20).

HD: To clarify, in CA and SWA/SEA, the infinitive of a verb is formed by adding the infinitive suffix -l after the theme vowel. In Hamshen however, the infinitive uses the suffix /-uʃ/ without a theme vowel.

Table 20.20: Replacement of the infinitive suffix with /-uʃ/ <ուշ> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA	cf. SWA
'to speak'	χաս-ի-լ	խաւսիլ	χօս-սի	խօսիլ
'to go'	ert ^h -ա-լ	երթալ	եժ-սի	յերթալ
'to bring'	ber-e-l	բերել	բ'երսի	պ'երե-լ
	√-TH-INF	√-INF	√-TH-INF	√-TH-INF

Original page number 189.

In declension, this same formative is used (Table 20.21).

Table 20.21: Declension of infinitives like ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Singular		Plural	
NOM-ACC	b ^h er-uʃ	p'ērənəz	b ^h er-uʃ-nin	p'ērənəzənən
GEN-DAT	b ^h er-uʃ-i	p'ērənəzəh	b ^h er-uʃ-nun	p'ērənəzənənə
ABL	b ^h er-uʃ-ən	p'ērənəzənə	b ^h er-uʃ-nun	p'ērənəzənənə
INS	b ^h er-uʃ-ov	p'ērənəzənəv	b ^h er-uʃ-ner-ov	p'ērənəzənənəvənə

It appears to me that this formative is borrowed from Turkish formatives /-iʃ, -əʃ, -uʃ/ <h2, ə2, u2> (HD: *deverbal nominal suffix <-iş> in modern Turkish orthography*) and from the Persian formatives /-iʃ/ <h2> (HD: *deverbal nominal suffix <-eş>, or in modern Persian orthography: <ش>*); these likewise form participles. For example Turkish /aləʃ-veriʃ/ <الء-ۋېرىش> (HD: <alışveriş>) meaning ‘trade’ (that is ‘to take and to give’), Persian /asajɪʃ/ <آسایش> (HD: <âsâyeş> <اسایش>) meaning ‘rest’.

20.3.3.7 Negation or negative forms

20.3.3.7.1 Indicative present and past imperfective Negative forms are built by placing the formatives /tʃ^h-, tʃ^hi/ <չ, չի> before the verb, or by placing the formative /utʃ^h/ <ուչ> after the verb.

HD: *To clarify, the first method resembles how SWA does negative forms, while the second method is about using the reflex of CA ‘no’ /otʃ^h/ <ոչ> as a post-verbal marker.*

HD: *Consider a verb like ‘to bring’ to illustrate the formation of the negative indicative present (Table 20.22). For the first method, SWA combines the negative present auxiliary with a non-finite form called the connegative. The connegative is formed by adding the suffix /-r/ after the theme vowel. Hamshen also uses a negative present auxiliary, while the verb’s non-finite form uses the suffix /-il/. This /-il/ seems to be decomposable to a theme vowel /-i/ plus a suffix /-l/; such that this Hamshen /-l/ suffix is a reflex of the CA infinitive suffix /-l/ <l>.*

Table 20.22: Negative <բացասական> of the indicative present <ներկայ> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Hamshen	cf. SWA
1SG	$tj^n-i-m b^h\text{er}-i-l$	$tj^n-e-m p^h\text{er}-e-r$
2SG	$tj^n-i-s b^h\text{er}-i-l$	$tj^n-e-s p^h\text{er}-e-r$
3SG	$tj^n-i-\emptyset b^h\text{er}-i-l$	$tj^n-i-\emptyset p^h\text{er}-e-r$
1PL	$tj^n-i-k^h b^h\text{er}-i-l$	$tj^n-e-\eta k^h p^h\text{er}-e-r$
2PL	$tj^n-e-k^h b^h\text{er}-e-l$	$tj^n-e-k^h p^h\text{er}-e-r$
3PL	$tj^n-i-n b^h\text{er}-i-l$	$tj^n-e-n p^h\text{er}-e-r$
	NEG-AUX-AGR $\sqrt{-TH-CN}$	NEG-AUX-AGR $\sqrt{-TH-CN}$

HD: Similarly for the negation of the indicative past imperfective (Table 20.23), SWA combines the negative past auxiliary with the above non-finite form. Hamshen behaves the same.

Table 20.23: Negative <բացասական> of the indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Hamshen	cf. SWA
1SG	$tj^n-éj-ə-\emptyset b^h\text{er}-i-l$	$tj^n-ej-i-\emptyset p^h\text{er}-e-r$
2SG	$tj^n-éj-ə-r b^h\text{er}-i-l$	$tj^n-ej-i-r p^h\text{er}-e-r$
3SG	$tj^n-i-\emptyset-r b^h\text{er}-i-l$	$tj^n-e-\emptyset-r p^h\text{er}-e-r$
1PL	$tj^n-á-\emptyset-k^h b^h\text{er}-i-l$	$tj^n-ej-i-\eta k^h p^h\text{er}-e-r$
2PL	$tj^n-é-\emptyset-k^h b^h\text{er}-e-l$	$tj^n-ej-i-k^h p^h\text{er}-e-r$
3PL	$tj^n-é-\emptyset-jnə b^h\text{er}-i-l$	$tj^n-ej-i-n p^h\text{er}-e-r$
	NEG-AUX-PST-AGR $\sqrt{-TH-CN}$	NEG-AUX-PST-AGR $\sqrt{-TH-CN}$

HD: Note how the two dialects use different formatives to form the negated auxiliary. The segmentation is difficult to verify; see similar problems for the indicative past imperfective (§20.3.3.1).

20.3.3.7.2 Past perfective and auxiliary

The perfective has two forms.

HD: To negate the past perfective, SWA places the negation prefix $/tj^nə-/$ before the verb. Hamshen in contrast has two methods. To first method (Table 20.24) is like in SWA, but the negation prefix is $/tj^ni-/$.⁵

⁵HD: Note that in colloquial SWA, the negation prefix $/tj^nə-/$ can be pronounced as $/tj^ni-/$ as well.

Table 20.24: Negative <բացասական> of the past perfective <կատարեալ> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect (Method 1)

	Hamshen	cf. SWA
1SG	tʃʰi bʰer-i-∅	չի բ'երի
2SG	tʃʰi bʰer-i-r	չի բ'երիր
3SG	tʃʰi bʰer-a-v	չի բ'երավ
1PL	tʃʰi bʰer-a-kʰ	չի բ'երաք
2PL	tʃʰi bʰer-i-kʰ	չի բ'երիք
3PL	tʃʰi bʰer-i-n	չի բ'երին
	NEG √-PST-AGR	NEG-√-PST-AGR

HD: The second method is to place the reflex of the CA word ‘no’ /otʃʰ/ <ոչ> after the verb (Table 20.25).

Table 20.25: Negative <բացասական> of the past perfective <կատարեալ> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect (Method 2)

	Hamshen	cf. SWA
1SG	bʰer-i-∅ utʃʰ	բ'երի ոչ
2SG	bʰer-i-r utʃʰ	բ'երիր ոչ
3SG	bʰer-a-v utʃʰ	բ'երավ ոչ
1PL	bʰer-a-kʰ utʃʰ	բ'երաք ոչ
2PL	bʰer-i-kʰ utʃʰ	բ'երիք ոչ
3PL	bʰer-i-n utʃʰ	բ'երին ոչ
	NEG √-PST-AGR	NEG-√-PST-AGR

20.3.3.7.3 Future The future has three forms.

HD: In SWA, the future is negated by placing the negation prefix /tʃʰə-/ between the future morpheme /bidi/ and the finite verb (5b). Colloquial SWA also allows placing the negation prefix before the future morpheme (5c).

(5) SWA

- a. bidi pʰer-e-m
FUT bring-TH-1SG
'I will bring.'
ախտի բերեմ

- b. *bidi \widehat{t}^h - \mathbf{a} - p^h er-e-m*
 FUT NEG-bring-TH-1SG
 'I will not bring.'
 ախնի չբերեմ
- c. *\widehat{t}^h - \mathbf{a} -*bidi p^her-e-m**
 NEG-FUT bring-TH-1SG
 'I will not bring.'
 չախնի բերեմ

HD: In contrast, Hamshen seems to have three possible strategies. The first is to place the negation morpheme / t^h i/ before the future morpheme, and then add the verb (6).

(6) Hamshen

- a. *t^h i bidi b^her-i-m*
 NEG FUT bring-TH-1SG
 'I will not bring.'
 չի բհղի բ'երիս
- b. *t^h i bidi b^her-i-s*
 NEG FUT bring-TH-2SG
 'You will not bring.'
 չի բհղի բ'երիս

HD: The second is to place the reflex of 'no' between the verb and the future morpheme (7).

(7) Hamshen

- a. *b^her-i-m ú \widehat{t}^h bidi*
 bring-TH-1SG NEG FUT
 'I will not bring.'
 բ'երիս ուչ բհղի
- b. *b^her-i-s ú \widehat{t}^h bidi*
 bring-TH-2SG NEG FUT
 'You will not bring.'
 բ'երիս ուչ բհղի

HD: The third is to place the reflex of 'no' after the verb and future morpheme (8).

(8) Hamshen

- a. b^her-i-m idi útʃ^h
bring-TH-1SG FUT NEG
'I will not bring.'
բ'Երիմ իդի ո՛ւչ
- b. b^her-i-s bidi útʃ^h
bring-TH-2SG FUT NEG
'You will not bring.'
բ'Երիս բիդի ո՛ւչ

20.4 Miscellaneous

20.4.1 Question formation

The interrogative is built with the formative /t^he/ <թէ>, which can take various positions. For example, all the sentences in (9) all equally mean 'Aren't they coming?'.

(9) Hamshen

- a. tʃ^h-í-n t^he g^h-a-l
NEG-AUX-3PL Q come-TH-CN
'Aren't they coming?'
չհ՞ն թէ գ'ալ
- b. g^h-a-l tʃ^h-í-n t^he
come-TH-CN NEG-AUX-3PL Q
'Aren't they coming?'
գ'ալ չհ՞ն թէ
- c. tʃ^h-í-n g^h-a-l t^he
NEG-AUX-3PL come-TH-CN Q
'Aren't they coming?'
չհ՞ն գ'ալ թէ

But, if before the verb there is an interrogative pronoun (միշակ աևուն) or adverb, then the formative /t^he/ <թէ>...

Original page number 190.

... is not used (10).

(10) Hamshen

- a. k^honí hok^hi ji-k^h
how many person AUX-2PL
'How many people are you?'
ρολη^hηρη^hηρη^h
- b. ínt^ho er-i-k^h
how do-PST-2PL
'How did you do?'
ի՞նչո երիք
- c. vóer maf^hd-ə eg-a-v
which man-DEF come-PST-3SG
'Which man came?'
վեօ՞ն մաշդը եգավ
- d. hób^hor or g^h-a-l t^h-é-∅-jdə, orí χosk^h
when that? come-TH-CN NEG-AUX-PST-2SG, why speech
gu-d-é-∅-jdə
IND-give-TH-PST-2SG
'When you weren't coming, why did you promise it?'
հօ՛քօր օր գ'ալ չե՛յդը, օրի՞ խօսք գուղէ՛յդը

In contrast, what is said is (11).

(11) Hamshen

- a. esá d-o-m t^he
this give-TH-1SG Q
Do I give this? (as opposed to something else)'
Էսա՞ դօմ թէ
- b. mék^h t^he
we Q
'Us?'
Անդ թէ
- c. dún g^hats^h-i-r t^hə
house go-PST-2SG Q
'Did you go home? (as opposed to someone else)'
Դն գհատսհ-ի-ր թէ

20.4.2 Borrowing Turkish morphology

The Hamshen dialect also has a strange characteristic which does not exist in any other Armenian dialect, nor do I think in any other language.⁶

As we know, every language has foreign borrowed words. But these borrowings are taken with such a form, that the borrowing language considers them as roots and can subject them to grammatical rules. If the borrowings are nouns or adjectives, then they are taken in the simplest nominative case-form; if they are verbs, they are taken in the form of participles; if it is any other unchanging form, then they are likewise taken in their simplest root form. All of these can be declined or conjugated. For example, the following sentence is made up of purely Turkish borrowings (12a).

- (12) a. Hamshen
- sa *jeniſ̥eri-i-n* *χalp̥aχ-i-n* *t̥ek̥-me* mə *jerləʃdir-miʃ*
 this janissary-GEN-DEF calpack-DAT-DEF kick INDF place-?
 ən-e-m *k̥i t̥ek̥-er-mek̥-er* ga
 do-TH-1SG so wheel-ECHO come-TH-3SG
 'I kick this janissary's calpack so that it comes all rolling.'
 Սս յեսիքտրիկն խալպախիկ թերստ մը յերեշորսիշ ըլուս զի
 թերեր-մերեր զա
- b. cf. Turkish (Tabita Toparlak, p.c.)
- Şu *yeniçeri-nin* *kalpağ-in-a* bir *tekme* *yerleştir-eyim*, ki
 this janissary-GEN calpack-POSS-DAT a kick place-OPT.1SG, so
 teker-meker *gel-sin*
 wheel-ECHO come-IMP.3SG
 'I kick this janissary's calpack so that it comes all rolling.'

Here, the words are Turkish, but they are declined or conjugated as Armenian words. In Hamshen, it often happens that the borrowed words are conjugated according to Turkish grammar, and they are imported in this way into Armenian sentences (13). *HD: I placed the borrowed words in bold.*⁷

- (13) Hamshen
- a. *enir* *χat̥o-gi-n* *k̥it̥-mə* ***jarala-di-ler***
 they Khacho-DAT-DEF little INDF injure-PST-3PL
 'They injured Khacho a bit'

⁶ *HD: My debt to Tabita Toparlak for providing the modern Turkish translation (and diachronic sources) for the Hamshen data here.*

⁷ *HD: My debt to Nazila Shafiei for help in deducing the Turkish source words.*

HD: The verb is borrowed from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <yarala-di-lar> ‘they injured’.

Ենիր Խաչօգին քիչ մը յարալադիլը

- b. *irats^h hed uj-alum*
each.other with agree-OPT.1PL

‘Let’s get along with each other.’

HD: The verb is borrowed from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <uy-alim> ‘(optative) they get along’.

իրաց հեդ ույալում

- c. *εναր mezi hed koʃ-di*
take? we.DAT with combine-PST

‘He combined us’ (?)

HD: I didn’t understand Adjarian’s translation well <առաւ մեզ հետ միացուց>. One possible translation is ‘He went and combined us’.

HD: The verb is from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <koʃ-tu> ‘he attached/combined’.

Եղան մեզի հեդ կօշդի

- d. *g^hieš t^he g^h-a-s, irats^h hed doxus-ür-uk^h*
village Q come-TH-2SG, each.other with fight-AOR-1PL

‘If you come to the village, we will fight each other.’

HD: The verb is from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <döviş-ür-uz> ‘we fight’ (aorist).

գ’եղ թէ գ’աս, իրաց հեդ դօղուշո՛լրուք

- e. *d^hunk^h jád p^hara kazon-ür-sunuz*
you.PL much money earn-AOR-2PL

‘Do you earn much money?’

HD: The verb is from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <kazan-ır-sınız> ‘you earn’ (aorist). The noun ‘money’ is also from Turkish <para> ‘money’.

ն’ուկը շա՞դ փարա կազօնո՛լրսունուզ

In these sayings, the following words are conjugated with purely Turkish rules:

- /jaraladiler/ <յարալարիլուր> past perfective 3PL
- /ujalum/ <ույալում> imperative 1PL
- /koʃdi/ <կօշդի> past perfective 3SG
- /doxusüruk^h/ <դօղուշո՛լրուք> present 1PL
- /kazonürsunuz/ <կազօնո՛լրսունուզ> present 2PL

These would become everywhere else as in (14). *HD: He means that in other Armenian varieties like SWA, Turkish verbs are borrowed in some participle form ending in /-mɪʃ/. The suffix corresponds to the Modern Turkish suffix /-mɪş/. This suffix is used to mark evidentiality in Turkish. But when used as borrowings in SWA, the suffix has no evidential meaning; the suffix is used to create a generic non-finite form (= essentially an infinitive or meaningless participle -PTCP) that can be used in Armenian sentences, usually alongside a light verb like 'to be' or 'to do.'*

(14) SWA with Turkish borrowings or codeswitching

- a. **jarala-mɪʃ** ər-i-n

injure-PTCP do-PST-3PL

‘They injured.’

HD: The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <yarala-mış>.

յարալամիշ ըրին

- b. **uj-mɪʃ** əll-a-ŋk^h

agree-PTCP be-TH-1PL

‘Let us agree.’

HD: The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <uy-muş>.

ույմիշ ըլլանք

- c. **dökvʃ-mɪʃ** g-əll-a-ŋk^h

fight-PTCP IND-be-TH-1PL

‘We will fight.’

HD: The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <dövüş-müş>.

դողուշմիշ կըլլանք

- d. **koʃmɪʃ** ər-a-v

combine-PTCP do-PST-3SG

‘He combined/attached.’

HD: The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <koş-müş>.

կօշմիշ ըրաւ

- e. **kazanmɪʃ** g-əll-a-k^h

earn-PTCP IND-be-TH-2PL

‘We earn.’

HD: The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <kazan-mış>.

կազանմիշ կռլար:

20.4.3 Stress

In the dialect, another famous phenomenon is stress. Just as in Trabzon, likewise in Hamshen, stress...

Original page number 191.

... is by rule on the final syllable. But in fast speech, it happens many times that in the two dialects, stress has moved to the first syllable of the word. This is due to the influence of the language of the Laz people who are a native Pontic populace. The Laz language places stress on the first syllable. Although in many places the Laz have lost their mother language and speak Turkish, but they stress their Turkish with their previous stress rule. In this way, the stress of the Laz language has passed to Turkish and from this into Armenian.

20.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

20.5.1 Zefanos village

Adjarian's source: See Ararat (Արարատ), 1892, page 428.

Երուց կալանդար (կաղանդ) է. Ես օր Եմեն մաշդիզ վիր-վեր, Նես-Նեն գէշոն գուրօն. Եմեն մաշդ իսթուս ինթուս թռչի գու: Եմօն դադին գու օր՝ օթյինքի մէջ գօյսըվին գու:

Եմեն մաշդ ժամկի գու ասդի (ասացի)՝ օր օնցած դարվօնէ ինչիզ մը բազաս թօղուն ուչ. յիս էլ բարաբ դողլիլ չիմ. Նեղմիս գու Նեն Նեն, ինձիզի ինչ բօն օր ասդած ին՝ զէն ընիմ իդի, օր էշդոմ միր դընվօյնուն (տնւօրներուն) հիդ կալանդար ընիմ:

Կալանդարը բէդքը բօն է. ինցօ՞ սիյդըս ֆըռֆըռօն գու թէ յի՞փ հասնիմ իդի իրիզվօն. ինցօ՞ բէդ գըմիմ (կ'սպասեմ) թէ մէգ մը իրիզվօն հասնեի:

Գիդի՞ս ինչ բօնի հօմար գուզիմ կալանդարը. իրիզվօն չէրեզ շադ ուղինք բիդի կալանդարի ծառ զայթարինք բիդի. իընձիւրի մէջ փարա դընինք բիդի. միր բէդքը (լաւ) յիզը գումեն դուս բէդինք աշինք բիդի սա՞ղ թէ սօլ օդքը նիյս դընէ

բիդի. գողօշվընուն ձերը լուցած մեղյե մում գըրցընիսք բիդի. Երգու գողօշնուն վորեն էլ սիմիթ օնցընիսք բիդի:

Եքվու կալանդար է ասդած ունիմ. հիմիշաք միր բօնն է կալանդար ենուշի հոմար եմն ինչիգ հազր ընուշ. միր բօնը շադ...

Original page number 192.

... չեթին էր, ենուր հոմար օր միր դընվօյնին քիչվօր էին, ու մեզիգի բօն շադ գեր (կար):

Միր դօնը շադ մաշդ բի գեր. յիս ունեի ախբեր մը ու մեյըս. հեյըս իմ չիկյս դարեգուն եղած վախդըս մեռած էր. մեյս՝ հօյս մեռնուշեն երգու դարի յիդ՝ գընաց Վերանա գարըըվէցավ. մեզիգի Ազօփի հօխբեյըս բիհից, աշից ինչաք միձըցօնք:

Շադ բիշիիգ էի. միդըս գուրա օր հօխբեյըս գարըըվէցավ. հօղօփայինց Գուկւլան գեղեն հայս բերած ունեին. յիկ ծիեն վեր առին՝ թօխը գլխուն նսդավ, ինձիգի գօքը նըսդէցուցին. հօղօփայինս ինձիգի օնթից ու բաքնից:

Հօխբեյս մեզիգի շադ սիրեր գու. զասեր թէ իմ ախբօր դէղն ին. ամմա հօղօփայինս եմն դարբա մեզիգի քեօթգեր գու. եմն դարբա միր բօնը լացուշ էր:

20.5.2 Küçük Şana village

Adjarian's source: This and the following ones were gathered by me from local teachers and villagers.

Այս եւյաջորդները իմ հաւաքածներս են տեղացի ուսուցիչներն եւ գիւղացիներն:

– Բ'արիկս քէ, Արօմ, ո՞ւսդի (վո՞ւ դէղեն) գ'ուգ'աս:

– Քախըըն:

– Ի՞նցո իս, բէ՞ղք իս թէ:

– Բէղք իմ, ի՞նչ ընիմ իդի:

– Բ'օնի՞յդ ինցո ին:

– Գէշ չին. դ'ո՞ւնք ինցո եք. աս դարի ի՞նցո օւցուցիք:

– Ֆուխարէ մաշդը ի՞նչ գայնա ընիլ. գիդիս օր խեօ չունիմ. մեգ գդէօր մը խեօ ունեյի, են ել բօրչիս դէղ ձ'եռնես առին. գ'նացի միր աղայէն մարաբալուդի հումար իսած (քիչ, կտոր) մը խեօ առի. ենու վրա ել ընդըդար եմեղ երի օր, իհշ հսաբի չի գ'ալ. փօրեցի, քօքը փեղեցի, իսոգեցի, թէմիզ մը զիբեցի, մէկ փարչըն լազուդ ցուեցի, վեօն ելլորգյ ցուեցի, Խըլսէզն ել դնթում-մնթում սաղուցի. դնթմընին ու լոբգէսին եփեյի եղու ամա, լազդ իհշ չեղավ. Եղած իրադն էլ դարի քաղաքը-ձախւցի, անշաք ընկցմէրօվ բօրչիս գէսը դըվի. մեգէ գէսն էլ բ'աց մնաց:

– Դուսդ՝ քօ՞նի հօքի յիք:

Original page number 193.

- Վից հօքի յինք, յես, ողօցը մերը, չիսու ել դղաքը:
- Դղաքը՝ մօ՞նչ ին թէ ախչիգ:
- Երգու մօնչ, երգու ախչիգ ին. ախչգընիս իրեք եինը ամա, մեզը մեռավ:
- Դղաքը, գաղթո՞ն գու թէ:
- Հա, հելքեթ. մօնչին ել գաշդոն գու, բուզգընիս ել (պուլիկ «աղջիկ»). միծ մօնչըն դասվիրեք դարեգոն է, բզիկը դասնըմեգ. առաջմեն բուզգընիս գաշդում դվյուշի չուզեցի (ուզեցի եօչ գաշդում զայ). «բուզգոն գաշդուշը ի՞նչ բերք է» գասեյք՝ ամա քաղաքէն եգած վարչաբեղը (վարբեղը) շադ ասաց, շադ թեքլիք երավ, աքըր աքբեթ յես ել կանմիշ եղա, դահա ինչիգ չա՞սդի:

20.5.3 Malya village

- Գ՛իրքեօր, արի, քիչ մը նսոյիք, ինչի մը հալլաշալում:
- Ի՞նչ հալլաշաջա՞ղուք, մեք ինչիգ չիյդիք օր. մեզի հեդ ի՞նչ հալլաշաջա՞քսուն: ■
- Բադմէ աշիք, ի՞նչօ եղավ Դալդաբօնի բ՛օնը:
- Մայիսին գիսուն էր՝ գ՛նացաք ելաք Դալդաբօնը. մեր ածեն ու օխչյոնին օնցընաքը բիդի. Թուրքընը չի՞ք թօղու ասդին. ընդեղէն դ՛արձ՛ուցին յեդ. իսէ մը յեդ եգաք. Թիւրդալուկի գ՛եղը եգաք. ընդեղը զարգին մեզիգի. մեք ալ գբուցաք, ենիր ել զբուցին:
- Վո՞ւմ շադ քյեօթգեցին:
- Կօքիս ալ քյեօթգեցին. կալիք քի ենիր Խաչօգին քիչ մը յարալադիլէր. մեք ալ ենից քյեօթգեցաք:
- Ընդեղէն նի՞ւր օնցայք:
- Գ՛իշերը փախսաք օնցաք սարը ելաք խալսեցաք:
- Թուրքերը ինչիգ գայցի՞ն թէ իմօնալ:
- Իսգի ինչիգ ալ չիմացին
- Եղեկ ի՞նչօ երիք:
- Հշիւրիւմեթին գ՛ուզդաքը բիդի. Թուրքերը մեզի դեսօն, ասդին իըն թէ մե՛ք էշդալ. դ՛ումը մեզի քյեօթգեցիք, մեք ալ ձ՛եզի քյեօթգեցաք, եղաք խալափօթ (ոուս. խառնակութիւն)...

Original page number 194.

... մը. իրաց հեդ ույալում իըն ու հիւրիւմեթը չըղնիք (չիյնանք). միյ գ՛օղաձ մայիսն ալյէդ առէք: Ենից խօսածը օնզօջ դ՛րաք եօչ. ինչաք Գիւմիւշխանա. հուն Մըզըրոդիչ Եֆընիք մը գյան, գ՛նացաք գ՛դաք զան. հալիսյուն հասգընցուցաք. օնցավ այչի դ՛իս եղառ մեզիգի, ու իրաց հեդ գ՛նացաք հիւրիւմեթը. ընդեղ մաշնազ (մարդնակ «լաւ») արզուհալ մը դվաք. արզուհալն ալ Մըզըրոդիչ Եֆընիքն գ՛րեց բերքը (լաւ) մաշք եր. քեօլԵ՛լիմ ենու միրվացք: Փօխս մը, երգու զափթիյա Մըզըրոդիչ Եֆընիքն եղառ մեզի հեդ կօշդի, ինք ել հեդվընիս, ինչաք Թիւրդալուդուն գ՛եղը.

դասը հադիգ մալ էնից գ'ողած մալերուն յեղ եղառ, մեզի երեղ, եր'եր քախքի գ'լիւն, շօմփա եղ'իր օնցաք գ'նացաք ելլըն (թրք. արօտատեղի). շադ օյ դէսուն թօլա քի: Ընդէղ դեղ բ'ոնցաք, դուն շինեցաք. եղեք (կամ ընչաք) հիմի հուն իք:

20.5.4 Abgion village

Յես Արգյօնցի իմ. մեք ունիք մեգ վարչադուն. խաչ (Եկեղեցի) մել ունիք. բիթուն գ'եղը չիւս մահալա է. վարչադունը բ'աց է. ունիք իրեք վարժա՛թեղ. միյ դէղի իրադն է լա՛զուդ, գա՛Շին խօղիրը շադ իրադսուզ ին. Եղու հումար եղած լա՛զու Ելչի՛ հերցիր: Այդերուն մէշ դահա գը՛լի լը բգէ, բ'օնչ'ար (կաղամբ), ոգրիշ յէ՛շիլլուդ: Հեն միծ իրադ գաղինն է: Զ'մուն բարաք մնացած վաքըթը գ'եղացուց բազին ցախուտիրը գ'օյձէլի գընէն, խօղիյն Ելքսադ (քիչ) ըլլուշին սէբարի: Օմրօն գօվիրը Ելէն դօնին գու: Եյլըն մինըն երգու օր հեռու է. գօվիրը չաբուխ չին գարի Եղալ. Եղու հումար երգու գ'իշիր դ'ուսա մընօն գու, ուչինչի իրիգունը դեղ հասնին գու. Իրեք օմիս գինուշըն (կենալէն) Եղիկ' Ելի վէր գուգ'օն: Միր գ'եղացիք գօվ շադ բթին գու. չունքի զիբիլը (աղը) շադ բիդու է. սադէ գարէն բաշքա Էլ մաշդը ուզէ չուզէ զիբիլին հումար բիդի դիրէ հօշդիր (հորթեր) ու գաթ չընօն գօվիր: Միր գ'եղացիք շադ ֆուխարէ ին. Եղու հումար շադիրը կուրբէթ գէշոն, թարա կազօնմիշ ըլլուշի հումար. շադիյն Էլ կուրբէթին մէշ զէրուր (թշուառ) ըլլուշէն մէ՛ռնին գու՝ թօղէլով չօլուխ-չօջուխ էրիսի վրա: Ե՛յ գիդէ հԵ՛յ, Եղմօն քօնի՞ օջախ մէրած (մարած) է:

ՄԵ ՄԵԼ օր (մէկ մ'ալ որ) միր գ'եղացիք շադ ուղուզ (տը-...)

Original page number 195.

...գէտ) ին, ինչիգէ (բանէ մը) խաբար չունին. Երգուս մը (մէկ-երկու, մի քան) դարի անշաք զա օր քիչ ներած ին առաջ Եշդալ: Միր Եխդիայնին ուղուզ ըլլուշին սէբարի շադ ժամասիր ին. քօն հավու բես գրօնավօյնուն ասդածին (ըսածին) հավդոն գու. Նօրվէ գ'ալիք (նորելուկ) խէլաց մօդիգ բ'օն մը ասիս նա, չին հավդալ օնդան սօրա Էլ դահա բ'արիվդ Էլ չին առնուլ դէ (թէ) Էս դըղըն մաշթ չըլի բիդի, յախօդ օնասդված է: Էդ սէբէթին ըմըն սըրա հինի ու նօրի գրիվ գըլի:

21 Malatya

21.1 Background

Original page number 196.

This dialect is spoken in the city of Malatya and in its surrounding villages until Adiyaman or Hisn-Mansur. Its region occupies a middle ground between the dialects of Tigranakert, Kharberd, Arapgir, and Cilicia. This is one of the southern borders (սահմանապահ) of Armenian, because Armenian is no longer spoken south of Hisn-Mansur. Kurdish, Turkish, and Arabic have taken its area or sphere.

For the Malatya dialect, we have a small sketch of its phonetic system in the periodical *Բիւրակն* [Byurakn] (1900, page 118) and in two small insufficient excerpts (*Բիւրակն* [Byurakn] 1898, page 620; 1899, page 772). There is a smaller manuscript from Hisn-Mansur (ibid., 1900, page 331).

Based on all of this, we can follow up by saying that the Malatya dialect occupies a middle position between the dialects of Kharberd, Tigranakert, and Cilicia. If we compare with the first two, we see that the Malatya dialect has changed a lot; while if we compare with the Cilicia dialect, especially with the Marash subdialect, then the Malatya dialect has a sufficiently clear picture.

21.2 Phonology

21.2.1 Segment inventory

21.2.1.1 Laryngeal quality

The consonant system is the same as the Tigranakert dialect. From the three degrees of sounds from Old Armenian, only two remain (voiced and voiceless aspirated). The voiced and voiceless aspirated sounds became voiceless aspirated, while the voiceless unaspirated become voiced (Table 21.1).

Table 21.1: Laryngeal quality of stops and affricates in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘good’	bari	բարի	bari
‘pillow’	bardz	բարձ	barts ^h
‘to bring’	berel	բերել	berel
‘high’	bardzər	բարձր	barts ^h ər
‘book’	gir-k ^h (-PL)	գիրք	girk ^h
‘door’	durən	դուռն	dur
‘knife’	danak	դանակ	danak

21.2.2 Sound changes

For vowels and consonants, the Malatya dialect provides the following sound changes.

Original page number 197.

21.2.2.1 Classical Armenian /e/ <է>

The Classical sound /e/ <է> changed to /a/ <ա> (Table 21.2).

Table 21.2: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /a/ <ա> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘big’	mets	մեծ	mets
‘burden’	berən	բեռն	ber
‘chickpea’	siserən	սիսեռն	siser
‘mountain’	leqərən	լեռն	ler
‘when’	erb	երբ	jerp ^h

The Classical sound /e/ <է> changed to /i/ <ի> (Table 21.3).

Table 21.3: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘wheat’	ts ^h oreqən	ցորեան	ts ^h oren
‘brains, mind’	χelk ^h	խելք	χelk ^h
‘gospel’	awetaran	աւետարան	avetaran
‘black’	seɑu	սեաւ	sev

21.2.2.2 Classical Armenian /u/ <նւ>

The Classical sound /u/ <նւ> changed to /o/ <օ> (Table 21.4).

Table 21.4: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /o/ <օ> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘door’	durən դուռն	t ^h or թօռ	dur դուռ
‘water’	ðzur ջուր	tʃ ^h or չօռ	ðzur ջուր
‘to who’ (DAT)	um ն՞ւմ	hom հօմ	um ն՞ւմ

21.2.2.3 Classical Armenian /aɪ/ <այ>

The Classical sound /aɪ/ <այ> changed to /e/ <է> (Table 21.5).

Table 21.5: Change from Classical Armenian /aɪ/ <այ> to /e/ <է> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘mother’	maɪr մայր	mer մէր	majr մայր
‘this’	aɪs այս	es էս	ajs այս
‘wood’	p ^h aɪt փայտ	p ^h ed փէդ	p ^h ajt փայտ
‘vineyard’	aɪgi այգի	ek ^h i էքի	ajgi այգի
‘to burn’	aɪrel այրել	eril էրիլ	ajrel այրել

The Classical sound /aɪ/ <այ> changed to /a/ <ա> (Table 21.6).

Table 21.6: Change from Classical Armenian /aɪ/ <այ> to /a/ <ա> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘sound’	ðzaiն ծայն	t ^h an գան	ðzajn ծայն
‘wide’	laɪn լայն	lan լան	lajn լայն

21.2.2.4 Classical Armenian /oɪ/ <օյ>

The Classical sound /oɪ/ <օյ> changed to /o/ <օ> (Table 21.7).

Table 21.7: Change from Classical Armenian /oi/ <ոյ> to /o/ <օ> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘sister’	k ^h oīr բոյր	k ^h or բօր	k ^h ujr բոյր
‘light’	loīs լոյս	los լօս	lujs լոյս
‘nest’	boīn բոյն	p ^h on փօն	bujn բոյն

21.2.2.5 Classical Armenian /i_u/ <իւ>

The Classical sound /i_u/ <իւ> changed to /i/ <ի> (Table 21.8).

Table 21.8: Change from Classical Armenian /i_u/ <իւ> to /i/ <ի> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘fountain’	ałbiūr աղբիւր	aχp ^h ir ախբիր	aχpjur աղբյուր
‘hundred’	hariūr հարիւր	herir հերիր	haʃjur հարյուր
‘blood’	ariūn արիւն	erin էրին	arjun արյուն

(These two sound changes are characteristic of also the Kharberd-Yerznka dialect, but they do not exist in the Tigranakert dialect.) *HD: It seems Adjarian is referring to the following two sound changes, but I'm not sure.*

The Classical sound /i_u/ <իւ> changed to /o/ <օ> (Table 21.9).

Table 21.9: Change from Classical Armenian /i_u/ <իւ> to /o/ <օ> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘column’	siūn սիւն	son սօն	sjun սյոն

The Classical sound /i_u/ <իւ> changed to /œ/ <էօ> (Table 21.10).

Table 21.10: Change from Classical Armenian /i_u/ <իւ> to /œ/ <էօ> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘snow’	ðziūn ծիւն	ts ^h œn ցէօն	ðzjun ծյուն

21.3 Morphology

In the grammar, we couldn't find separate characteristic forms; and if the published excerpts are correct, we can say that the grammar of the Malatya dialect does not have separate innovations.¹

21.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

21.4.1 Malatya

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan] 1899, page 772.

Դեվեն ինգեր՝ հօփ հօփը ցառքէ թող չիդար:
 Օչիլողը կը քերպի՝ անօթին գիւման գըլնի:
 Հարսնեդունը չը քըդէ, շերեփն առիր զը վազէ:
 Յարա չիւնիս նէ ինչո՞ւ գուշունմիշ գըլիս:
 Գադուները քացին, մուգերուն զանփա փացվեցավ:
 Մեղավորը ժամ չէ գեցիր, գայնիր է նէ մադը աչըն է մոիր:
 Զօրը (ջուրը) սանդը թիր՝ ձեծէ ձեծէ՝ գինէ չօր:
 Դանձը քենց ծառը ծանդէ է:
 Չեմ ուղիր՝ շերս թրեք, չիմ գարքըվիր՝ ծոցս դվեք:

Original page number 198.

Զօրը բարդադը դէսնէս, դերդերը խուցը:
 Իշուն չի հասնիր, փալանը զը ձեծէ:
 Շանը զը գէնէն դէ դիրունմնէ գամչնան:
 Իս գուգիմ շալգօն՝ Ասված գուդա շալգելիք:

21.4.2 Adiyaman

Turkish: Hisn-Mansur

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan] 1900, page 331. The orthography is preserved unchanged.

¹HD: The word 'separate' here <առանձին> may also be possibly translated as unique.

Մուլդիում. Էրին սրչես. քեօն ընսաս. խանադ խարապ ընսա. պատին տակը մնաս. Էրեսիդ հայոդ չննա. պէմիւրատ էրթաս. պապուդ գանկը կողը չհանգչի. Աստուծոր խշմին էրթաս օղով ուշաղի տեր չննաս. Կէտնին Եօթը յատակը անցնիս■ տունիդ պայխուշ խօսա աչվլներդ փաթի փաթի փաթլամիշ ընսա:

22 Cilicia

22.1 Background

Original page number 199.

Under this general name we want to include the Armenian spoken in Zeytun, Hadjin, Marash, and further south Kilis, Payas, Alexandretta, Antioch, and Svedia. Although they show sufficient differences among themselves, but because their general characteristics are much larger and more common, then we can consider them as subdialects.

22.2 Literature

From the aforementioned areas, only the vernaculars of Zeytun and Marash are satisfactorily studied. For the first one, we have the work by Allahverdian ([Ալլահվերդեան 1884](#)) for Zeytun. This book contains many manuscripts with the Zeytun dialect, and it ends with an succinct dictionary. Some small manuscripts in this dialect have been published in Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 744¹ ; 1899, page 18, 137, 443, 545; 1900, page 74, 228). In Բազմավեպ [Bazmavep] (1897, page 467-73), my one published fable is taken from [Ալլահվերդեան](#)'s book.

Beside these, I have a detailed study of the Zeytun dialect which I prepared during my summer travels of 1910 in Istanbul, with help from Zeytun native and student at Istanbul Getronagan Armenian High School (Կեդրոնական): Mr. Onnik Mahtesian (պր. Օնիկ Մահետեան; *HD: SEA: /onnik mahtesjan/, SWA: /onniq mahdesjan/*) and a prince's son H. Yaghoupian (Յ. Եղովուպեան; *HD: SEA: /jaširjan/, SWA: /jašubjan/*).

The Marash subdialect was previously succinctly studied by Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ Բէկ) in Հանդես Ամսորեայ [Monthly Review] 1896, page 43-45, 113-114, 229-232, and 354-357. This study was prepared over text samples that

¹*HD: The original page had 144. But on page 306, Adjarian provides an erratum that the page number is 744; I fixed it.*

were published in Araks (Արաքս) 1889, volume 2 (Բ.) page 21-27.² This study was later published in a shorter form in a French translation in the periodical *Mélanges de Harlez*.³ Another more complete study...

Original page number 200.

... and a few manuscripts have been published by a native from Marash, H. Varzhapetian (Յ. Վարժապետյան; *HD: SEA: /varžapetjan/, SWA: /varžabedjan/*), in the periodical Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 179, 360, 387, 425, 452, 465, 481, 535, 570, 585, 597, 693, 860, 888; 1899, page 101, 314, 349, 405, 425; 1900, page 185 and 363).

For the Hadjin subdialect, we have first a sufficiently extensive article by Hayganoush Այգանոս Բոյաջյան (*Հայկանուշ Պօյաճեան; HD: SEA: /hajkanus pojatʃjan/, SWA: /hajganuf bojadʒjan/*) in Araks (Արաքս; 1889, volume 1 (Ա.), page 47-51), and a few small writings in Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 779; 1899, page 41; 1900, page 331). For the language of Kessab and other villages that surround Antioch, see Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 443, and 1900, page 731). There is no information on the language of other places.

22.3 Phonology

22.3.1 Segment inventory

22.3.1.1 Vowels

The Cilicia dialect, whose most chief representative is Zeytun, has the vowels in Table 22.1.

Table 22.1: Vowels of the Cilicia dialect

/i/ <ի>	/y/ <իլ>	/u/ <նլ>
/je/ <է>		/uo/ <ն>
/e/ <է>	/œ/ <էօ>	/ə/ <ը> /ø/ <ը°>
/æ/ <ա>		/o/ <օ> /a/ <ա>

Among these, the sound /ø/ <ը°> is a new sound which represented a middle degree between between the vowels /ə, a/ <ը, ա>.

²HD: There are many periodicals with this name Araks so I haven't been able to track down the right citation yet.

³HD: On page 306, Adjarian provides an erratum that I think means that this publication is from 1896, pages 204-211.

HD: Note that for the sound that I transcribe as /χ/, Adjarian uses the upside-down version of the letter <ღ>. However, my text processor couldn't type this letter. So for Adjarian's transcriptions, I use the symbol <ღ°>.

22.3.1.2 Consonants

The consonants have three degrees in the Zeytun dialect and in the Hadjin subialect (voiced, voiced aspirated, and voiceless aspirated). In the southern regions, meaning in the Marash subialect, the voiced aspirates are lost. In the Shorvayan (Շորվայան; *HD: SEA/SWA: /sorvajan/*) district of Zeytun, I also found the voiceless sounds /ts, tʃ, p, k, t/ <ծ, ճ, պ, կ, տ>.

22.3.1.3 Subdialectal diphthongs

In the villages of Antioch, there are also the diphthongs /oχ, eχ, iχ, aχ/ <օღ, էχ, իχ, աχ>,⁴ which do not exist in other places.

22.3.2 Sound changes

22.3.2.1 Vowel changes

22.3.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ա> Among the sound changes, the most characteristic one that is spread across the entirety of Cilicia is that the Classical sound /a/ <ա> changes to /o/ <օ> under stress (Table 22.2).

⁴ *HD: For the sounds that I transcribe as /iχ, aχ/, Adjarian used the superscript of the Armenian letter <չ> as in <հ¹, ա¹>. But for my text-processor, I cannot render such superscripts easily for <չ> so I instead used a superscript ¹.*

Table 22.2: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /o/ <օ> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian	> Cilicia	cf. SEA or SWA				
‘star’	astəł	աստղ	astəք	աստղ	SEA		
‘ceiling’	arastał	առաստաղ	arastaք	առաստաղ	SEA		
‘to open’	banal	բանալ	pʰanal	բանալ	SWA		
‘God’	astyxats	Աստյած	astvats	Աստյած	SEA		
‘late’	anagan	անագան	angʰon	անգ’օն	SEA		
‘to descend’	idʒanel	իջանել	iʃʰnol	իշնօլ	SWA		
‘idle’	parap	պարապ	Marash subdialect	parap	պարապ	SEA	
‘city’	kʰałakʰ	քաղաք	barob	բարօք	kʰałakʰ	քաղաք	SEA
‘it is’			kʰačokʰ	քաջօք			
‘man’	mard	մարդ	gənno	գղնո	gəlla	զլայ	SQA
‘rock’	kʰar	քար	mortʰ	մօրթ	martʰ	մարդ	SEA
kʰor			ʁoŋ		kʰar	քար	SEA
‘I go’	ertʰam	երթամ	Hadjin subdialect	gertʰam	կ’երթամ	SWA	
‘I will come’			gaʃdom	գաշդօմ	bidi gam	պիտի գամ	SWA
‘thousand’	hazar	հազար	bigʰgom	բիգ’գօմ	hazar	հազար	SEA
‘piece’	hat	հատ	hazor	հազօր	hat	հատ	SEA
‘debt’	part-(ə?)kʰ (-PL)	պարտք	hod	հօդ	partkʰ	պարտք	SEA
dod			bordkʰ	բօրդք			
‘dad (Ant.);			Antioch subdialect	tat	տատ	SEA	
grandma (SEA)’			dod	դօդ			
‘world’	afχarh	աշխարհ	exʃor	եխշօր	afχar	աշխարհ	SEA
‘I stand’	kajanam	կայանամ	go ginom	գօ գինօմ	gə genam	կը կենամ	SWA
‘it be’	lini	լինի	ənno	ըննօ	əlla	զլայ	SWA
interjection			ərə	ըրօ’	ara	արա	SEA
‘debt’	part-(ə?)kʰ (-PL)	պարտք	bordkʰ	բօրդք	partkʰ	պարտք	SEA

The Yaghoubian (Եաղուբեան; *HD: SEA: /jaθubjan, jaθupjan/, SWA: /jaθupʰjan/*) district of Zeytun always replaces this /o/ <օ> with /u/ <ո>.

When the Classical /a/ <ω> vowel is not under stress, it stays /a/ <ω> or becomes /æ/ <ü>, and also /u, œ/ <ու, էօ>, according to...

Original page number 201.

various phonological conditions (Table 22.3)

Table 22.3: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ա> to /a, æ, u, œ/ <ա, ա, ո, օ> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian		Cilicia		cf. SEA	
‘king’	tʰagawor	թագաւոր	Zeytun subdialect	tʰækʰævyr	թաքավիր	tʰakʰavor
‘plough’	arayr	արար		hæjœj	հայեյ	aror
‘thin’	barak	բարակ		bʰajuog	բ'այնգ	barak
‘melody’	awatʰ ^h	աւաշ	evætʰ ^h kʰ	եվաշչը	avatʰ ^h	ավաշ
‘student’	afakert	աշակերտ	efgijd	եշգիյդ	afakert	աշակերտ

22.3.2.1.2 Classical Armenian /e, ē/ <է, է> The Classical sounds /e, ē/ <է, է> change to /e/ <է> or /i/ <ի> in both monosyllabic and polysyllabic words (Table 22.4).

Table 22.4: Change from Classical Armenian /e, ē/ <է, է> to /e, i/ <է, ի> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian		> Cilicia		cf. SEA	
‘evening’	erekoj	երեկոյ	Zeytun subdialect	ijgon	իյգոն	jereko
‘I’	es	ես		is	իս	jes
‘thirty’	eresun	երեսոն		ersun	եռոն	jeresun
‘face’	eres	երես		ijis	իյիս	jeres
‘kidneys’	erikamunkʰ	երիկամոնկ		ijgom	իյգօմ	jerikamunjkʰ
‘millstone’	erkanakʰar	երկանաքար		ijgonkʰ-kʰoj	իյգօնք-քօյ	jerkanakʰar
‘happy! (interjection)’	erani	երանի		ijani	իյանի	jerani
‘border’	ezər	եզր		izijkʰ	իյզիյք	jezər
‘three’	erekʰ	երեք	Hadjin subdialect	dzikʰ	ծիք	jerekʰ
‘light (weight)’	tʰetʰey	թեթեյ		tʰitʰiv	թիթիվ	tʰetʰev
‘night’	giser	գիշեր	Marash subdialect	giser	գիշեր	giser
‘three’	erekʰ	երեք		irikʰ	իրիք	jerekʰ

In Zeytun, it can also stay as /je/ <է> (Table 22.5).

Table 22.5: Change from Classical Armenian /e, ē/ <է, է> to /je/ <է> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian		> Cilicia		cf. SEA	
‘chickpea’	siserən	սիսեռն	Zeytun subdialect	sisier	սիսեռ	siser
‘beauty’	geł	գեղ		gięz	գեղ	geł

22.3.2.1.3 Classical Armenian /ə/ <ը> The Classical sound /ə/ <ը> often becomes /ə/ <ը> in Zeytun.

22.3.2.1.4 Classical Armenian /i/ <հ> The Classical sound /i/ <հ> usually stays /i/ <հ>, but it has a tendency to get opened. In the Zeytun dialect, it has changed in various places to /e, ə, ə, a/ <է, ը, ը, ա>. In Marash, it became /a/ <ա> (Table 22.6).

Table 22.6: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /i, e, ə, ə, a/ <հ, է, ը, ը, ա> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian	> Cilicia	cf. SEA
‘meat’	mis սիս	Zeytun subdialect մէս մըս գընաց զընազ	mis սիս
‘woman’		kənik կսիկ	
‘meat’	mis սիս	Marash subdialect մաս մաս գընաց զընազ	mis սիս
‘woman’		kənik կսիկ	

22.3.2.1.5 Other vowels The other vowels have the following changes:

- CA /o/ > /o, ո, օ/ (ն > օ, իւ, էօ)
- CA /u/ > /o, ո/ (նւ > օ, իւ)
- CA /iւ/ > /i, պ, է/ (իւ > ի, ը, է)
- CA /oւ/ > /x, ի/ (նյ > իւ, ի)
- CA /aւ/ > /æ/ (այ > այ)

22.3.2.2 Consonant changes

22.3.2.2.1 Laryngeal changes In the Zeytun dialect and Hadjin subdialect, the Armenian voiced consonants became voiced aspirates, the voiceless unaspirated became voiced, while the voiceless aspirates stayed the same. In the Marash subdialect, where as we said there are no voiced aspirates, both the voiced and voiceless unaspirated consonants became voiced.

22.3.2.2.2 Classical Armenian rhotic /r/ <ր> The Classical Armenian consonant /r/ <ր> became /j/ <յ> in many cases for the area surrounding Zeytun. In the main town (աւան) of Zeytun, this sound change is found in the Shorvorian (Շորվոյեան) district, which is considered a migrant settlement. The other districts use the sound /r/ <ր>. In Hadjin, this same consonant becomes /ʃ/ <շ> when next to /t/ <ւն>, and it in some places it becomes /j/ <յ>.

22.3.2.3 Vowel harmony

Another general characteristic of the Cilicia dialect is the tendency for all vowels to assimilate in a word (Table 22.7).

Table 22.7: Vowel harmony in the Cilicia dialect

	Classical Armenian	> Cilicia	cf. SEA or SWA
'he went'	gənats ^h գնաց k ^h əsan քսան	Zeytun subdialect g ^h onots ^h գ'օնօց k ^h oson քօնօն gongon գօնգօն	gənats ^h գնաց SEA k ^h əsan քսան SEA kəŋkan կսկան SEA
'twenty'	oski ոսկի	isgi իսգի	voski ոսկի SEA
'woman (genitive)'	oskər ոսկը	ysgvj իւսգիյ	voskor ոսկօր SEA
'gold'	osker ոսկէր	isgij-i իսգիյի	voskor-i ոսկօրի SEA
'bone'			
'bone-GEN'			
'I go'	ert ^h am երթամ	gort ^h om գօրթօմ	gert ^h am կ'երթամ SWA
'this.GEN'		Marash subdialect	
'Jesus Christ'		ysyr իւսիլը ysys k ^h yrysdys իւսիլս Քիլրիւսդիլս	asor ասոր SWA hisus k ^h əristos հիսոս Քիլրիւստոս SEA չիսոս Քիլրիւստոս

Here, we see that the Classical vowels /ə, o, e, a, i/ <ը, ո, է, ա, ի> left their real forms and became like the vowel of the subsequent syllable.

22.4 Morphology

22.4.1 Noun inflectional or declension

In the grammar, there are a few innovations; while the phonological rules have brought off many unusual...

Original page number 202.

... forms.

22.4.1.1 Vowel harmony in definite and indefinite articles

For example, in the Marash subdialect, the definite suffix /ə/ <ը> and the indefinite article /mə/ <մը> have changed: the first to /ə, i, u, y/ <ը, ի, ս, յ>, and the second to /mə, mi, mu, my/ <մը, մի, մս, մյ>, in accordance with the vowel of the word-final syllable (Table 22.8).

HD: Note that the definite and indefinite articles are found in modern SWA as /-ə, -n/ and /-mə/ respectively. The modern definite article descends from the Classical

distal suffix */-(ə)n/* <Ա>, while the indefinite descends from the Classical numeral */mi/* <մի> ‘one’.

Table 22.8: Vowel harmony in the definite article in the Marash subdialect of the Cilicia dialect

	Marash (Cilicia)		cf. SWA	
‘shirt-DEF’	ʃabág-ə	շաբագը	ʃabíg-ə	շաբիկը
‘shirt INDF’	ʃabag mə	շաբագ մը	ʃabig mə	շաբիկ մը
‘wood-DEF’	pʰéd-i	փե՛նի	pʰájd-ə	փայտը
‘wood INDF’	pʰed mi	փեռ մի	pʰajd mə	փայտ մը
‘girl-DEF’	ɑχʃin-i	ախշինի	ɑχtʃíg-ə	աղջիկը
‘girl INDF’	ɑχʃin mi	ախշին մի	ɑχtʃíg mə	աղջիկ մը
‘knife-DEF’	danóg-u	դանօգու	tʰanág-ə	դանակը
‘knife INDF’	danog mu	դանօգ մու	tʰanag mə	դանակ մը
‘mouse-DEF’	múg-u	մուգու	múg-ə	մուկը
‘mouse INDF’	mug mu	մուգ մու	mug mə	մուկ մը
‘grass-DEF’	χýd-γ	խի՛ւդիւ	χód-ə	խոտը
‘grass INDF’	χyd my	խիւդ միւ	χod mə	խոտ մը
‘day INDF’	օεր my	եօր միւ	օր mə	օր մը

22.4.1.2 Plural formation

The number of declension is the same as that of Kharberd and with more Western dialects. The plural is formed with the formatives */-ir, -nir, (-ij, -nij), -na, -nə, -dækʰ/* <հր, սիր, (իյ, սիյ), սա, սն, դպր> (Table 22.9).

Table 22.9: Plural suffixes in the Cilicia dialect

	Cilicia		cf. SEA	
‘wheat-PL’	tsʰijin-nir	ցիյնսիր	tsʰoren-ner	ցորեններ
‘chickpea-PL’	səsər-nə	սը՞սը՞ննը	siser-ner	սիսեռներ
‘garlic-PL’	scəχdij-nə	սեխդիյնա	səχtor-ner	սխտորներ
‘flower-PL’	ðzəkəg-na	ծառքգնա,	tsəzik-ner	ծառիկներ
	ðzəkəg-nij	ծառքգնիյ,		
	ðzəkəg-nij	ծառքգնիյ		

22.4.2 Pronoun inflection or declension

The pronouns are declined in the following way.

22.4.2.1 Pronouns in the Zeytun subdialects

HD: Table 22.10 lists the personal pronouns.

HD: It's unclear if the instances of <ɛj> here should be transcribed as a diphthong /ei/ or a vowel-glide sequence /ej/. Adjarian earlier said that the Antioch subdialect uses a diphthong (22.3.1.3), but then it's unclear if the following data also use a diphthong.

Table 22.10: Inflection paradigm for personal pronouns in the Zeytun subdialect of the Cilicia dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	is	d ^h on	æn	mink ^h	d ^h ok ^h	ænij
	ħu	ħ'ou	ħħu	ħħip	ħ'op	ħħiħj
GEN	im	k ^h u	œnyj	mej, mij	d ^h ij, d ^h ej	œnynts ^h
	ħu	ħnħu	ħħuħħu	ħħi, ħħj	ħħiħ, ħħej	ħħuħħuħħu
DAT	indħże ^h	k ^h iz	œnyj	miz	d ^h iz	œnynts ^h
	ħnħat	ħħaq	ħħuħħu	ħħaq	ħħaq	ħħuħħuħħu
ACC	əsəg	əzk ^h iz	zæn	əzmiz	əzdz ^h iz	zenij
	ə ^o uə ^o q	ə ^o qħaq	qħu	ə ^o qħaq	ə ^o qħaq	qħuħħu
ABL	imnjet ^h	k ^h innjet ^h	enigets ^h	mijnjet ^h	d ^h ijnjets ^h	œnynts ^h nje
	ħnħat ^h	ħħuħħuħħu	ħħuħħuħħu	ħħuħħuħħu	ħħuħħuħħu	ħħuħħuħħuħħu
INS	imnœv	k ^h izmœv	œnyvœk ^h	mijnœv	d ^h izmœv	œnynts ^h mœv
	ħnħat ^h	ħħuħħuħħu	ħħuħħuħħu	ħħuħħuħħu	ħħuħħuħħuħħu	ħħuħħuħħuħħuħħu

HD: Table 22.11 lists interrogative pronouns.

Table 22.11: Inflection paradigm for interrogative pronouns ‘who’ and ‘what’ in the Zeytun subdialect of the Cilicia dialect

	‘who’	‘what’
NOM	yy	t̪ʰijkʰ, ynt̪ʰ
	h̪ul	չիյթ, իւսչ
GEN-DAT	om	t̪ʰykʰ-u, ynt̪ʰ-i, int̪ʰ-i
	ou	չիյթու, իւսչի, իւսչի
ACC	zyv	t̪ʰijkʰ, ynt̪ʰ
	q̪hul	չիյթ, իւսչ
ABL	omn-iets̪ʰ	t̪ʰijkʰ-ien, int̪ʰ-ien
	oult̪g	չիյթելու, իւսչելու
INS	om hid	t̪ʰykʰ-œv
	ou h̪h̪n	չիյթեօվ

We also find /z-əz-kʰiz/ ‘you.SG.ACC’ with two prepositions. *HD: He means we see two accusative prepositions /z-/.*

HD: Adjarian likewise lists the following other pronouns (Table 22.12).

Table 22.12: Sample of other pronouns in the Zeytun subdialect of the Cilicia dialect

demonstrative proximal NOM SG ‘this’	oso	ouo
demonstrative medial NOM SG ‘that’	odo	ouo
demonstrative distal NOM SG ‘that yonder’	ono	olo
demonstrative distal GEN SG ‘of that yonder’	ənir	ըլիր
logophoric 3PL NOM ‘they’	irinkʰ	իրինք
interrogative NOM SG ‘which’	jor	յօր
interrogative NOM SG ‘wherever’	jórər	յօրըր
interrogative SG ‘was?’	t̪ʰurú	չուրո՞ւ

HD: For the word /t̪ʰurú/ <չուրո՞ւ>, Adjarian translates this with SWA /er/ <Ե՞ր>, but it’s unclear to me how this is a pronoun.

Original page number 203.

22.4.2.2 Pronouns in the Marash subdialects

HD: In the Marash subdialect, there are pronouns such as in Table 22.13.

Table 22.13: Sample of pronouns in the Marash subdialect of the Cilicia dialect

demonstrative proximal NOM SG 'this'	es, əso	Ես, ըսօ
demonstrative proximal GEN SG 'of this'	əsyր	Ըսիւր
demonstrative proximal ABL SG 'from this'	əsigem	Ըսիգեմ
demonstrative proximal INS SG 'with this'	əsigx	Ըսիգիւ
demonstrative proximal NOM PL 'these'	əsink ^h , əsynk ^h	Ըսինք, իսինք
demonstrative proximal GEN PL 'of these'	əsynts ^h , əsynts ^h	Ըսինց, իսինց
demonstrative proximal ABL PL 'from these'	əsynts ^h -me, əsynts ^h -me	Ըսինցմէ, իսինցմէ
demonstrative proximal INS PL 'with these'	əsynts ^h -my, əsynts ^h -my	Ըսինցմիւ, իսինցմիւ
demonstrative medial NOM SG 'that'	ed, ədo	Եդ, ըդօ
demonstrative distal NOM SG 'that yonder'	en, əno	Են, ընօ

The following is the complete declension of the pronouns 'I (1SG)', 'you.SG' and 'which' in the Marash dialect (Table 22.14).

Table 22.14: Inflection paradigm for various pronouns in the Marash subdialect of the Cilicia dialect

	1SG	2SG	'which' (SG)	1PL	2PL	'which' (PL)
NOM	is	don	γրγ	mink ^h	dekh ^h	γրիրի
	իս	դօն	իւրիւլ	մինք	դէք	իւրիրի
GEN	im	k ^h in	սրուման	mir	ձիր	չրուսն
	իմ	քին	ուրուման	միր	ձիր	իւրուրուն
DAT	ies	k ^h ez	սրուման	miz	ձիզ	չրուսն
	իւս	քէզ	ուրուման	միզ	ձիզ	իւրուրուն
ACC	jas	əsgi	γրγ	mizni	ձիզնի	չրիրի
	յաս	ըսգի	իւրիւլ	միզնի	ձիզնի	իւրիրի
ABL	imne	k ^h inne	սրումեն	mirne	ձիզնե	չրուսնե
	իմնէ	քիննէ	ուրումնէն	միրնէ	ձիրնէ	իւրուրունէ
INS	imy	k ^h inny	սրումյ	mirny	ձիզնյ	չրուսնմի
	իմիւ	քիննիւ	ուրումնիւ	միրնիւ	ձիրնիւ	իւրուրունիւ

22.4.3 Verb inflection or conjugation

22.4.3.1 Indicative present and past imperfective

HD: In SWA, the indicative present and past imperfective are formed by adding indicative prefix before the finite verb: /gu-/ for monosyllabic verb stems, /g-/ before vowel-initial verbs, and /gə-/ elsewhere. And based on Adjarian's following descriptions, Cilicia uses essentially the same strategy but with a) different prefix forms,

b) vowel harmony, and c) repeating the indicative prefix in some phonological contexts.

In verbal conjugation (Table 22.15), the indicative present and imperfective forms in the Zeytun dialect are formed by using the formative /go/ <qo>; before vowel-initial verbs and monosyllabic verbs, it is repeated and becomes a progressive marker.⁵ The Marash subdialect uses the formatives /kə, ki, ku/ <կը, կի, կու>. The first is used when the verb's first vowel is /a, e, o/ <ա, է, օ>. The second is used when that vowel is /i/ <ի>. The third is used when that vowel is /u/ <ու>. In both the Marash and Hadjin subdialects, the indicative formative is not repeated.

Table 22.15: Indicative present verbs in the Cilicia dialect

	Cilicia	cf. SWA
‘they sell’	Zeytun subdialect go dzaχ-i-n զօ ծախին IND √-TH-AGR	gə-ðzaχ-e-n կը ծախեն IND √-TH-AGR
‘I cook’	go g-ip ^h -i-m զօ գիփիմ	g-ep ^h -e-m կ’եփեմ
‘I cook’	go g-uz-i-m զօ գուզիմ	g-uz-e-m կ’ուզեմ
‘you give’	go gu-d-o-s զօ գուլոս IND IND-√-TH-AGR	gu-d-a-s կու տաս IND √-TH-AGR
‘I read’	Marash subdialect gə gart ^h -o-m զը գարթօմ	gə-gart ^h -a-m կը կարդամ
‘I hit’	gə zen-i-m զը զենիմ	gə-zərn-e-m կը զարնեմ
‘I like’	gə sir-i-m զը սիրիմ	gə-sir-e-m կը սիրեմ
‘I drink’	gu xum-i-m զու խումիմ	gə-xəm-e-m կը խմեմ
‘he rises’	g-ill-e-∅ զիլլէ	g-ell-e-m կ’ելլէ
	IND √-TH-AGR	IND-√-TH-AGR
‘he takes’	g-ar-n-u-∅ զարնու	g-ar-n-e-m կ’առնեմ
	IND-√-VX-TH-AGR	IND-√-VX-TH-AGR
	Hadjin subdialect	
‘I go’	g-qʃd-o-m զաշդօմ	g-erʃ ^h -a-m կ’երժամ
‘I come’	ga-g ^h g-o-m զագ’զօմ IND-√-TH-AGR	gu-k ^h -a-m կու զամ IND-√-TH-AGR

Original page number 204.

⁵HD: The syntax of the original sentence is quite complicated and I’m not completely sure what it means.

HD: As said for SWA, both the indicative present and past imperfective use a finite verb. In SWA, the finite verb lacks the past suffix in the present, while it has the past suffix /-i-/ in the past imperfective. This past suffix is added after the theme vowel. But for Cilicia, the theme vowel and past suffix seem to not co-occur based on Adjarian's paradigms. I'm not sure how to gloss Adjarian's vowels, but the simplest situation seems to be that the theme vowel and past suffix are fused into one morph, and then there's a separate past proclitic /idi/.

In the Hadjin subdialect, the imperfective has two forms. The first is a simple form that originates from the Armenian imperfective; while the second is a complex form that is formed by adding the formative /idi/ <հնի> (the Turkish imperfective-forming formative <idi>). As an example, the following are the imperfectives of 'to go' and 'to come'.

HD: It's unclear if the instances of <է> here should be transcribed as a diphthong /ei/ or a vowel-glide sequence /ej/. Adjarian earlier said that the Antioch subdialect uses a diphthong (22.3.1.3), but then it's unclear if the following data also use a diphthong.

Table 22.16: Indicative past imperfective <անկատար> of the verbs 'to go' and 'to come' in the Hadjin subdialect of the Cilicia dialect

	Form 1 (without /idi/)	Form 2 (with /idi/)		
	Hadjin 'to go'	Hadjin 'to go'	cf. SWA	
1SG	g-a ^q d-∅-i-∅	գաշոի	g-a ^q d-i-∅ idi	գաշոի հոի
2SG	g-a ^q d-i-j	գաշոի	g-a ^q d-i-j idi	գաշոի հոի
3SG	g-a ^q d-e-j	գաշոէ	g-a ^q d-e-j idi	գաշոէ հոի
1PL	g-a ^q d-i-nk ^h	գաշոհնը	g-a ^q d-i-nk ^h idi	գաշոհնը հոի
2PL	g-a ^q d-i-k ^h	գաշոիք	g-a ^q d-i-k ^h idi	գաշոիք հոի
3PL	g-a ^q d-i-n	գաշոին	g-a ^q d-i-n idi	գաշոին հոի
	Hadjin 'to come'	Hadjin 'to come'	cf. SWA	
1SG	ga-g ^h g-i-∅	գագ'զի	ga-g ^h g-i-∅ idi	գագ'զի հոի
2SG	ga-g ^h g-i-j	գագ'զի	ga-g ^h g-i-j idi	գագ'զի հոի
3SG	ga-g ^h g-e-j	գագ'զէ	ga-g ^h g-e-j idi	գագ'զէ հոի
1PL	ga-g ^h g-i-nk ^h	գագ'զնը	ga-g ^h g-i-nk ^h idi	գագ'զնը հոի
2PL	ga-g ^h g-i-k ^h	գագ'զիք	ga-g ^h g-i-k ^h idi	գագ'զիք հոի
3PL	ga-g ^h g-i-n	գագ'զին	ga-g ^h g-i-n idi	գագ'զին հոի
	IND-√-TH.PST-AGR	IND-√-TH.PST-AGR PST	IND-√-TH-PST-AGR	

22.4.3.2 Progressive forms

HD: In SWA, the indicative present and past imperfective are made progressive by adding the progressive enclitic /gor/. Though this marker is banned in formal writing.

The progressive forms are absent in Hadjin. But the Marash subdialect has them, and they're formed with the formative /go/ <qo>. This formative is not shortened next to vowels (Table 22.17).

Table 22.17: Progressive forms in the Marash subdialect of the Cilician dialect

	Marash (Cilicia)		cf. SWA	
'I am liking'	go sir-i-m	զօ սիրիմ	gə-sir-e-m gor	կը սիրեմ կոր
'he is rising'	go ill-e-∅	զօ իլլէ	g-ell-e-∅ gor	կ'ելլէ կոր
	IND √-TH-AGR		IND- √-TH-AGR	PROG
'he is taking'	go ar-n-u-∅	զօ առնուլ	g-ar-n-e-∅ gor	կ'առնէ կոր
	IND √-VX-TH-AGR		IND- √-VX-TH-AGR	PROG
'I was liking'	go sir-a-∅	զօ սիրա	gə-sir-ej-i-∅ gor	կը սիրէի կոր
	IND √-TH.PST-AGR		IND- √-TH-PST-AGR	PROG

22.4.3.3 Future and past future

HD: In SWA, the future is formed by taking the finite verb form of the indicative present (= minus the indicative prefix), and then adding the future proclitic /bidi/. The past future is similarly formed by taking the finite verb form of the indicative past imperfective and then adding this future proclitic. Adjarian describes the Cilicia dialect as doing a similar strategy.

In the Marash subdialect, the future has two forms. The 'ordinary future' (հասարակ ապառնի) is formed with the typical formative /bide/ <բիդէ> (related to SWA /bidi/ <ախտի>), and the 'immediate future' (անմիջական ապառնի) which is formed with the verb /izil/ 'to want' (related to SWA /uzel/ <ուզելի> 'to want').

b. cf. SWA

bidi p^her-e-m
 FUT bring-TH-1SG
 'I will bring'
 պիտի բերեմ

In Hadjin, the future formative is shortened to /b/ (from CA /p/ <պ>), while the past future (ալցեալ ապառնի) is formed with the aforementioned Turkish formative /idi/ <ինի>. The following are the repeated futures of the verbs 'to go' and 'to come' (Table 22.18, 22.19).

Table 22.18: Future <ապառնի> of the verbs 'to go' and 'to come' in the Hadjin subdialect of the Cilicia dialect

	Hadjin 'to go'		cf. SWA	
1SG	b-isd-o-m	բիշոմ	bidi jert ^h -a-m	պիտի երթամ
2SG	b-isd-o-s	բիշոս	bidi jert ^h -a-s	պիտի երթաս
3SG	b-isd-o-Ø	բիշո	bidi jert ^h -a-Ø	պիտի երթայ
1PL	b-isd-o-nk ^h	բիշոնք	bidi jert ^h -a-ŋk ^h	պիտի երթանք
2PL	b-isd-e-k ^h	բիշոեք	bidi jert ^h -a-k ^h	պիտի երթաք
3PL	b-isd-o-n	բիշոն	bidi jert ^h -a-n	պիտի երթան
	Hadjin 'to come'		cf. SWA	
1SG	b-ig ^h g-o-m	բիգ՝գոմ	bidi k ^h -a-m	պիտի զամ
2SG	b-ig ^h g-o-s	բիգ՝գոս	bidi k ^h -a-s	պիտի զաս
3SG	b-ig ^h g-o-Ø	բիգ՝գօ	bidi k ^h -a-Ø	պիտի զայ
1PL	b-ig ^h g-o-nk ^h	բիգ՝գոնք	bidi k ^h -a-ŋk ^h	պիտի զանք
2PL	b-ig ^h g-e-k ^h	բիգ՝գեք	bidi k ^h -a-k ^h	պիտի զաք
3PL	b-ig ^h g-o-n	բիգ՝գօն	bidi k ^h -a-n	պիտի զան
	FUT- $\sqrt{-}$ TH-AGR		FUT $\sqrt{-}$ TH-AGR	

Original page number 205.

Table 22.19: Past future <անցեալ ապառնի> of the verbs ‘to go’ and ‘to come’ in the Hadjin subdialect of the Cilicia dialect

	Hadjin ‘to go’	cf. SWA
1SG	b-iʃd-i-∅ idi	բիշդի իդի
2SG	b-iʃd-i-j idi	բիշդի իդի
3SG	b-iʃd-e-j idi	բիշդէ իդի
1PL	b-iʃd-o-nk ^h idi	բիշդօնք իդի
2PL	b-iʃd-e-k ^h idi	բիշդէք իդի
3PL	b-iʃd-i-n idi	բիշդին իդի
	Hadjin ‘to come’	cf. SWA
1SG	b-ig ^h g-i-∅ idi	բիգ՝գի իդի
2SG	b-ig ^h g-i-j idi	բիգ՝գի իդի
3SG	b-ig ^h g-e-j idi	բիգ՝գէ իդի
1PL	b-ig ^h g-i-nk ^h idi	բիգ՝գնք իդի
2PL	b-ig ^h g-e-k ^h idi	բիգ՝գէք իդի
3PL	b-ig ^h g-i-n idi	բիգ՝գին իդի
	FUT- $\sqrt{-TH}$.PST-AGR PST	FUT $\sqrt{-TH}$ -PST-AGR

22.4.3.4 Non-finite forms

HD: *What is often called the ‘past participle’ has different meanings and functions per dialect. In SWA, the ‘past participle’ is either the resultative participle with suffix /-adz/, or the evidential participle with suffix /-es/. These participles are both are used to form the present perfect or past perfect; the resultative has non-evidential connotation while the evidential has an evidential connotation. For SEA, there is a resultative participle with /-ats/ and a perfective converb with the suffix /-el/. The perfective converb is used for the present perfect and past perfect.*

The past participle (2) has the form /-ir/ <հր> in Marash, and /-ij/ <հյ> in Hadjin and Zeytun, based on the regional pronunciation. The form /-odz/ <օձ> (from CA /-ats/ <ած>) is more commonly used. But there is also the formative /-mon/ <մօն> (Greek <ménos>), for passive (կրաւորակերա) verbs.

(2) Cilicia

- a. gir-ir e
eat-EPTCP? AUX
‘He has eaten’
գիրիր է

- b. *gir-ij e*
eat-EPTCP? AUX
'He has eaten'
գիրի է
- c. *gir-odz e*
eat-RPTCP AUX
'He has eaten'
գիրօծ է
- d. *ip^h-mon e*
eat-PASS.RPTCP AUX
'It is cooked.'
իկմոն է
- e. *p^hor-mon*
spread-PASS.RPTCP
'spread'
պօռմոն

22.5 Background (continued) and literature

It is clear that starting from the west regions of Cilicia until the borders of Smyrna and Nicomedia, there is no Armenian language. The local language, Turkish, has turned into the native language. But Armenian is still preserved in some villages. These are Stanoz (Yenikent) (western side of Ankara), Sivrihisar (south-west of it), Nallihan (the north-west side of Stanoz), and a few villages next to Yozgat. Information is lacking on these places.⁶ For the language of Stanoz (Yenikent), there is some information and a small manuscript in Բիւրակն [Byurakn] (1899, page 670; 1900, page 233). Although these pieces are not entirely sufficient for studying the language of these areas, but they appear to show that they as well form subdialects of Cilicia.

Original page number 206.

22.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I

⁶HD: Though Sivrihisar and Stanoz may form a separate dialect (Martirosyan 2019: 196).

don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

22.6.1 Zeytun dialect

Adjarian's source: Taken from Ալլահվերտեան (1884: 159). In its new form, it was narrated to me by Mr. Onnik Mahmtesian (պր. Օննիկ Մահմետեան) and I wrote it in scientific orthography. Instead of the voiceless sounds /p, k, t, t̄s, t̄ʃ/ <պ, կ, տ, ծ, ճ>, he would sometimes use voiced aspirates; and Mr. Yaghoupian (պր. Եղովապեան; HD: SEA: /jaχυրjan/, SWA: /jaχυբjan/) would always do that. The latter would not change the sound /r/ <ր> to /j/ <յ>.

Թաքաղական մը ու վեզի մը թէփիլ բ'իլիլ գ'ացըն ու գ'եղան (կամ տճկ. քեյան) ջիւթը ախգ'ող միգի մը դունը իճօն. ան գ'իշիյը դօնդիկիւչը գը՞նը՞զը բօլուզ մը ունցօվ. իյինը այ հեօն իշաւնըն փուշմօն եղօն. ան սահօթը նիքսւն (մառան) դէլրանը մը, մօղով, դ'օյս իլլին իքեն թաքաղական գիշի ասօց. «Զանըմ, տօն չօ՞ց մօյ՝ իս. մինք հեօն դըսդիլ բիլո գօ գամքնօնք ու դ'օն իգի նիքսւն մոյօյ»: Դէլրանըն ասօց «Զանըմ, ինծօն ինծօն թաքաղական մը գը՞նը՞զը աշգին բիդի մ'ունցօվ ու եօսիկ ջագօնը կըյիցի թը ան բօլուզը ան աշգինը բիդի առնու»: ան սահօթը թաքաղական շաշմօշ եղօվ թը «հեչ միւթի՞ւն է յու (որ) մեյ աշգինը եօսիկ դօնք»: Սօնդրո թաքաղական ու վեզիյը դանուշուկն եյան թը «չօ՞ց թէվույ (կերպ) ան՝ բօլուզը գանընք ըսպանի օլա (արդեօք)»: Վեզեյը ասօց. «Եյօնը (երկանը) ասինք թը մէ՛գիս թաքաղական ինք, մէզս այ վեզէյ. ան դէղվանը թէփիլ գօ բ'իլինք թը իշտի (արդեօք) բօլուզ մը գանը՞նք գ'ը՞նի (գնեն). չիւնքիւ մէ՛զս այ բօլուզ չունանք. ը՞նանդ եղօվ. տօն չիւ իինգ բօլուզ ունաս. կուհանօմ կսպօձ. հումմօյ այ (հիմայ ալ) տօն բօլուզ մը ունցօյ. ու գըյցընիլո բ'օն չունաս. քէլե օդո նիս եղօծ բօլուզը միզ ձախտ. գօշօնեօքը իսկի գուլունք»:

Իփիյ բօլուզը առըն ու քեյէն տօս կացըն, թաքաղական ասոց վեզիյն թը «հուդո գէնինք քայինք (ձգենք)»: Վեզիյն այ ասոց թը «գէնիլօն՝ օսու ուլյունան (թրծ. օրման «անտառ») մէշը քայինք, ինքիյն գու մէռնա»: ան դէղվը՞նը՞ն չուբօն մը դավօյ գօգայձէյ. Եծուն մէզը կօնօց, ան բօլուզը ծը՞ծը՞ցուց: Քէլէ՛ յու (արի տես որ) անձ բառբուզօն մ'եյ. իփոյ իյգօն եղօվ, չուբօնը դունը գ'օնօց. բառբուզը շէսից չուբունան վիյան թը «Ասըճէ չի՞ս վախի.

Original page number 207.

չօ՞ց իս մէգ էծուզ ունամ նը՝ ան գօ գը՞թիս»: Չուբօնը ասոց. «Մինձ անսա, իս իսաբօյ չունամ»: Ու իփոյ դանգնամազը եղօվ՝ ավայ չուբօնը այձիլ գ'օնօց. ը՞յլ՞գվը՞նէ իգիք չուբօնը նը՝ ավայ բառբուզը շէսչից. «Զանըմ, ավայ՝ գը՞թիցիյ. չօ՞ց Ասըճէ չը վախոն մէգ մ'իս եղի դ'օն»: ան միգաալ եօյ բառբուզը դառընմըշ (նեղանալ) նալեօվ՝ իլօվ էծօնը իդիկը գ'օնօց. ան այձիլէն այձիլէն իլօվ իւղիկը»

բը՞լ՞զան իւէջ գ՞ոնօց ու գո ծը՞ծցը՞նեյ: Բառբուգը ույախնիեվ առօվ բօլուգը՝ դումը գ՞ոնօց. ջօվօց դ'ըացնիյը, ասոց թը «Աման, չուբօնը չօ գը՞թե եղիյ է եծուգիս. իլլա (այլ) իմ եծուգը բը՞ղիգ մը ունցիյ է»: ան բօլուգը ձառիցին (ինսամել) չիս մինձձօվ: Ջօսուն քըսանը հինգ դայվոն սօնողոր, ան թաքաղիկը ու վէզիյը պիլիլէն իգին աս բը՞լ՞զան քէօյը. գու դիսնուն յու բօլուգ մը գո, ու եօնիկ եծու դողո գօջօվուն: Թաքաղիկը ասոց թը «Զանըմ, չուց՞լ եօդիկ եծու դողո գօջը՞վաք»: Ենի այ եօնիկ ասըն թը «Բառօք մը եծուգ մ'ունեյ. ան ամքը դայիմ բայօք գուգ'էյ. ծը՞ծը գորէ չէյ գինեյ. Եօ մը բառօք գ'օնոց դիսօվյու ամքը բընիգօն» մը եղեղը (վրայ) չուբիյ է՝ գո ծը՞ծցը՞նե. առօվ դումը բ'իյօվ ու ձառից, մօնձձուց դէիհ, գո ջօվօն եծու դողո»: ան աղինը թաքաղիկը ու վէզիյը դանուշուն եյան թը անդ մէյ չալուն մէչ բայօք բօլուգն է. դ'եռ սոդ գիցիյ է: Մէգ-միգի ասըն թը եօդիկ ծառը (ձ'անը) թուկիթ մը դոնք, խափինք ու գ'օլօխը դոնք գը՞ղիի: Ծը՞ (ձ'ը՞) մը դը՞վը՞ն, թուկիթ մայ թը օսու դէ ֆօլոն թաքաղիյէն սէյան դոյ. ան այ իլօվ ծը՞ն իւծօվ, թուկիթն ա առօվ դայօվ: Բօլուգը իւլիյը սէյան գ'օնօց. գօյթէ նը՝ սային քէօվը բաշշոն մը գէյ. Եծուն դէղան մը՞ղքէօվը ասոց թը օսու բէշշան բառգիմքուն դանըմ զահայ (հարկաւ): <Եօն բառգին իրէն, թաքաղիյէն բը՞ղիգ աշգինը դիսօվյու բաշշին մէչը գը՞ղոը՞ջ մը բառգիյ է. աշգինը գ'օնօց, գը՞ղոը՞ջո՞ն» քէօվը գանիցօվ. ու զան հավնիցօվ. դիսօվյու ծիւցը թուկիթ մը գո զան բ'ացօվ, գայդ'օց, դիսօվյու մէչը կօյմօն է թը ան բօլուգը չիս իգ'ն նը (հազիւ եկած)՝ չուխուսուցունիեօվ քէլլան գը՞ղիցէք: Աշգինը ան գ'օյվօծը անցուց ու ինք այ գ'օ՞յից թը սայիս (պալատիս) դ'եմը սայոն մը շինիցէք ու քառսուն եօ հայսնըք եյք, բը՞ղիգ աշգինս այ եօսիկ դը՞վէք. իւրօվինց (գոցեց), ավան ծիւցը դ'օյօվ: Չիս ան աղինը իլօվ, բօլուգը թուկիթը սէյան դայով: Թուկիթը բ'ացըն, գայդ'ացըն, դիսօն յու թաքաղիյէն ու վէզիյէն մէօհիկը...

Original page number 208.

... մէչը գո. գ'օյվօծը գիմի եյը՞ն: Շինիցին սէյան, քառսուն եօ ու քառսուն գ'իշիյ հայսնըք եյան, ան աշգինան իհոք փսագիցին: Մէք-քանը՝ դայը՝ սօնողո՞ թաքաղիկը ու վէզիյը իւլիս եգին, թիւմ (ամբողջ) քախքոց՞ջ դ'եմ գ'ացըն. իյ եսիշդան այ քէօմէօլու (շատ) սանսալաթէօվ տէմ իլօվ: Թաքաղիկը իւլիս ան դէղան շէնչօց, շաշմըշ եղօվ մօնօց: Իդքը ջօվօց իյ վէքիլիսօչը ու ասօց. «ան պռնածնը՝ չի՞յը է. ան բօլուգը չուց՞լ ինդան եյը՞ք»: Չիս ան աղինը վէքիլիսօչը թուկիթը ծուցէն հանից, թաքաղիկը ու վէզիյէն ցօցուց. Ենի այ իւլիս թուկիթը դիսօն, զայմացօն: Չիս ան աղինը թաքաղիկը թուկիթը բաքօվ, դ'օյխօն դ'օյօվ ու դը՞ղան ասօց թը «Դ'օն ալ իմ դէղան իս. գ'օյվօծը չանցնը եղիյ է»:

22.6.2 Hadjin subdialect

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan] 1899, page 41 and 1900, page 331.

- Բ‘արեվ բարա:
- Ասծո բ‘արին:
- Ընչօ՞ց իս:
- Ըոհինդ իս:
- ՈւսդԵ՞ զագ’օս:
- Սէհէլէն:
- Ինչ գօ, ինչ չօգ’օ:
- Ըոընդուրէին:
- Բ‘անվընիդ ընչօ՞ց էր:
- Ե՛, զարո չուլսէր:
- Բօրի՞ն ընչօց էր:
- Ա դարի քիչ մը քեֆլու է:
- Ասէլ է եփէյի բորդ ոռվիք:
- Փօռք Ասդընու. Երեշէրին դոյին հազօր որուշ բօրդք բարդում իդի, վեց հերիրո

դըվօնք՝ չօրս հերիրը մսօց. Փայիզն ա վրան գ’րօվ ՝ավա ինը հերիր դրուշի սէնեդ մը դըվօնք: Թրօսարգ’իսին զրգին ա ծիք (երտք. հմմտ. Նևիջ. ժեք) հերիր դրուշ բօրդք բարդում, Եշընիս երգու հօդ էր՝ Մեգը դըվօնք, մաացաձին ա Փայիզէվի երգու հերիր իսուն դրուշի սէնեդ մը դըվօնք. Վերգունիս ա քիչ մը թիթիֆցընէնք նէ՛ մսէդ բուլաշընէվէս ա դընվընիս Եշունքը գու լեցինք, բըլզդէք րահօր գէնէ:

Original page number 209.

Փէօյիդ խանձի. հեգ’գիդ խանձի. Ասդվօծ հեգ’գիդ առնօ. չդինու գէնջութօնիդ խայիջ (թոք. խայիր). խօգ մէռնիս. խօգ սադգիս. մույզ բէլէվիս (մուլը պլուկիս). չհասնիս գէնջութօն. սիյդիդ դ’ուռը թէգինօ (թող կենայ). օջախու անցնի. Էշիդ գույսո (աչք կուրանայ). թիվիդ խանձի:

22.6.3 Marash subdialect

Adjarian’s source: See Բիւրակն [Byurakan] 1899, page 405 and 101.

Գէնցա մը քաղօր իգիլ է, բէզօրու բիլլիլ-իգէն՝ դոյանդըրըշը (խաբէբայ) մը գօ հասգընօ քի իւսիւր քէօվիւ. փարօ գօ, ույունմուշ գօննօ իւսիւր:

Յօր քի դէսսա «քէռա՛, բարիկ իգիր, չօ՞ց իս, ըռընդ իս...» գօսէ:

Գէնցան է գըսէ քի «լա՛ դղօ, իս քին քէռա՛ չիմ»:

– ԶԵ՛, իլլէ դու իմ քէռաս իս. իս քինսէ չիմ անցնա: Ինդէս գօսէ դոյանդըրըշն: Ետո մ’է գօսէ քի – ՔԵ՛ռա, իգօ իսգի (գրեգ) քէբաշուկա խանութ մու դանամ դէ՛ քին քէբօր մու դըրցնիմ:

Գէնցան էս լսօնու գիմի քէֆ գօ էնէ. առչիվի գօ ընգնա՝ բարաբօր գօրթօն:

Խանութու գօ մըրնան, իվիրի գօ իլլին, քէբօրու ուսոուկէն սօնրօ՝ դոյանդըրըշն: գօսէ քի. «ՔԵ՛ռա, իվէր ըրթօմ դէ այրօն մու բիրըցնիմ (բէրել տամ), իսումինք»:

Իվեր գո իշնա՝ քեբաբջնվան գուտ քի «ահա իս գորթօմ, իվիրի գինող մորթեն փարեն օն (առ) դէ փոցու»:

Ինչեւ գուտ՝ հերիֆի դորս գո իլլ գորթօ: Գեղան մեգ քեղլեմիշ գո էնէ, իրգու բերլեմիշ գո էնէ՝ սօսսօնու իվեր գո իշնա, գո Խիսնա՝ քի հերիֆի գացիլա. քեբաբջուն է ինքիրնէ փարո գո ուզե:

Գեղան մեգ իրիսի լացօձ, մեգ իրիսի ձըճաղօձ՝ «հազօր դաբու իս քին քեռադ չիմ ըսա դէ, չէ իլլ ուս իմ քեռաս իս ըսօձ» ըսիլէն փարին ձրօրու գո աձգէ:

Original page number 210.

* *

Եօր միւ գեղան մը ի ժամու դերբաբուն խուսդուվանիլիքէն գուտ քի. «Դերօք, մօրթ մու սրանքի, էն մէխքի չիմ համրի. մօրթ մու գեղվոքի, էն է չիմ համրի. դուն մու բաղրոցի, էն է չիմ համրի. ամմա բօք (պահը) եօր միւ իչաղը միմէն չըրուկիս վառոցի, էն մէխքաս հազօ՞ն մէջօ. թուղութուն դուր, դ՛ըրօբ»:

Դերօըն է գուտ քի. «Ի՞ ի՞ն, եդ մէխքն է իս չիմ համրի»:

22.6.4 Kessab village of Antioch

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 731.

Իս ձ'ի զիւղիւրթ զիւղիւրթ գեսիմ թը ցերինը հեօդ չինսեյրը գ'իյդէն ու միունայր, էնք բէս գո. ըմմը թը գը միունա, շիւդ մահսու գո դու: Ան ըր գէյր վիւշիւրդ գը սիրիյ՝ զան գը սիրի. օ ան ըր գէյր վիւշընդը գը գ'օտդի (կ'ատէ), յաս էխչօր էբեդի եօմըրէն գո բքի զան. ան ըր գէյս գը բաշդի՝ յեմ իդոդ դէ գո գ'ու. օ իս յեօր գո գ'ինօմ, եյմ խըզմեթշին է հօն գը գինօ. թէ գէյս գը բաշդի, եյմ դողն է էնիւր իքրամ գինի:

22.6.5 Stanoz (Yenikent) subdialect

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 443. For this, see this and the next subsection.

Մօյրամ, Մօյրամ, մօյր Ասդուծօ,
Քո՞ւն էս մը դարթուն էս մը.

Original page number 211.

Օչ օր քուն էմ, օչ օրր զարթուն էմ.
Գ'ըշերին գեսը մեգ էլած (երազ) դէսօ,
Գըրագը ընզօ չօրեցօ.
Դէսիզ ընզօ չը խըդդըվէցօ,

Անդի դիւնյօն գնացի՝ չը գորսնըվեցօ:

Օհու Օհու Եսգիբիոն,
Գարես ամեն չարուս բիրօն,
Գ'ավազանը դուռիս վիրօն,
Խաչը գուսգիս վիրօն,
Փիլօնը օրթիգիս վիրօն,
Թեօօթ հայրաբեղին աղօթքը
Ամենին վիրօն ամեն:

23 Syria

23.1 Background

Original page number 212.

In the Հանդես Ամսորեայ [Monthly Review] (1907, page 27), there was a small section in the dialect of the village of Aramo. Based on the article, this small Armenian-populated village is found near the village-city of Jisr al-Shughu in Syria. The language of the section was so far from Old Armenian, that a linguist would have had a difficult time understanding it. Because this manuscript didn't give much more extensive information, we thus cannot say if this dialect is special to only the village of Aramo, or if it is spoken also in other surrounding areas. The latter situation appears quite probable. The vernacular of Svedia, which is absolutely unfamiliar in the literature, could also belong to the same branch. There is even an excerpt of the language of a few Armenian villages of Antioch (see page 210), which has a lot of similarities with this language; and if we had a larger manuscript section, then we could perhaps say if the aforementioned villages of Antioch belong to the dialect of Aramo. Because of this, and because we did not consider the name "Aramo" to be sufficient enough; we wanted to a more general name and called it the Syrian dialect.

HD: As a disclaimer, what Adjarian describes as Syrian Armenian is not the variety of Armenian that most modern Armenians from Syria speak. The majority of Armenian-speaking Armenians in Syria, i.e., those in Aleppo or Damascus (and refugees abroad), speak (Standard) Western Armenian as their native language. The dialect that Adjarian describes here is a non-standardized variety of Armenian that developed in various villages in Syria (close towards the modern Turkish border) that is quite divergent from the (Standard) Western Armenian that is spoken by Armenians in urban areas. It is unfortunate that Adjarian gives this dialect a generic ambiguous name like 'Syrian Armenian'.

*HD: As my own speculation, what I think Adjarian intended to say was that the dialect he describes here is a non-standard variety that developed **indigenously** by various villages near the Turkish border. During 1911, the majority of Syrian Armenians outside of these villages spoke Arabic (§4.6). But after the Armenian*

Genocide of 1915, many Armenian refugees migrated to major Syrian cities (like Aleppo and Damascus), and those emerging communities spoke (or learned to speak) Standard Western Armenian, not this indigenous variety.

HD: More information about this dialect group is found in [Martirosyan \(2019\)](#).

23.2 Phonology

23.2.1 Vowels

23.2.1.1 Inventory

By judging the aforementioned section from *Հանդես Ամսորեայ* [Monthly Review], which we will see later below, we can deduce that the Syrian dialect recognizes the vowels in Table 23.1.

Table 23.1: Vowels of the Syria dialect

/i/ <ի>	/u/ <նւ>	
/e/ <է>	/ə/ <ը>	/o/ <օ>
		/ɑ/ <ա>

But the vowels /æ, œ, ʏ/ <այ, օյ, իւ> are missing. The latter point is quite natural, because the Arabic language, which is in the native language of this area, does not have those sounds.

In contrast to this, the Syrian dialect has a few diphthongs, which in other places are either rare or don't exist (Table 23.2).¹

Table 23.2: Diphthongs in the Syria dialect

/eɪ/ <էյ>	/iɛ/ <իէ>	/ʊɑ/ <նւա>
/aɪ/ <այ>	/aɛ/ <աէ>	/aʊ/ <աւ>

Original page number 213.

23.2.1.2 Sound changes

The following phonetic changes caught our eyes:

¹HD: For the diphthongs that I re-transcribe as /aɪ/ and /eɪ/, Adjarian uses the Armenian symbols <այ, էյ> with a superscript <j>. But my text-processor cannot easily create such superscripts, so I instead use <աj, էj> with a superscript <j>.

23.2.1.2.1 Classical Armenian /ɑ/ <ω> Classical Armenian /ɑ/ <ω> has changed to /u/ <ու> (Table 23.3).

Table 23.3: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ω> to /u/ <ու> in the Syria dialect

	Classical Armenian	> Syria	cf. SEA
‘bread’	hats ^h	hwug	huts ^h
‘debt’	part-(ə?)k ^h (-PL)	պարտը	burk ^h
‘open’	bats ^h	բաց	but ^h
‘mouth’	beran	բերան	berun
‘bad’	tʃ ^h ar	չար	tʃ ^h ar

23.2.1.2.2 Classical Armenian /e/ <է> Classical Armenian /e/ <է> has changed to /i/ <ի> (Table 23.4).

Table 23.4: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> in the Syria dialect

	Classical Armenian	> Syria	cf. SEA
‘our (we.GEN)’	mer	մեր	mer
‘we (we.NOM)’	mek ^h	մեք	meŋk ^h
‘us (we.ACC)’	əzmez	զմեզ	mez

23.2.1.2.3 Classical Armenian /ə/ <ը> Classical Armenian /ə/ <ը> has changed to /a/ <ա> (Table 23.5).

HD: Note that the forms he give all involve the definite suffix. This suffix is /-ə/ in SEA. But in Classical Armenian, there was no actual definite suffix. The ancestor of the modern SEA definite suffix /-ə/ is the CA distal suffix /-ən/. Thus the glossing is -DEF for SEA but -DIST for CA.

Table 23.5: Change from Classical Armenian /ə/ <ը> to /a/ <ա> in the Syria dialect

	Classical Armenian	> Syria	cf. SEA
‘bread-DIST/DEF’	háts ^h -ən	հացն	háts ^h -ə
‘mouth-DIST/DEF’	berán-ən	բերանն	berán-ə
‘debt-PL-DIST/DEF’	part-(ə?)k ^h -ən	պարտըն	burk ^h -ər-ə

23.2.1.2.4 Classical Armenian /i/ <ի> Classical Armenian /i/ <ի> has changed to /ɛj/ <Էյ> (Table 23.6).

Table 23.6: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /ěj/ <Է> in the Syria dialect

	Classical Armenian		> Syria		cf. SEA or SWA	
‘sky’	erkin	երկին	jergějnk ^h	յերգելոց	jerkinjk ^h	յերկինոց
‘soul-DIST (CA); soul-DEF (SEA)’	hogi-n	հոգին	hok ^h ěj-n	հօգելոց	hok ^h i-n	հօգին
‘me (I.ACC)’	zis	զիս	jěis	յես	zis	զիս

23.2.1.2.5 Classical Armenian /u/ <ու> Classical Armenian /u/ <ու> has changed to /aŋ/ <ան> (Table 23.7).

Table 23.7: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /aŋ/ <ան> in the Syria dialect

	Classical Armenian		> Syria		cf. SEA	
‘holy’	surb	սուրբ	sauŋrp ^h	սաւրպ	surp ^h	սուրբ
‘name’	anun	անոն	anauŋn	անան	anun	անոն

23.3 Morphology

23.3.1 Noun inflection or declension

In the text, we see that the accusative always uses the prefix /z/ <q>, while the ablative and locative use the prefix /i/ <հ>. The latter is a deep archaism and it is found in no other dialect (Table 23.8).

HD: As examples, Adjarian provides dialectal forms alongside a Classical Armenian gloss. Both varieties involve case-marking prefixes. Modern SWA/SEA lacks such prefixes. I found the dialectal forms sufficiently hard to segment and gloss.

Table 23.8: Case-marking prefixes in Syrian Armenian and Classical Armenian, but not Modern Standard Armenian

	Classical Armenian	> Syria	cf. SWA
‘at ground (LOC)’	i getin LOC ground ի գետին	i geděink ^h -a LOC ground-DEF ի գեղենքա	k ^h edin-ə ground-DEF գետինը
‘our bread (ACC)’	əz-hats ^h mer ACC-bread our զիս մեր	əz-mir huṭs ^h -a ACC-our bread-DEF ոզմիր հուցա	mer hats ^h -ə our bread-DEF մեր հացը
‘at proof (PL?, LOC)’	i p ^h ordzan-(ə?)s LOC proof-PL.ACC ի փորձանս	i p ^h urts ^h unk ^h -a LOC proof-DEF ի փուրցունքա	
‘from evil (ABL)’	i tʃ ^h ar-e-n LOC evil-ABL-DIST ի չարեն	i tʃ ^h urk ^h -eʃ-n LOC evil-ABL-DEF ի չուրքեն	tʃ ^h ar-e-n evil-ABL-DEF չարեն
‘my mouth (ACC)’	əz-beran im ACC-mouth my զիս իմ	z-im berún-a ACC-my mouth-DEF զիմ բերունա	im p ^h eran-əs mouth-poss.2SG իմ բերանս
‘my enemy (ACC)’	əz-t ^h əʃnami-n im ACC-enemy-DIST my զիս ամին իմ	z-im tʃ ^h argúm-a ACC-my enemy-DEF զիմ չարգումա	

23.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

23.4.1 Aramo village

Adjarian's source: See Հանդես Ամսորեայ [Monthly Review], 1907, page 27.

Յա միր Դուրա իլ գուս յերգեյնքա. սաւրի ընսու քու անանա: Ու ուզու քու ըրբայութեյնա ու ընսու քու րադադ չուսմա գույյերգեյնքա հանց ընսու ի գ'եղենքա: Զմիր հուցա ի ամեն ջ'ուք դաւդա մի՛ ըսցօր: Ու դոշէ զմիր բուրքա չուսմա միք ոդշինք միգ միգա բուրքերա: Ու չը սալմես ըզմի ի փուրցունքա. լաքին նաջջի ըզմի ի չուրքեյն: Լաըն քու է ըրբայութեյնա ու քու լաթա ու ըձզահամակա լիի յեղայնքա ամեն:

Յա Ասդուձ զիմ բռուսգուսգա բ'ուց ու զիմ բ'երուսա նաղսի քու զօրշինութեյնա: Օրշինալ համաքում ու բըթթը հադաշ...

Original page number 214.

... ընթացական սաւրի Երօրթօթելնա զԴուդա ու զԶըթթա ու զՀօքելն սաւրիա համագալթի յԵղդայն յԵղդայնքա ամեն:

Յա Ասդուձ շադերա եղելն նեղելն եյս, ու շադերա ելայն եր վաս: Շադերա ասեցայն զիմ զունծայն, թի չքայեր խալաս եր Ասդունծայն: Լաքին դ'ուն, յա Դիր, նացրն իս ու զիմ օծն իս ու զիմ գ'ըլուխս բ'անցրացնուդա դ'ուն իս:

Դրմությամփ քուվ, Դիր, սադդեց զիմ չարգումա ու դամնւ նեղի զիմ զուծա լազն իս քում արդն իմ:

Մաշդ Դուդա ու Զըթթա ու Հեքելն սաւրիա:

24 Arapgir

24.1 Background

Original page number 215.

In some of the villages of Arapgir, Divriği, Gürün, and Darende, and Kayseri, the Armenian language has quite common borders, so I combined them under one name; I call it the Arapgir dialect, because Arapgir is the largest center of this area. Divriği, Gürün, Darende, and Kayseri can form its subdialects.

HD: Martirosyan (2019: 192, 202) reports dispute on the classification status of Gürün, Kayseri, and Darende.

24.2 Literature

The dialect of exactly the city of Arapgir has been studied in detail by a local linguist, Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ Բէկ) (See Հանդես Ամսորեայ [Monthly Review], years 1900-1906). There, we find a few manuscripts, which were written with sufficient precision. There is a collection of riddles from Arapgir in Բիւրակն [Byurakn], 1900, page 135. For the other subdialects, there are the following text samples:

HD: I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Arapgir dialect
 - Gürün subdialect: Բիւրակն [Byurakn],
 - * 1898, page 839
 - * 1899, page 410, 425, 478
 - * 1900, page 331, 634
 - Darende subdialect: Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 295, 498, 572.
 - Subdialect of Kayseri villages:¹

¹The Armenians of the city of Kayseri and of all westward areas are Turkish-speaking. But there are a few villages which speak Armenian. These villages are Efkere, Everek, Tomarza, Munjusun, Nize, Balages, Fenese. Similarly, the city of Yozgat is Turkish-speaking, but it has a few Armenian-speaking villages.

- * Բիւրակն [Byurakn],
 - 1898, page 331, 406, 454, 580, 647
 - 1899, page 74, 200
 - 1900, page 469, 636
- * Բանասէր 1902, Էջ 174-5
- Divriği subdialect: See Եմինեան Ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 6 (2.), page 206, 312, 327, 364, 378

Original page number 216.

24.3 Phonology

The dialect of Arapgir has 7 vowels (Table 24.1).

Table 24.1: Vowels of the Arapgir dialect

/i/ <ի>		/u/ <ու>
/e/ <է>	/ə/ <ը>	/o/ <օ>
/æ/ <այ>		/ɑ/ <ա>

The consonants have three degrees (voiced, voiced aspirated, and voiceless aspirated). But from this angle, the area of the dialect of Arapgir can be divided into two major branches. The first branch has the dialect of Arapgir and the subdialect of Divriği; while the second branch has the subdialects of Gürün, Darende, and Kayseri. The primary difference of the latter branch is that there are no voiced aspirates among the consonants. Similarly whereas the Arapgir dialect has turned the CA diphthong /aɪ/ <այ> to /a/ <ա>, Gürün and the other subdialects and others have turned it to /e/ <է>.

24.4 Morphology

The general characteristics of the two branches and their subdialects are the following.

24.4.1 Instrumental marking with /-okʰ/ <օպ>

The instrumental formative is /-okʰ/ <օպ> (instead of /-ov/ <ով>). This formative is the Classical Armenian plural instrumental formative for the a-stems, which has taken here a singular meaning (Table 24.2).²

²HD: I suspect he means the CA plural instrumental suffix /-aukʰ/ <աւք>.

Table 24.2: Instrumental marking in the Arapgir dialect

	Arapgir	cf. SEA	
‘with hand’	dz̥erkʰ-okʰ, δ̥ερρօթ, dz̥erkʰ-okʰ δ̥εրրօթ	dz̥erkʰ-ov δ̥εրրով	√-INS
‘with speaking’	χos-e-l-okʰ խօսելօթ	χos-e-l-ov խօսելով	√-TH-INF-INS

24.4.2 Mobile indicative marking

The formatives for the indicative present and imperfective are /ga, go, gu/ <qա, զօ, զնԼ>. These are placed before the verb or after it, and they are repeated for vowel-initial verbs (Table 24.3).

Table 24.3: Indicative marking in the Arapgir dialect

	Arapgir	cf. SWA
‘he sends’	Արց-æ-∅ gu դրզա՞ զու send-TH-3SG IND	gə Արց-e-∅ կը դրկէ IND send-TH-3SG
‘he says’	g-əs-æ-∅ gu զըսա՞ զու IND-say-TH-3SG IND	g-əs-e-∅ կ'ըսէ IND-say-TH-3SG
‘he goes’	g-etʰ-a-∅ gu գերա՞ զու IND-go-TH-3SG IND	g-ertʰ-a-∅ կ'երթայ IND-go-TH-3SG
‘you strangle’	Gürün subdialect go χəχd-e-s զօ խըխդէս IND send-TH-2SG	gə χextʰ-e-s կը խեղդէս IND send-TH-2SG
‘I go’	go g-ertʰ-a-m զօ գերթամ IND IND-go-TH-1SG	g-ertʰ-a-m կ'երթամ IND-go-TH-1SG
‘he eats’	g-ud-e-∅ go գուղէ զօ IND-eat-TH-3SG IND	g-ud-e-∅ կ'ունէ IND-eat-TH-3SG
‘I go’	Kayseri subdialect ga g-ertʰ-a-m զա գերթամ IND IND-go-TH-1SG	g-ertʰ-a-m կ'երթամ IND-go-TH-1SG
‘they eat’	ga g-ud-e-n զա գուղէն IND IND-eat-TH-3PL	g-ud-e-n կ'ունէն IND-go-TH-3PL
‘I bring’	Darende subdialect ber-e-m ga բերէմ զա bring-TH-1SG IND	gə pʰer-e-m կը բերէմ IND bring-TH-1SG

24.4.3 Faithfulness to Classical Armenian

In the Arapgir dialect, the phonetic changes and the grammatical formations are not new phenomena; instead we can say that the dialect is in general faithful to the Old Armenian, especially when we compare with the Cilicia dialect.

24.4.4 Genitive marking

The only form that we can consider as more or less interesting is that the genitive of the infinitive in the Kayseri subdialect (Table 24.4).

Table 24.4: Repeated genitive marking in the Kayseri subdialect of the Arapgir dialect

	Kayseri (Arapgir)	cf. SEA
‘of staying’	mən-a-l-uj-i մընալուի	mən-a-l-u մնալու
‘of speaking’	χos-e-l-uj-i խօսելուի	χos-e-l-u խօսելու
‘of giving’	d-a-l-uj-i դալուի	t-a-l-u տալու
‘of going’	ert ^h -a-l-uj-i երթալուի	jert ^h -a-l-u երթալու
	✓-TH-INF-GEN-GEN	✓-TH-INF-GEN

As can be seen, these forms have a repeated genitive marker (/ -u/ <նլ> and / -i/ <հ>); this is something that is not found in any other dialect. *HD: To clarify, in SEA/SWA, the suffix /-i/ is the regular genitive marker, while the suffix /-u/ is an irregular genitive marker used for some declension classes such as for verbal infinitives.*

24.4.5 Progressive marking with /nə/ <նը>

In Arapgir, the progressive is formed with the formative /nə/ <նը> (Table 24.5).

Table 24.5: Subjunctive marking in the Arapgir dialect

	Arapgir	cf. SWA
‘I am going’	g-ert ^h -a-m nə գերթամ նը ¹ IND-go-TH-1SG PROG	g-ert ^h -a-m gor կ'երթամ կոր IND-go-TH-1SG PROG
‘I am going’	χm-i-m nə խմիմ նը ¹ drink-TH-1SG PROG	gə χəm-e-m gor կը խմեմ կոր IND-drink-TH-1SG PROG

Original page number 217.

24.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

24.5.1 Arapgir dialect

Adjarian's source: See Հանդես Ամսօրեայ [Monthly Review] 1900, page 251. In accordance with the author's exposition or arguments, I have rendered to the scientific orthography.

Նասրեդին խօշան յիր դան մէջ աղօթաձ վախսդ ըսաց Ասձու. «Ըման Ասված» բաբա, ի՞շ գըլի գու, յընծի հարիր լիրա ղըրգա. շագ բէջ ունիմ փարայի: Ըմմա թամամ հարիր լիրա յըլլելու ա, ազուր մեզ հադ մը բագաս՝ դօխսանը ինը հադ յըլլին նայ՝ չօթեր. համ դու չեմ առնար»:

Խօշան յահուդի դ'րացին մը գունենա Խու վօր ան դախքային դէները նստէր ա եներ. խօշային ձ'անը լսածին գիրի գէթա յընգաշ դ'նա գու յու յեքըն յինք յիրենը գըստ գու.

– յաշակա դօխսանը ինը օսդի դէնսա նայ իրավցընե՞ չառսա դի (*< պիտի խօշան. Ես լիրաները իսա բաջայեն վար ձ'զըհմ դա դէնսամ ի՞շ դէնսա գի իդա խօշան:*

յեքըն դօխսանը ինը լիրա քեսայի մը մէջ դ'նա գու յու գուգա՞ա գու բաջայեն ի՞ր՝ որ... վար նեդա գու. յինգ ալ հօնիգ բայթամիշ գէնայ գու քի դէնսա դէ խօշան ի՞շ դէնսա դի:

Խօշան հըմըն օջախը վայզա գու յու դէնսա գու քի գ'ունդ բօխչա մը յընգեր ա ֆօն. թէզ մը դառնա գու, դէշագի մը վրան նսդի գու, քեսան բ'անա գու վօր՝ ի՞շ դէնսա... օսդի՞: յեքըն բաշլայս գու մէգիգ մէգիգ հարմէլ. դէնսա գու քի դօխսանը ինի հադ են օսգիները. մէ մալ գու հարմէ, երգուք գու հարմ՛ բայթի յաղըլմիշ եղա ըսելօք. յամմէն հեղ հըսաք եւելուն նօրէն դօխսանը ինը հադ գ'ըղնա» գու. յեքըն գըստ գու Ասձու «Դ'ուն օր դօխսանը ինը լիրաները ղրգէցիր յընծի՝ հայլբայթ մէգալ մէդ հադ-նալ ղրգես գու»:

24.5.2 Gürün subdialect

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan], 1899, page, 410, 425, 478.

Օրդ շադ է քանց գորեզը:

Ասձուձու բըլիաձը գէլը չուդէր:

Ուդօդու չի գիդ՛ փշօղը գիդէ:

Երգը աշը է հաներ՝ դիրուն հօքին:
աշը դէսածը դիրուն խէր չեներ:

Original page number 218.

Փըշած օջախը ջուր չուզեր:
Խրադ խրադ լեռն ի վեր, յես գո գերթամ ձօրն ի վեր:
Երթ դաս, զարի չուզեր:
Մեզը մեզուն եքի մը դվեր է, եսի ենօր գիզ (ողկոյզ) մը հաղող չէ դըվեր:
Մայը փշելով (մասր փշրելով) փօր չի գըշդանար:
Ուզողուն մեգ երեսը սեվ, չի դըվօղուն երգու երեսը:
Գեղեն անցար դէ գաւառը գո խըղդիս:
Գօվիս մեռեր է, խարիս գըյեր է:
Դուտիդ գօց բռնէ՝ դրացիդ դորթ բռնէ:
Բազը ձուր է, գօվը գաթ դո չի դար:
Սուրդ խենը եղեր է, վանքին հավերը գուլէ գօ:
Զալարօց ջուրն է դարի՝ չախչար գո բռնս:
Գադու չեղած մուգ գո բռնէնս:
Թեմբէլութեն իշուն «քեռի» գո գըսէ:
Սօխ գերած չիմ որ սիրոհիս երի:
Դանձ եիր նը հասար, խնձօր եիր նը գեյմըրեցար:
Զայը (ծանր) նադիր օր լիր գաս:
Թեք ինգիզին (ընկոյզին) քար չի նեղեր:
Մեյմեգի միս գուղէն գօ:
Թըքալին բէրնօվը գը գերցնէ, գօթօվը եշքը գը հանէ:
Սաղած էշ կը բո՞ օր նալը թշչէ:
Սօխին քարսը (քաղցող) չիլլար:
Մեյմեգի իշին (համար) դուշան (գնդակ) դսմին գօ (կը սեղմեն):

Original page number 219.

24.5.3 Darende subdialect

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan] 1899, page 498.

Չի հաված մարդդ շօրէր գուրցէ գա օր փօրդօօօգը նեղէ գա:
Ասված լեռը գը հայի՝ ծունն անօր գեօրէ գուղա:
Վար թուքն մօրուք, վէր թուքն բըյըգ:
Հեյ սիրդդ սիրէմ Ասված, գօմեշը գօդօշն ի՞նչ ընէ:
Բանին մէշ բան գա, մածունին մէշ թան գա:
Հարսնիք գերթամ, զաթա գուտէմ թէ դան նէ:

Չերքային ադ ջաղարչը՝ չուղեիր ադ բաղարչը:
Գօյած (կոտրած) ընգուզը հազարն անցավ:
Չուրը տեսնա ծուգ գըլլա, գաղուն դեսնա մուգ գըլլա:

* *

Գնդուկ գնդուկ մաղարա, մենք հարս մ'ուսինք գը խաղա, ջուրը ցըթենք կը լոյա, ջուրեն հանենք գը դողա, ձեռքը չամիչ մը դանք նե, մինչեվ իրիգուն գը խաղա:

Աղվընի, իսգի՞ց գուբաս. – Արիւնօդ ծօվէն. – Վըրադ օրի՞ արիւն չէ եղեր. – Ասդունու հրամանօվ:

Արաբը փոսն ընգավ, գըլօխը դուրսն ընգավ:
Թեօքք Ֆեոդին մէչ, միշուզն էշին մէչ, գըլօխը փօրուդ մէչ,:
Անսերկ գերմուր՝ անդանագ քերթուք (աքլորի կատար):

24.5.4 Kayseri subdialect

24.5.4.1 Munjusun village

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 407.

Մարթ մը մեգ հաղիդ աչգին մը ունէ ողլեմ, օր բաշխա գեղի գիգիր դղայի հետ գը գարքէ: Օր մը ես մարթը գելլէ իր աչգանը դուսն երթալու, փեսին հեդ, աչգինին հեդ դեսնըվելույի: Երթալի իրեն շամփան, ի՞նչ գըսես, դայայի մը արալընը՝ ասլանի մը ծաքերը՝ առշէվմին իրեք դարվան բըլուզ դղա մը առել զա գուղէն: Ես մարթը հեմեն գը վագէ, շադ մը եզիյեթներօք գը խըլասէ: Ինքը մեգ աչգինին բաշխա զավագ չուննալույին համար. – «Իմ սօն օրիս Ասդված ինձի դղա մը դվակի» դէյի շադ գը խընդա: Ենգիւց դօմիօրթ եդ խըլասած դղան գուշախն առած՝ աչգանը գունը գերքա:

Աչգինը խընդալէն, «հե՞ր, ես ավը ո՞ւրդէղէն ավլամիշ երիր» գըսէ:

24.5.4.2 Balages village

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 580.

Աղենօք Ուղուզելի անուն գեղի մը հարուստին մեգը հեչ չօջուկն չուննար եղեր, մեգ օր դիշիւնմիւշ գենէ օր, աջարա իմ...

Original page number 220.

... դունին ջօմաաթը ըզմէն եզիյեթ քէշելմընյին համա՞ր մը Ասծված ընձը չօջուկն զա չի դա:

Ես դիւշիւսգեյօք ինգեր աղային հեղը՝ թարդիլի ղըյաֆեթ, բէլլելու գելլեն: Բէլլեն իցն դավրիշի մը րաստ դուքան: Հարուսդը բաղիկ գուղա դարվիշին. դարվիշն է - Ասծուծու բարին ինեն, ա'նա գըսէ:

Հարուսդը դարվիշին՝

– Դուն իմ իշխան ըլլալիս՝ Եսօր է տղա ըլլալը ինչե՞ն գա գիդենաս, ըսածը գիրի, դարվիշն է՝

– Սէ զի գիդեմ օր, գըսէ, ինչ օր էս դարը չօջուկս չունսալուդ համար, աջարա դունիս ջօմաաթը ըզմեն եգիյէ՞թ մը զա քէշէ դէի թարդիլի ղըյաֆեթ եղէր եք. ամմա քու դունիդ մէչը գդնվոր փիթին ջօմաաթըդդ քէզմեն խօշնուդ է. Եգէր քիչուգ մը առաջ երաք նա, ջուրը մը րաստ բըրը գուքաք, ջուրը ինծօր մը բըրը պէրէ, եդ ինծօրը առ՝ երէսը ծիուդ գերցուր, մէչն է գնըգիդ:

24.5.4.3 Everek

Adjarian's source: See Բանասէր, 1902, page 174. *HD: Note that there are multiple publications called Բանասէր /banaser/ 'Philologist'. As of writing, I haven't tracked it down.*

Ժամերնիս փրլցըված,
Սըոդէրնիս խըռօված,
Ամբարը չըքա հաց...
Օրդնյալ ես, Դէ՛ր Ասված:

Դուրավիթը ծիլս ծըմէր,
Փազվէր է շամփա լէր,
Նէ էգօղ, նէ երթօղ,
Չօրս դընիս վախ ու դօղ:

Ահանց դէ՛ չօրս ամիս
Չը ոքրինք բէրանսիս
Բադառ մը միս, բուկդուր,
Համփիրթին մէզի դուր:

Զիծ ծըծօղ մէսիւմսին
Ուդէլու գաթ չունին,

Original page number 221.

Գա գուլան ինչու' րգուն...
Երէսնին հային դուն:

Երգըթ սիրո բեղա է՝
Զեռջիդ է (այ) չի աղգէ...
Զօգվորը դուռնէ դուռ՝
Գա մուլա հաց աբուր:

Եդ աղէն զօռէլէն
Դէվ գիրի զօռալէն
Ալլաղզնէր գա թափնէն...
«Քըշեցէք գյավուրին»:

Գեղէն դուրս, քիշերը,
Անքրիստոս թուրքերը
Հերիկ մարթ քշեր էն...:
Վա՛յ անխիղ անօրէն:

25 Akn

25.1 Background and literature

Original page number 222.

The dialect of Akn is spoken only in the city of Akn and in a few of its surrounding Armenian villages.

Texts that are written with this dialect are found in the rich ethnographic collection of Հանիկեան (1895) and Գապորիելիան's extensive study that was not written with a scientific method (Գապորիելիան 1912; Հանդես Ամսորեայ [Monthly Review], 1908-1911, and continuous). Other succinct manuscripts are in Բիւրակն [Byurakan] (1898, page 101, 330, 360, 393, 429, 557, 565, 601, 827, 895; 1900, page 388, 695). There are also succinct dialogues in the Akn dialect in Տարեցոյց ԱշանՊերպերեասի (1897, page 67-62; 1898, page 23-24, 147; 1899, page 54-71; 1900, page 254-266; 1903, page 145-168), and the comedic writings of «Երանու Աղբար կամ Թապլաքեար Վարժապետը» and «Թապլաքեար Փիլիկ աղաօր աղջիկտեսը».

25.2 Phonology

25.2.1 Segment inventory

The Akn dialect has 8 vowels (Table 25.1), and three series of consonants, like the Arapgir dialect.

Table 25.1: Vowels of the Akn dialect

/i/ <ի>	/y/ <իւ>	/u/ <ու>
/e/ <է>	/œ/ <էօ>	/ə/ <ը>
		/o/ <օ>
		/a/ <ա>

25.2.2 Sound changes

For its sound changes, the characteristic situations are the following.

25.2.2.1 Monophthong vowel changes

25.2.2.1.1 Classical Armenian /ɑ/ <ω> The Old Armenian sound /ɑ/ <ω> becomes /o/ <o> when immediately before a nasal, such as also in the Hamshen dialect (Table 25.2).

Table 25.2: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ω> to /o/ <o> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
‘fly (bug)’	tfɑntʃ	ճանճ	tfɑntʃ
‘unsalted’	analı	անալի	analı
‘rain’	andzrev	անձրեւ	andzrev

25.2.2.1.2 Classical Armenian /u/ <ու> The Old Armenian sound /u/ <ու> becomes /y/ <իւ> (Table 25.3).

Table 25.3: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /y/ <իւ> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
‘you.sg have’	unis	ունիս	unes
‘eight’	ut ^h	ութ	ut ^h

25.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <ո> and /ɑ/ <օ, աւ> The Old Armenian sounds /o, ավ/ <ու, օ> become /œ/ <էօ> (Table 25.4).

Table 25.4: Change from Classical Armenian /o, ավ/ <ու, օ> to /œ/ <էօ> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
‘four’	tʃɔrs	չորս	tʃɔrs
‘door’	durən	դուրսն	dur
‘today’	ɑjsɑχ	այսահ	ajstor

25.2.2.2 Glide insertion before post-vocalic /h/ <հ>

The only unique property of the Akn dialect is that if a vowel is immediately before the CA sound /h/ <հ>, then the semivowel /j/ <յ> is added next to the vowel (Table 25.5).

Table 25.5: Glide insertion before post-vocalic /h/ <հ> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
‘death’	mah մահ	majh մայհ	mah մահ
‘satisfied’	goh զնհ	g ^h ojh զ՛օյհ	goh զնհ
‘gain’	ſah շահ	ſajh շայհ	ſah շահ
‘fear’	ah ահ	ajh այհ	ah ահ

This characteristic is also unavoidable among educated Akn speakers.

25.2.2.3 Diphthongal vowel changes

For CA diphthong changes, the notables ones are the following.

25.2.2.3.1 Classical Armenian /ai/ <այ> The Classical sound /ai/ <այ> changed to /a/ <ա> (Table 25.6).

Table 25.6: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /a/ <ա> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
‘mother’	maɪr մայր	mar մար	majr մայր
‘father’	haɪr հայր	har հար	hajr հայր

25.2.2.3.2 Classical Armenian /oi/ <օյ> The Classical sound /oi/ <օյ> changed to /u/ <ու> (Table 25.7).

Table 25.7: Change from Classical Armenian /oi/ <օյ> to /u/ <ու> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
‘light’	loɪs լոյս	lus լուս	lujs լոյս

25.2.2.3.3 Classical Armenian /iu/ <իւ> The Classical sound /iu/ <իւ> changed to /u/ <ու> (Table 25.8).

Table 25.8: Change from Classical Armenian /i^u/ <հւ> to /u/ <ու> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
‘blood’	արյուն արիւն	arun արուն	արյուն արյուն
‘snow’	ձիյուն ձիւն	dz ^h un ձ’ուն	ձյյուն ձյուն

Original page number 223.

25.2.2.4 Consonant changes

The consonant changes are exactly same as in Kharberd, Arapgir, and Sebastia

25.3 Morphology

The grammar of the Akn dialect does not present individual characteristic properties. For whatever differences that are present, these originated from the effect of general phonological rules.

25.3.1 Noun inflection or declension

25.3.1.1 Genitive marking

For example, the genitive formative is /-y/ <հւ> (Table 25.9).

Table 25.9: Genitive marking in the Akn dialect

	Akn	cf. SWA
‘God-GEN’	asdyd ^z -y	Ասդիձիւն
‘soul-GEN-DEF’	hok ^h -y-n	հօքիւն
‘dead-PL-GEN-DEF’ (= of the dead)	merel-ner-y-n	մեռելսերիւն
		մեռելսերուն

25.3.2 Verb inflection or conjugation

25.3.2.1 Indicative marking with /gy/ <զիւ>

Similarly, the indicative present and imperfective use the formative /gy/ (զիւ) (cf. SWA /gu/ <կու>) (Table 25.10).

Table 25.10: Indicative marking in the Akn dialect

	Akn	cf. SWA
‘I give’	gy d-a-m գիւ դամ	gu d-a-m կու տամ
‘I cry’	gy l-a-m գիւ լամ	gu l-a-m կու լամ
	IND √-TH-1SG	IND √-TH-1SG

25.3.2.2 Theme vowel changes and the indicative present

In the verbal endings, the vowel /e/ <է> becomes /i/ <ի> when next to nasals, while it stays unchanged in other places.

HD: To clarify, he’s talking about theme vowels in verbs, before agreement suffixes. He provides examples from the indicative present. In SWA, the indicative present is formed by adding the indicative prefix /g(ə)/- before the finite verb. The theme vowel stays constant in the indicative present. Akn behaves differently with respect to theme vowel uses.

Table 25.11: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to send’ in the Akn dialect

	Akn	cf. SWA
1SG	gy չերգ-i-m գիւ խըրգիմ	gə չերգ-e-m կը խըրկեմ
2SG	gy չերգ-e-s գիւ խըրգես	gə չերգ-e-s կը խըրկես
3SG	gy չերգ-e-∅ գիւ խըրգետ	gə չերգ-e-∅ կը խըրկետ
1PL	gy չերգ-i-nk ^h գիւ խըրգինք	gə չերգ-e-ηկ ^h կը խըրկենք
2PL	gy չերգ-e-k ^h գիւ խըրգեքք	gə չերգ-e-k ^h կը խըրկեքք
3PL	gy չերգ-i-n գիւ խըրգին	gə չերգ-e-n կը խըրկեն
	IND √-TH-AGR	IND √-TH-AGR

25.3.2.3 Archaism in past 1PL suffix /-a-nk^h/ <ալըր>

HD: In SWA and SEA, the 1PL suffix is [-ηk^h]. This same formative is used for the present, past imperfective, and past perfective. In the past, this plural suffix follows the past suffix /-i/ or /-a/, thus creating the sequence [-i-ηk^h] or [-a-ηk^h]. In contrast, Classical Armenian used the suffix /-mk^h/ for the present 1PL, and /-ak^h/ for the past 1PL; the /-a/ in this form could be separately segmented as a past suffix. Adjarian reports that Akn aligns with Classical Armenian.

Like the Sebastia dialect, the ending of the imperfective and perfective 1PL is /-a-nk^h/ <ալըր> (here, the sound change of CA /an/ <ան> to /on/ <օն> does not happen), or which is more similar to the Classical Armenian ending /-ak^h/ <ար>, than with the /-i-nk^h/ <իլըր> form of other dialects (Table 25.12).

Table 25.12: Archaisms in the 1PL suffix in the Akn dialect

'we were eating' (past impf.)	Classical Armenian ud-ē-a-k ^h ունեաց eat-TH-PST-1PL	> Akn g-yd-e-a-nk ^h գիւնեանց IND-eat-TH-PST-1PL	cf. SWA g-ud-ej-i-nk ^h կ'ունեինց IND-eat-TH-PST-1PL
'we brought' (past perf.)	ber-a-k ^h բերաց bring-PST-1PL	b'er-a-nk ^h բ'երանց bring-PST-1PL	p'er-i-nk ^h բերինց bring-PST-1PL

25.3.2.4 Future marking with /di, d/ <ηի, ն>

HD: In SWA, the future is formed by combining the future proclitic /bidi/ with the finite verb. If this proclitic is added to the present form of the verb, then the meaning is the simple future (Table 25.13). If the proclitic is added to the past form (which includes a past suffix /-i, -Ø/), then the meaning is the past future (Table 25.14). Akn behaves similarly with different formatives.

The future formative is /di/ <ηի>, which is shortened to /d/ <ն> when next to a vowel; this is a shortened form of the CA formative /piti/ <պիտի> 'must').

Table 25.13: Future <ապանի> of the verb 'to bring' in the Akn dialect

	Akn		cf. SWA	
1SG	di b ^h er-i-m	դի բ'երիմ	bidi p ^h er-e-m	պիտի բերեմ
2SG	di b ^h er-e-s	դի բ'երես	bidi p ^h er-e-s	պիտի բերես
3SG	di b ^h er-e-Ø	դի բ'երե	bidi p ^h er-e-Ø	պիտի բերե
1PL	di b ^h er-i-nk ^h	դի բ'երինց	bidi p ^h er-e-ŋk ^h	պիտի բերենց
2PL	di b ^h er-e-k ^h	դի բ'երեք	bidi p ^h er-e-k ^h	պիտի բերեք
3PL	di b ^h er-i-n	դի բ'երին	bidi p ^h er-e-n	պիտի բերեն
FUT	√-TH-AGR		FUT	√-TH-AGR

Table 25.14: Past future <անցեալ ապանի> of the verb 'to eat' in the Akn dialect

	Akn		cf. SWA	
1SG	d-yd-e-i-Ø	դիւնեի	bidi ud-ej-i-Ø	պիտի ունեի
2SG	d-yd-e-i-ր	դիւնեիր	bidi ud-ej-i-ր	պիտի ունեիր
3SG	d-yd-e-Ø-ր	դիւներ	bidi ud-e-Ø-ր	պիտի ուներ
1PL	d-yd-e-a-nk ^h	դիւնեանց	bidi ud-ej-i-ŋk ^h	պիտի ունենց
2PL	d-yd-e-i-k ^h	դիւնեիք	bidi ud-ej-i-k ^h	պիտի ունեիք
3PL	d-yd-e-i-n	դիւնեն	bidi ud-ej-i-n	պիտի ունեն
FUT	√-TH-PST-AGR		FUT	√-TH-PST-AGR

Original page number 224.

25.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: See Ճանիկեան, page 292.

- Նըսդէ նայիմ, յեզէն թօրոս, ինդէ՞ո՞ր էս:
- Զառա իմ ա՞ղա, Ասված գէնք զա:
- Ի՞շ զա իշ զա, յե՞զէն:
- Բադվագան գէնթանությանդ դուվազի ինք: Հրամանքետ իրիջայէ մի իմ էգէր. ըմմա չի գ'հոիմ քի խաբուլ զանէ՞ս:
- Ըսէ՛ նայիմ, խարիլիւ գ'օրծ է իսէ, փէ՛ք աղէզ:
- Վէր Ասդված, վար իրամանքրդ. գ'լեօխս նեղի գ'ա նը ո՞ւր դէրթամ. հելքէթ հեռ դի գ'ամ: Թաջիզութիւն չի դասք, ա՞ղա. խընթիրքս աս է թը՝ առիւդիւր մի զա՝ դի անիմ. հազար դրուշ բագաս է. քէրեմ արէ դի՛ւր, ֆայիզօվը գիւղամ:
- Թահվիլ մի գ'րէ, Գա՛րաբեդ, առ աս բ'ալին, գ'նա ներսի դոլաբէս հազար դրուշ բ'էր, յեզէնին դիւր, թահվիլ առ:
- Շինոյիրագալ իմ աղա, Ասդված իշախանության բահէ:
- Զարսի՞ւն իշ զա իշ զա. առիւդիւնքը ինդէ՞ր է:
- Ասդված բէրեցէթ դա, ըմմա առիւդիւնքը քէսադ է. գորէն, բանիր շա՞ն գիւգ'ա, լաքին թիւքէնչիները եռէքը գէրթան, դիւր բ'էրին: Յասախ զանին քի եռէքը մարթ չի դէրթա. մղիգ չին անէր գինէ գէրթան, եսնէֆը նեղը գիւ մնա, անիւնց քէր մի գիւղա զառնէ: Բ'էրողը գուզէ իւր (որ) դընվօրին դա, ըմմա մղիգ անօ՞նս օվ է. ջ'օրին բ'էրնօվ ձ'եռքէն գիւ քաշին զառնին. քիչ մալ դ'իմանա նը՝ գիւ ծեծին: Հեղիա չէ ըմա, չի՞լիր իւր ժամը ծանիւցիւմ անին քի անիւնցմէ բ'ան մ'ա՛ռէթ. Հայն իւր անիւնցմէ չառնէ նը առածնին չին գրնար ծախէր, ալ չին առնէր:
- Ադ ըսածդ եռէչ էր. ան վախթը խասթին մեզը զամ իւրիշի գ'իշիւթիւն մի անէր նը՝ ժամը գանիծէին թք ան մարթէն միս զամ իւրիշ բ'ան մ'ա՛ռնէթ, չեյին առնէր. մինչիւգ իւր գ'ար մեղա ըսէր, նեօրէն ծանիւցիւմ անեյին քի, առէ՛ք: Հըմա եռչի միյափանութիւնը չիգա. առէնգ բ'անէր ծանիւցիւմ չանվիր. անին ալ նը՝ վօրը մղիգ զանէ, վօրը չանէր: Դ'ին քիւ գ'օրծդ դէսար նը ա՛դ նայէ:

26 Sebastia

26.1 Background

Original page number 225.

This dialect is specific to the Armenian-heavy city of Sebastia and its many surrounding Armenian villages, which occupy the valley of Alis, starting from Sebastia and east until Zara. The southern border is Ulaş. Starting from this village until Mandjilik, and north-west from that, the Tonus province, until Gemerek, we find the subdialect of Gürün. The villages of the Alis valley differ a little from the dialect of the city. The Pirknik village forms its own subdialect; the village is found one hour away from the city towards the northeast.

26.2 Literature

The dialect of Sebastia has still not been studied. It is also surprising that there are no published manuscripts. For the first time in Paris, I had the opportunity to study the pronunciation of the plosives of Sebastia using recording devices of Abbé Rousselot (Jean-Pierre Rousselot, Ռուսլո աբբա). The result was published in my “Les explosives” work ([Adjarian 1899](#)). For this dialect, Mr. Karapet Gabikian (պր. Կ. Գաբիկյան; HD: SEA: /karapet gabikjan/, SWA: /garabed kʰapʰigjan/) has an extensive study that was funded by an Izmirian (Իզմիրյան) award, but it’s unfortunately still unpublished. Based on this work, Mr. Gabikian (պր. Գաբիկյան) was kind enough to send me a succinct note on this study of the dialect, and a manuscript with a few pages, which I will provide a bit later.

26.3 Phonology

26.3.1 Segment inventory

26.3.1.1 Vowels

26.3.1.1 Vowel inventory The sound system of the Sebastia dialect is similar to the dialects of Karin and Kharberd-Yerznka. It has the vowels in Table [26.1](#).

Table 26.1: Vowels of the Sebastia dialect

/i/ <հ>	/ɯ/ <հւ>	/u/ <ու>
/ɛ/ <է>		/uœ/ <օ>
/e/ <է>	/œ/ <էօ>	/ə/ <ը>
/æ/ <ա>		/o/ <օ>

26.3.1.1.2 Vowel /uœ/ <օ> This is a sound that's uniquely characteristic to Sebastia; its pronunciation is approximately like a fast pronunciation of the sequence /uœ/ <ուօ>. It is found word-initially and word-medially, but always under stress. When it is unstressed, it becomes a simple /o/ <օ> (Table 26.2).

Table 26.2: Emergence of /uœ/ <օ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'frog'	gort	գորտ	gort
'frog-GEN'	gort-i	գորտի	gort-i
'horse-radish'	boլk	բոլկ	boլk
'horse.radish-GEN/DAT'	boլk-i	բոլկի	boլk-i
'horse.radish-ABL'	boլk-e	բոլկէ	boլk-its ^h
'horse.radish-INS'	boլk-iս	բոլկիս	boլk-its ^h

26.3.1.1.3 Vowel /ɛ/ <է> The sound /ɛ/ <է> (pronounced as a heavy /ie/ <հէ>) is more common in the villages of the Alis valley (Table 26.3).

Table 26.3: Emergence of /ɛ/ <է> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'mother'	maյր	մայր	majr
'Karapet (a given name)'	karapet	կարապետ	karapet
'you went'	շնանակ	շնանեց	շնանեց
'mouth'	beran	բերան	beran

26.3.1.1.4 Vowel /æ/ <ա> Sometimes we find the sound /æ/ <ա> (Table 26.4).

Table 26.4: Emergence of /æ/ <ա> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'hand'	ձեր-կ ^h (-PL)	ձեռք	ձերկ ^h
'corpse'	մերալ	մեռեալ	մերալ

26.3.1.2 Consonants

26.3.1.2.1 Laryngeal values The consonants have three degrees: voiced, voiced aspirated, and voiceless aspirated. Their changes are exactly as in the Karin and Kharberd dialects.

26.3.1.2.2 Emergence of word-initial /j/ <յ> Here we have the sound /h/ <յ> which is often added before vowel-initial words (Table 26.5).

Table 26.5: Emergence of word-initial /h/ <յ> before vowels in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
‘tail’	agi ազի	hag ^h i յազ ^h ի	agi ազի
‘tinder’	abet ^h աբէթ	hab ^h et ^h յաբ ^h էթ	abet ^h աբէթ
‘Alis river’		halis յալիս	alis Ալիս

Original page number 226.

26.3.2 Sound changes

For the sound changes, the important ones are the following.

26.3.2.1 Monophthonal vowel changes

26.3.2.1.1 Classical Armenian /e/ <է> The Classical sound /e/ <է>, in the beginning of both monosyllabic and polysyllabic words, is sometimes /je/ <յէ> and sometimes /e/ <է> (Table 26.6a). Inside the word, it becomes /e, æ, յe/ <է, ս, է> (Table 26.6b).

Table 26.6: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je, e, æ, յe/ <յէ, ս, է> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
a. ‘when’	erb երբ	jep ^h յէփ	jerp ^h երփ
‘ox’	ezən եզն	jez յէզ	jez յէզ
‘to delimit’	ezerel եզերէլ	jezerel յէզերէլ	jezerel եզերէլ
‘face’	eres երես	eres յէրես	eres երես
‘iron’	erkat ^h երկաթ	ergat ^h յէրգաթ	jerkat ^h երկաթ
b. ‘last year’	heru հերու	hieru հիերու	heru հերու
‘hand’	dz̥er-k ^h (-PL) ձերկ	dz̥ærk ^h ձ’անք	dzerk ^h ձերկ
‘mouth’	beran բերան	b ^h ieran բ’ան	beran բերան

26.3.2.1.2 Classical Armenian /o/ <n> The Classical sound /o/ <n> becomes /oœ/ <ô> at the beginning of monosyllabic words, and it becomes /o/ <o> at the beginning of polysyllabic words (Table 26.7a). Under stress, it becomes /oœ/ <ô>; when unstressed, it becomes /o/ <o>. An exception is in Table 26.7b.

Table 26.7: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /oœ, / <ô, o> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian		> Sebastia		cf. SEA
a.	'who'	ov	ով	սօվ	ov
	'no'	otʃ ^h	ոչ	սօ՛չ ^h	votʃ ^h
	'male'	ordz	ործ	սօրտ ^h	vorts ^h
	'worm'	ordən	որդն	սօրտ ^h	vort ^h
	'orphan'	orb	որբ	սօրբ ^h	vorp ^h
	'frog'	gort	գորտ	գ'որդ	gort
	'frog-GEN'	gort-i	գորտի	գ'որդ-ան	gort-i
	'belly'	p ^h or	փոր	փօր	p ^h or
	'charcoal'	gortseli	գործելի	գ'օրծելի	gortseli
	'bone'	oskər	ոսկը	օսկօր	voskor
	'sheep'	otʃ ^h χar	ոչխար	օչխար	votʃ ^h χar
b.	'buttocks'	or	ոռ	վուօր, հուօր	vor
				վօռ, յօռ	ոռ

26.3.2.2 Diphthonal vowel changes

26.3.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <ωj> The Classical diphthong /ai/ <ωj> changed to /a/ <ω> (Table 26.8).

Table 26.8: Change from Classical Armenian /ai/ <ωj> to /a/ <ω> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian		> Sebastia		cf. SEA
	maɪ̯	մայր	mar	մար	majr
	gail	գայլ	g ^h al	գ'ալ	gajl

26.3.2.2.2 Classical Armenian /iu/ <χl> The Classical diphthong /iu/ <χl> changed to /u/ <nL> (Table 26.9).

Table 26.9: Change from Classical Armenian /iu/ <χl> to /u/ <nL> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian		> Sebastia		cf. SEA
	aliur	ալիւր	alur	ալուր	aljur
	ariun	արիւն	arun	արուն	arjun

26.3.2.2.3 Classical Armenian /o_j/ <ոյ> The Classical diphthong /o_j/ <ոյ> changed to /u/ <ու> (Table 26.10).

Table 26.10: Change from Classical Armenian /o_j/ <ոյ> to /u/ <ու> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
‘light’	lo _j s լոյս	lus լուս	lujs լոյս
‘walnut’	ənko _j z ընկոյզ	ənguz ընգուզ	əŋkujz ընկոյզ

26.3.2.3 Consonant changes

For consonants, the following are notable.

26.3.2.3.1 Weakening of stops to glides The Classical sound /k^h/ <պ> became /jh/ <յհ>, which happens in the villages of Alis (Table 26.11).

Table 26.11: Change from Classical Armenian /k^h/ <պ> to /jh/ <յհ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
‘monastery’	vank ^h վանք	vajh վայի	vajk ^h վանք
‘three’	erek ^h երեք	irejh իրեյի	jerek ^h երեք
‘desire’	p ^h ap ^h ak ^h , փափաք,	p ^h ap ^h ajh փափայի	p ^h ap ^h ak ^h , փափաք,
	p ^h ap ^h ag փափագ		p ^h ap ^h ag փափագ

The Classical sound /k/ <կ> became /j/ <յ> before a consonant (Table 26.12).

Table 26.12: Change from Classical Armenian /k/ <կ> to /j/ <յ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA or SWA
‘trap?, eyeless?’	aknat ակնատ	ajnad այնադ	aknat ակնատ SEA
‘angel-PL’	hæeʃtak-(ə?)k ^h հրեշտակը	hrəʃdaj-nin հրզշդայնին	hæeʃtak-ner հրեշտակներ SEA
‘claw INDF’	tfank ճամկ	ðzaj mə ջայ մը	ðzang mə ճանկ մը SWA
‘boy-girl’	alðzɪk-təlai աղջիկ-տղայ	ɑχðz ^h ij dʒə ախջիկ դժա	ɑχðz ^h ik-təka աղջիկ-տղա SEA
‘broad bean’	baklaj բակլայ	b ^h ajla բ’այլա	bakla բակլա SEA

The Classical sound /g/ <զ>, which wherever it took the form /k^h/ <պ>, became /jh/ <յհ>. And whenever it took the form /g/ <զ>, it became /j/ <յ> (Table 26.13).

Table 26.13: Change from Classical Armenian /g/ <q> to /j/ <j> in the *Sebastia* dialect

	Classical Armenian	> <i>Sebastia</i>	cf. SEA
'king'	tʰaqawor	թազաւոր	tʰajhvycer
'to bathe (trans.)'	logatsʰutsʰanel	լոգացուցանել	logatsʰnel
'lap'	gog	գոգ	gokʰ
'five'	hing	հինգ	hing
'apron'	gognotsʰ	գողնոց	gokʰnotsʰ
'to bathe'	loganal	լոգանալ	loganal
'to get up'	kangnel	կանգնել	kangnel
'five points or denomination'			hingnotsʰ
			hjhnog

Analogous to this, the Classical form /ʃapik/ <շապիկ> 'shirt' became /ʃabijh/ <շաբիյի> (which passed through the form /ʃapikʰ/ <շապիք>), cf. SEA /ʃapik/.

26.3.2.3.2 Classical Armenian /h/ <հ> to /f/ <ֆ> The Classical sound /h/ <հ> in monosyllabic words, next to a stressed sound /o/ <ո> ...

Original page number 227.

became /f/ <ֆ> (Table 26.14a, but Table 26.14b).

Table 26.14: Change from Classical Armenian /h/ <հ> to /f/ <ֆ> in the *Sebastia* dialect

	Classical Armenian	> <i>Sebastia</i>	cf. SEA
a. 'hole (CA) ; pit (SEA)'	hor հոր	fuoer ֆոր	hor հոր
'smell'	ortʰ որթ	fuoertʰ ֆօրթ	hort հորթ
'earth'	hoł հող	fuoer ֆօր	hos հօս
'care'	hog հող	fuoekʰ ֆօք	hokʰ հօք
b. 'to care'	hogal հողալ	hokʰal հօքալ	hokʰal հօքալ
'edge of pit'		horezer հօրէր	hori jezerkʰ հօրի յէզէրք

26.3.2.3.3 Consonant cluster lenition The Classical Armenian sound sequence /tr/ <տր> becomes /jj/ <յյ>, and it can delete if there's a nasal before it (Table 26.15).

Table 26.15: Change from Classical Armenian /tr/ <տր> to /jj/ in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'to divide'	kətrel	կտրել	kətrel
'sharp'	*kətruk	*կտրուկ	kətruk
'brave'	*kətrit̪	*կտրիծ	kətrit̪
'to choose'	əntrel	ընտրել	əntrel
'small'	manər, mantər	մանր, մանտր	մանր, մանդր
'heavy'	tsanər, *tsəntər	ծանր, *ծանտեր	ծանր
'to break'	kotorel	կոտորել	kotorel, kotrel
name 'Peter'	petros	Պետրոս	Պետրոս

26.3.2.4 Subdialectal changes in Pirknik

26.3.2.4.1 Classical Armenian /e/ <է> In the Pirknik subdialect, we can find the sound change /a/ <ա> to /սօէ, o/ <օ, օ> which don't exist in the Sebastia dialect (Table 26.16).

Table 26.16: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /սօէ, o/ <օ, օ> in the Pirknik subdialect of the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Pirknik (Sebastia)	cf. SEA or SWA
'cheese'	panir	պանիր	panir
'Mary'	mariam	Մարիամ	marjam
'like that'			ատանկ
'cross'	χատ̪ի	խաչ	adang
'time-INS'			շամանակով

26.3.2.4.2 Classical Armenian /o/ <ո> The Classical sound /o/ <ո> becomes /a/ <ա> next to the sounds /v, m, n/ <վ, մ, ն> (Table 26.17), and even /anbir/ <անբիր> 'eleven' 11, borrowed from Turkish <on bir> 'eleven'.

Table 26.17: Change from Classical Armenian /o/ <ո> becomes /a/ <ա> in the Pirknik subdialect of the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Pirknik (Sebastia)	cf. SEA
a village's name	gavdun	գավդուն	koftun
'buffalo'	gomēʃ	գոմեշ	gomeʃ

26.4 Morphology

26.4.1 Noun inflection or declension

The grammar is very similar to the Istanbul dialect. The case declensions are the same.

HD: On page 306, Adjarian provides an erratum where he adds the following information about this dialect's nominal morphology: In the villages of Sebastia, there are many cases of the plural suffix /-ni/ <լի> (Table 26.18).

Table 26.18: Plural marking with /-ni/ <լի> in the Sebastia dialect

	Sebastia	cf. SEA
'ox'	jez	եզ
'ox-PL'	jez-ni յեզնի	jez-ner եզներ

26.4.2 Pronoun inflection or declension

For the pronouns, the following forms are notable (Table 26.19).

Table 26.19: Sample of pronouns in the Sebastia dialect

demonstrative proximal SG NOM 'this'	asi	ասի
demonstrative medial SG NOM 'that'	adi	ադի
demonstrative distal SG NOM 'that yonder'	ani	անի
demonstrative proximal SG NOM 'this'	zəvigag	զըվիգագ
demonstrative proximal SG ABL 'from this'	zəge	զըգէ
'like this'	zángəs	զանգըս
'like this'	zəvizang	զըվիզանգ

26.4.3 Verb inflection or conjugation

26.4.3.1 Mobile indicative marking

HD: In SWA, the indicative mood is formed by combining the indicative prefix with the finite verb. For example, the indicative present is formed by combining this prefix with the present form of verbs. This prefix is /gu-/ for monosyllabic verb stems, /g-/ for vowel-initial stems, and /gə-/ elsewhere for polysyllabic consonant-initial stems. In Sebastia however, Adjarian reports that the shape and position of this affix can vary.

The simple present of verbs is formed similarly to the Karin dialect, with a postposed formative /gə/ <զը> (Table 26.20a), which sometimes can also be placed first (b). Before vowel-initial verbs, the formative /g/ <զ> is preposed, but in many cases the postposed formative /gə/ <զը> is also added (c). Monosyllabic verbs take /gu/ <զնւ> (d), while the form 'to come' takes /g^hu/ <զ՛նւ> (e).

Table 26.20: Mobile indicative marking in the indicative present <սերկայ> in the Sebastia dialect

	Sebastia	cf. SWA
a. 'he asks'	har-ts ^h n-e-∅ gə հարցլէ զը ask-CAUS-TH-3SG IND	gə har-ts ^h ən-e-∅ կը հարցլէ
b. 'he leaves'	ts ^h k ^h -e-∅ gə զըէ զը leave-TH-3SG IND gə ts ^h k ^h -e-∅ զը զըէ IND leave-TH-3SG	IND ask-CAUS-TH-3SG gə ts ^h ək ^h -e-∅ կը ձըէ IND leave-TH-3SG
c. 'he rises'	g-ell-e-∅ (gə) զէլլէ (զը) IND-rise-TH-3SG (IND)	g-ell-e-∅ կ'ելլէ
'he goes'	g-ert ^h -a-∅ (gə) զէրթա (զը) IND-go-TH-3SG (IND)	IND-rise-TH-3SG g-ert ^h -a-∅ կ'երթայ
'they say'	g-əs-e-n gə զըսէն զը IND-say-TH-3PL	IND-go-TH-3SG g-əs-e-∅ կ'ըսէն
d. 'he gives'	gu-d-a-∅ զուրա IND-give-TH-3SG	IND-say-TH-3PL gu-d-a-∅ կուրտայ
e. 'he comes'	g ^h u-g ^h -a-∅ զ'ուրգ'ա IND-come-TH-3SG	IND-give-TH-3SG gu-k ^h -a-∅ կուրգայ IND-come-TH-3SG

26.4.3.2 Progressive marking

HD: In SWA, the progressive is formed by adding the enclitic /gor/ after the indicative mood forms. This enclitic is used in spoken speech, not in writing.

The progressive, which does not exist in Karin, is formed with the formative /gor/ <զօր>, similar to the Istanbul dialect; but here, the formative /gə/ <զը> is added only for vowel-initial verbs (Table 26.21).

Table 26.21: Progressive marking in the Sebastia dialect

	Sebastia	cf. SWA
'I am bringing'	b ^h er-e-m gor բ'երէմ զօր bring-TH-1SG PROG	gə p ^h er-e-m gor կը բերէմ կոր
'you are doing'	g-ən-e-k ^h gor զըսէք զօր IND-do-TH-2PL PROG	g-ən-e-k ^h gor կ'ըսէք կոր
'I was eating'	g-ud-ej-i-∅ gor զուրէյի զօր IND-eat-TH-PST-1SG PROG	g-ud-ej-i-∅ gor կ'ուրէյի կոր

26.4.3.3 Mobile future marking

HD: In SWA, the future is formed by combining the future proclitic /bidi/ with the finite verb. As Adjarian explains however, this future formative can vary its position in Sebastia.

The future takes the formative /bidi/ <բիդի>, which can be placed also after the verb; and next to a vowel it becomes /bi/ <բի> (Table 26.22).

Table 26.22: Mobile future marking in the Sebastia dialect

	Sebastia	cf. SWA
‘I will give’	bidi d-a-m բիդի դամ FUT give-TH-1SG	bidi d-a-m պիտի տամ FUT give-TH-1SG
	d-a-m bidi դամ բիդի FUT give-TH-1SG	
‘we will do’	bi ən-je-nk ^h բի ընելոք FUT do-TH-1PL PROG	bidi ən-e-ŋk ^h պիտի ընելոք FUT do-TH-1PL

26.4.3.4 Archaism in the past plural suffix

HD: In SWA and SEA, the 1PL suffix is [-ŋk^h]. This same formative is used for the present, past imperfective, and past perfective. In the past, this plural suffix follows the past suffix /-i/ or /-a/, thus creating the sequence [-i-ŋk^h] or [-a-ŋk^h]. In contrast, Classical Armenian used the suffix /-mk^h/ for the present 1PL, and /-ak^h/ for the past 1PL; the /-a/ in this form could be separately segmented as a past suffix. Adjarian reports that Sebastia aligns with Classical Armenian.

In verb conjugation, there are no vowel changes. Only that the perfective uses the 1PL suffix /a-nk^h/ <ալոք>, which is in accordance with the old language (Table 26.23).

Table 26.23: Archaisms in the 1PL suffix in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
‘we wrote’	gər-e- ^{ts^h} -a-k ^h գրեցակ write-TH-AOR-PST-1PL	g ^h r-e- ^{ts^h} -a-nk ^h գրեցանկ write-TH-AOR-PST-1PL	gər-e- ^{ts^h} -i-ŋk ^h գրեցինկ write-TH-AOR-PST-1PL

HD: Note that the above description that there are no vowel changes is contradicted by Adjarian’s subsequent discussion of vowel changes.

26.4.3.5 Theme vowel and auxiliary changes

The villages of the Alis valley, and the subdialect of Pirnik use the ending /-i-m/ <իմ> instead of the ending /-e-m/ <եմ> (1). *HD: He means the theme vowel changes its shape in the present 1SG.*

- (1) a. Sebastia
 $b^h\acute{e}r\text{-}i\text{-}m$ gə
 bring-TH-1SG IND
 'I bring.'
 $p^h\acute{e}r\acute{h}\acute{u}\acute{m}$ զը
- b. cf. SWA
 gə p^her-e-m
 IND bring-TH-1SG
 'I bring.'
 կը բերեմ

In the negative, the /e/ <ե> becomes /u/ <ու> (2). *HD: He means that the vowel of the negative auxiliary is /u/ instead of /e/.*

- (2) a. Sebastia
 $t^h\acute{u}\text{-}u\text{-}m$ $\widehat{d}zof\text{-}n\text{-}a\text{-}r$
 NEG-AUX-1SG recognize-INCH-TH-CN
 'I don't recognize.'
 չում չօշնար
- b. cf. SWA
 $t^h\acute{e}\text{-}e\text{-}m$ $\widehat{d}zant^h\text{-}n\text{-}a\text{-}r$
 NEG-AUX-1SG recognize-INCH-TH-CN
 'I don't recognize.'
 չեմ ճանչնար

HD: In addition to the above data, Adjarian provides an erratum on page 306. He states the following about the reflexes of the Classical theme vowel /e/ and of the auxiliary /e/. Note that I could not easily determine the meaning, ancestor, or cognate of his example verb. In verbs, the Classical theme vowel /e/ <ե> changes to /i/ <ի> (Table 26.24).

Table 26.24: Vowel changes in verbs in the Sebastia dialect

	Sebastia	cf. SWA	
1SG ?	gn-i-m	զնիմ	
2SG ?	gn-i-s	զնիս	
3SG ?	gn-i-∅	զնի	
1SG 'I am not'	tʃ ^h -i-m	չիմ	tʃ ^h -e-m չեմ
2SG 'you are not'	tʃ ^h -i-s	չիս	tʃ ^h -e-s չես
3SG 'he is not'	tʃ ^h -i-∅	չի	tʃ ^h -e-∅ չԵ

Original page number 228.

26.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: Written by Mr. Karapet Gabikian (պր. Կ. Գաբրիկեան). I have rendered it to the scientific orthography.

26.5.1 Գ'րվածը չավորվիր

Ժամանագին թաքավորին մեզը թերդի գելլէ: Գ'նալն իրեն ելման գ'եղ մը գելլէ յեղ'եվը: Գ'եղը բ'ոնէ դ'արվեր մինչեվ ազը գերթա օր երգու մարթ թուղթ մը գ'րեն՝ ջ'ուրը ցըեն գօր:

- Ի՞շ գընեց գօր – դեյի հարցուտ գը նէ՝
- Ի՞շ բի ընենք, սա ինչին ախչիզը աս ինչին դոյին գ'րինք գօր. անինչին ախչիզը նախնչին դոյին – գըսեն գը:
- Իմ ախչի՞զ օրու գ'րեց բիդի – հարցուտ գը թաքավեօրը նէ՝
- Զու ախչիդ ալ անիշ դեղը չօբան մը զա, անեօր դոյին գ'րեցանք – գըսեն:
- Վայ, ի՞նչ ըստ ըլլա. յէս թաքավեօր մ'ըլլամ դէ, ախչիզ չօբնի մը դոյին գ'րեց. ախշարը յախշրդի գ'ա նէ ըլլալիք բ'ան չէ ադի. – գըսե, հերսոդի, շիդագ գերթա չօբանը գ'դնէ, դունը միսաֆիր գըլլա գը: Նայի գը օր մանչը օրեօսքը մըշը՛ր մըշը՛ր քնանս գօր: Գըսէ չիներ՝ չօբնին մերեն շինէ, դ'իմօքը (ծարութեամբը) օսքի գիշառէ, մանչը գ'նէ գը: Գառնէ ծ'օր մը դանի, «դէ», ախչիզ չօբնին դոյին թոյ գ'րեն նեյիմ» գըսէ, մեշըն խանչաբը հանէ, մանչուն սիրդը գը խօթէ, հօն գըտ, զասնի գերթա գը: Մանչը մանավ գ'ինսա գը:

Աղեղվանք չօրսի մը սիրիսէն ազ մը յամմէն օր զաղվի, գ'ուգ'ա մանչը ծըծցընէ ■ զաշթա եղէր: Ածը բառավի մըն է եղէր բառավը յամմէն յիրինգուն նայի գը օր ածուն ծծերը բարբած է. բուդ մը գաթ օր ըսէս չիգա: Անբաջջառ չօբանը աս ածը գթէ գոր գըսէ, գերթա հերդ ծեզգըվի գը:

Չօբանը յերթում-բաղառ գըլլա, «Ճան արուն-թարախ ըլլա, թա՛ օր ածդ գթէմ գոր նե» գըսէ. բառավը չավդընար:

Զեզգվէօվ թօն ըլլան, հեր մը նային գը օր, ածը սիրիսէն զաղվէր, գ'լոխն առէր գերթա գօր: Ածուն յեղէվէ հեղթիշուր...

Original page number 229.

... գերթան. նեյին գը օր աղվէօր, բ'շգ'առ դղա մը՝ ածը վրան ծուեր ծծցնէ գոր: Խենչէրն ալ մանչուն սիրդն է. հանեն գը օր, բարաբին եգէր, մանչուն հեշ բ'ան մըն ա չէ եղէր: Չարմանը կը մնան:

Չօբանը՝ «բ'արի աշջօվի դէսսա՞՞ր հիմա օր ածդյէն չէմ գթէր գոր եղէր, յերթում ■ բաղառ գըլլայի գոր, չէին ավդընար գօր» գըսէ:

Բառավը՝ «Յես քեզ մեղա. մեղթը մրխէի գոր, գըսէ, նայէ դէս կսսու բ'անը օր՝ ածս գ'ուգ'ա դէ մեխսումը ծըծցնէ գը եղէր. ի՛շ գ'իդնամ. գ'իդէմ թէ գթէս գոր. օրո՞ւ միք (միտք) գ'ուգ'ա. Ասվազ բահէր դէ, գ'ալագէր չէ եղէր» գըսէ:

Աս հեղուչօրանը ինչն բառավը բաշլիսն գրյիրառու հեր հաշագրովի (հակաճառուի) ■ ան թէ մանչը ընծի, ան թէ՝ ընծի. Ենգ յեղը բառավը խօսքը գընէ. «Անդրդէր աղէն է ածս ծծցնէ գոր եղէր, ընծի գըլյին» գըսէ, մանչը գառնէ, դուն գը բ'երէ, դղա գընէ գը: Ասունն ալ Բուլղուխ (թղք. գտանք) ո՞նէ գը: Մանչը մեզնա, ուռուօլէօն ■ (կայտառ) գըյիշ մը գըլլա:

Բառավը դէղանը (անկողինը) գը ցըէ, թաքավէօրը բառգի գը. առդըվանց գըլլա, թաքավէօրը գարթնանա, մանչուն թուկիք մը գուլա, «շիդագ թաքավօրին դունախը դար, գըսէ, քեզ յանդէր եկյա գըննէ»:

Մանչը թուկիքը գառնէ, իրէր օր, իրէք քիշէր գերթա, ...

Original page number 230.

... յօնախին յեռչէվ հասնի գը: «Հէլէ քիշ մը հօնքութիւնս առնեմ» գըսէ, բադդագը ■ նսի գը: <TeX մալ նայիս՝ քումը դանի, ընանա գը:

Թաքավօրին ախչիգը յօդան նսդէր՝ թէրգէֆ նաշխէ գոր եղէր. նսեազ դէղը խէլքը բարս գընէ (յանկած այսակէն մտածե), փէնչիրէն գէլէ, դ'արվար նեյ գը օր, ի՛շ գը նեյին, աղվէօր աղվէօր դղա մը ընանա գօր. քեզի մեզ սառնէ գրյած գըյիշ. մանչուն զարնըվի գը. «Անբաջջառ յէս աս դղան զառնեմ» գըսէ. դառնէ նայի գը օր թուկիքը մանչուն ծօցուն դ'ուս է ընգէր. դառնէ նայի գը օր հօրը գ'իրն է. բ'անա զարթա գը օր՝ հարը գ'րէր է թէ՝ «Աս դղան եգածին բես ջելլադ ընէր»:

Մանչը գարդմաս, նայի գը օր գ'իսլուն վերեվ ախչիյ մը գայսեր է ըմմա՛, քեզի մեգ հրդշդաք մը, օխոր բ'երդ՝ արեգ՝ ագ աղվեօր: Մանչուն խելքը գ'իսլէն թոի գը. ախչիգը գըսէ գը քի «Սի՛ գէնար, ծօցուդ թուկաթը հօրս վեզիրին դար»:

Մանչը թուկաթը գառնէ՛ վեզիրին դասի գը. վեզիրը նեյի գը օր թաքավորին գ'իրն է, բարնէ շայդին դ'նէ, բ'անա գը գարեա օր՝ «Աս դղան էգածին բէս ախչիգանս» հետ նիբյահ ընէք» գ'ուր է:

Վեզիրը թեզ մը հաշնիքը գը բ'ոնէ. թէլլալ գանչէլ գուրա. քառսուն օր հաշնիք, քառսուն օր բ'աղնիք գընէն, մանչն ու ախչիգը բսագէն: Անեօնք գը հասնին իրենց մուրադին, դ'ուք ալ հասնիք ծ'եր մուրադին:

Օր յէնք, թաքավեօր իաբար գը դրգէ քի գ'ուգ'ամ գօր. դուն-դունօրթով դ'էմ գերթամ. թաքավեօր հանունէն նայի գը օր եգոյնէրուն մէշ մէգը գա, շանշցածը չէ. գը հասնին, վեզիրին հարցընէ գը քի, «Ադ չէ ըմմա, ա՞ս ծվ է» գըսէ մանչուն համար: Վեզիրը թուկաթը հանէ՛ թաքավորին ծ'անքը գուրա. «Թաքավէ՛՛, աբրազ գէնաս, փէսադ է, գըսէ. ասանգ ասանգ գ'ուր էիր թէ էգածին բէս ախչիգանս հետ գարքէք. մէնք ալ հրամանդ դէղը դարանք»:

Թաքավեօր հասգնա գը օր ան դղան է. ճեղ մը մյօրուքք...

Original page number 231.

... ծ'անքը գառնէ, գ'լօհս գը փարոյէ, ծ'ան չի հանէր. – ի՞նչ ընէ, եղածը եղէր է. «Իրավօր, գըսէ, գ'ովածը չավորվիր եղէր»:

յէրգընուցք երգու խնձօր յընգավ, մէգը ըսոյին, մէյն ալ լսոյին:

26.5.2 Փէսա Ղազար

Գնզանը մէգը Ղազար անունօվ դղա մու թէսա մը ունի եղէր: Աս գնիգը յամմէն օր ժամ գերթա, «Ա՛սվազ, դ'ուն Ղազարիս օղօրմիհ» ըսէլէն՝ սրդին ծէծ գուլա գաղօթէ եղէր: Դղան մէրախը մնա գը քի ըջաք աս մարս օր Ղազարին համար գաղօթէ գօր. առդզվանց մը գանուխ քըզ մարն յանաչ գէլլէ ժամ գերթա, սէղանին յէղէվ բաբբըդի գը (կը պահվտի): Նէյիս մարը գ'ուգ'ա, «Ա՛սված, դ'ուն Ղազարիս օղօրմիհ» ըսէլէն՝ գուլա գաղօթէ նէ, դղան սէղանին յէղէվէն գամացէն մը՝ «օր Ղազարիգ օղօրմիմ» գըսէ: Գնիգը գ'դէ քի Ասվազ ծ'անը լսէց: «Փէսսա՛ Ղազարիս փէսսա՛ Ղազարիս» գըսէ: Դղան հասգնա գը օր փէսա Ղազարին համար գաղօթէ գօր եղէր, սէղանին յէղէվէն գէլլէ, աղվեօր մը մարը ծէծ գը:

27 Evdokia

27.1 Background, literature, and subdialects

Original page number 232.

The dialect of Evdokia is spoken primarily in the city of Evdokia or Tokat. It is spread until Amasia, Merzifon, , Samsun, and Sinop, and their surrounding villages. For the last three cities, their Armenian populations are still recent migrant settlements, so they cannot naturally have their own proper dialect. But because the majority of the migrant settlements came from Evdokia, thus we consider them as part of this dialect.

The Evdokia dialect is studied by Գաղանճեան (1899) (Hovhannes Kazandjian; HD: SEA: */hovhannes gazantʃjan/*, SWA: */kʰazandʒjan/*) in a sufficiently extensive work. Besides this, he has an article on the study of this dialect, in Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 317. There are manuscripts with the Evdokia dialect in Kazandjian's work, page 5-8, 95, and so on. For the subdialects, there is only a text that is written in the Merzifon subdialect (Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 427) and some information on the Ordu subdialect (ibid., page 73).

Near Evdokia, there is the village of Kirkoros, which speaks its own separate subdialect.

HD: Martirosyan (2019: 192,196) reports dispute on whether Merzifon/Amasia and Ordu are separate dialects.

27.2 Phonology

27.2.1 Segment inventory

The sound system of the Evdokia dialect has in total 31 sounds: vowels in Table 27.1 and consonants in Table 27.2.¹

¹HD: It seems Adjarian accidentally omitted the vowel /u/ <ու>.

Table 27.1: Vowels of the Evdokia dialect

/i/ <ի>	/ue/ <նւէ>
/e/ <է>	/ə/ <ը>
	/o/ <օ>
	/a/ <ա>

Table 27.2: Consonants of the Evdokia dialect

Stops	Labial		Coronal		Dorsal/Back	
	/b/	/p ^h /	/d/	/t ^h /	/g/	/k ^h /
	<բ>	<փ>	<դ>	<թ>	<գ>	<կ>
Affricates			/dʒ/	/tʂ ^h /	/dʒ/	/tʂ ^h /
			<Ճ>	<շ>	<Ճ>	<շ>
Fricatives	/f/	/v/	/s/	/z/	/ʃ/	/ʒ/
	<ֆ>	<վ>	<ս>	<զ>	<շ>	<հ>
Sonorants	/m/	/n/	/ɾ/	/r/	/l/	/j/
	<մ>	<ն>	<ռ>	<ր>	<լ>	<յ>

27.2.2 Sound changes

For the sound changes, the following are notable.

27.2.2.1 Monophthong vowel changes

27.2.2.1.1 Classical Armenian /e/ <է> The Classical sound /e/ <է> becomes /je/ <յէ> at the beginning of monosyllabic words, while it becomes /e/ <է> everywhere else (Table 27.3a). But see words in Table 27.3b because they are monosyllabic.

Table 27.3: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je, e/ <յէ, է> in the Evdokia dialect

		Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
a.	'I'	es	յէս	յէս
	'two'	erku	յէրկու	յէրկու
	'to cook'	ep ^h el	յէփէլ	յէփէլ
	'to rise'	elanel	յէլանէլ	յէլանէլ
b.	'when'	erb	յէրբ	յէրբ
	'rise! (IMP.2SG)'	el	յէլ	յէլ

27.2.2.1.2 Classical Armenian /o/ <n> The Classical sound /o/ <n>, in both word-initial and word-medial positions, often...

Original page number 233.

... gets pronounced as a diphthong /ue/ <nL> (Table 27.4).

Table 27.4: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /ue/ <nL> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
‘onion’	soχ սոխ	sueχ սուէխ	soχ սոխ
‘horse-radish’	bołk բողկ	pʰuekg փուէկգ	boχk բողկ
‘horse-radish’	bołk բողկ	hueđ հուէդ	boχk բողկ
‘orphan’	orb որբ	vuerp ^h վուէրփ	vorp ^h որբ
‘male’	ordz ործ	uersts ^h ուէրտս	vorts ^h ործ
‘lentil’	ospən ոսպն	vuesb ուէսբ	vosp ոսպ
‘to try’	gortsel գործել	guerđzel գուէրծել	gortsel գործել

27.2.2.2 Diphthongal vowel changes

27.2.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <ωj> The Classical diphthong /ai/ <ωj> becomes /a/ <ω> (Table 27.5).

Table 27.5: Change from Classical Armenian /ai/ <ωj> to /a/ <ω> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
proximal ‘this’	ajs այս	as աս	ajs այս
‘other’	ał այլ	al ալ	ał այլ

27.2.2.2.2 Classical Armenian /oi/ <nj> The Classical diphthong /oi/ <nj> becomes /u/ <nL> (Table 27.6).

Table 27.6: Change from Classical Armenian /oi/ <nj> to /u/ <nL> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
‘light’	lois լոյս	lus լուս	lujs լոյս

27.2.2.2.3 Classical Armenian /iu/ <χL> The Classical diphthong /iu/ <χL> becomes /u/ <nL> (Table 27.7).

Table 27.7: Change from Classical Armenian /iu/ <χL> to /u/ <nL> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
‘snow’	ձիսն ձիլս	ձսն ձնլս	ձյսն ձյնլս

27.2.2.3 Consonant changes

27.2.2.3.1 Laryngeal changes The consonant changes are very big. Like the dialects of Trabzon, Istanbul, Smyrna, and Crimea, the dialect of Evdokia has changed the three degrees of consonants from Old Armenian into two; the voiceless unaspirates are lost, only the voiced and the voiceless aspirates are preserved. There are no voiced aspirates. Based on this, the Armenian voiced and voiceless unaspirated sounds have equally changed into voiced, while the voiceless aspirates remain the same.

27.2.2.3.2 Consonant deletion around sonorants Dentals that are before the Classical sound /r/ <ρ> are lost, while the following /r/ <ρ> becomes /r/ <n> (Table 27.8).

Table 27.8: Loss of dentals before Classical Armenian /r/ <ρ> and subsequent trilling in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
‘to divide’	կէտրէլ կտրտէլ	գէրէլ գրոտէլ	կէտրէլ կտրտէլ
‘to break’	կոտօրէլ կոտորտէլ	գօրէլ գօնտէլ	կոտօրէլ, կոտրէլ կոտորտէլ, կոտրտէլ

If there is a /n/ <ն> before the dentals, then it is also lost (Table 27.9).

Table 27.9: Loss of nasal /n/ before Classical Armenian dental plus /r/ <ρ> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
‘comb’	սանտէր սանսոր	սար սառ	սանէր սանսոր

In accordance with the latter, the Armenian word-final sequence /n/r/ <նր>, which became /ndr/ <նդր> via the addition of a dental, is simply /r/ <n> in the Evdokia dialect (Table 27.10).

Table 27.10: Cluster reduction of nasal-dental-rhotic to a trill in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
‘heavy’	tsanər ծանը	ðzər ծան	tsanər ծանը
‘small’	manər մանը	mar mur մառ մուռ	manər մանը
‘small (reduplicated)’			manər̩ մանը մուռը

27.3 Morphology

The grammar of the Evdokia dialect does not have innovations, and it is entirely in agreement with the Istanbul dialect and with the literary Western language. There are only a few rare differences.

27.3.1 Verb inflection or conjugation

27.3.1.1 Theme vowel changes

In the 1SG and 1PL of verbs, the rime /e/ <t> becomes /i/ <h>, while the other persons do not change it.

HD: To clarify, he's talking about theme vowels in verbs, before agreement suffixes. He provides examples from the indicative present. In SWA, the indicative present is formed by adding the indicative prefix /g(ə)-/ before the finite verb. For E-Class verbs like 'to like', the theme vowel /e/ stays constant in the indicative present. In Evdokia, the theme vowel /e/ is replaced by /i/ in the 1SG and 1PL, before nasal suffixes.

Table 27.11: Theme vowel changes in the indicative present <Ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Evdokia dialect

	Evdokia		cf. SWA	
1SG	gə sir-i-m	զը սիրիմ	gə sir-e-m	կը սիրեմ
2SG	gə sir-e-s	զը սիրես	gə sir-e-s	կը սիրես
3SG	gə sir-e-∅	զը սիրէ	gə sir-e-∅	կը սիրէ
1PL	gə sir-i-nk ^h	զը սիրինք	gə sir-e-ŋk ^h	կը սիրենք
2PL	gə sir-e-k ^h	զը սիրեք	gə sir-e-k ^h	կը սիրեք
3PL	gə sir-e-n	զը սիրեն	gə sir-e-n	կը սիրեն
IND	√-TH-AGR		IND √-TH-AGR	

27.3.1.2 Progressive marker /gor/ <կոր>

The Evdokia dialect has a progressive present and imperfective, which are formed with (HD: *the cognate of*) the formative <կոր> (HD: SWA: /gor/), as in the Sebastia

and Istanbul dialects (1).

HD: To clarify, in SWA, the progressive marker /gor/ <կոր> is added after the indicative present or indicative past imperfective to give them a progressive meaning.

(1) a. *Evdokia*

- i. g-ud-i-m, g-ud-i-m gor
IND-eat-TH-1SG, IND-eat-TH-1SG PROG
'I eat; I am eating.'
գուղիմ, գուղիմ գօր
- ii. gə ber-ej-i-∅, gə ber-ej-i-∅ gor
IND bring-TH-PST-1SG, IND bring-TH-PST-1SG PROG
'I would bring; I was bringing.'
գը բերէի, գը բերէի գօր

b. cf. *SWA*

- i. g-ud-e-m, g-ud-e-m gor
IND-eat-TH-1SG, IND-eat-TH-1SG PROG
'I eat; I am eating.'
կ'ուսեմ, կ'ուսեմ կոր
- ii. gə p^her-ej-i-∅, gə p^her-ej-i-∅ gor
IND bring-TH-PST-1SG, IND bring-TH-PST-1SG PROG
'I would bring; I was bringing.'
կը բերէի, կը բերէի կոր

It is thought that the aforementioned formative <կոր> (*HD: SWA: /gor/*) originates from the synonymous Turkish form <yor>...

Original page number 234.

Compare <getiri-yor-əm> 'I am bringing' (*HD: Modern Turkish spelling <getiri-yor-um>*), <getiri-yor-ədəm> 'I was bringing' (*HD: Modern Turkish spelling <getiri-yor-dum>*).

HD: Note that although Adjarian treats this progressive marker as borrowed from Turkish, it might also have a language-internal or native source (Donabédian 2001).

In Amasia and Merzifon, instead of /gor/, the formative /ga/ <զա> is used (2).

(2) Amasia and Merzifon (*Evdokia*)

- a. gə-e-m gə
write-TH-1SG PROG
'I am writing.'
զրէմ զա

- b. g-ert^h-a-m ga
 IND-go-TH-1SG PROG
 'I am going.'
 գԵՐԹԱՄ զա

27.3.1.3 Future marking with /bidi/ <բիդի>

The future is formed with the form /bidi/ <բիդի>, which becomes /bid/ <բիդ> when next to a vowel. In the latter condition, the Ordu subdialect uses the simple form /b/ <բ> (3).

HD: To clarify, in SWA, the future is formed by adding the proclitic /bidi/ <պիսի> before the finite present-form of the verb.

- (3) a. Ordu (Evdokia)
 b-ert^h-a-m
 FUT-go-TH-1SG
 'I will go.'
 բԵՐԹԱՄ
- b. cf. SWA
 bidi jert^h-a-m
 FUT go-TH-1SG
 'I will go.'
 պիՍԻ ԵՐԹԱՄ

27.3.1.4 Interrogative marking with /mə/ <մը>

HD: In written or formal SWA, there is no special morphology used for interrogatives or question. The only difference between a declarative statement (4a) vs. an interrogative yes-no question (4b) is the use of a final-rise in the question. But colloquial or spoken SWA borrowed the Turkish interrogative particle <mi> as /mə/ and can optionally add it to a yes-no question (4c).

- (4) SWA (formal and informal)
- a. an namag-ner un-i-∅ ↘
 he letter-PL have-TH-3SG
 'He has letters.'
 ԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՈՒՍԻ:

- b. an namag-ner un-í-∅ ↗
 he letter-PL have-TH-3SG
 'Does he have letters?'
 Ան նամակներ ունի՞:
- c. an namag-ner un-í-∅ mə↗
 he letter-PL have-TH-3SG Q
 'Does he have letters?'
 Ան նամակներ ունի՞ մը:

HD: As Adjarian explains, Evdokia follows colloquial SWA in having a question particle.

Interrogative verbs takes the formative /mə/ <մը>, which is borrowed from the Turkish form /mi, mə/ <մի, մը> (5).

- (5) a. Evdokia
- i. gu-d-á-s mə
 IND-give-TH-2SG Q
 'Will/do you give it?'
 գուդա՞ս մը
 - ii. g-ar-n-é-∅ mə
 IND-take-VX-TH-3SG Q
 'Will/does he take?'
 գառնե՞ մը
- b. cf. Turkish
- i. ver-ir mi-sin
 give-AOR Q-2SG
 'Will/do you give it?'
HD: Adjarian provides an Ottoman version: /verir mi sin/ <վերի՞ն մի սիլս>
 - ii. al-ir mi
 take-AOR Q
 'Will/does he take?'
HD: Adjarian provides an Ottoman version: /alær mə/ <ալե՞ր մը>

In this same condition, the Istanbul dialect uses /mi/ <մի>.

- (6) Istanbul

- a. gu-d-á-s mi
 IND-give-TH-2SG Q
 'Will/do you give it?'
 գուդա՞ս մի
- b. g-ar-n-é-∅ mi
 IND-take-vx-TH-3SG Q
 'Will/does he take?'
 գառնե՞ մի

27.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

27.4.1 Evdokia

Adjarian's source: This story was communicated to me by a resident of Evdokia, Mr. Hovhannes Kazandjian (պր. Յովհ. Գաղանճեանի), an ardent follower of Armenian dialectology, in his one extensive letter (October 8, 1897, Evdokia). The orthography is with scientific accuracy.

Վախթին-ժամանագին Երիգ-զնիգ մը գան եղեր, ութ-դասը դարվան ախչիգ մը, Երգու-իրեր դարվան ալ մանչ մը ունին եղեր: Ասոււնը շադ ախքադ, օրէ բանօդ, օրէ ուտօդ մարթիգ են եղեր: Երիգը դուրսը ըսողդուրթին գանէ, գնիզն ալ դունը դեզգեհ գը գուերծէ եղեր. ասանգօվ Երիգ-զնիգ վասդրդաձօվսին անշահ նեղ-նըվազ, ցամաք-հաց, գըծու-սոււնիս աբրուսդ մը գը շարէն եղեր:

Իրինգվանը մեզը Երիգը բանէն Ելլեօվ դուն քալու աղենը գը նեյի քի չարսուն աղվուրիգ նախշունիգ հավ մը գը ծախէն գօր:

Մարթը հավուն աղվուրգութանը գը հավասի, մըդքէն գըսէ քի՝ յէս աս իրինգուն դուն հաց չէմ դանիր. թէք աս իրինգուն անօթի գը գէնանք, իլլէ սի հավը գառնիմ: Ասանգ ըսելօվ ան օրվան առած օրչէքը գուդա, հավը գառնէ, դուն գը դանի, օդային ըռաֆիզը գը դընէ, գէր գը թափէ Եռչէվը: Նաշխունիգ հավը գըդ-գըդ գըդ-գըդ անելօվ գէրը գուդէ, ըռաֆին վրա գը բըդըդի: Գնիզգ գըսէ քի «Զա՛, աս հավը ինչո՞ւ առիր».- «Եշթէ բան մըն Եր արի. աղլորգութանը հավասեցա դէ առի», գըսէ Երիգը: Ի՞չ է նէ՝ ան իրինգունը Եռչի օրվան հացի Եվելցուք գըդըդուրներու: Եօյին գանցունեն, անզի Վերչը դդաքը հավը գը սիրէն, անզի ալ գը...

Original page number 235.

... բառքին գը քսանան: Մէ մըն ալ քիշերը գարթնան քի օդան լուսավորվէր է. աս ի՞նչ էջեյիր լուս Ե՝ ըսէլօվ՝ գէլլէն գը նեյին քի հավը հավգիթ մըն է աձեր, անդար շերմագ, անդար փառլախ հավգիթ մը քի ՚Ելմասի բէս փառ-փառ գը վարի, օդան լուսավորէ գոր: Երիգ-գլիգ շադ գը զարմանան քի աս ի՞նչ թէվիլր հավգիթ է: Անգի վեր ամմեն օր հավը ադանգ մէ մէգ հավգիթ գաձե: Ավուրը մէզը մարթը գըսէ քի «Գնիգ, եգու սի հավգիթներէն քանի մը հադ չարշուն դանիսի» ու ծախիմ. բէջի քանի մը փարա բրուն»: Գնիգն ալ «դար ու ծախիմ» գըսէ: Երիգը գառնէ քանի մը հավգիթ, չարշուն դանելու ադէնը դույումչի մը գը դէսնէ, հեռույն գը զանչէ զինքը: Մարթը գէրթա դույումչուն քօվ. դույումչին գըսէ քի՝ «ադ հավգիթները ծախիմ՝ մը գոր»: - «Հա, ծախիմ գոր. քանի՞ փարա գուրդաս», գըսէ մարթը: Դույումչին հավգիթը ծէռքը գառնէ, գը նեյի քի խալիս Ելմաս է. մարթուն գըսէ քի՝ «հազար դուրուշի գուրդա՞ն մը»: Մարթը ի՞նչ քիդէ հավգիթէն Ելմաս ընսալը, գըսէ քի՝ «Ա՛խբար, ընձի գէջլէնմի՞շ մը զանէս գոր». - «Չէ՛, ի՞նչ գէջլէնմէ է. քիչ է նէ երգու հազար դամ»: - «Ա՛խբար, ի՞նչ գըսէս գոր, ընձի գէջլէնմի՞շ մը զանէս գոր»: «Ե՛, իրէք հազար դամ անանգ է նէ»:

Մարթը գը մղաձէ քի էջեր դույումչին իրա՞վ մը գըսէ գոր՝ շախա՞ մը. հէմէն գըսէ քի՝ «դո՞ւր փարան»: Դույումչին իրէք հազարը գը հանէ գուրդա, հավգիթը գառնէ: «Աս հավգիթէն դահա գա՞ մը» գըսէ: - Հաբա՛, գա: - «Անանգ է նէ՝ ի՞նչար ունիս նէ ընձի բէր. յէս հադը իրէք հազարագանի գառնիմ»:

Մարթը խնդումէն ծաղիկը բառելօվ (իմա ծաղիկը պատրիլ «չափազանց ուրախանալ») դուն գէրթա. «Գնիգ, մէնք եկյալինը գդանք»՝ ըսէլօվ գնգանն ալ բանը գիմացնէ. գնիգն ալ շադ գուրախանան: Ալ գը հասգընան քի հավերնին Ելմաս ածօն հավ է եղեր. ալ անգի վերը Երիգը ըռզըդութինը, գնիգն ալ դէզգէի գուերձիլը վար գը ցըէ. հավուն հավգիթները ծախւելօվ գուրդէն գը խմէն, զանք-գէնթանութին ժամանագ գանցունէն: Վախիթ վերը դօնախի բէս սիւսլիւ դուն մըն ալ շինէլ գուրդան, մէջը գը նսդին:

Չադգըվան օր մը քախքին վարթաբէդը փօքրավօրին հէտ մէգդէղ դուն-օրինենքի գուքա մարթուն դունը: Օրինելու ադէնսին փօքրավօրը ըռաֆին վրայի հավը գը դէսնէ, գը նեյի քի հավուն դանադին վրա գիր գա. գը զարթա քի սըվիսանգ գրված...

Original page number 236.

... Ե. «Աս հավուն ուեղքն ուդողը վազան (լաւ վազօղ) գըննա, սիրդն ուդողը իմասդուն գըննա, գլօվն ուդողը թաքավուէր գըննա»: Փօքրավօրը գը մղաձէ քի սի հավը ի՞նչբէ՞ն անիմ ու ծէռք ցըիմ: Մէր (թըր. մէգէր) մարթուն գնիգն ալ անթիէն փօքրավօրին գէնջութանը գէրնըվէր է (սիրահարուիլ). աչքով ունքով նիշաններ գանէ եղեր. փօքրավօրը բանը հասգնալով գամաց մը գնգանը քօվը գէրթա. գնիգը գամացուգ մը գըսէ քի «Վադը մէզի եգու». փօքրավօրն ալ գըսէ

թի «Եղեր (Եթե) դի (այդ) հավը գը մօրթես գեթես նե գութամ». «Փեք աղեգ, գը մօրթիմ, գեփիմ» գըսէ գնիգը: Երթեսի վանգուցը (առաւօտ) Երգանը Երթալէն Վերջը գնիգը գը բռնէ հավը գը մօրթե, թէնգիրէն գը դռնէն գեփէ: Մեմն ալ փօքրավորը գութա: Գնիգը դրաքը գիմն շամկելու համար՝ ախշիգանը գըսէ թի «սի ախբարըրը» ա՛ն դէ բըղոցուր»: Ախշիգն ալ ախբարը գըրգած օդայէն դուրս գէլլէ, դանը մէչ վեր վար դառնալու աղենը օջախին գլոխը գերթա. դղան օջխին վրայի թէնգիրէն դեսնելով գը նեղէ քուրը թի անգից բան դա ուրդ. ախշիգն ալ թէնգիրէն գը բանա, հավուն գլոխը ախբօրը գը գերցնէ, սիրդը ինեն ոււղքէրն ալ ինքը գուդէ. մէ մն ալ վրան իմասդութին քալով գը մդած թի «յես ինչո՞ւ սա հավեն գերա. հիմա մարդս գը հերսոնի, զիս գը ծէծէ». Ըսէլով մօրը վախուն՝ դղան գիրոր՝ դունեն դուրս գընզնի, վազելով գը փախչի: Ախշիգը հավուն սիրդը ինեն ոււղքը ուրդէլով հեմ իմասդուն Եղեր Եր, հեմ վազան: Գը վազէ գը վազէ, շադ շեղ վազելն Երթալէն Վերջը՝ լեռթը գը բարի (լեարդը պատոիլ «չախազանց յօվնիլ») գը մնա. գը նեյի թի մեյդան դեղ մը դալաբալըն մը գա, մէգ ձաք (ձագ՝ Եւդոկիոյ բարբառով կը նշանակէ «թռչուն») մը թոցնեն գօր. ի՞նչ է դեյի քօվերնին գերթա. մէ մըն ալ ձաքը գութա գըրդի ախբօրը գիխուն գը նսդի: Մարթիգը ասի չեղավ, ասի չեղավ ըսէլով ձաքը գը բըռնեն, նօրէն գը թոցնեն, նօրէն գութա դղուն գիխուն գը նսդի. «Նօրէն չեղավ, նօրէն չեղավ» ըսէլով նօրէն ձաքը գը թոցնեն, գինէ գութա դղուն գիխուն դումիշ գանէ: Մարթիգը գը նեյին թի ըննալիք չունի, «Եյ, թաքավուերնիս զահիր ասի է Եղեր» ըսէլով՝ դղան ախշիգանը հեղ գառնեն իրենց քաղաքը սերայք գը դանին, թաքավուեր գը նսդեցնեն: Մեր ադ քախքին թաքավուերը մեռած է Եղեր, ադ ձաքն ալ դէօվիեթ դուշի է Եղեր թի վօրու գլոխ նսդի նե՛ անի...»

Original page number 237.

... թաքավուեր ըննա- ադ քախքին Եղեթք աղանգ է Եղեր: Ադ բըղիղիգ դղան թաքավուերութին գայսա՞ մը աներ. ըմմա քուրը իմասդութինօվը ախբօրը դեղը թաքավուերութինը գանէ, անդար աղեգ գանէ գի վախիթ անցնելով աս ախշգան իմասդութինը ամմեն թարափ շան գութա, մէնձ անուն գը հանէ:

Քանը հիմա հօրը մօրը:

Հարը ան իրինգունը դունը գութա թի հավը չի գա. «Գնիգ, հավը վո՞ւր Ե», գըսէ նե, «ի՞նչ գինսամ» գըսէ գնիգը». մէ մն ալ մարդը գը նայի թի դղաքն ալ չի գան. «Քա դղաքը վո՞ւր Են», գըսէ նե՝ գնիգը անօր ալ «չիմ գիդեր» գըսէ: Մարթը իւեվի բես սօխգները գընզնի դղա փնդուելու, հավ փնդուելու, ըմմա նե՛ դղա գը գըղմէ, նե՛ հավ: Մարթը շադ մերաք գանէ, թիշէր ցօրեգ օ՛ֆ փի՛ւֆ անելով մդածէ գէնալն իբէն՝ մէ մն ալ գիմանա թի հեռու քաղաք մը իմասդուն ախշիգ մը գա Եղեր, թաքավուերի քուր, ամմեն բան գիդէ Եղեր, ի՞նչ հարցընեն նե շուղաքը գուդա Եղեր: Մարթը քանի մը հավգիթ ծօցը դնելով՝ գէլլէ ադ ախշիգը փնդուելու գերթա. գըսէ թի «Երթամ ադ ախշիգանը սի հավգիթները հեղիյէ դամ, ցավըն

բաղմիմ, բերի ընձի շար մը գը ցըցընէ»: Ասանգ մղաձեօվ շաղ շամկա երթալին վէրը ադ քաղաքը գը հասնի, սէրայը գէրթա: Ախշիգը ախբօրը հետ նսդած դէղը գը հասգընա քի հարը գուքա գօր, ախբօրը խաբար գուդա: Եմիր գանէն, նէրս գուքա: հարէրնին խօրաթձընէլն վէրչը՝ «Մէնք թու փնտրած զավգընէրու Էնք» ըսելօվ գէրթան վիդը գը բօլլպին: հարն ալ խնդումէն լալ գը բաշլը: Են վէրը իրարու հերսէթ առնէլն յեղքը՝ հօրէրնուն գըսէն քի «Գնա դուն, դնով դէջօվ աս քաղաքը մէր քովն եգու, ֆես (հնու) գէնսանը»: Մարթն ալ գէրթա, որուն դէլ գը ծախէ գը ծախվօրի, գընգանը հետ գէլլ դոցը քով գուքա: Ան վախթը ախշիգը մօրը գըսէ քի «Մա՛րիգ, հավը ինչ եղավ, մէզի բիդ՝ ըսես». անի ալ գըսէ քի «Ինչ գիլսամ, գօրավ»: Ան աղէնը ախշիգը հօրո եռչէվը մէզիգ մէզիգ գը բաղմէ մօրը արուրքը («արարք»), հավը մօրթէլը, փօրավօրին քալը, հավուն գլօխը, սիրու, ուշտքէրը ուղէնին, վախէրնուն դնէն փախչէնին, մինչի թաքավուէր ընսալին:

Մարը ասոււնք լսածին բես զաս-զարուդ գընսա գընգնի գը մերսի. դոդք հարէրնին մէնձ բաղիվսէրօվ գը բահէն, օրէրնին երչանիգ գանցընէն:

Original page number 238.

27.4.2 Merzifon subdialect

Adjarian's source: See Բիլրակն [Byurakan] 1900, page 427.

Իրիգունը դրի մաղ մը հավիթ՝ վանգուց չգար հիշ մեդ հաղիգ (աստղեր):

Ինքը սէվ, երէսը ջէրմագ (սուլճ):

Եվէլ բարին աչք չի հանիր:

Եշը չգէրած խօղը ուղէ նէ՝ փօրը գը ցավի:

Ցօրէզին ծութ գը ծամէ՝ քիշէրը ծէթ գը վառէ:

Երէսին զէօրէ սիլլ գը զարնէն:

Զանրը նսդիր օր լոր զաս:

28 Smyrna

28.1 Background

Original page number 239.

Beyond the region of Evdokia, Sebastia, and Cilicia, towards the west, the Armenian population is Turkish-speaking, as we know. But two large settlements form an exception in the general area of Asia Minor, and they speak separate Armenian dialects. These are Smyrna and Nicomedia.

The dialect of Smyrna is spoken not only in Smyrna, which is the largest and most famous center of the area, but also in a few of its surrounding cities, which are Manisa, Kasaba, Menemen, Bayındır, Kırkağaç, and also a few other villages.

The dialect of Smyrna is still not at all studied. There is only a short manuscript on this dialect (Պուես 1899: 300). We use this text as a sample.

From this text, it seems that the Smyrna dialect is extremely similar to the Istanbul dialect, and especially the Evdokia dialect; we find differences in some points.

28.2 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

– Քա եավրում Կիւիցա, իւսոն՞՞ն իս:
– Կիրեդ բարի, Համաս դատըն. իայես նե հազկեկ կը խօսամ. մեկամ օրվան
անձրեւը չերչիֆնեներուն արալըհըն ներս վազեր օտին քանափեն պիւս պիւթիւն
թրշեր եր. չարշին ըլած էի մախսուս զատկին հեմար ալաճա գնելու, տուն դառնալըն
իւսապերսիզ քանափեն վիրեւն են եկայ թիշ մը հանգելու. ինչ...

Original page number 240.

... հայիս, Նեմլախը գեհիրի պէս թախ օսկրներս անցեր է, երկու օրէ վեր հալ չունիմ, երեկ երկու հեռ պայլմիշ եղայ. եավրում, այս ինչ ծանտր բան է. չօճողները օրթան մնացեր, հայող չունին:

– Քա ատ ինչ լախըրտը, վա՛յ գլխուս, աղջիկո՞ւ Հոհիփսիմեն ո՞ւր Է.անոր ինելքը հիմա պիւթիւն է, թօդ չօճողները ան հայի. դուս հիշ տիւշիւմշիշ մըլլար, քեզի պաշխա իլաճ չկայ. րահաթ տեղդ նստէ, զէնճեֆիլի քեօքը դայնաթմըշ ընել տուր աղկէկ մը իսմէ, ատոր գուվէթը պինդ պաշվա բան է տիւշիւմշիշ մըլլար, քեֆսըզընդո՛կանցնի. հիմա հզմիր աղկէկ է. կըսեն. կելենք տէ մենք ալ մէկ աղկէ՛կ փարլադ զատիկ մը կընենք:

29 Nicomedia

29.1 Background, subdialects, and literature

Original page number 241.

This heavily Armenian-populated region, which still unbreakably keeps the Armenian language at the northwest of Asia Minor, has two primary cities: Nicomedia (Turkish İzmit) and Adapazar. Around them, there are many large Armenian villages, of which we mention Yalova, Aslanbeg, Bardızağ (Ottoman: Bahçecik), Pazarköy, Geyve, Ortaköy, Sölöz, Benli, Iznik (old Nicaea), and so on. With these diverse vernaculars, there are some manuscripts that are published in Բիւրակն [Byurakn]; these are:

- Geyve: 1900, page 563, 579, 598, 618
- Bardızağ: 1898, page 396, 471
- Ovacık: 1898, page 473, 540
- Adapazar: 1898, page 597, 887; 1900, page 676
- Benli: 1898, page 120

It is accurate to say these dialects display many differences among themselves, but it appears that we should unite them into one group, and then divide into some subdialects. Based on the manuscripts that we have at hand, their unsatisfactory condition and their scientific inexactness do not allow us to do this division, nor to decide on the borders of these subdialects.

For the subdialects in this region, the Aslanbeg subdialect has the most genuine and characteristic phenomena. And it is because of this that in Paris, I conducted a study on this subdialect, by working with a young person from Aslanbeg, Mr. Aleksan Nalbandian (պր. Ալեքսան Նալբանդեան). My study was published in Բազմավեպ [Bazmavep], and then published in a separate...

Original page number 242.

... volume in Venice (Աճառեան 1898). Besides this, I also studied the sounds of the aforementioned young person, by using the recording machines of phonetic machines (ծայսախոսական մեքենավով) of Abbé Rousselot (Jean-Pierre

Rousselot, Armenian: Արքա Ռուսո), and the results were published in [Adjarian \(1899\)](#).

HD: [Martirosyan \(2019: 199\)](#) reports dispute on whether Aslanbeg is a separate dialect.

29.2 Phonology

29.2.1 Segment inventory

The sound system of the Aslanbeg subdialect has the following sounds: vowels (Table 29.1) and consonants (Table 29.2).

Table 29.1: Vowels of the Aslanbeg subdialect of the Nicomedia dialect

/i/ <ի>	/y/ <իւ>
/e/ <է>	/e/ <է>
/æ/ <ա>	/œ/ <էօ> /ə/ <ը> /o/ <օ>

Table 29.2: Consonants of the Aslanbeg subdialect of the Nicomedia dialect

Stops	Labial		Coronal		Dorsal/Back	
	/b/	/p ^h /	/d/	/t ^h /	/g/	/k ^h /
	<բ>	<փ>	<դ>	<թ>	<զ>	<փ>
Affricates			/dʒ/	/tʃ ^h /	/dʒ/	/tʃ ^h /
			<ծ>	<շ>	<զ>	<չ>
Fricatives	/f/	/v/	/s/	/z/	/ʃ/	/ʒ/
	<ֆ>	<վ>	<ս>	<զ>	<չ>	<հ>
Sonorants	/m/	/n/	/r/	/ɾ/	/l/	/j/
	<մ>	<ն>	<ր>	<ռ>	<լ>	/լ/
						<լ’>

Among these, the sound /ã/ <ա> represents a nasalized /a/ <ա> sound. The /e/ <է> represents a very open /e/ <է> sound. The sounds /œ, y/ <էօ, իւ> have their usual closedness when before stress, but they are pronounced as very open when stressed, like /œə, yə/ <էօա, իւս>.

29.2.2 Sound changes

For the sound changes, the following are notable.

29.2.2.1 Vowel changes

29.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ա> The Classical sound /a/ <ա> became /ã/ <աւ> without a definitive rule. It becomes /ã/ <աւ> next to nasal. When there is a sound /u, o/ <ու, օ> after the nasal, the /a/ <ա> becomes /e/ <է> (Table 29.3).

Table 29.3: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /e/ <է> in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA
‘sweet’	anoʃ անոյշ	enʃ էնիշ	anujʃ (dated) անոյշ
‘name’	anun անոնս	enyn էնին	anun անոնս
‘hungry’	naqʰi, նազի, anaqʰi անազի	enætʰi էնէթի	anotʰi անօթի
‘durable’	amur ամուր	emyr էմիր	amur ամուր

When there is a sound /r/ <ր> after the nasal, the /a/ <ա> becomes /o/ <օ> (Table 29.4).

Table 29.4: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /o/ <օ> in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA
‘small’	manər մանր	morjə մօրյը	manər մանր
‘heavy’	tsanər ծանր	dzorjə ծօրյը	tsanər ծանր
‘comb’	santər, *sanər սանտր, *սանր	sorjə սօրյը	sanər սանր

When there are two consonants after the nasal, the /a/ <ա> becomes /œ/ <էօ>, while the nasal is lost (Table 29.4).

Table 29.5: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /œ/ <էօ> in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA
‘to recognize’	tʃanatʰel ճանաչել	gœʃnal գեշնալ	tʃanatʰel ճանաչել
‘rain’	andzreux անձրես	œrzæv էօրզավ	andzrev անձրես
‘thick’	tʰandzər թանձր	tʰœrzə թէօրզը	tʰandzər թանձր

29.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <է> The Classical sound /e/ <է> becomes /e/ <է> at the beginning of words, while it is /ɛ/ <է՛> in other places.

29.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <ո> The sound /o/ is usually /oe/ <էօ>, but it becomes /a/ <ա> next to nasals (Table 29.6). *HD: Note that Adjarian actually writes <օ> which is CA /au/; but his example is about CA /o/ <ո>; it seems he made a typo.*

Table 29.6: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /a/ <ա> in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA
‘buffalo’	gomēʃ զնսէ՛շ	gameʃ զնսէ՛շ	gomeʃ զնսէ՛շ

29.2.2.1.4 Other vowel changes In others, we see the following changes:

- CA /u/ <ու> → /y/ <իւ>
- CA /oɪ/ <ոյ> → /y/ <իւ>
- CA /iu/ <իւ> → /y/ <իւ>
- CA /aɪ/ <այ> → /a/ <ա> (under stress)
- CA /aɪ/ <այ> → /e/ <է> (without stress)

For example, see Table 29.7.

Table 29.7: Miscellaneous vowel changes from Classical Armenian to the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA
‘father’	haɪr հայր	har հար	hajr հայր
‘to burn’	aɪrel այրել	erel էրել	ajrel այրել

29.2.2.2 Consonant changes: cluster reduction

The consonant sound changes are very interesting. Speaking in general, the sequence plosive+consonant is unacceptable in the Aslanbeg subdialect. When such a sequence occurs in a word, whether originally, or in connected speech when a plosive-final word precedes a consonant-initial word.¹ In this...

¹*HD: Adjarian includes a set of words and phrases from SEA/SWA as examples for words with clusters. I don't include them in the translation because I don't think they're useful for a non-Armenian reader, and including them into the prose seems confusing. For those Armenian readers who are interested, Adjarian lists the following words as having word-internal clusters: նոր, ծեռ, մարդ, կոճկել, մեծնալ, կանգնիլ, ծնկվըներ. He lists the following simple phrases that have a*

Original page number 243.

... situation, the first member of the sequence (the plosive) undergoes the following changes.

29.2.2.2.1 Lenition of /g/ <q> to a glide /j/ <j> The sound /g/ <q> becomes the semivowel /j/ <j> (1).

- (1) a. myj mə (Nicomedia)
 mug mə (SWA)
 mouse INDF
 ‘a mouse’
 միկ մը, մուկ մը
 b. hij dasə (Nicomedia)
 hiŋk^h dasə (SWA)
 five ten
HD: I'm unsure of the translation, perhaps 'fifteen'.
 հիյ դասը, հինգ-տասը

29.2.2.2.2 Deletion of other stops The sounds /k^h, b, p^h, d, t^h/ <p, p, ɸ, n, ɾ> are deleted; but in its place we find a sudden cessation of breathing and constriction of the throat, which we present with the symbol *. This form change is very interesting, and from a general phonetic perspective, it shows the path that consonants take before they are completely lost (Table 2).

HD: Without recordings, it's difficult to know exactly what Adjarian interpreted as this cessation. It could be a glottal stop, or the impression of an unreleased stop. I thus cannot give it a believable IPA symbol.

- (2) a. ſa* mart^h (Nicomedia)
 ſad mart^h (SWA)
 many person
 ‘many people’
 շա* մարթ, շատ մարդ
 b. p^ha* g-á-∅ (Nicomedia)
 p^hajd g-á-∅ (SWA)
 wood exist-TH-3SG
 ‘Is there wood?’
 փա* գա~, փայտ կա~

cluster across a word-boundary: hwg տուր, դուք գացեք, մենք քեզի ըսինք, կրակ վառէ, where the sequences <hg, րգ, րը, կկ> appear.

- c. $\text{œ}^*\text{k}^h\text{-ə}$ (Nicomedia)
 votk-ə (SWA)
 foot-DEF
 'the foot'
 էօ*քը, ոսքը

29.2.2.2.3 Deaffrication of affricates The Classical affricates (շշական) /tʃ, dʒ, tʃʰ, ts, dʒ, tsʰ/ < δ, զ, ծ, ծ, ց, զ> lose their dental plosive part and become the simpler sounds /ʒ, ʃ, z, s/ < ժ, շ, զ, ս>.

- (3) a. məz martʰ (Nicomedia)
 medʒ martʰ (SWA)
 big person
 'big man/person'
 մըզ մարդ, մեծ մարդ
- b. vəs dəqa (Nicomedia)
 vətsʰ dəqa (SWA)
 six boy
 'six boys'
 վէս դդա, վեց տղայ
- c. daʒg-ə-n-a-l (Nicomedia)
 dadʒg-a-n-a-l (SWA)
 Turk-LV-INCH-TH-INF
 'to become a Turk'
 դաժգընալ, տաճկանալ

29.2.2.2.4 Deletion of nasals And also for these three conditions, if there is a nasal sound before the plosive sound, then it is lost (Table 29.8).

Table 29.8: Deletion of nasals in cluster reduction in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA or SWA
'to fall'	ankanil	անկանիլ	ənknəl ընկնել SEA
'thick'	tʰandzər	թանձր	tʰandzər թանձր SEA
'high'	bardzər	բարձր	bartsə բարսը SEA
'fly (bug)'	tʃantʃ	ճանճ	dʒantʃ ճանճ SWA
'a fly'			
'to pass'	antsʰanel	անցանել	əsnəl անցնել SWA

29.2.2.2.5 Voicing assimilation in deaffrication In itself, it is understandable that for the third condition, if the affricates are lost next to plosives of a disagreeing degree, then the affricate takes the degree of the plosive: the voiceless becomes voiced, and the voiced become voiceless. *HD: Note that in Adjarian's examples, the affricate is voiced in SWA, but it would not have been voiced in the original CA form.*

- (4) a. *garʃ kʰitʰ* (Nicomedia)
gardʒ kʰitʰ (SWA)
 short nose
 'a short nose'
 գարշ քիթ, կարճ քիթ
 b. *əs-as-s* e (Nicomedia)
əs-ədʒ-əs e (SWA)
 say-RPTCP-POSS.1SG AUX
 'it is what I said'
 ըսասս է, ըսածս է

29.3 Morphology

29.3.1 Verb inflection or conjugation

The grammatical forms are like Istanbul. But in verbal conjugation, the Classical ending /e/ <է> becomes /i/ <ի> next to nasals. Like the Evdokia dialect, the imperfective and perfective changed the Old Armenian ending /-a-kʰ/ <ապ> (New Armenian /-i-nkʰ/ <իլպ>) to /-ã-nkʰ/ <ալպ>. The progressive is always made with formative /háje/ <հայե>. The following are the mentioned forms of the verb 'to like'.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

29.3.1.1 Indicative present and past imperfective

HD: For the indicative present, SWA combines the indicative prefix /g(ə)/ <կը> with a finite verb. This finite verb is the subjunctive form. For an E-Class verb like 'to like' /sir-e-l/, the theme vowel is a constant /e/, and the 3SG marker is covert. In Nicomedia, the theme vowel varies between /i/ <փ> and /e/ <է> (Table 29.9).

Table 29.9: Indicative present <սերկայ> of the verb 'to like' in the Nicomedia dialect

	Nicomedia		cf. SWA	
1SG	gə sir-i-m	զը սիրիմ	gə sir-e-m	կը սիրեմ
2SG	gə sir-է-s	զը սիրէս	gə sir-e-s	կը սիրես
3SG	gə sir-է-∅	զը սիրէ՝	gə sir-e-∅	կը սիրէ
1PL	gə sir-i-nk ^h	զը սիրինք	gə sir-e-նկ ^h	կը սիրենք
2PL	gə sir-է-կ ^h	զը սիրէք	gə sir-e-կ ^h	կը սիրեք
3PL	gə sir-i-n	զը սիրին	gə sir-e-n	կը սիրեն
IND	√-TH-AGR		IND	√-TH-AGR

HD: For the indicative past imperfective, SWA combines the indicative prefix with a finite verb (the past imperfective). This finite form includes the past suffix /-i/ after the theme vowel, such as the past 1PL sequence /-i-nk^h/ (Table 29.10). This past suffix is however covert in the 3SG, along with a covert agreement suffix. This is in contrast to CA where the past 1PL was the sequence of morphs /-a-k^h/ where /a/ was likely a past marker. Nicomedia is more conservative and uses the past suffix /-a/ for the past 1PL. Note how the theme vowel varies in form.

Table 29.10: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb 'to like' in the Nicomedia dialect

	Nicomedia		cf. SWA	
1SG	gə sir-e-i-∅	զը սիրէի	gə sir-ej-i-∅	կը սիրէի
2SG	gə sir-e-i-r	զը սիրէիր	gə sir-ej-i-r	կը սիրէիր
3SG	gə sir-է-∅-ր	զը սիրէ՝ ր	gə sir-e-∅-ր	կը սիրէր
1PL	gə sir-e-ա-nk ^h	զը սիրեանք	gə sir-ej-i-նկ ^h	կը սիրենք
2PL	gə sir-e-i-k ^h	զը սիրէք	gə sir-ej-i-կ ^h	կը սիրէք
3PL	gə sir-e-i-n	զը սիրէին	gə sir-ej-i-n	կը սիրէին
IND	√-TH-PST-AGR		IND	√-TH-PST-AGR

29.3.1.2 Progressive marking

HD: In SWA, the indiciative present and the indicative past imperfective are rendered progressive by simply adding the progressive enclitic /gor/. In Nicomedia, the progressive marker is instead /háje/ <հայէ> (Table 29.11).

Table 29.11: Progressive <շարունական ներկայ> of the present and past imperfective of the verb 'to like' in the Nicomedia dialect

	Progressive present <շարունական ներկայ>		cf. SWA
Nicomedia			
1SG	gə sir-i-m háje	գը սիրիմ հայէ	gə sir-é-m gor
2SG	gə sir-է-s háje	գը սիրէս հայէ	գը sir-է-s gor
3SG	gə sir-է-∅ háje	գը սիրէ հայէ	գը sir-է-∅ gor
1PL	gə sir-i-nkʰ háje	գը սիրինք հայէ	գը sir-է-նքʰ gor
2PL	gə sir-է-kʰ háje	գը սիրէք հայէ	գը sir-է-kʰ gor
3PL	gə sir-i-n háje	գը սիրին հայէ	գը sir-է-n gor
IND	✓-TH-AGR PROG		IND ✓-TH-AGR PROG
Nicomedia	Progressive past imperfective <շարունական անկատար>		cf. SWA
1SG	gə sir-e-i-∅ háje	գը սիրէի հայէ	gə sir-ej-ի-∅ gor
2SG	gə sir-e-i-r háje	գը սիրէիր հայէ	գը sir-ej-ի-ր gor
3SG	gə sir-է-∅-r háje	գը սիրէ ր հայէ	գը sir-է-∅-ր gor
1PL	gə sir-e-ã-nkʰ háje	գը սիրէնք հայէ	գը sir-ej-ի-նքʰ gor
2PL	gə sir-e-i-kʰ háje	գը սիրէիք հայէ	գը sir-ej-ի-քʰ gor
3PL	gə sir-e-i-n háje	գը սիրէին հայէ	գը sir-ej-ի-n gor
IND	✓-TH-PST-AGR PROG		IND ✓-TH-PST-AGR PROG

29.3.1.3 Past perfective or aorist

HD: The past perfective (Table 29.12) is also called the aorist. In SWA for /sir-e-l/ 'to like', the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-tsʰ-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Nicomedia dialect behaves essentially the same with two major differences: the theme vowel can vary, and the past suffix is /a/ <ա> for the 1PL.

Table 29.12: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Nicomedia dialect

	Nicomedia		cf. SWA	
1SG	sir-e- \widehat{ts}^h -i-∅	սիրեցի	sir-e- \widehat{ts}^h -i-∅	սիրեցի
2SG	sir-e- \widehat{ts}^h -i-r	սիրեցիր	sir-e- \widehat{ts}^h -i-r	սիրեցիր
3SG	sir-e- \widehat{ts}^h -∅-∅	սիրեց	sir-e- \widehat{ts}^h -∅-∅	սիրեց
1PL	sir-e- \widehat{ts}^h -ã-nk ^h	սիրեցանկ	sir-e- \widehat{ts}^h -i-ŋk ^h	սիրեցինկ
2PL	sir-e- \widehat{ts}^h -i-k ^h	սիրեցիք	sir-e- \widehat{ts}^h -i-k ^h	սիրեցիք
3PL	sir-e- \widehat{ts}^h -i-n	սիրեցին	sir-e- \widehat{ts}^h -i-n	սիրեցին
	✓-TH-AOR-PST-AGR		✓-TH-AOR-PST-AGR	

Original page number 244.

29.3.1.4 Other tenses

The other tenses are formed in accordance to these.

HD: Adjarian does not discuss the followinhs forms at all, but his brief examples suggest the following differences between Nicomedia and SWA.

HD: The future and past future are formed the same across Nicomedia and SWA (5). In SWA, these forms are created by adding the future proclitic /bidi/ before the finite verb forms that are used for the indicative present and indicative past imperfective.

- (5) a. Future
- bidi sir-i-m (Nicomedia)
 bidi sir-e-m (SWA)
 FUT like-TH-1SG
 ‘I will like.’
 բիդի սիրիմ, ախտի սիրեմ
- b. Past future
- bidi sir-e-i-∅ (Nicomedia)
 bidi sir-ej-i-∅ (SWA)
 FUT like-TH-PST-1SG
 ‘I was going to like.’
 բիդի սիրեի, ախտի սիրեի

HD: The imperative 2SG does not have an overt 2SG suffix in either dialect (6).

- (6) Imperative 2SG
- sir-e-∅ (Nicomedia)
 sir-e-∅ (SWA)
 like-TH-IMP.2SG
 'Like!'
 սիրէ, սիրէ

HD: The subjunctive present and past in formal SWA are just the finite verb, while spoken informal SWA allows adding a subjunctive enclitic /ne/ after this form. Nicomedia has a subjunctive enclitic /nə/ (7).

- (7) a. Subjunctive present 1SG
- sir-i-m nə (Nicomedia)
 sir-e-m (ne) (SWA)
 like-TH-1SG SBJV
 '(If) I like'
 սիրիմ նը, սիրեմ (նէ)
- b. Subjunctive past 1SG
- sir-e-i-∅ nə (Nicomedia)
 sir-ej-i-∅ (ne) (SWA)
 like-TH-PST-1SG SBJV
 '(If) I liked'
 սիրէի նը, սիրէի (նէ)

29.4 Miscellaneous

29.4.1 Subdialectal variation on the progressive

In the city of Nicomedia, the progressive is formed with the formative /jor/ <jor>, which is an exact borrowing from Turkish <yor>.

29.4.2 Prosody

In the area of Nicomedia, conversations generally have a very long stress. The end of every word or speech is lengthened with the singing melody, like for the people of Shamakhi (8).

- (8) Nicomedia?

- a. bidi ert^h-a:-s
FUT go-TH-2SG
'You will go.'
բհդի երթա՞ւ
- b. anun-d int^h e:
name-POSS.2SG what AUX
'What is your name?'
անունդ ի՞նչ է՞'

HD: I suspect that Adjarian's transcriptions are however not in his orthographic system, but are instead written as SWA words. For example, for the word 'your name', the spelling is <անունդ> which would be interpreted as [anund] in Adjarian's notation, but the SWA pronunciation is [anunət^h].

29.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

29.5.1 Aslanbag subdialect

Adjarian's source: [Աճառեան \(1898: 35\)](#)

- Փար իրգիւն, Խաշդիւր ախբար:
- Խեր ըլ՛ա:
- Օվադեմ բաբային թլիսիւն եգածը իմացա՞ր, Եքիին մալահաթը:
- Իրավ եօր երեգ իրգիւն աղայ լաֆ մը գար հըմը, ըոհի* մը չիյդիմ:
- Եքին թօոր եգէ՞ր Ե՝ դը ջիւլէ՞ր դը անընսգիս գեօդքոդէ՞ր ի ին:
- Զիւ ըբը ի՞շ գայնէ՞ր Ե ք, ցիյէ՞ր դը քաշեցէք դը հզը իսնը. աս փայնի ընէ՞ օղը Լազէ՞ր դը ըլ՛ալիւ ին. առչի եօրն ա Վարթան ամշիւն եքին ըրէ՞ր ի ին: Թիւն քընը Գարըբեդին իլէն Մինանիսին գանչէ՝, ես ա Երգիւ հա* բեգիրչի շարիմ:

Original page number 245.

Մանիւզը գիա Գարըբեդին դիւնը.

- Փարի լիւսս, Բա՛յառ, Գարըբեդը վէ՞րն Ե:
- Խեր ըլ՛ա, Խաշդիւր ախբար, Վէրն Ե:
- Թեոր չիւֆդան առնէ՝ դը քա:

Բայձառը վեր գիա:

– Մար*, գըսԵ՝, Ելի չիւֆուն առ դը վար քնը:

Գարըբեղը գը ցա*գԵ՝, չիւֆուն ամիւզը գը զարնԵ՝, գենԵ ի՞շ դա ըջըբ, գըսԵ՝, վար գիշնա:

– Փարի լիւս, Մանիւգ ախբար:

– Աս*ձիւ փարին, քընի՞ սահաթեն վար գիշնաս. մնչիգը դայֆան ին. ԼազԵ՝ դիւն բինի իհնը:

– Շա* զիյանիւթին ըրԵ՞ր ին:

– Ախբար, հավեօզնԵ որ իւդենին հա՞նէ զարար չիւնի ըսինք, գեօցԵ ոն անընգիւ* դեօդոյԵ՞ր ին:

– Անանգ Ե՝ նը քընի մը հադ ա ցի առնելիւ Ե:

29.5.2 Bardizağ

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 396.

Ելանք զացանք Գալիխա,

Գալիխան ծով մը կար,

Ծովուն մեջ ծառ մը կար,

Ծառին վրա բուն մը կար,

Բընին մեջ հավկիթ մը կար,

Հաւկթին մեջ ծագ մը կար,

Ան ծագը անդանակ մորթեցին,

Անկրակ եփեցին,

Ով կերաւ զարմացաւ,

Ով չկերաւ ճաթեցավ:

Աչք ընողուն աչքը ճաթի:

Աղեկ չօճուխին օրնեն (օրրանեն) կառնին,

Աղեկ կրիյճին (կտրիճին) փերչըմեն կառնին,

Աղեկ եզան լիծեն կառնին,

Աղեկ գոմշուն կոտոշեն կառնին.

Աչք ընողուն աչքը ճաթի:

Original page number 246.

Երսուն երկու ծի ու ջորի,

Եկան անցան յիսուս պաղչան,

Կարմիր կովը մորթեցին,

Վեւ կերաւ զարմացաւ,

Վեւ չկերաւ ճաթեցավ:

29.5.3 Ovacık

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan] 1898, page 475.

Հարիկ չուներ, մարիկ ուներ,
Չըխտըկուք (զոյգ) քըրվըտանք ուներ:
Նէ հարիկ ունիմ, նէ մարիկ,
Ունիմ միայն մէ աղբարիկ:
Մարիկ չունիմ, աղբար չունիմ,
Մէկ հատիկ քուրիկ մ'ունիմ:
Մօրկանս սիրելին էի,
Հօրկանս գանձապահն էի:
Մօրկանս մէկ հատն էի,
Եղբօրս սրտաշն էի.
Որ շարած մարգրիտ էինք,
Շարքուկ շարքուկ քակովեցանք:
Մենք ջուխթ մի կեօվերճին էինք,
Որքս սար ելանք, որքս ծոր:
Որ ծալած դումաշիկ էինք,
Ծալուկ ծալուկ քակովեցանք,
Չեն արժան տեղվասքներ ինկանք:
Մեր քուրզ հարսնիք է բռներ,
Աղբօրզ մոմ մզ չէ դրկեր.
Դրկեր է տեղը հասեր:
Այս աշխարհօս առին տարին,
Աղջիկ տղին հացն էր հարամ:

29.5.4 Adapazar

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan] 1900, page 676.

Աղբար աղբարուկ եանք,
Խմելու պաղ ջուր եանք.

Original page number 247.

Ըստամաօլէն հեքիմ բերեք, հալիկս ցըցուցեք,
Իմ հալիկս հալիկ չէ, բարձիկս դարձուցեք:
Ես որ մեռնիմ, մայրի՛կ, փոսս խորունկ փորեցեք:
Իմ քաշած չաշուրանքներս վրաս գրեցեք:
Խարիպութան բանք եաման դիժար է,
Աշխարհս լուս արեւ՝ մեզի տուման է:

Մի՛ լար, մայրիկ, մի՛ լար, աչվիդ կաւրի,
Մերտիվէնէն վար իշնամ նէ սդտիկդ կը մարի:
Իմ սէրս քու սէրդ դատասան մնաց,
Շատ մուլազներ ունեանք՝ կիսկատար մնաց:
Մե՛րթար օղուկ, մե՛րթար, մինակ կը մնանք,
Կերթաս ալ չես ի գար՝ կարօտ կը մնան:
Փէշերդ սօրտեցին, գօտիդ խօթեցիր,
Քու դարիառուկ հայրիկդ ու մայրիկդ որի՞ ձգեցիր:
Մի՛ լար, մայրիկ, մի՛ լար, ես կենէ կուգամ,
Ասկէ տասնը հինգ օրէն երազդ կուգամ:
Օ՛ղուկ, երազուկ կարօտ չառնուիր,
Երկիրմով ալ մուրազ չառնուիր:
Մի, լար, մայրիկ, մի՛ լար դու ինձի համար,
Ինչո՞ւ մեզ աշխարհը բերիր, մեռնելու համար:
Մերտիվէնէն վար իշնամ նէ՝ ետեւէն նայէ.
Դուռնէն դուրս ելլեմ նէ ըմուտդ կըրեւ:

29.5.5 Benli

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan], 1898, page 120.

Արտերդ փուսեր է փուսը,
Վերուսաղում ելավ լուսը.
Հռուսիսիմա Մարյամ կուսը
Օրնէ ըս մեր թոգովէօրը:
Զահանանին անցան տասը
Բաժնեցին խօվերդն (հաղորդ) ու մասը.
Երկինքն կախվեր է փուլքը,
Ի՞նչ ընեմ աշխըռքիս միլքը.
Ըղսդագէն վարեց ծովը,
Տասվերկու աշակերտ քովը,

Original page number 248.

Օրնէ թոգովէօրն ու թագուիին,
Օրնէ անմէնքս ալ միասին:
Ծովին մէչի կարմիր ատան,
Աստված փրկէ չարն ու խատան:
Երգինկավու Սավուդ տատան
Օրնէ ըս մեր հեօրսն ու փեսան:

Օրնէ թոգովէօր, օրնէ սաղտուճ,
Օրնէ ամսեքս ալ միարան:
Ան վէօէ էր օր ընկավ հեօրը,
Վրան լցին քարն ու փետոր:
Լուսաւորիչ Գիրգեօր հեօրը
Օրնէ ըս մեր թոգովէօրը:

30 Istanbul

30.1 Background

Original page number 249.

The Istanbul dialect is spoken in the city of Constantinople, and in the villages that lie between the two shores of the Bosphorus and the Golden Horn. Just as Tbilisi is the center of Eastern literature, so is Istanbul the center of Western literature; the Istanbul dialect has served as a basis for the formation of the Western literary language. Keeping in mind this large role, it is surprising that the Istanbul dialect has still not been studied in detail. However, there are innumerable writings where the Istanbul dialect has been written down, with small or large relevance or authenticity.¹ When the Civil language of Armenian (Civil Armenian, աշխարհաբան) was first established, the newspapers and books that were published, whether in Istanbul, Venice, or Smyrna, were written in the colloquial language of the plebeian class (ռամիկ դաս) of Istanbul. Armenian writers bit by bit cleaned it up with Classical Armenian, and they created the new literary language.

30.2 Phonology

30.2.1 Segment inventory

30.2.1.1 Vowels

The sound system of the Istanbul dialect has the following 8 vowels (Table 30.1).

Table 30.1: Vowels of the Istanbul dialect

/i/ <ի>	/y/ <իւ>		/u/ <ու>
/e/ <է>	/œ/ <էօ>	/ə/ <ը>	/o/ <օ>
			/a/ <ա>

¹HD: The original phrase is <զիշ կամ շան հարազասութեամբ>; I'm not completely sure what this phrase means though because it seems to be some idiomatic use.

The sound /æ/ <աւ>, which is found in many other dialects, does not exist here.

Similarly, the differences between the sounds /iɛ, e/ <է, է> and /yօ, o/ <ն, օ> are missing here.

The sound /v/ <իւ> is founded in Turkish loanwords. The literary language of Istanbul uses it in place of the Old Armenian /iւ/ <իւ> diphthong, next to a consonant. For example, the words in Table 30.2 are pronounced with /v/ in the Istanbul literary dialect, while the plebeian (ռասիկ) dialect uses /džun/ ‘snow’ <ձնլւ>.

Table 30.2: Emergence of /v/ <իւ> in the literary Istanbul dialect

	Classical Armenian	> literary Istanbul	cf. SEA
‘snow’	ձնյան ձիւն	tsʰyn գիւն	ձյուն ձյուն
‘column’	սյան սիւն	syn սիւն	sjun սյուն

In contrast, the sound /œ/ <էօ> is absent from the literary language, while in the popular language it exists and it is used instead of the sounds /e, o/ <է, օ>, if there is a sound /o/ <օ> and /e/ <է> before or after them (Table 30.3).

Table 30.3: Emergence of /œ/ <էօ> in the Istanbul dialect

	Classical Armenian	> Istanbul	cf. SEA
‘wheat’	tsʰorean գորեան	tsʰoeren գորէան	tsʰoren գորեն
‘daytime’	tsʰerek, գերէկ,	tsʰoereg գորէէգ	tsʰerek գերէկ
	tsʰorek գորէէկ		
‘cherub’	kʰerovbē քերովբէ	kʰoerovbē քորովբէ	kʰerovbe քերովբէ
‘seraph’	serovbē սերովբէ	soerovbē սօրովբէ	serovbe սերովբէ

Original page number 250.

There are no diphthongs in the Istanbul dialect.

30.2.1.2 Consonants

The consonants have two degrees: voiced and voiceless aspirated. However it must be noted that the voiced consonants of Istanbul are like voiced sounds of German, and for example a French listener would perceive them as voiceless unaspirated. When the sound is given emphasis², then the voicing can increase

² HD: The original phrase is <ուղովի ճայսին սաստկութիւն տալ>; my translation is my best guess on how to interpret the original.

and approach the degree of French voiced sounds. This is such that there many times when the same person pronounces the same word, sometimes as voiceless unaspirated, and sometimes as very voiced. For details and a study of the pronunciation of these sounds in the glottis, see my work ([Adjarian 1899](#)).

30.2.2 Sound changes

The sound changes in the Istanbul dialect are not big. Although the Istanbul dialect is very far from the borders of the Armenian country, but it is much more faithful to Old Armenian, than many of the dialects in the Armenian country.

30.2.2.1 Monophthong vowel changes

The vowels have generally preserved the old pronunciations:

- CA /ɑ/ <ω> → /ɑ/ <ω>
- CA /e, ē/ <է, է> → /e/ <է> (in every situation)
- CA /ə/ <ը> → /ə/ <ը>
- CA /i/ <ի> → /i/ <ի>
- CA /o, օ/ <ն, օ (աւ)> → /o/ <օ> (in every situation)
- CA /u/ <նւ> → /u/ <նւ>

30.2.2.2 Diphthongal vowel changes

The diphthongs became simple vowels:

- CA /ai/ <այ> → /a/ <ա>
- CA /ɛa/ <էա> → /e/ <է>
- CA /iu/ <իւ> → /u/ <նւ>
- CA /oɪ/ <օյ> → /u/ <նւ>

For example in Table 30.4.

Table 30.4: Reduction of Classical Armenian diphthongs in the Istanbul dialect

	Classical Armenian	> Istanbul	cf. SEA
‘father’	haɪ̯ɾ	haɾ	hajɾ
‘black’	seɑ̯ʊ	sev	sev
‘snow’	ðzi̯ʊn	ðzun	ðzjun
‘light’	lo̯ɪ̯s	lus	lujs
‘sister’	kʰo̯ɪ̯ɾ	kʰur	kʰujɾ

Next to vowels or alone, these become a vowel + consonant (Table 30.5).

Table 30.5: Splitting of Classical Armenian diphthongs to vowel + glide sequences in the Istanbul dialect

	Classical Armenian	> Istanbul	cf. SEA
‘Armenian-GEN’	haj-o ⁱ հայոյ	haj-u հայու	haj-i հայի
‘to look at’	najil նայիլ	najil նայիլ	najel նայել
‘sick’	hiwand հիվանդ	hivand հիվանդ	hivand հիվանդ

HD: Note that Adjarian seems to treat an intervocalic glide in Classical Armenian as part of a diphthong: /haj-oⁱ/ instead of /haj-oi/ <հայոյ>. But, I’m very skeptical of such a treatment for Classical Armenian, simply because such an analysis creates unclear syllable boundaries. See discussion in §1.3.2.3.

30.2.2.3 Consonant changes

30.2.2.3.1 Laryngeal changes For the consonants, the voiced stay voiced, but they became voiceless aspirates after the sound /r/ <ր>. The voiceless unaspirates became voiced everywhere. The voiceless aspirates stay the same.

30.2.2.3.2 Word-initial uvular fricatives The word-initial sound /ʁ/ <ր> is not known in the Istanbul dialect; and whenever this sound occurs at the beginning of the word, it becomes /χ/ <չ>. Even the name of the letter /ʁ/ <ր> has changed (Table 30.6).³

Table 30.6: Absence of word-initial Classical Armenian /ʁ/ <ր> in the Istanbul dialect

	Classical Armenian	> Istanbul	cf. SEA or SWA
‘to send’	սլարկել ուղարկել	χրկել խրկել	սլարկել, ուղարկել, SWA
‘to guide’	սլեւերել ուղեւորել	χավրել խավորել	սլեւորել ուղեւորել SEA
‘Luke’	լակաս	շուկաս	սլուկաս SEA
‘Lazaros’	լազարոս	շուզարոս	սլուզարոս SEA
‘name of letter <ր>’	լատ	խադ	սլատ SEA

³HD: For the word ‘to guide’, Adjarian includes a reconstructed intermediate form *χավրել/ *<ղարկել>.

30.3 Morphology

30.3.1 Noun inflection or declension

In case declension, a strong simplification has been introduced. There are only four cases: nominative-accusative, genitive-dative, ablative, and instrumental. The plural is formed with the formatives */-er/ <էր>* or */-ner/ <նէր>*. The following is the general picture of declension (Table 30.7).

Original page number 251.

Table 30.7: Case declension for the word ‘bread’ in the Istanbul dialect

	Singular		Plural	
NOM-ACC	<i>hats^h</i>	<i>hwug</i>	<i>hats^h-er</i>	<i>hwug-էր</i>
GEN-DAT	<i>hats^h-i</i>	<i>hwug-ի</i>	<i>hats^h-er-u</i>	<i>hwug-էրու</i>
ABL	<i>hats^h-e</i>	<i>hwug-է</i>	<i>hats^h-er-e</i>	<i>hwug-էր-է</i>
INS	<i>hats^h-ov</i>	<i>hwug-օվ</i>	<i>hats^h-er-ov</i>	<i>hwug-էր-օվ</i>

Except for a few exceptions, which form their own declension classes (among these, a very notable class are the words with suffix */-utʰin/ <-ութիւն>*, from CA */-utʰiün/ <ութիւն>*), all the remaining words follow this declension even the words in (Table 30.8) (HD: *that are irregular in SEA/SWA*), and words with a rime */i/ <ի>*.

Table 30.8: Regular declension for various words in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SEA	
‘dog’			<i>fun</i>	<i>շուն</i>
‘dog (GEN)’	<i>fun-i</i>	<i>շունի</i>	<i>fan</i>	<i>շան</i>
‘house’			<i>tun</i>	<i>տուն</i>
‘house (GEN)’	<i>dun-i</i>	<i>դունի</i>	<i>tan</i>	<i>տան</i>
‘house (ABL)’	<i>tun-e</i>	<i>տունէ</i>	<i>tən-its^h</i>	<i>տնից</i>
‘mouse’			<i>muk</i>	<i>մուկ</i>
‘mouse (GEN)’	<i>mug-i</i>	<i>մուգի</i>	<i>mək-an</i>	<i>մկան</i>
‘fish’			<i>dzuk</i>	<i>ձուկ</i>
‘fish (GEN)’	<i>dzug-i</i>	<i>ձուգի</i>	<i>dzək-an</i>	<i>ձկան</i>
‘fish (ABL)’	<i>dzug-e</i>	<i>ձուգէ</i>	<i>dzəkn-its^h</i>	<i>ձկնից</i>
‘wine’			<i>gini</i>	<i>գինի</i>
‘wine (GEN)’	<i>gini-i</i>	<i>գինիի</i>	<i>gin-u</i>	<i>գինու</i>
‘barley’			<i>gari</i>	<i>գարի</i>
‘barley (GEN)’	<i>gari-i</i>	<i>գարիի</i>	<i>gar-u</i>	<i>գարու</i>

30.3.2 Pronoun inflection or declension

The following is the general picture of the pronoun declension (Table 30.9).

Table 30.9: Declension paradigm for personal pronouns in the Istanbul dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	es tu	dun դուն	an ան	menk ^h մենք	duk ^h դուք	anonk ^h անօնք
GEN	im իմ	k ^h u քու	anor անօր	mer մեր	ձեր ձեր	anonts ^h անօնտս
DAT	əndz-i ընձի	k ^h ez-i քեզի	anor անօր	mez-i մեզի	ձեզ-i ձեզի	anonts ^h անօնտս
ACC	is, əndz-i իս, ընձի	k ^h ez-i քեզի	an ան	mez-i մեզի	ձեզ-i ձեզի	anonk ^h անօնք
ABL	iz-me իզմէ	k ^h ez-me քեզմէ	an-ge անգէ	mez-me մեզմէ	ձեզ-me ձեզմէ	anonts ^h -me անօնտսմէ
INS	iz-mov իզմօվ	k ^h ez-mov քեզմօվ	an-ov անօվ	mez-mov մեզմօվ	ձեզ-mov ձեզմօվ	anonts ^h -mov անօնտսմօվ

HD: Adjarian provides the following paradigm for demonstrative proximal pronoun 'this' (Table 30.10).

Table 30.10: Declension paradigm for the demonstrative proximal pronoun 'this' in the Istanbul dialect

	Singular 'this'		Plural 'these'	
NOM	sa	սա	s(a)vonk ^h	ս(ա)վօնք
GEN	səvor	սըվօր	s(a)vonts ^h	ս(ա)վօնց
DAT	səvor	սըվօր	s(a)vonts ^h	ս(ա)վօնց
ACC	səviga	սըվիգա	s(a)vontk ^h	ս(ա)վօնք
ABL	sə(v)-gə	սը(վ)գէ	s(a)vonts ^h -me	ս(ա)վօնցմէ
INS	səv-ov	սըվօվ	s(a)vonts ^h -mov	ս(ա)վօնցմօվ

There are also the forms in Table (30.11). These are all declined simply based on the pronoun 'this' /sa, as/ <սա, աս>.

Table 30.11: Sample of demonstrative nominative singular pronouns in the Istanbul dialect

Proximal 'this'		Medial 'that'		Distal 'that yonder'	
as	աս	ad	ադ		
		da	դա	na	նա
asiga	ասիգա	adiga	ադիգա	aniga	անիգա
asigag	ասիգագ	adigag	ադիգագ	anigag	անիգագ
saviga	սավիգա	daviga	դավիգա	naviga	նավիգա
savigag	սավիգագ	davigag	դավիգագ	navigag	նավիգագ
sviga	սվիգա	dviga	դվիգա	nviga	նվիգա
svigag	սվիգագ	dvigag	դվիգագ	nvigag	նվիգագ

30.3.3 Verb inflection or conjugation

For verb conjugation classes, what remains is only /-el, -il, -al/ <էլ, իլ, ալ>, and /-nel, -nil, -nal/ <նէլ, նիլ, նալ>. We place here the conjugation of the verb 'to like', as an example of the first conjugation class.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

Original page number 252.

30.3.3.1 Subjunctive present and past

HD: In SWA (Table 30.12), the subjunctive present is a finite verb form made up of the verb stem, plus a theme vowel, plus agreement suffixes. For a verb like 'to like', the theme vowel is a constant /-e-/. The Istanbul dialect uses an identical morphological strategy.

Table 30.12: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SWA	
1SG	sir-e-m	սիրեմ	sir-e-m	սիրեմ
2SG	sir-e-s	սիրես	sir-e-s	սիրես
3SG	sir-e-∅	սիրէ	sir-e-∅	սիրէ
1PL	sir-e-nk ^h	սիրենք	sir-e-ŋk ^h	սիրենք
2PL	sir-e-k ^h	սիրեք	sir-e-k ^h	սիրեք
3PL	sir-e-n	սիրեն	sir-e-n	սիրեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	

HD: In SWA, the subjunctive past (Table 30.13) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. The past suffix is absent in the 3SG. Istanbul again uses the same strategy.

Table 30.13: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SWA	
1SG	sir-e-i-∅	սիրէի	sir-ej-i-∅	սիրէի
2SG	sir-e-i-ր	սիրէիր	sir-ej-i-ր	սիրէիր
3SG	sir-e-∅-ր	սիրէր	sir-e-∅-ր	սիրէր
1PL	sir-e-i-nk ^h	սիրէինք	sir-ej-i-ŋk ^h	սիրէինք
2PL	sir-e-i-k ^h	սիրէիք	sir-ej-i-k ^h	սիրէիք
3PL	sir-e-i-n	սիրէին	sir-ej-i-n	սիրէին
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

30.3.3.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative, progressive, and future

HD: In Istanbul, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 30.14). The indicative present and past imperfective are built by adding the prefix /gə-/ before the subjunctive present and subjunctive past. The progressive is formed by adding the enclitic /gor/ after the indicative forms. The future and past future are formed also by adding the proclitic /bidi/ before the appropriate subjunctive form. SWA behaves exactly the same and I don’t provide its paradigm.

Table 30.14: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to like' in the Istanbul dialect

	Indicative present <Ներկայ>		Indicative past imperfective <անկատար>	
1SG	gə sir-e-m	գը սիրեմ	gə sir-e-i-∅	գը սիրեի
2SG	gə sir-e-s	գը սիրես	gə sir-e-i-r	գը սիրեիր
3SG	gə sir-e-∅	գը սիրե	gə sir-e-∅-r	գը սիրեր
1PL	gə sir-e-nk ^h	գը սիրենք	gə sir-e-i-nk ^h	գը սիրեինք
2PL	gə sir-e-k ^h	գը սիրեք	gə sir-e-i-k ^h	գը սիրեիք
3PL	gə sir-e-n	գը սիրեն	gə sir-e-i-n	գը սիրեին
	IND-√-TH-AGR		IND-√-TH-PST-AGR	
	Present progressive <շարունական ներկայ>		Past imperfective progressive <շարունական անկատար>	
1SG	gə sir-e-m gor	գը սիրեմ գօր	gə sir-e-i-∅ gor	գը սիրեի գօր
2SG	gə sir-e-s gor	գը սիրես գօր	gə sir-e-i-r gor	գը սիրեիր գօր
3SG	gə sir-e-∅ gor	գը սիրե գօր	gə sir-e-∅-r gor	գը սիրեր գօր
1PL	gə sir-e-nk ^h gor	գը սիրենք գօր	gə sir-e-i-nk ^h gor	գը սիրեինք գօր
2PL	gə sir-e-k ^h gor	գը սիրեք գօր	gə sir-e-i-k ^h gor	գը սիրեիք գօր
3PL	gə sir-e-n gor	գը սիրեն գօր	gə sir-e-i-n gor	գը սիրեին գօր
	IND-√-TH-AGR PROG		IND-√-TH-PST-AGR PROG	
	Future <ապառնի>		Past future <անցեալ ապառնի>	
1SG	bidi sir-e-m	բիդի սիրեմ	bidi sir-e-i-∅	բիդի սիրեի
2SG	bidi sir-e-s	բիդի սիրես	bidi sir-e-i-r	բիդի սիրեիր
3SG	bidi sir-e-∅	բիդի սիրե	bidi sir-e-∅-r	բիդի սիրեր
1PL	bidi sir-e-nk ^h	բիդի սիրենք	bidi sir-e-i-nk ^h	բիդի սիրեինք
2PL	bidi sir-e-k ^h	բիդի սիրեք	bidi sir-e-i-k ^h	բիդի սիրեիք
3PL	bidi sir-e-n	բիդի սիրեն	bidi sir-e-i-n	բիդի սիրեին
	FUT √-TH-AGR		FUT √-TH-PST-AGR	

30.3.3.3 Present perfect and past perfect

HD: In SWA, the present perfect (Table 30.15) and past perfect (Table 30.16) are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-adz/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). Istanbul uses a similar system. Adjarian only provides a participle with the suffix /-er/ <էր>. Adjarian doesn't state if this suffix has evidential meaning or not, but I suspect it does.

Table 30.15: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SWA	
1SG	sir-er e-m	սիրեր եմ	sir-er e-m	սիրեր եմ
2SG	sir-er e-s	սիրեր ես	sir-er e-s	սիրեր ես
3SG	sir-er e-∅	սիրեր է	sir-er e-∅	սիրեր է
1PL	sir-er e-nk ^h	սիրեր ենք	sir-er e-ŋk ^h	սիրեր ենք
2PL	sir-er e-k ^h	սիրեր եք	sir-er e-k ^h	սիրեր եք
3PL	sir-er e-n	սիրեր են	sir-er e-n	սիրեր են
	√-EPTCP AUX-AGR		√-EPTCP AUX-AGR	

Table 30.16: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SWA	
1SG	sir-er e-i-∅	սիրեր էի	sir-er ej-i-∅	սիրեր էի
2SG	sir-er e-i-r	սիրեր էիր	sir-er ej-i-r	սիրեր էիր
3SG	sir-er e-∅-r	սիրեր էր	sir-er e-∅-r	սիրեր էր
1PL	sir-er e-i-nk ^h	սիրեր էինք	sir-er ej-i-ŋk ^h	սիրեր էինք
2PL	sir-er e-i-k ^h	սիրեր էիք	sir-er ej-i-k ^h	սիրեր էիք
3PL	sir-er e-i-n	սիրեր էին	sir-er ej-i-n	սիրեր էին
	√-EPTCP AUX-PST-AGR		√-EPTCP AUX-PST-AGR	

30.3.3.4 Past perfective or aorist

HD: The past perfective (Table 30.17) is also called the aorist. In SWA for /sir-e-l/ ‘to like’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Istanbul dialect again behaves identically.

Table 30.17: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

Istanbul		cf. SWA		
1SG	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -i-∅	սիրեցի	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -i-∅	սիրեցի
2SG	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -i-r	սիրեցիր	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -i-r	սիրեցիր
3SG	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -∅-∅	սիրեց	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -∅-∅	սիրեց
1PL	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -i-nk ^h	սիրեցինք	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -i-ŋk ^h	սիրեցինք
2PL	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -i-k ^h	սիրեցիք	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -i-k ^h	սիրեցիք
3PL	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -i-n	սիրեցին	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -i-n	սիրեցին
√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR		

30.3.3.5 Imperative and prohibitive

HD: For the imperative 2SG, SWA adds a zero morph /-∅/ after the theme vowel /e/ for a verb like ‘to like’ (Table 30.18). For the 2PL, SWA adds the sequence /-e- $\widehat{ts^h}$ -ek^h/ after the root such that /-e- $\widehat{ts^h}$ / forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Istanbul again does the exact same strategy.

Table 30.18: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

Istanbul		cf. SWA		
2SG	sir-e-∅	սիրէ	sir-e-∅	սիրէ
2PL	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -ek ^h	սիրեցէք	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -ek ^h	սիրեցէք

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 30.19), SWA adds the prohibitive formative /mi/ before the verb. The prohibitive marker carries stress. The verb takes a suffix /-r/ in the 2SG, and /-k^h/ in the 2PL. In Istanbul, the prohibitive marker is either /mi/ or /mə/.

Table 30.19: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

Istanbul		cf. SWA		
2SG	mí sir-e-r	մի՛ սիրեր	mí sir-e-r	մի՛ սիրեր
	má sir-e-r	մը՛ սիրեր		
2PL	mí sir-e-k ^h	մի՛ սիրեք	mí sir-e-k ^h	մի՛ սիրեք
	má sir-e-k ^h	մը՛ սիրեք		

30.3.3.6 Non-finite forms

HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 30.20. SWA and Istanbul have the same forms. Note that Adjarian uses the term ‘past participle’ to mean multiple different types of non-finite forms: resultative participle with /-adz/ in SWA, and evidential participle /-er/ in SWA. The future participle is also called the future converb.

Table 30.20: Participles or converbs <ηերբայլեր> for the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

		Istanbul	cf. SWA	
Infinitive	անորոշ	sir-e-l	սիրել	sir-e-l
Past	անցեալ	sir-adz	սիրած	sir-adz
		sir-er	սիրեղ	sir-er
Future	ապառսի	sir-i-l-u	սիրելու	sir-e-l-u
		sir-i-l-ik ^h	սիրելիք	sir-e-l-ik ^h

Original page number 253.

30.3.3.7 Other complex tenses

For the participles, the forms /sir-adz/ <սիրած> and /sir-e-l-u/ <սիրելու> are used to make many complex forms.

HD: Throughout this section, Adjarian lists various complex tenses. He Adjarian doesn’t translate or explain the meaning of any these complex tenses. For the morphology, I provide a simple rule to describe it. For the semantics, I can somewhat guess their meaning based on similarities to SWA. The (?) marks my uncertainty in my translation, even after consulting with other SWA speakers.⁴ It’s generally difficult to find concrete semantic differences between some of these complex forms; see Boyacioglu (2010) for some pedagogically-oriented paradigms and their explanation.

HD: In (1), Adjarian lists complex tenses build over the resultative participle with present tense-marking.

- (1) Istanbul
 - a. sir-adz e-m
✓-RPTCP aux-1SG
‘I have liked.’

⁴HD: I thank George Balabanian for help in this.

սիրած եմ

Rule: Take the resultative participle, add the present auxiliary.

- b. sir- $\widehat{\text{adz}}$ e-m e \times -er
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ aux-1SG be-EPTCP

‘I have liked, apparently.’

սիրած եմ եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the present auxiliary, add the word /e \times -er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- c. sir- $\widehat{\text{adz}}$ g-əll-a-m
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ IND-be-TH-1SG
 ‘I (will) have liked.’ սիրած գըլլամ
 Rule: Take the resultative participle, add the indicative present form of ‘to be’.

- d. sir- $\widehat{\text{adz}}$ g-əll-a-m e \times -er
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ IND-be-TH-1SG be-EPTCP

‘I (will) have liked, apparently.’

սիրած գըլլամ եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the indicative present form of ‘to be’, add the word /e \times -er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- e. sir- $\widehat{\text{adz}}$ g-əll-a-m gor
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ IND-be-TH-1SG PROG

‘I have been liking.’

սիրած գըլլամ գօր

Rule: Take the resultative participle, add the indicative present form of ‘to be’, add the progressive marker /gor/.

- f. sir- $\widehat{\text{adz}}$ g-əll-a-m gor e \times -er
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ IND-be-TH-1SG PROG be-EPTCP

‘I have been liking, apparently.’

սիրած գըլլամ գօր եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the indicative present form of ‘to be’, add the progressive marker /gor/, add the word /e \times -er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- g. *sir-adz əll-a-m (ne)*

✓-RPTCP be-TH-1SG SBJV

‘If I have liked.’

սիրած ըլլամ (նէ)

Rule: Take the resultative participle, add the subjunctive present form of ‘to be’, add the subjunctive marker /ne/.

- h. *sir-adz əll-a-m (ne) eʒ-er*

✓-RPTCP be-TH-1SG SBJV be-EPTCP

‘If I have liked, apparently.’

սիրած ըլլամ (նէ) եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the subjunctive present form of ‘to be’, add the subjunctive marker /ne/, add the word /eʒ-er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- i. *sir-adz eʒ-a-∅*

✓-RPTCP be-PST-1SG

‘I was liked.’

սիրած եղա

Rule: Take the resultative participle, add the past perfective form of ‘to be’.

- j. *sir-adz bidi əll-a-m*

✓-RPTCP FUT be-TH-1SG

‘I will have liked.’

սիրած բիդի ըլլամ

Rule: Take the resultative participle, add the future form of ‘to be’ (made up of /pidi/ plus the verb form).

- k. *sir-adz bidi əll-a-m eʒ-er*

✓-RPTCP FUT be-TH-1SG be-EPTCP

‘I will have liked, apparently.’

սիրած բիդի ըլլամ եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the future form of ‘to be’ (made up of /pidi/ plus the verb form), add the word /eʒ-er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- l. *sir-adz əll-a-l-u e-m*

✓-RPTCP be-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG

‘I am to like.’ (there’s a sense of an obligatory and necessitative future)

սիրած ըլլալու ել

Rule: Take the resultative participle, add the future converb form of 'to be' (with suffix /-u/), add the present auxiliary.

- m. sir- \widehat{adz} əll-a-l-u e-m e \times -er
 $\sqrt{-RPTCP}$ be-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG be-EPTCP

'I am be like, apparently.'

սիրած ըլլալու ել եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the future converb form of 'to be' (with suffix /-u/), add the present auxiliary, add the word /e \times -er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

- n. sir- \widehat{adz} əll-a-l-u əll-a-m (ne)
 $\sqrt{-RPTCP}$ be-TH-INF-FUT.CVB be-TH-1SG SBJV

'If I will be liking.' (or perhaps 'If I am to be liking.')

սիրած ըլլալու ըլլամ (նԵ)

Rule: Take the resultative participle, add the future converb form of 'to be' (with suffix /-u/), add the subjunctive present form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/.

- o. sir- \widehat{adz} əll-a-l-u əll-a-m (ne) e \times -er
 $\sqrt{-RPTCP}$ be-TH-INF-FUT.CVB be-TH-1SG SBJV be-EPTCP

'If I will be liking, apparently.' (or perhaps 'If I am to be liking, apparently.')

սիրած ըլլալու ըլլամ (նԵ) եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the future converb form of 'to be' (with suffix /-u/), add the subjunctive present form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/, add the word /e \times -er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

HD: In (2), Adjarian lists complex tenses build over the resultative participle with past tense-marking.

(2) Istanbul

- a. sir- \widehat{adz} e-i-∅
 $\sqrt{-RPTCP}$ aux-PST-1SG

'I had liked.'

սիրած էի

Rule: Take the resultative participle, add the past auxiliary.

- b. sir-ad \widehat{z} e-i-∅ e ε -er
 √-RPTCP aux-PST-1SG be-EPTCP
 'I had liked, apparently.'
 սիրած էի եղել
 Rule: Take the resultative participle, add the past auxiliary, add the word /e ε -er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.
- c. sir-ad \widehat{z} g-əll-aq-i-∅
 √-RPTCP IND-be-TH-PST-1SG
 'I would have liked.'
 սիրած գըլլայի
 Rule: Take the resultative participle, add the indicative past imperfective form of 'to be'.
 d. sir-ad \widehat{z} g-əll-aq-i-∅ e ε -er
 √-RPTCP IND-be-TH-PST-1SG be-EPTCP
 'I would have liked, apparently.'
 սիրած գըլլայի եղել
 Rule: Take the resultative participle, add the indicative past imperfective form of 'to be', add the word /e ε -er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.
- e. sir-ad \widehat{z} g-əll-aq-i-∅ gor
 √-RPTCP IND-be-TH-PST-1SG PROG
 'I had been liking.'
 սիրած գըլլայի գօր
 Rule: Take the resultative participle, add the indicative past imperfective form of 'to be', add the progressive marker /gor/.
- f. sir-ad \widehat{z} g-əll-aq-i-∅ gor e ε -er
 √-RPTCP IND-be-TH-PST-1SG PROG be-EPTCP
 'I had been liking, apparently.'
 սիրած գըլլայի գօր եղել
 Rule: Take the resultative participle, add the indicative past imperfective form of 'to be', add the progressive marker /gor/, add the word /e ε -er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.
- g. sir-ad \widehat{z} əll-aq-i-∅ (ne)
 √-RPTCP be-TH-PST-1SG SBJV
 'If I had liked.'

սիրած ըլլայի (լէ)

Rule: Take the resultative participle, add the subjunctive past form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/.

- h. sir- $\widehat{\text{adz}}$ əll-aq-i-∅ (ne) եք-er
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ be-TH-PST-1SG SBJV be-EPTCP

'If I had liked, apparently.'

սիրած ըլլայի (լէ) եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the subjunctive past form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/, add the word /եք-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

- i. sir- $\widehat{\text{adz}}$ bidi əll-aq-i-∅
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ FUT be-TH-PST-1SG

'I would have liked.'

սիրած բիդի ըլլայի

Rule: Take the resultative participle, add the past future form of 'to be' (made up of /pidi/ plus the verb form).

- j. sir- $\widehat{\text{adz}}$ bidi əll-aq-i-∅ եք-er
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ FUT be-TH-PST-1SG be-EPTCP

'I would have liked, apparently.'

սիրած բիդի ըլլայի եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the past future form of 'to be' (made up of /pidi/ plus the verb form), add the word /եք-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

- k. sir- $\widehat{\text{adz}}$ əll-a-l-u e-i-∅
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ be-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG

'I was (going) to like.'

սիրած ըլլալու եի

Rule: Take the resultative participle, add the future converb form of 'to be' (with suffix /-u/), add the past auxiliary.

- l. sir- $\widehat{\text{adz}}$ əll-a-l-u e-i-∅ եք-er
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ be-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG be-EPTCP

'I was (going) to like, apparently.'

սիրած ըլլալու եի եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the future converb form of 'to be' (with suffix /-u/), add the past auxiliary, add the word /եք-er/ 'it

apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

- m. sir-adz əll-a-l-u əll-aj-i-∅ (ne)
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ be-TH-INF-FUT.CVB be-TH-PST-1SG SBJV
 'If I was going to like.'
 սիրած ըլլալու ըլլայի (լէ)
 Rule: Take the resultative participle, add the future converb form of 'to be' (with suffix /-u/), add the subjunctive past form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/.
- n. sir-adz əll-a-l-u əll-aj-i-∅ (ne) e^z-er
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ be-TH-INF-FUT.CVB be-TH-PST-1SG SBJV be-EPTCP
 'If I was going to like, apparently.'
 սիրած ըլլալու ըլլայի (լէ) եղէր
 Rule: Take the resultative participle, add the future converb form of 'to be' (with suffix /-u/), add the subjunctive past form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/, add the word /e^z-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

HD: In (3), Adjarian lists complex tenses build over the future converb with present tense-marking.

(3) Istanbul

- a. sir-e-l-u e-m
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ aux-1SG
 'I will like.'
 սիրելու եմ
 Rule: Take the future converb, add the present auxiliary.
- b. sir-e-l-u e-m e^z-er
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ aux-1SG be-EPTCP
 'I will like, apparently.'
 սիրելու եմ եղէր
 Rule: Take the future converb, add the present auxiliary, add the word /e^z-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.
- c. sir-e-l-u g-əll-a-m
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ IND-be-TH-1SG
 'I would like.'

սիրելու գոլամ

Rule: Take the future converb, add the indicative present form of 'to be'.

- d. sir-e-l-u g-əll-a-m eər-er
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ IND-be-TH-1SG be-EPTCP

'I would like, apparently.'

սիրելու գոլամ էղէր

Rule: Take the future converb, add the indicative present form of 'to be', add the word /eər-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

- e. sir-e-l-u g-əll-a-m gor
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ IND-be-TH-1SG PROG

'I am going to like.' (with a meaning that I will (in the future) intend to like) (?)

սիրելու գոլամ գօր

Rule: Take the future converb, add the indicative present form of 'to be', add the progressive marker /gor/.

- f. sir-e-l-u g-əll-a-m gor eər-er
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ IND-be-TH-1SG PROG be-EPTCP

'I am going to like, apparently.' (?)

սիրելու գոլամ գօր էղէր

Rule: Take the future converb, add the indicative present form of 'to be', add the progressive marker /gor/, add the word /eər-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

- g. sir-e-l-u əll-a-m (ne)
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ be-TH-1SG SBJV

'If I were to like.' (?)

սիրելու ըլլամ (լէ)

Rule: Take the future converb, add the subjunctive present form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/.

- h. sir-e-l-u əll-a-m (ne) eər-er
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ be-TH-1SG SBJV be-EPTCP

'If I were to like, apparently.' (?)

սիրելու ըլլամ (լէ) էղէր

Rule: Take the future converb, add the subjunctive present form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/, add the word /eər-er/ 'it

apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

- i. sir-e-l-u eε-a-∅
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ be-PST-1SG
 'I am to have been liked.' (?) (some sort of passive meaning)
 սիրելու եղա
 Rule: Take the future converb, add the past perfective form of 'to be'.
- j. sir-e-l-u bidi əll-a-m
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ FUT.CVB be-TH-1SG
 'I will like.'
 սիրելու թիղի ըլլամ
 Rule: Take the future converb, add the future form of 'to be' (made up of /pidi/ plus the verb form).
- k. sir-e-l-u bidi əll-a-m eε-er
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ FUT.CVB be-TH-1SG be-EPTCP
 'I will like, apparently.'
 սիրելու թիղի ըլլամ եղեր
 Rule: Take the future converb, add the future form of 'to be' (made up of /pidi/ plus the verb form), add the word /eε-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

Original page number 254.

HD: In (4), Adjarian lists complex tenses build over the future converb with past tense-marking.

(4) *Istanbul*

- a. sir-e-l-u e-i-∅
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ aux-PST-1SG
 'I was going to like.'
 սիրելու էի
 Rule: Take the future converb, add the past auxiliary.
- b. sir-e-l-u e-i-∅ eε-er
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ aux-PST-1SG be-EPTCP
 'I was going to like, apparently.'
 սիրելու էի եղեր
 Rule: Take the future converb, add the past auxiliary, add the word /eε-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

- c. sir-e-l-u g-əll-aj-i-∅
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ IND-be-TH-PST-1SG
 'I would had liked.'
 սիրելու գըլլայի
 Rule: Take the future converb, add the indicative past imperfective form of 'to be'.
- d. sir-e-l-u g-əll-aj-i-∅ e^z-er
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ IND-be-TH-PST-1SG be-EPTCP
 'I would had liked, apparently.'
 սիրելու գըլլայի եղեք
 Rule: Take the future converb, add the indicative past imperfective form of 'to be', add the word /e^z-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.
- e. sir-e-l-u g-əll-aj-i-∅ gor
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ IND-be-TH-PST-1SG PROG
 'I was going to be liking.' (with a meaning that I was (in the future) intending to like) (?)
 սիրելու գըլլայի գօր
 Rule: Take the future converb, add the indicative past imperfective form of 'to be', add the progressive marker /gor/.
- f. sir-e-l-u g-əll-aj-i-∅ gor e^z-er
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ IND-be-TH-PST-1SG PROG be-EPTCP
 'I was going to be liking, apparently.' (?)
 սիրելու գըլլայի գօր եղեք
 Rule: Take the future converb, add the indicative past imperfective form of 'to be', add the progressive marker /gor/, add the word /e^z-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.
- g. sir-e-l-u əll-aj-i-∅ (ne)
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ be-TH-PST-1SG SBJV
 'If I were going to like.'
 սիրելու ըլլայի (նէ)
 Rule: Take the future converb, add the subjunctive past form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/.
- h. sir-e-l-u əll-aj-i-∅ ne e^z-er
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ be-TH-PST-1SG SBJV be-EPTCP
 'If I were going to like, apparently.'

սիրելու ըլլայի և եղեր

Rule: Take the future converb, add the subjunctive past form of ‘to be’, add the subjunctive marker /ne/, add the word /e^z-er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- i. sir-e-l-u bidi əll-aj-i-∅
 √-TH-INF-FUT.CVB FUT.CVB be-TH-PST-1SG

‘I was going to like.’

սիրելու բիդի ըլլայի

Rule: Take the future converb, add the past future form of ‘to be’ (made up of /pidi/ plus the verb form).

- j. sir-e-l-u bidi əll-aj-i-∅ e^z-er
 √-TH-INF-FUT.CVB FUT.CVB be-TH-PST-1SG be-EPTCP

‘I was going to like, apparently.’

սիրելու բիդի ըլլայի եղեր

Rule: Take the future converb, add the past future form of ‘to be’ (made up of /pidi/ plus the verb form), add the word /e^z-er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

30.4 Literature

As we said above, the Istanbul dialect is still not studied. The innumerable manuscripts that are written in this dialect (newspapers, novels, fables, proverbs, folk songs, especially comedic writings and comedies) generally don’t have the needed scientific accuracy. The latter condition can be satisfied by my collection of Istanbul-Armenian oral literature, from which only a part was published in the Ազգագրական Հանդես [Ethnographic Magazine], volume 9 (Ժ.), page 160-196. As a text sample, I place here the following real case, which is a letter of mine written with the scientific orthography.

30.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don’t speak this dialect, I don’t understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as ‘X’.

Ան իրինգումը ԲԵօյիւք-Դերէ գացեր էի, ծօվին քենարը վեր վար փիյացա (պտոյտ)■ գընէի գոր: Բանէ մը խաբար չունինք: ՄԵյ մըն ա դէսնաս բաֆօրը եգավ, մէշն խընջախընզ մարքթիքը դուրս թափեցան. ամմենուն ըունգը նեղէր, բէնզըբէթը..■

Original page number 255.

... դէղնէր, իրարու հեռ խօսել-խօրաթել բիլէ չիքա (չկայ): Հրանդը դէմս ելավ. մօդէցա, ծառքս օմուզի դրի, – հ՞նչ գա, ա՛խբար, ըսի:

– Սո՞ւ եղիր, ըսավ գամաց ծանօվ մը, բան չիքա, գամաց խօրաթե, բաղին վրա ջանջ գա (ծածկաբանութիւն որ կը նշանակէ «լող օտար մարդ կայ»):

Երգուքնիս քօվ քօվի՝ բերաննիս բաբընձած՝ իսգէլէն անցանք փիյացան: Օրթալընը■ մարթ մարթասանք չմնաց. ամմեն մարթ դուն վագեց: Նայեցա քի մէզի լսող չիքա, նորէն դարցա Հրանդին:

– Ե՛, Հրանդ, ըսէ նայինք, լեզուիթ դագը բան մը գա ամա, զը բահես գօր: – Ցույց եղավ, ցո՞ւյց... ըսավ գամաց ծանօվ մը: – Զօ ինչ գընէս, ցո՞ւյց մի... – Հա, Հնչագայաննէրը Բաբա-Ալին գօխէր էն, քանի մը ասգէր մեղոցուցէր էն. Դաշիգնէրը դուրս թափեցան, զարգին, շարթեցին, հազարէն եվել հայ մեղոցուցէրը էն. անջախ խանութնիս գօցեցինք, քեօթրիւ փախանք, ինքըգինքնիս բաֆօր (շոգնաւա) նեղէցինք:

– Զօ ինչ գընէս բէ՛: Աղ ինչ գէշ խաբար դուվիր ինձի: – Ասիգա զաթը շարդուց ըլլար բիդի. ինգիլիզին զըռխւլըննէրը եգած շարված էն Չանախ-Խալիին քենարը. չոթի մը զը բեցլէին գօր. աս ցոյցը մա՛խսուսդան ըրին քի, Դաշիգնէրը Ելլան հայէրը շարթէն, ինգիլիզնէրն ա «Կա՛յ, դուն հայէրը զը շարթէ՞ս գօր մի» ըսէլօվ՝ Ելլան, յալլահ, Չանախ-Խալին գօխէն, դի՛ւզ Սղամբօլին■ վրան...:

Սիրդս թըփօր թըփօր նեղէլ բաշլայեց. ինսդա՞մ մի՞ լա՞մ մի. ան թաքքեյին գուզէի քի Հրանդին փաթղղվիմ երեսը, բերանը բացնէմ:

– Աս քիշէր ջամփա բիդի Ելլան, ըսավ եյր քի գէս քիշէրին թօփի-թիւփէնգի ծաննէր առնէս նէ, հիշ չվախնաս, ինգիլիզնէրն էն. մէզի ազադէլու բիդի գան:

Ասանգ խաբար մը զը բահվի՞. դուն վագեցի. Նայեցա քի սուֆրան դրէր էն, հարըս, մարըս, Հերսիյան, Արմենույին, Հայքը նստեր էր, ընձի զը բեցլէն գօր: Բանէ խաբար չունին:

– Անօր վարը գրիվ եղէր Ե. հայէրը Բաբա-Ալին առէր էն...

Original page number 256.

հազարէն եվել հայ շարթըվէր է. ամա վախնալու բան չիքա. աս քիշէր ինգիլիզին■ զըռխւլըննէրը Չանախ-Խալին բիդի գօխէն, Բօլիսին վրա բիդի գան, բաղաքը բիդի առնէն, մէզի թաքավօրութիւն բիդի դան:

Ամմենը դեղերնուն վեր ցաթգեցին. ուրախութաննուն ինչ ընէլսին չիյդէն. Հայգը բաշլայց ծառքվընէրը իրարու զարնել. հարըս «ԱՌերիմ հայէր, ըսավ. տէսա՞ր մի, գնիգ, ես քեզի չէի՞ ըսէր գօր քի աս դարի մո՛ւթլախա ազադութին մը բիդի ըլլա»: - «Ե՛, ըսավ մարս ա, ես ա չէի՞ ըսէր գօր քի սա աշգըս քանի մը օր է գր խաղա գօր. բան մը բիդի ըլլա ամմա, ինչ ըլլալիքը չիյդէն»:

- Թող ըլլա՛, թող ըլլա՛. աս ձերութանս՝ բաց աշգօվ մեյ մը սա թաքավորնիս դէսնամ դէ, բաշխա բան չէմ ուզէր Ասծունմէ... հիշ բան մը չգրուամ ընէր նէ՝ հիշ չէ նէ բիդի երթամ ասգերներուն համար փրինձ ըսդրգելու:

Հացրենիս գերանը, ես իմ օդաս քաշվեցա, հարս, մարս, քուրերս, ախբարս ալ իրենց դեղերը քաշվեցան բառգեցան: Ամա վօրին քունը գը դանի: Աշգըս բաց գը բերլէմ գօր քի հա հիմա գուրան ինգիլիզները, հա հիմա:

Գես քիշերը անցէր եր. մեյ մըն ալ բո՛ւմբ... ծան մը ելավ. մգիգ ըրի. ծանը կըրուցավ. աջարա անդաշի՞ն եգավ գըսէմ. քիշ մը բերլէցի, դէսա քի չէ, բո՛ւմբ... ծան մը դահա ելավ. բո՛ւմ... գէնէ եդէվէն, գէնէ եդէվէն...: Ալթըն շիւկէ չմնաց:

Հարս անթիի օդայէն ծան դուվավ.

- Զօ՛, Հրա՛յա, արթո՞ւն ես....
- Արթուն եմ, հա՛յրիգ....
- Գը լսէ՞ս գօր, ի՞նչ է աս....,
- Գը լսէմ գօր, անօ՞նք էն....:

Զաները ենէվէ ենէվ շադան. դէօշէզներնուս ցաթգեցինք, փէնջիրէին առչէվը վազեցինք, ծօվին հեռուները գը նայինք գօր... խօրունզէն եգած ծան մըն եր, թամամ գրագին թօփին ծանը գըլմաներ... ծանէն յէթն ալ բարագ լուս մը գէլլար, ծօվին վրայէն խըզըլքմի բէս գը զարներ գասնէր գօր:

- Ինգիլիզին թօփէրն են, ըսինք. Զանախ-Խալէն առին...:
- Ե՛ Զանախ-Խալէն մինչէվ հօս թօփի ծանա գուրա՞ քանի՞ սահաթվան շամկա-յ-է:

Original page number 257.

- Օր մը գը քաշէ ամա, ասօր ինգիլիզ գըսէն... ինգիլիզին ինչ ըլլալը գիդէ՞ս...
- Աղօր խօ՞սք զա. բէլքի-ա քի (թերեւս եւ) Զանախ-Խալէն առէր են դէ. Սիլիվրիին յա Զաթալզային բացէրն են:

- Աղանգ ըլլալու է:

Խնդումնիս փօրէրնիս բահած, հեմ վախօվ, հեմ ուրախութինօվ սիրդէրնիս լեցունգ, ինչ ընէնք չիյգէնք. աշվընէրնիս ծօվին դնգէր գը բերլէնք գօր: Զանէրը երթալով շահձան... Մէյ մըն ալ մէգ օրօնում մը, մէգ գիւրիւթիւ-փաթրողը մը, խըզըլքմ, սաղանախի բէս արգէվ մը, արգէ՞վ մը քի դունէրնիս հեմէն դեղէն քշէ՝ դանի ծօվը լեցունէ բիդի: Արգէվին խըզէն օլովխները թէվէրու բէս նեղէ բաշլայցին, թավանին հին ու մին դէղերէն ջուրը շառըլ-շուռուկ գը վազէ, ասդին գօցէնք՝ անթին գը վազէ, անթին գօցէնք՝ ասդին գը վազէ:

– Առի՞ր մի հիմա ինգիլիզը, ըսակ հարօս:

Հեռույէն եգած ձաները օրոդումի ձան է եղեր, լուսն ա խըզըլշըմին իլէն չըմչըրախին փառըլթըն... մէսք ա ինգիլիզը եգակ ըսէլէն՝ գը բեզլէնք գօր:

Ինչ օր քեզի քրեցի նև՝ մինազ մեզի չեղավ. ամմենուն դուսն ա ասանգ եղավ, հեմ հայ, հեմ դաշիզ: Վարը (Վոսփորի հայերը այսպէս կը կոչեն բուն Պօլիսը) դահա խըյախ եղեր է. փիլթիւն դաշիզները հայերուն դուսները լեցվէր էն, «Հիմա ինգիլիզը բիղի դա՝ փիլթիւն դաշիզները շարթէ բիղի, Ասծուձու սիրուն, աղբար դարվան դրացնութան սիրուն՝ մեզի ձագ մը խօթեցեք բահեցեք» ըսէլէն:

31 Rodosto

31.1 Background and literature

Original page number 258.

In European Turkey, there is only one Armenian settlement that still preserves the Armenian language: the settlement of Rodosto and Malkara. The two are neighbors and are heavily-Armenian cities. Other places, such as Silivri, Çatalca, Çorlu, Gyumyurdjina, Edirne, and so on are all entirely Turkish-speaking.

The Armenian dialect of this region is still not studied. There is not even a line written from the Rodosto language. There is only a folk prayer from Malkara, published in Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 756.

In the summer of 1910, with the goal of studying Armenian dialects, I passed through Rodosto, where I prepared a study of the dialect by working with Armenologist and philologist Tigran Efendi Paghtikian (Մեծ Տիգրան Պաշտիկյան). I extract the following succinct sketch from this unpublished work of mine.

31.2 Phonology

31.2.1 Sound changes

31.2.1.1 Consonant changes

31.2.1.1.1 Laryngeal changes The dialect of Rodosto does not differ much from the dialect of Istanbul. The sound system is already the same. The consonants here have only two degrees: voiced and voiceless aspirated.

But in the dialects of Rodosto and Istanbul, there are many large differences. The Old Armenian voiceless unaspirated sounds have become voiced here, and the voiceless aspirates have stayed voiceless aspirates as in other dialects. But in contrast, the voiced consonants have become voiceless aspirates.

This sound change, which is characteristic of also the Tigranakert and Malatya dialects, is very interesting from the point of view of the pronunciation of the

literary Western language. As we know, the Classical voiced consonants are pronounced as voiceless aspirates in the Western literary language (/p^h, k^h, t^h/ from CA /b, g, d/ <p, q, n>, and so on); this is in contrast to even the vernacular language of Istanbul, where these same consonants...

Original page number 259.

... become voiced sounds. This is such that the duality of pronunciation is the most common phenomenon for Western Armenians. When an Istanbul Armenian speaks at home, he pronounces as in (1a), while if he is talking to a literary person, he will say with the literary pronunciation as in (1b).

- (1) a. Istanbul
 - i. dur-ə bats^h
door-DEF open.IMP.2SG
'Open the door.'
դուռը բաց
ii. dur-ə gots^h-e-∅
door-DEF close-TH-IMP.2SG
'Close the door.'
դուռը գողէ
- b. cf. SWA as spoken by an Istanbul speaker
 - i. t^hur-ə p^hats^h
door-DEF open.IMP.2SG
'Open the door.'
թուռը փաց (standard: դուռը բաց)
 - ii. t^hur-ə k^hots^h-e-∅
door-DEF close-TH-IMP.2SG
'Close the door.'
թուռը գողէ (standard: դուռը գողէ)

HD: To clarify, the Istanbul form is more conservative with respect to the voicing values in Classical Armenian. The stops and affricates in the above Istanbul forms would be pronounced essentially the same as in Classical Armenian: /durən/ <դուռն> 'door', /bats^h/ 'open' <բաց>.

The duality of this pronunciation has always been surprising for researchers. Every person has had the idea that literate Istanbul Armenians have created the aforementioned pronunciations using an artistic style. But the way of pronunciation for Rodosto, combined with Tigranakert and Malatya, comes to finally

remove this useless concept, and it proves that the literary pronunciation of Istanbul, is the work of Armenian migrants who came from these areas. The first literate people of Istanbul of course belong to this same migrant group, and they have also introduced their way of pronunciation, just as how now the Istanbul Armenians spread it across the provinces.

It remains to be asked how this pronunciation of voiceless aspirates originated in the dialects of Rodosto, Malatya, and Tigranakert.

In my opinion, the path for this sound change is the voiced aspirated consonants. Rodosto, Malatya,¹ and Tigranakert previously had voiced aspirated consonants, instead of the Old Armenian voiced consonants. The voiced aspirates, because of their contained breath /b^h, g^h, d^h, dʒ^h, ʒ^h/ (<bh, gh, dh, jh>), still present a certain level of voiceless aspiration till today, such that an untrained ear would hear them as voiceless aspirates. In this, the French here have the same sounds as <p, k, t>. It is this breath which, by getting a bit stronger, the preceding element became voiceless, and this created the group of voiceless aspirated consonants.

31.2.1.2 Monophthong vowel changes

31.2.1.2.1 Classical Armenian /e/ <է> For the changes in vowels and diphthongs, we note that Classical /e/ <է> became /e/ <է> (in all situations, except for the words in Table 31.1).

Table 31.1: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je/ <յէ> in the Rodosto dialect

	Classical Armenian	> Rodosto	cf. SEA
‘I’	es էu	jes յtu	jes էu
‘when’	erb էրբ	jep ^h յէփ	jerp ^h յըրբ
‘song’	erg էրգ	jerk ^h յէրգ	jerk ^h յէրգ

31.2.1.2.2 Classical Armenian /o/ <ո> The Classical /o/ <ո> becomes /vo/ <վօ> at the beginning of monosyllabic words; it becomes /o/ <օ> everywhere else.

31.2.1.3 Diphthongal vowel changes

The diphthongs changed as follows:

- CA /ai/ <այ> → /a/ <ա>

¹HD: The original page had <Մալաթիացիք>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this should be <Մալաթիացիք>; I fixed it.

- CA /oij/ <nj> → /u/ <nL>
- CA /iu/ <hL> → /u/ <nL>

31.3 Morphology

31.3.1 Noun inflection or declension

In the grammar, the declensions have no differences at all from Istanbul. For words with the CA ending /-ut^hiun/ <-նլթիւն>, the ablative is only a repeated /n/ <u> (Table 31.2).

Table 31.2: Ablative marking of nominalizer suffix from Classical /-ut^hiun/ in the Rodosto dialect

	‘greatness’	‘greatness (ABL’)
Classical Armenian	metsut ^h iun	մեծութիւն
> Rodosto		metsut ^h en-ē
cf. SWA	medzut ^h yn	մեծութիւն
cf. SEA	metsut ^h jun	մեծություն
		մեծութենսէ
		մեծութենսէ
		մեծութենսէ
		մեծությունից

31.3.2 Numeral formation

For the numeral adjectives, what is...

Original page number 260.

interesting are the words in Table 31.3a, which are however present in Istanbul and other areas, where they require Armenian units during enumeration. In contrast, in Rodosto, the units are also Turkish, as in Table 31.3b; whereas the other decades (10-60) take Armenian units.

HD: To clarify, he means that Rodosto has borrowed Turkish numerals to replace some Armenian numerals.

Table 31.3: Borrowed numerals in the Rodosto dialect

	Rodosto	Turkish	cf. SEA
a. ‘70’	jet ^h mis	j̄t̄p̄m̄h̄z̄	<yetmiş>
‘80’	sek ^h sen	ut̄p̄ut̄n̄	<seksten>
‘90’	do ^h san	η̄t̄s̄ūs̄ūn̄	<doksan>
b. ‘75’	jet ^h mis be ^h	j̄t̄p̄m̄h̄z̄ p̄t̄z̄	<yetmiş beş>
‘81’	sek ^h sen bir	ut̄p̄ut̄n̄ p̄h̄p̄	<seksten bir>
‘93’	do ^h san y ^h	η̄t̄s̄ūs̄ūn̄ h̄t̄z̄	<doksan üç>
			j̄n̄n̄s̄ūn̄ h̄t̄z̄
			j̄n̄n̄s̄ūn̄ mek
			j̄n̄n̄s̄ūn̄ t̄p̄t̄p̄

31.3.3 Pronoun inflection or declension

The pronouns are also the same as in Istanbul. Here we find that the 1SG accusative is /jes/. For the others, notable forms are in Table 31.4, which are either dative or accusative in Istanbul, but they are only dative in Rodosto.

Table 31.4: Sample of dative pronouns in the Rodosto dialect

dative 1SG 'to me'	indzi	ինձի
dative 1PL 'to us'	mezi	մեզի
dative 2SG 'to you'	k ^h ezi	զեզի
dative 2PL 'to you'	ts ^h ezi	զեզի

The accusative forms are in Table 31.5.

Table 31.5: Sample of accusative pronouns in the Rodosto dialect

accusative 1PL 'to us'	mez	մեզ
accusative 2SG 'to you'	k ^h ez	զեզ
accusative 2PL 'to you'	ts ^h ez	զեզ

For the third person pronouns, we cite the words in Table 31.6 and so on. *HD: Note that Adjarian calls them as just third person pronouns, but based on their SWA cognates, these pronouns act as third person demonstrative pronouns.*

Table 31.6: Sample of third person demonstrative pronouns in the Rodosto dialect

Singular 'this'	Singular 'these'
as	ասոնկ ^h
asiga	ասիզա
asigag	ասիզազ
asigagə	ասիզազը
səviga	սըվիզա
səvigagə	սըվիզազը

31.3.4 Verb inflection or conjugation

31.3.4.1 Theme vowel changes

In conjugation, the Classical vowel /e/ <է> becomes /i/ <ի> next to nasals.

HD: To clarify, Adjarian provides the paradigm of the indicative present (Table 31.7. In SWA, the theme vowel for a verb like ‘to like’ stays a constant /e/. But in Rodosto, the theme vowel changes to /i/ before nasal suffixes.

Table 31.7: Theme vowel changes in the indicative present <սերկայ> of the verb ‘to like’ in the Rodosto dialect

	Rodosto		cf. SWA	
1SG	gə sir-i-m	գը սիրիմ	gə sir-e-m	կը սիրեմ
2SG	gə sir-e-s	գը սիրես	gə sir-e-s	կը սիրես
3SG	gə sir-e-∅	գը սիրէ	gə sir-e-∅	կը սիրէ
1PL	gə sir-i-nk ^h	գը սիրինք	gə sir-e-ŋk ^h	կը սիրենք
2PL	gə sir-e-k ^h	գը սիրեք	gə sir-e-k ^h	կը սիրեք
3PL	gə sir-i-n	գը սիրին	gə sir-e-n	կը սիրեն
IND	√-TH-AGR		IND	√-TH-AGR

31.3.4.2 Progressive marking with /gor, go, or/ <գօր, գօ, օր>

The progressive is formed with the formative /gor/ <գօր>, against which we sometimes find /go/ <գօ> or /or/ <օր> (Table 31.8).

Table 31.8: Variation in progressive marking in the Rodosto dialect

	Rodosto		cf. SWA
‘I am eating’	g-ud-i-m gor	գուրդիմ գօր	g-ud-e-m gor կ’ուստեմ կօր
	g-ud-i-m go	գուրդիմ գօ	
	g-ud-i-m or	գուրդիմ օր	
	IND eat-TH-1SG PROG		IND eat-TH-1SG PROG

HD: To clarify, in SWA, the present progressive is formed by adding the progressive enclitic /gor/ after the indicative present. In Rodosto, the shape of this progressive marker can vary.

31.3.4.3 Archaism in the past plural suffix

The 1PL of the imperfective and perfective has the vowel /a/ <ա> (Table 31.9), similarly to the dialects of Sebastia (HD: §26.4.3.4) and Akm (HD: §25.3.2.3).

HD: For the 1PL, the past marker is /-i-/ for SWA. But in Rodosto, it is /-a-/ like in CA. The past suffix is used in the indicative past imperfective and the past perfective.

Table 31.9: Past 1PL marking in the Rodosto dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SWA
indc. past impf. 'we were liking'	sir-ē-a-k ^h սիրեաք like-TH-PST-1PL	ց ց սիրեանք գը սիրեանք IND like-TH-PST-1PL	ց ց սիրեինք կը սիրեինք IND like-TH-PST-1PL
past perfective 'we liked'	sir-e- ^{ts^h} -a-k ^h սիրեցաք like-TH-AOR-PST-1PL	sir-e- ^{ts^h} -a-nk ^h սիրեցանք like-TH-AOR-PST-1PL	sir-e- ^{ts^h} -i-ŋk ^h կը սիրեինք like-TH-AOR-PST-1PL

31.3.4.4 Future marking

HD: In SWA, the future is marked by adding the proclitic /bidi/ before the finite verb. If the finite verb is the present form, then the construction marks the simple future; else if the finite verb is the past imperfective form, then the construction marks the past future. Rodosto presents some variation, as Adjarian describes.

The future is built with the formative /bədə/ <բըդ>, which can be placed also after the verb (2).

(2) 'I will like'

- a. Rodosto
bədə sir-i-m
FUT like-TH-1SG
բըդ սիրիմ
- b. Rodosto
sir-i-m bədə
like-TH-1SG FUT
սիրիմ բըդ
- c. cf. SWA
bidi sir-e-m
FUT like-TH-1SG
պիտի սիրեմ

It shortens to /bəd/ <բըդ> next to vowels (3).

(3) 'I will do'

- a. Rodosto
bəd an-i-m
FUT do-TH-1SG
բըդ անիմ

- b. cf. SWA
 bidi ən-e-m
 FUT do-TH-1SG
 պիտի ընեմ

The old ones also have /bədər/ <բըդըր>, which originates from the CA form /piti or/ <պիտի որ> ‘it is necessary that’ (4).

- (4) a. ‘I will like’
 i. Rodosto
 bədər sir-i-m
 FUT like-TH-1SG
 բըդըր սիրիմ
 ii. cf. SWA
 bidi sir-e-m
 FUT like-TH-1SG
 պիտի սիրեմ
 b. ‘I was going to like’
 i. Rodosto
 bədər sir-ej-i-∅
 FUT like-TH-PST-1SG
 բըդըր սիրեյի
 ii. cf. SWA
 bidi sir-ej-i-∅
 FUT like-TH-PST-1SG
 պիտի սիրեի

31.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: These two articles were narrated especially to me by a large group of happy young people from Rodosto, and their chief was the grocer Mr. Hakop Malakian (պր. Յակոբ Մալաքեան; *HD: SEA: /hakop malakʰjan/, SWA:/hagopʰ/*). I wrote this with the scientific orthography.

31.4.1 Sample 1

Դարի մը մենք չեթեյով (իսումբ) ելանք իշեն քացանք. ջանփան ջուռջինանիս (մեր խեղկատակուրթիւն) շատ դյախ էր. արաբային եռջին ըռեյիզը նսդած էր. սահաթը քիշերվան ալ օխն ու գեսը գար. ըռեյիզը թէնչիրէ մը դափուսիսան ցառը փունած...

Original page number 261.

... Էր. ան քանի՛ արաբան գերեա զօ նե՛ իշդար մեչը յեղ գա նե վրան քլօխը մեյ մը արավ: Ինչ է նե. վէ՛լասր (վերջապէս) Աղային ախփուրը հասանք: Օնդողօցը մեր արաբացին իշգիզարութիւն մ'անել ուզեց, մանդաներուն չըլքրէն (սանձ) փոնեց, իշդար դուկվէթ ուներ նե՛ քաշեց էշօլուն: Գուզե՞ս արաբան բաթմիշ ոլլա չամուրին մեչը Մանդաները բաթմիշ եղան, բյունդուրըլիզ (լուծ) գոյրեցավ, մենք ըսես նե՛ ամենսիս ա մեզիզ մեզիզ՝ փաշերնիս սօթեած՝ չափուռ չուփուռ չուրերէն թուս ելանք: Հիմա բաշլեցանք Զիրիշին փօթուրին դալայը գօխել (հայինյել): Զիրիշ ըսածս ա՛ դաթըր մը գա նե Վերը՝ ան հայվանն է: Ի՞նչ է նե. չերգընցընինք, բերեթէթ աս արաբացին առիսադաշը՝ Զըմբըռն ալ մեզիէն էր: Շը՛փոյիի (իսկոյն) անօր է եօթիզմերուն բոյունդուրուխները աս մերինին թախմիշ արանք. աս էշօլու ալ գենէ գոյրեցավ: Յեթքը քացանք քովի հարմանն բյունդուրուխ մը թերվեցանք (ծծկ. գոյլսայ): Բերեթէթ անօր վոր մեզ գեօլէն սելամեթը հանեց: Ալթիխ շանփանիս ըռահաթ ըռահաթ քացանք: Լաքին քիշ մ'անթին գուզե՞ս բայիրէն վար թախըր թուխըր արաբան թօնգօլեցավ, թեքիրլախին մեզը գոյրեցավ...:

31.4.2 Sample 2

– ՁԵ Ալթին, վո՞լոգէ գուքաս գոր: Շաղօւս է քեզ դեսած չեյի:

- Հօ՞ս Եյի վոր դեսնայիր:
- Հաբա վո՞լու էիր:
- Զիյդ՞ս... Բօլիս չԵյհ՞ յա՞:
- ՅԵ՞փ քացիր:
- Զանըմ. Ըսթանքօլէն բօսթանչի մը եգեր էր մալ առնելու համար, յես խանդրումիշ արավ՝ ըսավ քի «աս դարի խարփուրը վերը աղեգ գը փոնըվի գօր». շիյդագը հե՛մեն հավդոցա: Էրգու խայըխ փոնեցի, խարփուզները լեցուցի, յալլահ Ըսթանքօլ: Իրիզվան թէմ, սահաթը սանգ գեսի վրա էր, ջանփան ելանք: Ինչվանք Էրեյիի փացերը ըռահաթ քացանք: Ե՛հ, իշդէ մուզը աղեգ մը գօխած էր՝ մեյ մըն ա խըյախ լոյսոս մը բաշլայց փչէլ... Հիմա ի՞նչ անինք... Բերեթէթ խափդաննիս իւշիզար մարթ էր. Շաշըրմիշ չարավ. դիմենին քլօխը անցած՝ խայըխը աղեգ քշեց. անագ վոր գիւքբելգիւզ ինքըզինքնիս Սիրիկի սեղեցինք: Ան քիշերը հոն լուսցուցանք. Էրեսի օրը ուզած հավանիս քդանք, ...

Original page number 262.

... քանի մը սահթըվան մէջ Ըսթանքօլ՝ Սանդր-Բուրուս երգաթ նեղեցինք: Ինչ է նէ, էլանը, խարիսուզերը բարբեցանք: Եգու դէս քի, ի՞նչ փիյացա... չըսէ՞ս քի հարցունօտ էղա՞վ մի... մէեր իսէ աս դարի հիվընդուրեին զա ըսէլօվ՝ ժողովուրոթ վախցուցեր ին, անմէն մարթ խարթուզ ուղելը գը վախնա զօ. անագ վօր իրեց հարու հիսսուն խուռուշ գէնօվ ցեռվընուս դէֆ արինք քացավ:

- Ե, իիմա ի՞նչ բըդ անես:
- Ի՞նչ բըդ տնիմ... գէնէ յէս իմ թեռլիքջուրթանս նայիմ. ա՛խփար, գէնաաթեն աղեգ փան զա՞.
- «գէնաաթը էլմաս բիլեզիգ է» ըսէր ին նէ՛ բօշ դէղը չէ՛ յա՛:
- Չարէն եռչի վարբէնս ա յէս դէսածին բէս՝ գէնէ քօվը գանչեց, յեթմիշ բէշ խուռուշ հաֆթալլիսօվ: Ի՞նչ մէիսքըս բահիմ. նօրէն գէնաաթիս բըդը նսդիմ վէսսէլամ:

31.4.3 Malkara

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan] 1898, page 756.

Հանսա երթանք Գալիլիա,
Գալիլիա լեռ մը կայ,
Լեռան մէջը ծով մը կայ,
Ծովուն մէջը ծառ մը կայ,
Ծառին վրայ բուն մը կայ,
Բունին մէջը օծ մը կայ
Օծն օխտը պտուկ ունի.
Կթեցինք մակրոդեցինք,
Տիկ մը պասիր կոխեցինք.
Ով կերաւ՝ արմնցաւ,
Ով չկերաւ՝ զարմացաւ.
Աչք տուռողին աչքը ճաթի,
Չար աչքը, չար պտողը ճաթի:

32 Crimea

32.1 Background

Original page number 263.

This dialect was first spoken only in Crimea. In 1779, a large Armenian migration group left Crimea and migrated to Southern Russia, where they established the city of New Nakhichevan and its 5 surrounding Armenian villages. From here, the Armenians spread likewise to near and far Russian cities, such as Rostov, Stavropol, Maykop, Yekaterinodar, Yekaterinoslav, Taganrog, Dnipro, Nogaisk, Novocherkassk. The small Armenian settlements of these places speak the New Nakhichevan dialect. The Armenian-populated cities of Crimea are now Theodosia, Simferopol, Karasubazar, Bakhchisaray, and Yevpatoriya, which speak the same Armenian dialect. But Kerch, Yalta, and Sevastopol, as we say, represent more of a settlement from Trabzon.

32.2 Phonology

32.2.1 Segment inventory

The dialect of Crimea is very close to the Istanbul dialect. Like the latter, it has the vowels in Table 32.1.

Table 32.1: Vowels of the Crimea dialect

/i/ <ի>	/ɯ/ <իւ>	/u/ <ու>
/e/ <է>	/ə/ <ը>	/o/ <օ>
/a/ <ա>		

The sound /ɯ/ <իւ> is used only in loanwords from Turkish and Tatar. But the sound /ə/ <ը> is absent. This sound has changed in Turkish words into /e/ <է>. For example, Crimea /berek/ <բէրէկ> from Turkish <börek> ‘burek’.

There are no diphthongs.

The consonants have only two degrees: voiced and voiceless aspirated. The Armenian voiced and voiceless unaspirated consonants became voiced, while the voiceless aspirated stayed the same.

32.2.2 Sound changes

32.2.2.1 Lenition of Classical /ɾ/ <ր>

The use of the sound /ɾ/ <ր> in New Nakhichevan is very interesting. The old ones pronounce it as /ɾ/ <ր> in every condition. But in the new generation, the pronunciation is halted.¹ For them, the sound /ɾ/ <ր> is often very soft, almost close to the pronunciation of /ʒ/ <ժ>, which should of course have its own representation (ր'). *HD: It's unclear to me what Adjarian perceived as this weak rhotic symbol <ր'>; I suspect he means the rhotic is lenited somehow. Note that he doesn't later use this symbol in his transcriptions anyway.*

This sound ր' changes based on the previous and following sounds. Between the Classical sounds /i/ <հ> and /e/ <ւ>, it becomes a simple...

Original page number 264.

... /ʒ/ <ժ> (32.2).

*HD: Note that for the following data, it seems that Adjarian assumes that the Classical forms with an initial /e/ or /i/ changed to */i/ in an intermediate hypothetical stage, and this */i/ then triggered the lenition of the rhotic to a fricative.*

Table 32.2: Change from Classical Armenian /ɾ/ <ր> to /ʒ/ <ժ> in the Crimea dialect

	Classical Armenian	> Crimea	cf. SEA
'three'	erek ^h երեք	zek ^h ժեկ	jerek ^h , irek ^h յերեք, իրեք
'they (NOM)'	iureank ^h իւրեանք	zenk ^h ժենք	irenk ^h իրենք
'their (GEN)'	iureants ^h իւրեանց	zents ^h ժենց	irents ^h իրենց

Next to a dental voiceless aspirate /t^h/ <ր>, it becomes /ʃ/ <շ> (Table 32.3).

¹*HD: For the word 'halted', Adjarian uses the verb <կաղայ> which means 'to limp' or 'to halt'. I think Adjarian was trying to use a metaphorical meaning of this verb, but his exact intention is unclear to me.*

Table 32.3: Change from Classical Armenian /r/ <r> to /ʃ/ <շ> in the Crimea dialect

	Classical Armenian	> Crimea	cf. SEA
‘to go’	ert ^h al երթալ	eʃt ^h al էշթալ	jert ^h al յերթալ
‘man’	mard մարդ	mɑʃt ^h մաշթ	mart ^h մարդ
‘skin’	mort ^h մորթ	mɔʃt ^h i մօշթի	mort ^h մորթ

We are in the presence of the formation of a new phonetic rule, which is still not completely dominant.

32.3 Morphology

32.3.1 Pronoun inflection or declension

Declension and conjugation are again very similar to the Istanbul dialect. Only that the accusative is the same as the dative, as in the /um/ <ում> branch. We place here the pronouns which show some differences from the Istanbul dialect (Table 32.4).

Table 32.4: Declension paradigm for personal pronouns in the Crimea dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	jes	dun	na	mink ^h , menk ^h	duk ^h	nak ^h a
	յէս	դոն	նա	մինք, մենք	դուք	նաքա
GEN	im	k ^h u	nara	mer	dzer	nats ^h a
	իմ	կհս	նարա	մեր	ձեր	նացա
DAT-ACC	əndz̥i	k ^h ezi	naran	mezi	ձեզի	nats ^h a
	ընծի	քեզի	նարան	մեզի	ձեզի	նացան
ABL	əndz̥i-men	k ^h ezi-men	nara-men	mezi-men	ձեզի-men	nats ^h a-men
	ընծիմեն	քեզիմեն	նարամեն	մեզիմեն	ձեզիմեն	նացամեն
INS	əndz̥i-mov	k ^h ezi-mov	nara-mov	mezi-mov	ձեզի-mov	nats ^h a-mov
	ընծիմօվ	քեզիմօվ	նարամօվ	մեզիմօվ	ձեզիմօվ	նացամօվ

HD: Adjarian lists various demonstrative pronouns that act as different forms for the proximal pronoun ‘this’ (Table 32.5).

Table 32.5: Declension paradigm for the proximal demonstrative pronoun 'this' and its various forms in the Crimea dialect

NOM	isa	as	asvigə	sa
	իսա	աս	ասվիգը	սա
GEN-DAT	isəvor	asor	asəvor	səvor
	իսեվօր	ասօր	ասեվօր	սեվօր
ABL	isəvor-me	asor-me	asəvor-me	səvor-me
	իսեվօրմե	ասօրմե	ասեվօրմե	սեվօրմե
INS	isəvor-mov	asor-mov	asəvor-ov	səvor-mov
	իսեվօրմօվ	ասօրմօվ	ասեվօրմօվ	սեվօրմօվ

What is also said are the forms in Table 32.6 which are declined in the same way.

Table 32.6: Sample of other demonstrative pronouns in the Crimea dialect

Medial NOM SG 'that'		Distal NOM SG 'that yonder'	
ida	իդա	ina	ինա
ad	ադ	an	ան
adəvor	ադեվօր	anəvor	անեվօր

32.3.2 Numerals

To form the ordinal numerals, the formative /-um/ <ռւմ> is used (Table 32.7). *HD: This is in contrast to CA and SEA/SWA which use the ordinal suffix /-(e)rort^h/.*

Table 32.7: Ordinal numerals in the Crimea dialect

	Classical Armenian	> Crimea		cf. SEA
'two'	erku	երկու		jerku
'second'	erk-rord	երկրորդ	ergus-um	jerk-rort ^h
'three'	erek ^h	երեք		jerek ^h
'third'	er-rord	երրորդ	zək ^h -um	jer-rort ^h
'four'	tj ^h ors	չորս		tj ^h ors
'fourth'	tj ^h or-rord	չորրորդ	tj ^h ors-um	tj ^h or-rort ^h

This formative /-um/ <ռւմ> is from the Persian formative <-um>, with the same usage. *HD: Note in that in his subsequent work, Adjarian later argued that this suffix was not borrowed from Persian but that it is a re-analysis of the Classical Armenian locative suffix /-m/ <մ> (Աճառյան 1952: 287ff).*

32.3.3 Verb inflection or conjugation

32.3.3.1 Morphological properties

32.3.3.1.1 **Indicative marking** In conjugation, we must note first the formatives /g-, gə-, kʰə-/ <q, զ, զն> of the present and imperfective. From these, the first is for vowel-initial verbs, the second for voiced consonant-initial verbs, and the third for voiceless aspirated-initial verbs (Table 32.8).

HD: To clarify, he means that the indicative morpheme is a prefix that displays allomorphy based on the type of verb-initial segment, including voicing assimilation. In contrast for the SWA cognates, we see a simpler type of allomorphy based on schwa epenthesis, without voicing assimilation.

Table 32.8: Allomorphy of the indicative prefix in the Crimea dialect

	Crimea		cf. SWA	
'I go'	g-ef ^h -a-m	գեշամ	g-ert ^h -a-m	կ'երթամ
'I bring'	gə ber-i-m	զը բերիմ	gə p ^h er-e-m	կը բերեմ
'I like'	kʰə sir-i-m	զն սիրիմ	gə sir-e-m	կը սիրեմ
	IND √-TH-1SG		IND √-TH-1SG	

Original page number 265.

32.3.3.1.2 **Theme vowel changes** The verbal ending /e/ <է> becomes /i/ <ի> everywhere, except for the 3SG present.

HD: To clarify, he means that for the E-Class, the theme vowel is /e/ in Classical Armenian and in SWA/SEA. But in Crimea, the reflex of this theme vowel is /i/, except in the present 3SG. We see examples of this change in §32.3.3.2.1.

HD: This change is likewise used in the present auxiliary (§32.3.3.2.3). It does not occur for the theme vowel of the past imperfective (§32.3.3.2.1) or past perfective (§32.3.3.2.4).

32.3.3.1.3 **Class of the causative** The causative verbs take the ending /tsʰnul/ <ցնուլ>, and they form the fourth conjugation class (Table 32.9). *HD: To clarify, he means that causatives verb take the theme vowel /u/ in Crimea; in contrast, they take the theme vowel /e/ in SEA/SWA.*

Table 32.9: Causative verbs in the Crimea dialect

	Crimea	cf. SWA
‘to pass (trans.)’	an- \widehat{ts}^h -ə-n-u-l անցընուլ	an- \widehat{ts}^h -ə-n-e-l անցընել
‘to ask’	har- \widehat{ts}^h -ə-n-u-l հարցընուլ	har- \widehat{ts}^h -ə-n-e-l հարցնել
‘to melt (trans.)’	hal-e- \widehat{ts}^h -n-u-l հալեցնուլ	hal-e- \widehat{ts}^h -n-e-l հալեցնել
	$\sqrt{-}(\text{TH})\text{-CAUS-TH-INF}$	$\sqrt{-}(\text{TH})\text{-CAUS-TH-INF}$

32.3.3.2 General paradigm

The following are important tenses of the verb ‘to like’.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

32.3.3.2.1 Subjunctive present and past *HD: In SWA (Table 32.10), the subjunctive present is a finite verb form made up of the verb stem, plus a theme vowel, plus agreement suffixes. For a verb like ‘to like’, the theme vowel is a constant /-e-/. The Crimea dialect uses a similar strategy with one difference: the theme vowel is /e/ in the 3SG, but /i/ elsewhere.*

Table 32.10: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea	cf. SWA
1SG	sir-i-m սիրիմ	sir-e-m սիրեմ
2SG	sir-i-s սիրիս	sir-e-s սիրես
3SG	sir-e-∅ սիրէ	sir-e-∅ սիրէ
1PL	sir-i-nk ^h սիրինք	sir-e-նյկ ^h սիրենք
2PL	sir-i-k ^h սիրիք	sir-e-k ^h սիրեք
3PL	sir-i-n սիրին	sir-e-n սիրեն
	$\sqrt{-}\text{TH-AGR}$	$\sqrt{-}\text{TH-AGR}$

HD: In SWA, the subjunctive past (Table 32.11) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. The past suffix is absent in the 3SG.

Crimea uses an identical strategy. Note how the theme vowel is /e/ in the past, but almost always /i/ in the present (Table 32.10).

Table 32.11: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea		cf. SWA	
1SG	sir-e-i-∅	սիրեի	sir-ej-i-∅	սիրեի
2SG	sir-e-i-ր	սիրեիր	sir-ej-i-ր	սիրեիր
3SG	sir-e-∅-ր	սիրեր	sir-e-∅-ր	սիրեր
1PL	sir-e-i-nk ^h	սիրեիլս	sir-ej-i-նկ ^h	սիրեիլս
2PL	sir-e-i-k ^h	սիրեիք	sir-ej-i-կ ^h	սիրեիք
3PL	sir-e-i-n	սիրեին	sir-ej-i-n	սիրեին
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

32.3.3.2.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative and future *HD*: In Crimea, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 32.12). The indicative present and past imperfective are built by adding the indicative prefix before the subjunctive present and subjunctive past; this prefix is /k^hə-/ for the verb ‘to like’. The future and past future are formed also by adding the proclitic /bidi/ before the appropriate subjunctive form. SWA behaves in essentially the same way, and I don’t provide its paradigm.

Table 32.12: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to like' in the Crimea dialect

	Indicative present <սերկայ>	Indicative past imperfective <անկատար>
1SG	kʰə sir-i-m քը սիրիմ	kʰə sir-e-i-∅ քը սիրեի
2SG	kʰə sir-i-s քը սիրիս	kʰə sir-e-i-r քը սիրեիր
3SG	kʰə sir-e-∅ քը սիրե	kʰə sir-e-∅-r քը սիրեր
1PL	kʰə sir-i-nkʰ քը սիրինք	kʰə sir-e-i-nkʰ քը սիրենք
2PL	kʰə sir-i-kʰ քը սիրիք	kʰə sir-e-i-kʰ քը սիրեք
3PL	kʰə sir-i-n քը սիրին	kʰə sir-e-i-n քը սիրեն
	IND-√-TH-AGR	IND-√-TH-PST-AGR
	Future <ապառնի>	Past future <անցեալ ապառնի>
1SG	bidi sir-i-m բիդի սիրիմ	bidi sir-e-i-∅ բիդի սիրեի
2SG	bidi sir-i-s բիդի սիրիս	bidi sir-e-i-r բիդի սիրեիր
3SG	bidi sir-e-∅ բիդի սիրե	bidi sir-e-∅-r բիդի սիրեր
1PL	bidi sir-i-nkʰ բիդի սիրինք	bidi sir-e-i-nkʰ բիդի սիրենք
2PL	bidi sir-i-kʰ բիդի սիրիք	bidi sir-e-i-kʰ բիդի սիրեք
3PL	bidi sir-i-n բիդի սիրին	bidi sir-e-i-n բիդի սիրեն
	FUT √-TH-AGR	FUT √-TH-PST-AGR

32.3.3.2.3 Present perfect and past perfect *HD: In SWA, the present perfect (Table 32.13) and past perfect (Table 32.14) are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-adz/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). In SEA, this non-finite form is the perfective converb with the suffix /-el/. Crimea uses a similar system. Adjarian only provides a participle with the suffix /-il/ <իլ>. This suffix appears to be a cognate with the SEA perfective converb suffix /-el/, and I gloss it as such.*

HD: Note that in SWA, the present auxiliary has the form /e/, but Crimea has the form /i/ for the non-3SG.

Table 32.13: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea		cf. SEA	
1SG	sir-il i-m	սիրիլ իմ	sir-el e-m	սիրել եմ
2SG	sir-il i-s	սիրիլ իս	sir-el e-s	սիրել ես
3SG	sir-il e-∅	սիրիլ է	sir-el e-∅	սիրել է
1PL	sir-il i-nk ^h	սիրիլ ինք	sir-el e-ŋk ^h	սիրել ենք
2PL	sir-il i-k ^h	սիրիլ իք	sir-el e-k ^h	սիրել եք
3PL	sir-il i-n	սիրիլ ին	sir-el e-n	սիրել են
	√-PERF.CVB AUX-AGR		√-PERF.CVB AUX-AGR	

Table 32.14: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea		cf. SEA	
1SG	sir-il e-i-∅	սիրիլ էի	sir-el ej-i-∅	սիրել էի
2SG	sir-il e-i-r	սիրիլ էիր	sir-el ej-i-r	սիրել էիր
3SG	sir-il e-∅-r	սիրիլ էր	sir-el e-∅-r	սիրել էր
1PL	sir-il e-i-nk ^h	սիրիլ էինք	sir-el ej-i-ŋk ^h	սիրել էնք
2PL	sir-il e-i-k ^h	սիրիլ էիք	sir-el ej-i-k ^h	սիրել էք
3PL	sir-il e-i-n	սիրիլ էին	sir-el ej-i-n	սիրել էն
	√-PERF.CVB AUX-PST-AGR		√-PERF.CVB AUX-PST-AGR	

32.3.3.2.4 Past perfective or aorist *HD: The past perfective (Table 32.15) is also called the aorist. In SWA for /sir-e-l/ ‘to like’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Crimea dialect behaves almost the same; the theme vowel is /i/ for the 3SG, but /e/ elsewhere.*

Table 32.15: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

Crimea		cf. SWA		
1SG	sir-e- \widehat{ts}^h -i-∅	սիրեցի	sir-e- \widehat{ts}^h -i-∅	սիրեցի
2SG	sir-e- \widehat{ts}^h -i-r	սիրեցիր	sir-e- \widehat{ts}^h -i-r	սիրեցիր
3SG	sir-i- \widehat{ts}^h -∅-∅	սիրեց	sir-e- \widehat{ts}^h -∅-∅	սիրեց
1PL	sir-e- \widehat{ts}^h -i-nk ^h	սիրեցիլը	sir-e- \widehat{ts}^h -i-ŋk ^h	սիրեցիլը
2PL	sir-e- \widehat{ts}^h -i-k ^h	սիրեցիք	sir-e- \widehat{ts}^h -i-k ^h	սիրեցիք
3PL	sir-e- \widehat{ts}^h -i-n	սիրեցին	sir-e- \widehat{ts}^h -i-n	սիրեցին
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

32.3.3.2.5 Imperative and prohibitive *HD*: For the imperative 2SG, SWA adds a zero morph /-∅/ after the theme vowel /e/ for a verb like ‘to like’ (Table 32.16). For the 2PL, SWA adds the sequence /-e- \widehat{ts}^h -ek^h/ after the root such that /-e- \widehat{ts}^h / forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Crimea does the exact same strategy.

Table 32.16: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

Crimea		cf. SWA		
2SG	sir-e-∅	սիրէ	sir-e-∅	սիրէ
2PL	sir-e- \widehat{ts}^h -ek ^h	սիրեցէք	sir-e- \widehat{ts}^h -ek ^h	սիրեցէք

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 32.17), SWA adds the prohibitive formative /mi/ before the verb. The prohibitive marker carries stress. The verb takes a suffix /-r/ in the 2SG, and /-k^h/ in the 2PL. In Crimea, the 2SG marker is /-l/, while the 2PL marker is /-k^h/ . Note that it’s possible that this 2SG marker /-l/ is actually a non-finite form; I don’t know how to gloss it.

Table 32.17: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

Crimea		cf. SWA	
2SG	mí sir-i-l	մի՛ սիրիլ	PROH √-TH-?
2PL	mí sir-i-k ^h	մի՛ սիրիք	PROH √-TH-2PL

32.3.3.2.6 Non-finite forms *HD*: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or conversbs) in Table 32.18. Crimea and SWA/SEA

have slightly different forms. Note that Adjarian uses the term ‘past participle’ to mean multiple different types of non-finite forms: resultative participle with */-ats/* in SEA, and the perfective converb */-il/* in SEA.²

Table 32.18: Participles or converbs <սիրայներ> for the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

		Crimea	cf. SEA	
Infinitive	անրոջ	sir-e-l	սիրել	sir-e-l սիրել ✓-TH-INF
Past	անցեալ	sir-il sir-adz	սիրիլ սիրած	sir-el sir-ats սիրել սիրած ✓-PERF.CVB ✓-RPTCP
Future	ապառնի	sir-e-l-u	սիրելու	sir-e-l-u սիրելու ✓-TH-INF-FUT.CVB

Original page number 266.

32.4 Literature

There is no study on the Crimea dialect. But there are a few select manuscripts.

HD: I do not translate or give bibliography entries for these sources because they’re rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Crimea dialect

- **Պատկանով (1875)**, volume 1. Nakhichevan dialect. (Կ. Պատկանով. Մատերիալы для изучения арм. наречий, И. Говоръ Нахичеванскій)
- Ռ. Պատկանեանի Ըստիր երկասիրութիւնները, Ա Եւ Բ. Պետերը. 1893
- մասաւանդ Գ. Խո. Ռուսով, 1904
- Տիգրանեան Գ. – Առաջք, ասացուածք Եւ զրոյցը Նոր-Նախիջեւանի. Ռուսով, 1892

There are also some fables in series of Armenian folk fables by Tigran Navasardian (Տիգրան Նավասարդեան; *HD: SEA: /tigran navasardjan/, /navasartjan/, SWA: /dikran navasartjan/*) in his series of Armenian folk tales, and a small number of writings in the periodicals of New Nakhichevan: Նոր Կեանը [New Life], Մեր Զայլը [Our Voice], and Լոյ [Light] (published 1906-1911).

32.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I

²*HD: The original page had <սիրել> as the infinitive. But on page 306, Adjarian provides an erratum that it should be <սիրիլ>; I fixed it.*

don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

32.5.1 New Nakhichevan

Adjarian's source: See [Патканов \(1875: 71-73\)](#). This presents the old language, with a pure /r/ <r> sound. After checking in New Nakhichevan, I have rendered it into scientific orthography.

Ազիաթի հայերուն դունը մեզ խուզուր բան է. մեզի բես ազբար (բակ) չունին. Նացա դուներեն թեփեն դեղինի բես դիւն է. սիրդերը նեզանա նը՝ գերթան, թօռղայներուն բեսնագ՝ դուներուն թեփեն գը նըսդին. .

Նացա հացի փուրուն ալ - անունը գիդի ամա՝ մոցիլ իմ - խուզուր բան է. ազբարին օրթան, շադերուն ալ դուներուն մէչը, մէքամ գուլօր փուս քը փօրին, մէչը սըվա գանին, շդէ դացա փուրուր: Հաց եփելու լան նը՝ իդա փուսին մէչը նօմայ չօր փադ, խօռայ (չոր խօրիւ) գուլուն, դագեն գը բըռընդեցնուն, յեթգեն գառնուն խումօրը աղլի փուրին բադերուն գը ծեթին. շդէ իմացիր դացա հացին ֆասոնը. - աղեթօվ լաթ, մէղայասծուն մէհա: Ադ դահա հէչ: Փուրին հացը գը ծօղոդին նը՝ քը հանին վրայի աղդոդ շարիգները վարդիգները, իդա փուրին մէչը քը թօթվին, օչիլսերը քը թափթփին մէչը, ուրելի (ոլոռն) բեսնագ չըթըռ չըթըռ գը բօհըրվին. աս ալ դացա լըվացըն է. թի՛ ւֆ... շադ մնւնդար հալին ին իդա ազիաթի հայերը...

Քաթքայի հայը ա՛սլը շիւնաբեթ է. մէրերեն շադ վար է. մէրեց բարեմ մարթու սըրա մարթ ին. նաքա՝ ինա մաջառ-...

Original page number 267.

... արաբայով խըրըմէն նօղայներ քուքանսնը՝ աղեթօվնաքա ին. երեսները խաչ շի հանին նը՝ հայ եղածները բելի յալ չէ... Փամի՛լոյ, հենլերը թեմիզ հայնագ գալացի գանիմ չին հասքընալ. վսեռավոս իսա բադը. գօռելի բես երեսը գը նայէ «խաբար չիմ» իմիշ. գօյա գուլգէ ասելու քի՝ ասածըդ չիմ հասքընար... գընա գըդիր նարա լիւզիւյօվ կ՞նչ ասէլ է «Եծը ծօրը ընգէլ ա, գէլը եգէլ ա գերել ա». գօյա գուլգէ ասելու քի ածը հենդէքը ինգիլ է, գալը իգիլ է նարան գերիլ է... երես խավարի. հայնագ ասա - դա. ածին ինչո՞ւ եծ գասիս - օր, թըլվադ բերն. փօյա՛մը ած ասա - դա. ծօրըս վօ՞րն է, հենդէք ասիս նը չի՞լալ. «Եգէլ ա գէերել ա». ֆուանցուզնա՞գ գալացի գանիս՝ ի՞նչ է. եգիլ է գերիլ է ասիս նը՝ անգից աղեգ չէ՞ ինչ. բարեմ թեմիզ հայնագ է իսօմ... Շդէ սիրես իւնիթ ին... նաքա ֆօղ չին ասիլ՝ խօն գասին. հավող չին ասիլ՝ խաղող գասին. խույի չին ասիլ՝ շըրիօր գասին. չիչագ չին ասիլ՝ ծաղիզ գասին. շա՛շիւն, հէչ չիչագը ծաղեգ գըլա՞՝ ծաղեց ան է, վօր երած փաղէն յա թեզաքէն գը մընա. ան՝ բաշչային մէչի ելլածը չիչագ է. վօրի՞ն գուզիս հարցուր. թեմիզ հայնագ է...

Ենցամը, շդէ ասրէս փոռթիթ արիլ ին իրէնց լիւզին. ամրէս օր՝ ամիսներօվ հեղերը բիդի գենաս, լիւզիւդ ալայ-մալայ բիդի ձըռմըռդըհս, վօր գուդոր-մուրդոր բան գըրնաս հասքըցնելու...

Եղան շափաթ երեվան գեցա, ասվածային իր օրը հեղերը շենգ գանեի, թէմիզ հայնագ քը սօրվէցնեի իդա մունդար ազիաթներուն...

Ինչքես ախըռ փաթլամիշ չիլաս. մեմը իդա ալեվալեներուն նայէ. մարթ չին հավանի. մարթու վոա քը խընդան. իլլէքի մեր Նաշշուկանցիներուս վրան՝ դայմա քը խընդան. իմիշ՝ մենք լիւզիւներըս փոռթիթ արիլ ինք, մօնցիլ ինք թէմիզ հայնագը...■

32.5.2 Crimea

Adjarian's source: See Tigran Navasardian's volume 7 on Armenian folk tales (Տ. Նավասարդեանի Հայ ժողովոդ. հեքիաթներ, Ե.), page 70-73.³

Ասենակով ժամանակով մեկ մ' կար, մեկ մ' չի կար՝ մեկ հատ թագաւոր կար: Աղ թագաւորը ուներ մեկ հատ տեսօք աղջիկ: Աղ աղջկանը անխատար մարդ կուզենայ եգիլ է, ամա մեկին տուած չէ:

Original page number 268.

Մեկ օր մը թագաւորը ելած ատենը չեօլին մեջ մեկ հատ ծեր մարդ կը տեսնէ նստիլ Ե՝ փատ կը ճողլտէ եղիլ է: Թագաւորը կը մօտիկնայ քովը ու կը հարցունէ.

- Հոս ի՞նչ կանիս:
- Ի՞նչ անիմ, ասից ծերը, խսմեթ կը պամնիմ: Թագաւորը կը հարցունէ.
- Խսմեթ ի՞նչես կը պամնիս:
- Տեսօքը չիրքինին կուտամ, ֆխարէն գենկինին: Թագաւորը կը հարցունէ.
- Իմիս աշկանս խսմեթը վո՞վ է:
- Զուկոդ աղջկան խսմեթը քու տուսիդ խզմեթքէր Արաքն է:

Թագաւորին սիրտը կելլէ. կուզայ տուն, միտք կանէ թէ՝ ի՞նչես Արաքին հեռացունել տեյին: Վերջը մեկ գիր կը գրէ ու կուտայ Արաքին ու կասէ. «Տա՛ր իսա Ասծուն տուլը»: Նա եալ կառնէ կելլէ կերթայ: Արաքը երթած ժամանակը մեկ հատ տուն կը տեսնէ. կը մտնէ նես կը տեսնէ, ու մեկ հատ կին մարդ նստիլ է ու ադ տունին թէփէն ալ շո՞ն շո՞ն օսկիներ կը թափի: Կին մարդը Արաքին կը հարցունէ.

- Վո՞լո տեղ կերթաս, կասէ:
- Ասծու կերթամ, կասէ Արաքը:
- Ճա՞նըս, կասէ կին մարդը Արաքին. ասա՛ Ասծուն, կլայ ինձի ասխատար տուած օսկին, ամեն օր արապա-արապա մարդոց կը պամնիմ կէնէ շատ է:
- Աղէկ, կասէ Արաքը ու կելլէ կերթայ: Գնացած ատենը կը տեսնէ ճամբին մեջ մեկ կուր մարդ նստած կեցիլ է: Կուրը կասէ Արաքին.

³HD: I couldn't track down a more exact bibliographic description of this series, so I couldn't provide a bibliographic entry.

- Վո՞լու տեղ կերթաս:
- Ասծու կերթամ, կասէ Արաբը:
- Ճանճս, կասէ կուրը, ասա՛ Ասծուն, մինչուանքի Ե՞րբ պիտի. Նստիմ թոստըղանը (պյուսձ թաս) դիմաց: – Արաբը կելսէ կերթայ ու գնացած ատենը կը տեսնէ մեկ մարդ թէք չամուռը պաթած կեցիլ է ու կը հարցունէ Արաբին.
- Վո՞լու տեղ կերթաս:
- Ասծու կերթամ, կասէ Արաբը:
- Ճանճս, ա՛խապարս, կասէ ադ մարդը. ասա՛ Ասծուն՝ ...

Original page number 269.

... մինչուանքի Ե՞րբ աս տեղը պիտ կենամ. արդիս քառսուն տարի է հոս մասցիլ իմ, ինչ էլել կը կրնամ ինչ մեջը մտնիլ:

– Աղեկ, կասէ Արաբը ու կելլէ կերթայ: Մեյ մ' ալ տեսնիս տաղին (անտառ) մեջը մեկ հատ ծեր մարդ ռաստ կուրգայ:

- Վո՞լու տեղ կերթաս, կասէ ծերը:
- Ասծուն կերթամ, կասէ Արաբը:
- Ի՞նչ պիտի անիս Ասծուն, կասէ ծերը:
- Թագաւորս ինձի գիր տուից, պիտ Նարա տանիմ, կ'ասէ Արաբը:
- Թուլղը ինձի տուլ, կասէ ծերը ու ծերքն կառնէ:

Արաբը Նարա կը պատմէ ճամբան ռաստ Եկած կին մարդու, կուրի ու չամուռի մեջ պաթած մարդուն ասածները: Եերը կասէ Արաբին. «Դարձած ատենդ կ'ասիս կին մարդուն.» – Երբ որ փառք Ասծու չ'ասես նէ՝ ան ատենը օսկին թէկիեն թափելէն կը դադրէ: Կուրին ալ կ'ասիս, որ նա եալ քովի կետին թող փորէ, մեջէն ջուր կելսէ. ջուրը առնէ աչքերը թո՛ղ լուանայ՝ ան սիաթը աչքերը կը պացուին հապա ան մարդուն ալ կասիս, որ քառսուն տարի տա՛հա թող կենայ չամուռին մեջը:

Արաբը ետ կը դառնայ, կերթայ ան կին մարդու քովը ու կասէ. – Ասուած ասից, որ երբ փառք Ասծու չասէ նէ, ան ատենը օսկին պիտ դադրի թափելէն: Արաբը կ'ելսէ կերթայ կուրին քովը ու կասէ. – Ասուած ասից, որ քովի գետինը թո՛ղ փորէ, ջուր կելսէ, աչքերը թո՛ղ լուանայ՝ կ'աղեկնայ: Կուրը դարձաւ ու Արաբին ասից. – դուն ինքն փորէ: Արաբը քիչ տեղ փորեց՝ Ելած ջուրն ծերքերը ճերմակ եղան. քիչ մ' ալ փորից՝ ալայ-մալայ ճեպ-ճերմակ եղաւ, թէք մեկ հատ կոտիին տեղը սեւ մնաց: Անկից Արաբը շիտակ թագաւորին կերթայ:

Թագաւորը Արաբին իիչ չի ճանչնայ, ամա նարա խիստ կը հաւանի, իրեն աղջկանը հետ կը պսակէ, քառսուն օր, քառսուն գիշեր հարսինը կ'անէ: – Ես ալ հոն եի. գինի խմեցի, պուիւս վազեցաւ, պերանս չը գնաց:

33 Austro-Hungary

33.1 Background

Original page number 270.

Big and small Armenian settlements are scattered across the many corners of Poland, Bukovina, Transsylvania and Hungary; if they haven't forgotten the Armenian language, they speak a dialect which we thought it would be appropriate to call the Austro-Hungary dialect as a general name. The Armenologist Hanusz (Հանուչ) has studied the Polish-Armenian vernacular in his two works (*Sur la langue des Arméniens polonais, I. Mots recuillis à Kuti, Cracowi 1886*, and *Beitrag zur Armenischen Dialectologie*).¹ I myself studied the dialect of Suceava in the Բազմավեպ [Bazmavep] periodical (1899, page 112, 218, 325, 516, and 557), which is unfortunately half done.

Because Suceava represents the most Armenian-speaking settlement of Austrian Armenians, we must thus give a description of this dialect.

HD: This dialect also goes by Artyal or Ardeal (Արտիալ, Արդեալ. As *Martirosyan (2019: 208)* reports:

Ardeal is the Romanian form of Hungarian Erdély, which means 'beyond the forest'. The latter form was rendered into Latin as Transsilvania, the more widely-known name of the country (Pisowicz 2003: 29).

33.2 Phonology

33.2.1 Segment inventory

33.2.1.1 Monophthong vowels

The Suceava dialect has the following vowels (Table 33.1).

¹HD: Based on Adjarian's prose, I have had difficulty finding the exact citations that Adjarian meant.

Table 33.1: Vowels of the Suceava dialect (Austro-Hungary) dialect

/i/ <ի>	/u/ <ու>
/e/ <է>	/ə/ <ը>
	/o/ <օ>
	/ɑ/ <ա>

33.2.1.2 Diphthongal vowels

There are many diphthongs. While all the Armenian dialects have generally lost the diphthongs of Classical Armenian, in contrast the Suceava dialect has renewed them (Table 33.2).

Table 33.2: Diphthongs in the Suceava dialect (Austro-Hungary)

Adjarian's transcription	Adjarian's explanation	IPA approximation
<աւ>	read as <ա'նւ> /áu/	/au̯/
<իւ>	read as <ի'նւ> /íu/	/iú/
<օւ>	read as <օ'նւ> /óu/	/ou̯/
<էւ>	read as <է'նւ> /ié/	/ie̯/
<իէւ>	read as <իէ'նւ> /ijéu/	/ieu̯/
<իը>	read as <ի'յը> /ijə/	/iə̯/

HD: Note that for the digraph <իւ>, Adjarian treated this as /iú/ for Classical Armenian, and as /y/ for the previous dialect sections. But for the Austro-Hungary dialect, he treats <իւ> as /iú/.

Among these, the <աւ> and <իւ> represent the Old Armenian <աւ, իւ> diphthongs: /au̯, iú/ (Table 33.3).

Table 33.3: Emergence of /au̯/ <աւ> and /iú/ <իւ> in the Austro-Hungary dialect

	Classical Armenian	> Austro-Hungary	cf. SEA
'pain'	tsʰau̯ ցաւ	tsau̯ ցաւ	tsʰav ցավ
'honor'	patiւ պատիւ	badiւ բադիւ	pativ պատիւ

The symbol <էւ> represents the vowel <էւ> /ie̯/, such as in the dialects of Mush and Van. But here the system is incomplete because the diphthong <ու> (read <ուօ՛> /uó/) (*HD: meaning /uo/*) is missing.

The Suceava sound <իը> /iə̯/ (Table 33.4), which originates from Classical Armenian /i/ <ի>, is close to the German sound <ie> (*HD: /i:/*), compare German <Bier>.

Table 33.4: Emergence of /iə/ <հղ> in the Austro-Hungary dialect

‘heart’	Classical Armenian sirt սիրտ	> Austro-Hungary sírđ սի՛րդ	cf. SEA sirt սիրտ
---------	---------------------------------	--------------------------------	----------------------

33.2.1.3 Consonants

The consonants have three degrees: voiced, ...

Original page number 271.

voiced aspirated, and voiceless aspirated. The Old Armenian voiced consonants have become voiced aspirates, the voiceless unaspirates became voiced, while the voiceless aspirated stay voiceless aspirated.

33.3 Morphology

33.3.1 Noun inflection or declension

The plural marker is /-j̥er, -n̥jer/ <Եր, ԱԵր>, but there is also the formative /-sdan/ <սդան>, such as in the Karin dialect. The accusative always takes the preposition /z/ <q>.² The instrumental formative is /-ou/ <օւ> instead of the form /-ov/ <ով>.

33.3.2 Numerals

The ordinal numerals are formed like in New Nakhichevan (Table 33.5).

Table 33.5: Ordinal numerals in the Austro-Hungary dialect

‘two’	Classical Armenian erku երկու	> Austro-Hungary ergus-um Երգուսում	cf. SEA jerku յերկու
‘second’	erk-rord երկրօրդ	ergus-um Երգուսում	jerk-rort ^h յերկրօրդ
‘three’	erek ^h երեք		jerek ^h յերեք
‘third’	er-rord երրօրդ	irek ^h -um Իրեգուսում	jer-rort ^h յերրօրդ

²HD: Based on data from this dialect’s pronouns, it seems that this preposition can vary between /z/ and /s/.

33.3.3 Pronoun inflection or declension

For the pronouns, we note the following.

HD: Table 33.6 has personal pronouns that are not the third person.

Table 33.6: Declension paradigm of personal pronouns (not third person) in the Austro-Hungary dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2Pl 'you'
NOM	jes j̥tu	d ^h un η'ηl̥u	mink ^h η̥l̥up	d ^h uk ^h η'ηl̥p
GEN	zim q̥hu	zk ^h u q̥p̥n̥l̥	m̥ier m̥eŋ̥	dz ^h ier δ'ēŋ̥
DAT	indzi η̥l̥əd̥h̥	k ^h ez̥i p̥eq̥h̥	mezi m̥eq̥h̥	dz ^h ez̥i δ'ēq̥h̥
ACC	zis q̥hu	sk ^h ies up̥eq̥	sm̥iez̥ uŋ̥eq̥	sdz ^h iez̥ uδ'ēq̥
ABL	zim-me q̥huŋ̥t̥	zk ^h u-me q̥p̥n̥l̥ŋ̥t̥	mer-me m̥eŋ̥ŋ̥t̥	dz ^h ez-me δ'ēq̥uŋ̥t̥
INS	indzi hed η̥l̥əd̥h̥ h̥t̥	k ^h ez̥i hed p̥eq̥h̥ h̥t̥	m̥ier hed m̥eŋ̥ h̥t̥	dz ^h iez̥ hed δ'ēq̥ h̥t̥

HD: Table 33.7 has personal pronouns that are for the logophoric third person.

Table 33.7: Declension paradigm of personal pronouns (third person logophoric) in the Austro-Hungary dialect

	3SG 'he'	3PL 'they'		
NOM	ink ^h ə ir̥ien	η̥l̥up̥ η̥t̥	ironk ^h ir̥ents̥ ^h	η̥oŋ̥p̥ η̥t̥ug̥
GEN-DAT				
ACC	zink ^h ə irenme	q̥l̥up̥ η̥t̥uŋ̥t̥	zironk ^h ir̥ents̥ ^h me	q̥η̥oŋ̥p̥ η̥t̥uŋ̥uŋ̥t̥
ABL				
INS	ir̥ien hed η̥t̥uŋ̥t̥ h̥t̥		ir̥ents̥ ^h mou̥ η̥t̥uŋ̥uŋ̥t̥ h̥t̥	

HD: Table 33.8 has demonstrative medial pronouns 'that'.

Table 33.8: Declension paradigm of demonstrative medial pronouns 'that' in the Austro-Hungary dialect

	Singular 'that'	Plural 'those'
NOM	d ^h a, ad	η'ա, աη
GEN-DAT	d ^h ara	η'արա
ACC	d ^h ara	η'արա
ABL	d ^h ara-me	η'արամէ
INS	d ^h ara hed	η'արա հեη
		adonk ^h , d ^h ak ^h a ադոնք, դ'աքա
		d ^h ats ^h a դ'ացա
		d ^h ats ^h a դ'ացա
		d ^h ats ^h a-me դ'ացամէ
		d ^h ats ^h a hed դ'ացա հեη

33.3.4 Verb inflection or conjugation

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

33.3.4.1 Indicative present and past imperfective

HD: For the indicative present, SWA combines the indicative prefix /g(ə)/ <ԿՈ> with a finite verb. This finite verb is the subjunctive form. For an E-Class verb like 'to like' /sir-e-l/, the theme vowel is a constant /e/, and the 3SG marker is covert. In Austo-Hungary, Adjarian states that the indicative prefix is /gi/; the theme vowel is /e/ for the 3SG, and /i/ elsewhere (Table 33.9).

In conjugation, the present and past imperfective formative is /gi/ <qh>. The vowel /e/ <է> of verbal endings becomes /i/ <h>.

Table 33.9: Indicative present <ՆԵՐԿԱՄ> of the verb ‘to like’ in the Austro-Hungary dialect

	Austro-Hungary	cf. SWA
1SG	gi sir-i-m	գե sir-e-m
2SG	gi sir-i-s	գե sir-e-s
3SG	gi sir-e-∅	գե sir-e-∅
1PL	gi sir-i-nk ^h	գե sir-e-ŋk ^h
2PL	gi sir-i-k ^h	գե sir-e-k ^h
3PL	gi sir-i-n	գե sir-e-n
IND	√-TH-AGR	IND √-TH-AGR

HD: For the indicative past imperfective, SWA combines the indicative prefix with a finite verb (the past imperfective). This finite form includes adds the past suffix /-i/ after the theme vowel, such as the past 2PL sequence /-i-k^h/ (Table 33.10). This past suffix is however covert in the 3SG, along with a covert agreement suffix. In Austro-Hungary, we use essentially the same strategy. However, the 2SG suffix is /-s/ instead of /-r/. Note that the theme vowel here is /e/ in the past, instead of /i/ as in the present (Table 33.9).

The past imperfective 2SG uses /-s/ <ս> in analogy to the present. This thing does not exist in any dialect.

Table 33.10: Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՍՏԱՐ> of the verb ‘to like’ in the Austro-Hungary dialect

	Austro-Hungary	cf. SWA
1SG	gi sir-e-i-∅	գե sir-ej-i-∅
2SG	gi sir-e-i-s	գե sir-ej-i-r
3SG	gi sir-e-∅-r	գե sir-e-∅-r
1PL	gi sir-e-i-nk ^h	գե sir-ej-i-ŋk ^h
2PL	gi sir-e-i-k ^h	գե sir-ej-i-k ^h
3PL	gi sir-e-i-n	գե sir-ej-i-n
IND	√-TH-PST-AGR	IND √-TH-PST-AGR

There are no progressive forms.

33.3.4.2 Future marking

HD: In SWA (Table 33.11), the future is formed by adding the proclitic /bidi/ <ԱՅԽՆԻ> before the finite present-form of the verb. For Austro-Hungary, the form of the proclitic varies, as Adjarian describes.

The future is formed with the formative /bidor/ <բիդօր>. But Hungarian Armenians use the form /bi/ <պի>, which is the shortening of the CA /piti/ <պիտի> ‘it is necessary’, and it becomes /b/ <պ> next to vowels.

Original page number 272.

Table 33.11: Future <ապառնի> of the verb ‘to like’ in the Austro-Hungary dialect

	Austro-Hungary		cf. SWA
	Suceava	Hungary	
1SG	bidor sir-i-m	բիդօր սիրիմ	bidi sir-e-m պիտի սիրեմ
2SG	bidor sir-i-s	բիդօր սիրիս	bidi sir-e-s պիտի սիրես
3SG	bidor sir-e-∅	բիդօր սիրէ	bidi sir-e-∅ պիտի սիրէ
1PL	bidor sir-i-nk ^h	բիդօր սիրինք	bidi sir-e-ηk ^h պիտի սիրենք
2PL	bidor sir-i-k ^h	բիդօր սիրիք	bidi sir-e-k ^h պիտի սիրեք
3PL	bidor sir-i-n	բիդօր սիրին	bidi sir-e-n պիտի սիրեն
FUT	√-TH-AGR	FUT √-TH-AGR	FUT √-TH-AGR

33.3.4.3 Replacing the past perfective with the present perfect

HD: In SWA, the past perfective is marked in a synthetic manner by using the aorist stem. For example, for the verb ‘to like’ /sir-e-l/, to express the past form ‘they liked’, we use a synthetic form (1a). Morphologically, we add the aorist suffix /ts^h/ after the theme vowel, and then add the past and agreement suffixes. In contrast, a complex tense like the present perfect or past perfect is formed peripherastically by combining a non-finite form (such as the resultative participle) with a tensed auxiliary (1b), (1c). Such non-finite forms are often called past participles in the more traditional literature.

(1) SWA

a. Past perfective

sir-e- \widehat{ts}^h -i-∅, sir-e- \widehat{ts}^h -i-n

like-TH-AOR-PST-1SG, like-TH-AOR-PST-3PL

‘I liked; they liked.’

սիրեցի, սիրեցին

b. Present perfect

sir- \widehat{adz} e-m, sir- \widehat{adz} e-n

like-RPTCP AUX-1SG, like-RPTCP AUX-3PL

‘I have liked; they have liked.’

սիրած եմ, սիրած են

c. Past perfect

sir-adz ej-i-∅, sir-adz ej-i-n
 like-RPTCP AUX-PST-1SG, like-RPTCP AUX-PST-3PL
 'I had liked; they had liked.'
 սիրած էի, սիրած էին

HD: As Adjarian explains below, the Austro-Hungary dialect is innovative because it has lost the synthetic strategy to mark the past perfective. Instead, to capture the meaning of the past perfective, he reports that the Austro-Hungary dialect instead uses the cognate of the periphrastic present perfect from SWA. He is vague though as to how the meaning of the present perfect is marked, or the semantic role of the cognate of the SWA past perfect.

The past participle is formed with the formative /-il/ <իլ>, with which are also formed the present perfect (յարակատար) and past perfect (գերակատար) forms. *HD: Note that this /il/ forms seems a cognate of the SEA perfective converb /-el/, and I gloss it as such.*

But here, the Suceava dialect has a very interesting innovation. As is clear, many of the new European languages are losing the perfective in verbal tenses. For example, French forms <j'aimai, tu aimas, il aimait, nous aimâmes, vois aimâtes, il aimèrent> exist only in the literary language, while the populace do not recognize such forms and instead use the present perfect (j'ai aimé, tu as aimé). In this way, thus the original meaning of the present perfect is lost, and it has moved to the place of the perfective. The same has happened in the Suceava dialect. This dialect has abandoned the use of the perfective tense (SWA /sir-e-^{ts^h}-i-∅/ 'I liked' <սիրեցի>), and it uses the present perfect in its place, with the same meaning. Here are the conjugation of the two forms (Table 33.12).

Table 33.12: Using periphrastic forms to mark the meaning the past perfective meaning for the verb 'to like' in the Austro-Hungary dialect

	Participle plus present auxiliary (cognate to SWA present perfect)	Participle plus past auxiliary (cognate to SWA past perfect)
1SG	sir-il i-m սիրիլ իմ	sir-il e-i-∅ սիրիլ էի
2SG	sir-il i-s սիրիլ իս	sir-il e-i-s սիրիլ էս
3SG	sir-il e-∅ սիրիլ է	sir-il e-∅-r սիրիլ էր
1PL	sir-il i-nk ^h սիրիլ ինք	sir-il e-i-nk ^h սիրիլ էնք
2PL	sir-il i-k ^h սիրիլ իք	sir-il e-i-k ^h սիրիլ էք
3PL	sir-il i-n սիրիլ ին	sir-il e-i-n սիրիլ էն
	✓-PERF.CVB AUX-AGR	✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR

33.4 Literature

HD: I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

In the following works, we can find manuscripts that are written with the diverse branches of the Austro-Hungary dialect.

- Literature with the Austro-Hungary dialect
 - Հ. Գր. Գովրիկեան
 - * – Դրանսիլուանիոյ հայոց մետրապոլիսը, Վենեսա. 1896
 - * – Հայք յեղիսաբեթուապոլիս, Վենեսա, 1893
 - L Patrubańy – Sprachwissenschaftliche Abhandlungen, I and II

HD: On page 279, Adjarian had a brief paragraph about the Romani language of Lomavren. I moved it here because it's more relevant here:

Here it should be mentioned also the Romani language of Lomavren (հայքայերէն), whose lexicon is only Romani (բոշայերէն), while its grammar and phonology are Armenian and it belongs to the /kə/ <ԿՈ> branch. On the Romani language, there are diverse statements, and the most complete summary is the one by the Armenologist Ֆիլոպ: Finck 1907.³

Original page number 273.

33.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

33.5.1 Suceava dialect

Adjarian's source: I prepared this with a priest from Suceava, Ter Karapet Kajnayan (Տեր Կարապետ Կայնայեան; *HD: SEA: /ter karapet kajnajan/, SWA: /der garabed gajnajan/*), with the scientific orthography.

³HD: He includes other bibliographic data, such as:պամ-վիլ ճիւշ. VIII, N 5. I don't know how accurate this information is however, because I couldn't find a clear copy of this item online.

33.5.1.1 Sample

- Բ'արի լուս. ի՞նչքես էք:
 - Շընորհագալ իմ. աղեգ:
 - Ի՞նչքես, հանգչի՞լ իս աս գ'ըշէր:
 - Զօր աղեգ բառգիլ իմ. նումայ բ'ուրիշները ինձի բ'օգ'օյ չին դուվի. հիմքի (հիմայ) ո՞ւրախ (ուր) բիդոր երախ. ի՞նչ բիդոր անխս աղես (այդպէս) գանուխ:
 - Բեղզ' է երամ բ'օշդ'ան, վօր դ'ելեգուաֆ անխմ:
 - Ի՞նչ դ'ելեգուաֆ:
 - Ներ'օ՞ն գ'օրիլ է ինձի՝ թէ աս օրերուն գուզէ մեր մօդ իգ'ալու. ու գուզէ համ ըգիարսը բ'էրտ վօր ասդեղ փսագվէն: Դերդէրը ինձի ասիլ է գ'օ չի գարունա զիրէնք փսագէլու, իլալլու վօր ասքէր (ազգական) ին. հիմքի գուզիմ դ'ելեգուաֆադ' անխլու, վօր չիքա, զուրի (իզուր) խարջ անէ մըսքինը (խեղճ). գափսըսնամշադ վօր աթ խըդա՛րը խարջ արիլ է: Բ'օլոր բ'անը հադի՛րը էր. քըրչէրը հադի՛րը էին. մուզիգ'անթները վարցած էին. րամեցէրի բիլեդ'ները խըրգած էին. գարջ ասիմ ամմէն բ'անը հադի՛րը էր:
 - Յես զի մըդքիմ վօր բադրիարքարանը դ'ելեգուաֆադ' անխնք. յեւ խընդ՛րինք վօր բ'օզվօլիդ' անխն. յեւ ամմէն բ'անը բադմինք դ'ելեգուաֆի մէչ. թէ բ'օլորը հադի՛րը ին. բ'օզվօլիդ' անէ քահանայուն վօր աս անգ'ամը փսագէ:
 - Աղեգ է. անխնք. ի՞նչ խըդար ժամանագի մէչ գըլա բադասխանը իգ'ալու օրընձեդ':
 - Ասօր հինքշափթի յէ. ինչֆանի շաբ'աթ օր գըլա բադասխանը իլա ի հօս:
 - Ուրբ'աթ իդգուն գը հանդքին իրէնք ա՛լվօշ:
 - Բ'արիգուն. Ե՛, ի՞նչ է խաբարը. բադասխան գ'ըդնըվի՞լ իք:

Original page number 274.

- Հա՛բա (այո՛). աղեգ է. բադրիարքը բօզվօլիդ' արիլ է քահանայուն վօր փսագէ հիմքի գերթամ դ'ելեգուաֆադ' անխմ վօր իգ'ան:
- Ասա մէ ինձի. ծանուցումները յշ'կ բիդոր անէ:
- Աղօր համար եղիլ իմ գ'ըբ'իդ'ընի՛ան, յեւ խընդ՛րիլ իմ խօր բ'օզվօլիդ' անէ մեզ դարբա (անգամ) իրէքի համար. յօ խօսդացիլ է թէ բ'օզվօլիդ' գանէ, յօ քահանայուն գ'ըրու գիմացնու. հիամ մէգալ վարը (միւս օրը) գիրագի է. առվարդուն քահանան ծանուցումները գանէ, յեւ գեսավօր յեղեւ փսագ:
- Զօր աղեգ է. հիմքի նայենումայ վօր օզգա բ'աները հադի՛րը իլան. խաղալու սալօնը արանժա՞ն' է. բ'ողիալները վըգ'սուկի՞ն' ին:
- Հա՛բա, բ'օլոր բ'անը հադի՛րը ին. նումայ չիյդիմ ըզվօ՛ խըրգիմ իրէնց դ'իմաց վաման վօր նըգ'ըժիդ' չանխն զիրօնը:
- Խըրգէ ըզվերի գ'օգ'օրը (Գրիգոր). իլլալու վօր ինքը ջանջ'ֆօրներ ունէ:
- Աղեգ գասիս. զինքը գը խընդ՛րիմ վօր երթա:

Երդուսում օրը՝ շաբաթը օր ա'լվը գը հանդըրին:

- Բ՝արի լուս:
 - Բ՝արի լուս. աշֆըները լուս. Եգի՞լ ին հարսնավորաքը:
 - Եգիլ ին աս առվադու. հիմքի գրցի (սկսել) Ե բ՝անը. գ՝նա հու՝ հու- աս բեդ՝ ան բեդ՝ Ե. յօլ բ՝օլոր բ՝անը զիմ գ՝ըլիսու վրա Ե. չըլսիմ վօչ մեգ աժուդ՝օր մը:
 - Նումայ համբ՝երություն, բ՝արեգամ, բ՝օլոր բ՝անը զի դ՝առնա. թօխ զամաց. անո՞ւմ սահածն է հսապ:

– Վեցին:

Բ'ախողն (ամուսին) դուն զուգական հետ աղէս զո զուրուցէ

– Ե՛ Ռուժիկ, հաղողութիւնը... հարսնիքը մուղիկը ուժէ զի կիէ. բեղա՛ է երթաւը:

– Յես հարդի՞լո իմ. դ’ոն ալշուսդ’ (շուստ) սեւ քըրքերոդ’ հաքի՞լո. յԵւ մընուշաներու սեւ շուֆլադեն. յԵւ դ’իլո գ’օնջուրգը վոր չի մօնաս:

- Ո՞ւրժից, ո՞վս վօ՞ն բո՞հնենք ահ հարկիս... հա

իլալու վոր շերմագ գազու օրօգ՝ լան հարի իս. չի մօնաս բըրօշը ու բանզօլէդ՝ ան առնուս... օրօգ՝ լիր...»

Original page number 275.

Տիեր՝ ուշադիր յերգան է. բեղադ՝ եր զինքը գուեօյդօրին դաս՝ վոր զըդրէ:

– Դ՞ո՞ւն ինչ գիղիս. ասքես է մօղան. խրգե չուսդ՝ Փիագ՛ոին դեկանց վօրիգա:

– ՔալԵ՛... Փիագ՛ոը զի բ՛օհԵ (սպասԵլ):

Երգուսա՞ն ա՞ զի Նըսդին Փիագ՞րի մէչ, յԵւ գերթան հարսնիքին դունը:

– Բ'արօւ Եղիլ իք:

– Գը շընաֆորինք. Ասված դա խըսմըթօն ու դոլվըթօն իլա:

– Ծընօրիագալինք. դառնուզ հեմ ձեր զավագացը գ’օլօշ’ին... րամԵցԵք. խընդ’րիս ամԵցԵք ալ վեր, խաշլումօրը քօր:

– Դ’ Ե՞՞ Հի՞ն Եռթա փրսագ:

– Ա՞ս բաս (այս պահու).

րամեցք, դ’ ըրբութաները գո բ’ օհին. առաջի դ’ ըրբութային մէջ գերթա քահանան ■
յէլ բիջա իրիցգ’ ինը. Երգուտումին մէջ հարսը խաչլու մօրը հեղ. իրերումին մէջ
փեսան խաչլուին հեղ. յեղա՛ մէզալուն. զի խընտ’ րինք վոր բ’ րէշ’ է դ’ ըրբութաներօն ■
Երթան, զէ (զի) զան դիսդ’ ու:

Գամաց գամաց սէրէ դասը գամ դասնըիինսգ դ' ըրըսուրառընսոլ ժամ գերթան յէլ փսագը զի գըցէ. փսագէն ալվը հարսինը դունը գերթան յէլ հարգըվէլուն էղէվանց զի գըցին սդ' օլսերը փուէլու. յէլ զի դ' ըրվին մուսաֆիրները սդ' օլ. զի հասզըցվի վօր հարսը յէլ փեսան սդ' օլէն շագաղը յէլ իրենց դէվանց խաշլուն ու խաշլումարը. անօր դէվանց բ' րէց' որ որնոյօ. հիմքի զի գըցին բ' արեգենացները:

- Զօր բիղոր անգ'րևսի (ուշանալ) սղ'օյր. քանի՞ յէ սահար'ր:

- Ուժե ինը անցիլ է:
- Բ‘Եղք՝ Ե խընդ‘րինք գքահանան վօր ա‘լչուսդ՝ անէ. սըլիդ՝ անէ բ‘արեգենացներովը ■ իլալու վօր դըղաները ուժե չունին համբ‘երություն:
- Ունին ժամանագ համ խաղալու դիստ‘ուլ, ինչֆանի առվադու:
- Ա՛հ, աս Ե յեղք‘ի բ‘արեգենացը. զի լըմընցվի սդ‘օլը:
- Շնօրհագալ ինք:
- Խնդր‘րիմ թօրություն:

Original page number 276.

- Հիմքի ինչ գանինք. գերանք սալօնք. մուզիգա՞ն գոցիլ է փէնլու... դիստ‘ուլ մեծ է սալօնք. ու ռինդ լումինադ՝ Ե, դառը զօր դաք Ե. դըղաները չին իմանա. գութքի (կը թուի) թէ չին դիսնու ու չին լին օգգա բ‘ան իբմընա (իմն ինչ): Ասքես ին դրաները, զի բ‘ընկի՞ն միդը՝ յէփ դ‘ուլ ա դրա էիս. յէլ զի խաղան յէփ վալց, յէփ գ‘ադրիլ, յէփ հօ՛րա: Հիմքի գուզին մազուր խաղալու. վօ՞ արանժադ՝ գանէ:
- Ինձի գութքի թէ աղաչա Օվանեսը զօր ռինդ մազուր արանժադ՝ արիլ Ե. դառը ալվօշ վալց գուզին խաղալու. բէղք‘ Ե անգ‘ան իլա:
- Սահադ‘ը չօրս Ե. յէլ դ‘րուսդը (դուստր) չուզէ երթալու. ամմենք զի ինդ‘րէ ա՛լա (Ե՛լի) քիչ մը, ա՛լա քիչ մը. ու զօր դ‘րուդիդ‘ իմ:
- Աղես զանէ համ օրդ‘իս. յէփ զասիմ իրեն քայլ դուն, դիսդ‘ուլ Ե, զի խընդ‘ու նումայ զաս գ‘ադրիլը ա՛լա. գ‘օ անզաժադ՝ իմ. գ‘ադրիլին դէվանց օգգա վալց ու օգգա՞լը յէլ սըվըրշիդ‘ չուին. հանա զի լուսանա... ուժե շիրախները զի փօխին ■ դարը հիմքի գերանք... նայեցե՞ք դդաք, հաքըրվէցէր աղեգ. փաթըրվէ՛ Հըռեփսիհա... ■ Գա՛րաբեդ, հաքի՞նք ըԽիբըրցհ‘ընրը, վօր չի բաղիս. քըրդընաձ էս... հիմքի առնունը ■ բ‘արօւմնա դան մադ‘իգ‘օցը մօդէ... հանա, հօս ին... բ‘արի գ‘ըղեր բիքա Վարդ‘Եսիք ■ բ‘արի գ‘ըշէր աղաչա Գյօրգէշ, աղաչա Լուսիգ:
- Բ‘արի գ‘ըշէր ծ‘եր հրամանօցը:
- Ասված դա դոլվօթօւ ու խըսմըթօւ իլա:
- Շնօրհագալ ինք աշխադանքին:

33.5.1.2 Words

1. Զօր. թոք. զօր՝ շատ
2. Նումայ. ռում. ռումայ՝ միայն թէ
3. Բ‘ուրիչ‘. ռմ. purici՝ լու
4. Բ‘օգ‘օյ. լէհ. pokoi՝ հանգատութիւն
5. Բ‘օշդ‘ա. ռմ. posta՝ նամակատուն
6. Դ‘ելեգրաֆ. ռմ. telegraf հեռագիր
7. Նեբ‘օր‘. ռմ. nepot՝ հօրեղբօրորդի
8. Գ‘օ. ռմ. că՝ թէ, որ

9. Հաղի՞ օր. թրք. hazər՝ պատրաստ

Original page number 277.

10. Քուրջ՝ զգեստ
11. Մուզիկ՝ անթ. ռմ. musician՝ նուազածու
12. Բիլետ՝ ռմ. bilet՝ տոմսակ
13. Բ'օգվօլիղ՝. լեհ. թոյլատրել
14. Օրջնձեղ՝ յետո
15. Ալվօշ. ռմ. earasi՝ դարձեալ
16. Գ'ըբ'իդ՝ լեհա. ռմ. câpitania՝ թաղապետութիւն
17. Արանժադ՝. ռմ. aranjat՝ կարգաւորեալ
18. Բ'օդիալ. ռմ. podeal՝ տախտակ
19. Վրգ'սուհի՝. ռմ. vacsuit՝ մոմած
20. Կամա. ռմ. vama՝ մաքսատուն
21. Նրգ'ըժիղ՝. ռմ. necajit՝ նեղել
22. Վերի. ռմ. ver հօրերօրորորի
23. Աժուրդ'օր. ռմ. ajut0r՝ օգնական
24. Ռուժից՝. լեհ. Ruza՝ Վարդուիի
25. Մուզիկ՝. գերմ. Musik՝ նուազ
26. ՈւժԵ. լեհ. uze՝ արդեն
27. Մսուշա. ռմ. manusa՝ ձեռնոց
28. Շուֆլադ. ռմ. sufladâ՝ դարան
29. Գ'օնչուգ՝ գրպան
30. Բօտին. ռմ. botin՝ կօշիկ
31. Շուֆլադ. ռմ. rochie՝ շրջազգեստ
32. Բրօշ. ռմ. brosū՝ մասեակ
33. Բրանզօլետ՝ ա. ռմ. branzoleta՝ ապարանչան
34. Շլեպ. գերմ. Schleppে՝ քղանցք
35. Գ'ռեօյդ'օր. ռմ. croitoriu՝ դերձակ
36. Ֆիագ'ր. գերմ. fiacker՝ կառք
37. Գ'օլօշ՝ գլուխն
38. Դ'րըսուրա. ռմ. trasura՝ կառք
39. Բիթա՝ տիկին (լեհ. կամ հունգ.)
40. Խաշլու՝ կնքահայր
41. Խաշլումար՝ կնքամայր
42. Բ'րեց'Ե՝ բոլոր
43. Դիստուլ. ռմ. distuł՝ բաւական
44. Ռոնդ. ռմ. rôndu՝ կարգ

45. Աղ'օլ. [th. stol] սեղան

Original page number 278.

46. Ալիդ'. ռմ. salit' շտապել
47. Լուսինադ'. ռմ. luminat' լուսաւոր
48. Դարդ. ռմ. dara` բայց
49. Դ'րուդիդ'. ռմ. truditu` յոզսած
50. Սվերշիդ'. ռմ. sfarsitu` վերջացած
51. Իրըոցի՛ցր. գերմ. überzieher` վերարկու

33.5.2 Gherla or Armenopolis from Hungary

Adjarian's source: See Գովրիկեան, Դրանսիլուանիոյ Հայոց Մետրապոլիսը, Էջ 312.

Footnote from Adjarian: This parable is also printed in the periodical *Sprachwissenschaftliche Abhand.*, 1, page 117-8, with European transliteration. Although the last one is more accurate, it is still not completely correct, so I kept the Armenian example unchanged.

Չարկի է ուժեմ կենաց վերջին սրհաթը - կասէ հոգեւարը հայրը երկու որդուն: Իմ ետեվանց միան դուք կի մսաք: Ինչ որ բոլոր կենացս մեջ, հարկիւրութեամբ քաղիլ իմ նա՝ ծեզի կի թողում: Ապրեցեք միամիտ, հանդարտ ու մեկտեղ: Չի բաժնըվիք մեկը մեկալն, գերամ բաժնըված կարող չի պիլաք մեծ արուտուր անելու: Ըզձերը մի թողուք. ըզօզկայինը մի կամենաք: Կանուխ ելեցեք, արաջը ժամ գընացեք, պատարագ լսելու. անոր ետեվանց բացեցեք պօլդ: Թէ որ մեկ օրը տասը կրօշ վաստըկի իք նա, միայն ութը խարճեցեք: Երբ շոգոտող (տօնավաճառ) երթաք, տարեցեք ծեր հետ ըզբաղըրը (տէր ողորմեա) ու ամարը համ պունտա (մոլշտակ): Ճամբօվը օտար մարդիկաց հըտ մի՛ բարեկըմվիք. ցանցառ մարդ ոլլա ում դիմաց ըզսըրտերդ բանաք: Սիրեցեք զԱստված, բըրնեցեք ըզիրեն պատվիրանքները ենեցեք ողորմասիրտ: Պահեցեք ըզիմ անոննը ու յիշատակը. ու տէրն մերը, ում դիմաց հիմապիկ կերթամ, պի օրինէ զձեզ:

Ճորով թաղի ին ըզմեռածը, մեծ աղբարը մորցըվիլ է վողորմած հոգի հոյրը խօսքերուն վրային ու վարիլ է տանեն ըզպիզտիկը: Չի տուվի իրեն իջմըն ալ, միայն մեկ կով մը: Քիչ ժամանակի վրա զան ալ ետ ուզիլ է: Չի տուվի նա, դաստըստընով արիլ է: Հիմապիկ աղքատ աղբարը կառնու ըզաշխարհը ափը. ու ճամփա կելէ: Կի երթա շատ ու քիչ: Կի կանսի ու մեկ ծարի մը տակ կի հանգչի:

Կուրգա երկու ագրաւ ու ան ծարինը կի նըստին կի կըցին զուրուցելու:

- Ի՞նչ նոր կա ծեր երկիրը:
- Կի մերևին մարդիքը ծարվուն:

Original page number 279.

- Եշտ (հեշտ) պիլար ատորը աջողելու, թէ որ պազարը մեկ փըս մը փըրէին. ու մեկ ծիաւոր մարդ մը զան բոլորէր նա, ջուր պի էլէր:
- Ու ձեր մօս չիգա՞ իքմըն ալ նոր բան:
- Թագաւորը զօր հիւանդ է ու չիտէ մարդ ա զինքը լաւցընէլու:
- Կա հարնին (ավիոր) սէմին տակը մեկ գորտ մը, թէ որ անոր եղովը քըսէին զինքը նա, պի լաւնար:

Աղքատը, վով ծարին տակէն ամէն խօսք աղէկ կի լսէր, ալ ինտան կերթա: Կի հասնի ան քաղաքը ուրուիս ջրի պաքսութիւն ունացիլ ին: Կանէ մեկ չիղվըն (ջրհոր) մը, որին մէջ անխա ջուր քաղվիլ է որ դուս ալ վոթիլ է: Ընդունած շատ պաշխըշովը, կերթա մայրաքաղաքը ուր թագաւորը բնակիլ է: Կի լաւցընու զինքը: ■ Անխա զանծ կուտան իրեն, որ ճորով կըլայ տուն տանէլու:

HD: Adjarian had a brief paragraph here about the Romani language of Lomavren. I moved it to the literature section (§33.4).

Original page number 280.

Part V

The /el/ <τι> branch

The /el/ <ت> branch has 3 dialects:

1. Dialect of Maragha (§34)
2. Dialect of Khoy (§35)
3. Dialect of Artvin (§36)

34 Maragha

34.1 Background

Original page number 281.

The dialect of Maragha is spoken on the two sides of Lake Urmia. The eastern side is found in the city of Maragha, while the western side is the city of Urmia, with its group of Armenian villages, a portion of which are Turkish-speaking. For this very interesting dialect, there is no published study or even a line from a published manuscript. During my time in Persia, I studied it, with two adult students from Maragha: Petros Hayrapetian (ՊՊ. Դեսրոս Հայրապետյան; *HD: SEA: /petros harapetjan/*) and Grigor Mnatsakanian (Գրիգոր Մնացական; *HD: SEA: /g(ə)rikʰor mənatsʰakanjan/*). I present here a summary of my unpublished research.

34.2 Phonology

34.2.1 Segment inventory

The sound system of the Maragha dialect is very rich in vowels and diphthongs (in total 14)¹ in Table 34.1.

Table 34.1: Vowel inventory of the Maragha dialect

/i/ <հ>	/ɪ/ <իւ>	/u/ <ու>	/u/ <ու>
/œ/ <էօ>	/e/ <է>	/o/ <օ>	/ø/ <օւ>
/əj/ <յա>	/ə/ <յ>	/ə/ <յ>	/i/ <ի>
/æ/ <այ>			/a/ <ա>

HD: For the sounds <ու> and <յ>, Adjarian used a superscript <հ> /i/: <ուհ>, <յհ>. But because that could cause problems with my type-setter, I replaced them with a superscript <i>.

¹*HD: The original page had 13. But on page 306, Adjarian provides an erratum that it should be 14. He likewise says that we should include the vowel <է>. I fixed it.*

The consonants are likewise rich with some new sounds in Table 34.2.

Table 34.2: Consonants of the Maragha dialect

Stops	Labial			Coronal			Dorsal/Back		
	/b/	/p/	/p ^h /	/d/	/t/	/t ^h /	/g/	/k/	/k ^h /
	<پ>	<پ>	<پ>	<ئ>	<ئ>	<ئ>	<ق>	<ل>	<ل>
							/g ^j /	/k ^j /	/k ^{hj} /
							<ق>	<ل>	<ل>

Affricates				/dʒ/	/tʃ/	/tʃ ^h /			
				<ذ>	<ذ>	<ج>			
				/dʒ/	/tʃ/	/tʃ ^h /			
				<ڙ>	<ڙ>	<ڙ>			

Fricatives	/f/	/v/		/s/	/z/	/ʃ/	/ʒ/	/χ/	/β/	/h/
	<ڻ>	<ڻ>		<و>	<و>	<ڙ>	<ڙ>	<ڻ>	<ڻ>	

Sonorants	/m/	/n/		/ɾ/	/r/	/l/	/j/	/w/		
	<ڻ>	<ڻ>		<پ>	<پ>	<ل>	<ل>	<ل>		

For these sounds, it is worth giving a separate explanation for the following. The sound <ڻ> represents the Russian sound <ыи>, meaning a sound /ə/ <ئ> that is pronounced voiceless and closed.

The sounds <ئ^j, ئ^{hj}, ئ^{hj}, ئ^{hj}> represent approximately the sounds /əi, ui, əi, ue/ in fast pronunciation. *HD: Based on this description, and to maintain consistency with previous uses of ئ^{hj}, ئ^{hj}, I use a diphthong notation with <ڻ> for all but ئ^{hj}:* /əڻ, uiڻ, ڻ, ue/.

The consonants, as can be seen, have three degrees: voiced, voiceless unaspirated, voiceless aspirated. The dialect recognizes also the palatalized sounds /g^j, k^j, k^{hj}, h^j/ <ق^j, ل^j, پ^j, ه^j>, and the semi-sound /w/ <ل> which is pronounced like the English letter <w>.

34.2.2 Sound changes

34.2.2.1 Monophthong vowel changes

For the vowel changes, the following are notable.

34.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <و> Classical Armenian /a/ <و> became /a/ <و> or /æ/ <ڻ>.

34.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <է> Classical Armenian /e/ <է> became /je/ <յէ> (at the beginning of monosyllabic words), /e/ <է> (at the beginning of poly-syllabic words), while word-medially it is /e, պ, ի/ <է, ըէ, ի>.

Original page number 282.

34.2.2.1.3 Classical Armenian /i/ <ի> Classical Armenian /i/ <ի> became /i, այ, ա/ <ի, ը, ա> (Table 34.3).²

Table 34.3: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /i, այ, ա/ <ի, ը, ա> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘barley’	gari գարի	k ^j ærə կյարը	gari գարի
‘scholar’	dəpir դպիր	təpəjɪr տըպիր	dəpir դպիր

34.2.2.1.4 Classical Armenian /o/ <ո> Classical Armenian /o/ <ո> became /vəյ/ <վը> word-initially (Table 34.4).

Table 34.4: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /vəյ/ <վը> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘lentil’	ospən ոսպն	vəj̥isp վեյսպ	vosp ոսպ
‘son’	ordí որդի	vəj̥irtʰé վեյրթե	vortʰí օրդի

In the body of the word, it becomes /o, օ, այ, ա, ս, ս/ <օ, էօ, նլէ, նլս, սլս>, according to particular circumstances (Table 34.5).

Table 34.5: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /օ, օ, այ, ա, ս, ս/ <օ, էօ, նլէ, նլս> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘work’	gorts գործ	kuit̥s կուրծ	gorts գործ
‘grass’	χot խոտ	χuit̥ խուտ̥	χot խոտ
‘earth’	hoł հոլ	χueł խուլ	hoł հոլ
‘soul’	hogí հողի	χokʰé խօքի	hogí հողի
‘to roll’	gəlorel գլորել	k ^j yllorel կյլլօրել	gəlorel գլորել
‘bishop’	episkopos եպիսկոպոս	jəpəskapəj̥s յըպսկապս	jepiskopos յըպսկոպոս

²HD: The original page had <էհ>. But on page 306, Adjarian provided an erratum that this should be <ըհ>, which I think was itself a typo for <ըհ> or <ըվ>. I fixed it.

34.2.2.1.5 Classical Armenian /u/ <nL> Classical Armenian /u/ <nL> became /u, ui, y/ <nL, nLⁱ, hL> (Table 34.6).

Table 34.6: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /u, ui, y/ <nL, nLⁱ, hL> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘water’	dʒur զուր	tʃyr ճիւր	dʒur զուր
‘house’	tun տուն	tyn տիւն	tun տուն
‘bundle’	χurdz խուրձ	χuɪ̯rt̪s ^h խուրց ^h	χurts ^h խուրց

34.2.2.2 Diphthongal vowel changes

34.2.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <ωj> Classical Armenian /ai/ <ωj> became /e/ <t> (Table 34.7).

Table 34.7: Change from Classical Armenian /ai/ <ωj> to /e/ <t> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘father’	haɪ̯r հայր	χer իւէր	haɪ̯r հայր
‘sound’	dzaɪ̯n ձայն	t̪sen ծէն	dzaɪ̯n ձայն

34.2.2.2.2 Classical Armenian /iʊ/ <hL> Classical Armenian /iʊ/ <hL> became /y, i/ <hL, h> (Table 34.8).

Table 34.8: Change from Classical Armenian /iʊ/ <hL> to /y, i/ <hL, h> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘hundred’	hariüs հարիւր	χəxir իւսրիր	haɪ̯r հարյուր
‘snow’	dziuն ձիւն	tsyn ծիւն	dʒiuն ծյուն

34.2.2.2.3 Classical Armenian /oi/ <nj> Classical Armenian /oi/ <nj> became /y, ui/ <hL, nLⁱ> (Table 34.9). *HD: Adjarian provides the CA word ‘sleep’ /k^hun/ <pnLs>, but I think this is a mistake because it doesn’t have a diphthong /oi/.*

Table 34.9: Change from Classical Armenian /oi/ <ոյ> became /y, ui/ <ի, ու> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘light’	lōis լոյս	lūis լուս	lujs լոյս
‘sleep’	k ^h un քուն	k ^h yn քիւն	k ^h un քուն

34.2.2.3 Consonant changes

The consonant changes are exactly the same as in the dialects of Van or Karabakh. The Classical sound /h/ <հ> is always /χ/ <ի>.

34.3 Morphology

34.3.1 Noun inflection or declension

34.3.1.1 Vowel harmony

In the grammar, everything is established based on the rule of analogy. Nominal and verbal formatives and endings change their vowels according to the vowel that's contained in the root of the word. For example, the definite article becomes /-a/ <ա> if the vowel of the word-final syllable is /a/ <ա> or /u/ <ու>. But it becomes /-æ/ <է> if that vowel is /æ, e, y, ü, է, իւ>. The genitive formative is /-ə/ <ը> if the vowel of the word-final syllable is /a/ <ա> or /ə/ <ը>. But that formative becomes /-y/ <իլ> if the vowel is /y/ <իլ> or /ə/ <էօ>. It also becomes /-u/ <ու> when in front of the vowels /u, o/ <ու, օ>, and it becomes /-i/ <ի> in front of the vowel /i/ <ի>. Even the copular verb is subject to these assimilatory changes.

34.3.1.2 Plural and case marking

The plural formative is /-ir/ <իր> for monosyllabic words, /-nir/ <նիր> for vowel-final polysyllabic words, /-k^hir/ <պիր> for consonant-final polysyllabic words.

In declension, there is no loss or deletion of vowels (Table 34.10).

Table 34.10: No vowel reduction in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘nose’	kʰitʰ պիթ	kʰitʰ-i պիթի	kʰitʰ պիթ
‘nose-GEN’	kʰətʰ-i պթի		kʰətʰ-i պթի
‘meat’	mis միս		mis միս
‘meat-GEN’	məs-i մսի	mis-i միսի	məs-i մսի
‘heart’	sirt սիրտ		sirt սիրտ
‘heart-GEN’	sərt-i սրտի	sirt-i սիրտի	sərt-i սրտի

This dialect has the following cases: nominative, genitive-dative, accusative, ablative, and instrumental. There is no locative; the accusative is like the /um/ <ում> branch. While the ablative is formed with the formative /-en/ <են>.

34.3.2 Verb inflection or conjugation

34.3.2.1 Overview of changes

As we said above, in the **ել** branch, the present stem is formed based on the verb’s infinitive, by combining it or conjugating it with the auxiliary verb (1).

(1) ‘I want’

a. Maragha

- i. յզ-է-լ-ի ի-մ
want-TH-INF-IMPF.CVB? AUX-1SG
իւզէլի իմ
- ii. յզ-է-լ-ի-մ
want-TH-INF-AUX-1SG
իւզէլիմ

b. cf. SWA

ց-ուզ-է-մ
IND-want-TH-1SG
կ'ուզէմ

c. cf. SEA

ուզ-ում է-մ
want-IMPF.CVB AUX-1SG
ուզում էմ

HD: Note that in 1a-i, it seems that the verb ends in some vowel /i/ and then the auxiliary is added. It’s unclear what is the morphological function of this final vowel.

It could be glossed as a cognate of the irregular SEA imperfective converb suffix /-is/. But in (1a-ii), it seems that this vowel is deleted and the auxiliary is cliticized or merged onto the verb.

Original page number 283.

The formative /kə/ <կռ> is used only in the future. Every past tense is formed from the present by adding the formative /er/ <էր>, without differentiating for person or number. For the perfective, a new form has been created.

34.3.2.2 General paradigm

The following is the complete conjugation of the verb ‘to like’ (derived from CA /uz-e-l/ ‘to want’ <ուզել>).

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

34.3.2.2.1 Indicative present and past imperfective *HD: In SEA (Table 34.11), the indicative present is formed by taking combining a non-finite form of the verb (called the imperfective converb with the suffix /-um/) with the present auxiliary. In Maragha, we see a similar periphrastic approach. However, the non-finite form is based on the verb’s infinitive. The auxiliary seems to then be cliticized onto the verb. Note how the two dialects diverge in the form of the auxiliary: /e/ for SEA, but /e, i/ for Maragha.*

Table 34.11: Indicative present <ԱԵՐԿԱՅ> in the Maragha dialect

	Maragha ‘to like’	cf. SEA ‘to want’
1SG	yz-e-l-i-m իւզելիմ	uz-um e-m ուզում եմ
2SG	yz-e-l-i-s իւզելիս	uz-um e-s ուզում ես
3SG	yz-e-l-i-∅ իւզելի	uz-um e-∅ ուզում է
1PL	yz-e-l-i-nk ^{hj} իւզելինք	uz-um e-յկ ^h ուզում ենք
2PL	yz-e-l-e-k ^{hj} իւզելեք	uz-um e-k ^h ուզում եք
3PL	yz-e-l-i-n իւզելին	uz-um e-n ուզում են
	✓-TH-INF-AUX-AGR	✓-IMPF.CVB AUX-AGR

HD: For SEA, the indicative past imperfective uses the same imperfective converb as in the present (Table 34.12). The difference is that auxiliary is now in the past tense. But in Maragha, we use a simpler strategy: the past-marking particle /er/ is added after the present form. Note that this particle seems cliticized in the 3SG.

Table 34.12: Indicative pasti imperfective <անկատար> in the Maragha dialect

Maragha 'to like'			cf. SEA 'to want'	
1SG	yz-e-l-i-m er	իւզելիմ եր	uz-um ej-i-∅	ուզում էի
2SG	yz-e-l-i-s er	իւզելիս եր	uz-um ej-i-ր	ուզում էր
3SG	yz-e-l-∅-∅-er	իւզելը	uz-um e-∅-ր	ուզում էր
1PL	yz-e-l-i-nk ^{hj} er	իւզելինք եր	uz-um ej-i-նկ ^h	ուզում էինք
2PL	yz-e-l-e-k ^{hj} er	իւզելեք եր	uz-um ej-i-կ ^h	ուզում էք
3PL	yz-e-l-i-n er	իւզելին եր	uz-um ej-i-n	ուզում էն
/-TH-INF-AUX-AGR PST			√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

34.3.2.2.2 Present perfect and past perfect HD: The present perfect (Table 34.13) and past perfect (Table 34.14) in SEA are formed with periphrasis. The verb is in the form of the perfective converb with the suffix /-el/. The present tense auxiliary is added for the present perfect, while the past auxiliary for the past perfect.

HD: Maragha likewise uses periphrasis but with two differences. First in Table 34.13, the non-finite form can use either the suffix /-ir/ (cognate with the SEA perfective converb suffix /-el/), or the suffix /-ats/ (cognate with the SEA resultative participle suffix /-ats/). When the suffix /-ats/ is used, the 3SG auxiliary is /ə/ instead of /i/.

Table 34.13: Present perfect <յարակատար> in the Maragha dialect

Maragha 'to like'			cf. SEA 'to want'	
Form 1			Form 2	
1SG	yz-ir i-m	իւզիր իմ	yz-ats i-m	իւզած իմ
2SG	yz-ir i-s	իւզիր իս	yz-ats i-s	իւզած իս
3SG	yz-ir i-∅	իւզիր ի	yz-ats ə-∅	իւզած ը
1PL	yz-ir i-nk ^{hj}	իւզիր ինք	yz-ats i-nk ^{hj}	իւզած ինք
2PL	yz-ir e-k ^{hj}	իւզիր եք	yz-ats e-k ^{hj}	իւզած եք
3PL	yz-ir i-n	իւզիր ին	yz-ats i-n	իւզած ին
√-PERF.CVB AUX-AGR			√-RPTCP AUX-AGR	

HD: In the past perfect, instead of using a special past auxiliary, we simply add

the past particle /er/ after the present auxiliary (Table 34.14). Note that for the 3SG, the auxiliary is missing before the past particle /er/.

Table 34.14: Past perfect <գերակատար> in the Maragha dialect

	Maragha 'to like'			cf. SEA 'to want'	
	Form 1		Form 2		
1SG	yz-ir i-m er	ἱλαρη̄ իմ էր	yz-ats i-m er	իլաւծ̄ իմ էր	uz-el ej-i-∅ ուզել̄ էր
2SG	yz-ir i-s er	ἱլարη̄ իս էր	yz-ats i-s er	իլաւծ̄ իս էր	uz-el ej-i-s ուզել̄ թիս
3SG	yz-ir ∅-∅ er	ἱլարη̄ էր	yz-ats ∅-∅ er	իլաւծ̄ էր	uz-el e-∅-s ուզել̄ էր
1PL	yz-ir i-nk ^{hi} er	ἱլարη̄ ինք̄ էր	yz-ats i-nk ^{hi} er	իլաւծ̄ ինք̄ էր	uz-el ej-i-ηk ^h ուզել̄ էթիլք̄
2PL	yz-ir e-k ^{hi} er	ἱլարη̄ էք̄ էր	yz-ats e-k ^{hi} er ^j	իլաւծ̄ էք̄ էր	uz-el ej-i-k ^h ուզել̄ էթք̄
3PL	yz-ir i-n er	ἱլարη̄ ին էր	yz-ats i-n er	իլաւծ̄ ին էր	uz-el ej-i-n ուզել̄ էթն
	√-PERF.CVB AUX-AGR PST		√-RPTCP AUX-AGR PST		√-PERF.CVB AUX-PST-AGR

34.3.2.2.3 **Complex future tense** *HD*: *Adjarian lists in Table 34.15 a paradigm that he calls the complex future and its past form. The complex future is formed periphrastically by combining a non-finite form with the present auxiliary. Its past version (past future?) is formed by then adding the past particle /er/.*

HD: Morphologically, the non-finite form seems to be built by adding the suffix */-u/* to the infinitive; the theme vowel becomes */o/*. This non-finite form seems a cognate to the SEA future converb as in (2), and thus I gloss */-u/* as FUT.CV. Unfortunately, Adjarian does not describe the semantic difference between his ‘complex future’ and the simple ‘future’. The 3SG has a covert auxiliary

(2) SEA

- a. *uz-e-l-u* e-m
want-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG
'I will want.'
նլզէլու եմ

Table 34.15: Complex future forms for the verb 'to like' in the Maragha dialect

	Complex future <բարդ ապառնի>	Past version <անցեալ>
1SG	yz-o-l-u i-m իւզօլու իմ	yz-ol-u i-m er իւզօլու իմ էր
2SG	yz-ol-u i-s իւզօլու իս	yz-ol-u i-s er իւզօլու իս էր
3SG	yz-ol-u Ø-Ø իւզօլու	yz-ol-u Ø-Ø er իւզօլու էր
1PL	yz-ol-u i-nk ^{hj} իւզօլու ինքյ	yz-ol-u i-nk ^{hj} er իւզօլու ինքյ էր
2PL	yz-ol-u e-k ^{hj} իւզօլու էքյ	yz-ol-u e-k ^{hj} er իւզօլու էքյ էր
3PL	yz-ol-u i-n իւզօլու ին	yz-ol-u i-n er իւզօլու ին էր
	√-TH-INF-FUT.CVB AUX-AGR	√-TH-INF-FUT.CVB AUX-AGR PST

34.3.2.2.4 Past perfective or aorist *HD: The past perfective (Table 34.16) is also called the aorist. In SEA for /uz-e-l/ ‘to want’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Maragha dialect does a quite different strategy. Between the root and the agreement suffix, we see a single vowel /i/ or /u/. It seems this vowel acts as a past marker. But the data is too limited to be sure. The two dialects seem to have incomparable morphology*

Table 34.16: Past perfective or aorist <կատարեալ> in the Maragha dialect

	Maragha ‘to like’		cf. SEA ‘to want’	
1SG	yz-u-m	հւզում	uz-e- ^{ts^h} -i-Ø	ուզեցի
2SG	yz-i-r	հւզիր	uz-e- ^{ts^h} -i-r	ուզեցիր
3SG	yz-i- ^{ts^h}	հւզից	uz-e- ^{ts^h} -Ø-Ø	ուզեց
1PL	yz-u-nk ^h	հւզունք	uz-e- ^{ts^h} -i-յկ ^h	ուզեցինք
2PL	yz-u-k ^h	հւզուք	uz-e- ^{ts^h} -i-k ^h	ուզեցիք
3PL	yz-u-n	հւզուն	uz-e- ^{ts^h} -i-n	ուզեցին
	√-PST?-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

34.3.2.2.5 Subjunctive present and past *HD: In SEA, the subjunctive present (Table 34.17) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel /e/. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the indicative present. For a verb like ‘to want’, the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Maragha dialect is similar, but the theme vowel can vary between /y, i, e/.*

Table 34.17: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> in the Maragha dialect

	Maragha ‘to like’		cf. SEA ‘to want’	
1SG	yz-y-m	հւզիմ	uz-e-m	ուզեմ
2SG	yz-i-s	հւզիս	uz-e-s	ուզես
3SG	yz-y-Ø	հւզիւ	uz-i-Ø	ուզի
1PL	yz-i-nk ^{hj}	հւզինք	uz-e-յկ ^h	ուզենք
2PL	yz-e-k ^{hj}	հւզեք	uz-e-k ^h	ուզեք
3PL	yz-i-n	հւզին	uz-e-n	ուզեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	

HD: In SEA, the subjunctive past (Table 34.18) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Maragha, we instead add the past particle /er/ after the verb. For the 3SG, this particle seems to cliticize to the verb and delete the verb's theme vowel.

Table 34.18: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> in the Maragha dialect

	Maragha 'to like'	cf. SEA 'to want'
1SG	yz-γ-m er	հւզիւմ էր
2SG	yz-i-s er	հւզիս էր
3SG	yz-∅-∅-er	հւզէր
1PL	yz-i-nk ^{hj} er	հւզինք էր
2PL	yz-e-k ^{hj} er	հւզէք էր
3PL	yz-i-n er	հւզին էր
	✓-TH-AGR PST	✓-TH-PST-AGR

34.3.2.2.6 Tenses built from the subjunctive: Future HD: In Maragha, the future and past future are built off subjunctive (Table 34.19). For the verb 'to like', we simply add the future prefix /k-/. SEA behaves essentially the same and I don't provide its paradigm.

Table 34.19: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to like' in the Maragha dialect

	Future <ապառնի>	Past future <անցեալ ապառնի>
1SG	k-yz-γ-m	կհւզիւմ
2SG	k-yz-i-s	կհւզիս
3SG	k-yz-γ-∅	կհւզիլ
1PL	k-yz-i-nk ^{hj}	կհւզինք
2PL	k-yz-e-k ^{hj}	կհւզէք
3PL	k-yz-i-n	կհւզին
	FUT ✓-TH-AGR	FUT ✓-TH-AGR PST

34.3.2.2.7 Imperative and prohibitive HD: For the imperative 2SG, SEA adds the morph /-is/ after the root for a verb like 'to like' (Table 34.20). For the 2PL, archaic SEA adds the sequence /-e- \widehat{ts}^h -ek^h/ after the root such that /-e- \widehat{ts}^h / forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. More modern registers of SEA instead just add the sequence /-ek^h/ directly after the root. Maragha is somewhat different.

In the 2SG, we only see a suffix /-y/ after the root. For the 2PL, we only see a suffix /-ek^{hj}/. I suspect this suffix /-y/ is a them vowel based on the other paradigms.

Table 34.20: Imperative forms <հրամայական> in the Maragha dialect

	Maragha 'to like'	cf. SEA 'to want'	
2SG	yz-Ý-Ø իւզի՛ւ	uz-Ø-íր ուզի՛ր	√-TH-IMP.2SG
2PL	yz-ek ^{hj} իւզէք՛յ	uz-e- ^{ts} ^h -ek ^h ուզէտէք ^h	√-TH-AOR-IMP.2PL
		uz-ek ^h ուզէք ^h	√-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 34.21), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. Maragha behaves the same.

Table 34.21: Negative imperative or prohibitive forms in the Maragha dialect

	Maragha 'to like'	cf. SEA 'to want'	
2SG	mi yz-y-Ø մի իւզիւ	mí uz-Ø-íր մի՛ ուզիր	PROH √-IMP.2SG
2PL	mi yz-ek ^{hj} մի իւզէք՛յ	mi uz-ek ^h մի՛ ուզէք ^h	PROH √-IMP.2PL

34.3.2.2.8 Non-finite forms HD: On the original page, Adjarian didn't list any participles or non-finite forms. But on page 306, Adjarian provides an erratum with the following non-finite forms (Table 34.22).

Table 34.22: Participles or converbs <դերբայներ> in the Maragha dialect

Infinitive	անորոշ	Maragha 'to like'	cf. SEA 'to want'	
	yz-i-l իւզիլ	uz-e-l ուզել		√-TH-INF
Past	անցեալ	yz-ats իւզած	uz-ats ուզած	√-RPTCP
	yz-ir իւզիր	uz-el ուզել		√-PERF.CVB
Future	ապառնի	yz-o-l-u իւզօլու	uz-e-l-u ուզելու	√-TH-INF-FUT.CVB

Original page number 284.

34.4 Subdialects

34.4.1 Urmia

The subdialect of Urmia is the same as Maragha. But from the subsequent text samples, it seems that there are some differences.

34.4.1.1 Morphological differences

For example, the plural formatives are /-er, -ner/ <Էր, ՆԵՐ>, while in Maragha they are /-ir, -nir/ <ԻՐ, ՆԻՐ>.

The future is formed with the formative /tik^ji/ <ՏԻԿՋԻ>, which is of course a form change from CA /piti/ <ԱՊԻՏԻ> ‘it is necessary’.

34.4.1.2 Object clitics

The use of the possessive article in verbs is very interesting (3).

(3) Urmia (Maragha)

- a. me $\widehat{\text{tsi}}$ prn-e-nk^h-t
one horse catch-TH-1PL-POSS.2SG
(Let us) catch a horse for you.
ՄԵ ՃԻ ԱՊԼԵԼՈՒԾ
- b. p^htrt-e-s er-d
search-TH-IMPF.CVB? PST-POSS.2SG
‘He was looking for you.’
ՎԻՍՈՎԱՆԵ ԷՐԴ
- c. arak-n as-e-l-i, ná sat k^haxts^hr jel,
proverb-DEF say-TH-INF-?, no? very sweet be?,
ut-e-n-d, na sat t^har jel, t^hal-e-n-d
eat-TH-3PL-POSS.2SG, no? very bitter be?, throw-TH-3PL-POSS.2SG
‘The proverb says: Don’t be too sweet, they’ll eat you; don’t be too
bitter, they’ll throw you away.’
ԱՐՈՎԱՆ ԱՍԵԼԻ – ՆԱՇ ՉԱՄ ՔԱԽՏՐ յԵ՛ ՈԼԵԼԵՆԴ, ՆԱ ՉԱՄ ԹԱՐ յԵ՛
ԹԱԼԵԼԵՆԴ

This usage of the possessive article is borrowed from Persian, where one says for example <didem-et> ‘I saw you’, <binem-et> ‘I see you’. *HD: He means that the Armenian possessive article here is acting as an object clitic. See Dolatian et al. (in review) for similar data from other Iranian Armenian dialects.*

34.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don’t speak this dialect, I don’t understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as ‘X’.

34.5.1 **Maragha:** Խառնիս ինան նիշան

ՄԵ օր Սօնան ինան Անդո՞ւնու կիւզիւն իւրիս (իւրիւնց) տղային փսակին: Սօնան կասը՝ Անդունին.

- Յար, Էչի օղորկիհյ Հայրեհիւնիւ ախչկան իւզօլու:
- ՉԵ՛, Սօնա, մԵ Էօգանան խիյալ պրա. հայրաքնարան չուտուրուն. Են հարուստին յիս ախչկատ:
- ՉԵ՛, Անդուն, իշքան խիյալ անելիմ նարմեն աղեկյա չիմնալի գյիննել. Եսս (հենց) յիս առելիմ «Եթահյ նարան իւզիհյ. յա կըտան, յա չին տան»:

Original page number 285.

– ԴԵ մըկա քի Էտէնց ի, լաճիթիրիս (մեր տղան) Ել իւզելի, շապապաթ օ՛րա Էչի օղորկու, թօն եթան իւզիւն:

Շապապաթ օ՛րա Սօնան շուտով կի զարթնի, սիմավա՛րա քի քիցի, չայի՛րա քը խըմին, անսան (յետոյ) Սօնան կըլը՛ կեթա իւր բաջու տո՛ւնա, Միրվարիյին կասը՛ քի՝

– Այ Միրվարը՛, ա՛խչի. յերեկյ իրիկաս (ամուսնոյ) խետան մԵ զա՛ն իի խիյալ արի. իւզելիյ Հայրեհիւնիւ ախչկան առնիկյ միր Միսակին. կիւզիս յար կոսօրէն սօրա քել Էչի, տըսնինք իշ կասին. կտան այար, կյալշ ապապաթ եթանք նիշանաւ տինիհյ:

– Սօնա, մըկա քի Էտէնց ի, յիս ելշատ կուրախանամ քի Միսակըին փսակելիյ: Աշկիս վիրան, Սօնա, կոսօրէն սօրա կեթամ քըչարչըրովիմ, բա՛լյա առնիմ:

Կոսօրէն սօրա Միրվարին կըլը՛ կեթա Հայրեհիւնիւ տո՛ւնա, նար ախչկան իւզօլու:

Կեթա տո՛ւնա քըթըփը՛, կիկյան տո՛ւնա կըպատացին, Միրվարին կըմքննը՛ նիս, Հայրեհիւնիւ կնգան պարով կըտա՛ Հայրեհիւնիւ կնիկյ Նարկիզն Ելա նար պարովա կառնը՛

– Փահ, պարով իս Եկյի, Միրվարը՛ բաջի, Եթ վա՞ր քամին ի քյեզի պէրի տան. առեկյ ի, հայրտան մԵ կյալիս միր տո՛ւնա:

– ՉԵ՛, Նարգիզ բաջը՛, մկա Ել չի՛մ Եր կյա, ամմա մԵ խեյր պանը՛ խամա յիս Եկյի:

– Կսա տսնիհյ, ի՞շ խեյր պանի խամա՛ իս Եկյի:

– Նարգիզ բաջի, աղեյ, թօն ասիմ. տինս, դիւզ ա՛ Եկյիր իմ ծիր Նուբառին Էչի, կտաս՝ տու, չիս տա՛ մի՛ տու:

– Միրվարը՛ բաջը՛, յիս չիմ ասելի չիմ տա, ամմա, իրիկյիս տո՛ւնա չի. թօ քիշի՛րա իրի՛կյա կյա, նարմեն խայրան առնիմ, տսնիմ ի՞շ կասը՛:

Միրվարին կասը՛ Նարգիզին.

– Ամմա խայիշտ իմ անելի քի ասիս. բայլք կյալ շապապաթ Նշանա տինիհյ. բիյօլ (մի կերպ) սօրա-յել խառնինա անիիյ:

- Արիսէիս յիւ Մի րվարը բաջը, յիս կասիմ:
- Միրվարին յէլավ Էկավ տուն:
- Թիշիրվան Նարգիզի մա՛րթա Էկավ տուն. Նարգի՛զա ասաց իւր մարթուն.
- Միրվարին Էկիր էր միր ախմկան Էլշի. Ի՞նչօիս իս անէլի. կըտաս այսի, վա՛զա կյալուց ջուղար տամ:

Original page number 286.

- Մա՛րթա ասաց.
- Ասված շիւնայիսավիր անի, Միսա՛կա խէլքօվ տղա՛-յը. կտամ. վա՛ղա Միլվարին կյալուց ասա կտահյ:
 - Նարգաղաղ Միլվարին Էկավ Նարգիզի կը՛շտա, ասաց – Տալէ՛հյ:
 - Նարգիզն էլ ասաց.
 - Կտահյ, հե՞ր չիի տա: Մա՛րթս տիւն եթայլէն սօրա Էկավ, ասը՛մ. Են Էլ ասաց կտամ:

Կյիրակյի օ՛րա Սօնան, Միլվարի ինան Անդո՛ւնա կինացըն շիրինիյ խմօլու. շիրինիյա խմէլն իրից շապանթ սօրա հազրվան խառնիսի թաղամարդի տղսնոյւ: Խառնիսի թաղամարդի քայ տսնէլն սօրա, բաշլամըշըն խառնիստ. զմմըին մարթնիրին կանչըն, խառնիսի խաղաքը տուվըն: անաչին քիշի՛ոս իխնա տիրըն, սօրավան քիշի՛րն Էլա փաս՛կա կրողն: Փաս՛կա կրօլուց իսլամթ ին էր քիցէի խառսու կուօ՛խա. բույօլում (յետոյ) ասէլին էր «Ասվաս շիւնայիսավիր անի»:

Խառսուն ժամտունն իսանէլն սրա Անդուն ինան Սօնան խաղալօվ խառսուն աերըն տուն:

34.5.2 Urmia subdialect

Adjarian's source: Communicated by Mr. Kaloust Iskenderian (պր. Գալուստ Իսկենդերեան, HD: SEA: /galust isk^henderjan/), a provincial inspector of Urmia schools.

34.5.2.1 Iki Aghaj village

Մէ օր գնացիմ խասամ գետի յէ՛րզա. մէ պծառ կակուրդ իմ էր քէլէլի (մի քիչ հանդարտ կերթայի). գե՛տա էնէնց ջօշմիշին էր՝ յէրգերէն թալս էր ճի՛լա. իշկացիս տղսամ մէ տէրտէր՝ ուր տէրօխնին, մէ կաշա (ասորի քահանա)՝ ուր տէրօխնին, մէ մալլա էլ՝ ուր կսի՛կա. մէն էլ մէ ծի կար կշտէ՛րա: Նա՛ տէրտէ՛րա էյթիբար էր անէլի տանս մօ՛տա մնալ ուր կսի՛կա, նա կաշան, նա մալլան: Մէ ծի կա տանց մօ՛տա, վէր տիկյի (պիտի) տարմօվ ճուխտ ճուխտ ըսնին մէկյէլ իրէ՛սա: Մըկը (հիմակ) ի՞շխօ անինք վէր կնթնէ՛րա չը մնան օտար մարթու մօ՛տա:

34.5.2.2 Isalu village

Մալլա Նասրադինա մէ օր իշե՛րա խառիրեր տէ՛մա՝ եթաս էր: Կյըննաց ըլայ կյատիւկի (ձոր) վօ՛տա. մէ մարթ տար տռ...■

Original page number 287.

... առեց, ասաց. տիւն գյինաս յէս յէփ կմէռնէմ, ասա տըսնիմ: Տէփ (յետոյ) էն իշկաց էտ մա՛րթա մի թահար մարթ ի, յետնար - տէփ ասաց. Ե՛շա կյատիւկէն ըլելին տիկի օխտ տիր անի. խետ օխտ տիր տռեց՝ տէփ էն վատին տիւն կմէռնէս: Խա՛, տէփ էշե՛րա կշեց կյատի՛ւկա. գլօ՛խա ըլելին օխտ տիր Ե՛շա տռեց:■ Մալլան ինկյավ պարզվավ, ասաց. յէս մեռամ: Տէփ մնաց տա՛ղա. Էշե՛րա հայր մէ՛կյա մէ թէիս կյընացին. մէ կյէլ ըկավ տաղ՝ էշերէն մէ՛կյա կյերավ. ասաց. Մալլա Նասրադինա չմէռնէ՛՝ մըկը կյէ՛լա Ե՛շա չէր ուղը՛: Տէփ մալլան ըլավ էկավ թէիս տո՞ւնա. իւր կնկյան ասաց. յէլ քէլ տուր տրկյեցին ասա վէր մալլան մեռիր ի, տանինք խօրենք իւրա: Ըլավ կյըննաց տուր ու տրրկյեցին կանչէց. տարան տարա (զդա) խօրին: Ասաց. մէ երթիս թօղ, դան բա՛ դան դնձի խաց պէ թալ. մնաց էտ մա՛րթա տաղ: Տարմէն յէտի մէ կաթըրխանա էկավ, տար կյերեզմանը կուշտէն ընսնէտէն էր. էն օրն էլ տար կյընի՛կա. մա՛սալա, իւշ էր խաց պէրի. կլօ՛խա էն ծակէն պանցրացուց (յանի իշկաս էր հա՛) իշկամ խաց պէրիզ: Կաթըրյէ՛րա■ խոնան, պէռն էլչինի աման էր. տանինք ա՛մմէն տվին կօտոստին. տէփ էն կաթըրչնէ՛րա■ փառտին էն տէ՛ղա, ասին մէ իշկանք՝ տանք ինչէ՞ն խոնան. իշկացին մէ կյերեզմանը■ վրա մէ երթըսը պէս ծայ կա՛: Տէփ բանա արին (ուզեցին) մէ դէն մէ փէտ պարզէն. տէփ փէ՛տա պարզին, ը՝, տէփ էն դէն ծէն տրվից մալլան կյերեզմանը՝ մէչէն. շատ մի՛ պարզէք, կը կը կըալու աշկյիս. տէփ տանք ասին. հօ՛ հօ՛, կա չկա դէտ (այդ տեղէն) էն խռնէ (խրտներ). դէտ կլօխա խանիր ի... քակին տարա, խանին կաթըրչինէ՛րա. տէփ տարա բանա արին թըփէլ. շատ թըփէն, էնդըդը թըփէն ի՛լր...

35 Khoy

35.1 Background

Original page number 288.

The dialect of Khoy has an extensive distribution. It is found not only in the provinces of Khoy, Salmast, and Maku in Iran, but also in Russia in Igdir and Nakhichevan. During the large migration of Persian-Armenians in 1828, many Armenians from Salmast came and settled in Karabakh, where they founded the villages of Kori, Alighuli, Maghanjugh, Karashen in the province of Zangezur, and in villages of Alilu, Angeghakot, Kushchi-Tazakend, Uz, Mazra, Balak, Shaghat, Ltsen, Qara Klisa and Lower Qara Klisa in the province of Sisian.

The dialect of Khoy has still not been studied. There are writings with this dialect in Եմինեան Ազգագրական ժողովածոլ [Eminian Ethnographic Journal] volume 2 (Բ.), page 300-304 and volume 4 (Դ), page 343-350. What's more important are N. Ter Avetikian's «Ոտանաւոր աշխատութիւններ եւ Նշանագրութիւն Պարսկաստանից գաղթած Խոյեցւոց բարբառով» (Վաղարշապատ 1900) and «Բանաստեղծութիւններ եւ Կիրակոսի հարսանիքը» (Վաղարշապատ 1903).¹

By examining these excepts, it seems that the dialect of Khoy occupies a middle position between the dialects Maragha and Van. Its grammatical structure is the same as in the Maragha dialect, but its phonological rules are like the Van dialect. In other words, the Khoy dialect is closer to Classical Armenian than Maragha is.

Because we think it's unneeded to further discuss these simplified phenomena, we direct the reader to the subsequent text samples.

Original page number 289.

¹HD: Unfortunately, I couldn't track down these two bibliographic items, and thus couldn't add them to the bibliography. Furthermore, the page quality makes it unclear if the fourth word is Նշանագրութիւն or Նշանագրութիւն.

35.2 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: See Ա. Տեր-Ալեքսիքեանի, Ոտանաւոր աշխատութիւններ Եւ Նշանագրութիւն (HD: Նշանադրութիւննե՞ն?), էջ 46-49.

– Այ մառթ, տիւ գինաս որ խետ ախչի՞ցյա ճոշացավ, մառթի եթալու խասավ. տո՞ւնա չի՞ սրփի, չի՞ ավըլի, աման-չամանա չի լվա, տուրվերքյա կեխսոտ կը թօնիի. շատ էլ որ խետը իխես, դաստ կզարկի կը կրտսոտի, յանի ինչի՞. – իմանան որ տանելու խասիր ի: Ենէնց էլ տղան. հալա մէ յէլ, քէլ մտի փայան (գում)՝ տե՛ս, ի՞նչ կանաս. Են հեյվան քյալե՛րա, գյամեմքե՛րա, կովե՛րա ընչիվկ վզե՛րա թաղվիր Են կվի մ՛չա. տիւ հենց գինաս որ Կիրակո՞սա մեզի իմա պա՞ն ի անէի մեր տո՞ւնա ավըրիր ի. վայ վայի որ ասես «ա՛յ բալամ, Ետէնց չեն անի», յէտ ի դառնալի իխնգ խայիր քյաշում (յիշոց) ի տալի. ասէի «Ալլահ վարա (Աստուած տայ) զըմեն Ել խատսեն». յանի ինչ ի, իմացեք որ յէտ էլ փոայվելու խասիր եմ. կօ Ետէնց, ա՛յ մառթ. մկա տիւ գինաս:

– Աշկըս լո՛ս. մեսք փսայվանք՝ մեր կլօ՛խա յեզոսով, թող Են Էլ փսայվի, բալք մեղոսոտի. Են հալա յերեյվան քյօրիփան ի. մկավուստ սաբար ըլենք, մէ անծոտ պուճումակ ախչիկ Ել դար իմա ուզենք, խայիս մեզի ի՞նչ կասեն. չե՞ն ասի «յանի Է՞տ ինչ դայդա Էր՝ մկավուստ մեխկի տոպրակա կախին Են խեղճ տղայի վզեն». յէտ դալաթ կանեմ դարա սաբար չեմ ըլի. դար պէրնեն կալա կաթի խոտ ի հկյալի:

(Կիրակոսը կ'աղաջէ մօրը):

– Նանա ջան. Ենք խօքութ ղուրբան նանա. տիւ իմ աղԵ՛յա ասա բաբայիս կո՞ւշտա. տավարն Էլ կպախեմ, տան զըմեն պանի վրան Էլ սիրտ կը ցավցուցեմ. հենց Են դըդայի որ՝ մէ դայիմ կպնես բաբայիս յախան, որ մէ խա՛ ասի, բոլ ի. ամա յէտ էլ քեզի ասեմ որ Ղուլիհենց Շահբազի ախչիկ Նիզարէն սավայի՝ որ վիզ կուէք՝ ճոկ մառթու ախչիկ չեմ առնի հա՛:

(Մայրը կը համոզէ ամուսինը, որ կը պատասխանէ):

– Այ կըսիկ, չունքի որ ասես ես, թո՞ն քյօ խաթըն Էլ խօշ ըլի. բալքի սաղչմացինք մեռանք. սադ իջան Կիրակոսին փսակենք, յէտ ինան տիւ Ել դիօլ զուռնայով մէ աղէկ քէֆ անենք,

Original page number 290.

գիւլաշ կպնենք. ջահնա՛մա. դարմէն յէտ ինչ կըլի՝ թող ըլի. ամա տիւ Է՛տ ասա, վի՞ն ախչիկա ուզենք, որ համ աբուռով ըլի, համ դայրաթով. խօղորթի ըլի, որ մեր մատէն փուշ խանի: (Ներս կը մտնէ Կիրակոսը): Կիրակոս, ա՛յ

բալամ, նաև ասելի որ քեզի փսակենք. մկա տիւ ի՞նչ ես ասելի. ուզե՞ն ես թէ չէ. յա վի՞ր ախչիյն ես ուզելի. մէ աղվ՛ոթա ասա զշկամ. ել ամչընալու վախտը չի:

– Յես չեմ ուզելի փսայվել. նաև աս ի՝ որ կպիր ի յախաս, քշեր-ցերեկ ասելի՝ «տկի (պիտի) քեզի փսակենք». մկա տիւ գինաս, նաև ասա յես եթաս եմ փայան՝ տավարին յէմ տամ. համա, նաև, են ասած ի հա՛, Նիգյա՛րա:

– Չե՞սանալի, Դուկիենց Շահբազի ախչկա խետոն ի, ընծի ասիր ի. «կուզեք են ի, չեք ուզի՝ կլեմ կլիխ կվերցեմ տնեն կեթամ. իմ ուզա՛ծա Նիգյարն ի՛, Նիգյա՛րա:

– Ի՞շխօ մայար Շահբազին ենենց խասած ախչի՞կ ունի: Մենք ռաշպար մառթենք, մեր տան ջահե՛լա տկի մէ ածառ (քիչ մը) ել ծեռով-ուսով ըլի, պանի մէշ եփած ըլի, կանոնի մեր տան պանա, տաշտի բժա՛րա (քազիան) տիւս կիկյա. Ենենց ըլի որ՝ ինկերէ, տրկեցէ յետ չմնանք: Շատ խարսներ տսիր եմ, որ իրկըվըկեն կլիխըք՛րա տնես են պա՛ռցա, ընչանք լոս խռալով մռփես են. չէ՞ն տսելի, ախար սափորքե՛րա տարտակ ի, ճուր տկի պերենք, ավել տկի անենք, տո՛ւնա, քիւչան գրիլի ձեռեն ըլիր ի իշխօ փողո՛ցա. տսնա՞ս են Յարթենենց խա՛րսա, մառթու դար պէ՞սա մէ խարս ըլի, թող մէ աշկն ել կոր ըլի:

36 Artvin

36.1 Background

Original page number 291.

The city and province of Artvin are found south of Batumi. This province has two smaller provinces (գավառներ): Ardanuç and Şavşat-Imerkhevi. The city of Artvin has 1200 homes with Armenian residents, of which 230 are Apostolic and the remaining are Catholic. Artvin does not have an Armenian village in its surroundings. The town (աւան) of Ardanuç has only 200 homes of Catholic Armenians. The following villages are in the Ardanuç province (գավառներ):

- Tandzut, 110 Armenian houses and 5 Catholic houses
- Norashen, 22 Armenian houses

The Armenian villages of the Şavşat-Imerkhevi province (գավառներ) are:

- Satləl (65 Catholic houses, 17 Armenian houses)
- Mamanelis (12 Catholic houses)
- Okrobakert (160 Armenian houses)
- Pkhikur (25 Catholic houses)

East of Ardanuç, there is Ardahan; while Olti is to the south.

The aforementioned area has its own dialect which belongs to the /el/ <čl> branch, and it occupies a midpoint between the dialects of Karin, Khoy, and Tbilisi.

There is no published study on this dialect, nor a manuscript line, thus the following lines are the result of my own research, gathered from migrants from Artvin in Batumi.

HD: Martirosyan (2019: 227) reports that some work treats Artvin as unified with the Tbilisi dialect.

36.2 Phonology

36.2.1 Overview

The sound system of the Artvin dialect is like the dialect of Tbilisi. It has three degrees of consonants.

36.2.2 Sound changes

36.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <ωj>

The Classical diphthong /ai/ <ωj> becomes /e/ <ɛ> (Table 36.1).

Table 36.1: Change from Classical Armenian /ai/ <ωj> becomes /e/ <ɛ> in the Artvin dialect

	Classical Armenian	> Artvin	cf. SEA
proximal ‘this’	ai̯s	ɛs	ajs
medial ‘that’	ai̯d	ɛd	ajd
distal ‘that’	ai̯n	ɛn	ajn
‘other’	ai̯l	ɛl	ajl
‘goat’	ai̯ts	ɛts	ajts
‘vineyard’	ai̯gi	ɛgi	ajgi
	aj̯s	ɛj̯s	ωj
	aj̯d	ɛj̯d	ωj̯
	aj̯n	ɛj̯n	ωj̯n
	aj̯l	ɛj̯l	ωj̯l
	aj̯ts	ɛj̯ts	ωj̯ts
	aj̯gi	ɛj̯gi	ωj̯gi

36.2.2.2 Loss of rhotic in some words

The Classical word /hamar/ <համար> ‘for’ has become /hama/ <համա>, like in Tbilisi.

36.2.2.3 Loss of initial /v/ in ‘on’

An interesting phenomenon is the loss of the sound /v/ <ψ> from the Classical word /veraqi/ <վերայ> (HD: cf. SWA: /vərə/ <վրայ>), which has become /ra/ <րա> (1).

- (1) a. kʰar-i ra (Artvin)
 kʰar-i vərə (SWA)
 rock-GEN on
 ‘on the/a rock’
 ըսրի րա, ըսրի վրայ
 b. d̥zi-u ra nst-a-∅ (Artvin)
 t̥sʰij-u vərə nəst-a-∅ (SWA)
 horse-GEN on sit-PST-1SG
 ‘I sat on the/a horse.’
 ձիու րա նստա, ձիու վրայ նստայ

- c. *tsar-i* *ra* *ver* *ants^h-a-v* (Artvin)
dzar-i *vəra* *ver* *ants^h-a-v* (SWA)
 tree-GEN on up pass-PST-3SG
 'he climbed up on the/a tree.'
 ծառի րա վեր անցավ, ծառի վրայ վեր անցաւ

Original page number 292.

36.2.2.4 Retention of the sound /h/ <հ>

The Classical sound /h/ <հ> does not become /χ/ <խ>, unlike the dialects of Maragha and Khoy.

36.3 Morphology

36.3.1 Noun inflection or declension

In declension, the ablative formative is /-men/ <մեն> (Table 36.2).

Table 36.2: Ablative marking in the Artvin dialect

‘from Artvin’	Artvin	cf. SWA
?-ABL	art ^h vinu-men	Արթվինումեն
?-ABL	savet ^h u-men	Սավեթումեն
?-ABL	hetne-men	հետնումեն

As we know, this is one of the characteristics of the Tbilisi dialect.

Similarly, the plural genitive is the form /-er-u/ <երու> (36.3).

Table 36.3: Plural genitive marking in the Artvin dialect

‘tree-PL-GEN’	Artvin	cf. SWA	cf. SEA
	tsar-er-u	ծառերու	tsar-er- <i>its^h</i> ծառերից
‘horse-PL-GEN’	dzi-er-u	ձիերու	dzij-er- <i>its^h</i> ձիերից

The locative is the usual form /-um/ <ում> (36.4).

Table 36.4: Locative marking in the Artvin dialect

?-LOC	Artvin	cf. SEA
‘day-LOC’	meʃ-um	մեշում
	oɾ-um	օրում

36.3.2 Verb inflection or conjugation

36.3.2.1 Periphrasis in the indicative

Verbal conjugation differs from Tbilisi. The present formative *-um* /<ənʌʃ/ absolutely does not exist. As in the Khoy dialect, this tense is formed with the form *-elis*, *-eli* /<ətʃhu, tʃhu>.

HD: I assume the segmentation is /-e-l-i(s)/ such that the /-i(s)/ is an imperfective converb added onto an infinitive. The rationale is that SEA also has this formative /-is/ as an irregular form of the regular imperfective converb suffix /-um/. Compare SEA against Artvin in (2).

- (2) a. Artvin
 χ os-e-l-is e-m
 speak-TH-INF-IMPF.CVB AUX-1s
 'I speak.'
 χ out χ u χ u

b. cf. SEA
 χ os-um e-m
 speak-IMPF.CVB AUX-1SG
 'I speak.'
 χ uu χ u χ u

c. cf. SEA
 t-a-l-is e-m
 give-TH-INF-IMPF.CVB AUX-1SG
 'I give.'
 χ uu χ u χ u

HD: Adjarian provides further examples in (3)

- (3) Artvin

 - a. pntr-e-l-is e-∅
speak-TH-INF-IMPF.CVB AUX-3SG
'He searches.'
փևսողէիս է
 - b. el-n-e-l-i e-∅
be-VX-TH-INF-IMPF.CVB AUX-3SG
'It is/becomes.'
ովէիս է

- c. $\widehat{tʃ^h}$ -e-m ka/kaji ert^h-l-i
 NEG-AUX-1SG can go-INF-IMPF.CVB
 'I cannot go.'
 չեմ կա, or չեմ կայի երթի
- d. vortí e-s ert^h-l-i
 where AUX-2SG go-INF-IMPF.CVB
 'Where are you going?'
 վո՞րուի ես երթի
- e. $\widehat{tʃ^h}$ -e-m ka/kaji χos-e-l-i
 NEG-AUX-1SG can speak-TH-INF-IMPF.CVB
 'I cannot speak.'
 չեմ կայի խօսելի

36.3.2.2 Future marking

HD: In SEA, one way to form the future is to add the prefix /k(ə)-/ to the finite verb (4).

- (4) SEA
 kə-p^həntr-e-n
 FUT-search-TH-3PL
 'They will search.'
 կինսորեն

HD: It seems that Artvin uses a different prefix form.
 The future is formed with the formative /ku/ <կու> (5).

- (5) Artvin
- a. ku qʃ-i-n
 FUT ?-TH-3PL
HD: I don't know what this verb is, but it would mean 'they will X'
 կու աշին
 - b. ku d-u-s ga
 FUT give-TH-2SG ?
 'You will give.'
 կու դուս գա
 - c. ku pntr-i-n
 FUT search-TH-3PL
 'They will search.'

կու փևողին

36.3.2.3 Theme vowel changes

In both the perfective and the future, the Classical theme vowel /e/ <է> changes to /i/ <ի> (6).

- (6) Artvin
- a. qʃ-i- \widehat{ts}^h
?-TH-AOR
HD: I don't know what this verb is, but it would be 'He did X'
ωշից
 - b. pntr-i- \widehat{ts}^h
search-TH-AOR
'He searched.'
փևողից
 - c. ku qʃ-i-n
FUT ?-TH-3PL
HD: I don't know what this verb is, but it would be 'They were going to X'
կու աշին.

HD: Unfortunately, Adjarian's data is too limited to make a more meaningful description or comparison with SEA/SWA. But essentially, what Adjarian describes is that the theme vowel /e/ is replaced by /i/ in some morphological contexts. Compare 'he searched' from (6b) against SEA (7).

- (7) cf. SEA
- pəntr-e- \widehat{ts}^h
search-TH-AOR
'He searched.'
փևողից

36.3.2.4 Imperative

An especially interesting form is the second type of imperative (8).

- (8) Artvin

- a. *gr-í-s* α
 write-TH-2SG ?
 ‘Write!’
 գրի՞ս ա
- b. *χos-í-s* α
 speak-TH-2SG ?
 ‘Speak!’
 խօսի՞ս ա

These correspond to the Istanbul interrogative-like imperatives (9).

- (9) Istanbul, when read as SWA words

- a. *tfə-kʰər-é-s*
 NEG-write-TH-2SG ?
 ‘Don’t write!’
 չգրե՞ս
- b. *tfə-χos-í-s*
 NEG-speak-TH-2SG ?
 ‘Don’t speak!’
 չխօսի՞ս

HD: I think what he means is that these Artvin imperative seem to be derived from subjunctive verbs; the Istanbul verbs seem subjunctive based on how they would be interpreted in SWA.

36.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don’t speak this dialect, I don’t understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as ‘X’.

Առաջ Արթվին շենլիկը տասնըինգ տուն է եղե. բօլոր մէշա. Էն մէշումը Սավեթումնէն կու աշին օ’րը (որ) Արթվինումն մուկս կու դուս գա. գուզան կու վիստոին խիտը (վրաց. կամուրջ). չեն կա (չեն կրնար) գտնի օ’րա Ճօրիսը անցնին. Էտեվ մէկ ավշին գեյիզի հետևեմն գալիս է օ’րը զարնե. առաջեվան կայք է ըլսելի. կայք եղած վախտին վիստորելիս է վօ՞րանց գնաց. Աշից օրը խիտը գտավ. խիտն է փուլցելը (վրց. մացառ թէ՞ բաղեղ) փաթթած է. Էնդադուր արավ օ’րա խիտը անցավ էնթին: Վեր անցավ օրմընումը, վիստոից ու շենլիկի տեղը գտաւ: Իշտէ

Եսիօր ետեվ, ԵֆԵսիիմ, օրսանը կօտրեցին, Եսդեղը քաղաք շինեցին, իշտէ Եսդեղը եղավ Արթվին:

Ես գտնող մարթու անունն էլ Արութեն է եղէ, Եսիօր վրա դրել է Արթվին:

Original page number 293.

HD: Note that Adjarian had a note here about the Armenian diaspora. I moved it to §5.3.

Part VI

Adjarian's end matter

37 Placenames

HD: This chapter is written by the translator (me). The content is based on the final pages of Adjarian's book, where he provides a list of placenames and a map. I moved the map to the introduction chapter (§1.2.5).

37.1 List of placenames from Adjarian's endmatter

In the original document, Adjarian has a chapter where he lists all the placenames that had Armenian populations. For each location, he likewise gave the page number that mentioned this location. This chapter was on page 294 and it can translated as “*Alphabetical list of Armenian residences and described provinces*”
He states that “*in total, there is a sample of 102 provincial vernaculars*”.

In my translation, I list the Armenian names that Adjarian used and their original page numbers. The parenthesis mark text samples. I keep the original alphabetical order, based on the Armenian word.

I likewise provide other common Armenian names for these locations (usually this other word is just the Armenian name with reformed spelling). I provide the corresponding Romanized or English name. In general, the Romanized name is based on the most common name that is used in Latin-script sources, such as English Wikipedia. Oftentimes, this Romanized name is not a simple transliteration. For example, for the modern city of Istanbul, Adjarian used the Armenian term <Պոլիս> whose HBM transliteration is <pōlis>. But of course, the English name is Istanbul so I used that name throughout the translation.

When multiple Romanizations are attested, we list all of them. We use the Romanization that is the most common in English (and thus findable on Wikipedia or Google Maps), most commonly used by Armenians, or most closely resembles Adjarian's original Armenian name. For example, the region of Karabakh-Artsakh has both a Turkic-based name (Karabakh) and an Armenian-based name (Artsakh). Adjarian almost always used the Turkic-derived form Ղարաբաղ / Ղարաբաղ / and so I translated that word to ‘Karabakh’.

In some cases, I couldn't find the modern name or location of a placename. I give a hypothetical Romanization with a question mark. My constructed Romanization is not the HBM transliteration, but is more geared towards being a

readable pronunciation of the word. I thank various anonymous people online who helped me track down the original non-Armenian names. My gratitude to non-anonymous aid from Thomas Castaigna.

In some cases, Adjarian provides a page number as an example of some place name, but that page doesn't actually have that place name. I did not catalog such errors.

I sometimes use archaic names such as Birmania instead of Myanmar, so that the translation does not seem anachronistic. But I sometimes use more modern names such as Tbilisi instead of Tiflis, even though Adjarian used the name /tʰi-flis/ <Թիֆլիս>.

Table 37.1: Adjarian's list of Armenian residences and described provinces

Armenian term used by Adjarian	Other Armenian terms	Romanization that we use	Other romanizations	Page
Ազունի		Agulis	Եզիլի	1, 2, 4, 13, 36, 40, 89, 92-100, (101-2), 104
Աղամիսան	Վարդանոր	Adamxan	Vardadzor	116, 118, (134)
Աղեն	Սոյեն	Adler		184
Աղրիամուպօխ	Աղրիամուպիս, Եղիս	Adrianopolis	Adrianople, Hadrianopolis, Edirne	29, 31, 258
Ազով		Azov		26
Աթենք	Աթենք	Athens		29
Ալաշկերտ		Alashkert	Eleşkirt	10, 116-7, 121, (125), 133
Ալեքսանդրապոլ	Ալեքսանդրապոլ, Ալեքսանդրապոլ, Գյումրի	Alexandropol	Gyumri	34, 104, 107, 111, 116
Ալեքսանդրետ	Ալեքսանդրետ, Ալեքսանդրետսա	Alexandretta	İskenderun	199
Ալիյու		Alilu		288
Ալիկրիզ	Սստորածոր	Alikrykh	Astghadzor	116, 118, (137)
Ալիղովի	Հարթաշեն	Alighuli	Hartashen	288
Ալուշտա		Alushta		26
Ալուչանու	Արծվանիսս	Aluchalu	Artsvanist	116, 118, 139
Ախացիսան		Akhaltskha	Akhaltsiike	2, 34, 104, 107, 111
Ախալքալաք	Ախալքալաքի	Akhalkalak	Akhalkalaki	31, 32, 34, 104, 111, (113), 116
Ածպոեր	Ազբոեր, Էզիներ	Adzbdler	Akincilar, Ezbider	174
Ակն		Akn	Kemaliye	29, 103, 222-3, (224), 260
Աղբակ		Aghbak		140
Աղդաշ		Agdash		26
Աղեքսանտրիա	Աղեքսանտրիա	Alexandria		28
Աղուանք	Աղուանք	Aghvank	Caucasian Albania	25
Աղոստափա	Աղոստ	Agstafa		61
Ամասիա		Amasia		29, 232, 234
Ամերիկա see Ա. Հանհով		America, see the United States		
Այթոս	Այթոս	Aytos	Aitos	29, 31
Այնազ		Ayntap		28, 30
Այտուն	Այդոն	Aydin		29, 31, 61
Անապա		Anapa		25
Անգեղակոթ		Angeghakot		288
Անգլիա		England		29, 33, 293
Անիժնան		Andijan		26
Անտիոք օր Ասթրաքիա		Antioch	Antakya	28, 199, 200, (210), 212
Աշուարակ		Ashtarak		105
Ապարան		Aparan		116-7, 121, (126)
Աբգյոն		Abgion?		(194, 185)

¹I couldn't track down

37.1 List of placenames from Adjarian's endmatter

Աղըս		Arys	26
Աղնչկոյս	Աղնչկոս	Arinjkus	Kavuştuk (132)
Աղամբեկ	Աղամբեկ, Աղամբեգ	Aslanbeg	Arslanbey, Aslanbey 3, 12-13, 106, 175, 241-4, (244-5)
Աղխաբադ		Ashgabat	26
Աղտեսոսս		Assyria	modern Iraq 27, 33
Աղորից տես Սիրիա		historical Syria, see Syria	
Աղտայատ		Astabad	37, 45-47, (48)
Աղտրախան	Աժտրիխան	Astrakhan	26, 30, 36, 82-84, (84- 86), 89
Աղտան	Աղտան	Adana	28
Աղտահազար		Adapazar	Adapazari 13, 29, 241, (246)
Աղինեանս	Աղիյաման	Adiyaman	29, 196, (198)
Աղրապատական		Atropatene	Iranian Azerbaijan 27, 37, 70
Աղրարկիր		Arappir	Arabkir 3, 4, 29, 103, 196, 215-6, (217), 222-3
Աղրամ	Աղրամ, Աղրամյ	Aramo	28, 212-3, (213-4)
Աղրողին	Աղրվին, Աղրվին	Artvin	19, 25, 34, 280, 291-2, (292)
Աղեւեան Ռումելի	Ռումելիա	Eastern Rumelia	31-32
Աղրդ		Artyk	26
Աղծափ		Ardzap	Sağlıkstiyu 138
Աղծեկ	Աղծեկ	Artske	Adilcevaz 117, 118, 121, (132)
Աղղնի	Աղղնի	Arghnii	Ergani 159
Աղնէշ	Աղնէշ, Աղաւաց	Arjesh	Ercis 116-8, 121, (131), 139
Աղնակիր	Աղնավիր	Armavir	26, 33
Աղմեանսկ	Աղմեանսկ	Armiansk	26
Աղոահանս	Աղոահանս	Ardahan	291
Աղոտանուշ	Աղոտանուշ	Ardanuç	25, 291
Աղոապահի	Աղոապի	Ardabil	28
Աղդապադայու	Աղդապադայու, Աղդապադայու, Կասաշեն	Avdalaghlu	Vaghashen 116, 118, (137)
Ալստրօ-Հունգարիա	Ալստրօ-Հունգարիա	Austro-Hungary	Austria-Hungary 10, 19, 27, 103, 270-2, (273-9)
Աղքերման	Աղքերման, Բելգրոռ- Դնիստրովսկի	Akkerman	Bilhorod-Dnistrovskyi 27, 31
Աֆիոն-Գարահիսար	Աֆիոն-Կարահիսար	Afyonkarahisar	29
Բաբերո	Բաբերո	Baberd	Bayburt 13, 111-2
Բագու		Baku	13, 25, 61, 76
Բազարդեյ		Pazarköy	241
Բարում	Բարումի	Batumi	13, 25, 32, 34, 178, 291
Բապակ		Balak	288
Բալաշով		Balashov	26
Բայոն		Palu	Balu 167, 168
Բայուշ	Բայուշ, Պիթիս, Բիթիս	Paghesh	Baghesh, Bitlis 33, 116-8, 121, (131)
Բայչեսարայ	Բայչեսարայ, Բայչեսիրայ	Bakhchisaray	Baghchesaray, Eski Yurt 26, 263
Բաշքեն	Բաշքեն, Բաշգենդ	Bashkent	37
Բասարգեշար	Կարղիսիս	Basargechar	Vardenis 140, 145-6, (152-4)
Բասեն		Basean	Phasiane, Pasinler 111, (114)
Բատալպաշինսկ		Batalpashinsky Otdel	26
Բաւաս	Բավաս	Bavra	31
Բաֆոս	Պաֆոս	Paphos	Bafos 28
Բեթղեհեմ	Բեթղեհեմ	Bethlehem	28
Բեղիք	Բեղիք	Balti	Beltsi 27, 31
Բենեթը	Բենեթը	Bender	27, 31
Բեշօս	Բեշօս, Պեշօս	Pest	27
Բեսարաքիա		Bessarabia	27, 31, 32
Բերդիանսկ	Բերդիանսկ	Berdiansk	Berdiansk 26
Բեթշոս	Պիտեշոս	Pitești	27
Բիշչուի	Պիրշչուի	Ploiești	27
Բոլինիս-Խաչին	Բոլինիս-Խաչին	Bolnisi	61, 62
Բորչալի		Borchaly	37, 47
Բուքհարա		Bukhara	26
Բուշեր		Bushehr	Bushire 87
Բորկնիկ		Pirknik	Dörteylül 225, 227
Կահիրէ	Կահիրէ	Cairo	28
Գանձակ	Ելիզավետապոլ	Gandzak	Ganja, Elisabethpol 61, 62, 70, 72, (74)

Գանձակ գյուղ		Gandzak village		139
Գանձիստիա	Հերակլիոն	Kandiye	Heraklion	29
Գասասաս		Kasaba	Turgutlu	239
Գասթամունի	Թասթամունու, Թասթամունի	Kastamonu	Kastamonı	29, 30
Գենուկրուգաղ	Կարդանայուր	Gedakbulag	Karchaghbyur	116, 118, (139)
Գերմանիա		Germany		30
Գեղ	Գյոլ	Gölköy		116, 118, (135)
Գեղքայ	Գյորքայ	Geokchay	Goychay	25
Գյողգաղած		Kırkağış		239
Գյորգորեն		Kirkoros	Hasanbaba	232
Գյուղուայս-Ստեպ	Սովոր տափաստան	Golodnaya Steppe	Mirzacho'l	26
Գնիլիա	Թոնիա	Konya		29
Գորիի		Gori		25, 32
Գուգի	Գուգեր	Kuty	Cuturi	27, 33
Գուղաստ		Goulassor		138
Գրիգորուազիս	Գրիգորիանովիս	Grigoriopol		27, 31
Դայիղարազ	Սարուկան	Dalikardash	Sarukhan	37
Դաշտստան		Dagestan		26
Դամասկոս		Damascus		28, 33
Դաշտ		Dasht		92
Դարբանդ	Դերբենդ	Derbent	Darband	26, 61, 62
Դաշակ	Հաղորդուր	Dizak	Hadrut	68
Դիլիջան		Dilijan		13, 61
Դնեպր	Դնիպրո, Դնեբր	Dnipro		26, 263
Դուլակ		Dulak		26
Դոշեթ	Դոշեթ	Dusheti		25
Դուրովկա		Durovka ²		26
Եալթա	Յալտա	Yalta		26, 178, 263
Եալուկ	Յալուկ	Yalova		241
Եամբոլի	Յամբոլ	Yambol		29, 31
Եաշ	Յաշ	İaşı		27
Եափս	Յափժա	Jaffa		28
Եգիպտոս		Egypt		28, 34, 293
Եդեսիա		Edessa	Edesia	29, 159, (166)
Եթովպիա		Ethiopia		28
Եկատերինուար		Yekaterinodar		26, 263
Եկատերինուպակ	Եկատերինուալ	Yekaterinoslav	Dnipro	26, 263
Ելիսաբեթուազիս	Դումբրավենիս	Elisabethopolis	Dumbrăveni	27, 33
Եյսկ		Yeysk		26
Երանոս		Yeranos		116, 118, (133)
Երեւան	Երևան	Yerevan	Erevan	4, 13, 36-52, (47), 54, 55, 61, 62, 66, 70, 82-3, 88-9, 92, 95-6, 104, 106, 116
Երզնկա	Երզնկեան	Yerznka	Erzincan	103-4, 167-174, (171), 197, 225
Երուսաղեմ		Jerusalem		28
Եւրոկիա	Եվրոկիա, Թօօրատ, Թօօրաթ, Թօօրաթ	Evdokia	Tokat	3, 29, 31, 103, 174, 178, 232-4, 239, (234-7), 243
Եւպատորիա	Եվպատորիա	Yevpatoriya	Eupatoria	26, 263
Եվրոպական Թուրքիա		European Turkey		29, 31, 258
Եզզղաս	Եզզղաս, Յողաստ	Yozgat		29, 32, 215
Եզզղաս գիւղեր		Yozgat villages		31, 205, 215
Եաղալու	Այսպարածոր, Ծովակ	Zaghalu	Akhpradzor, Tsovak	116, 118, (139)
Եակեղեղը	Չանկեղեղը	Zangezur		(75), 288
Եառա		Zara		225
Եարայալա		Zagatala	Zagatala	25
Եերուն	Չեյրուն	Zeytun	Zeitun, Süleymanlı	13, 19, 28, 199-205, (206-8)
Եէֆանս	Եէֆանս	Zafanos		185, (191)
Հիսողին				26
Հիլ	Չիլ, Չելա	Zile		30
Հիլաբու		Zirekli		139
Հիլոյի գիւղ		Ziro village	Murat	138
Հմիւնսիա (Իզմիր)	Սմիւնսիա, Սմիրնա	Smyrna	Izmir	29-31, 61, 103, 168, 205, 233, 239, (240), 249
Հոլախաչ	Չոլախար	Zolakhach	Zolakar	116, 118, (138)

²I couldn't track this down

37.1 List of placenames from Adjarian's endmatter

Չուղցերիա	Շվեյցարիա	Switzerland	30
Էնգելի	Էնգելի	Anzali	Bandar-e Anzali, Enzeli 28, 87
Էնկարդի	Անկարդի, Անկարա, Անկարա	Ankara	Ancyra 29, 31, 205
Էշտիա	Հշտիա	Eshtia	116
Էշմածն	Վաղարշապատ	Eshmiadzin	Vagharshapat 13, 37, 44
Էսկի-Չաղրա	Ստորա Չաղրա	Eski Zagra	Stara Zagora 29, 31
Էվրեկ		Everek	Develi 215, (220)
Էտիոլիս տես Աղյանապօխի	Էդիրն	Edirne see Adrianopolis	
Էրելի	Էրելի	Ereğli	31
Էրմենիքեանդ			76
Էսունչ		Ödemiş	31, 34, 61
Էֆքրէ		Efkere	215
Թագանրոց	Թագանրոց,	Taganrog	26, 263
Թագանրոց	Տագանրոց		
Թագանրոց	Թագանրոց	Tazakend	116
Թարասիստան	Թարասիստան	Tatarstan	26, 61
Թարատ-Պաշտարճզգ	Պազարշիկ	Tatar Pazardzhik	Pazardzhik 29
Թաշքենդ	Թաշքենդ	Tashkent	26, 61
Թափառուս	Թրիփոնի, Տրիփոնի	Tripoli	28
Թարսոս	Տարսոս	Tarsus	28
Թաբրիզ	Թաբրիզ	Tabriz	13, 28, 37, 40, 46-7, (49), 61, 70, 88
Թելաւ	Թելավ	Telavi	25, 32
Թենիրիկ	Տենիրովկ	Temryuk	26
Թերեբեան շրջան		Terek area	26
Թեհրան	Թեհրան	Tehran	Teheran 28, 87
Թեմիր-Խան-Շուրա	Թեմիր-Խանսան-Շուրա	Temir-Khan-Shura	Buynaksk 26
Թեոդոսիա	Թեոդոսիա	Theodosia	Feodosia 26, 263
Թերմէ	Թերմէ	Terme	184
Թիւսկիվս	Թիւսկիվս,	Tüskülü	Tuskulu, Tuskyulu, Lusakunk 116, 139
Թիւրքեստան	Թուրքեստան,	Turkistan	26, 61
Թիւների	Թիւներ	Tianeti	25
Թիփիս	Թիփիս, Տիփիս	Tbilisi	Tiflis 1, 2, 4, 13, 19, 25, 32, 35-37, 39, 40, 52-58, 62, (58-60), 66, 95, 104, 147, 249, 291-2
Թոմազա		Tomarza	215
Թորիա		Toria	116
Թուչա		Tulcea	27, 31
Թոնովա	Վենիկո Տիոնովո	Tarnovo	Veliko Tarnovo, Tarnovo, Veliko 29, 31
Թրանսվալիա	Տրանսվալիա	Transylvania	27, 33, 270
Թրանսվալ	Տրանսվալ	Transvaal	28
Թրևոտուս	Տրեգու Օլոնա	Târgu Ocna	27
Թօնոս	Թօնոս	Tonus	225
Իգդիր		Igdir	288
Իզմիտ տես Նիկոմեդիա		Izmit see Nicomedia	
Իզնիկ		Iznik	241
Իշկարթի		Ishkarty ³	26
Իկապայի տես Պրայլա			Ibraila see Brăila
Իսայու		Isalu	(286)
Իսմայիլ		Ismail	27, 31
Իտալիա		Italy	30, 87
Իրիցու գիւղ	Իրիցուցեղ	Iritsu	Çamurlu 138
Ինկի		Ünye	184
Իրիաղաջ		Iki Aghaj	(286)
Լաբին	Լաբինսկ	Labinsk	26
Լազիստան		Lazistan	31
Լարաբի		Leter	Elmakaya 138, 139
Լարաբիս	Լարաբիս	Latakia	28
Լայլաշ		Lailashi	25

³There are several places called Ishkarty in Dagestani

Լառնաքա	Լառնակա	Larnaca		28
Լեհաստան		Poland		2, 27, 33, 270
Լենկիրկ	Լեմպերկ	Lemberg		27
Լշշում		Lechkhumi		25
Լեզ	Լիզ	Erentepe	Liz	139
Լիբանն		Lebanon		28
Լիվավա	Լիվասա	Lilava		37, 61, 70
Լիմասոլ	Լիմասոլ	Limassol		28
Լոն	Լոնս	Ltsen		288
Լուտ	Լուտ	Lice		116, 159
Լոնտոն	Լոնտոն, Լոնտոն	London		29
Լորի	Լորի	Lori		37, 47, (50)
Լսամով		Hamur		138
Խաչեն	Խաչեն	Khachen	Seyidbeyli	68
Խաշմաս		Khachmaz		26, 32
Խասոսդր		Khastur ⁴		133
Խասորվ	<ասլովի	Haskovo	Khaskov	29, 31
Խարսոսբազար	Բելոգորսկ	Karasubazar	Bilohirsk	26
Խարերդ	Խարերդ	Kharberd	Kharpert, Elazığ	4, 13, 40, 103, 167-174, (170), 196-7, 202, 223, 225-6
Խարզան		Garzan	Yanarsu	33
Խարլով		Kharkiv		27
Խզաբարա	Խզաբարավա	Khizabavra		32
Խիճան	Խիճան	Khian	Khiank, Salkimli, Firki	159, (164)
Խիճան		Hizan	Khizan	33, 116
Խլաթ		Khlat	Ahlat	116-8, 121, (133), 139
Խնոս		Hinis	Khrus	104, 116, 121, (128)
Խոյ		Khoy		27, 46, 76, 280, 288, (289-290), 291-2
Խոյք	Խոյք	Khouty		121, (130)
Խոյշենդ		Khujand		26
Խոտքշով	Խոտքշով	Khodorchur	Sirakonak	111-113
Խուզումսա	Խուզումս	Khulgumo		32
Խորհ	Ղորհ	Crimea		26, 34, 108, 178, 233, 263-6, (266-9)
Խօթուն		Khotyn		27
Ծակար		Tsakkar		116, 118, (135)
Ծեբեղա		Tsebelda		184
Կայաց		Galați		27, 31, 33
Կայկարա		Kolkata		28
Կայլու		Kalkos	Ikizpinar	32
Կայսկա		Kaakhra	Kaka	26
Կաղզուան	Կաղզվան	Kaghzvan	Kağızman	37
Կամախ		Kamakh	Kemah	167
Կամիշին		Kamyshin		26
Կառնեն		Karnen	Ağacılık, Karni	(123-4)
Կատտաղուրդան		Kattakurgan		26
Կարին	Երզորմ	Karin	Erzurum	4, 10, 13, 15, 37, 61, 103-115, 117, 140-1, 167-8, 179, 225-7, 271, 291
Կարս		Kars		34, 104, 111
Կարոհիկամ		Kartikami		32
Կերկա Հայաքարա	Գեղլա	Gherla	Armenopolis	27, (278-9), 33
Կեսարիս	Կայսրի	Kayseri	Kesaria	29, 30, 32, 215
Կեսարիս գիտենը		Kayseri villages		215-6, (219-221)
Կերչ		Kerch		26, 178, 263
Կելիպօյու	Կալիփողի, Գալիպողի	Gallipoli		29, 31
Կեմերեկ	Գեմերեկ	Gemerek		225
Կեյլ		Geyve		241
Կիլիկիա		Cilicia		4, 28, 33, 103, 196, 199-205, (206-211), 216, 239
Կիպրոս		Cyprus		28, 31, 32
Կիրասոն	Կիրասոն, Կերասուն, Գիրեսուն	Giresun	Kirasun	29, 178-9
Կիմիկինսա	Կոմոտինի	Gyumyurdjina	Komotini	31, 258
Կիմիշխանէ	Գյումյուշխանէ	Gümüşhane	Gyumushkhane	29, 104, 178-9

⁴I couldn't track down a pre-existing romanization.

37.1 List of placenames from Adjarian's endmatter

Կիշանա	Կյուշանա	Küçük Şana	Çukurköy	185, (192)
Կիրին, Կիրին	Կյուրին	Gürün		29, 215-6, (217-8), 225
Կոկան		Kokand		26
Կովկաս		Caucasus		26
Կորի		Kuris	Kori	288
Կուբանան շրջան	Թուբանեան շրջան	Kuban area		26, 33
Կուպոն		Krakom	Karakom, Eskikonak	139
Կուանտվողսկ	Կուանտվողսկ, Թուրքմենսաշի	Krasnovodsk	Türkmenbaşy	26, 61
Կրետէ	Կրետէ	Crete		29
Հազօց	Հազօց	Hazzo	Hazo, Kozluk	159, 160, (164)
Հազրօ		Hazro		159, (165)
Հայես	Հայես	Aleppo		28, 33
Հաճին	Հաճին, Հաճըն	Hadjin	Saimbeyli	28, 199-205, (208-9)
Համադան	Համադան	Hamadan	Hamedan	28, 87
Համշեն	Համշեն	Hamshen	Hemshin	13, 19, 103, 112, 174, 178, 184-191, (191-5), 222
Հայացարաք		Armenopolis		33
Հայեմամշ	Մեղամշ, Հանդամշ	Əndəmçic	Handamej	92
Հատկըն		Hadgon	Adgon, Günbatmaz	139
Հավաբար	Հավաբար	Avlabari	Havlabar	37
Հաւանտանը		Havindank? ⁵		147
Հյոն Խորեն		Old Crimea		26
Հիսասյին Կովկաս	Հյուսասյին Կովկաս	North Caucasus		26, 82
Հիսնիմանսուր	Հասանմանուր,	Hisn-Mansur	Adiyaman	29, 196, (198)
Հնդկաստան		India		28, 33, 87
Հնչեստ		Hinceşti		27
Հոլանդա	Հոլանդիա	Holland		30, 87
Հունգարիա		Hungary		27, 270-2, (278-9), 33
Զերագեղ	Զօրագեղ, Վայի Աղալու, Զերագուր	Dzoragegh	Dzoragyugh	116, 118, (134)
Ղազախ		Gazakh	Qazax, Kazak	61, 62, 70, 71, (73)
Ղազին		Qazvin		28, 87
Ղալա		Gala	Berdat'al	37
Ղարաբաղ	Արցախ	Karabakh	Gharabagh, Artsakh	3, 4, 9, 13, 18, 36, 37, 40, 44-46, 61-79, (72), 82-84, 88, 89, 95, 96, 100, 104, 142, 147, 282, 288
Ղարադար		Karadagh		27, 37, 61, 62, 70-72, (72)
Ղարաստրազար	Բեղողորսկ	Karasubazar	Bilohirsk	263
Ղարաթիսա	Ղարաթիսա,	Gharakilisa	Vanadzor	61
Ղզլար		Kizlyar		26
Ղրզը-Արվադ		Qızıl Arvad		26
Ղշլու	Ծաղկաշատ	Gışlag	Tsaghkashat	37
Ղուբա		Quba		26, 32, 76
Ղուպա	Կարմիրգյուղ	Kulalı	Karmiryugh	37
Ղումուպուճաղ	Գումուպուճաղ	Kumlubucak		138
Ղուչի-Թազաքենդ	Թաշիկ	Kushchi-Tazakend	Tasik	288
Ճապարշուր		Chapaghjur	Çapakçur, Tchapaghjur, Bingöl	116, 167-8
Ճավա		Java		28, 87
Ճիսրի Շողուր	Զիսր ալ-Շուշուր,	Jisr al-Shughur		28, 212
Ճուրճելո		Giurgiu		27
Ճուրճով	Զուրջով	Gheorgheni		27
Ճոշարա	Ճոշարա	Çosara		185
Մարդասս	Մադրեա	Madrasə		32
Մազրա		Mazra		288
Մայա		Malaya	Geçimli	185, (193)
Մալաքանդ	Մոլլաքանդ	Mollakent	Melekend	139
Մալկուր		Malkara	Malgara	29, 31, 258, (262)
Մալարիս		Malatya	Malatia	29, 103, 160, 196-7, (197-8), 258-9
Մակնի		Makni? ⁶		147

⁵I couldn't track down.

⁶I couldn't track down.

Մակու	Maku		27, 139, 288	
Մամանելիս	Mamanelis		291	
Մայկոպ	Maykop		26, 263	
Մանազկերտ	Manazkert	Malazgirt, Manzikert	116, 121, (127)	
Մանշագ	Manishag? ⁷		184	
Մանիսա	Manisa		29, 168, 239	
Մանկասար	Mangasar	Mengeser, Yazılı	136-7	
Մանջողզ	Mandjilik		225	
Մանչեսթր	Manchester		29	
Մանչուրիա	Manchuria		61	
Մաշար	Machar		26	
Մատրաս	Մատրաս, Չենսայ	Madras	Chennai	28
Մարալա		Maragha	Maragheh	13, 28, 46, 160, 280-4, (284-6), 288, 292
Մարաշ		Marash	Maraş, Kahramanmaraş	3, 28, 196, 199-205, (209-210)
Մարիիս	Մարտի	Marseille		29
Մարսվան	Մարտվան, Մարտվան, Մարզվան	Merzifon	Marsivan	29, 232, 234, (238)
Մելիտոպոլ	Մելիտոպոլ	Melitopol		26
Մենեմեն		Menemen		239
Մերսին	Մերսին	Mersin is		28
Մերվ	Մերվ	Merv	Mary	26
Մերտին	Մարտին	Mardin		33
Միանդար		Miandoab		32
Միաս, Նահաս.		United States		29, 34, 293
Միջագետը		Mesopotamia		33
Մծպա		Mtsara		184
Մոզդոկ		Mozdok		26
Մոկս	Մոկս	Moks	Moxoene, Mokk'	19, 116, 140, 145-8, 150, 151, (154), 159
Մոնթելիե	Մոնաթելի	Montpellier		29
Մոսկովա	Մոսկվա	Moscow		27
Մուժամբար		Mujumbar		28, 61, 70, 71
Մուխնչուլ	Այգեձոր	Maghanjugh	Aygedzor	288
Մունծուսուն	Մունծուսուն	Munjusun		215, (219)
Մուշ		Mush	Muş	2-4, 10, 13, 15, 19, 103, 105-6, 116-140, (122-4), 159-163, 167-8, 270
Մուսուլ		Mosul		27, 33
Մուսուն	Մոսուն	Musun	Suluçem	138
Մուֆարիկն	Միյվան	Meyafarikin	Martyropolis, Silvan	33
Մուսի		Misis	Mopsuestia	28
Հոմնաստան	Հոմնաստան	Greece		29, 293
Նայրիսան	Նայրիսան	Nallihan		31, 205
Նախիչևնան	Նախիչևնան	Nakhichevan	Nakhchivan	92, 288
Նահեն		Nahen? ⁸		136, 138-9
Նամանդան		Namangan		26
Նասի		Nancy		29
Նարման		Narman		111
Ներքին Աղեաման	Ներքին Գետաշեն	Upper Adyaman	Nerkin Getashen Ar	116, 118, (136)
Ներքին Գլուզարաս	Վարդենիկ	Lower Gyuzeldara	Nerkin Gyuzeldara, Vardenik	116, 118, (138)
Ներքին Կարանլող	Կարանլող, Լուսազյուղ	Lower Karanlug	Lusagyugh	116, 118, (136)
Ներքին Ջարաբիսան		Lower Qara Klisa		288
Ներքին Մելարաս	Ներքին Ջոլարաս	Lower Kyolaghran? ⁹		116, 118, 139
Նիշտ		Nize		215
Նիկումիդիս (Իզմիտ)	Նիկումենիա, Իզմիթ, Իզմիւտ	Nicomedia	Izmit	29-31, 103, 184, 205, 239, 241-4, (244-48)
Նիկոսիա		Nicosia		28
Նիւ-Եօրը	Նյու Յորք	New York		29
Նիքսար	Նեկսարիա	Niksar		31
Նոգայսք	Պրիմորսկ	Nogaisk	Nogaysk, Prymorsk	26, 263

⁷I couldn't track down a pre-existing romanization.⁸I couldn't track down.⁹I couldn't track down a pre-existing romanization

37.1 List of placenames from Adjarian's endmatter

Նովչերասը	Նով-Չերասը, Նովչերկասկ	Novocherkassk		26, 263
Նովռոսիյսկ		Novorossiysk		25
Նորատուզ	Նորատոս	Noraduz	Noratus	37
Նորաշեն	Նորաշեն	Norashen	Yeni Rabat, Ahaldaba	291
Նոր-Բայազետ	Նոր-Բայազին, Գավառ	New Bayazet	Nor Bayazet, Nor Bayezit, Gavar	13, 14, 37, (48), 116
Նոր-Բայազետ գլուխը		New Bayazet villages		14, 34, 118, 121, (133-9), 145, 152
Նորդուզ		Norduz		151, (155)
Նոր-Մարգելան	Ֆերգանա	Fergana	New Margelan	26
Նոր Նախիչեան	Նոր Նախիչևան	New Nakhichevan	Nor Nakhichevan, Nakhichevan-on-Don	2, 13, 19, 26, 34, 263, 266, (266-7), 271
Նովի	Շաքի	Nukha	Shaki	25, 61, 62, 106
Շահատ		Shaghat		288
Շամ տես Դամասկոս		Sham see Damascus		
Շամահիլ		Shamakhi		25, 36, 46, 76-80, (80-81), 82, 89, 244
Շամահի գիտերը		Shamakhi villages		25, 32, 61
Շամշադին		Shamshadin		37
Շամփն-Գարահիսար		Şebinkarahisar		29, 103, 174-5, (175-7)
Շատախ		Shatakh	Çatak	140, 151, (155)
Շաւարդն	Շավարդն	Sheverin	Shavarin	28
Շաւշեթը		Şavşat	Shavsheti	25
Շաւշեթ-Իմերենէվ	Շաւշեթ-Իմերենէվ	Şavşat-Imerkhevi		291
Շասիուզա	Շասպուզմայա	Şapsugskaya		184
Շիրազ		Shiraz		28, 87
Շիրվան		Shirvan		33
Շորապանի	Շորապան	Shorapani		25
Շուլավեր	Շուլավեր, Շուլավեր,	Shulaveri, Shaumiani		37
Շումլա		Shumla	Shumen	29, 31
Շոշի		Shushi	Shusha	13, 61, 62, 64, 106
Ռոզմի	Ռոզմ, Ռոզմ	Vozim	Vozm, Vozmi, Gümüşören	13, 140, 145, 147-51 (156-8)
Ուզ		Uz		288
Ուլաշ		Ulaş		225
Ուլիքենդ	Ուլիքենդ	Ulikend? ¹⁰		138
Ուջմանսա	Ուջմանսա	Ujmana		116
Ուրֆա	Ուրֆայ, Ուրֆա	Urfa	Şanlıurfa	29, 159, (166)
Ուորչե	Ուորչե, Վուորչե	Worcester		29
Ուրինալսօ		Uribeno? ¹¹		26
Ուրմիա		Urmia		27, 32, 46, 281, 284, (286-7)
Չարաճրա	Չարաճրա	Catalca		31, 258
Չախմակ	Չախմակ,	Cakirkoy		139
	Չաղողբեկ			
Չաշամպա	Չաշամպա	Çarşamba		184
Չարչոյ	Թօրդմենարադ	Chardzhou	Türkmenabat	26
Չարսանճագ	Չարսանճագ	Carsancak	Charsanjak, Akpazar	167, (172)
Չարչչալու		Chakichlar? ¹²		26
Չերնաևո	Չերնաևո	Chernaevo		26
Չերնոմորեան նի.		Chernomorskaya	Black Sea Governorate	25
Չերնովցիս	Չերնովցի	Chernivtsi		27
Չերքեզստան	Չերքեզստան	Circassia		33
Չիր-Երութ		Chiri-Yurt		26
Չիշկանագ		Cemisgezek	Chmshkatsag	167-8
Չորլու	Չորլու	Çorlu		29, 31, 258
Պարապիա	Բատավիա, Ջակարտա	Batavia	Jakarta	28
Պալահեսի	Պալակես, Պալակեսի	Balages? ¹³		215, (219)
Պալըքեսէր	Բալքեսէր, Բալքեսիր	Balikesir		29

¹⁰I couldn't track down.

¹¹I couldn't track down.

¹²I couldn't track down.

¹³I couldn't track down.

Պաղեստին		Palestine		28, 33
Պաղտատ	Բաղդադ	Baghdad		27
Պայազիտ	Պայազի, Բայազիտ	Bayazit	Doğubayazıt	34, 37, 44-47, 119, 139, 140, 179
Պայընտըր		Bayındır		239
Պանդրմա	Բանդրմա	Bandırma		29
Պաշգալ	Բաշգալ, Սուսավկերս	Başkale	Bashkale, Adamakert	140
Պաշպալվ	Դոմբրովեն	Dumbrăveni		27
Պապատաղ	Բաբադագ	Babadag		27, 31
Պաս	Pas			147
Պասրա	Բասրա	Basra		27
Պարսկաստան		Persia		27, 28, 34, 61, 87, 140, 288
Պարտիզակ		Bardızağ	Partizak, Bahçecik, Başiskele	184, 241, (245)
Պարտու		Bacău		27
Պերիքա	Բելգիա	Belgium		30
Պենզա		Penza		26
Պետրոպոլ	Սանկտ Պետրոպոլ, Ստու Փիեռոպոլու	Saint Petersburg		27
Պետրո-Ալեքսանդրովսկ	Պետրո-Ալեքսանդրովսկ	Petro-Aleksandrovsk	To'rtko'l, Turtkul	26
Պետրովսկ	Մահակալա	Makhachkala or Petrovsk	Petrovskoye, Port-Petrovsk	26
Պերեկոպ		Perekop		26
Պեյան	Բելյան	Belen in Hatay		28
Պեյրութ	Բեյրութ	Beirut		28, 33
Պենջի		Benli? ¹⁴		241, (247)
Պիլեհիկ	Բիլեհիք	Bilecik	Bilejik	29
Պիրմասիս	Բիրմա, Սյամսա	Birmania	Burma, Myanmar	28, 87
Պշտին	Բշտին, Բիշտին, Պշենի	Beşiri		33
Պոհուտան		Bohtan		33
Պոմայա	Բումբե, Սումբայ	Bombay	Mumbai	28
Պոսթոն	Պութօն, Բոստոն	Boston		29
Պուսանըն	Բուսանըն, Նոփ	Bulanik	Bulanikh, Gop, Kop	116-7, 121, (125)
Պուլղարիա	Բուլղարիա	Bulgaria		29, 31, 32, 34, 293
Պուջին	Բուջին	Bushehr		28
Պուրաս		Burgas		29, 31
Պուրութող		Burdur	Բուրութ	31, 34, 61
Պուրովինա	Բուրովինա	Bukovina		27, 33, 270
Պուդրէ	Բուդրէստ	Bucharest		27
Պուշով	Բուշով	Brăila		27
Պուայա		Brăila		27, 31
Պուտաս	Բուտսա	Bursa		29, 32
Պորուշան	Պորուշան, Բուտշան	Botoșani		27
Պօլիս	Պօլիս, Ստամբուլ, Կոստանդնուպօլիս	Istanbul	Bolis, Constantinople	12, 13, 19, 29-32, 35-6, 103-4, 106-7, 175, 178-9, 227, 233-4, 239, 249-254, (254-7), 258-260, 263-4, 292
Ջիրի		Jibil? ¹⁵		26
Ջիզաք		Jizzakh		26
Ջուղա	Ջուֆա	Julfa	Jugha	1, 28, 30, 36-7, 45-6, 76, 79, 87-90, (90-91), 139
Շազկարաս	Շազգորադ	Razgrad		29, 31
Շամին		Ramis		92
Շանկուն	Շանգոն, Յանգոն	Rangoon	Yangon	28
Շահին	Շահան	Racha		25
Շելէ		Ramle	Ramla	28
Շէշտ	Շաշտ, Շեշտ	Rasht		28, 87
Շունան		Roman		27
Շուստով		Rostov		26, 268
Շոտուսք	Շոտուսք, Թերիդաղ	Rodosto	Tekirdağ	13-4, 29, 31, 103, 174, 258-260, (260-2)
Շումանիա		Romania		27, 31, 33, 293

¹⁴I couldn't track down.¹⁵I couldn't track down

37.1 List of placenames from Adjarian's endmatter

Ողուժիա		Russia		26, 34, 263, 288
Ողումուլք	Ողունե	Ruse		29, 31
Սարդե		Satlel	Yaylaaltı	291
Սալմստ		Salmast	Salmas	27, 76, 288
Սամարյա		Samara		26
Սամարյանն		Samarkand		26, 61
Սամատ	Սամուսատ	Samsat	Samosata	33
Սամսն	Սամսօն, Սամսուն	Samsun		13, 29, 184, 232
Սամօղովյար	Սամօղովյար	Szamosújvár		33
Սասուն		Sason	Sasun	116-7, 121, (128)
Սարանով		Saratov		26
Սեբաստիա		Sebastia	Sivas	4, 29, 103, 106, 174, 223, 225-7, (228-31), 233, 289, 260
Սելանիկ	Սելանիկ	Thessaloniki	Saloniki	29
Սերե	Սիրեն	Siret		27
Սեսասուպոլ	Սեսասուպոլ	Sevastopol		26, 178, 263
Սեւերեկ	Սեւերեկ, Սեւերակ	Siverek	Severek	159, (166)
Սերէզօ		Sölöz		241
Սթանօզ	Սթանոզ	Stanoz	Yenikent	31, 205, (210)
Սթրամբ		Straldzha		29
Սիբերիա		Siberia		26
Սիրվիզ		Sibviz	Szepviz, Frumoasa	27
Սիզրան		Syzran		26
Սիլիստրէ	Սիլիստրա	Silistra		29, 31
Սիլիվրի		Silivri		29, 31, 258
Սիմբիրսկ	Սիմբիրսկի	Simbirsky		26
Սիմֆերոպոլ	Սիմֆերոպոլ	Simferopol		26, 263
Սինգապուռ	Սինգապուռ	Singapore		28
Սինոպ	Սինոպ	Sinop		184, 282
Սիս		Sis		28, 30
Սիսիան		Sisian		288
Սիրիհիսար		Sivrihisar		31, 205
Սիրիա		Syria		28, 33, 103, 212-3, (213-4)
Սիլվան	Սիլվան	Silvan		33
Սիլվեն	Սիլվեն	Sliven		29, 31
Սիրդ	Սիրդ	Sürt		33
Սինան		Sighnag		25, 32
Սինարանկ	Սինարանզ	Semarang		28
Սիխոմ		Sokhumi	Sukhumi	25, 32, 34, 184
Սովորչուպաղ		Savaj Bolagh	Mahabad	32
Սունեստիա	Սունեստիա	Svedia	Süveydiye, Samandağ, Svetia	28, 199, 212
Սուլինա		Sulina		27, 31
Սուլուշուք		Suq al-Shuyukh		27
Սումայրա	Սումայրա, Սումայրա	Sumatra		87
Սուչավա		Suceava		3, 13, 15, 27, 30, 97, 270-2, (273-8)
Սուրաբայա	Սուրաբայա	Surabaya		28
Սուլոբ-Խաչ	Բուլոյնոնովսկ	Budyonnovsk	Svyatoy Krest, Surb Khach	26
Սուլոր Մակար		Sourp Magar	Magaravank	28
Սոփիա		Sofia		29
Սպահան		Isfahan		87
Ստավրոպոլ	Ստավրապոլ, Ստավրոպոլ	Stavropol		26, 263
Սոչի	Սոչի	Sochi		184
Վայախաղյու				116, 118, (134)
Վաս		Van		3, 4, 10, 13, 15, 18-9, 34, 46, 103, 116-8, 139-58, (151-2), 160, 270, 282, 288
Վանքի		Vanki	Albayrak	138
Վարնա		Varna		29, 31
Վարանդա		Varanda	Fuzuli, Martuni	68
Վարդավ	Վարդավ	Vargavi		32
Վարոնեժ	Վարոնեժ	Voronezh		27
Վենետիկ		Venice		249

Վերին Մոեամաս	Վերին Գետաշեն	Lower Adyaman	Verin Getashen	116, 118
Վերին Գիւզայրառ		Upper Gyuzeldara		116, 118, (138)
Վերին Կարալյով	Կարալյով,	Upper Karanlug	Lusagyugh	116
Վերին Թեօլարօն	Վերին Թեօլարօն,	Upper Kyoaghran? ¹⁶		116, 118, 139
Վիեննա	Վիեննա	Vienna		27
Վիդին	Վիդին	Vidin		29
Վլադիկավկազ	Վլադիկավկազ	Vladikavkaz		26, 32
Վրաստան		Georgia		25, 32, 52
Տանկըրտս	Մանգուտ	Danaqurt	Anagut, Tanakert	92
Տամկաստան		Ottoman Turkey		34, 37, 61
Տանձուտ		Tanzot	Danzot, Aydinköy, Tanzoti	291
Տարենստ	Դարանժա	Darende	Daranda	29, 215-6, (218-9)
Տամիալսն		Dapavank	Güzel-su	(133)
Տարքա	Դարքա	Dhaka		28
Տեղ-Օրման		Teleorman		29
Տեսէ-Սոյան	Այբասանրուապիս	Dedeağaç	Alexandroupoli	31
Տերսիմ	Տերսիմ	Dersim	Tunceli	167, 169, (172)
Տիասին	Դիասին, Տատոն	Divyadin	Diadin	116, 140, 145-6, (152-4)
Տիգրանակերտ	Տիգրանակերտ,	Tigranakert	Dikranagerd, Diyarbakır, Diarbekir	4, 13, 19, 33, 103, 159-67, (163), 196-7, 258-9
Տիմիրորա	Դիմիրտիխոն	Dimetoka	Demotika, Didymoteicho	31
Տիվրիկ	Տիվրիկ	Divriği	Divrig	29, 215-6
Տուրիչ	Դոբրիչ	Dobrich		29
Տուրու	Տորդի	Turtskh		32
Տրապիզոն		Trabzon	Trapizon, Trebizond	13, 29, 31, 103, 112, 175, 178-9, (180-3), 184-85, 190, 233, 263
Տարիցին	Վոլոգդա	Tsaritsyn	Volgograd	26
Տղաս		Çənnəb	Tsghna	4, 92, 100
Փայաս		Payas		199
Փաշաքէնի	Բաշքէն,	Bashkend	Gegharkunik	37
Փաստ		Past? ¹⁷		147
Փարիզ		Paris		13, 29
Փիսիլուր		Pkhikur	Çihori, Çukurköy, Çikor	291
Փոքր Ասիա	Ասատոր, Ասատոյիս	Asia Minor	Anatolia	29, 30, 32, 61, 174, 178, 239, 241
Փոքր-Հայք		Lesser Armenia		29, 31
Փրովինտսն	Փրովինտս,	Providence		29
Փօրի	Փօրի	Poti		25, 32, 178
Քաղաքի		Kələki	Kaghaki	92
Քանևապստ	Քարսապստ	Karnobat		29, 31
Քարաշեն	Քարաշեն	Karashen		288
Քարսիլիսա		Qara Klisa		288
Քակիլանիա	Քեկիլանիա	Cape Town		28
Քետիկմբէն	Քյարիմբէն	Kyarimkend	Tsaghkashen	37
Քերսոն		Cherson		27, 31
Քերիք	Քերիք, Քերյուք	Kirkuk		27, 33
Քեսաս-Մահմադ	Քյոսս Մահմեդ	Kösemehmet		37
Քեսապ	Քեսապ	Kesab	Kessab	28, 200, (210)
Քերաբիյան	Քյորաբիյան	Kütahya		29
Քիլիս		Kilis		28, 199
Քիլվար		Kilvar		26, 32
Քիլն	Քիլն	Çiğinâu		27, 31
Քիւզաչը	Քյուզաչը,	Kyuzadzhik	Lanjaghbyur	37
Քիւտիստան	Քուդիստան	Kurdistan		28, 32
Քղի		Kigi	Kghi	167, (171)

¹⁶I couldn't track down a pre-existing romanization¹⁷I couldn't track down.

37.2 List of placenames that Adjarian did not list

Թոռնն	Թորուն	Korun? ¹⁸		138
Թոստանցա (Թօստենցտ)		Constanța	Köstence	27, 31
Թուբային		Kutaisi		25, 32
Թովհոսն	Գուբկոսն	Küpkuran	Yukarıküpkiran, Yukarı Küpkiran	137
Թովշշատ		Kronstadt	Brașov	27
Օդեսս		Odesa	Odessa	27, 31
Օզում տես Ռզմի		Ozum see Vozim		
Օլժի		Olti	Oltu	32, 291
Օնի	Օն	Oni		25
Օնճայու	Յոնչայի, Սուլունց	Yoncalı	Aravüdots	139
Օշ		Osh		26
Օվ		Ovs	Döküktاش	147
Օվաճըր		Ovacık		241, (246)
Օր		Or	Isthmus of Perekop	26
Օրդակու		Ordaklu		37
Օրտաքիջ		Ortaköy		241
Օրուն		Ordu		29, 232, 234
Օրորակերս		Okrobakert	Köprülü	291
Ֆամագուստա	Ֆամագուստա	Famagusta		28
Ֆացա	Ֆաթսա	Fatsa		184
Ֆենետ		Fenese		215
Ֆիլիպպէ	Պլովդիվ	Filibé	Plovdiv	29, 31
Ֆրանսս		France		29, 293
Ֆրեզնօ	Ֆրեզնոն	Fresno		29
Ֆոչան	Ֆոչան	Focșani		27

37.2 List of placenames that Adjarian did not list

The previous table is for the place names that Adjarian listed. While translating the text, I came across a small number of additional place names (and names for bodies of water) that Adjarian didn't include in his list.

¹⁸I couldn't track down a pre-existing romanization.

Table 37.2: Names of places that Adjarian did not list

Armenian	English
Ալիս	Alis, Kızılırmak
Արտեալ	Artyal, Erdély, Transylvania
Արաքս	Araks, Aras
Եփրատ	Euphrates
Էրմենի քեանդ, Արմենիքենդ	Ermenikend
Կասպից ծով	Caspian Sea
Մարմարա	Marmara
Միջերկրական	Mediterranean Sea
Նիկիա	Nicaea
Ոսկեղջիլ	Golden Horn
Պարսկահայաստան	Persian Armenia, Persarmenia
Սև ծով	Black Sea
Սևանայ լիճ	Lake Sevan
Սըղնախ	Signagi, Sighnaghi
Վոսփոր	Bosporus, Bosphorus
Վոլգա, Վոլգա	Volga
Տաճկահայաստան, Տաճկաստան	Ottoman Turkey, Ottoman Armenia
Փայտակարան	Paytakaran

References

- Adjarian, H. 1901. Lautlehre des Van-Dialekts. *Zeitschrift für armenische Philologie* 1. 74–86, 121–138. <https://archive.org/details/zeitschriffrar00unkn0og/>.
- Adjarian, Hratchia. 1909. *Classification des dialectes arméniens*. Paris: Librairie Honoré Champion. <https://archive.org/details/bibliothquedel173ecol/page/n7/mode/2up>.
- Adjarian, Hratchia. 1899. Les explosives de l'ancien arménien étudiées dans les dialectes modernes. In *La Parole ou Revue internationale de Rhinologie, Otologie, Laryngologie et Phonétique expérimentale*, 119–127. Paris.
- Baronian, Luc. 2017. Two problems in Armenian phonology. *Language and Linguistics Compass* 11(8). e12247. DOI: [10.1111/lnc3.12247](https://doi.org/10.1111/lnc3.12247).
- Bezrukov, Nikita. 2022. *Caucasus in motion: Dynamic wordhood and morpheme positioning in Armenian and beyond*. University of Pennsylvania. (Doctoral dissertation).
- Bezrukov, Nikita & Hossep Dolatian. 2020. Mobile affixes across Western Armenian: Conflicts across modules. In *University of Pennsylvania Working papers in Linguistics*, vol. 26, 6.
- Boyacioglu, Nisan. 2010. *Hay-Pay: Les verbs de l'arménien occidental*. Paris: L'Asiatheque.
- Braun, Angelika. 2013. An early case of “VOT”. In *Interspeech 2013*, 119–122. ISCA. DOI: [10.21437/Interspeech.2013-50](https://doi.org/10.21437/Interspeech.2013-50).
- Comrie, Bernard. 1984. Some formal properties of focus in Modern Eastern Armenian. *Annual of Armenian Linguistics* 5. 1–21.
- de Cirbied, Jacques Chahan. 1823. *Grammaire de langue arménienne*. Paris: Éverat.
- DeLisi, Jessica. 2018. Armenian prosody in typology and diachrony. *Language Dynamics and Change* 8(1). 108–133. DOI: [10.1163/22105832-00801005](https://doi.org/10.1163/22105832-00801005).
- Djahukian, G. B. 1986. Introduction. In John A. C. Greppin & Amalya A. Khachaturian (eds.), *A Handbook of Armenian Dialectology*. Delmar, NY: Caravan Books.
- Dolatian, Hossep. 2022. An apparent case of outwardly-sensitive allomorphy in the Armenian definite. *Glossa: a journal of general linguistics* 7(1). DOI: [10.16995/glossa.6406](https://doi.org/10.16995/glossa.6406).

References

- Dolatian, Hossep. 2023. Isomorphism between orthography and underlying forms in the syllabification of the Armenian schwa. *Phonological Data and Analysis* 5(4). DOI: 10.3765/pda.v5art4.68.
- Dolatian, Hossep, Afsheen Sharifzadeh & Bert Vaux. in review. Grammar of Iranian Armenian: Parskahayeren or Iranahayeren. Unpublished manuscript.
- Donabédian, Anaïd. 2018. Middle East and beyond - Western Armenian at the crossroads: A sociolinguistic and typological sketch. In Christiane Bulut (ed.), *Linguistic minorities in Turkey and Turkic-speaking minorities of the periphery*, 89–148. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag. DOI: 10.2307/j.ctvckq4v1.
- Donabédian, Anaïd. 2001. Tabou linguistique en arménien occidental: ‘gor’ progressif est-il ‘turc’? In Anaïd Donabédian (ed.), *Langues de diaspora, langues en contact*. Vol. 18 (Faits de Langue), 201–210. Paris: Ophrys.
- Dum-Tragut, Jasmine. 2009. *Armenian: Modern Eastern Armenian*. Vol. 14 (London Oriental and African Language Library). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. DOI: 10.1075/loall.14.
- Finck, Franz Nikolaus. 1907. *Die Sprache der armenischen Zigeuner*. St. Petersburg: Acad. Impériale des Sciences.
- Gilanentz, Petros di Sarkis. 1959. *The chronicle of Petros di Sarkis Gilanentz concerning the Afghan invasion of Persia in 1722, the siege of Isfahan and the repercussions in northern Persia, Russia and Turkey*. Translated by Caro Owen Minasian. Lisbon: Imprensa Nacional. <https://archive.org/details/chroniclepetrosdisarkisgilanentzmode/2up>.
- Godel, Robert. 1975. *An introduction to the study of Classical Armenian*. Wiesbaden: Reichert Wiesbaden.
- Grammont, Maurice. 1908. *Mélanges de linguistique offerts à M. Ferdinand de Saussure*. Paris: Champion.
- Greppin, John A. C. & Amalya A. Khachaturian. 1986. *A Handbook of Armenian Dialectology*. Delmar, NY: Caravan Books.
- Hammalian, Stephen John. 1984. *A generative phonology of Old Armenian*. New York University. (Doctoral dissertation).
- Hodgson, Katherine. 2019. *Relative clauses in colloquial Armenian: Syntax and typology*. Université Sorbonne Paris. (Doctoral dissertation).
- Kahnemuyipour, Arsalan & Karine Megerdoomian. 2011. Second-position clitics in the vP phase: The case of the Armenian auxiliary. *Linguistic Inquiry* 42(1). 152–162. DOI: 10.1162/LING_a_00033.
- Kahnemuyipour, Arsalan & Karine Megerdoomian. 2017. On the positional distribution of an Armenian auxiliary: Second-position clisis, focus, and phases. *Syntax* 20(1). 77–97. DOI: 10.1111/synt.12129.

- Karapetian, Shushan. 2014. *“How do I teach my kids my broken Armenian?”: A study of Eastern Armenian heritage language speakers in Los Angeles*. University of California, Los Angeles. (Doctoral dissertation).
- Karst, Josef. 1901. *Historische Grammatik des Kilikisch-Armenischen*. Strassburg: Verlag von Karl Trübner.
- Kelly, Niamh E. & Lara Keshishian. 2021. Voicing patterns in stops among heritage speakers of Western Armenian in Lebanon and the US. *Nordic Journal of Linguistics* 44(2). 103–129. DOI: [10.1017/S0332586521000093](https://doi.org/10.1017/S0332586521000093).
- Kim, Ronald I. 2021. The phonetics and phonology of Old Armenian <V>, <W>, and Prevocalic <OW>. *Transactions of the Philological Society* 119(3). 371–392. DOI: [10.1111/1467-968X.12224](https://doi.org/10.1111/1467-968X.12224).
- Macak, Martin. 2017. The phonology of Classical Armenian. In Jared Klein, Brian Joseph & Matthias Fritz (eds.), *Handbook of Comparative and Historical Indo-European Linguistics*, 1037–1079. Berlin/Munich/Boston: Walter de Gruyter. DOI: [10.1515/9783110523874-016](https://doi.org/10.1515/9783110523874-016).
- Macak, Martin Jakub. 2016. *Studies in Classical and Modern Armenian phonology*. University of Georgia. (Doctoral dissertation).
- Manoukian, Jennifer. 2022. Literary translation and the expansion of the Ottoman Armenian reading public, 1853–1884. *Book History* 25(1). 128–171. DOI: [10.1353/bh.2022.0007](https://doi.org/10.1353/bh.2022.0007).
- Martirosyan, Hrach. 2018. The Armenian dialects. In Geoffrey Haig & Geoffrey Khan (eds.), *The Languages and Linguistics of Western Asia*, 46–105. Berlin/-Boston: De Gruyter. DOI: [10.1515/9783110421682-003](https://doi.org/10.1515/9783110421682-003).
- Martirosyan, Hrach. 2019. The Armenian dialects: Archaisms and innovations; description of individual dialects. *Bulletin of Armenian Studies / Армянский гуманитарный вестник* 5. 164–258.
- Msérianz, Lévon. 1899. Notice sur la phonétique du dialecte arménien de Mouch. In *Actes du onzième Congrès international des orientalistes, Paris 1897*, vol. 1, 299–316. <https://books.google.com/books?id=dw5BAQAAQAAJ>.
- Parnassian, Nevard A. 1985. On the formation of Ashkharhabar. *Annual of Armenian linguistics* 6. 67–73.
- Patkanoff, K. 1866. *Über den armenischen Dialekts von Agulis*. Berlin.
- Petermann, Heinrich Julius. 1867. Über den Dialect der Armenier von Tiflis. *Abhandlungen der Königlichen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Philosophisch: Historische Klasse*. 1866th ser. 57–87. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7f/Abhandlungen_der_K%CE%83_C%CE%82_B6niglichen_Akademie_der_Wissenschaften_in_Berlin_%28IA_abhandlungenderk1866deut%29.pdf.

References

- Pierce, Mark. 2007. Vowel epenthesis vs. schwa lexicalization in Classical Armenian. *Journal of Indo-European Studies* 35(1/2). 111–119.
- Sayeed, Ollie & Bert Vaux. 2017. The evolution of Armenian. In Jared Klein, Brian Joseph & Matthias Fritz (eds.), *Handbook of Comparative and Historical Indo-European Linguistics*, 1146–1167. Berlin/Munich/Boston: Walter de Gruyter. DOI: [10.1515/9783110523874-021](https://doi.org/10.1515/9783110523874-021).
- Schirru, Giancarlo. 2012. Laryngeal features of Armenian dialects. In Benedicte Nielsen Whitehead, Thomas Olander, Birgit Olsen & Jens Elmegard Rasmussen (eds.), *The sound of Indo-European: Phonetics, phonemics, and morphophonemics*, 435–457. Copenhagen: Museum Tusculanum Press.
- Schröder, Johann Joachim. 1711. *Thesaurus linguae armenicae*. Amsterdam.
- Schwink, Frederick W. 1994. On the lexicalization of Classical Armenian vowel epenthesis. In *NSL: Linguistic Studies in the Non-Slavic Languages of the Commonwealth of Independent States and the Baltic Republics*, vol. 7, 287–298. Chicago Linguistic Society, The University of Chicago.
- Seyfarth, Scott, Hossep Dolatian, Peter Guekguezian, Niamh Kelly & Tabita Toparlak. Forthcoming. Armenian (Yerevan Eastern and Beirut Western varieties). *Journal of the International Phonetic Association*.
- Sievers, Eduard. 1901. *Grundzüge der Phonetik, zur Einführung in das Studium der Lautlehre der indogermanischen Sprachen*. Breitkopf & Härtel. <https://archive.org/details/grundzgederphon00sievgoog>.
- Sossy Kavassian. 1983. *Certains problèmes morphologiques de l’arménien parlé chez les immigrants arméniens de première et deuxième génération à Montréal*. Québec: Université Laval. Centre international de recherches sur le bilin-guisme.
- Tahtadjian, Talia. 2020. *Western Armenian rhotics: A differential phonetic study*. Carleton University. (Bachelor’s Thesis).
- Tahtadjian, Talia Lisa. 2021. *Phonetic interference in the production of stops by Western Armenian bilinguals*. University of Toronto. (MA thesis).
- Thomson, Robert W. 1989. *An introduction to Classical Armenian*. Delmar, NY: Caravan Books.
- Toparlak, Tabita. 2019. *Etudes phonétiques en arménien*. Université Paris 3 - Sorbonne Nouvelle. (MA thesis).
- Vaux, Bert. 1995. A problem in diachronic Armenian verbal morphology. In Jos Weitenberg (ed.), *New Approaches to Medieval Armenian Language and Literature*, 135–148. Amsterdam: Rodopi.
- Vaux, Bert. 1998. *The phonology of Armenian*. Oxford: Clarendon Press.

- Vaux, Bert. 2008. Zok: The Armenian dialect of Agulis. In Barlow Der Mardichian (ed.), *In between Paris and Fresno: Armenian Studies in Honor of Dickran Kouymjian*, 283–301. Costa Mesa, CA: Mazda Press.
- Vaux, Bert. 2012. The Armenian dialect of Smyrna. In Richard Hovannisian (ed.), *Armenian Smyrna/Izmir: The Aegean Communities*, 111–126. Costa Mesa, CA: Mazda Publishers.
- Vlasyan, Narine. 2019. Shamakhi: A lost dialect, a lost identity. *EVN Report*. <https://evnreport.com/spotlight-karabakh/shamakhi-a-lost-dialect-a-lost-identity> (1 November, 2022).
- Weitenberg, Jos J. S. 2017. The dialectology of Armenian. In Jared Klein, Brian Joseph & Matthias Fritz (eds.), *Handbook of Comparative and Historical Indo-European Linguistics*, 1132–1146. Berlin/Munich/Boston: Walter de Gruyter. DOI: [10.1515/9783110523874-020](https://doi.org/10.1515/9783110523874-020). <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110523874-020/html> (3 May, 2023).
- Мсерианц, Левон Зармайрович. 1897. *Этюды по армянской диалектологии. Ч. 1: Сравнительная фонетика мушского диалекта в связи с фонетикою грабара* [Etudes on Armenian dialectology. Part 1: Comparative phonetics of the *Mush* dialect in connection with the phonetics of the *Grabar*]. Москва: Университет. тип.
- Мсерианц, Левон Зармайрович. 1901. *Этюды по армянской диалектологии. Ч. 2: Сравнительная морфология мушского диалекта в связи с морфологией грабара и среднеармянского* [Etudes on Armenian dialectology. Part 2: Comparative morphology of the *Mush* dialect in connection with the morphology of *Grabar* and *Middle Armenian*]. Москва: Университет. тип.
- Патканов, Керопэ Петрович. 1869. *Исследование о диалектах армянского языка: Филологический опыт* [A study on dialects of the Armenian language: Philological experience]. Санкт-Петербург: Тип. Имп. Акад. наук.
- Патканов, Керопэ Петрович. 1875. *Материалы для изучения армянских наречий* [Materials for the study of Armenian dialects]. Санктпетербург: Тип. Имп. Акад. наук.
- Томсон, Александр. 1887. *Лингвистические Исследования* [Linguistic research]. Vol. 1. С.-Петербургъ: Тип. Е. Евдокимова.
- Томсон, Александр. 1890. *Историческая грамматика современного армянского языка города Тифлиса* [Historical grammar of the modern Armenian language of the city of Tiflis]. С.-Петербургъ: Тип. Е. Евдокимова. <https://books.google.com/books?id=-yMVAACAYAAJ>.
- Ազգագրական Հանդես [Ethnographic Magazine]. 1895. Թիֆլիս. <https://www.flib.sci.am/journal/ethno/Main.html>.

References

Անդրամիկ. 1900. Տերսիմ Ճանապարհորդութիւն Եւ Տեղագոռութիւն [Der-sim: Travels and topography]. Թիֆլիս: Թիֆլիսի Հայոց Հրատարակչական Ընկերութիւն.

Արեւելեան Մամուլ [Eastern Press]. 1882. Զմիւռնիա. https://tert.nla.am/mamul/Arerelean_mamul_1/Table.html.

Բազմավեպ [Bazmavep]. 1843-present. Վենետիկ. <http://tert.nla.am/mamul/Bazmavep/Table.html>.

Բիւրակն [Byurakn]. 1882. Պօլի. <http://tert.nla.am/mamul/Byurakn/Table.html>.

Գազանձեան, Յովհաննես. 1899. Եւղուիոյ Հայոց Գաւառաբարբառը [The provincial dialect of the Armenians of Evdokia]. Վիեննա: Միհիքարեան տպարան. <https://eap.bl.uk/archive-file/EAP180-1-3-306>.

Գապիրէլիան, Մ. Ա. 1912. Ակնայ Գաւառաբարբառը [The Akn dialect]. Վիեննա: Միհիքարեան Տպարան.

Դավթյան, Կարո Ստեփանի. 1966. Լեռնային Ղարաբաղի Բարբառային քարտեզը [Dialectal map of Mountainous Karabakh]. Երևան: Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների Ակադեմիայի Հրատարակչություն.

Զաքարյան, Հովհաննես. 1981. Հայերենի Հասարակական Տարբերակումը Երևանում [Social differentiation of Armenian in Yerevan]. In Եղուարդ Բագրատի Աղայան (ed.), Ժամանակակից Հայերենի Խոսակցական Լեզուն [Modern colloquial Armenian], 120–278. Երևան: Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների Ակադեմիա.

Էմինեան Ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal]. 1901. Մուկա. <https://www.flib.sci.am/journal/eminian/Main.html>.

Լոյս [Light]. 1910. Նոր Նախիջեւան. <https://tert.nla.am/mamul/luys-1910/NLA>List.html>.

Լրաբեր [Messenger]. 1904. Նոր Ջուղա. <http://tert.nla.am/mamul/nor%5C%20jughayi%5C%20lraber/NLA.html>.

Լրաբեր [Messenger]. 1908. Աստրախան. <http://tert.nla.am/mamul/lraber-1908/NASLib.html>.

Խաթաբալայ [Khatabala]. 1906-1916, 1922, 1925, 1926. Թիֆլիս. <http://tert.nla.am/mamul/xatabala-1906/NASLib.html>.

Կատվայան, Վիկտոր. 2015. Եղեռնը և Հայոց Լեզուն [The genocide and the Armenian language]. Բանքեր հայագիտության 1. 103–113.

Կռունկ Հայոց Աշխարհին [Crane to the Armenian World]. 1860. Թիֆլիս. <http://tert.nla.am/mamul/Krunkhayocashxarhi/Table.html>.

Հայելի [Mirror]. 1906. Թիֆլիս. <http://tert.nla.am/mamul/Haeli1/Table.html>.

Հանդէս Ամսորեայ [Monthly Review]. 1887-present. <http://tert.nla.am/mamul/Handesamsorya/Table.html>.

References

- Դարապույան, Թերեզա. 1981. Ակնարկներ ժամանակակից Հայերեն Խոսակցական Լեզվի [Observations on modern colloquial Armenian]. In Եղուարդ Բագրատի Աղայան (ed.), ժամանակակից Հայերենի Խոսակցական Լեզուն [Modern colloquial Armenian], 120–278. Երևան: Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների Ակադեմիա.
- Ճանիկեան, Յովսեփ Կ. 1895. Հնութիւններ Ակնայ [Antiques of Akn]. Թիֆլիս: Տպարան Մ.Դ. Ռուսինեանցի. <https://books.google.com/books?id=VScOAAAAIAAJ>.
- Մեր Զայսը [Our Voice]. 1907. Նոր Նախիջեւան. <https://tert.nla.am/mamul/Mer%20dzayn1907/NLA.html>.
- Նոր Կեանը [New Life]. 1907. Նոր Նախիջեւան. <https://etchmiadzinlibrary.am/images/Magazin/Norr%20kyanq.html>.
- Զահուկյան, Գևորգ Բեգլարի. 1972. Հայ Բարբառագիտության Ներածություններ [Introduction to Armenian dialectology]. Երևան: ՀՀ ԳԱԱ Հրաչյանի անվան լեզվի ինստիտուտ.
- Սարգսեանց, Սարգս. 1883. Ագուեցոց Բարբառը. Զօկերի Լեզուն, Լեզվաբանական Հետազոտություն [The dialect of Agulis: The Zok language, a linguistic study]. Մոսկվա: Գերբեկի տպարան.
- Սարգսյան, Արմեն Յուլիկի. 2013. Ղարաբաղի Բարբառի Բառարան [Dictionary of the Karabakh dialect]. Երևան: Էդիթ Պրինտ.
- Սրուանձտեան, Գարեգին. 1876. Մանանայ [Manna]. Պօլիս: Տպագրութիւն Ե. Ս. Տնտեսեան. [https://digilib.aua.am/book/473/496/9656/%D5%84%D5%A1%D5%B6%D5%A1%D5%B6%D5%A1%D5%B5](https://digilib.aua.am/book/473/496/9656/%D5%84%D5%A1%D5%B6%D5%A1%D5%B6%D5%A1%D5%B6%D5%A1%D5%B5).
- Տեր-Ղազարեան, Ա. 1908. Հանրամատչելի Բառարան Օտարազգի Բառերի Եւ Գործածութեան Մէջ Մտած Մտքերի Ու Դարձւածքների [A popular dictionary of foreign words and common phrases and expressions]. Թիֆլիս: ԷՊՕԽԱ.
- Քուեան, Յակոբ. 1899. Հայք ի Զմիւռնիա Եւ ի Շրջակայս [Armenians in Smyrna and its surroundings]. Վիեննա: Մխիթարեան տպարան. http://serials.flib.sci.am/openreader/Zmyur_1899/book/content.html.

Translation and commentary on Adjarian 1911 ‘Armenian dialectology’

Set blurb on back with \BackBody{my blurb}